

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Slav 7196.527

Harvard College Library

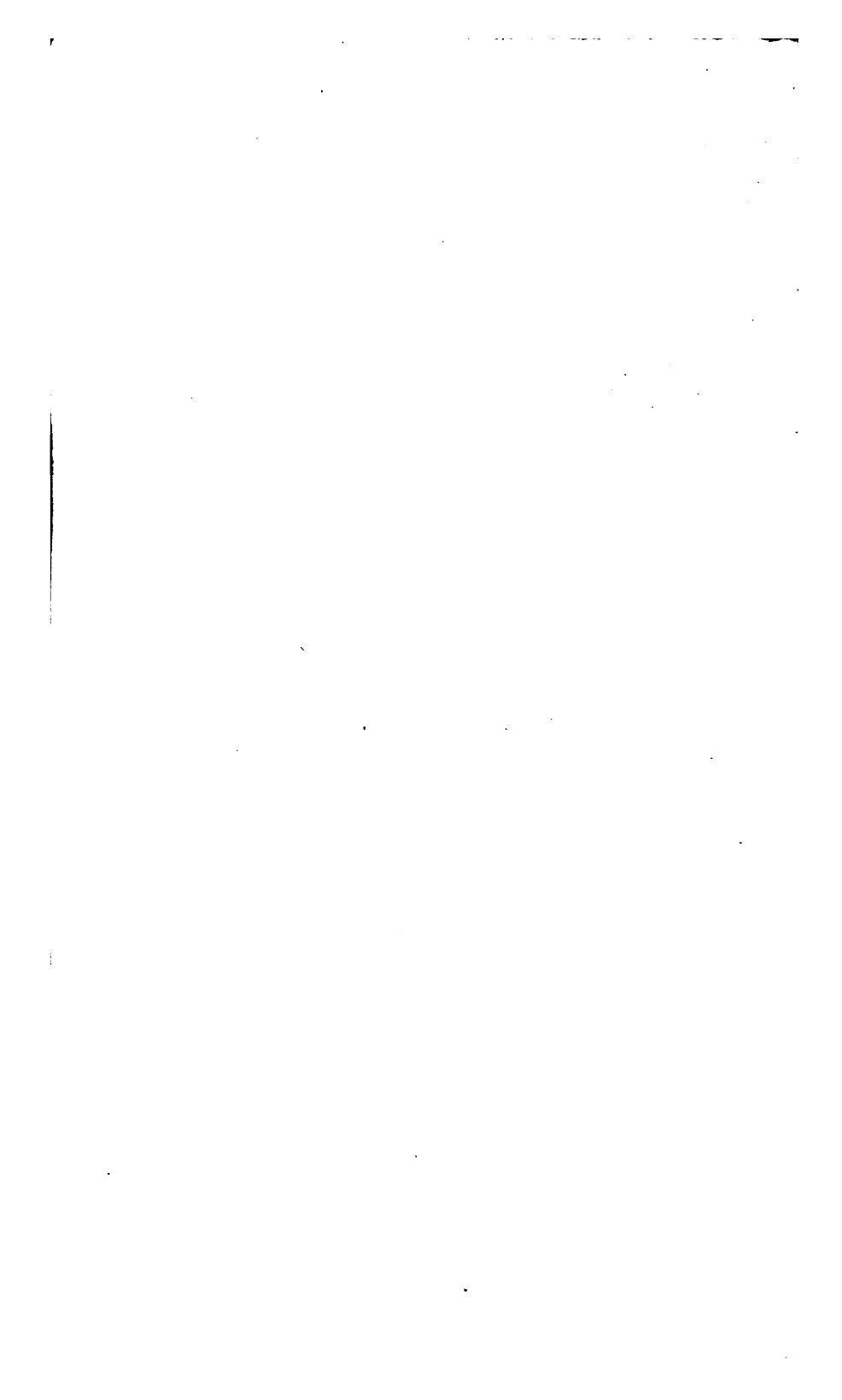
FROM THE FUND OF

CHARLES MINOT

(Class of 1828).

Received MAY 25 1893

A, 18.

Č A S O P I S
ČESKÉHO MUSEUM.

OSMNÁCTÝ ROČNÍK.

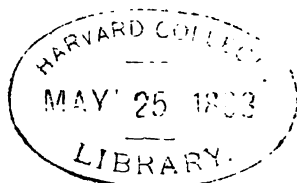
SWAZEK PRVNÍ.

^e
^x **W PRAZE,**
NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.
1844.

~~IX. 227~~

~~Slav 1004~~

Slav 7196.527

Minot fund.

I.

T r o j i z p ů s o b.

(Z franciny od J. J.)

Jak hodný milování byl ten národ Athenský!
Jak mne okauzluje um jeho, jak jeho nálezy mysli
Prawdu kryjí mně milau pod wtipných přikrowy bájek.
Nejlepší ale jich nález bylo, ač se nemýlím,
Jistě diwadlo, na němž hrdinám z času dáwnobylého,
Jich wáśním a mrawům znowa jakhy ožíwati dáno.
Příklad ten ctí národowé, jeho následujícíe
Podnes. Lépe diwadlo učí nežli kniha tlustá.
Bída lichým rozumům, jichž přísnost zatracuje hry
Tháliiny. Když vzniklo prwé to plémě nelidské,
Příroda dobrotiwá jemu dáti zapoměla srdce,
Jedna z nejwětších rozkoš na diwadle Athenském
We hře byla slawné nejlepší měšťany wěncem
Ozdobowat za ctnost a weřejnau ctíti je poctau.
Dřiw než Melpomene wysokém na koturnu se nesla
Eschyłowým lešením, byla odplata dána milencům.
Kdo w roce tom pro kochanku swau byl skutku dokázal
Nejpěknějšího, kdo citů dal důwod a lásky
Něžnější, toho weškero wěncena uzřelo Řecko.
Každá swé wlastní věci tam zastáwala kraska,
Zásluhy wyprawujíc swého zmilelého kochánka,
Přisaze po pěkné, že w způsobu zůstane řádném
Ni slowa nepronosíc, řečníkem ježtoby páchlo,
Bez wšeho nadsazení; což ženským neřku milenkám,
Ba práwním i samým zástupcům dosti nesnadno.
Zpor takowý šťastných we wolné Grécii dítek
Nám zachowán, a co wím, bylo to w dobu Endama wládce.
Před Řeky rozkochané spolu tři předstaupily krasky,

Egle mladá, a Teóna libá, Apamiska i smutná.
 Tu krasoumci dawem řečtí na diwadlo přiběhli,
 Ačže jinak mnohomluwni byli, přec w půlkolo sedše
 Teď ničehož nemluwíc poslauchali tiše a vážně.
 Swým se synem we zlatém Venus oblaku šetrila swáru.
 Egle mladá počala, prostá dcera přírody Egle,
 Ježto hlasem jemným a lahodným kauzlila lícem
 Každého sluch i zrak, w každé hned welnula srdce.

E g l e.

Hermotimos slowe můj roditel; ten z mládi život swůj
 Obětował Musám, učení a darům ducha krásným,
 Jichžto mocí kauzedlnau mraw se zlahodňuje lidský. -
 Po cti netauže a hodnostech, saukromně i se swau
 Žil rodinau. Nechtěl dceři manžela dáti jiného,
 Leč kdo w přízni bohůw jako on, s učením by obíral
 Sě pěkným, kdo by we spanilých nejliběji popsat
 Mohl weršich, ožiwit na plátně a opěti lautnau
 Málo ješitných těch powabůw, nebe jichž mi poprálo.
 Můj milenec byl Lygdamon. Um jeho, wyznati dlužno,
 Ač nauky prázdny, dobrau měl přírodu matku.
 Důwtipný, skromný, zdwořilý bez pokloňowání,
 Zpráwně wždycky mluwil, třeba nemluwil uměle nikdy.
 Prawda, newycwičený u wědách, ale w nich se i poznal.
 Šlechtila pak jeho srdce milost, a Grácie důwtip.
 Uměl jen milowat, w milowání sám ale mistrem.
 I mne jemu přiučil. Když otec můj, pojma tyranský
 Úmysl odnit chtěl předmět duchu mému militký
 A mne chowat smutnau šťastnému jakému malíři,
 Jenžto by werše dělal dobré, a znal se we hudbě,
 O, jak z mých tehdaž se očí slzy prýštily horké.
 Roditelé nad námi mají moc a vládu panownau,
 Jsau bozi nám právě, vlastním jelikožto plozencům.
 Prawda, umírala sem, však umírala oddaně celkem.
 Lygdamon odtud šel, zaufání a studu pln jsa.
 Skrýše hledal daleké, by ho mé zraky zřítí nemohly.

Šestiměsíčná lhůta byla přislíbena vůbec
Námluwcům. Oni pak slzy jen, jen mohli bolesti
Mé malowat. Doba blížící se mi wětšila hořkost.
Lygdamon ach! kochaný mne smutnau na wždy opustil.
W tesknostech jsem ždála, mající za náhradu býti.
Dwadceti díla sokůw se k saudu na posledy sešla,
Skrz cenu jichžto wrělých na tisícero powstalo hádek.
Já, ani jich newidauc, jsem rozhodnauti nemohla.
Harpagu jal se otec dar přiznati, Harpagu slawných
Schopností u wědách, ale téže twrdosti a pých.
Slíbena jest mu wěrnost má, jeho sem měla býti.
Přijde krokem welikým a w pospěchu zaklepe otrok
Od ruky neznámé obraz nesa. Tu zraky každý
Obrátil na to plátno. To já byla : zdálo se, jakbych
Tam žila a mluwila, wzdychajíc od srdce milostí;
Mé oči, a twář má mau něžnau hlásily lásku.
Umělstwí tu nejewno, spíše, že příroda, řekly,
Příroda ozdobená; na plátně w sauzwuku sladkém
Duch, tělo, obě bylo. S temným tam jasnota něžná
Splýwala se stínem, jako zřítí, kdy slunce wysílá
Do hustých swé ohně lesůw a zlatí pole, lauky.
Welmi diwil se a wystawowat chtěl rád cosi Harpag,
Wšichni pak ostatní mlčeli spolkem se diwíce.
Ký člověk, di Hermotimos, nebo lépeji ký bůh
Tak wznešené zčinil umělstwí z wlohy k následowání,
Swau wěrnost dcera má komu as bude dlužna konečně?
Lygdamon, ai, se jewí a prawí jemu : Má ona jesti!
Láska malířem jest, obraz ten dílo je lásky,
W mé ona jej srdce wryla, wedla na plátně mi kystku.
Každěf umělstwí poddáno její moci božské;
Z ní bere wšecko žiwot. Pak něžným lautně při ladné
Lygdamon ozwal se hlasem a zwuky libě wydával.
Myslil by člověk, že slyší pěti chóry nebesné.
On zpíwal jako Orfej, on malowal jak Apelles.
Tuť zarydal Harpag; tajená we twáři posupné
Dýchala mu wzteklost, a w očich mu wzhárala lítých.

Náhle kopí uchopiv chtěl kláti. I užela hroznau
 Já dobu, an wzteku obětowat šel zrádně milenka,
 An jedním osudy dwau smrt měla končiti rázem.
 Lygdamon uhlédal to, nelekna se, tau i rukau sám,
 Pod níž lautna libým rokotem naše kauzila srdce,
 Saumila uchwátíl, porazil, pak prosta ho pustíl.
 Sudte nyní, zdali zaslaužil tim odplatu lásky;
 Aspoň, bych jemu já swé oddala srdce, dowolte.
 Tak byla řečnila Egle. Amor ji chwálil, a wes lid
 Zatleskal do rukau. Ruměnci se zarděla kraska
 A swého zmilelého potom hocha libila wice.

Teď wstala díwka Teóna. U ní ani lice ni ústa
 Neznaly nic zučeného. Widauce ji dýchali saudci
 Hned weselim. Ona usměwajíc se powídala přiběh
 Swůj w méně dlauhých a jiného i rozměru weršich,
 Jež po dwau dwakráte nohách wede Grácie pěkná;
 Jak je i chór Řecký, sama jak je i příroda libí.

T e ó n a.

Wšechněm známý wám jest Agaton.
 On je milostník Níreje krašší!
 Sotwa pchýřím jemu se spe brada;
 Hlas jeho tenký, pohled Venušin;
 Pleť jeho bílá rdí se ruměncem;
 Wlasy jak Fébowy dlauhé a zlaté.
 Když jsem dospěla, jej jsem zwolila.
 Wšak jen krásau nezajal duše mé.
 Jestliže pěknost on Párisowu,
 Rámě Achyllowo má milenec můj.
 Jednau u wečer na člunku malém
 Wedlé ostrowa mezi Cykladami
 Má teta se a já kochaly plawbau.
 Tu koráb weliký z Lydie připlaul.
 Kapitán zbojník w okolí jezdil
 Hledaje krasawic swého pro pána.
 Na mně newím co zlíbilo se jemu,
 Nalezalť on mne sličnau dosti

Nedbaje tety mé, ulapil hned mne,
Odnese lehko pryč jako wrabce,
A kořist Satrapu prodati chwátal.
S powykem strašným, sewřeným srdcem
Má teta dobrá přistala na břeh
Řici prvému, kdož by se nahodil,
Že Teóna její jest odnešena,
Z Lydie že plawec, zbojník mořský
Květ můj Satrapu prodati chwátal.
Snad myslíte, že Agaton tehdáž
Pláči se oddal, twář mau malował,
Ztrátu zpíwal při zwuku warita?
By mne wyprostil, uchopil se braně;
Nemaje však čím ni sluhu žiwiti,
Úfaje do své způsoby něžné
Dívčí ústroj na hlavu posadil,
Wzal náplecník, ženskau sukni,
Pod zástěru pak břitké oruží;
A potom pokusit jal se hrdinství
Ku Meandra břehu w bárce plawecké.
Pro svůj půwab, pro své líce
Jmín za owečku z toho owčince,
Kam mne prodali; kdy na zem stáupil,
Se mnau zawřen hned do Serailu.
Žádná, co žiwa, čtvrtku blaženstwa
Dívka necítla, jakové pojalo
Duši mau šťastnau, když we Serailu
U boku svého sem Řeka widěla
Mocna jsaucí odměniti se mu
Tak spanilého skutku hrdinstwa.
Já ho za manžela sobě zwolila.
Jediní bohové přítomni byli
Tak náhlému spojení našemu,
An žádného kněze tam nebylo.
A, jakož můžete myslit sobě,
Snadno se obejit jesti se sluhau,

Když jest člověk na očích pánu.
 Na wečer Satrap láskau wznícen
 Bez všech okolků w komoru wstaučil
 Něžných wyjewit swých žádostí.
 On se domýšlel k hašení ohně
 Jednu najíti dřwčinu toliko,
 Podiwil pak se, když nalezl dvě.
 Tím líp, prawil on, ta vaše družka
 Je mi též po chuti. Spolky mne těší.
 Obě spokojím; wy neřewňujte.
 Dokonaw tento krátký rozkaz
 K němuž on připojil též láskání,
 Jal se opravdu slib plniti swůj.
 Já se o mého trásla Agatona:
 Ale můj w tom Řek ramenem statným
 Za kšticí ho chopil, wytasil braň swau.
 Wyznal se mužem, ta slowa mu řka:
 Pojdme my tři z domu, kaž ty otewříš,
 A swým rci lidem nechodit z místa.
 My k řece půjdem na lodí wstauřit;
 Já oko nikdež s tebe nespustím.
 Ni posunku prosím od tebe, ni ceku.
 Za malé znamení, za mžik jediný
 Tebe rozpoltím a hodím do řeky.
 Satrap náš byl báziw dosti,
 Zachowal tehdy se cele poslušným.
 We strachu člověk lahoden býwá,
 My wzali jej w člun, se do Řek plawili.
 Tam jeho wítěz dal ho na výkup,
 Weliký výkup w zlatě a stříbře.
 To wěno bylo mé, to peníz wdowský.
 Wyznejte, že wíc uměl konati
 Než byl wykonal Lygdamon umný,
 A že bych litujíc byla nešťastna,
 Kdyby byl toliko mae hleděl malowat
 A na mé osudy skládati písně.

Hlas libý a živý, veselost děvy prostosrdečná
 A wrozená lehkost, jakowau přednášela powěst,
 Libily se všechněm. Líbezně wyprawowání
 Wíce platí než wěc. Se smíchem pochwalu dáno.
 Teď smutná s slzawým Apamis wystaupila pláčem.
 Pláč ten byl wnadný jí wíce dodáwaje krásy.
 Ji shlédnauc Řekowé wážný hned ukázali pohled.
 A kdy mluwiť počala, k ní wšecka přilnula srdce.
 Nešťastnau Apamis jim swau předkládala lásku.
 Míry ani dlauhé ani příliš užíwala krátké,
 Dwakrát šest syllab dala šestinohého do werše
 Jichž sada rychle běží, a lichá noha wolněji kráčí.
 Tímto chodem dáwné se pohýbaly wážně koturny.

A p a m i s.

Hwězda krutá, den pod kterau jsem spatřila,
 W Amathuntě se zrodiť mi přec dopustila,
 W té wlasti přeblahé, kde jakž powídají,
 Kolébka líbezně rodičky Milkowy
 Od Rozkoší se nesla na zpěněných wlnách.
 Tam zrodila se pro swěta bláhost; wšak ne pro mau!
 Zákon její čistý a pocta ji wzdaná
 Wždy dobročinná jest služebníkům jejím:
 Neboť její zákon je zákon přírody.
 Přisnost tuhá poskwrnila žertwenník její.
 Jsau bozi milostiwi, krutí wšak jich žreci.
 Newěrna bywši, tak libo chtiwým nowot,
 Dny díwka má skončíť we hlaubi té wody,
 W které s kolébkau druhdy plaula Cynthia,
 Leč žeby milowník některý utonul za ni.
 Zda možno zákon kdy wynalezti tak krutý?
 Ach, potřebili uzdy trestní tak tuhé
 Ušlechtilému srdci, by stálé bylo?
 A jestližet, kořist slabosti se stanauc,
 Ostawila záletníka díwka některá,
 Zlo jest to welké, ale topiť-li hned se má?
 Cythéro něžná, mé radosti přičino

I mého neštěstí, které takau snahau
 Jsem slaužila s pěkným Bathyllem, jenžto byl
 Srdcem tak upřímný, a tak jemný duší,
 Tebeť dokládat smím se já co swědkyně,
 Jak milowala jsem, zdaž měla kdy potřebu
 By láska má stálost brala swau od strachu.
 Čistý a nejkrašší a nejsladší swazek
 Z čistých našich srdcí dělal srdce jediné.
 Bathyll i já dýchař jsme tím ohněm samým,
 Kterýmžto plála druhdy dobrá ta bohyně.
 Nastaupajíc swůj slunce běh po obloze
 I jej skonawajíc na lásku zřelo naši;
 Powědoma noc, jaká bylať něžnost moje.
 Arénorax, člověk nehodný lásky mé,
 Zrádný umem, chmurný čelem, surowý zrakem,
 Láskau otráwen ke mně býti jest widin,
 Ne však něžen: což znáti jewně dáwal on.
 Řewniv jsa jen, k zawiści podlé jen zrozen
 Jed swůj wylil, černau zbudiw mi pomluwu.
 O wy, klewetníci! wy naši zemi potwory,
 Pekla synowé, ach, všickni tam se wraťte zas!
 Proti mně lest takau si lež wymyslila,
 Že můj milownik býti mohl ji oklamán.
 Auklad newinnost potlačil. Nerozwinu
 Wám ukryté černého autku osnowy.
 Mé srdce citliwé nemůž se tím bawiť,
 Milence, ach, příliš plné, jehož želí.
 Já darmo útočiště sem k bohyni brala,
 Widauc se posléz zrádně býť odsauzenu
 Ke skončení mých dnů mladých i bidy mé
 W mořských wodách, w kterých Venus swět uzřela.
 Mne wedli na hrozné to místo poprawy,
 Národ celý slzami kropil mé šlepěje,
 A mne plakal pohnut jsa neplatným hořem,
 An od Bathylla mého byl podán mi list.
 Ten list osudný weškeren můj staw změníl,

Ten list drahý nad smrt widín mi hrozněji.
 Mně zdáno že w temnost klesám wěčné noci,
 Když jsem w rozewřeném zablédla ta slova:
 „Já za tě umírám; kéž jsi newěrnau byla.“
 Tak se stalo. Chtě on zachránit můj život
 Do wln uwrh' se. Zalkali smutkem lidé.
 W twé náručí, ó smrti! má tauho jediná,
 A má powinnosti jediná! jsem chwátala;
 Za ním ukrutní však mi jíti bránili,
 Střehauc mne; neštěstí měla jsem, být žiwu.
 Na swětlo podwodníka přišla neprawost
 Černá, a odkryta pozdě. On dle zákonůw
 Byl pokutowán. Než můž-li trest mi nahradit
 Mau ztrátu? Můj pěkný Bathyll již jest mrtew!
 Nyní přicházím laskawí k wám saudcowé.
 Kéž dotkne mé lkání, smrtelná péče má
 Srdcí wasích, kéž obdržím aspoň na wás
 Pro mau bolestnau ránu přílepek malý.
 Milému mému w temnotách jeho smrti
 Přisudte odměnu, které smrt hodna jest.
 Na Styxowém potěšen nechať bude břehu,
 Polowička an jeho zde nezná útěchy,
 Nechať třesaucí a klesající má ruka,
 Poň dobrotau opět wasi posilněná,
 Před wámi nápis píše ten na hrob jeho:
 „Atheňané a já milého wěncujem.“

Když byla promluwila slowa ta, lkáním se zamlkla,
 Ač mluwily slzy dále její. Byli pohnuti saudci.
 K Egli prwé sklonění s pěknau se smáli Teónau.
 Neznám, wítězstwí kdo wzal, komu odplata dána.
 Wám milení druhowé wěnowána ode mne ta powěst.
 Jižto jeden wetchý zachowal nám we spisu mudřec.
 Já se na wás spauštím, wy nyní jste mi Areopagem.
 Určiti teď na samých jest wás, komu odměnu dáte.

II.

Hraběnce *** na památku.

Od Jarosl. Langera.

1.

Nejen k jídlu ústa,
Také pro libání;
Nejen k práci ruce,
Také k objímání; —
Jestli že to hřích je
Milovati tebe —
Ach, již musím hřešit,
Odpusť mi to nebe!

2.

Když sem ondy večer
Seděl podlé tebe,
Myslíl sem, že anděl
Padl ke mně z nebe!
Neodletuj ještě,
A zůstaň rač tady,
Kde ty bydlit budeš,
Bude nebe všady!

3.

U cesty wrabeček
W konopí si sedí,
A kdo okolo jde
Pilně na vše hledí;
Jde tam tudy párek —
»Činčiryrirry!
»Wás já se nebojím,
»Byť jste byli čtyry!«

4.

Kýž mám ze všech moří
Perly na twé šaty,
Pokryl bych tě nimi
Od hlavy do paty!
Kýž mám všecko zlato,
Co má země v sobě,
Dal bych samých korun
Nadělati tobě! —

5.

Kdyby tě mé oko
Bylo newidělo,
Byloby mé srdce
Nikdy neželelo;
Kde shledání není,
Není rozlaučení,
Aniž kwěsti může
Bez bodáků růže.

6.

Ach, proč tu na světě
Všecko mine, hyne —
I ta skrytá rozkoš
Jako voda plyne;
Wemte koni obrok —
Wšak wám nezakluše,
A já nyní chodím
Jak tělo bez duše.

7.

»Drahý kámen hledá
»Mezi kamínkami!
»Nowau hwězdu hledá
»Mezi hwězdičkami!«
Mýlí se ti lidé —
Hledě w zem i nebe,
Kámen ani hwězdu,
Já vždy hledám tebe!

8.

Když sme při měsíčku
Ondyno si sedli,
Rozum můj a láska
Spolu wojnu wedli;
Láska se bránila
A stawěla hrady —
Ale krutý rozum
Boří všechno všady.

9.

Šustí listí šustí
W zahradě w ořeší:
Že mě tu na světě
Pranic už netěší!
Šustí listí šustí,
W tom powadlém chrustí:
»Kdo nedaufä wies,
»Tomu zhasla swíce!«

10.

Děkuji měsíčku!
Za tu wěrnau lásku,
Že jsi dvěma srdcím
Swítil na procházku;
Děkuji, měsíčku!
Že sme, kdy sme chtěli,
Ani tebe, ani
Sebe newiděli! —

11.

Pořád ti mráčkowé
Po nebi běhají —
Zdá se, že tam něco
Wěrného hledají;
Ode mne si radit
Wy mráčkowé dejte:
Stálosti na světě
Nikdy nehledejte!

12.

Ó, že tě tu zas mám
Po trpké přestávce!
Pod! tu se posadíme
Na té známe lávce —
Ach, jen blíž jen blíže
Sklon se do náruče,
Abys ucítila
Jak mi srdce tluče :

13.

Tento důkaz přízně
Rád беру a wděčně;
S tím psaníčkem já se
Nerozlaučím věčně!
To já na svém srdci
Budu nosit věude —
To mě sladce mučit,
A zas křísit bude!

14.

S bohem, drahá dívkó!
Jdi tam k svému městu;
Ach, já často skropím
Slzami tu cestu!
S bohem, drahá dívkó!
Krutý osud kyne —
Jdi již; já tě nutím,
Ač mi srdce hyne.

15.

Co pak je mi po vši
Krásě toho světa —
U mne jest už na vždy
Po všem všudy weta!
Mně snad tehdy jen zas
Wyjde hvězda jasná,
Až uslyším jednau
Ty žes aspoň šťastna.

16.

Setři pak tu slzu,
Dívko nejmilejší —
Pohled na ty hvězdy,
A buď weselejší!
Co se na tom světě
Se slzau rozejde,
To se tamto jistě
Wšecko zase sejde.

17.

Nesklopuj ty oči,
Ty okýnka jasné,
Abych nima pohled
Do twé duše krásné!
Sem ty žhawé ústa —
Ať se sejdau směle!
Takto duše jedna
Žije w dvojím těle.

18.

Ještě jenom jednu,
A to naposledy —
Pokud nám nezajde
Ten měsíček bledý;
Tisickrát cn wyjde,
Tisickrát on zajde,
*Ale nás tu spolu
Nikdy snad nenajde!*

III.

Žiwot M. Jana Paška z Wratu, primasa Pražského.

(† 1533.)

Od Wácl. Władiwoje Tomka.

Městská práwa obce Pražské podle největší podobnosti od krále Otakara II počátek swůj wzala. Slowutné a mnohowzáctné poctiwosti páni Pražané, kteří ty časy a po celé téměř čtrnácté století na raddách sedali, newelký počet jistých rodů mocných, bohatí peněžíci, kupci, též hojných statků zemských majitelé, a z welkého dílu Němci, při prwním vypuknutí bauře husitské s nemalau na statcích swých pohromau město i zemi na wždy za sebau nechati musili; o nichž napotom w kronikách i aktech těžko již jaké temné zminky naleztí. Ti byli w časích sobě přízniwých tak hbitě všecky úřady a důstojenství obecné k sobě připravili, že těžko kdo jiný mimo jich počet k nim přístup míti mohl, a téměř jako dědiční pánowé toho města sobě počínati směli; obec na to jsauč hněwiwa w ten čas, když i jiní popudowé hněwu mocní přistaupili, panství jejich násilný konec učinila. Nicméně i po všecka léta oné wálky, co podle Pražan téměř všecky věci země České šly, wnitř města byli ustawiční bojowé, někdy krwawí, mezi aristokraty a demagogy. Neboť na místa starých pánů brzy nowí pánowé se naleztí chtěli; jich počínání jiní wší mocí snažili se odpírati; jedni i druzí wždy nowé bauře působili. Konečně, když císař Sigmund se do Prahy nawrátíl, přemohli nowí někteří znamenití rodowé měšťanstí, a jeho i krále Albrechta ochranau, potom pak příhodnými běhy věci

zemských, na úřadech konšelských se upewnili, s mnohým odporným sobě pronásledováním; nad jiné nej-mocnější pan Pešík z Kunwaldu, purkmistr staroměstský, kterýž na tom úřadě od krále Albrechtových časů (as od r. 1486) po mnohá léta, až do ztečení Prahy skrze pana Jiřího z Poděbrad seděl (1448). Podlé swobody krále Wácslawa IV měli konšelé každoročně proměnění byti, a každý konšel čtyry neděle, nic více, měl úřad purkmistra zastávati. Pešíkův bratr Jan byl podkomořím království Českého; obadwa byli císaři Sigmundowi nad míru milí, w potřebách jeho předešlých pilně swými pracemi i statkem jemu pomáhawše, začez se jim milostmi hojnými odplacowati hleděl.

Pan Jiří, Pešíka z Prahy vyhnuw, wětší wolnost w obci způsobil; ale i ta přes časy žiwota jeho dlouhého stání neměla. Sotwy že slabší panowník na stolci usedl, hned opět počali mnozí úřadu konšelského zle užívati, nedbali vůle obce, statky obecné podlé libosti swé promrháwali aneb k swému užitku obraceli, nicméně utiskowali lidi, jmění jich žádostiwí jsauce, ani swěřemého statku sirotčího nešetřili, potlačowali prowozování náboženství protiwného sobě, i spoluradní i jiné měšťany, u krále osočowali, úkladně jímali, mučili, wypovídali, slepě jen za žádostí a vůlí swau chodili. A nebyla zajisté wěc snadná neb bezpečná, připrawiti pod vůlí swau obec tak mocnau, pyšnau, o práwa swá wždy více zasazenau, čím tíže se na odpor dalo. Podlé priwilegií byla jen wšecka obec pánem města, konšelé její úředníci, aniž jim wšecka moc we spravování města odewzdána byla, ale měli starší obecní i také schůzku wší obce weliké podlé důležitosti wěci na radu bráti, aby těžkého odpowídání prázdni byli. Měšťané měli i zbraň w domích swých; a sáhli-li k ní, i přišlo co bauřliwého, nescházelo wzteklé ohudiny, laupeže i krwe žádostiwé, žeť se práwo s mírau již stávati nemohlo. Tak přišlo konečné léta 1463 w třináctém roce panování krále Wladislawa, že, když w lidu powěst o au-

kladech se roznesla, od konšelů proti nemilým sobě nastrojených, prvé než ty we skutek wešly, vypuklo pozdvižení lidu přehrozné, jedním dnem we všech třech městech Pražských. Obce udeřily na radnici, jedny pány hned wztekle zbili a s oken smetali, druhé zjímali, a soud nad nimi učinivše na hrdle potrestali, i podlé své libosti město sobě uspořádali.

Takž odtud přišla doba největší swobody obce Pražské, která jen o několik let méně než půl století trvala. Nikdy tak často »veliká obec« swolána nebyla, jak ty časy tak že všecko důležitější s vůlí a s uraděním obecným jednáno bylo; nikdy nebylo tak dobré vůle mezi konšely a obcí, ač w obci samé stran dosti bylo; neb se nikdo lehce neopowázil jinau vůlí než obec máti, kdo obecné správy aučasten býti chtěl. Naproti tomu swědčilo štěstí tomu, kdo, maje způsobnost a dosti zmužilého srdce k podniknutí prací obecných w často dost záwratném stawu věcí, uměl se i zalíbiti lidu a žádostem rozdílným vyhověti. Mnozí, rozumějíce tomu umění, bez pomoci slepého štěstí pauze vlastním wtipem se powznesše, ty časy velikého jména a pozemského štěstí došli, žádný však ne tau měrau, jako Jan Pašek z Wratu, kancelér nejprvé, potom měšterník, konšel a primas starého města Pražského, o jehožto životě tuto, pokudžby nám možné bylo, položití jsme úmysl měli. Tento muž, nadán jsa neprostředními vlastnostmi, které se vůdci lidu hodí, některým starověkým toho způsobu wytečným mužům dobře podobný, tak obratně všecky mysle k sobě upautati dowedl, že jiani podlé vůle své hýbaui mohl k dobrému i ke zlému, anziž překazil kdo, tak že, kterým prvé každé jho wnucené obtížné bylo, ti již jeho panstwi, z vůle obce samé poště, dosti mnohá leta trpěliwě snášeli, a natoliko města Pražská za jeho slowy šla, ale we věcech celého králowstwi měl působení záwazné, až i veliký obrat dějů této země w jednaní muže tohoto jistau měrau počátek swůj našel.

Jan Pašek byl rodem ze Starého Knína, pošlý od rodičů zcela nízkých a chudých; o jehožto otci za pozdějších jeho let, když již wysoce powyšěn byl, tak málo se vědělo, že protiwní jemu w obci i poctiwost rodu jeho powěstí lidskau w pochybnost uwáděti směli. ¹⁾ Matka jeho byla hokyně, kteréžto žiwobyti wedlé wší podobnosti w Praze provozowala, a snad oba rodičowé sem se byli přestěhowali, neboť i sám později nejednau prawil, ²⁾ že tu w Praze od mladosti byt jeho byl a že předkowé jeho tu odpočiwají. Dosti bídne, jak mnozi jiní, školami prwními se prožebal; i naráží kronika na to, že mendiček ubohý i jinde po školách kromě Prahy žebrotau chodě, chléb swůj sháněti musel. ³⁾ Prošed učením, nejprwé sám též co rektor a kantor na školách žiwobyti swé začal, a poněwadž duch jeho po wětším taužil, z toho powolání teprw do kolleje na vysoké učení Pražské se odebral. Léta 1490, již snad u wyšším wěku než jiní na tom stupni, učinil zkaušku na bakalářství swobodného umění, ze kteréž jemu mezi dewíti zároweň zkaušenými prwní místo uznáno. Léta 1491 na též důstojenství učené po odbyti wybraušených sofismů a kwestí filosofických skutečně powyšěn jest. O dvě léta později dosáhl licenciatství a mistrowství in artibus (1493). Co examiner baccalaureandorum (1495 13 čw.), co collector fisci facultatis po jeden rok (od 9 říj. 1495 — 9 říj. 1496), konečně co děkan fakulty filosofické po dvě léta (od 10 říj. 1496 — 9 říj. 1498) powinnostem kollegiatským na obtížných úřadech akademie za dost učinil.

Ale mysl jeho školy obsáhnutí nemohly, i hledal brzy hlučnějšího zaměstnání. Takž začal co řečník rozepře lidské před saudy wěsti, ukazuje w tom welikau hbitost a umělost. Brzy byl prokuratorem znamenitých osob stawu panského i rytířského při saudě zemském a jiných saudech rozličných; w kterémžto powolání později také welebné matce swé, akademii, wděčným se prokázal, w rozepři práwní při statku jejím ji obhájiw (1512), jakož

o tom kniha děkanská fakulty wděčnou zmínku činí.⁴⁾ Zaměstnáním tím rostlo i jmění jeho. Téhož pak času podle nejlhorlivějších jiných zastával jazyk matefský, aby své vždy větší dokonalosti dojiti mohl a starau latinau vždy zastíňován nebyl, o to sice snad i jinými prostředky usilowaw, však hlawně týmž řečňowáním swým, we kterém pokládán byl nade všecky jiné u výmluwnosti týmž jazykem ukazované.⁵⁾ Konečně na prawau swau dráhu nastaupil, když jeho konšelé a obec Starého města Pražského po smrti mistra Prokopa od Pěti Korun na úřad nejvyššího písařství čili kanclérství téhož města powolali (okolo roku 1500.)

Ty časy vznikaly weliké věci, jak všeho králowství Českého tak obzvláště měst Pražských bauřliwě se dotýkající. Král Wladislaw, když se stal králem Uherským, byl se s dworem swým do Budína odstěhowal, méně, než slušné bylo, dbaje od té doby sídla králowského w Praze a českých záležitostí (1490). Mezi tím počali vyšší stawowé králowství, páni a rytíři, jak poddané své k tužším než prwé powinnostem přidrżowati, tak podobně lehčeji na práwa městská hleděti, snadno z nich měšťany, jakožto staw w zemi této nowější, pomalu zase wyzauti moci se domníwající. W tom byl jich hlawním půwodem a pomocníkem Albrecht Rendl z Aušawy, rodu rytířského, muž zisk swůj vlastní nade všecko swaté a prawé nejvýše kladaucí, kterýž se jal wykładati a krautiti stará práwa zemská k smyslu týchž stawů vyšších a na příkoří stawu městského. Takž odtud počali páni a rytíři na statcích swých žiwnosti městské provozowati, a poddaným swým trhy městské i všecko z měst potřebami swými se opatřowání zapowídati, tak aby každý jen od wrchnosti své bráti byl powinen. Měšťany začali odkřikowati od desk zemských, aby do nich sobě klásti neměli, což bylo proti swobodám stawu městského dobře upsaným a od starodáwna utwrzeným, naproti tomu poháněli je před saudy své zemské we věcech těch, w kte-

rých nikdy jinde než před saudy swými městskými stáwati powinni nebyli; konečně od nejvyššího všech práv, třetího hlasu při sněmích wší země, městský staw odtisknauti wšelikými prostředky se pokaušeli.

To byl počátek dlouhých rozepří, a kterých následkové w králowství Českém nikdy již záhubní býti nepřestali. Král Wladislaw nebyw pět let w králowství Českém, wrátil se do země (1502), od obau stran za saudce w tak těžké při žádán jsa. Narownání přátelské, ku kterému nejprwé napomínal, pro welkau hořkost saupeřů nemohlo ke skutku přiwedeno býti. Neb před obličejem králowským směl Albrecht Rendl té newážností se dopustiti, Pražany i města sedláky nazwaw, což nad pomyslení mnoho obnášelo. Tu učinil konečně wypowied král, stawu panskému a rytířskému libau, městům truchliwau; kteříž wzawše swá přiwilegia před saud položená, mlčky odešli, k užasnuti krále. I wzal nazpět wypowied swau, aby platnosti žádné neměla, a nic nenařidiw do Uher se nawrátil. Ale takž stála strana proti straně, a bylo zjewné, že nad nimi žádné vyšší práwo dosti mocné není. Tedy chtěce se pro každu potřebu w práwích swých dobře ohraditi, i sešli se do Prahy wšecka města králowská, a spolek i zápis mezi sebau pewný učinili: »aby swá práwa starodáwní, swobody a obyčeje stále drželi;« na proti tomu též páni a rytířstwo na samém sněmě obecném wespolek se zawázali: »jestližebý kdožkoli chtěli je neb kterého z nich mocí tisknauti od rozsudku králowa, že wšecken panský a rytířský staw pod záwazkem práwa obhajowání na takové sobě pomoci mají a sebe neopauštěti.« Takž páni a rytíři drželi se rozsudku již wyřknutého prawice: že čím je obdařil král, toho nežli ustaupí, raději chtí padnauti; měšťané pak řekli, majíce starých práv a swobod swých zbaweni býti, že nebudau na žádné sněmy jezdit, a k ničemu swolowati; cožby potom bez nich swoleno bylo, aby ti, kdož swolili, sami drželi a zachowávali.

Není pochybnosti, že, jakož jiná města w těch wě-

cech, kteréž se tu jednaly, a to sice tehdaž ne ponejprw, Prahu za swau hlavu měli, tak w raddě Starého města Pražského, kanděře Paška aučastenstwí nemálo závažné bylo; neb již tehdaž počal we všem stawu městském na slovo brán býti. Jeho hlavní snažení bylo swornost a jednomyslné všech konání, aby proti odporné straně na síle nic netratili. Tu se pak zdá, že i ta myšlénka jeho prwotně byla, o kterau aspoň ze všech on nejpilněji usilowal, aby byla zřízena jednota mezi Starým a Nowým městem Pražským, by byli jednau obcí wnitř jedněch zdí, pod jedněmi konšely, s jedním společným statkem obecním, tak aby nerozdílnými silami k stejnému cíli pracowati mohli. Tuto wěc w skutek uwésti nebylo snadné ani bez welkých těžkostí. Nebo ačkoli w potřebách společných znamenitých i každodenních, nemohlo nad obce obau měst snadno lepších přátel nalezeno býti, však nicméně, jakž mezi sausedy býwá, od založení Nowého města po wšecky časy nechybělo též rozličných příčin k nesarům a různicem. Nowoměští nerádi widěli, kterak vždy prawé hlavní město s nějakau obzvláštností toliko na Starém městě záleželo, což se shledáwalo w rozličných přednostech téhož města, jak nad ostatním třetím stawem, tak též nad Nowoměstskými. Do Starého města bylo odwoláwání od práwa Nowoměstského wýslovně hued od cisaře Karla nařizeno, a ode všech potomních králů přese wšecko usilowání Nowoměstských potvrzeno; jen Staré město mělo 18 konšelů na úřadě, jinde 12 bylo; rozličné cti pauze Staroměstským patřily, kterých Nowoměští jako jiná města užíwati nemohli. Nedostáwalo se i rozepři o trhy, o meze, o jiná práwa obau obcí, w kterých se spolu potýkaly; často o tom narownáno, nikdy na vždy dokonáno nebylo.

Tedy když nejprwé konšelé obau měst o zřízení jednoty mezi sebau rozvažowati počali, a o to často obec nowoměstská swolána byla, mnohým dobře se líbilo, žeby to mohlo býti welmi dobré a užitečné, a žeby rovněž

jako Staroměstí knížaty slauti, kdyžby všecku moc s nimi společně měli, a žeby žádný pán proti Praze nic nezmohl, kdyby obě města za jedno byla. Ale bauřliwější někteří z obecních, kterým se to líbiti nechtělo, začali lidu na opak mluwiti, napomínajíce, aby při výsadě swého města, při swých práwích a swobodách stáli, z kterýchby měli takowým způsobem wyzuti býti. Té strany půwodowé nejhlawnější byli Sigmund Hůlka a Walenta Růžený; řezníci a koželuzi, šewci, sladowníci a jiní za nimi šli, k tomu dřewari Podskalští, a od Karlowa z toho hořejšího dílu města všecku chudina; nejwice lidé od pěsti, kteří nic o jednotě slyšeti nechtěli; kdož k jinému smyslu mluwiti chtěli, ty okřikowali, a jim všelijak bránili, tak že rozumné rozjímání místa míti nemohlo. Takž nechtělo se k tomu dařiti, když ponejprw roku 1505 obě obce společně k přemýšlowání té weliké věci swolány byly, se zvláštním na Mistra Paška od mnohých najžděním; neb se kdos wynašel, prawě, že stojí psáno w knihách doktora Jiřího Genšteinera, žeby žák měl Prahu zkaziti, a totož že jest ten žák, M. Jan Pašek, i což toho wíce býti mohlo. K nejhoršímu hodilo se také, že málo před tím Nowoměstí priwilegium od krále Wladislawa s nowými milostmi obdrželi, mezi jinými též, aby 18 konšelů měli jak Staroměstí a nowý trh výroční o Sw. Bartoloměji. Byl pak při založení Nowého města Pražského císař Karel jeden trh výroční o Sw. Wítu ze Starého města do Nowého přenesl; s tím znamenitým nařízením, kdyžby později Nowoměstí na nowý trh výsadu obdrželi, žeby měl Swatowitský zase Staroměstským nawrácen býti. Tedy poněwadž jednota předse jíti nemohla, místo wětšího přátelství vznikly nowé kyselosti. Staroměstí nechtěli k trhu Bartolomějskému přiwóliti, leč by jim Swatowitský nawrácen byl; také se ozwali zase hlasitěji, že má z Nowého města k nim odwoláwání býti, aby Nowoměstí nemysleli, že 18 konšelů wrch práwa jest, a žeby jim w tom již měli rowni býti. Takž z toho wždy wětší zlé mezi obo-

jíni, až jedni druhým newěřice, jako jednau před časy, opět proti sobě brány zawirati, wěže opravowati, hraditi, ponůcky osazowati počali, jakoby ze špatného sausedstwí již ke skutečnému boji přijíti mělo. Tedy ani za rok, ani za dvě léta k jednotě nepřišlo, ale Staroměstí Nowoměstské před saud pohnali z toho trhu i z jiných milostí, kteréž pokládali odporné swým priwilegiím býti (1506); Nowoměstí pak obecný nález sobě učinili, aby nikdy více o jednotu mluweno nebylo, a kdožby se k ní přimlauwati chtěl, aby pod wypowieděním z města toho činiti nesměl (1507). Ten ač brzy nálezem obau obcí zase zdwižen jest a jednání nowé započato; ale to přílišným odporem strany protiwné bauřliwěji než prwé skončilo se, až obě obce podruhé všeho toho nechati umínily, a sám král listem swým z Uher usilowání o takowau proměnu welice zakázal.

Mezitím rozepře se stawy wyššími ustawičně trwala; k tomu některé zwláštní přišly. Jiří Kopidlanský, zeman, jehož bratr pro vraždu spáchanau štat jest od Pražan, odpověděl jim i všemu stawu městskému; wsi Pražanů pálił, lidi laupil, ruce a nohy osekáwal, takowým způsobem pomstu s welikau ukrutností konal. Což pak nálezů na sněmích proti zhaubcům zemským na žaloby měst učiněno jest, ale nic skutkem naplněno nebylo, pro zášti mezi stawy; někteří stawu panského a rytířského zjewně i tajně pomáhali lupičům a jim skryš dávali. Král pak Wladislaw, když do Prahy přišel, kdežto syn jeho Ludwik na králowstwí korunowan (1509), nijak newyslyšel žaloby Pražanů, ale i všemu stawu panskému a rytířskému i také samému Kopidlanskému přízniwé nálezy proti Pražanům učinil. — Tedy to vše, jakž jedno za druhým na obě obce zároveň se walilo, swornosti mezi Staro- a Nowoměstskými nemálo nápomocno bylo, ačkoli auplnému jednoty na místo postawení ti sami bauřliwí lidé, o kterých nahore dotčeno jest, i také rozličná neupřímnost jednotlivých osob ještě překážela. Již roku 1508 dne 24 čer-

wence obě obce pohromadě byly, aby mezi nimi narownání o věci roztržité učiněno bylo; poslowé z měst královských. též duchovní lidé smluwce mezi nimi činili; ale od Hůlky a towaryšů jeho se strany Nowoměstských tak neustupně konáno jest, že musili Staroměstí skrze mistra Paška omluwu swau přednésti, poněwadž by jimi nic nescházelo, ale že Nowoměstí podněti k budaucím nechutěm hledají. Nicméně brzy potom prostředkem pana Albrechta z Kolowrat, nejvyššího kancléře, takowá smlauwa způsobena, aby Nowoměstí až do příjezdu krále do Čech nových swobod svých bez překážky Staroměstských užíwati směli. Nad to pak wice sblížily se obce spolu listem královským, kterýž brzy před příjezdem jeho prošel (1509), aby se Pražané we všem místodržícími jeho čili regenty, všecko osobami stawů vyšších spravowali; což jim nesnesitelné bylo, prawícím, že jen králem od jaktěžíwa se spravují. Z toho bylo takowé podnícení všechněch, že obec nowoměstská neposlauchajíc nic těch, kteří proti jednotě se Staroměstskými stáli, ani konšelů mnohých, kteří k tomu naklonění nebyli, jednosworně se zdvihše k obci staroměstské do jich města přišli, a společnau raddu wzawše, jako jedna obec i též s Malostranskými wyslance se stížnostmi swými ku králi wyprawili.

Na to poselství ačkoli od purkmistrů, konšelů i starších obecních všech tří měst Pražských M. Jan Pašek snažně žádán jest aby se wydal, však wymluwil se z toho příčinami nám nedosti swětlymi; ⁶⁾ aniž w powinnosti jeho bylo, poněwadž toho roku (1509), a jakž podobno, již před tímto úřad swůj kancléřský se sebe byl složil. Neboť není pochyby, že ty časy prokuratorstwím swým již jmění znamenitého nabył, tak že prácemi jinými dosti obtížen jsa, aniž úřadu tak těžkého potřebí máje, pauhým měšťanským stawem se spokojil. Ale málo neděł později jel w poselství, od měst Pražských wypraweném, do Německého Brodu k uwitání krále, když se synem swým do Čech přijížděl, kteréžto poselství s welikým

nákladem a sláwau, jakž na obce Pražské slušelo, konáno bylo.

Ten čas, když král w Praze byl, přišla wěc mezi Staroměstskými a Nowoměstskými před saud králůw. Prwé Nowoměšti ještě jednau k Staroměstským poslali, žádajíce, aby jim toho přáli, co jim za swobodu na 18 konšelů uděleno jest. Tu nařídili Staroměšti M. Paškowi, omluwu jejich powěditi, že jim toho proti swým priwilegií dopustiti nelze, a že na jich powolnosti nescházelo we všem předešlém jednání, kterěz, poněwadž konce swého dojiti nemohlo, chtí již na tom přestati, jak králowým saudem mezi nimi wyřčeno bude (1509. 30 bř.). Týž mluwil i před králem od obce Staroměstské proti priwilegii Nowoměstských, jaké nedostatky že list jim udělený má, přednášeje (4 kw.). Též jménem wší obce ještě jednau rozepři na přátelské narownání prostředkem některých pánů a duchowních wznášel (16 kw.); k čemuž však předce odporem Nowoměstských přijiti nemohlo, až pak rozsudkem králowským wěc dokonána tak, že potvrzeno Nowoměstským, aby 18 konšelů mίwali, však trh Bartolomějský zdwižen a odwoláwání až do krále Ludwika odloženo, kdyžby on sám panowati začal, též aby obě města, staré i nowé, hlawau měst králowských byli (18 kw.). To působilo dobře ke swornosti, a ještě téhož roku poslali konšelé nowoměšti ke staroměstským, by spolu we bližší smlauwu wstoupili. Takž zase mluwil M. Jan Pašek od purkmistra a konšelů ke wší obci staroměstské shromažděné, přednášeje jim žádost Nowoměstských, a kterak wšecky předešlé nesnáze na žádný prospěch oběma městům nebyly, ale jen na škodu, na hanbu a lehkost; protož, jestli po wůli jejich, aby konšelé s nowoměstskými w kolleji weliké schůzku měli a o tu wěc dokonali. K čemuž když obec priwolila a obojí w kolleji se sešli, i tu byl řečníkem Pašek od swého města, a mluwil užitečně ke smlauwě, aby jedna obec bez druhé nic nečinila, ale wše se společným uraděním, zwlašt w po-

třebě náhlé, jako kdyžby nepřátelé jacíkoli před Prahu přitáhli, žeby ani času nebylo k obeslání se a obšírnému vyjednávání (1509. 7 list.).

Neboť všechna ta poslední léta krále Wladislawowa až do smrti jeho a do smlauwy Swatowácslawské (1517) bauřiliwá byla; mnoho nátsků jedněch stawů proti druhým, mnoho roztržitých sněmů, poselství ku králi do Uher, platných i neplatných; nejednau s hradu Pražského děla proti městům směřena nařizením úředníků kráľowských, stranu při pánech a rytířstvu držících; nejednau obce Pražské zbraň chopili a strach daleko způsobili, i newytáhnuwše z města, ale pauhau zprávau již o swém zbrojení; k tomu drželi dobře jednotu všeho stawu městského, ze společného uradění wše činíce, až pak smlauwa dotčená konec obstojný rozbroyům přiwedla. Není pochybnosti, že rovněž byla to léta činná Paškowi w prácech obecních, ačkoliwěk zwláštního málo wýslovně zaznamenáno se nalezá. Nenít nám ani powědomé, jakého obecného úřadu ty časy zastáwal; zdá se, že brzy po písarštwi swém, když se ho zbawil, mezi staršími obecními swé místo měl; před rokem 1515 sotwy na úřadě konšel-ském seděl. Léta 1514 podle jiných znamenitých měšťanů přimluwu činil za Wilímka z Troskowic a Hawla od Koniků, konšely staroměstské, před saudem wší obce stojící, poněwadž ze zrady projewením tajnosti všeho stawu městského obwinění byli, přičiňowaw se jich wyluwiti, poněwadž i z nepozoru státi se mohlo; kteřížto však nicméně, když zrada zjewně na ně dokázána, wýrokem obce hrdla jsau odsauzeni. — Roku 1516 dne 31 března obec Staroměstská w kostele Týnském služby ko-nala za krále Wladislawa zesnulého, s obřady slawnými; pět konšelů nejznamenitějších neslo znamení kráľowská, na oko k slawnému průvodu tomu zhotowená, mezi nimi Jan Pašek meč dřewěnný, postříbřený, který potom zlomen na znamení zármutku dle obyčeje při tom od starodáwna zachowáwaného. — Nedlauho potom, když poslowé

císařští do Prahy přišli a ode vši obce měst Pražských w slawný den těla božího (22 kw.) hlučnými hody častowani — w radné světnici; osmnáct krmí vše po česku připrawených; k tomu zpěwáci a trubači s warhanikem — i tu M. Jan Pašek seděl při tabuli s konšely nejznamenítejšími, důkazu dosti, že jméno jeho w obci pro mnohé zaslaužilé činy weliké bylo.

Ne zcela rok po zřízení smlauwy Swatowácslawské dozrál konečně i úmysl ten, o který 13 let nazimar usilováno bylo, zřízení jednoty starého a nowého měst Pražských, se zwláštntm o to mistra Jana Paška pilným pracowaním. Neboť hlavní protiwníci jednoty, příliš slepě sobě naproti ní počínající, na špatné cesty byli se dali, tak že ze všeho stawu městského se wytrhše, s nepřátely w tajná jednání se zapletli a tak obecnu ošklivost na sebe obrátili. Tu musili jedni z města utéci, druzí wypowědění, naposledy hlavní buřič, starý Hůlka, štat (1515), a tak všem jich odporům konec jest učiněn. K tomu byly se obce we společných welkých potřebách seznaly, a w přátelství jedni druhých obwykli, až pak milovníkům toho skutku čas se zdál tu býti. Tedy r. 1518 dne 30 srpna jinak w den Sw. Šťastného a Zbožného obě obce Starého a Nowého města swolány jsau do kolleje weliké, aby společně o jednotě rozjímali. Tu jest wýmluvnosti m. Jana Paška od purkmistrů i radd a starších obecních obau měst uloženo, aby mysle všechněch k tomu účinku welikému dokonce nakloniti se přičinil. I počal o dáwných předcích a přiběžích všeho národu Českého, ukazuje, kterak jednota po všecky časy k prospěchu, neswornost záhubná byla. O Přemyslu oráči, jak žádného řádu před ním nebylo, až on všecku zemi pod jednu spráwu ujal, pak o potomních knížatech jeho rodu, když mnozí o stolicí knížecí rozbroje počínali, co zlého z toho pocházelo. Powěděl i o císařích Římských, jak toho dobře k swému prospěchu a Čechům na škodu užiti dowedli, usazující knížata, kteří se jim zalíbili, a těmi lid Český sužující,

až pak, když mocné království a podle zwolení domácího nastaupilo, dobře zase všechny věci wěsti se počaly. Toho i jiného ze starých pamětí dotekl, což srdce česká dojímati mohlo. Potom na paměť přiwedl založení Nowého města Pražského od císaře Karla, jak od prvního počátku, že dvojí byli, nikdy nebylo mezi nimi dobrého pokoje, jedni tak, druzí jinak chtěli, a nepřátelé obau k jich škodě toho se chápali. Protož, ač »toho pán bůh pro hříšníky až posud popřiti neráčil,« aby jedním městem byli: ale poněwadž »již ti lidé, jenž tomu odporni byli a překážky činili, od boha pomsty neušli,« a již, »jest jiný způsob a čas k tomu příhodný; přistupme k dobré a swobodné jednotě, aby z dvojího města jedno bylo učiněno, jsauce jedné wíry, jedněch práv užívající, a poněwadž jsme spojení přátelstwím a krwí; neb jsau zde otcowé a tam synowé a tak přátelstwo krewní rozličné.« ⁷⁾ Také připomenul prospěch w nákladech obecních, kterak, co prwé každí o sobě nakládati musili, mnoho toho společně jen jednau budau měli zaprawowati.

Po Paškowi mluwil M. Matěj, administrator kněžstwa pod obojí, potom jiní lidé znamenití, wšickni k témuž rozumu, aby jednota zřízena byla. Takž pak, když opět od mistra Paška na obec wznešeno, aby, jaká jich wůle w tom jest, oznámili; i podali na konšely a na starší obecní, že k jejich úmyslu chci přistaupiti. Tedy nejprwé purkmistři a konšelé, pak starší obecní, konečně všechna obec ohlásili se, že chci jednotu míti. Odporu žádného nebylo; ale zdwihnauce se z kolleje weliké, i hned písňě weselé a staropamátné zpíwající šli do Týna a Te Deum laudamus zwučně začali, prosíce od Boha požehnání.

Nedlauho potom wolila obec Pražská konšely wedlé priwilegium jim na to od krále Wladislawa, když by krále w zemi nebylo, aby to sami učiniti směli, uděleného; i zwolen Jan Pašek za prvního konšela čili primasa sjednoceného města, kteréžto důstojenství w obci nejwyšší bylo, obsahujíc předně to, že kdo na prvním místě zwolen

byl, první toho roku na purkmistrowství nastoupil, první ve věcech obecních o přimluvu swau čili hlas tázan byl, a všeliká jemu ve všem největší čest prokazována. Tu jsau další věci k jednotě té náležející hlavním příčiněním jeho jednány, tu také bauře podniknuta, kterau se ještě některých nespokojenost brzy potom naposledy projewiti chtěla. Byloť o poklad obecný jednáno, a Pašek řeč we jménu wší raddy držel k obci shromážděné (1519. 31 led.), poněwadž bude museti na dluhy kráľowské až do wyprázdňení z něho vydáno býti, aby posudné k naplnění jeho zase swolili. Tu se počali opět bauřiti Karłowští a jiná chudina, což jí nejhorší bylo; i cožkoli jim mírně mluweno, že bez jich wůle nic konáno nebude, oni neumlkli, vše překřičeli, konečně bauřením náramným z radnice wyhrnuli se, takže na ničem toho dne přestati se nemohlo, rádi chtěje i horšího něco na konšely způsobiti, kdyby byla jiných maudrost větši nebýwala. Tu obeslaw Pašek wšecky starší obecní a z měšťanů znamenitější, učinil řeč od celé raddy, předkládaje, jaká se wytržnými lidmi potupa tomu úřadu stała a že proto žádají, aby ze swých powinností propuštění byli. Wšak k mnohému prošení shromážděných, a když slibili pomoci ku potrestání těch, kteří toho půwodowé byli, ukázali se zase powoľnými, že zůstali na konšelství.

Jan Pašek mohl dobře w padesátkách býti, když nejwyššího stupně we stawu městském dosáhnul; přibližující se stáří počínalo se brzy potom nemocmi při něm a zwlastě obtížením nohau ohlašowati. Toho času řečnowání při saudech wždy neopustil, jakož i po celé žiwobytí své. Léta 1521 zastáwal i obec Klatowskau před saudem zemským proti panu Petrowi Sudowi z Řenec, jehož Albrecht Rendl práwním přítelem byl; i setkali se zle řečmi dotýkawými oba hlavními směry žiwotů swých sobě odporní mužowé: Pašek, »jedno swětlo stawu městského«, Rendl všech protiwenství se strany wyšších stawů konaných hlavní osnowatel. Když Pašek Rendlowi vše-

cky hříchy jeho vytýkati počal, Rendl pak ne jeho toliko, ale podle způsobu svého, všecken staw městský tupiti; musili od saudu naposledy, ač s dosti těžkým účinkem, okřiknuti býti. Okolo toho času nabył i Taušina zámku s panstwím znamenitým, moha dobře za jednoho z nejbohatších měšťan Pražských počten býti. Od krále Wladislawa hned byl sobě i erb zjednal se znamením tuším pštrosa, ⁸⁾ a pod titulem »z Wratu« kteréhož jména potom vždy užíwal jest. Od zřízení jednoty Pražské po čtyry léta bez přetržení zůstal na primatorstwí, patrně přízní obce, kterau byl k sobě již zauplna připautal. O powaze jeho ačkoli jen od protivníků wíme, ⁹⁾ však, že přirozeným nadáním swým »nakloněn byl k dobrotiwému«, i tu se jemu neupírá a skutkové jeho, pokud nám powědomi jsau, na též ukazují, že hlavní všecko jeho jednání dobře k obecnému dobrému směřowalo. Také o wýmluwnosti jeho obzwláštní a oswíceném rozumu i zkušenosti u věcech obecných nijak jináč nikde nenalezáme, než že přewýtečné byly. Ale podle vlastností tak stkwělých wyčítají jemu lest, podwod, chytrost a neupřímnost, zlost neuprositelnau a mstiwost bez míry; náboženstwí málo wáhy že u něho mělo; o Taušinu též dosti obojetně připomíná se, že tak rownau cestau nedošel jeho; práwa městská že výborně uměl, o nich říkáwaje, kterak mají woskový nos, že jeho sem i tam podle libosti natáhnauti wolno. Jest owšem se přiznati, že všecky tyto zlé ctnosti w druhé polowici mužského wěku jeho hrubě na jewo wystaupily, tak že jest dosti swětlé, že prwních podnětí wnitřních i hned předtím nescházelo; nicméně že tak všecko jeho pozdější jednání náruživost naskrz opanowala, kteréž prwé snad w jednotlivých skutcích u sebe místa byl dal, takowau proměnu domníwáme se, že w tom muži teprw uražená ctižádost způsobila.

Podle Jana Paška z Wratu byl w městech Pražských i we všem stawu městském nejznamenitější muž Jan

Hlawsa z Liboslawě. Z podobné chudoby, jako Pašek, byl se tauž cestau školami dostal k měšťanským hodnostem, a dříwe než on výtečnějšího místa w nich dosáhnul. Hned za Paškowa písařstwí byl Hlawsa konšelem a primasem na Starém městě, a proslulý nemenšími dary ducha, též šlechtenu powahau swěho žiwobyті; na sněmích hlučných, w jednání s pány a rytířstwem w ty časy rozbrojů, na poselstwach důležitých we věcech třetího stawu byl sobě zásluhy všeliké zjednal a tudy tak vysokého stupně dosáhl. Za krále Ludwika i dworským sudím králowstwí Českého učiněn jest. I nemohlo tak snadno býti, aby mužowé dwa w jedné též obci tak vysoko pozdwižení, k tomu, jak se píše, jsauce powah rozdílných, bez žárlivosti obapolné zůstali, powážíc i to, že patrně Hlawsa předtím, Pašek pak po zřízení jednoty více obliby w obci měl. Nicméně po všecky ty časy, ač jestliže i mysle se nesrownávaly, vždy bez zjewného skutku nepřizníwého zůstávalo, až pak po příjezdu krále Ludwika do Čech jiskra padla, z které se oheň weliký roznítíl.

Král Ludwik přijel do Prahy dne 28 března roku 1522, kdež wykonal přísahu stawům králowstwí Českého, načež králowna Marie, manželka jeho, slawně korunowána. Při tom korunowání podlé jiných více zaslauižilých lidí i Jan Pašek z Wratu i Hlawsa z Liboslawě od krále na rytířstwí jsau pasowáni (1522. 1 čw.). Z jakých příčin, není nám nijakž powědomo, ještě téhož roku Jan Pašek také na úřad hofrichtýřstwí čili dworského sudstwí powýščen jest, kterýž prwé Hlawsa byl zastával. ¹⁰⁾ Brzy ale se mu štěstí při králi Ludwíkwí naopak obrátilo, a to pro zlé běhy we věcech zemských, které ze slabého panowání krále Wladislawa prwní počátek wzaly. Bylo králowstwí welikými dluhy obtíženo, statky králowské skoro všecky rozzastawowány, nic téměř nezbywalo, čím panstwí králowské mocně konati, aby pauhým stínem nebylo. Od úředníků zemských, kteří toho času wládli, rady nejmeně bylo, poněwadž i sami též wěřiteli byli, a ze

statků královských, sobě w zástawě daných nic propustiti nechťeli, nad to pak rozkazů královských nejméně dbali, ale sami podlé wůle své věci zemské wedli. Tedy newěda sobě jiného prostředku, král Ludwik jedním dnem (1523. 25 un.) všechny úředníky zemské ze služby propustil, mezi nimi i Jana Paška z hofrichtérství, a na jich místa jiné ustawil, hofrichtérství Janu Hlawsowi dada. Nestalo se pak toto bez předešlého uradění a srozumění s těmi, kteří na místa ssazených nastaupili, jak osobami stawu panského a rytířského, tak též i Janem Hlawsau a jinými Pražany, kteří tím w přízni králowě předního místa došli. Protož následku toho jistějšího býti nemohlo, než rozhoršení jedněch proti druhým, kteréž w městě Pražském mezi Paškem a Hlawsau tím větší nastalo, když král brzy před odchodem svým do králowství Uherského raddu obnowiw, Paška naskrze pomina, netoliko s primatorstwu ale na prosto s konšelstwí ssadil a Hlawsu primasem učinil (1523. 14 bř.).

Na tom bylo více, než mysl Paškowa vysoká sněsti mohla. Byloť obnowení to raddy Pražské, Starého i Nowého města w jedno spolu potvrzením prwním jednoty obaw měst, mlčky takto od krále učiněným. Nebo toho před tím ani jen hledáno při králi nebylo, aby to obcem potwrdil, aniž jaké naděje, žeby toho dosáhli, pro mnohé sočení vyšších stawů, kterým jednota ona nad míru nepohodlná a strašlivá byla. Nyní, když plod namáhání tolika let jako w úplnau bezpečnost přiweden byl, měl on, toho skutku nejwětší půwod, odstaupiti, a požiwání odměny jiným nechati? Toho nepřipustil žádným způsobem u sebe, aby takowau potupu trpěliwě snesl, ale všemi možnými prostředky, i proti předešlým úmyslům svým, hýbati počal, aby ztraceného důstojenství zpět nabył, a nad protiwníky svými pomstu wzíti mohl. W tom neznal naposledy ani míry ani konce, ale w prudčí wždy nárůžiwost, we twrdost a ukrutenství se dáwal.

Tedy sotwa ty proměny králem Ludwikem učiněny

jsau, načež w brzee do králowstwí Uherského se wrátil; již všechna obec Pražská na dvě strany podlé rozdílných náklonností lidí se rozstaupila; jedni se Paškowými, druzí Hlawsoвыми zjewně nazýwali. K tomu výše musilo se náboženstwí hoditi, podnětem mocnějším jsauc lidu obecnému, prostředkem pohodlným hlavám, by sobě následowníky své wznešenější věci tím snázeji připautali. Neboť bylo tehdaž Lutherowo učení nad pomyšlení záhy do Čech ze sausedstwa se přistěhowalo, a mnoho myslí zahořelo pro ně, jiní je sobě, při starém obyčeji držíce, w pohoršení brali; bojowé welicí a dlauzí musili následkem býti. Tedy když dosti dlauho prwe wrchnost nepřiliš do věci té se byla wmišela, nyní při nastáwajících rozbroích na horší se nastaupilo. Jan Hlawsa počal se swými nowému učení nápomáhati, i způsobil nálezy tomu přízniwé, aby co nejwíce swobody puštěno bylo; k tomu i kazatele, kteří se proti tomu nejwíce zasazowali, z města wypowěděl. Tím, jakž se nám zdá, počátek pronásledování skutečného jedněch od druhých od něho nejprwé jest učiněn. Naproti tomu Pašek straně protiwné w čelo se postavil, která obyčeje wíry své pod obojí wedlé kompaktat Bazilejských tak a nejinak w obecné platnosti zachowati do konce usilowala. Wšak, jak dotčeno, při hlavách stran ani při jednom ani při druhém wíra prwní věci nebyla, než ctižádost toliko, které všechno jiné slaužití muselo.

Hlawsowo panstwí nemělo dlahého stání nad obcí Pražskou, a to proto, že poněkud náhle králowskou mocí zřízeno bylo, ješto wětšího počtu w obci náklonnost wětší byla k Paškowi nežli protiwníku jeho. To se hned okázalo, jak brzy w nepřítomnosti krále ponejprw zase obec sama raddu obnowila. Neboť hned opět jmenowán Pašek na prwním místě k úřadu konšelskému, a podlé něho wětší počet osob s ním držících, než ze strany Hlawsovy. Jan Hlawsa sám docela pominut, čili snad podlé soka swého na nižším místě sedati, již sněsti nemohl a sám

tomu se vyhnul (1524. w bř.). Tedy hned nálezové obce roku předešlého učinění ku přízni nowému náboženství jinými méně snášenlivými pozměnění a zrušení jsau, kněží někteří protiwné strany ne sice zjewně wypowieděni, ale lehko přiwedeni k tomu, že sami z města vyšli; také na sněmě obecním, kterýž držán toho roku na hradě Pražském (w čwci.), kdež o náboženství jednáno, we jměnu wší obce pilná přimluwa činěna k tomu, aby Píkartské bludařství — tak nowé učení nepravým jménem nazýwáno — w zemi trpěno nebylo, ano aby o potvrzení kompaktat od stolice apoštolské ku prospěchu úplného spojení s Římskau cirkwí pracowáno bylo. K tomu, téhož času Pašek, aby wítězství nad odpornau stranau tím bezpečněji dosáhl, učinil přátelství s panem Lwem z Rožmitála, předešlým nejvyšším purkrabím Pražským, od krále Ludwika zároweň s ním též asazeným, s nejwětším jedním protiwníkem stawu městského, tudy přirozeným swým předešlým nepřitelem. Jiné také osoby stawu panského k témuž ze swých vlastních příčin se naklonili, i sám Karel kníže Minsterberské, toho času místodržící a správce zemský od krále Ludwika ustanowený. Neboť i stawové vyšší w rozepřích swých podobně jako Pražané wíru sobě za přikrytí wzali. Takž pod tím přístřeším bylo straně Paškové tím wolněji, nad odpornými wůli swau wykonati, jakž jen příležitost se udála, aby to s nějakau barwau sprawedliwosti býti mohlo; kterážto na sebe dlaho čekati nedala.

Osmého dne měsíce srpna roku 1524 wečerního času, když se již na klekání zvonilo, stala se potřzka nějaká mezi lidem na Újezdě na Malé straně, takže o wíru začali se jedni proti druhým se zbraní sbírat. O tom powěst brzy zwětšená se roznesla, jakoby Malostranská obec k udeření na konšely swé pro náboženství bauřiti se počala. Té chwile byl purkmistrem wětšího města mistr Brikcí, z přátel Hlawsových. Kterýž, když o té příhodě jemu od služebníků nawěšti přinešeno, obáwaje

se, aby počátek tam učiněný i tu plamen dautnejší ne-roznítil, i powolal Mikuláše Šorfa nejprwé, spolukonšela a též Hlawsy následowníka, aby se radau jeho posilniti mohl. Paška, jakožto primasa, na něhožby jinak slušelo bylo, nechtěl prý proto powoláwati, že daleko k bytu jeho bylo, a že neduh jeho na nohau již welmi jej skličowal. Tedy powolawše rychtáře Staroměstského a Nowoměstského, nařídili jim té noci zvláštní pozor míti; když pak zpráwy wždy se množily, že jest některé i tu w městě widěti w zbrani po domích choditi, a že se lid na rynku o wíru hádá, ano již těžko jej roztrhowati: i obeslal purkmistr tu chvíli wšecku raddu, aby se sejdaucé nad pokojem w obci bedliwě ruku drželi. To sezwaní wšak na kwap se dalo, tak že ze strany protiwné někteří nepowolání, buď z aumysla, buď z nahodilé překážky; jni bywše zwáni nepřisli, jakož Pašek a Ziga Waničkowicz řezník, prwní z nápadníků jeho. Od Paška přinesl služebník purkmistrůw za odpověď, že mu paní jeho prawi, že nepřijde, lečby welmi pilná potřeba byla, aby proň podruhé poslali; od Zigy, že již se ke spaní uložil. Mezitím wšak, když zpráva o prawém způsobu věci, že počátek menší než se domníwali byl, a již wšecko umklo, slyšána: kteří přisli, zase z radnice pokojně do domů swých se rozešli.

Na tuto příhodu sobě nemeškající strana Paškowa úklady ke zkáze protiwníků swých osnowala. Neboť hned druhého dne (9 srp.), když radda shromážděna byla, sebrawše se měšťané osady Týnské a z některých jiných osad nawodem následowníků Paškových, u welikém počtu do radní swětnice wstoupili, od nichžto mluwil Jan Opice, obwiňuje nejprwé Jana Lucernu a Matěje Kardinala, měšťany, kterak w předešlé jedné schůzi obce směli potupowati administratora kněze Hawla Caheru a jiné kněží strany pod oboji Pikartům protiwné, jakoby bauřliwě kázali, a žeby proto měli z města wypowieděni býti, což oni osadní welmi sobě obtěžují, a žeby měli ti dwa za to

potrestání býti; k tomu žádaje we jménu týchž osadních, aby ostatní kněží Lutheranští, kteří ještě w městě zůstali, wypowieděni byli; konečně, že jest s welikým jich podivením wůbec rozhlášeno, že wčerejší noci tajná schůze na radnici držána byla, w počtu několika set lidí; bylo-li oč dobrého, že oni též rádi byliby se o to spolu přičinili; protož chtí wěděti, jak ta wěc se nachází; zřejmě tudy na podezření swé, že se tu něco úkladného proti wíře pod obojí a přátelům jich dalo, ukazujícíe. Sotwy Jan Lucerna a Matěj Kardinál, jsauce tu přítomni, odpowěděli, že co mluwili w předešlé obci, ne we swém jménu, ale od znamenitého počtu mluwili, ostatně k obraně swé o odložení žádající: tož Ziga řečník, powstana s lawice konšelské, dí: což Jan Opíce mluwil, že on též wí, a jest wůle jeho, protož jsa též z osadních jeden, že musí na ten čas místo swé zanechati, a k nim též přistaupiti. To powěděw, ačkoli pobízen jest snažně od spoluradních, by toho nečinil, že wšeccko dobře srownáno bade, nic toho nedbaje, s osadními wen wyšel, na odpowěd konšelskau čekati. Tu mluwil k nim, wysoce je zawazuje, aby jeho neopauštěli, ale cožkoli on mluwiti neb činiti bude, aby jemu w tom přiswědčili, a we jménu jich jemu to mluwiti neb činiti dopustili.

Tedy když zase woláni jsau, aby do raddy wstaupili; prwé než jim jest jaká odpowěd dána, žádal Ziga, aby doktor Burian Sobek z Kornic, kancléř městský, též powolán byl, i stalo se jemu po wůli. Potom oznámil Pašek wůli konšelů, že Lucernowi a Kardinálowi k sprawedliwé jich žádosti odložení až do třetího dne se dopauští, s tím napomenutím, aby již potom w tak welikém počtu nepřicházeli; což pak noční schůzky se dotýče, že příčina žádná zlá nebýla; ale poněwadž zpráva o wzbauření lidu na Malé straně purkmistra došla, žeť jest musil raddu w ten neobyčejný čas k opatření města swolati; o ostatní wěci že pro malý počet pánů přítomných nelze hned dostatečně odpowědi dáti. Tož Ziga, nezakrýwaje již déle

úmyslu svého, škrabošku se sebe odhodí, úšklebně pravě: Proti tomu odložení žeby on i ti, od kterých on mluví, nic neměli, kdyby se jiných osob dotýkalo; ale tu že jsau osoby vysokého powolání; jeden kardinal, kterýž mocně po sausedich běhal, znamení aukladné, o které uraděno bylo, dáváje; druhý lucerna, ježto mnohým swití, protož že i on w noci spiklé swoláwal; z té přičiny že jest jemu od těch pánů poručeno oznámiti, že ty dwa w moc swau a u wězení Jeho Milosti královské berau. Podobnými slowy obrátil se ku kancléři Burianowi a ku konšelům strany odporné, dotýkaje se na ně zrady a lotrowstwi, že času nočního lid zbrojný na radnici zjednali, spoluměšťanům swým o hrdlo smýšlejíce, protože jim w bludech jich pikartských odporni byli. Takž ti jsau jati a do wězení na radnici posazeni, purkmistr Brikcí, Daniel Rauš, Jan Erazim Blažek šaukenník a mistr Wacław Daniel, vše přátelé Hlawsowi. Mikuláš Šorf a Wít Šípecký za pracemi obecními wen z města jsauce, tím způsobem zajetí ušli jsau. Pečeť pak městská, kteráž wzata z rukau purkmistra Brikcího, tauž chvíli od Zigy odewzdána Janowi Paškowi, aby on, jsa primas k žádosti obce w úřad purkmistrowský místo něho se uwázal.

Není pochybnosti, že půwod umluwy a spiknutí, které tento skutek předcházelo, byl Pašek, ačkoli toho nejmenší podoby na sebe nepřipauštěl, než Zigu řeč oiniti nechal. Tu pak jest ku podiwu to dowěření w moc swau nad obcí, s jakým tomu, od něho přistaupeno bylo. Neb jest jisté, že již pro krátkost času jen málo osob o úmyslu toho předsewzetí wěděti mohlo, a že Ziga ani nezjewiw napřed osadním, co na mysli má, směle se bezpečowati mohl, že k slowům jeho přistaupí; jakož se i stalo. Což pak hned po rozhlášení powěsti o tom, co se dalo, po městě sausedé se všech stran u velikém pohauření se zbrojí na náměstí a k radnici se shrnuli a již diwadla krawawého nadíti se bylo; ale Pašek wěděl, že wice mezi nimi swých než protiwných může počítati; také

hned w tom okamžení, poněwadž nejisto bylo, kdo jest proti komu — neb zhusta nejbližší přátelé protiwných stran byli — zdržel se lid od bitwy; potom pak nemeškaje Pašek radnice obě zbrojným lidem osadil, ponůcky k ostřihání ulic w noci rozeslal, vše jako w obleženém městě řídil, a tudy pokoj násilnými prostředky zachowal.

Mezitím rozepsáni jsau listowé ke všem stawům králowství se zprávaw, jaké že jest se spiknutí zrádné od některých osob w městech Pražských stalo a šťastně týchž osob zajetím přetrženo; králi také a knížeti místodržícímu žaloba na též wězně přednešena, aby nad nimi sauzeno bylo. Tu jsau hledáni důkazowé zločinu s takau ukrutností, jaká nemožnost nalezení jich byla. Dwa sausedé, Jan Bonuše a Matěj hřebenář jati a katowi k mučení odewzdáni, však ničeho na nich nezvěděno. Matěje měl Pašek předtím ještě do swého příbytku powolati, kdežto prý jemu 100 kop grošů českých dáti slibowal, jestliže proti Hlawsowi a jiným, že na jeho i jiných bezhrdlí auklady strojili, wypowidati bude; ale Matějowi hřebenářowi poctiwost milejší byla. Tu když do wězení tuhého uwržen jest, a žena jeho s dewíti dětmi, kleknauc na kolena před Paškem w příbytku jeho, s pláčem a nařikáním přežalostiwým o smilowání prosila: jeho nic se nedotklo, ale zúřiwě ji od sebe zahnal. Mezitím na několika osobách nepřestáno, ale přikročeno k auplnému všech protiwných wykořenění. Tedy nejprwé kněží k nowému učení naklonění z města jsau wypowědění a ti, ježto Hlawsowa strana vyhuala byla, opět nawráceni; artikulowé sepsáni nálezem wšich obce, kteří w sobě zařikání wšeho pikartského bludu obsahowali; na ty wšichni měšťané, že jich zachowawati chtějí, přísahati musili; kteří nechtěli, neměli déle práwa městského účastni býti, ale wen z města stěhowati se u walném počtu jsau přinuceni. Také znali již a měli cesty swé strana Paškowa při dvoře králowském a nejwyšších úřednících, kudyž při králi Hlawsowým wšechen přístup a slyšení zamezili neb neplatným učinili, tak že i bez

důkazů všechna víra jim dána, a utiskování strany protivné nic v cestě nebylo. Konečně jest ustanowen od krále k přeslyšení obau stran kníže Karel Minsterberský a wedlé něho poslowé z měst někteří k tomu jmenowání; i nemohlo chyběti při tom přátelství mezi saudcem a stranau, než že hájení věznů nic jim naplat nebylo. Takž po skončeném jednání dosti krátké pře byl ten konec, že jsau věznowé rozsudkem královským z města wypo-wědání, tak aby rozprodajíce statky své odtud se vybrali, a nejen oni ale i Hlawsa a Šorf, kteří swau věc před saudem od jejich věci dělití nechťeli, a všichni, kteří již sami artikulům nahoře zmíněným podrobili se nechťewše z Prahy vyšli (1524. 20 pros.).

Dokonáním tohoto skutku mocnost Jana Paška z Wratu nad obcí Pražskou wrchu svého dosáhla. Hlaw-ních protivníků svých byl se zbawil, že jemu w městě již překážeti nemohli; jiné přílišným strachem uhrozil; kdož i potom w nelibost jemu upadl, měl na něho po-hodlné artikule od obce swolené; mohl pod přikrytím náboženství do své libosti jímati, wypowídati, žiwnosti zapowídati i jinými způsoby malé i velké kormautiti. Z jeho přátel a nápadníků nebylo ani jednoho, kterýby se s ním byl w mohutnosti ducha měřiti mohl a o před-nost zápasiti, všichni jemu za wěrné nástroje slaužili. Takž od prwního zwolení svého po odjezdu z Prahy krále Ludwika po pět roků primasem zůstal; w skutku pak panství nad to wětší beze všeho obmezení wyko-nával takowé, že již více násilnau moci dobytému se podobalo, než z náklonnosti měšťan poslému; nebo již všecko, co on chtěl, se dalo, a poslušenství podobné jemu zachowáwáno bylo.

Za podporu zewnější we své moci hleděl sobě ob-zvlášť přátelství s knížetem Karlem, s panem Lwem, nejwyšším purkrabím, w to důstojenství opět usazeným, a jinými pány té strany, kteří sobě opět milost králow-skau opanowali byli. Ti všichni hleděli w tom tím více

se utvrditi, kdyžby sjednocení strany pod obojí se strau pod jednau k místu přivedli, o kteréž toho času král snažně s legatem papežským jednal, schwalně proto w Budíně se zdržujícím. Neboť byla od téhož legata naděje učiněna, žeby Čechům od papeže kompaktaty potvrzeny byly, kdyžby všemu nowému učení w králowství swém výhost dali. O tu věc jednáno na sněmě w Praze roku 1525, kdežto napřed lehkým způsobem obec Pražskou k swolení přived, w srozumění s knížetem Karlem a panem Lwem Pašek první slovo před stawem panským i rytířským ujal, oznamuje, že všhecka obec Pražská na tom jest, aby wedlé wůle králowské o potvrzení kompaktat jednáno bylo. Na to sobě dál kníže Karel a Lew s pauštěním strachu počínali, že všhecky ty, kteříby w tom proti wůli králowské učiniti chtěli, oznámiti králi a obžalowati miní. Což widauce mnozí stawowé, že se počíná násilí dítí, od toho sněmu do domowů swých rozjeli se, a dále nic jednati nechťeli. Kterí pak zůstali, w malém počtu, ti jsau lehko k mlčení přivedeni, a tak za Pražany všecken staw městský a po příkladu tom, druzí stawowé k tomu přistaupili, aby poselství do Budína wypraweno a o to sjednocení s církví s legatem jednáno bylo.

W tom poselství podlé knížete Karla a Lwa purkkrabího i jiných osob nejznamenitějších stawu panského a rytířského, vyšli od města Pražského Jan Pašek a Jan Karban konšelé, a Jiřík Jěžíšek z obecních; z kněží Hawel Cahera, administrator konsistoře pod obojí, wěrný w městech Pražských pomocník Paškůw, i jiných několiko. Tedy přišedše do Budína, nejprwé nejvyšší purkrabí pan Lew se strany pod jednau, potom pak Pašek se strany pod obojí před králem řeč učinili, oznamující, kterak všichni tři stawowé králowství Českého, jak pod jednau tak pod obojí, jednomyslně k tomu přiwolili, aby spolu w jednotu wstaupili, kdyžby kompaktata od papeže potvrzena byla, protož o ustanowení dne k tomu jednání s legatem žádají. To když král rád slyšel, hned třetího

dne potom troji psaní z Čech přišlo, jedno s 300, druhé s 250, třetí rovněž s několika sty pečetmi osob stawu panského a rytířského, s žádostí ku králi, aby těm poslům o kompaktaty do Uher vyšlým žádné wíry dáno nebylo, jakoby ode všeho králowství wypraweni byli, poněwadž bez jich všech wědomí a wůle w tu wěc sami se wydali. Ta wěc neočekáwaná ačkoli naděje krále i poslů u weliký zmatek přiwedla, nicméně předce u krále, aby od jednání toho neupauštěl, způsobiti dowedli, ale s prospěchem nejmenším, jakého se nikterak byli nadíti nemohli. Neboť legat nahlédna do kompaktatů, wymluwil se, že k potvrzení jich od stolice apoštolské žádné plné moci nemá, a všemu bližšímu jednání naskrze wyhýbal se. Tu když druží poslowé wší naděje šťastného konce byli se pozbawili, nicméně Pašek s Pražany we zvláštní jednání se dada rovných i křiwých prostředků nešetřil, tak že potvrzení i jednota podobati se počala. Ale když legat toho žádal, aby nawracující se w lúno církwe Římské podlé obyčeje wždycky w tom zachowanego prwé předešlých bludů slawně se odřekli, toho aby slíbili, že w moci své nemají, přiznati se musili; než pět let když jim času dopřáno bude, prawili, poněwadž w obci Pražské již mnoho k smíření s církwí dowedli, žeby i toho sobě konečně že způsobí, důvěřowali. Tím se jednání bez účinku rozešlo.

Mezitím ještě w Budíně jsauce wedli Pražané dále swau wěc proti wypowieděným, hledajíce toho při králi, aby jim netoliko města Pražská, ale wšecky země králowy zapowěděny byly. A swého cíle prý tak nedaleko byli, že již listy králowské na powolení jich žádosti w kanceláři zhotoweny byly, a jen odeslání jich scházelo: w tom w mysli a w raddě králowské weliká proměna stala se, a počaly jim jich věci nazpět jíti. Neboť byli se zatím s plnau moci od ostatních wypowieděných Hlawsa a Šorf na cestu do Uher dali, o pomoc we swém utištění od krále prositi chtěje, a to činili nejprwé se slabau nadějí,

wědauce srdce králowo dokonce od jich protiwníků obklíčeno býti. Když o list bezpečenstwí, aby jim k dojití jich do Budína udělen byl, žádali; psaní jejích od arcibiskupa Ostrěhomského, raddy králowy, stranau odloženo jest a králi ani neprojeweno. Takž, newážíce oni sobě žádného nebezpečenstwí, bez průwodního listu do Budína přijeli. Tu jsau od krále milostiwě slyšeni a když jemu wěc swau přednesli, a jak se jest jim křiwda stala, zpráwu učinili, i naklonil se k nim docela král, wěře jim, že jej protiwná strana oklamala a křiwwě zprawila. Tedy brzy, když poselstwí Pražanů z Uher se nawrátilo, přišli listowé králowští ku knížeti Karlowi, k purkrabímu, a k purkmistru i raddě města Pražského s poručením králowským, aby oni, kníže a Lew, o srownání mezi Pražany a wypowěděnými se wynasnažili, kteréž jestli žeby se státi nemohlo, že má potom rozepře znowu řádným saudem sauzena býti. Pokudby to se nestalo, kázal král, aby směli wypowědění na statky swé, kteréžby w okolí Pražském na blízce měli, se nawrátiti, i také pro potreby swé na hrad Pražský bez překážky přicházeti (1525. 24 čw.).

Toto psaní při místodržícím a purkrabí i při Pražanech tak málo platnosti mělo, že oni dwa w tom nejmenším ničeho wedlé něho neučinili. Pražané pak o psaní ani jenom obci neoznámili, nad to pak i dále některé sausedy z města wypowěděli. Po druhé putowali Hlawsa a mistr Wáclaw Daniel ku králi, a psal opět král ku Pražanům, aby se wedlé prwního listu jeho zachowali, jej obci oznámili, a dále žádného bez vlastní wůle královske z města newypowídali; kdož pak od té doby nowě wypowědění jsau, aby se bezpečně zase do města nawrátiti směli (16 zár.). Tu jest sice obec Pražská do kolleje císaře Karla swolána, ale list nečten, než o předešlém rozsudku králowu Pašek široce řeč činil, prawě, že tím wěc mezi nimi a wypowěděnými jest dokonána, a že slovo královske nemůže na zpět jíti, ano že jest jemu král, když w Uhřích s poselstwím byl, austně nařídil, aby

se Pražané na žádné jiné listy královské, kdyby potom jaké přišli, nic neobraceli, ale se podle toho prvního rozsudku pilně zachovali. Takž i na druhé psaní královo ničehož Pražané v jednání svém nezměnili; brzy potom nařídili ženám vypověděných, které v Praze pozůstaly, aby statky své prodávíce ve čtyrech nedělích za muži svými se vybraly; když pak Jiří Lopatský, z vypověděných jeden, podle listu králova do města se nawrátil, bez meškání jest jat rozkazem konšelů, a v tuhém vězení w krátkém čase do smrti umořen. Po třetí (1526. 11 led.) a po čtvrté (9 un.) král psal Pražanům, přísně rozkazuje, aby se podle poručení jeho zachovali, hněwem a nemilostí královskau i trestem, pakli že tak neučiní hrozil, samému Paškowi již swau největší nelibost z jednání jeho ukazoval, poraučuje s strany osob těch, které jsau na obec wznesly, že jim od krále poručeno na žádné listy jeho nedbati, aby ty neprodleně ke dworu jeho prawili, že jim chce vůli swau austně oznámiti. Ale ani toho ničeho Pašek w zatwzrelosti své nedbal; on byl tak jist mocí swau a svých přátel a města tak velikého, kterému jeho rozkazy nade všecky jiné wzácné a tuhé byly, že mu ani královská moc dosti veliká nebyla, by se jí směle na odpor postawiti neměl. — Toho samého roku, když tak wěc nejvyššího wrchu docházeti začínala, zahynul král Ludwík u Moháče w boji příliš newčasně začatém, prwé než potřebná moc všecka w jedno sebrána byla; a byla podle Lwa purkrabího a jiných pánů králi odpor-ných znamenitá wina Paškowa, že co nejwice meškáno pomocmi wojenskými jak jiných stawů tak též i Pražan, které kdyby byly dříve na místě býwaly, všecken boj byl by musil jinačí konec míti.

W tak nenadálé příhodě když se stawowé králowstwi Českého na sněm sešli, aby o krále nowého rokováno bylo, zwoleno jest osm osob wolenců z každého stawu, aby, kohoby oni za budaucího pána zwolili, ten ode všech přijat byl a jemu poslušenstwi prokazowali.

Mezi wolenci ze stawu městského byli Jan Pašek a Ziga řezník nejřednější; zwolen pak Ferdinand arcikníže Rakauské (1526. 23 řij.). Tedy když každá strana chtěla své chování tak zříditi, aby nowého krále k sobě naklonila, i rozvažuje Pašek, že jest arcikníže pán ještě mladý, a o kterém powěst byla, že nowé učení we své nejwětší ošklivosti má; ten prostředek k zalíbení se jemu za nejbezpečnější držel, kdyby ewangelické náboženství, coby na něm bylo, nejhůře pronásledowal. Tedy wzaw sobě příklad z tobo, co se ty časy w jiných krajinách, obzwláště německých, zhusta diti začínalo, k wětší než před tím ukrutnosti přikročil, již netoliko wypowiedáním, ale ohawnými poprawami proti milownikům nowé wíry zůřiti počna. Dne 19 prosince roku 1526, prwe ještě než král do Prahy přišel, wywedeni jsau k hranici a za žiwa jako kacíři upáleni Klára měštka, majitelka domu u Zbiroha nazwaného, a Mikuláš chudý wřetenář, podruh její, že jsau k pobádání od kněží ke zpowědi jiti nechťeli, a w tom náklonnost k učení nowému na jewo dali. Totěž diwadlo přehrozné dwakrát potom s třemi osobami jinými opětowáno, hrozno powážiti, ne ze zaslepenosti ducha a přepiaté nábožné vášniwosti, ale z chladného rozpočítání, jakby se pláště nábožného k úmyslům mstiwým a ctižádostiwým dobře užiti dalo. Ale se Pašek mimo zastaralost swau w chytrosti tenkrát w této nejwětší věci přewelice oklamal. Neboť král Ferdinand od prwního svého wstaupení do země České ten cíl sobě měl za nejwyšší, jakým způsobem by mocnost králowskau, za posledních dwau králů tak příliš sešlau, zase co nejwice rozmnožiti mohl, w kteréhožto cíle dosažení ničím sebe myliti nenechal. Protož wida sobě Prahu hned před jinými tu w cestě státi, ji i wšechen staw městský sobě nejwice pokořiti hleděl, jakož se mu to během času za panování jeho úplně powedlo.

Tedy hned napřed proti Paškowi úmysl svůj obrátíw, nic nedbaje krwawého lichocení jeho, ale slabší straně

proti útiskům strany silnější pomoci umíniw, brzy po korunowání swém na České králowstwi (1527), dal list bezpečnstwi Janu Hlawsowi a spoluwypowěděným jeho, aby jim nikdež kromě samé Prahy se zdržowati bráněno nebylo; pak zřídil komissare pana Lwa, nejvyššího purkrabí, pana Šebestiana z Weitmile a Jindřicha Hložka rytíře, aby ještě jednau smlauwu mezi oběma stranami Pražskými po přátelsku způsobiti se přičinili; to kdyžby se státi nemohlo, že chce sám s raddau swau králowskau, až by se z Morawy nawrátil, rozepři mezi nimi slyšeti a sprawedliwý saud pronésti. Toto wida Pašek, a znamenaje, že se wěc nikterak na jeho stranu nakloniti nechce, však od pyšného wzdorowání proti králowskému jměnu w nejmenším neupustil. Narownání se nestalo, a ani nejmenšího začátku k jednání o ně, naproti tomu zápis učiněn od purkmistra a starších obecních i jiných úředníků městských we jměnu wšě obce pečeti městskau stwřený, že chtí s konšely sobě proti wypowieděným radni i pomocni býti a se neopauštěti (1527. 10. dub.). K tomu opět jati a mučení jsau někteří měšťané pro srozumění s wypowieděnými, z kterého strana protiwná podezření způsobila, že se se swými pomocníky o znamení k jich wšech napořád zbití umluwili; ač brzy newinu jich sami wyznati musili.

Tedy když cesta přátelského smlauwání nic prospěti nemohla, obeslány jsau konečně obě strany od krále Ferdinanda před saud jeho, aby jich pře práwně rozhodnuta byla. I učinila protož půhon strana Hlawsowa proti znamenítmu počtu měšťan Pražských, aby jim swědectwi dali, kterého k líčení swé pře užiti chtěli; k takowémuž swědectwi i wšecku raddu spolkem pohnali, aby od nich listowé krále Ludwíka, kteříž se na to wztahowali, předloženi byli. Ale hned Pašek, již jsa nyní swým vlastním prokurátorem, wšhecko umění swé ku protažení saudu přičiňowati začal, znamenitě se z toho wymlauwaje, jak žeby měli k takowému swědectwi nuceni býti, poněwadž

by sami proti sobě swědčiti měli? na zápis onen poslední se odvoláwaje, že jsau ním všickni w jedno zawázáni a jedna wěc všech jest. Tu král Ferdinand nowě dal list bezpečenství Janu Hlawswi a mistru Wacslawowi Danielowi, aby do Prahy wešli a ochotně s konšely smlauwati začali; o to Paškowi, Zigowi, Karbanowi a jiným nejčelnějším obzvláště oznámil, že jest na tom přisná wůle jeho královská, aby tomu od nich překáženo nebylo. Pašek odporowal, obcí se zastíraje; neb že není snad deset osob w Praze, kteříby těm wypowieděným náchylni byli, že jest se obáwati, aby se weliké krweprolití nestalo. Tu odpověděl král hněwiwě, jestli žeby kdo w obci nalezen byl, kdoby se wůli jeho chtěl protiwiiti, aby hned dali mu jeho znamenáního; pakliby se snad Hlawswi a Danielowi proti bezpečenství královskému stalo, že chce o to k nim, k Paškowi, Zigowi a druhým, k hrdlům jejich hleděti. Tedy přišli bez překážky do města, a do raddy wstoupili, ale opět nic nenarownáno. Potom zřídil král nowé komissaře z stawu panského, a jest smlauwání přátelské skutečně od nich mezi stranami započato; ale odpověď Paškowa ode wší raddy byla wždy stejná, že jim přes list krále Ludwikůw možné a slušné není s wypowieděnými se smlauwati, a zwlášť aby byt swůj zase s nimi w Praze měli; než jediné o ostatní věci žeby rádi na králi přestati chtěli. Tedy opět král wěc na práwní cestu odkázal; ale opět protahowáno rozmanitými wýmysly Paškowými, až žádného konce widěti nebylo.

Tak přílišná zatwřelost strany jedné, zaufalost druhé, a k tomu hněw krále, beze wší prozřetelnosti wždy více podněcovaný, k tomu naposledy přiwedly, že co mírnými prostředky nikterak dosaženo býti nemohlo, již s přičiněním násilí konáno býti musilo. Jednota mezi Starým a Nowým městem zřízená nyní ukazowala se w následcích swých překážliwá tomu jednání býti, nebo z ní pocházela zwláštni pýcha těm, kteří sobě obec ty časy w uzdu pojali. Na moc, kterau tudy w rukau swých měli, spolcha-

jice, směli tak dlanho přátelským slowům i královským rozkazům uši své zawíratí. Protož tu sobě nyní král zrušiti, a potom s rozdvojenými městy znázejí jednati amínil, ne bez tajného předešlého jednání o to se stranau Hlawsowau, kteráž sobě, o tom pochyby není, i w obcích, ale znamenitě mezi Nowoměstskými přátely toho zjednati dowedla. Jisté jest, že při rostaucím vždy se znáhání nowé wiry, kterému cesta žádnými přísnými rozkazy zamezena býti nemohla, přílišným jí pronásledováním strana Paškowa mnoho tajných nepřátel w městě měla, a nemohlo také jinak býti, než k tomu příliš opovízlivému odporu proti samému králi že mnozí dosti smělosti neměli, a tudy ustrašení na myslch méně srdnatě s stranau tau drželi. To vše musilo k wykonání toho úmyslu prospěšně se hoditi. Příliš pozdě zwěděl o něm Pašek s konšely, a teprw tohož dne, který král k obnowení raddy ustanowil, poselstwí u velikém počtu osob ku králi wyprawili, s žádostí, aby to od něho předse bráno nebylo. Nadarmo; neboť král slawně sjeda s hradu, nejprwé na Starém městě, potom na Nowém obzvláště konšely sadil (1528. 9 zář.); k tomu mandat krále Wladislawa ohlásiti dal, aby o tu jednotu nestáli na budaucí časy, s tím přísným doložením, kdožby dále se o ni zasazowati aneb k ní raditi chtěl, takový aby statek i hrdlo ztratil. Tohož dne ssadil Paška i všecky druhé konšely kromě tří osob z tohož úřadu a všecku raddu nowými osobami osadil.

Tato rána padla těžce a neočekáwaně na nepřátely wypowieděných, jimžto odtad věci šťastněji se podobati začaly. Předce však takový ještě byl wplyw oněch, kterého w obci užíwati dowedli, že od toho obnowení raddy až do úplného stran smíření a Hlawsowých do města nawrácení skoro dvě léta se protáhla. Předce vším ostatním, když král nowé konšely k obnowenému jednání na hrad powolal, oni bez Paška a Zigy jakož i bez swolání obce k ničemu přistaupiti nechtěli. Stíží dosaženo potom

při obcích, aby čtyři z wypowieděných bezpečně do města přijíti směli, a tu s nimi we jménu ostatních jednáno bylo; předce však kněží na kazatedlnách na všecky, kdožby s nimi v městě jedli aneb pili, takowau klatbu vyřkli, aby u weliký pátek brzy přišti ku přijímání welbné swátosti připuštění nebyli. Dne 7 dubna r. 1529 byly konečně obce swolány, každá obzvláště na swé radnici, aby ti čtyři plnomocní slyšáni byli. Wzdorujíce až do posledního okamžení, tohož dne z rána Pašek na swůj statek Tausinský odjel, a Ziga do Klatow, čímžto způsobili, že obec Staroměstská příliš w malém počtu sešla se, tak že nic nemohlo začato býti. A však Nowoměstí se sešli, a Hlawsu s towaryši jeho slyšeli, ano artikulů roku 1524 o náboženství učiněných se odřekli. Staroměstskau obec konšelé na 12 dubna odložili.

To widauce přátelé Paškowi, že nicméně wěc k srovnání se nachyluje, s welikau snažností k tomu konečně jeho přiwedli, aby ten den do Prahy se nawrátíl. Byl nemoci swau welmi sklíčen, tak že na nohau choditi nemohl i musil od swých do obce nesen býti. Tu když Hlawsa a druzí tři na radnici přišli, a wznesli konšelé na obec, přiwolují-li k tomu, aby směli předstaupiti a řeč swau k obci o narownání učiniti: tehdy ještě jednau Pašek silu swé wýmluwnosti sebral a tomu odporowal; o zápis onen mluwil, aby se ho nespauštěli, též aby nic o sobě s wypowieděnými nejednali, ale aby se s Nowoměstskými do weliké kolleje sešli; konečně o jednotu obau měst, swé slawné dilo, které těžkau prací k místu přiwedl a zase náruživostí swau zkazil byl, usilowal, aby ji mezi sebau obnowili. Nelze upříti, že mnoho toho, co tak z lítosti pro swé hynaucí štěstí mluwil, také k obecnému potomnímu dobrému směrowalo, jakož běhowé časů pozdějších dobře to ukázali. Ale již těm, kterých mysli k pokoji a smíření se nakloňowaly, odolati nemohl; a když konšelé již na králowskau zápowěd takowého přímławování připomínajíce o tom mu déle šířiti zakázali, musil wěci během

swým jíti nechati. Hlawsa se swými připuštěn jest, a mluwil smířliwě k obci, kteráž jemu proti tomu žádné nelibosti neukázala. Pašek pak slyšel to s trpkým hořem w nejhlubším srdci swém, však již k ničemu nemluwě, ale na lawici swé bez pohnutí seděti zůstana až do konce.

Nebylo sice i při těchto schůzkách mezi wypowieděnými a městy narownání ku konci přivedeno, než o rok teprwé později všecko se dokonalo; však jaké dále w tom Pašek účastenství měl, není nám powědomo. Tolik jediné, že jemu král nejwětší w tak dlaubém protáhnutí winu příkládal, patrné bylo, poněwadž k němu jedinému ze všech měšťanů i trestáním hleděl. Roku 1530, když wypowiedění již we městě byli, powolan jest Pašek ku králi (5 dub.), i wytykal jemu sám, co jest proti předelému králi Ludwikowi, i také jemu odporného učinil, čím z toho se wywěsti může. Na wýmluwy jeho, kteréž činil, odloženo jest mu toho do 11 dubna téhož roku, že se král o tom lépe zprawiti míní. K tomu dni, když po druhé před krále předstaupil, a se toho, co mu wytykáno, za winna dáti musil; i kázal mu král ceduli řezanau podati, wedlé které že se zachowati chce, rukau dáním jemu swau čest a wiru dáti musil, totiž aby we čtrnácti dnech měst Pražských prázden byl a tam se nenawracowal, leč k saudům, kdyžby na hradě Pražském činiti měl; však ten čas aby se žádným člowěkem žádných schůzí ani rad nemíwal; pak kdykoli by od krále neb nejwyššího purkrabí o čtyry neděle napřed jemu wěděti dáno bylo, aby se stawil; z kteréhožto záwazku od jiného žádného než zase od krále rukau dáním nemá propuštěn býti. Což pak prý Pašek pro swé šediny a nedostatek zdraví prosil, aby jemu tu w tom městě, kdež od mladosti se chowal, kosti swé složití dopřáno bylo, však král jemu přisnau odpověď dal: kterého smilowání on nad jinými neměl, toho také jemu prokázati že slušno není.

Pašek po takowé příhodě zcela tři léta žiw nebyl.

Několikráte jemu od krále pokuty uleweno, že směl na čtrnáct dní do domu svého do Prahy přijíti, však tu z něho nikam newycházeje; posledně docela ze závazku i vypovědění propuštěn jest. Ale toho času, když tak jako w stínu nějakém svého předešlého bytu dny své konal, mnoho domácích nehod také jeho zkormautilo. Žena i dcera jeho brzy po sobě umřely mu (1531), jako prý by mu obě ruce upadly, owšem w té sklíčenosti churawého těla jeho. Syna byl již předtím za hlučnějších dnů svých ztratil. Milá Taušeň jeho, která prý se „od padešáti let tak nerděla a neblížila od cihel a od jiného stavení,“ jako za držení jeho, zkázau ohně jest poražena, který dwůr i mlýn s obilím w stodolách a we stozích i s dobyt看em we chlévích zachwátil. Po mnohém pokušení umřel dne 22 března léta 1533. Tělo jeho w kostele Týnském pohřbeno.

1) W takovém smyslu o něm Bartoš písař píše, ačkoli, že žádnému utrhati nechce, se zařiká.

2) Tak uvádí jeho Bartoš písař mluvícího ku králi Ferdinandovi před svým vypověděním z Prahy roku 1530. Též Script. Rer. Bohem. Tom. III. stránka 431.

3) Script. Rer. Boh. Tom. III. str. 420 w poznamenání.

4) Monum. hist. univ. Carolo-Ferd. Prag. Tom. I pars. II. pag. 238 239.

5) Oratorem adeo insignem, ut reliquos huic compositos vernaculae linguae expolitores raras Scryphias plerique dixerint. Ibidem.

6) Skladatel rukopisu LM. w Script. Rer. Boh. Tom. III jemu to na zluu stránku vykládá. str. 296.

7) Široce o této řeči jeho kladau staří letopisové Česti w Script. Rer. Boh. Tom. III na str. 416. 417.

8) Monumenta hist. universitatis Carolo-Ferd. pag. 239 jmenují jeho: »magistrum Joannem Struthigerum de Wratu.«

9) Zprávy o živobyti Paška hlavně se nalezají w Starých letopisech Českých, vydáním Palackého, w rukopise LM. a w tak řečené kronyce »o baučce Pražské«, sepsané od Bartoše písaře, posud netištěné. Obadwa bywše znamenití sauwěci měšťané Pražští nenáwist swau proti němu nikterak nezakrývají. Bartoš písař byl i jeden z vypověděných od Paška roku 1525 a hněwu proti němu tudy dosti příčiny měl.

10) W který čas zrowna Paškowi ten úřad od krále odewzdan, není dostatečně známo. Bartoš pisař prawi, že jen několik neděl na tom úřadě byl, ješto 25 un. 1523 již zase ssazen jest. Že však tak docela na krátce toho nebylo, vyplývá z psané knihy w archiwu magistratu Pražského, pod názvem: Chaos Rerum Memorabilium III, kde fol. 49 již w auterý před swat. Alžbětau, tedy 18 list. roku 1522 hofrichtétem se jmenuje.

IV.

Přehled saučasné literatury polské až k roku 1842.

Od Karla Wladislawa Zapa.

Celé destíletí již minulo od katastrofy r. 1831, která tak mocně otrásla weškeré mysle w krajinách, kde polský jazyk se rozlehá. Mnogo od těch dob se proměnilo: mnoho před tím neznanych ideí w oběh wešlo, a w náhledech obecných wšeliké, dílem i weliké přewraty způsobilo. Skoro se podobá, jakoby po odnítí žiwota politického duch národa místo ochabowati, tím bystřeji se byl powznesl, a též tím wětši wálku mínění byl zplodil. Výsledkem těch událostí a zároveň měřidkem takového duševního hnutí jest literatura. Od těch časů zdwojnásobněná činnost literní znamenitým jest výjewem wůbec, a pro nás Slowany tím důležitějším, čím wětši wlyw literatury slowanské na sebe wzájemně míti začínaji. Ukázati, jaké síly w literatuře Poláci nyní rozwinuli, čím ze swé strany, jako důležitý aud w rodině slowanských národů, ku společné slowanské osvětě přispěli, — to jest záměr této w prawdě se slabými silami podniknuté práce. Daufám ale, že prozatím mnohým milownikům literatury slowanské, jestli ne zcela postačitelnu jim bude, aspoň whod přijde. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.

Dobře bude, než k samé věci přistoupíme, obrátíme-li předběžný pohled na minulost literatury této, a pohledneme-li též na samý národ, který ji utvořil.

Na nejmohutnější větew západního slowanstwa, totiž *polskau* vzdělanost západní Ewropy tak dalece působila, že se tím směr tělesného i dušewního žiwota w Polště poněkud od východního Slowanstwa jakoby odtrhl, a swau vlastní cestu si razil. Hlavní ředitelkyně jeho byla západní církew, římský katolicismus, a převládající latina byla příčinau, že začátky národní t. j. vlastně polské literatury dosti pozdě se objevily, kdežto w sausedních Čechách jazyk národní již welmi záhy w těch nejkrásnějších památkách literních (z 9. století) se zaskwěl. Slabé počátky literatury polské objevuji se teprw w 14. wěku, a z celého 15. wěku jsau nám jen některé překlady žaltářůw, modlicích knížek, biblí a zemských práw známy. Za to však podiwu hodným přechodem wěk 16tý se vyznamenal. W něm literatura polská nadobýčejně prokwétla, a najednau se na rowný stupeň wedlé české starší sestry swé postavila. Bylo to za panowání králůw z domu Jagellonského, zvláště ale za časů Sigmunda I., Sigmunda Augusta a Štěpána Botoryho. *Mikuláš Rey z Nagłowic* (umřel okolo 1568) slyne z té doby jako nejstarší básník, po něm wystaupil *Jan Kochanowský* (umřel 1584) a stal se patriarchau celého nowého básnictwí Polákůw. Po něm jsau jména *Grochowského* (umř. 1612), *Petra Kochanowského*, bratra předešlého (umř. 1620), *Klenowiče* (umř. 1608), *Šymonowiče* (umř. 1629) a jiných u Polákůw vždy ještě w žiwé paměti. Naproti tomu současná literatura Čechůw, kteráž rowně jako tatož Polákůw zlatým wěkem se honosila, kromě Lomnického ani jednoho básníka newydala, který by s těmito muži nějako porownati se dal. Za to zůstali Poláci w proze za Čechy poněkud pozadu, ačkoliw u nich z toho wěku též mužowé jako: *Lukáš Gornický* (umř. ok. 1591), *Martin Bielský* (umř. 1575), co dějepiscowé; *Skarga*, Jesuita (umř. 1612) a *Birkowsky*, Do-

minikán (umř. 1636) co duchovní řečníkové nemálo se skvějí. Politický, fisický a mravní staw Polska byl tehdaž bez odporu nejšťastnější. Reformace w západní církwi neměla w zemi tak smutných následků jako w Čechách, prošla tiše, aniž náboženskau wojnu zbudila; Sociniané čili Ariané, sekta to k českým bratřím podobná, žili w pokoji a pilnosti, literním uměním se wyznamenávajíce. Polský jazyk, (ačkoliw byl čas, že se na dvoře králůw a magnatůw českému přednost dávala, a latinský wždy ještě w učeném světě panowal), skwěl se jadrností a uslechtilau prostotau, a šlechta polská na Litwě a w západním Rusku tak ho rozšířila, že se po uplynutí krátkého času polský hlahol rozléhal až po samé hranice tehdaž mohutného polského panství, totiž od moře Černého až k moři Baltickému, ode Dněpru až w poříolí Odry. Tehdaž byla šlechta polská již také dosti četná, ale její mravní staw objewowal mnohé dobré vlastnosti. W mravech přewládala jakási poctiwost, upřímnost, spojená se slowanskau hostinností; majetnosti ještě ne tak rozdrobené na malicherné kausky, podávaly jí dostaty hojné, aniž nás z toho času došly smutné zpráwy o takowém nelidském utiskowání poddaného lidu, jaké se později w zápětí kleslých mrawů wyskytlo. Jak charakteristická pro ony časy byla tak nazwaná *republika Babinská* t. j. spolek šlechty, mající w záměru polepšení národních mrawů, *ridendo castigare mores*. Měla swého krále, swé důstojenstwa i úřady, držela posezení, a w Babině, wsi wojwodství Lubelského swé *acta* chowala, odkud její jméno. Nejslawnější mužowé onoho wěku byli jejími členy. Wedlé šlechty newykračující z mezí wykázaného jí okresu, tworilo se přičinliwé měšťanstwo; města prokwétati začala, a židowstwo, ačkoli již od času Kazimíra Welkého w 14. století w Polště hojněji zahnížděné, nebylo ještě dosáhlo takowého panování w záležitostech obchodu a průmyslu, tudy nezadáwilo ještě w měšťanau a sedláku wšeliké občanské ctnosti. Celá západní Rus Polá-

kům poddaná a řeckému vyznání tak oddaná, že se s ce-
lau národní bytostí auzce spojila, we swých práwich, za-
bezpečujících jí národnost její, nebyla zkracována a nikdo
u vykonávání slowanského obřadu zadržován, ani proň
pronásledován nebyl. Za to ruské Kozáctwo nade Dně-
prem wěrně Polsko od wpádůw diwokých Asiatůw chrá-
nilo, a od Štěpána Batoryho, krále polského, rádo orga-
nisací a austawu přijalo. Z toho krátkého nástinu možná
pochopiti, proč literatura polská tak prospěšně prokwétla.
Wědecká wzdělanost w Polště byla tehdáž na rovném
stupni s ostatní západní Ewropau, a Poláci měli na ob-
nowení staroklassické literatury neméně podílu, jak jini
wzdělanější národowé onoho wěku, akademie (uniwersita)
Krakowská byla shromáždístěm mnoha učených mužů,
měla každé wědy dostojné zástupníky, a od ní, jako
z ohniska učenosti, rozpramenily se wědy po celém
králowstwi. Na stromě polských nauk utěšeně zelenají-
cím se, nasazowaly se nadějeplné paupata wzájemnosti
slowanského společného snažení ku prospěchu ewropského
člowěčenstwa. *Sweybold Fiol* tiskl prwní knihu w církew-
ním slowanském jazyku kyrylským písmem w Krakowě,
a *Bartoloměj Paprocký*, polský šlechtic, w každém ohledu
muž neobyčejný, wydával folianty w jazyku polském i
českém, w nichž s rownau důkladností a pilností o sta-
wech a rodinách zemí polských a ruských, jakož i če-
ských, morawských a slezských psal. Jeho díla polská
jsau Polákům podnes rowněž tak důležitá, jako jeho če-
ské práce Čechům. S těžkem my se podobného příkladu
w našich časích dočkáme. Tento prospěšný staw národa
wsak se najednau za panování prwního krále z rodu
šwédských Wásůw, Sigmunda III, změnil. Již dříve za-
čala šlechta poznenáhle swého práwa wolení krále nadu-
žiwati. Při wolení každého nowého krále bylo jejím
hlawním snažením, wymiňowati sobě nowá a nowá práwa
a swobody, a Polska se stala dle jména a dle wěcí re-
publikau s králem bez moci, bez samostatné wůle. Na

místo práva a spravedlivosti zakrádala se pýcha, zpur-nost, newázanost, auklady a hnusné soběctví možnowlád-cůw. Šlechta howic marností a pýše, utlačowala nižších, a křídíc na sněmích a sjezdech o wolnosti národa, o lí-beralismu, nižší stawy tau nejsurowější despotií uhnětla a na mizinu přiwedla, a tak dobrý staw slowanského krá- lowství toho nejdřív byl podkopáwán wykračowáním šlechty z okresu jí we společnosti lidské wykázaného. K tomu se nyní za Sigmunda III. přidal náboženský fa- natismus, a dowršil neštěstí, pod jehožto tíží konečně celý národ klesl. Dwůr Waršawský stal se střediskem politických pletich celé západní Ewropy; již za krále Ba- toryho do země přišli Jesuité všem wrstewníkům jiných nekatolických církwí wypowieděli wojnu. Ariané byli po- dačeni, s nimi zmizela též i literní aučinnost; s carstwem Moskewským wedly se hanebné, neužitečné wojny, zje- wení se samozwancůw a usurpatorůw na trůnu Moskew- ském mělo Rusy přiwésti w lůno římsko-katolické církwe. Tyto plány se rozbily s hanbau Polákůw o stálost roz- hořčených Moskwanů. Za to měl odplatiti lid ruský pol- skému žezlu poddaný.

Na církewním sněmu w Břešti Litewském (1596) při- jmuli někteří biskupowé řeckého obřadu unii s Římem. Jesuité wykonáwali dílo spojení Rusůw s Římem horliwě a všemi prostředkami; 150 let bylo k tomu zapotřebí, než celá polská Rus s katolickau církwí spojena byla, ale dílo to Polště požehnání nepřineslo, ano boje, kteréž ono wznítlo, uskořily její zkázu. Hetmanowé a plukow- níci Kozákůw, kteří se prwní tomu dílu zprotiwili, we Waršawě weřejně odpraweni byli; zámožnější šlechta ru- ská, bywši k latinskému wyznání lákaná, odřekla se swého národa, a zpolštila se; chudobnější zničemněla, obřad slowanský dán byl w potupu, a s ním celý národ ruský. Proselytowání Polonismu přijalo na Rusi škaredau podobu na sebe. W tom wystaupí Malorusům mstitel, druhý Žižka, w osobě Bohdana Chmielnického. Král Wladislaw

IV u kterého si Kozáci stížnost wedli, odpověděl hetmanowi písemně: »Máte mocné pěstě a meče po boku, wydobudte si práwa swá, já wám je wrátit nemohu.« S tímto listem w ruce wyzýwá Chmielnický Kozáky do boje, a stotisíce Kozákůw, někdy wěrných spojencůw a strážníkůw Polsky, nyní proti ní zbraň swau obrací. Chmielnický zasazuje Polště krvawé rány, a až pode Lwow a Lublin swé wítězné woje provádí, tak že kdyby mu okoličnosti lépe byly přály, byl by celé jižné Rusi politický staw obnowiti a upewniti mohl. Krwawými oběťmi uchlácholené Kozáctwo ustalo w boji proti Polště, ale národ ruský zůstal uhněten w beznadějně bídě. Na to se wyřítíl nowý nepřítel od půlnoci na Polsko, Karel Gustaw král Šwédský, zároveň pak začaly se wojny Turecké. Od 13. století bez přítrže laupežím a wraždám tatarským otewřená Rus jižná nyní ohromnými wojsky Turkůw i Tatarůw sauzena byla, a Polsko opět draze od auplné zkázy wykaučiti se muselo, leč tím ještě nezmaudřelo. Jan Soběský byl weliký woják, ale špatný politik: nástrojem jsa intrigy cizích dworů, žádnau nezpůsobil reformu. Po něm přešlo žezlo polské w ruce rodiny Saské. I to bylo neštěstím pro Poláky, že August II. při swých newšedních schopnostech a dobré wůli, národ neznal, nad nímž panowati měl. W jistém ohledu pro Polsko prospěšné záměry zamotaly ho do wojny s Karlem XII, králem Šwédským. Ještě se newykauřily zhořeliska po prwní wojně Šwédské za Jana Kazimíra, když Karel XII, jakož i Augustowi spojenci a nesworné strany w samé Polště, opět mečem a ohněm ji plenily. Ztracená bitwa Karla XII u Pultawy Augustowi II na trůn polský pomohla. Panowání obau Sasů, Augusta II a III méně se wyznačuje wálečnými příhodami, za to wnitřní staw říše a národa čím dál tím hůře wypadal; ku konci roznítla se i domácí wálka a tau smutný konec dlauhému ději učiněn jest. Oswěta a mrawní staw národa polského w této periodě sestaupil w nejohawnější poniženost. Wšickni ostatní národové zawáděli u sebe w po-

měru k prostředkům a okoličnostíem svým opravy a reformy, jimiž se jich národní a materialní život sílil — w Polště však všecko šlo nazpět. Neštěstí a bolestné zkázy, kteréž pořád za sebou na národ polský se walily, nepřivedly ho ku zpamatování sebe, klesal vždy hlaub a hlaub w kalužinu nemrawnosti a politickau nemoc; když nešťastný král Jan Kazimír již w 17. stol. Polsko nad propastí státi widěl, a prorockým duchem wyřkl: »Kýž jsem falešným prorokem, že Polska roztržena bude!« Nic ta slowa nepůsobila, národ čili vlastně šlechta na všecko slepá, newšímající se newyhnutelných aučinkůw upráwněného nepořádku, vlast ku zkáze auprkem hnala.

Když ona we své noci vždy dále a dále sáhajíc, brzy w nádhernosti a swéwoli mezi neznala, a když následkem tolikerých welikých neštěstí prameny nádhery wysychati začali, marnotratnost vyhledávala nové, a následkem toho vyskytlo se hejno těch nejohybnějších náruživostí a neprawostí. Hnusné samolubství wládlo osudem země. S práwami šlechty množil se i její počet, všechny jiné třídy národa w potupu a nauzi wešly, měšťanstwo vyhynulo, a sedlák nemaje ani lidského ani božského práwa pro sebe, úpěl w nejkřutější porobě. W takowych okoličnostech náramně zmahající se židowstwo dowerě neštěstí. Opanowawši obchod a průmysl, zabíhli poslední jiskru lepšího žiwota. Pijanství, tato náказа, co tolik neprawostí wůkol sebe naplodí, rozhostilo se w celé zemi, we všech stawech. Již Opalińský w satyrách píše: »Rozumím, že opilství své hnízdo založilo w Polště! Tu se plemení a své mladé wychowává, neboť sotwa že dětsku zaubky narostau, již ono kofliky wyprazdňuje; Polska opilau se zwáti může, pijí všickni, biskupi a senatoři, pijí též i preláti, wojáci, šlechta, we městech, we dworech a po wsích.« Tato náказа spojená se starau pýchau, nádherau a porušitelností, zplodila ještě lehkomyslnost, nepoctiwost, pohrdání domácností, zženštilost a zhowadilost, tak že pochybno, zdali w celé Ewropě w osm-

náctém věku tolik *barbarství* se páchalo, jako w Polště. Slabá vláda, zmáhající se oligarchie šlechty a nákaza všeobecná záhy již sausední říše pozornými činila, které o vlastní bezpečnost báti se musely. Začaly se tedy do záležitostí polských wplítati, a stranění rozmohlo se přese snadně w národu zkaženém. Částka šlechty, co nejdřív vlastnímu králi proti ostatním poddaným slaužila, zaprodala se potom mocnárům zahraničnim. Následkem toho bylo neslýchané šantročení a pletichy při zadávání samého trůnu, a ony četné zbrojné konfederacie šlechty, které hůře než nepřítel vlastní swau vlast plenily. Od toho času každý nepřítel a nájezdnic jak mile na polskou zemi wstoupil, tisíce stranníkůw nalezal; odtud swáry a trhy s panowníkem o rozdáwání úřadůw a hodností; zájezdy možnějších ze šlechty na slabší, násilí ústawům saudním, nedbalství a všeho druhu neřady. *Polska nierządem stoi!* to šílené heslo bylo prawídem vlády, ukolébawkau šlechty, populárním označením stawu věci w Polště, které od jednoho konce země k druhému i s jistým zalíbením se opakowalo; *Liberum veto* pak stannowilo nejdražší poklad w klenotě polského šlechtice. Necht na sněmu ta nejdůležitější otázka se wyjednawala, necht od brzkého ustanowení sněmowého blaho vlasti a celá její budaucnost záwisela, nalezal-li se mezi sněmujícím národem ten nejprostší šlechtic, uplacen buď od nějaké nepřátelké strany, a zkríknul-li: *Niepozwałam*, sněm byl wyzdwižen, rozpuštěn, a již o té samé věci rokowati se nemohlo. Za Augusta II jeden neb dwa sněmy řádně byly skončeny, za Augusta III žádný. Strana králi nepřiznawá všeccko namahání o polepšení politického stawu králowství pauhým slowem: *niepozwałam*, přiwáděla na zmar. A král wida všeccko usilowání o potřebné oprawy we wládě a společenském žiwotě marné, zaufal si, a zdálo se, jakoby Polákům hlasitě wolal: Hýňte, když tak tomu chcete! Celé mrawní a politické stawení rozpadawalo se, podobno jsauc ku chvějící se staré hospodě, která hrozí

w okamžení rozbořiti se a shromážděné w ní nápojem omámené třeštěnce zasypati; a oni dále heyřti a newidti aniž předzwidají, jaké neštěstí potkati je může. Polska již tak dalece byla seslábla, že ji jenom sběh šťastných okoličností anebo ruka geniůw ochrániti mohla. Jedno ani druhé se nestalo a národ klesl. Poslední král Stanislaw August w Petrohradě roku 1794 králowství swého pozbawen, skonal, a Polsko se stalo kořistí sáusedních mocnářů.

Kwět literatury 16tého století opadal, literatura 17. a 18tého století jest jen wěrný odstín zmalátnělého ducha národa. Počet spisowatelůw polských se sice nezmenšil, ale ani jeden opravdiwý genius mezi nimi se nezjewil, a jako že se w politickém ohledu jenom málo osob jen tím, že wzdorowali všeobecné zkaženosti, proslawilo, tak i w literatuře leckdo jen proto že napsal právě panegyriky a makaronické werše, jméno swé budaucnosti zachowal. Temnota, hlaupost, powěrčiwost, nábožnůstkářství opanowaly ducha, nauky a celý žiwot, sláwa akademie králowské zhynula, a mládež se wychowávala pod dozorem Jesuitůw. Řád Piaristůw wyznameňal se w Polště hned od swého zawedení lepším směrem a národnějším způsobem u wychowání; žárliwost Jesuitůw však nedala mu zniknauti.

Ke konci této smutné epochy zjewili se předce mužové, jenž o jiném stawu věci s opravdiwostí přemýšleti začali, jenž rovně w austraní domácím, jako w hluku baufliwých sněmů. prostředky vyhledávali, jakby národ před zkázau ochránili a jej z toho mrawního ponížení a materialního neštěstí wytrhli. Zásľuhu takowau mají *Stanislaw Leščyński*, oba bratři *Zaluští*, *Jos. Alexandr Jabłoński*, *Ondřej Zamoyský* a přede všim Piarista *Stanislaw Kondrský*, nejznamenitější reformatör národního wychování. Od něho se počíná nowý wěk literatury polské. Poslední král Stanislaw August milowal wědy a umění a staral se o jich rozkwět we zdiwočilé vlasti. Na konci

samostatné národa polského bytnosti zjewili se teprw vlastencowé a učenci.

Básník biskup *Krasický*, dějepisec biskup *Narušewič*, byli důstojnými předchůdci nového zrození literatury polské. Čas krvavých bojů dokonávající otčiny diwné změny způsobil w oswícení jejích koryfeůw. Dawní urputní zastawatelé wolnosti čili vlastně swéwolnosti, newázanosti národa t. j. šlechty, která sama jen w diplomatickém ohledu za národ platila, napájeli se nyní knihami demagogůw a wolnomyslníkůw francauských a wystaupili básníci, řečníci, státníci, kteří w těžkém čase posledních wálek o nezawislost otčiny ty nejkrásnější zásady lidskosti a swětské maudrosti, jaké jen kdy we Francii se wylíhly, hlásali, a krajany swé rozpalowali; a však mravnost národa již byla příliš hluboko klesla, tak že to již nemohl ztráwiti a na dobré obrátiti; století dewatenácté při wší nowozbuzené horliwosti w naukách a uměních na wzdor všech činů a příkladných ctnosti jednotlivých vlastenců překwapilo předce Poláky jenom w té samé mravní propasti, do které přes dwa wěky ustawičně hlaub byli klesali. Bohužel, uplynau ještě wěky než ze všech zlých následků auplně zproští.

Nowá literatura polská, daleká od swé minulé sláwy a národní rozwinutosti, nalezala nyní swé representanty we šlechtě, a skrze wlyw, jaký sobě francaušтина wúbec w Polště byla přiosobila, myslelo a psalo se, ne jakby Polák přirozeně myslil a psal, nébrž jak to chtěl wkus tehdejších francauských zákonodárcůw w písmě. Na dworech magnátůw nalezali básníci a učenci podporu, a Pulawy sídlo Čartoryjských se zaskwěly jakožto sídlo polských mus; we Waršawě zřízena byla společnost přátel nauk, a počet schopných spisowatelů, jmenowitě básníků, opravdu nebyl skrowný. Po uzavření Pařížského pokoje, když Waršawa a Wilno uniwersitami se honosily a Křemenec na Wolyni wytečným lyceem, když

mezi tím rány krvavých bojů se hojily; tehdy se zdálo, že dennice nového, lepšího života pro Polsko nastoupí. Též i literatura se zvelebovala, nádeji blahé zdařilosti dávajíc. K dávnějším cti hodným jménům *Krasického, Naruŕewice, Trembeckého, Kniaznina, Zabłockého, Karpińskiego, Węgierského*, přidružili se nyní *Niemcewič, Woronič, Brodziński, Kamiński, Albertrandi, Lelewel*, bratři *Bandkie*, bratři *Sniadečti, Čacký, Koŕŕtataj, Linde, Rakowiecký, Golębiowski, Ossoliński, Siarčynský, Bętkowski* a j. Každý z nich měl bezprostřední wlyw na pokrok literární osvěty. Zakwéllo básnictwí, historie a přírodopis. K welikému prospěchu věci samé, začaly se twořiti literární spolky, a mezi městy a akademiemi vzniklo dobročinné záwodnictwí o přednost w té neb oné wětwi národní literatury. Tak na př. Křemenecká škola přewyšowala Waršawu w básnictwí, Wilno w lékarských naukách, Waršawa po nějaký čas slynula společností přátel nauk.

Hlawní charakteristickau známkau polské literatury toho wěku jest francauský pseudo-klassicismus, který když již w celé Ewropě přitulků nenacházal, w polské poesie jedině až do třetího desítiletí našeho wěku panowání swé udržel. Wyrodil se tu w pauhém rýmotepstwí; hlawní požádawek tehdejšího vkusu byl hladký rým a zwučné wyjádření, nedostatek myšlének wynahražowalo wybirání rýmůw a užíwání plynnoti w jazyku: to stano-wilo poesii. Nejwyšší dokonalost záležela w rýmech šťastně wyhlazených, w deklamatorské harmonii a sestawení slow. Následowaly se až i zwuky a wšeliké činění přírody, a nikdo se nedomníwal, žeby tím se poesie od přírody wzdalowala. Každá smělá myšlénka, každý i ten nejprí-rozenější cit, jestli nebyl oděn w zwučný šik wyrazůw, jestli se neskwěl wybranými, čím nesnadněji k wyhledání, tím drahocennějšími rýmy, w očích tehdejší kritiky byl *crimen laesae majestatis* proti búžkowi poesie. Polské bohatýrky w tragediách musely plakati slzami bohatýrek *Corneilla* neb *Racina*, a polští wausačowé s koněm a šawlí

w jedno srostli na bojištích, sněmích a sjezdech, při zvuku zbraňě vychovaní, museli vzdychati, milowati a umíratí, jako bohatýrowé prwních tragikůw francauských 17 wěku, w kadeřawých *allonge*-parukách a středowěkých pancířech. Zkrátka w poesii nepanowala příroda, anobrž móda, a to ještě móda 17. a 18. wěku, od přírody nejwzdálenější, nejsměšnější, jakau kdy swět widěl. Její tak dlahé panowání bylo jen u takowého národa možno, jenž vlastního ducha snížiw a zakopaw, od Frankůw nowého spasení, a všecko všude najednau získati daufal. Welewýznamná to okoličnost, že i prwní polský překlad Homera učiněn byl Dmochowským ne z originálu řeckého, nébrž z překladu francauského w pěkných hladkých a rýmowaných werších. Nejznameníější koryfeowé této klassické školy, jak ji zwáno, w posledním desetiletí byli *Dmochowský, Lisiecký, Osinský*, přede vším ale *Felińskiý*. Byl to genius, jaký nemůže míti sobě rovného, dle saudu tehdejší doby; on postavil poesii polskou na wrchol francauské wýtečnosti a krasochuti. Jeho tragedia: Barbara Radziwiłłowna skwi se tau nejhudebnější mluwau, oslepuje mistrowskými weršemi, a Poláci opojeni způsobem francauského weršowání překlad Zemanína Delille'owa wynášeli nad samý originál! Jaká wítězosláwa! Felińského werše zjednali polskému jazyku sláwu čarowné libozwučnosti, a ta jedna zásluha jemu i klassické škole wůbec zůstala. Ale nedosti na tom, Poláci měli i té cti dostaupiti, míti totiž Zemanína polského, vlastního původu, před kterým i Delille w pozadí by ustaupiti mohl, a *Koźmian* byl tím šťastným powolancem musy, zhotowiti Zemanína polského. Triumf klassikůw, tehdy již znepokojowaných smělymi kroky tak nazwaných romantikůw měl tím arcidílem postawen býti na newywratné základy. Leč jaké neštěstí! Sotwa se začal tisk drahocenného rukopisu, poslední powstání vypuklo, rukopis zmizel a teprw po osmi letech nalezen a wydán (1838), žádného zápalu wíce neroznítl, žádného dojemu w literárním swětě nezbudil. Hle to

bylo znamení úplné porážky klasikův. Leď následujme skutečný běh události.

Když takto klassicismus na všech katedrách školních trůn svůj vystavěl, a z nich práva svoje hájil, práva národní poesie, vypovězená ze salonů vzdělanců, v prostých chýších se ukrývala, a nedadauc se tau řadau usurpatorův Parnasu protlačiti, v zapomnění v předstínaných chrámu čekala, až ji kdo ruku podá a na čestné místo uvede, s kterého by jí vládnouti náleželo nad útwory mysle a srdce. A hle, vyskytali se poznenáhla mužové, kteří jiné poněti o poesii, o klassičnosti, o národní literatuře vůbec dostávatí začali. Známost klasikův německých, ač dosti opožděná, otvírala Polákům jinou říši widin; zjevila se v poesii německá sentimentálnost, a v zápětí vystaupil romantismus jako *reagens* proti samowládě klassicismu. Romantismus poblaudiv dříve trochu po svých vlastních křivých cestách, uhodil konečně na žilu národní, a *Kazimír Brodziński*, nadšen duchem Herderovým, první mezi Poláky na národní básnictví slowanských kmenů ohled obrátil, a utvořil první ideu pravého národního básnictví. Jeho Krakowská se-
lanka *Wiesław* ukázala Polákům, jakým způsobem národní život v poesii obrazowati se má. Hned za Brodzińským vystaupil *Adam Mickiewicz*, zápal romantikův rostl. Klasikové se wztekali, kletby na útwory romantikův házeli, a všelikým způsobem slávu swau hájiti hotowi byli. Když první díl Mickiewičových *Dziadów* vyšel, *Osinski* s katedry jako na posměch wyňatky z nich čítal a skončil *refrainem*: »Temno všude, hluchó všude,

Co to bude, co to bude?»

celá jeho kritika záležela v tom dodatku: »Hlaupé bylo, hlaupé bude.« *Antonín Malčewský* vydal tehďáž (1826) swau powěst ukrainskau Marii, *Bohdan Zaleský* pěl svoje čarokrásné kozácké dumky, *Sewerin Goščynský* svůj: *Zámek Kaniowský*; leď kritika we veřejných listech toho všeho si newšímalá, neb jen velmi krátce, pohrdavě,

ausměšně odbyvala první úkazy samostatného básnictví, v kterých pravidla swatých zásad slavného *La Harpe'a* tak neslýchanau opowážliwostí se překročují. Genius, který w těch útworech vládl, nemohl však zůstati nepoznán, ozwal se *Mauric Mochnacký*, muž, newšedního ducha, ocenil ty práce, ukázal jejich wýtečné stránky, odkryl jejich jádro národnosti a předkládal potřebu, kráčetí samostatnau cestau národního ducha. Jeho na nejwýš wýmluwná, nadšená slowa měla tehdaž náramný aučinek, bylat pohromau klassikůw, kteří již hlavu swau powznesti nemohli a umkli. Přizniwci romantické školy obdrželi pole, a dlauho zadržená veřejná pochwala wýše jmenované básníky teď w plné míře obsypala. — Nejsem toho zdání, jakoby jen jistá škola pro sebe měla mítí cenu prawé poesie, jako monopol, jehož druhému užíwati newolno. Pravidla krásy a prawdy jsau věčná, nezměnitelná, a každému prawým citem obdařenému rovně pochopitelná, útwory genialního ducha, nechť si jsau w chuti klassické neb romantické školy, wždycky budau wůbec klassické, jestli krasocit a poetická prawda saublasují buď si již formau neb duchem s místností, časem a s národností. Pročež i romantikowé polští nemohau všickni proto býti národními, proto že jsau romantici; mnoho slepých následowatelů Byrona, Waltera Skotta se mezi nimi vyskytlo, ale národní duch w nich newane, neboť každá národní literatura již sama sebou musí býti půwodní, a nikoli následovaná. Když tedy část romantikůw s Byronem zaufati a kwileti, druzí w nemotorných okusech romány *à la Walter Skott* spisowati, jiní zas později hrůzy a třeštěnosti nowé romantiky Viktora Huga, obrazy ze žiwota Pařížského wymyšleti začali — poslauchá jiná část Polákůw nadšení vlastního ducha, a snaží se, jako každému dáno, býti w útworech swého ducha Polákem. Příroda sama básníky twoří, *poetae nascuntur*; nejskwělejší příklad toho máme we dwau nejwětších básníkách swěta, w Homeru a Shakespearu. Oni powstali w dobách ne

přiliš wyhorované vzdělanosti; tedy oni sami nemohli se oddělit od lidu, ku kterému náleželi, jsauce jeho nerozdělnau částkau; protož sami jeho fisiognomii měli, jeho způsobem na příběhy a přírodu wúkol sebe pohlíželi, jeho wíru, jeho náklonnosti, jeho powahu sdíleli, byli jedním slowem *prototypami* swého národa. W takowém položení stanovili celost s lidem, a díla jejich jsau takměř útwory celého lidu; oni byli powoláni býti jeho tlumočníky. Nediwme se tedy, že jejich welké utwory mají takové znaky prostoty, přirozenosti, z hluboka wyváženého básnictví, že všecka jiná díla pozdějších wékůw wedlé nich blednau a se tratějí. Pochybuj se, žeby národové nynější Ewropy takových prototypů swých wystawiti dowedli, an to vzdělanost ewropská we všech poměřích žiwota jednotliwých národů tolik půwodnosti, samobytnosti setřela; a však musíme wyznati, že w nowějších časech mezi Slowany nejwíce Polákůw se nalezlo, kteří newšedními schopnostmi obdařeni jsauce, k idealu takových prototypů we swých útworích wíce méně se powznegli. Zásluha romanismu jest, že na národnosti zřetel obrátíw, národní básnictví a národní žiwot za předmět bádání jest pojal.

Čtyři koryfeowé nowějšího polského básnictví, *Mickiewicz*, *Malcewský*, *Zaleský* a *Gošćyński*, jichžto díla ostatně doleji oceníme, nalezli množství wíce méně šťastných následowníkůw. Mickiewicz nadělal celý pluk básníků tak nazwaných litewských, a jak se zaskwěli ostatní tři nadjmenowani básnikowé ukrajinští, utwořila se hned nowá škola ukrainská. Leč chceme-li výrazu školy užiti, škola Mazowecká, škola welko-malopolská, slowem vlastní škola polská potud nenalezla geniálního twůrce a hodného representanta, a Brodziński tu se swým *Wieslawem* jediný stoji, čekaje na zaswěcence musy, který' by mu s hodností towarzysil na čarowných niwách čistopolské poesie. Neboť buď jak buď, ani na Litvě, ani na polské Rusi, tam kde polská národnost jest pauze zaštěpená, ne samorostlá, kde polský jazyk není jazykem lidu, z kterého

nejwlastnější národní poesie vychází, tam nemůže býti zárodek čistopolského národního básnictví.

Representantem nowožitné poesie polské, kterau Poláci tedy nazývají „národní,“ jest *Adam Mickiewiż* (nar. 1798 w Litvě, nyní prof. slow. lit. w Paříži). On se stal wítězným pohromitelem pseudoklassikůw právě w té době, když oni nejvyšší stupeň sláwy své dosahowati se domníwali, a zaswítíl jako hwězda nowého swětla wywolencům musy. W Mickiewiču projewil se ohromný básnický genius, který ačkoliw z počátku romantickostí sweden, w balladách a sonetách swých o východní poesii zawadil, nicméně oslepující skwělosti básnického pramene wšecka swá díla uwěčnil. Jich náramný aučinek owšem také w té okoličnosti záležel, že byly též nejohniwějším wyslowením časowých interessů národa polského. Tato barwa w jeho útworech časem nynější swé kauzlo ztratí, stane se historickau, ale poesie w nich wěčně žíti, wěčně k srdci mluwiti bude. Mickiewič náleží Litvě, kde se narodil, w jeho básních obrazi se historie a žiwot jeho otčiny. W *Grażyně* wystawil nám w překrásné powěsti dáwné pohanské rytířstwo Litewské, w *Konradu Wallenrodu*, eposu z časůw walek německých křižákůw proti pohanské Litvě, wystawil reka který se zapřel pro otčinu swau, a za její spásu se obětowal. W *Dziadach* složil čarokrásné výjewy z národních obyčejů a powěr, nejwice ale scény a patriotické fantasie, jako wěrný otisk politického ducha časůw před a po roku 1831; w druhém i čtvrtém dílu *Dziadůw* opět východním kwitím se zdobí, a též widitelně za Lordem Byronem se ohlíží. Za jeho *chef-d'oeuvre* pokládám však jeho poslední básnické weliké dílo: *Pan Tadeusz, czyli ostatni zajazd w Litwie r. 1812*. To jediné dílo čini ho nesmrtelným, a národ polský na Litvě může se honositi tau nejnárodnější nowožitnau epopeí. Člowěk a příroda spatřují se tu w nejskwělejších, nejzajímavějších barwách, a můžeme říci, jeho genius učinil tuto pro ostatní Ewropu *terram incognitum* klassickau. Při wšl de-

moralizaci a zdiwočilosti, jakau cizozemec w krajích dáwného Polska nachází, má předce život na těchto dalekých rowinách, močálech, pralesích a stepích pro každého tam zrozeného nesmírnau wnadu, jakési tajné kauzlo, že i ten cizozemec, kterýž z počátku w poměrech zdejšího života zaufati chtěl, poznenáhla láskau vlastence pro něj zahoří. W této přírodě, w té šlechtě, w té jadrné národnosti wesničana, w tom židowstwě, zkrátka w celém společenském životě wane sama w sobě tak poetická půwodnost, že se zdá, jakoby i ty wady a nedostatky newyhnutelně k celku náležely, a básník, který to vše tak pojmaui a tak zajímavě předstawiui uměl, stal se tu skutečně jen tlumočnikem přírody, lidu a času. — Jeden z prwních, co národnímu básnictví průchod učinili, byl *Antonín Malčewský*, který roku 1826 swau ukrajinskau powěst *Maria* wydal, w krátce však na to zemřel. Tato báseň byla tehdaž prawý meteor vlastního swěta, který proto, že se ještě w den plné sláwy a uměleckého swěta pseudo-klassikůw zjewil, nezpozorowan zůstal. Za to básnika potkala chwála posmrtná, neobyčejná. Předmět básně jest jeden z nesčíslných činů swéwole, ukrutnosti a pýchy, jakých se dopauštělo newázané možnowládstwo na polské Rusi za času jeho oligarchického panování. W místnostech Ukrajiny, charakterech a w osnowání příběhu trefil básník snad bezděky na národnější žilu, neboť neměl tehdaž ani wzoru ani nawodu, a dílo jeho stalo se slawné. — Mezi tim *Bohdan Zaleský* (nar. okolo 1800 na Ukrajině, nyní we Francii) swé kozácké dумы do swěta pauštěl. Sebrání jeho básní wyšlo teprw 1838 w Praze, druhé we Wilně r. 1838, třetí w Poznani 1841. Zaleský jest newyrownaný w dikci, jeho werš má všechny dobré vlastnosti klassické školy, též uměl do něho rázný život dáwnějšího Kozáctwa s newýslovným wděkem poesie wdechnauti. Jeho hrdinské písně kozácké ostatně nejsau předce prawé kozácké dумы. Jakkoliw se mu odepřiti nedá, že swau vlastní individualnosti jest prawým Polá-

kem, předce právě z té příčiny neopěwá Kozáky w duchu ukrajinského Kozáka, nýbrž w duchu ukrajinského polského šlechtice. Kozácká mysl od něho příliš jednostranně pojatá, nikdy se necharakterizowala polským patriotismem w té míře, jakby Poláci o tom swět přemluwiti chtěli. Tato wada proswítá u Zaleského nejwice w jeho posledních básních jenž r. 1841 w Poznani vyšly. W jiných jeho básních, a písniích wane nadobyčejný poetický duch, báseň *Rusalky* jest mistrowské dílo co do skwělé harmonické dikcie, jakož i poetického wzletu. Zaleského básně uslyšíte po všech dworích polské šlechty, kde je buď zpíwají, buď deklamují. — *Sewerinowi Goścynskému* (nar. 1806 na Ukrajině, nyní we Francii) welkau sláwu způsobila nejdřív báseň: *Zámek Kaniowski* (wydaná ponejprw we Warš. r. 1828). Předmět také z Ukrajiny wzaty, totiž z posledního powstání ruských sedláků proti polské šlechtě r. 1768, wěc čisto ze žiwota čerpaná se zwlastě šťastným užitím národních podání a obyčejů. Nešetřeno též barew ukrutnosti, jaké se tehdy daly, jenom že celá báseň příliš fantasticky vytvořena jest, což snadnému porozumění nemálo wadí. Fantastickost nezdá se býti slowanské poesii příliš přiměřená, a Poláci w tom způsobu trochu mnoho si dowolují. W almanachu *Ziemonii* (wyd. r. 1835) nalezá se od něho výjimek z básně *Kościelisko* pod tit. *Sobótka* (swatojanský oheň), popisující wěrně a s welikau fantasií tento národní obyčej w polských Karpátech. Přeložil též básně Ossiana prosau, a wydával později drobnější básnické práce méně důležité. Roku 1840 vyšlo od něho opět wětší básnické dílo pod názwem: *Trzy struny*, které se dělí na tři částky podle třech rozličných dob, w kterých ty básně psal. — Co do fantastickosti ducha welice jemu jsau podobní *Slowacký* a *Magnušewský*. — *Julius Slowacký* (narozen 1809, nyní we Francii) složil z počátku swého spisowatelského běhu několik wětších epických básní, (*Jan Bielecki*, *Hugo*) jakož i lyrickau báseň *Zmija*, které mu hned wykázaly četné místo

vedlé prvních pěstitelů polsko-národní mušy. We Francii se pustil na dráhu dramatickau, tu však fantastický Byronismus všecky jeho newšední wlohy ztrávil. — *Dominik Magnuſewský* (nar. 1810, nyní w Haličích) wyznamenává se hlubokau básnickau myslí. Wšecky jeho drobné poesie oddychají opravdiwým zápalem a citem. Z jeho dílem též dramatických prací, w kterých usiluje obraziti dáwnowěký život polsko-slowanský, nic ještě tiskem newyšlo. Historická powěst: *Zemsta panny Urszuły* (w *Pracach literackich* 1839 wydaných we Wídni) zjednala mu welikau pochwalu, kritika jí však wytyká fantastický sloh a některá prowinění proti historické prawdě. *Tomáš August Olizarowski* (nar. 1814) wyznamenal se jako následownik tak nazwané ukrajinské školy. Kritika z počátku na něho nelaskawá, přiznala mu konečně předce weliké schopnosti. Něco z jeho básní wyšlo w *Ślawianině* (wyd. we Lwowě 1837), wětší zbirka o sobě wyšla pod názvem: *Exercycie poetyckie* (w Krakowě r. 1839). Předmět jeho básní jest Ukrajina, ruské Kozáctwo, život junácký. — Poláci stawí w řadu básníků swých prvních též *Tomáše Paduru* Ukrajince, od kterého mnohé překrásné písně w nářečí maloruském, owšem w chuti polskošlechtické psané, mezi Poláky w oběhu jsau; Poláci to nářečí polsko-ruským čili dokonce *powiatowščiznau* (*le jargon de la province*) nazwati ráčili, odtud to přiwlastňowání; a k tomu Padura sám též dvě neb tři polské básně složil. Nejnowěji wyšlo we Lwowě (1842) prwní sebrání jeho plodůw: *Pienia Tomasza Padury. Wydanie Kajetana Jabłonskiego*. — Nepochodni místo mezi básníky polskými, národním duchem nadšenými, zaujímá též schopný *Lucian Siemiński* (nar. 1809, nyní we Francii) překladatel rukopisu Kráľodworského (wydaného w Krakowě 1836), staroruských básní ze zbirky Kirseja Danilowa (w *Pamiętniku nauk. Krakowském* 1837 díl 2) a maloruských dum. Swé zalíbení w národní poesii wůbec osvědčil nejnowěji prwním swazkem národních písni wšech národů, který obsahuje: písně bre-

toňské (w Poznani 1842). W proze wyznamenává se jako nowelista, o čemž později. Výborný překladatel jinoslo-
wanské národní poesie jest též *August Bielowský* (nar. 1806 nyní we Lwowě), zvláště chvály hoden jest jeho
polský překlad »Libušina saudu«; se Siemiéńským vydal
zároveň své překlady ruských dumek (w Praze 1838);
z vlastních původních básní největší cenu má: *Henryk pobožný*; ostatní jsau nepatrné. Nyní pracuje w historii. —
Alexander hrabě Dunin-Borkowský (w Haličích), básník wy-
třelého ducha, píše s lehkostí a plyně. Jeho básně po
různu vydané oddychají národním duchem; nejznámější
jsau: *Kozak* (w Haličanině) a *Orły z Herburtów* (w Pracach
literackich 1839). — *Jos. Ig. Kraszewský* (nar. 1812 w
Litvě), nejplodnější spisowatel našeho věku, náleží též
do řady výtečnějších básníků. Jako w powěsti má on
též w poesii nesmírnau lehkost a rychlost; z básní wy-
daných roku 1838 (*Poezyje J. J. Kraszewskiego. Wilno, 2 tomy*) proswitá sice, že se tehdaž ještě nebyl auplně
wyprostil z paut nové romantické školy francauské a
z toho Byronského smutku, jaký se po jistý čas celého
ewropského básnictví zmocnil; jeho jemu vlastní ironie
w pohlížení na život uděluje však těmto plodům vždy
jistý samostatný ráz. W básni: *Witoluranda, pieśń z podań
Litewskich* (we Wilně 1840) podal skoro celau pohanskau
mytologii Litwinůw s vlastními fantastickými wýmysly.
Veliké schopnosti projewil též w jeho *Szatan i kobieta*,
dramatické fantasii w 11 nocích (we Wilně 1841). Posud
jediné drama jeho: *Halszka*, trag. w 2 jedn. (w druhém
sw. jeho *Poezyji*) prozrazuje, žeby i na tomto poli něco
různého wywéstí dowedl. Leč největší znamenitost w pol-
ské literatuře nabył jako prosaista, o čemž později. —
Wincenc Pol (w Haličích) vydal jen jediný větší plod poe-
tický, který ale pro národní básnictví polské největší
naděje wzbuzuje. Jest to poetická powěst: *Przygody JMci
pana Benedykta Winnickiego w podróży jego z Krakowa do
Nieswiża 1766 roku i powrót w dom rodzicielski* (we Lwowě

1840.) — Podobného druhu jest weršovaná powěst: *Pan Kasztelan* od *Michala Jezierského* (Wilno 1841.) — *Alexander Groza* vydal r. 1836 *Poezye* (we Wilně). Mezi jiným jest w nich wětší poetická powěst: *Starosta Kaniowský*, jejížto hrdina Mikuláš Potocký, welmi populární osoba w dějinách wyuzdění polského možnowládstwa, jenom s malau částkau swých rozmarných kausků na diwadlo wystupuje. — *Josef hrabě Dunin-Borkowský* (we Lwowě) bratr předešlého, usilował potud básniti w chuti básníkůw perských, arabských neb tureckých. Jeho drobné básně jsau jen po různu wydane; nejnowěji wystaupil w *Bibliotece Warszawské* se zdařilými pokusy w chuti národních písní a podání. Důležitější pro lit. pol. budau jeho studia o literatuře staro- a nowořecké a o jazyku rumunském. — *Adam Gorczyński* zaslauižl jméno opravdu národního básníka za některé welmi podařené ballády w *Ślawianinie* I. a II. dílu podané. Tyto jsau: *Łupy*, česká powěst, *Chleb*, *Iza i Mielanko*, *Sobieslaw wtóry*, *Hynek z Waldstajnu*. — *Antonín Edward Odyniec*, básník litewský, z počátku slabý následownik Mickiewiçe, nyní co překladatel Byrona, Waltera Skotta a Moora wytečný. — *Alexander Chodźko* (w Litvě) co básník, ctitel musy východní (wiz *Nowy Parnass polski*, w Poznani 1833). — *Julian Korsak* (na Litvě), z počátku wěrným saudruhem jsa předešlých dwau básníků, následował školu východní, nyní opět wydál: *Nowe poezye* (we Wilně 1840), mezi nimi dramu: *Twardowski*, *Kamoens w špitale* a překlad Shakespearowa *Romeo a Julie*. Wždycky rád we swých básních filosofował, tyto nynější plody také již wytřeilejšího ducha prozrazují. — *Śtěpán Witwický* (we Francii), poeta salonový, pokusil se w baladách, romansách, w selánkách, biblických písních; w románech, we všem dlé cizích wzorů. Wyznačuje se ublazeností a čistotau jazyka. — Básně *Františka Morawského* (1. díl spisůw jeho, we Wratislawi 1841) schwalují se půwodností a wytřelostí ducha; taktěž *Antonín Čajkowski* (*Niektóre poezye*, we Waršawě 1841), *Wiktorin Zie-*

liňský (*Drobne pisma poetickie*, we Waršawě 1842) a *Gustaw Olizar* (*Wspomnienia*, we Wilně 1840). Ale abych též krásné pleti neublížil, která zvláště w Polště duchem swým vyniká, a obyčejně hlubším citem nadána býwá, musím zde připomenauti: *Poezye Jozefy Prusieckiej* (we Warš. 1841.) Wyznamenávají se jasnau myslí, pěknau dikcí a hlubokým citem. Po ni pěkné básně píše we Waršawě *Walentina Trojanowska* a mnohé jiné. Abych se však neztratil w tísni podrobností, musím se obmeziti na tyto až potud wypočítané básníky, a pauze to poznamenati, že méně důležitých prací poetických každoročně množství vychází, o sobě i w časopisech. Poetická literatura vždy u Polákůw přewážila prosu, ano byl i čas takowý, kde Poláci měli množství (dle časowých náhledů) dobrých básníků, a k tomu ani jednoho znamenitého prosaistu. Nyní se však tento nestejný poměr wyrovnáwati začíná. O zbírkách národních písní, proto že posud na wywinowání se wyšší národní poesie w poměru neweliký wlyw ukázaly, zmíním se na jiném místě.

Ačkoliw jsem se leckdes mezi podotknutými básníky o některých dramatických pracech zmínil, widí se mi předce potřebno o dramatice polské obzvláště pojednati. Každé z wětších měst polských, které se jako ohniska literatury a žiwota polského považowati musejí, má swé polské diwadlo; Waršawa (kde jsau dvě diwadla pod ředitelstwím vlády), Lwów, Wilno, Krakow a Poznaň. Mimo to jest asi šest neb osm společností hereckých, jenž chrám Thálie s místa na místo s sebau přenášejí. Welice by jsme se však mýlili, kdybychom z toho počtu diwadel na repertoire, kterýby národní literatuře náležel, uzawírali chtěli. Diwadla tato přeplawena jsau dramatickými plody a výrobky wšeewropské, zvláště ale francouské literatury, a tato strakatina jest charakteristikau nejenom polského, ale i wůbec slowanského, tak dobře jako poněkud i německého diwadelnictwí. Nynější re-

presentanti polsko-národní dramatiky jsau: hrabě *Alexander Fredro* (we Lwowě) a *Jozef Kořeniowski* (prof. w Charkowě). Prvního komedie a druhého tragedie dosáhly nejpopulárnější obliby. Fredro vydal 5 dilů svých komedií, z kterých některé jako na př. *Cudzoziemszczyzna*, *Ślaby panieńskie*, *Ciotunia*, *Pań Geldhab* a j. jsau věrným odůskem konwersačního tónu polského, dle wzorůw francuských vzdělaného, w jiných zas jako n. p. we weselech *Zemsta*, *Pan Jowialski*, *Dożywocie* snažil se věrně obraziti charaktery národní. *Kořeniowski* vydal první tragedii: *Mnich* (1830), *Piatý akt* (w Rusalce r. 1837) později we zvláštní sbírce *Aniela*, *Piękna kobieta* (w Kyjowě 1839), kromě toho znají se jeho ještě dilem netištěné kusy: *Dymitr i Marya*, *Miłość i zemsta*, *Płochosć ukarana*, *Umarli i żywi*, *Stary mąż* a j. W jeho pracech wane duch básnický, fantasie bohatá u wyosnowání děje a charaktery jsau mistrowsky provedeny, zapletení intrigy umělé, mluwa čistá, uhlazená. Dramatici starší epochy, jenž ještě na prknách se udržují, jsau *Wojtěch Boguslawski* a *Jan Nep. Kamiński*. První (umř. 1829) takorčka twůrce polského diwadla, sepsal: *Cud mniemany*, czyli *Krakowiacy i Górale*, národní weselohru se zpěwy (wydanau teprw r. 1841 w Berlině); druhý, jeho nastupce (po dlouhá léta ředitel diwadla Lwowského), skladatel mnohých dobrých půwodních básní a překladatel Šillera, do dělal ke kusu jmenowanému druhau částku, pro sebe celek twůřící, pod tímže titulem: *Zabobon*, czyli *Krakowiacy i Górale*, część druga (we Lwowě 1821). Oba kausky ačkoliw znamení času, w kterém powstaly, na sobě nesau, zasluhuji jméno prostonárodních, a protož také vždy w stejné oblibě na diwadle se udržují. Z ostatních dramatůw polských nynějších žádný to nepřiwedl k znamenitosti. *L. A. Dmuśewski*, *J. S. Jasinski*, mladší *Boguslawski* a mnozi jiní we Waršawě jsau wíce fabrikanti dramatických kusů, ačkoliw zvláště první dwa po 20 — 80 jich již sepsali, buď přeložili. *John of Dycalp* (pseudonym)

wydal we Wilně 1842 zdařilau weselohru *Przecucie*; *Karel Dřewiecký*, tamže dramu z národo-šlechtického života, *Kontrakty* (1842); *Petr Dahlmann* we Wratislawi r. 1841 slabau tragedii: *Maryna Mnischówna*; hrabě *Alex. Przezdzický*, prvé dramatik francauský, vydal: *Próby dramatyczne polskie* (we Wilně r. 1841), mezi nimi též historickau tragedii *Halszka* toho samého obsahu, již od *Krašewského* (viz nahoře) k dramě podobného titulu užitého. A tak leckdes se vyskytají jednotliwé úkazy na poli dramatickém, ale daleko menší četnosti a ceny, než jak denní potřeba žádá. We *Warsawě* ostatně projewuje se dosti čilý diwadelní život, co dokazují diwadelní časopisy, jako byl: *Świat dramatyczny*, roční diwadelní album: *Pamiętniky sceny Warszawskiej*, pak stále vycházející překlady vaudevillůw francauských a jiných z běžného repertoiru pod tit. *Teatra Warszawskie*.

Zdá se, že tak nazwaná »pěkná prosa« nyní teprw u Poláků po roztrhnutí wazeb, kterými ji sewřenau měly zásady francauských estetikůw, k swému wywinutí se blíží. Jesliže nikdy w Polště nebyl nedostatek knih k zábawnému čtení určených, předce většina půwodních prací býwala prázdna všeho národního rázu.

Zwlastě co se týče *historického národního románu* posud nemnoho wýtečného vybrati se dá. Ještě ku konci předešlého století nebyl tento druh krásného čtení známý, a co bylo prosau psáno, to oddýchalo duchem zarýnským. Na to se zjewil ohlas sentimentalních románů německých à la *Lafontaine*, jako *kněžny Wirtemberské roz. Čartoryjské: Malwina* czyli *domyšlnost serca* (1816); *L. Kropińskiego: Julia i Adolf*, czyli *nadzwyczajna miłość dwojga kochanków nad brzegami Dniestra* (1824); *F. Bernatowice: Nierozsądne śluby*, czyli *listy dwojga kochanków na brzegach Wisły mieszkających* (1820). Tichý, domácí, rodinný život w románě u Polákůw z přičin národního charakteru dlaugo w módě udržeti se nemohl. Mezi tím

Veliký Neznámý (Walter Skott) kauzelným klíčem svého genia nový svět historického románu otevřel, a celá Evropa mu pochvalu tleskala. Oslepilť on právem skvělou obrazností, leč základní živel jeho útvorův: historickost, ukázal se býti falešným, místo historické pravdy podkládal pravdu poetickou; v podobě nynějších twárností představoval předměty, do odlehlé starožitnosti zasahovati mající, a co u něho jest opravdu historického, to jsou jen částky starožitností, které se mu líbilo vyvésti na pohled veřejný, ježto výborně vyobraziti, a s wděkem jen jemu vlastním vypodobniti uměl. To právě jeho čtenáře a následovatele zavedlo, vyhlásili ho za proroka minulosti, za vynálezce kamene mudrcův; psali tedy též romány historické, v kterých však ponejvíce ještě méně historické pravdy bylo, nežli v jejich wzoru. Tehdy i v Polště ozval se ohlas toho všeobecného duševního hnutí. *Julian Ursin Niemcewič*, básník klassické školy, chopil se tehdy romantiky, v níž však individualnost svou nezapřel. První jeho historický román byl: *Dwaj panowie Sieciechowie* (1815), na to přišel román *Lejbe i Siara* (2 díly 1821), konečně: *Jan z Tęczyna* (3 díly 1825); *F. Bernatowicz* uweřejnil svůj historický, čtyřdílový román: *Pojata córka Lejdejki, albo Litwini w 14. wieku* (1826), potom: *Nalęcz* (3 díly 1828); *Frant. Wężyk*, pěvec Krakovského okolí, vydal: *Władysław Lokiełek, czyli Polska w 13. wieku* (3 díly 1828), potom *Zygmunt z Szamotul, powieść z dziejów 14. wieku* (3 díly 1830); *Konstantin Gałczyński* sespal román: *Dwaj Śreniawici, romans z czasów Władysława Lokiełka* (3 díly 1830); *Stanisław Jaśkowski* tehdy vydával své menší historické pověsti, mezi jinými: *Bitwa pod Stubnem*, pověst ze 14. věku (2 díly 1831); a tak se zjevował nemalý počet jiných pověstí a románů, všecky z historie polské. Ačkoli všem těm plodům jistě zásluhy odepřítí se nedají, ačkoli i ze strany estetické jakož i ze strany historické mnohé podrobnosti o schopnostech a právem pojmutí předmětů pěkné svědectví

dávají, předce w celku nelze nám o nich wyřknauti, žeby všem požádwkům historického románu zadost činily. Jich nejslabší stránka rovněž jako slawného jejich wzoru jest potřebná wěrnost u malowání charakterůw a starožitného žiwota, která aby se zachowala, wíce jak obyčejného zahlednutí do listůw kroniky, pracnějšího hlaubání a skaumání starozitností, důwtipnějšího wmyšlení se w ducha dáwného wěku požaduje. Teprw když romantičnost na začátku předešlého desítiletí také w poesii přewahu jiwiti začala, a následowně ideí národního básnictwí zrodila, důkladnější studium pramenůw národního žiwota a charakteru dáwnějšího a nynějšího, spisowatelstwo ožiwowati začalo, a za národním samostatným básnictwím zjewila se až trochu později národní historická powěst. Pramenůw k odhalení, wyswětlení, ubarwení prwních wěkůw polsko-slowanských mají polští romanopiscowé welmi málo, a jenom zwláštní genius může obdobau a kombinací na tomto neobmezeném poli něco ráznějšího utwořiti. S wěkem 14tým však začíná se obzor dáwnowěkosti polské jasnití, a psaných i hmotných pramenů ku zpytowání její k wyosnowání čisto národních powěstí přibývá; o posledních stoletích však s právem se říci může, že Poláci historickými pamětníky oplývají. Nížeji k nim se wrátíme. Množstwí již teď nahromaděných materiálů čeká ještě na rozeného genia, který by z nich čerpatí uměl, kterýby pojímaje prawý smysl dějin, na základě historickém řetelně podoby někdejšího swěta, twáře tehdejších osob malowati dowedl, tak žeby z tahůw zewnitřních každý lehko wyčítati mohl, co se dělo w duších a srdcích lidí těch, jež nám na jewišťe stawí. Malíř žiwota a obyčejůw národních dowedl by teď již danými sobě barwami tvořiti swětlo a stíny, a nejenom jak potud z daleka podobné, nébrž z přírody wzaté obrazy z odlehých wěkůw w naše časy přenesti, a na wzajem i diwáka a obdiwowatele těchto obrazů tělem i duší u wěky dáwno zapadlé uwésti. Kdo se o to z nynějších pol-

ských romanopiscův pokusil, uvidíme z následujícího krátkého přehledu.

Kladu zde na čele, ač se někteří za to snad na mně hněvati budou, *Michala Grabowského* newelikau ale výtečnou pověst, kterau pod přijatým jménem *Edwarda Taršy* r. 1837 vydal pod tit. *Koliszczyzna i Stepy*. Děj vzat jest z časův v tradicii ještě nyní žijících, z doby powstání ruského lidu proti polské šlechtě na Ukrajině r. 1768. Ač větší částka pověsti z wyprawování starého Hajdamáka se skládá, v celém rozkladu jest taková prostoduchost, v tóně taková původnost a historická věrnost, v celém obraze věje tak zajímavý poetický wděk, že mi nelze odhodlati se, klásti tuto malau pověst za jiná mi známá díla toho druhu. *Michal Grabowský* vydal r. 1840 a 1841 jiný historický román: *Stanica Hulajpolska* (ve 5 dílech), již dle většího rozměru wyosnowaný, který sice Ukrajinský život za času nejvěšší slaboty polské vlády ku konci předešlého století věrně maluje, ale jako celek daleko za předešlou prací pozadu zůstává. Spisovatel staral se o tu nejmožnější auplnost svého obrazu, zvláště dokonale charakter tamnějšího lidu wylčil, krajiny popsal, ale při tom newěděl se ohraditi proti předházcce překraucení některých historických faktův a jisté rozvláčnosti slohu. Jiné od Grabowského podané zlomky z národních pověstí jsau též jako obrazy výtečné, o celku však nic potud wyrokowati se nedá. — Nejpracovitějším a také snad i nejšťastnějším v historické pověsti jest *Josef Ignác Krašewský*, ačkoliw jeho práce pro ten přílišný pospěch, s jakým je wydávati pílí, mnohau slabau stránku miwají, kterauby bedliwějším příkládáním poslední ruky snadno zasloniti mohl. Již jeho první díla tohoto druhu: *Rok ostatni panowania Zygmunta III.* (2 díly 1833) a *Kościół Święto-Michalski w Wilnie* (2 díly 1833) swědčily o nepochybném powolání Krašewského, státi se nejpopulárnějším miláčkem čtenářského swěta. Nowější jeho historické pověsti jsau: *Stančzykowa kronika* (1840),

Mistrz Twardowski (1840 2 díly), dílo mohaucí se stati na nejvyšš populárním, kdyby v přílišném pospěchu nebyl zanedbal vyplowati je náležitě; *Ostatnia z xiążąt Śluckich* (3 díly 1842) nejobšírnější práce historického obsahu; kromě množství menších a větších histor. pověstí, jimiž všechny časopisy, almanachy a sbírky obohacuje. Zde však opauštím Krašewského, abych se s ním opět co nejdříve na jiném poli potkal. — Nemalá zásluha výtečné paní *Klementiny Hofmanové* roz. *Tańské* zakládá se též v tom, že ona dosti záhy mezi Poláky wystaupila s nástiny historickými z opravdového života národního čerpanými. To byly v objemu 10 dílův jejích spisů r. 1833 ve Wratislawi vydaných, obsaženy dvě pověsti: *Listy Elżbiety Rzeczyckiej* a *Dziennik Franciszki Krasińskieij*. V obau pověstech zakukliwši se v charaktery, rozumy a času přiměřené pojemy svých vybraných bohatyrek, s newyrownaným wděkem časy a osoby předěšlého věku nám předstawiť uměla. Nejnovějším dílem svým ale: *Jan Kochanowski w Czarnolesie* (2 díly 1842), oslawuje onoho patriarchu polského básnictví věrným obrazem jeho života a jeho času. I s p. Hofmanowau ještě na jiném místě se potkáme. — Plodný romanopisec *Michał Cąkowski* byl by nám milejší, kdyby jsme tak příliš mnoho wad w něm stíhati nemuseli. Náleží on také k věštcům Ukrajinským, neboť Ukrajina jest ponejvíce rejdištěm jeho bohatýrůw: poetická mluwa ukrajinských dum, skazek, surowá individualnost Ukrajincůw, to jsau barwy, kterými z počátku, poněwadž byly nowe, třpytiwé, oslepował, a kterými nápotom, wyčerpaw je do dna, přiswojiw sobě k tomu sloh nadutý, nad wszelikau potřebu a slušnost kwětnatý, nanejvyš čtenářstwo omrzet. Jeho *Kozackie powieści* (1837) jsau welmi jednoduché, všeho wýmyslu prázdne. Na to se zjewil první jeho histor. roman: *Wernyhora* (2 díly 1837), který nás z počátku zajímal živými obrazy a wýjewy ze života Ukrajinského, potom ale rozwláčností a tendenci, příliš nowými náhledy

čisto-polskými zapáchajícími, omrzel. Powěst *Kirdžali*, kterou nazval „*ślawiańskau*,“ jest nepodařený pokus w oboru Čajkovskému docela neznámém, k tomu ještě fantastickým slohem, všedním výmyslem děje omrzující. Powěsti *Kozowata* a *Hetman Ukrainy* (poslední we 2 dílech 1841) ničím se nelíší od powěstí Kozáckých. Něco lépe se mu podařily charaktery a wystawa w powěsti *Stefan Czarnecki* (1840) a zcela podařenau bych nazwal jen jednu menší powěst: *Czerwona sukienka* (w *Tygodniku lit. Pozn.* 1. díle). Jestli se Čajkovský ještě brzo z bludných cest nawrátí, na které až potud napořád vybíhal, řeklo by se při jeho opravdu dobrých schopnostech, žeby w řadě národních románopisců mohl zajmauti ne poslední místo.

Adam Gorczyński, spisowatel menších historických powěstí (*Powieści Jadama* 1838 2 díly, *Silva rerum* 1842); staral se mezi Poláky welmi záhy následowati prostotau, přímostí a jádrností wyznačenau mluwu starých, francausčinau ještě neokřesaných Polákůw; ač w tom nebyl všude rovně šťastný, předce w jeho plodech zajmají nás mnohé wěrné obrazy, jež ze starožitného žiwota sejmul. — Oblíbený powidkář hrabě *Friderik Skarbek* wydal též jednu wětší histor. powěst: *Życie i przypadki Faustyna Felixa na Dodoszach Dodoszyńskiego* (1838, 2 díly). Wyčerpaw z historických pamětníkůw předešlého století zajmawé podrobnosti, dosti wěrný obraz hulákawých časů nejwětší mrawní poniženosti Polákůw nám podal. — Pani *Anna Nakwaska*, dříwe spisowatelka francauská, nyní značný and skwělého kola pišcích dám Warsawských, wydala powěst z historie Mazowecké: *Czarna Mara*, kronika dáwného zámku knížat Mazoweckých (1841), a kromě ní ještě jiné dámy a pánowé w tomto druhu literatury pěkné se okaušeli, kterých již pomíjím. W celku wyznati sluší, že histor. powěst w Polště w krátkém čase weliké učinila pokroky, a že se spisowatelé s mnohem wětší powážliwostí než předtím na tuto dráhu pauští.

Národní a domácí život Polákův ačkoliw Frankomannie duševní činnosti a snahy vyšších tříd se zmocnila, wdždy se udržuje a na budaucnost se udrží w půwodnosti, řekl bych w polskosti swé. Z té příčiny půwodně sepsaný mrawno-filosofický, čili jak polští spisowatelowé přijali, „*obyczajowy*“ román swobodně a swým vlastním způsobem rozwijeti se může, tak že literatura polská na spisích toho druhu ode dne ke dni bohatší a hojnější výbor podává. Při tomto oddílu neostýchám se, zde na prwním místě položití dvě powěsti paní Hofmanowé roz. *Tańské: Karolina* (2 díly 1840) a *Krystyna* (2 díly 1841). Aučel těchto powěstí jest zřejmý, totiž polepšení vyšších tříd národa. Nepowazuje tato slawná autorka pány za nenapravitelné, nýbrž jako každého člověka za míchaniu zlého i dobrého, a ukazuje, že polské panstwo nejednau nejlepší wůli, nejslechetnější city jediné nešťastnau cizotau škwrnilo, wadau, kterauz nepoznává, próto že w ní zrostlo, a na niž, jestli mu co oči otewře, to zajisté jen její čarokrásná „*Karolina*.“ P. Hofmanowá představuje w obau těch powěstích časy bližší, třídy vyšší a společnost wzdeľanější; neobmezuje se pauze na malování obyčejůw, nýbrž představuje živé drama rozmanitých charakterůw, a při tom jest všeccko tak čisto polské, tak wěrně ze skutečného místního života čerpáno, že obě powěsti do řady těch nejwice národních děl polských náležejí. — Nejwětší lehkostí a obyčejně i podařilostí wyznamenávají se romány *Krašewského*. Jeho *Poeta i Świat* (1839, 2hé wyd. 1842) náleží k nejlepším toho druhu románům, w kterémž mistrowským taktem dowedl wyličití odporné sobě stránky společnosti nynějšího swěta a lidské duše. Čisto národní scenerie celého děje jest krásná vlastnost tohoto wytečného plodu nadaného spisowatele. Ostatek jeho četných románů a lehkých nowel potud s welikau oblibau u čtenárstwa se potkal, jako n. př.: *Catery wesela* (2 díly, 2hé wyd. 1841), *Pan Karol* (2 díly, 2hé wydání 1841), *Całe życie biédna* (1840), *Historia o bładěj dziew-*

czynie z pod Ostrěj bramy (1841), *Improwizacyja dla moich przyjaciół* (1834), *Szkic fantastyczny* (1832). W Krašewském uznávané s. radostí, že při té své podiwem naplňující plodnosti wždy samostatnějšího, národní cestě směle pokračujícího ducha ukazuje. — *Alexander Tytyniński* sepsal román w listech: *Amerykanka w Polsce* (2 díly 1837), který všeobecnou zvědavost zbudil pro tu zvláštnost, že se skládá z romantické, zajímavé intrigy, a z linguistických literárních a nábožensko-filosofických pojednání. Celek objevil vzdělaného, šťastně nadaného ducha. — Výborně napsaný, naučný, mravokárný román jest *Massalského: Pan Podstolic, romans administracyjny* (1831, 4 díly), jako pokračování slavného *Pana Podstoliho* od Krasického. — Druhé podařené dílo, malující život a obyčje drobné chalaupkové šlechty na Litvě, jest: *Zaścianek, niedawna kronika, spisana przez Johna of Dycalp* (1841), konečně i: *Wędrówka po małych drogach* od *Kazimira Bujnického* (2 díly, 1842), podává we formě zajímavé powěsti obraz společenského života polské šlechty na bílé Rusi. — Hrabě *Friderik Skarbek* vydal asi 10 dílů oblíbených lehkých a humoristických nowel ze společenského života, jako n. p. *Pan Antony, Pan Starosta, Podróż bez celu, Tarło* atd. —

Kněmu se připojuje množství mladších, více méně nadaných powídkářů. Největší schopnosti w powěsti ukázal mezi jinými básník *Lucian Siemiński*. Napsal jich skutečně již nemalý počet, leč posud po časopisech roztraušených. Nejednau slauží mu i vyšší myšlénka za základ, jako n. p. we výtečné powěsti: *Poeci i ogrody*. O četných sem náležejících pracech Waršawských dám n. p. *Pauliny Krakowové* aj. pro krátkost nemohu již zvlášť jednati; wůbec budiž jen tolik powědino, že toto pole wždy nejvíce pracovníkůw mívalo, tak že w Polště prostřednímu nowellistowi nikterak již vyniknouti nelze. Každý rok wysype se jako z nějakého rohu hojnosti množství půwodních, nejvíce Waršawských powěstí; naskrze prostřední ceny.

O sbírkách pověstí z úst lidu vyňatých při etnografických pracech se zmíním, mimo to musím ale i tu připomenouti sbírku pověstí, které s takovou oblibou od lidu čteny a při tom tak původné jsou, že je ovšem k plodům více krásovědecké kritice podlehlým přiřaditi dlužno. Jsou to: *Powieści Wielkopolskie* od *Berwińskiego* (1840) kterýž duchem národní poesie nadšen, z této národní látky utvořil dokonalé, ryzou národností se skvějící dílo. Též jiná kniha podobného obsahu zasluhuje zde uvedena býti, totiž: *Powieści ludu spisane z podań przez Karola Balińskiego, wyboru i wydania K. W. Wojcickiego* (we Warš. 1842). —

Za pověstmi kráčí nyní za příkladem v jiných západních literaturách se ukázavším, kreslení obrazů a výjevů z národního dávného a nynějšího života, a vyobrazování věcí a lidí domácích. Majíť již Poláci v tomto druhu pravá arcidíla, z kterých první místo náleží: *Pamiętkam JMci Seweryna Soplicy, cześnika Parnowskiego* (4 sw. 1839—1841). V těchto paměťích jeví se nám Polska za času konfederacie Barské se vši surowostí a zdiwočilstvím v oligarchii šlechtické; tito wasatí, holohlaví, pobožní, fanatičtí a zatvrzelí hajitelé klenoty šlechtického, tito neohrození průčové a udatní pijáci, tito hrdí všemohaucí velmoži, obraz oných bauřlivých sněmíků, šarwátek, tribunálů, hejřivých dworů atd. tak živě před oči, že se jinak nezdá, než jakoby onen pan Soplica skutečně sám časy své byl vykreslil, — tak mistrně uměl se nejmenovaný spisovatel (hr. Jindř. R . . .) zasloniti osobou, powahou a smýšlením dávného spisovatele paměťností za jeho živobyťi zběhlých. — Množstvím podobných obrazů obdařil Poláky *Kaz. Władisl. Wojcický* (viz jeho: *Stare Gawędy i obrazy* 4 díly 1840, *Zarysy domowe* 4 díly 1842). Nemožno mu odepřiti, že charakter předkův nynějších Polákův velmi věrně maluje, že způsob jeho mluvy zasluhuje pochvalu původnosti a shodné přiměřenosti těmto

starým wausatým Polorusům; z druhé strany však mu schází dar uměleckého wyosnowání věci, a stálau jemu nad míru oblíbenau figurau polského rwáče, kterau na wšecky strany obrací, čtenáře již omrzel. Mezi nejlepších kreslitele obyčejůw a života náleží *Ignac Chodiko*. Jeho *Obrazy litewskie* (2 díly 1840) zajmají žiwosti a prawdiwosti scén a hlubokým básnickým citem. Jest nyní již také nemálo dobrých malebných popisů domácích krajin a místností. Knižky takové, jednající o místních a saučasných záležitostech, náležejí mezi nejwitanější úkazy w literatuře, která činně na obecný žiwot působiti má; neboť národ, který nemá literaturu swau, a cizí se žiwí, zaslepen pohledem na cizé věci, toho co před sebau a wůkol sebe má, sobě newšímá. Zpráwy tedy o věcech vlastních a domácích, podané w pěkné formě, býwají tehdy pro národ samý opravdiwými nálezy, a jestli mu proti nim schwálně pohrdawost a newážnost wstúpeny nebyly, přijímá je s nejžiwější zwědawostí a zalíbením. Množství nad míru zajmawých obrazůw z krajin polských bělo- a maloruských nalezáme tedy w díle: *Wspomnienia Wołyń, Polesia i Litwy* od *JJ. Krašewského* (2 díly 1839, 1840), ještě wíce w jeho nejnowějším welmi chwáleném díle: *Obrazy i życie i podrózy* (1842); w knize hraběte *Alexandra Přezdzieckého: Podole, Wołyń, Ukraina, obrazy miejsc i czasów* (2 díly 1840); w spisu hraběte *Edwarda Raćyńskiego: Wspomnienia Wielkopolski t. j. województw Poznańskiego, Kaliskiego i Gnieźnieńskiego* (1842), w díle kněze *Ludwika Adama Jucewiče: Wspomnienia Zmudzi* (1842) a we množství zdařilých menších popisech, obrazích a nástinech po časopistích roztraušených. Také *Wędrówki literackie, historyczne i fantastyczne* od *Krašewského* (1838, 1840, 1841), podávající množství rozmanitých přímětů, náležejí k mnohočitaným wydáním toho nade vše pomyšlení plodného spisowatele. A však w nejnowějším čase nejwíce hluku mezi šlechtau w ruskopolských provinciích nadělal, spis: *Mieszaniiny obyczajowe przez*

Jarosza Bejła (1841), od spisowatele *Pamiętek pana Soplidy*. Dotýká se w nich ostrým péroem všech společenských poměrů, wad, ctností, tendencí wěd a wzdělanosti, tak že nikdo z té »michaniny« bez swého podílu newyšel. Také na cestopisy po jiných zahraničních zemích není w literatuře polské weliký nedostatek. Nyní právě mnoho podilnosti a zwědawosti zbudilo dílo kněze *Ig. Hołowin-ského: Pielgrzymka do ziemi świętej, odprawiona roku 1839* (1842 a sld.), a kromě některých wyborně napsaných cestopisů z dawnější periody do Wlach, Francie, na východ, do Šwed atd., wyšly w posledních časech dwa cestopisy od jenerálowé *Rautenstrachowé* pod tit.: *Wspomnienia o Francyi* (1839) a *Ostatnia podróż do Francyi i ostatnie jěj wrażenia* (1841), a od *Śtěpana Witwi-chého: Listy z zagranicy* (1841). Překlady znamenitějších utworů literatury wšewropejské jsau hojné. Ačkoli w Polště takowých fabrik na tlumočení děl zahraničních ještě není jako w Němcích, předce čtenárstwo polské dosti záhy nowé utwory slavných belletristů w polských wydáních do rukau dostává. Paměti hodno, že i w té okoličnosti wkus čtenarstwa posud se nezapřel. Poláci oswojili sobě posud z francauské literatury skoro wšecky hlavní díla koryfeůw Pařížských, Viktora Huga, Balzaka, Kocka a j., rovněž anglických romanopiscůw W. Skotta a Bulwera, též Byron záhy byl uwítán; leč teprw nyní wycházejí pořádné překlady Shakespeara, Swifta a z německých klassikůw jediný Schiller; z Gőtheho nic než Faust, ježž dle mého wědomí čtyři Poláci překládali začali, a jen jeden teprw do konce přeložil, totiž *Alfons Walický*, prof. w Charkowě. Teprw w nejnowějších časech Poláci s literaturau německau wíce přáteliti se začínají.

Powěděw, co se w stručnosti powěditi dalo, jak »pěkná prosa« w literatuře polské w celku utěšeně se rozwinula, a jak mohutné pole nyní již zaujímá, přejdu na před-

měty, které jsou obsahem »prosy didaktické«, čili k vědám přísným. — W nejnovější době teprw začíná filosofie, tato »věda věd« w Polště nabýwati samostatnějšího života. Před naší periodau ledwa těch zajímala, kteří se jejím výkladem pro mládež z powinnosti zanašeli. Co se kdy o tom předmětu psalo, bylo buď pauhým překladem, buď slepým následowáním cizonárodních škol; francauská materialní filosofie záhy se w Polště po prwních nešťastných politických přewratech ujmula, a ještě i Jan Śniadecký ji wyznával. Condillac schwálně pro polské školy na wyzwání wychowatelské komisse Waršawské, logiku sepsal. Později začali se teprw Poláci seznamowati s filosofi německau, a nejznamenitější w tom ohledu práce jest *Jaronského* překlad saustawy Kantowy z komentarów Ventzlowých. Jan Śniadecký nazwal filosofii německau, jako někdy Řehoř ze Sanoka učení scholastické, *somnia vigilantium*, a swau vážností po dlabuý čas Poláky od zpytování filosofie německé zdržowal. Poláci teprw později buď sami posluchačemi Hegla se stali, anebo jinak w bližší známost s tau školau wešli, a začali psáti o filosofii Berlinské w jazyku polském. Nejznamenitější prací jest Kremera: *Rys filozofii absolutnego stanowiska*, důkladný to a stručný výklad celé Hegelové saustawy (tištěná w *Kwartálniku naukowem Krakowském* wyd. od Heléla). Mimo to *Fenomenologia* we zvláštní knížce vyšla. Řezínský zas vydal: *Tennemana rys historyi filozofii, podług przerobienia Wendea* (Krakow 1836; 1837 2 díly). Před rokem 1831 wywezl Lach-Syrma ze Škot filosofii škotskau, a wykládal ji potom na uniwersitě Waršawské; o tom samém čase skoro Gołuchowský, učeň Schellingůw a spisowatel od Němcůw chwaleného díla: *Die Philosophie im Verhältnisse zum Leben ganzer Völker und einzelner Menschen* (1838), na katedře Wilenské filosofii identickau wykládati začal, oba w jazyku polském; we Lwowě staral se zas Chłędowský (w *Haliczanině*) seznámiti Poláky s filosofi německau od Kanta až do Hegla a Troxlera. Wšeccko to

ale národu nebylo přístupné, a jen ti, kteří sami již byli hlaubali v knihách filosofů německých, mohli ty práce čísti a z nich se poučowati. Mezi tím usilowal (w *Haliczaninie*) již podotknutý spisowatel dramatický, *J. N. Kamiński*, z jazyka polského wytěžiti filosofii národní, a ačkoliw svůj záměr nedosáhl, aspoň on první Poláky přesvědčil, že jejich jazyk k filosofii se hodí, že jest filosofickým.

To vše jaksí připravilo mysl na nowější filosofii w Polště. Rozwinuje se nyní vůbec jistým směrem ku praktičnosti a obecné srozumitelnosti. Nynější vzdělawa-telové filosofie warují se pedantismu a určitých abstrak-tních definicí, jako škodliwého kaukole. W Krakowě wydal prof. M. Wiśniewský: *Bakona metoda tłumaczenia natury* (1834), a dal tím heslo ku vzdělávání filosofie přírodní; pěkné a praktické myšlénky dušeslovní objevil w díle: *Charaktery rozumów ludzkich* (1837). We Wilně zawdělčil se zas Polákům *Bychowiec* přeložením Herderowých: *Pomysłów do filozofii dziejów rodzaju ludzkiego* (1838) a *Titus Śceniowski* wydal: *Przygotowania do nauki dziejów powszechnych i historyi rozwinęcia umysłu i ducha ludzkiego* (Wilno 1842), a píše pozoruhodné filosofické rozprawy do *Kraśewského Athenaeum*. We Waršawě píší rozličné filosofické rozprawy do časopisůw: *Cieřkowski*, *Małćewský*, *Dębowski*, *Zieliński*, *Goltz*, *Kurz*, *Čajkowski* a jiní. Wšude u nich přewládá praktičná stránka. Mezi jinými časopisy: *Przegląd Warszawski* a *Przegląd naukowy* hojnost filosofických rozpraw přinášeji. W poslednějším tom časopise *Dębowski* stále o škole berlínské rozpráví. *August Cieřkowski*, nejschopnější z nynějšich filosofůw polských, wydal r. 1838: *Prolegomena zur Historiosophie*, w kterých se s dobrým následkem wynasnažil o další rozwinutí Hegelowské saustawy, a roku 1812 wydal opět w Němcích dilo: *Gott und die Palingenesie*. Jest to počátek rozboru celé německé filosofie; začal jmenowitě od nejdůležitějších otázek: od osobnosti Boha a nesmrtelnosti duše, zwěstuje

Němcům nowau epochu filosofie, pokračování německé, kterým bude filosofie polská. Přiznati mu owšem můžeme kompetentnost saudcowskau, jelikož již mnohé důkazy dal o své hluboké známosti filosofie německé. — *Libelt*, *Trentowský* a jiní vydávají kritické rozprawy o filosofii, a piší dílem jen pro adepty, zasvěcence vědy; *Libelt*, newzдалuje se od svého mistra Hegla, *Trentowský* ohlašuje nowau saustawu, další postup a rozwinutí Berlinské absolutní filosofie; oba stawějí na wywinování myšlenky, a uznávajíce, že mají psáti pro národ, starají se o populární wyklad, w kterém se *Trentowský* (professor na německé uniwersitě we Freyberku) wyznamenává. Wydaw dříve již w jazyku německém: *Grundlage der universellen Philosophie* (1837) a *Übergang von der Natur zu Gott*, objevil nejnowěji w jazyku polském *Chowannu*, saustawu národního wychování (w 4 dílech, Poznań 1842), dílo, jakého žádný národ ještě nemá; nauka o wychování na nejhlubším filosofickém ponětí založená, kterau každý i we filosofii nezběhlý, s prospěchem čítati a rozuměti může. Zdeť filosofie ponejprw (?) školu opauští a w životě se objewuje. Duch spekulatiwni splývá w tom díle se zkušeností w nejpěknější jednotu. *Libelt* (w Poznani) uwádí zas filosofii do života literárního a wykládá na saukromné katedře kurs literatury německé a krasowědu (některá čtení jeho wytištěna jsau w *Bibliotece Warszawské* roku 1842, a *Dzienniku domowem*). —

W tom samém čase zjewuje se we Waršawě ženština, *Eleonora Ziemięcka*, která celé filosofii pantheistické, jejížto zastawatelé a representati nadzmínění spisowatelowé jsau, wálku wypowídá, a hlásá filosofii wíry, filosofii katolickau, a zakládá w tom záměru časopis *Pielgrzym*, směru socialno-náboženského. Takto powstalo jakési *schisma* we filosofii polské, neboť již dáwněji usilowal *Bochwiec* katolicismu dáti za podstawu filosofii pantheistickau, wydaw dvě díla: *Obraz myśli, na pamiątkę existencyi mojej żonie i dzieciom* (Wilno 1838) we dwau částich, a *Zasady myśli*

i uczuć moich (1842). Tato díla od Polákův, jenž ve víře spasení nalezájí, a kterých representantem jest *M. Grabowski*, *J. J. Krajewský* a ráději celý *Tygodnik Petersburski*, hned s velkým zápalom powítána byla, biblistové však je později do kletby dali, když w saustawě jejich po bližším seznání ani katolicismu ani pantheismu nenalezli. U téže strany našla paní *Ziemięcka* saucit a uznání; učiněn jest spolek proti racionalismu, a ten spolek welikau činnost na jewo dáwati začíná.

Dříve než usilování polských filosofů tak dalece dospělo, že se tato věda nějak zdomáčkuje w Polště a w národním duchu základy své stawi, postavila se *krasowěda* a *kritika* na jistý stupeň rozwinutosti, ačkoliw před. jádrným rozwinutím se filosofie krasowědecká -kritika. pravého stanoviska svého dostaupiti nemůže. Wšecobecnau saustawnau nauku o kráse Poláci dle mého wědomí ještě nemají; s postupem literatury rozwinula se ale krasowědecká kritika, a ta se řídila vždy dle panujících zásad krasochuti. *František Dmochowski* a *Eusebius Słowacký* (otec básníka Jul. Sl.) nejznamenitější tlumočníci francauských, pseudoklassických zásad *La Harpeových*, swau vážnost ztratili, když i u Polákův poesie národní buditi se začala, a sebe z pant zastaralého newkusu wyswobodila. Již nahoře jmenovaný *Mauric Mochnacký* swým dílem: *O literaturze polskiej w wieku dziewiętnastym* (Warš. roku 1830), jehožto druhá částka newyšla, ponejprw w zásadách krasowědecké kritiky welikau reformu zawedl. W čem ona záležela, již nahoře powědino bylo. Jeho nástupcem jest nyní *Michal Grabowski*. Wydal potad tři ročníky díla: *Literatura i krytyka* (1837—1840). První ročník obsahuje články: o básnictví 19. věku; literatura francauská, o písniích ukrajinských, 2hý: o nové literatuře francauské (kterau nazývá šilenau), 3ti: o škole ukrajinského básnictví a o literatuře románu w Polště. Jakkoliwěk *Grabowski* pro-

sklý jest co nejprvnější kritik polský, předce však nedá se říci, žeby vědecky saul o dílech umění a básnictví s ním byl se již postavil na nejvyšší stupeň. Grabowský má tu chybu, že jeho saul vždycky jest odtažný, abstraktní, že své zásady čerpá z podaných již útvorů, nikoli z vyrozumování určení člověčenstva a literatury vůbec, a potřeb národa zvláště. Z té příčiny nezachováwa we svých rozptýlených rozpravách určité sauslednosti, neboť útwory ducha mohau býti powrchně rozdílné a předce wniterně stejné; báseň na př. může býti slowansko-národní, ačkoliw předmět z dějin cizích čerpán jest. W Grabowském ujmula se zásada národnosti, ale nehledě na její prwek a jeho rozwinování, nečině ku vyšší kritice potřebné všeobecné roztrídění myšlenek a směrůw ohledem na ducha času, abstrahuje on své zásady z děl Mickiewiće, Zaleského, Gošćinského, Małčewského, Olizarowského a j., a skoro se podobá, jakoby mladým zaswęcencům mus rozkazowal, aby nejinak než duchem svých koryfeůw psali. Zrowna tak se tworila kritika u následowníkůw francauského pseudoklassicismu. Zdá se, jakoby *Kraśewský* více než Grabowský k postupu literární kritiky nápomocným býti mohl, kdyby se odřekl tak častých wedlejších ohledůw přízně a nepřízně, a swazkůw s jistými literáckými bratrstwími, kterýchžto zásady dilem sám přijal. Nejnowěji wydal: *Studia literackie* (Wilno 1842). Podává w nich mnohé dobré myšlénky, ale též mnoho jen powrchně odbywá. Množstwí nyní vycházejících literárních týdenníků, měsíčníků a ročníků otwírají své stránky kritickým rozprawám a rozborům, mezi jinými zvláště tomu předmětu wěnowal Dr. *Jindř. Lewestam* we Waršawě svůj časopis: *Roczniki krytyki literackiej*. Rediguje ho pilně; poněwadž však sám jen na wzorech německých se wzdělal, tak duchem germanským prosáknul, že to na jeho kritiky patrný aučinek jewí. Ostatní časopisowé představují dosawad nejwice diwnau směsici kritického měřidka, podlé různobarewných powah, náru-

živostí, předpojatostí a předsudkův rozličných literárckých stran, které je za rejdiště bojův a skladiště náhledův svých sobě wyvolují.

S kritikau bezprostředně související práce v historii literatury a osvěty. W tom ohledu nyní se píše mnoho dobrého. Poláci měli záhy důkladnou bibliografii domácí w díle *F. Bentkowského: Hist. lit. pol. (1814)*. Obnovené, přepracované a o mnoho rozmnožené vydání téhož díla vychází právě we Wilně pod titulem: *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wynalezienia tisku aż po rok 1830 od Adama Jochera*. Dospělo již do druhého dílu a bude w nejmožnější úplnosti vše obsahovati, cokoliw se kdy w literatuře polské tiskem objevilo. Taková díla pobádaly ku zpytování historie osvěty domácí, a plodem toho jest weliká práce prof. *Mich. Wiśniewského: Historia literatury polskiej* (w Krakowě 1840 a sld.). Při všech chybách, které se spisowateli wytykají, bude toto dle obšírného plánu podniknuté dílo ozdobau literatury polské, po jakéž se w jiných slowanských literaturách nadarmo ohlížíme. — *Lesław Łukasewiç* wydal krátký wýtah historie literatury pod titul.: *Rys piśmiennictwa polskiego* (Kraków 1838), w kterém jen o knihách w jazyku polském sepsaných jedná. — Sem náleží také pokus *A. Tytýńskiego: Rys historyczny oświecenia Słowian* (we Warš. 1841). — Také jednotlivé wětwe literatury nalezly své dějepisce. Welmi záslužné jest dílo: *Zbiór wiadomości do historyi sztuki lekarskiej w Polsce* od nejstarších až do nejpozdnějších časůw od *Dra. Lud. Gasińorowského* (Poznań 1839). — Pro studium literatury dramatické důležitá jest snůška a rozbor starožitných památek her dramatických *K. W. Wojcického* pod tit.: *Teatr starożytny w Polsce* (Warš. 1841 2 díly). — Bibliografické příspěvky, rozборы a obrazy literární fisiognomie jednotlivých starších spisowatelůw a spisůw nacházíme we mnohých časopisech. Ostatně w tom předmětu pra-

cuji: *Mučkowský* w Krakowě, *Podwysocký* a *Kraśewský* na Litvě, *Koźmian* a jiní. O dálnějších bibliografických a literárních pracech *Lelewela*, *Bandtkého* a jiných zde již se nezminím.

(Dokončení.)

V.

Pojednání o pramenech Labských.

Od Karla Mensingra.

Slyšel jsem začasťe od mnohých cestowatelů, kterak se po plťích po Hronu a Wáhu plawili; widěl jsem i sám očitě, kterak w Praze po Moldawě dřewa po koncích prodlabaná a prostrčenau tyčkau spojená, plaula; vznikla tu we mně myšlénka, bych prameny po Labi plaucí poněkud alespoň popsal, a to tím wíce, jelikož od krajanů našich zhotoweny, hojnost takových pojmenowání a způsobů mluwení w sobě obsahují, aniž lze jich w jakém slovníku nalézt, ba ani Němci w okolí Raudnickém a Litoměřickém žijící neumí jich pojmenowati. Dle hodnowěrného ústního podání usadilo se před dáwnými časy několik Hollandčanů w Týnici nad Labem, zbudowawše sobě dům na náměstí, proti radnímu domu, pod číslem 86. Tito Hollandčané w okolních lesích Chlumeckých, Radowesnických a Týneckých množství dubů káceli, nařezané z nich fošny w wory, a tyto w prameny spojowali a tak po Labi do otčiny své plawili. Ústní podání toto tím wíce hodnowěrnosti nabývá, powíme-li, že w Týnici, ještě as před 50ti lety weskrz jen česká (dílem vlastnostná, dílem od pojmenowání živočichů wzatá) přijmí se nacházela, a u prostřed nich tři naskrz německého půwodu; totiž *Spezinger*, *Heisinger*, *Mensingra*, aniž jich lze w celém okolí nalézt. — Nejwíce pramenů dělá se na Orlicích

w Královéhradecku, počínaje od Potštyna, Borohrádku, u Třebechovic, ale i na Walech (mezi Pardubicí a Přelaučí).

1. Hotowení worů.

Dřiwi k pramenům určené w prawý čas w lese pokácené swozí se na příhodný břeh, tu se trámy neb krowy *na podložę nawalí* a do jisté míry (míra tato jest šířka otwory mostu w Královéhradci u Morawské brány), šířky totiž, wespolek spojí, nebo délka dřew těchto 30, i wíce loktů obnáší, zvláště u pramenů pro cizinu (Hamburk) určených. Na těchto podkladcích se dřewa k sobě sešikují tak, aby jedno k druhému dobře přilehlo, a žádných děr neb mezer mezi nimi nebylo; díra takowáto z křiwosti dřewa powstalá, nazýwá se *spara* a nebýwá plawcům nikdy wítaná, jelikož malý neb krátký náklad, jako sáhové dřiwi, laukotě neb šindel snadno nimi propadne. Takto sešikowaná dřewa se po obau koncích zvláště k tomu zhotowenými *nebozézý* neb *šnejdary* prowrtají a sice prwní díra as 6 caulů od kraje, a druhá dle potřeby 3, 4 caule dále, tak též i na druhém konci, a tak u všech *haluz*. Mezi tyto wywrtané díry položí se několik caulů (3 — 4) tlusté, zdravé dřewo, kteréžto, protože mezi wywrtanými dërami jest, *wrtí* se nazýwá; přes tuto wrť se nyní slabé, tenké haužwe do těch děr zapustí a twrdými kolíky neb *cwoky* ubijí neb upewní; haužwe tyto nazýwají se od slaučení *slukami*. Pro wětší jistotu, aby totiž haluze lépe pohromadě držely, jsau i uprostřed těchto dřew 1 neb 2 mnohem ale slabší dřewa jen po koncích přibitá; je-li ale náklad welmi těžký, aneb má-li se dub ohromné welkosti a k tomu drnowý, který, jak známo na dno padne, plawiti, musejí se wrťe dvojnásobně uwrtať a ubiti; pokrajní haluze w takowémto seřadění dřew nazýwají se *okrajnícemi*.

2. Pojmenowání jednotlivých worů.

Dřewa takto nawrtaná a ubitá nazýwáme *worem* (Tafel) a 24 takových worů dělá jeden *pramen* (Floss).

Wor takto připravený do vody se po pokladcích, wodau namočených, shaupne a k dělání druhého se přikročí. Nejsau však všechny worry stejné (mimo šířku), ani délka dřev nepůsobí rozdíl, ale množství dřev neb haluz w celek spojených, aneb zvláštní upotřebení woru, dává jemu zvláštní význam. První wor ze swršků stromových zbitý, jest nejslabší, čítá začasť až i 16 haluz a sluje *předák* (přední); na něm spočívá *weslo* jedno, z hodné haluze wysekané, rovné, na konci břítké, aby wolně do vody zapadlo. Weslo toto spočívá na zvlášť k tomu zřízeném podstawku, *shlawí* nazwaném, a jest mezi dvěma koliky neb *klanícemi* upewněno; od jedné klanice k druhé jde zawrtaná, w kličku spletená haužwička; tato se wrchem nad weslem spojí, aby se wyndati nemohlo, a nazývá se *swírka*. Druhý wor o něco silnější prwnějšího nazývá se *špižníkem*, od špiže na něm uhostěné; na tomto woru nachází se nejwice ohnisko z drnu urobené, k waření potrawy plawců způsobené, a bauda z několika pozdwižených prken pro potrawu, nářadí a šatstvo plawců. Nyní následují worry powždy z silnějších dřev zbité, a dle počtu haluz jmenují se *dwanactník*, *desátek*, *dewítník*, *osmák*, *sedmák*, *šesták*. Dle potřeby k jaké se hodi, nazývají se též *stěnáky*, *krowáky* neb *trámowými worry*. O šesti dřevách nazývá se *kladák*, z takowého se nejwice jen prkna řezí; poslední wor nazývá se *šrekař* od šreků, nimž se pramen w běhu swém zastawiti může aneb alespoň pozdržeti.

3. Potřebnosti pramenů.

Mimo nadzminěného *wesla* na předáku nachází se tam i lávka pro weslaře, a nápotom *ošter*, haluz 4sáhová neb menší, dle délky předáku useknutá; jest to haluz zdrawá, krowová. Obzvláštního není na ní nic jiného, leč že na tenkém konci bukowý as loket dlouhý a caul tlustý kolík nawlíknutý má, na zadním ale konci, tu kde pod wrť špižníka přijde powrchu, a as loket dále ku

předu t. j. jak je welká mezera mezi wrť špižníka a wrť předáka, na spodní straně wysekaná jest, by dílem lépe přilehla a dílem se nezwrťla. Ošter tento potřebuje se jen při *spauštění pramenu* ze *splawu* neb *jezu* a sice následujícím způsobem:

We špižníku wysekne se prostřední haluz několik (8 neb 10) caulů za přední wrť (u tenkého konce), do této spary přijde tlustší konec oštera nawlíknaut, tak že to wysekané místo na ošteru pod wrť špižníka dolehne, druhé ale wyseknuté místo na wrť zadní předáka dopadne, konec tenký oštera ale na způsob kříže polowyzdwiženého do výšky se pne; tento tak do výšky čnějící kříž se wáhau 2 chlapů neb plawců až k haluzám předáku sehne a zde za kříž na haužew k tomu účelu zde upewněnou (*swirkau* nazwanau) uwaže. Takovýmto snížením oštera zdvihne se přední konec předáka lehkého as na 1 loket do výšky a nyní wolno s ním ze wrat dolů se spustiti, neb se není obáwat, že se *začere*, to jest že wor přední z welké výšky nadstawové přijda pod staw přímo do hlubiny na dno nezajede, ale powždy na powrchu zůstane. Ale i tenkrát, když již pramen ze wrat sjel, musí ještě ošter službu swau konati, neb pramen rozehnaný nemohlby w tiché wodě pod jezem stačiti, rozličně by se krautil a lámal, předák ale nad hladinu wyvýšený, všemu tomu wyhowí; jak mile ale pramen se ustanowil i ošter se wyndá, nebo zadní díl předáku jest ohnutím tímto we wodě pohrauzen, a tu by musel weslař zbytečně moknauti. Když se prawí: *»plawci mají již wyštiřeno«*, znamená to, že již jsau zcela uchystáni a přihoweni *spauštění*, t. j. ze wrat plawiti.

Jiná potřebnost pramenu jsau *haužwe*, tyto se z mladých smrčků, jedlí a bříz nad ohněm w prowazy zkrautí a k všelikým potřebám ukládají. Největší službu konají u swázání jednotlivých worů wespolek což se následným způsobem děje. *Založí* se totiž za třetí haluzá z obau krajů pod wrť zadní i přední silná haužew a na oko se

sakleane; potom se konec hauže stočené pod wrť druhého woru podwlikne, a následowně i z druhého woru založená haužew k první přidá a co nějaký prowaz silně splítá a palicí přituzuje. Kdykoliw jeden neb druhý konec wrť protějši dosáhne, podwlekne se opět, a to tak dlanho, až haužew dojde. Hauže tyto w prowaz spletené nazývají se *wázním*, *předním* neb *zadním*, jak se totiž buď u předního (tenkého) neb zadního konce (ušatého) nacházejí. Wázání toto, ačkoli přesilné, někdy se mlikautím přerazí, nejwice když se ze splawu jede, a proto se musí vždy před spauštěním wodau pocákati neb nawlažiti, aby vláčnější bylo.

Mimo to wyše zmíněné nachází se na prameně ještě jiná wázání, a sice mezi předákem a špižníkem, a mezi tímto a následujícím worem, a sice jedno tak zvané *krátké* a druhé *dlauné*. Tyto 3 nadzmíněné wory jsou totiž wolným dlauhým wázáním k sobě pod wrť přiwázány, a mimo to jest i jiné, délku ostatních wázání mající, ale jen pod jednu wrť uwázané. Na druhém konci toho samého wázání jest jen oko z haužwi spletené, a to se w čas potřeby pod wrť následujícího woru podwlikne a kolíkem upewní. Krátké toto wázání nazývá se *swírka*; „*past swírkau*“ znamená powol werům, a to dle potřeby buď na obau, buď na té neb oné straně.

Jiná potřebnost jest tak nazwaný *těhel*. Těhel jest břiza 3—4 sáhy dlauhá a co mužská ruka silná. Na dolejší konci zawrtá se do ní haužew, *těhelnice* nazwaná, a splete se w oko; na wrchu udělá se jiné oko z pozůstalých wětwiček břizowých. Chťej-li plawci sobě noční dobu odpočínauti, musí prw prameny na příhodném místě upewnit. Toto se dělem těmito těhli stává. Spodní oko haužewné podwlikne se totiž pod wrť některého woru a tam se prowliknutým kolíkem, *zawírkau*, upewní; druhé ale oko prautkové hodí se na břeh a tam se buď mezi 2 stromy, neb parohy stromů prowliknutým socho-rem upewní; neb se křížem koly do země zatlukau, a na

ně potomně oko navlíkne. W čas potřeby může se ztrhané latě těhel udělati, jen že se po obou koncích halyve zavrtati musí.

Nejpotřebnější jsou však tak nazvané *šreký*. To jsou haluze dosti silné 1 sah neb i 2 dlaně; musí býti z dobrého pružného dřeva, nejlépe habrového; při mražení a mēlčejší vodě postati i měkké. Tyto šreký se nacházejí na posledním woru, od nich samých šrekař nazvaném. Wor tento jest nejchatrnější ze všech a takofka jen ze zbytků složen, začasť ale tu nejlepší a největší službu prokazuje. Třetí haluz od kraje s obou stran jest w prostředku vyseknutá; w sparách těchto leží nadzmižené šreký. Aučel jejich jest, dle libosti pramen kdekoli zastavit neb alespoň w nesmírném běhu zadržowati. To se stává při spauštění ze stawu, zvláště jeli blízko pod jezem most dřevěný, jako w Brandýse, kdežto i nejvícejší plavec ubrániti by se nemohl a wždycky po kobilách na most by wjel (co se i často a s welkau škodau stává) kdyby mu *bezemý šrek* pramen w běhu nezdržowal a tak nepopřál, woru se uhnauti a mezi mostnice wjeti. Jak mile ale předposlední wor k stawu se blíží, musí se šrek, powoliti, jinak by se o práh spodní wrat přelomil a i jiných škod natropil. Aby ale šrek pramen zastavit mohl, musí se seřítiti, a to mezi dvěma nad sebou položenými a silnými halywami upewněnými dřewy. Spodní nazývá se *šrekowá urt* a hoření *wálec*; po prawé straně jsou tato dřewa silnými halywami stojatě (neb jeden nad druhým as 1 loket do výše ční) spojena, což se *welkým wázáním* nazývá; po lewé straně ale jen *malým* neb *wotachawým wázáním*. Aby ale toto malé wázání drželo, prostře se do hořeního konce tenká tyčka sáhodlaná, a nyní se to wázání po wodě přes onen wálec přehodí a jeden konec té tyčky pod wálec zapne neb podklesne, druhý ale konec se swirkau upewní. Jeli potřeba šrekem pustiti, rozwáže se jen ona swirka, tyčka se přes wálec přehodí, a šrek w tom, nemáje na wálcu podpory, do

spary šrekové spadne. Ona dvě dřeva nesmí ale zhořad nad schau ležeti, než hofení musí o něco ku předu položeno býti. Šreková wrť jest k woru přivrtána; na ni přijdau latě neb cos podobného a potom teprw wálec k ní připewněný. Mezi šrekowau wrť a wálec se šrek postaví a šrekau spodní špičkau buď na lewo neb na prawo podwrtne a do země zarazí a tak mezi zemi a těmi wálci se škrtí a pramen zastawuje. W písku a bahně snadno se zažere, na skalnaté půdě ale mnoho strachu plawci nažene, ano často welkým násilím ze splawu mezi šrekowau wrť a wálcem se jakžkoli twrdý a silný jsa, přezdíme, a neopatrného snadno zabije. Na skalnaté půdě se šrek při jediném spauštění o čwrt lokte ubrausí. Každý šrekař má 2 šreký, *prawý* a *lewý*. Lewého šreku se obyčejně užívá, jelikož wálec na této straně pohyblivý jest; že jenom tyčku nepatrnau s připewněnou na ní a okolo wálce owinutau haužwi odhoditi a šrek nemaje podpory musí do spary spadnauti; prawý šrek se při delším stání, k. p. přes noc hodí, a to pro větší bezpečnost. Rosteli ale woda, nesmí se plawec přes noc na šreký spolehnauti, neb je woda i s pramenem pozdwihe, a tu musí dobří tēhlowé pomoci. Plawci pro krátkost nejmenují wždycky šrek, ale obyčejně jen říkají: „*hoď ho*“, „*pust ho*“, aneb jen pauhým pokynutím ruky neb klobauku ukazují.

Jiná newyhnutelná potřebnost jsau *bidla plawecká*, totiž 20 i více loket dlouhé smrkové neb jedlowé tyčky, dobře oškrábané a na spodním konci *ostrancem* okované. Tři bidla postačují, býwá ale wždycky i čwrté *wejražní* pro příhodu.

Další newyhnutelná potřebnost ku plawení pramenů po řekách již přeplněných jest tak zwané *podwazání*; to jest na předním konci jednoho každého woru, wyjma špižník a šrekař, jest opět na wrť z haužwi oko dosti prostranné spleteno, do něhož se při spauštění sochor *wýpona* nazwaný podwálí, tak že jeho konce na obě wrť sahají. Náčiní toto k tomu slauží, aby jeden wor na

druhý newlezl, to jest zadní na přední; neboť jak známo musí se se splawu často s hodné výšky (jako u Weletowa, kdežto staw na 2 mlýny a to jeden $\frac{1}{4}$ hodiny nad splawem vzdaleny, wodu nadržowati musí) plawiti; jeden wor spadne již ze wrat neb podlahy, a druhý ještě na ní jest; tento by snadno přes něj wjel a jej pohraunil; tomu wyhowi sochor silný; nebo jelikož na obau wrtích leží, musí se oba wory w rownowáze dolů plawiti; pod jezem se ale i tyto sochory z ok wyndaji, a od Mělníka nebywají již k platnosti; nebo tam jsau jezy již k wůli lodím protrhány.

Poslední potřeba pramenů jsau notné sochory, aby se, kdyžby při spauštění aneb i plawbau buď na suchu uwázli, buď na skálu neb zkácený a zkamenilý dub udeřili, zdwihati mohli.

4. Názwy a počet plawců.

Lidé pramieny po Labi plawící nazývají se *plawci*, a dle počtu *chlapů*, t. j. lidí, nechá se i o počtu pramenů sauditi, nebo pramen jeden ze 24 — 25 worů sestávající býwá třemi opatrowán. První slowe *weslář*, druhý *bidelník*, a třetí *šrekárník*. Weslář musí nejen člověk silný ale spolu i welmi obratný býti, a nejen vlastností wody a zákony její (arcit jen ze zkušenosti) znáti, ale i po celém Labi wšecky hlaubky a mělčiny, wšecky skryté skaliny neb jiné nebezpečné věci, jako stromy atd. znáti; on musí weslem celý pramen řiditi; a proto se ne každý za wesláře hodí, a mnohému, který mnoho let již plawí, nemůže se weslo swěřiti; takový také na wěky jen při šreku zůstawa. Na druhém stupni jest bidelník jako nějaký pobočník wesláře, neb mu musí napořád pohotowě býti, a buď pomáhati weslowati, neb natlačowati, neb i s wrchu zmíněnou prawau neb lewau swirkau pauštění atd.

5. Způsoby spauštění.

Jeden každý jez neb staw jest majetností buď nějaké wrchnosti (jako Weletowský, Brandýský), aneb jednotli-

vých privatních osob (Labsko Týnecký), k tomu účelu s náramným nákladem wystawen, aby wodu zadržował, a tak přistaweným k němu mlynům dostatek wody poskytoval. U jednoho neb druhého konce tohoto jezu jest průtrž učiněna pro plawení pramenů, ale i pro vypuštění zbytečné škodlivé vody, a tato průtrž nazývá se *splaw* neb *wrata*. Wrata tato jsau wespod silnými fošnami takofka wydlážděna a po krajích dubovými stěnami, které okřídli jmenují, wyložena. Hoření práh nesmí mlynář dle své vůle zasaditi; nýbrž auřad musí určití hlaubku neb výšku jeho, aby se lukám a polím nad jezem ležícím neublížilo. Přes wrata tato klade se silný do kostky otesaný trám, aby se w čas malé vody po jeze z jedné na druhau stranu choditi mohlo. Trám tento nazývá se *chodba*. Za tuto chodbu a za wrchní práh kladau se stojmo dřewa as 4—5 caulů silná, *česlice*, a za tyto opět lehmo prkna, aby woda otworem tímto zbytečně neutikala. Mají-li se ale prameny spauštěti, musí se toto vše odstranit čili *wyhradit*.

Wyhrada tato začasté mnoho peněz stojí a s welkau mrzutostí se wyjednává, zvláště při nedostatku vody, kdežto začasté půl dne nadržowati musí, aby dosti vody měli, a když splawí, opět poznowu, neb zase na suchu wězí: a tu se stává, že ubohý plawec chtěj nechtěj mnohonásobné měsíčné zaplatiti musí, mlynáři za wodu, coby ní semlit mohl, stárkowi od wyhrady, a rybáři od schytání česlic a prken pozwednutím schodby podplulých. Když se plawec o wyhradu uchází a smlauwá, prawi se, *«wyjednává wyhradu;»* potom přijde spauštění. Při některém jezu, jako w Labském Kostelci a na Obřístwi spauští se po celém pramenu najednau. Jinde jako w Labské Týnici po půlách neb 12 worách, a jinde, jako w Poděbradech, na party neb dílce, 3, 4, 5 worů jen w sobě obsahující, a to pro písek pod wraty nakupený. Aby ale pokaždé s jedním každým oddělením na tomto písku se neoctnuli, *spauštějí na základku*; totiž spustí ně-

kolik worů a obklopí nimi celý ten písek; na ty worry se postaví se sochory, a očekávají přicházejících, a po nemilem dosti se setkání, je sezdvihnau neb odstrčí, aby dále plynanti mohly; naposláz i tyto založené worry se zdvihají a za nimi si pospíší, a pod jezem opět w jeden celek vše uvaží.

6. O nákladu pramenů.

Náklad pramenů jest dvojí, *dlaughý* a *krátký*. Haluze totiž we worry spojené, nazývají se *spodky* a náklad *swrškem*. Dlaughý náklad jsau: *latě řezané i trhané, tyčky chmelové i winné, woje, prkna a žerdě*; *krátký náklad: Čtvrtě, laukotě, šindel a dříví sáhové*. Potopuje-li se wor pod nákladem, praví se, *»wor jest přeložen,«* je-li ale tíže nákladu woru přiměřena a dobře urownána, praví se, *»wor jest dobře uložen.«* Borák nenese nákladu nebo i sám mezi suchými se umístiti musí, suchý wor ale i 2 sáhy dříví nese. Aby náklad, zvláště prkna a latě na holých dřevích neleželi, položí se na přič jednoho každého worů 2—4 tenké žerdě, *podkladky*, a tyto se po koncích na okrajnicích přibijí. Aby ale náklad wrchem nesplawal, obváže se haužwemi, což se *auwinkem* nazývá.

7. Názvy rozdílné pramenů.

Dle nákladu, který pramen nese, aneb nímž *uložen jest*, nazývá se *prkenný* neb *dřevěnný*, sáhovým, měkkým neb twrdým dřívím naplněný. Jsauli všecy haluze na čisto olaupané, nazývá se *klabanče*, jsauli ale pod korau, *korné*, aneb ze samých borowic, *borák*. Jeli více pramenů na wodě wedle sebe, nazývá se nejposlednější od břehu *náwodní*, a nejbližší ku břehu *břešní*.

8. Díly pramena.

Swrchu již praweno, že pramen 24—25 worů počítá; tyto se ale opět na 2 hlavní díly dělí; totiž na *půly*. Každá z těchto pol má své vlastní weslo i šreky. Silnější nazývá se *přední*, a slabší *zadní půlso*. Pramen

proto na dvě půly rozdělen jest, aby se polhodlněji spauštěti a plawiti mohlo. Je-li ale řečiště prostranné, spojí se obě půly do šnekaše přední za oběy neb hantwe; k tomu cíli do předáku tak zadělané, že se w okamžik opět rozdělati mohou.

9. Urownání worů.

Není tomu dávno, co teprw počali horáci prameny své až do Litoměřic a dále plawiti; neb neznawše polohy řečiště a obáwajíce se stawů nahromaděných, wždycky bez wýminky pramenů swých w Týnici nad Labem jako w nějakém přistawu odprodawali a zanechawali. Plawci Týnečtí se ale w brzce smutnau začasté zkušeností přesvědčili, že urownání worů, to jest pořádek, w němž jeden wor za druhým nastupuje, nebyl prawý, to jest další plawbě přiměřený, a proto přinuceni se widěli jednotlivé wory wywzdati a na jiná místa je dáwati; to nazwali wory přewáděti. Z hor se nejwice dříví a jiných potřeb naloží, Části pádové ohně a zápowěd šindelem neb došky kryti, i w obchodu tomto dřewném mnohau změnu způsobily, Proto se dříví sáhowé nejwice wen wyloží, na to místo ale prkna a latě od Seče a podél celé Chrudímky nafenané do Týnice swezau, a tu se nimi pramen teprw náležitě uloží, jelikož na Orlici začasté rádi jsau, když holé wory pro nedostatek wody smeknau. Stojí-li ale pramen na jedné, a zásoba prken a latí na druhé straně, nemusí se tam celý pramen přeplawit, ale jen několik worů, a to sice předák, špižník a ještě jeden neb dwa nanejwýš.

10. Dodatek o řečišti Labském.

Ku konci bude i slušno o nějakých případnostech plaweckých zmínku učiniti. Woda otworau wrat najednau puštěná, nemohauc bezprostředně pod wraty rychlému přítoku z místa se uhybowati, počne se wařiti, a wlny i na 20 loket délky dosti vysoko házeti, a toto se nazývá *peřej* neb *strumen*; o něm se prawi, *»strumen hází w lewo neb w prawo*; tomu musí umět weslář wyhowěti,

aby buď na břeh neb jesep zahrán nebyl. Prudký záhyb w řecišti, kde se voda od jedné strany mocně na druhau přelévá a tam dolinu vymílá, nazýváme *paž*, a je-li do lokte špičatá, *krutá paž*; w takové se musí swirkami paustěti. Na mnohých místech Labe mnoho škod ročně natropilo, i byli přinuceni jiné řeciště jemu wykázati; toto nowé aužlabí nazývá se *překopaná*; *jeli jsme překopanau*, staré řeciště ale počne se *zapénovati* a slowe *staré Labe*; *dalí jsme prameny přes zimu na staré Labe*. Je-li w řece na některém místě mělko, tak sice, že se voda šetří, a patrně z jedné strany na druhau se přelévá, sluje místo takové *řada*.

Při spauštění často se wor zkříví, totiž výšine se ze své podlauhlé čtwerhranné podoby, a tu se říká o něm: *wor zkóšený*; a zkrautí-li se ale pramen při plawbě do půlkola, praví se: *bok se nalila* a ten musí weslár *wyraziti*; to jest pramen rovně po wodě narownatí. Jestliže voda prudce k jednomu břehu se slévá a nedá-li weslár před časem na to pozor, snadno předákem do břehu wrází, neb i také, pakli břeh vysoký není, na suchu se octne, tu se praví *začelil předákem*.

VI.

O hrobích a mohylách pohanských w Čechách. ¹⁾

Od Jana Er. Wocela.

W lůně tisícletých mohyl pohanských skrývají se hieroglyfy, dávající zprávu o pokoleních lidských, jichžto popel we hrobích pradávných odpočívá; a však věc ne-
snadná, naleztí klíče praptsma takového, rozhodnauti
totiž *dle kterých znaků určitě od sebe rozeznati lze ostatky
rozmanitých národů, nalezené w hrobích pohanských.* Roze-
znání takové zvláštní do sebe má důležitost we vlasti
naší, jelikož tato w lůně swém skrývá ostatky tří od
sebe rozdílných národů. Zalidněna byla země česká před
Čechů přibytím odvětví národa *germanského*, totiž *Mar-*
komany, těmito však *Bojové*, národ *keltický* vypuzen byl
z půdy české. Ano, historický domysl nás k tomu vede,
bychom zdání pronesli, že ještě *čtvrtý* nějaký pranárod
před Keltůw příchodem žil na luhách českých; poněwadž
šak tento domýšlený pranárod mezerau téměř půltřetího
tisíce let od nás jest odlaučen, tak že historického hla-
holu z oněch dob nezawanulo do našich dnů, a že pra-
národa takového hroby, poslední to svědkové bytnosti
předhistorických pokolení, wichrem přemnohých století
snad již rozmetány jsau: důmyslně tedy badajícím jen
nahlédnauce do mlhy časů pradávných, pozornost k ostat-
kům obracujeme, jichžto pozdější obyvatelé we vlasti
naší zanechali. Otázka tu nastává, možnoli hroby národa

1) Výjimek ze spisu jednajícího o *dávnošlowski českoslowanském*,
kterýžto ještě tohoto roku nákladem národního Museum a pračí Jos.
Bellicha a J. Er. Wocela na světlo wyjde.

jednoho od mohyl druhého i třetího rozeznati? Do pátrání takového se snad příliš odvažně zabírajíce — což nám vlastenské čtenářstvo, k dobré naší vůli a k důležitosti věci samé hledící, laskavě račiž prominouti — bémáme za první předmět *hroby pohanských Slovanů*, jelikož tyto v nejpozdější pohanské době utvořeny bywše, snadněji než hroby Celtů aneb Markomanů na půdě české se dají rozeznati.

Především záměr náš tomu chce, bychom sobě *obraz věrný vzdělanosti a domácího života pohanských Čechů* vytvořili. Tu třeba nám obrátiti zraky badající ne jen na vlast českou, anobř i přes meze její na ony kraje, kteréžto od dávných věků Slované zalidněny byly a dílem až posud vlastní slowanských pokolení jsau.

Mimo podání dějepisců byzantinských o Slovanech jižních dochovalo se nejhojnějších zpráv o větvi Slovanů oných, jenžto Labem, Odrou a Mořem Baltickým obmezení bywše, nejvíce utrpěli nápadnictwím germanským, až konečně v otroctwí uvrženi jsau aneb docela vyplnění, vykupiwiše tak za obět wolnosti aho bytnosti své národní drahocenných svědectwí o vzdělanosti slowanského swěta. Nám připadá powinnost, ona svědectwí krwí wykupená a šepsaná rukou nepřátelskou v uctiwoosti mítí, co wěstbu ducha prawdy wěčné, pudličho srdce i nepřátel, by swědomí dali časům budaucím o šlechetnosti národů slowanských. Zášť, hrubá newědomost a mrzká zloba nepřátelská co wýstřelek pekla předlauho již po čti a jméně slowanském sau rejdivy; teď ale Sláwie z rumů zlobau na ni uvržených se pozdwiňujíc, štít, na němž ohniwými slowy psána sau ona svědectwí dáwná, před oči nepřátel stawí, a tito bledňau a chwějí se před ohniwými slowy prawdy.

Nechtíce wěc příliš šířiti, neklademe zde slova Witkinda, Adama Bremského, Helmolda, Konstantina Porphyrogenety, císaře Mauricia, Prokopa Caesarenského a jiných spisowatelů úsudky o ceně mravní národů slowanských,

smobř na tam přestáváme, položiti do těchto listů příklad úsudku novějšího spisovatele německého, jenž po wzbuzen jsa zpytováním nadřečených dědomských, rukou nepřátel sepsaných svědectví, o věci té takto se pronesl: *)

»Mezi tím, co Němec (za časů Tacitových), v boji a na lovu jediné své zaměstnání máje, opowrhal pospolitým životem měšťanským a raději sobě howěl w lenosti, nežliby se pokusil o pracné wzdělávání půdy, máje při tom tak bídné pojemy o řemeslech a obchodu, že šepw Římané jej naučili cenu peněz znáti (jam et pecuniam accipere docuimus). — tenkrát již w zemi wendické (slowanské) kwetlo rolnictwí a průmysl, i obchod tak již znamenitý byl, že kněží Bamberští, hlasatelové wíry Kristowy dosti se tomu nadiwiti nemohli, a spozerowawše skwělý staw Pomořanských luhů, je ku kráse zaslíbené země přiroownawali. Mnohá pewná, hojně zalidzená města býwala sídly bohatého průmyslu a kwětáního obchodu, jakéhož se na Pomoří nikdy více newzbudilo. A wšak i jižní slowanské země honosily se četrnými městy, w nichžto obchod a řemesla kwěla, jakož i pewnostmi a hrady, jichžto dobýwání Kárla Welkého stálo namáhání krušného. Jak na seweru tak na jihu země wendické dařilo se rolnictwí, wzdělávání luk a chowání dobytku, ano dle udání towaryšů pomořanského apoštola biskupa Oty, pěstowalo se na polích owoce a zelenina wšelikého druhu.«

»I nejurputnějšť Windůw nepřátelé, Helmold mezi jinými, welebí pohostinnost jejich, též uctiwé se chowání k starším, dobročinnost a ústawy wyborné w krajích wendických, směřující k zamezení chudoby a žebroty. Mezi nimi se tak málo zločinů páchalo, že obywatelé Stetinští se zvláštní hrdosti zmínku o tom učinili apoštolowi Pomořanskému. Když totiž biskup Otto na Stetinském náměstí dwa aněšice ewangelium byl kázal, aniž si toho

2) Prof. Sprengel: Ueber den Einfluss, den die Wendische Nation auf den Anbau des östlichen Deutschlands gehabt habe. Deutsche Alterthümer von Fr. Kruse. I Bd. 6 Heft.

kdo z obyvatelů byl powšimnul, projewil biskup podiwění swé nad newšimawostí takowau, načež jeden z čelných měšťanů odpověděl, řka: My tebe co hosta poctiwě uwítawě, dowolili sme, by si kázal zákon nowý, neboť u nás každému jest wolno žiti podlé wíry a obyčeje swého; a wšak wíra twoje následowníků nenalezá u nás, poněwadž my bez této žijeme pohodlně a blaženě. Kdež pak wíce se pácha bezprawí, nežli w křesťanských wasich krajínách? kde se ukrutněji trestá a mučí? kde osud sproštěho muzáka jest bídnejši, nežli právě u was, kdež hrdé panstwo bohatstwím oplývá, an chudého člověka psota a hlad trápi? Poptávej pak se po vlastech Wenetských, a nabudeš přesvědčení, že o mukách a trestání nelidském tam neslýcháno, protože příčiny ohavných přestupků nejhojnější, chudoba totiž podlá, a swéwolnost welmožů u nás věci neznámé jsau.« —

Národ, byw wylíčen barwami tak skwělými a to perem nepřátel sawěkých, jistě nějaké stopy wzdělanosti swé zanechal, *pod temi alespoň we hrobích*, kamž kletba, od tisíce téměř let na jméno slowanské uwalovaná, dosáhnauti nemohla. Tu však uwážiti třeba, že na půdě sewerní Germanie, kteranz druhdy Slowané wzdělawali, němečtí národové w dobách ještě předslowanských *prý* přebýwali; a té příčiny nynější Němcové, sewerowýchodní Germanii obýwající — ačkoli z wětšího dílu, jak o tom jména místná a rodinná swědčí, z krve slowanské jsau vznikli — každý znamenitější hrobowý nález vyhlašují za stopu oněch mlhawých obywatelů germanských, ježto w zmatku přepodiwném, germanské swé předky nazýwati sobě oblíbili. Nutno tedy, bychom pozornost swau též na ony kraje obrátili, o jejichž praslowanstwí žádné pochybnosti není, totiž na půdu Ruskau a Polskau, na kteréž učenost německá, na wzdor všemu namáhání posud žádných staroněmeckých sídel newyslídila.

W oboru archeologie, čili *dáwnoslowí* na Polště posud se málo pracowalo, ačkoliw tam neméně jako w Čechách,

kdež věda tato očekává teprv wzkříšení svého, starožitností z dob pohanských bylo objeveno. Tak již okolo roku 1523 psal jest Matiaš z Měchowa o nádobách, popelnicích se podobajících, jakých se v Polště z půdy praslowské množství vykopávalo, ježto pak ne jen Měchow, anobří i celý učený svět šestnáctého, sedmnáctého, dílem i osmnáctého věku pokládal byti *semorostlým nádobám*, které pro zábavu swau příroda byla utvořila (*lusus naturae*). ³⁾ — W nowější pak době se na Polště pilněji pěstuje dáwnoslówí národní, o čem svědčí spisy archeologické Chodakowského, Lelewela, M. Olszewského, Wolańskiego a jiných.

Saudice dle pojednání některých archeologických, které nás z *Ruska* došly, wyznati musíme, že tam jakési russo-warjažské náhledy zvláště oblibeny jsau. Důkazy toho nám poskytují práce Köppenovy: O drewnostjach w Twerskoj Karelii, pak téhož spisy: Alterthum u. Kunst in Russland; Uiber Tumuli in Russland atd., w kterémž posledním nepatrném spisku *mogíly* se přiwlastňují skandinawským Warjaho-Russům ⁴⁾, kteří w 10 století za

3) Habet Polonia ollas, natura non arte formatas; dum e terra extrahuntur et desiccantur, similes sunt ollis arte figuli factis, et sunt in majori Polonia circum oppidum Srem in campis villae Nochow et in Poluky prope oppidum Lekno in villa Kosielko. (Pistorii Script. rer. Polon. T. II. p. 9.)

4) Kořen slova *Mogyla* p. Köppen w řeči Arabské hledá, totiž w slově *Menhel*, což vlastně místo znamená na paušti, kdež se dobytek napáji, a pocestní sobě odpočívají. Snad bychom se větším právem mohli odvoláwati na slovo *mohol* = prach, drt. Viz Slown. Jungm. Ostatně názew *mohyla* w všech téměř slowanských nářečích od Černé hory až k Uralu dobře jest powědomý; tak na př. w Čechách nalezáme místní jména od slova *mohyla* půwodně tworená: *Mohelnice* w Boleslawsku, w Klatowsku a Čáslawsku, též potok *Mohelka* w kr. Boleslawském. Na Morawě sluje *Mohelno* městys w Zaoj, a město *Mohelnice* (Mühlitz) w Holom. kraji. Pan Köppen byl by arci s to sepsati knihu o tom, že Warjazi ne jen po Rusku, anobří i po Tatrách a Krkonoších kočowali sa — neb což pak již za dnů našich nemožno?

přítomnou odchodu a laupče po celém téměř Rusku se potulující, takových prý mohyl po zemi slowanské nastawěli; *kurhany* pak v jižních Rusích se nalézající, p. Köppen za díla Komanů (Polowců v kronikách ruských) vydává a však hrobů pohanských *Slowané nikde nespatriřl*, anebo spíše spatřiti *nechtěl*, jakoby tito buďto po smrti docela byli zmizeli z kůry zemské, aneb snad ani neumírali. Bedřich Kruse v obšírném díle svém, *Nekrolivonika* nazvaném Köppenovy nástiny co welkolepé obrazy slávy russo-varaho-skandinawské dokreslil, při čemž arci želeť musíme, že předsudky germanské kritiky zrak spisovatelů poněkud zatemnily: neboť podle náhledu páne Krusových Slowané podobní byli diwochům afrikánským, k nimžto Řekové a Skandinawští zboží druhu útěrného jsau dowáželi. »Was machen die handeltreibenden Engländer, täte se p. K. sám sebe, wenn sie zu entfernten rohen Völkern fahren? Sie nehmen ihre Produkte, Schnucksachen u. s. w. mit.« Tím způsobem prý by se těž předměty, práce poněkud zdařilejší, do slowanských hrobů dostati mohly. Tu však dle našeho zdání okolnost nemalého podiwění hodná, že wozkové řečti na neražených cestách slowanských diwochů, krásné popelnice a jiné nádoby hrnčířské, jakéhož se množství v hrobích slowanských nalézá, od Thrackého Bosphoru až do pustých lesů nynější gubernie Minské neporušené jsau dowezli.

W časopisu archeologickém *Variscia* od r. 1830 nalezáme článek p. Diakona *Albertiho*, o němž zmínku učiniti za povinnost sobě klademe, jelikož s předmětem naším w úzkém spojení jest. *Ranis*, horní městečko w Prusku w kraji Kozohibetském (*Ziegenrück*) a *Werbürg*, obě sídla na někdejší půdě Srbské, staly se za našich časů důležitými zpytatelům starožitností ne jen slowanských, ale i germanských a celtických, jakož i celá krajina mezi Šalau a Elsterau, zvláště pokrají říčky *Orly* (*Orlagau*) welké množství rozmanitých hrobů pohanských chová.⁵⁾

5) Die Grabhügel, Ustrinen und Opferplätze der Heiden im Or-

Pan Albert hroby u paty vrchu Prešnického, důvody různými se ohradiv, za Slowanské ostatky uznává. „Lehká písčová půda, praví p. A., w ništo hroby jen 1 neb 2 lokte hluboko vykopány jsau, nehodi se zajisté dle úsudku obecního k zachránění těl od hnilotiny, a předce se w ní ne jen kosti silnější dospělých těl lidských; jakož jsau lebky a hnáty, neporušeny nalezly, anobř i kůstky hebké dítek malých dobře zachowány jsau. Prodež na předslowanský těchto hrobů wěk nelze ani mysliti, tím méně, an na všech w takových hrobkách nalezených předmětech patrně se jewí ráz časů nowějších, křesťanské době se blížících. Hroby slowanské, projewil se p. A., jsau wezdy na rowinách, lukách a rokch, na blízku osad, stopy, žeby se mrtwoly páhly; tam (t. j. w Srbsku sewerním) se nenalezá, a však zřejmá znamení pálených žertew. Rowy tyto spatřuji se w řadách rowných, tak že pořádek, panující na Raniském pohřebišti, wzorem by mohl býti podněs mnohému křesťanskému hřbitowu. Některé z hrobů těchto jsau kamenem prostě klenuty, w jiných, a však w málo kterých, kameny na způsob dlažby do kruhu položeny se spatřují; nicméně nalezají se nejwice těla w pauhé zemi pohřbena. Mimo to powšimnauť sobě třeba rozdílu, jewícího se mezi ostatky hrobními: že totiž *kestry ženštin opatřeny jsau zhusta ozdobami* druhu rozmamitého, jakož jsau prsteny, kraužky, jehlice, zápony, perličky atd.; an w hrobích mužů jen velmi málo čeha podobného lze naléti. Osudí hrobní spatřuje se u těl mužských, kladené bywaše buďto mezi nohy aneb k raménům mrtwoly. W osudích takových popele není; hlínau hrobowau jsau jen naplněna; hmot nádob těch a forma welkau projewuje rozmanitost; ozdoby pak jejich téměř weskrz w podobě s wywodeny jsau. Welký díl takowýcht osudí zhotowen jest z hmoty černé, jižto prwky jsau 2 částky tuhy (Graphit) a 1 částka jilu, což wodau a ohněm takměř ne-

lagau und in den schaurigen Thälern des Sorbitzbaches, beschrieben vom Dr. Wilhelm Adler. Saalfeld, 1837.

zrušitelnou tvoří hmotu, jaková až podnes k zhotovení slévadel se potřebuje. Osudí skleněné, jehož toliko částky se událo vynalezi, zhotoveno jest ze skla co mléko bílého, zdobeno pak kraužky, jenžto odsmekly se samy od sebe, přitruženy bywše teprw po zhotovení nádoby.«

Srownějmež s popsáním tímto následující místa spisu polského, nedávno na světlo vyšlého:*) »W gubernii Minnalezá se od pradawných časů na břehu řeky *Hoiny* (na půdě prawoslawanských Dregowiců, wiz Šaf. Star. str. 534) přes 30. mohyl. — Sauditi lze z ozdob nalezených w jedné mohyle, že to hrob ženštiny. Na rukau měla kraužky bronzové, na způsob hadu spletené; na prstech dwa stříbrné prsteny, na krku 7 kuliček, z nichžto dvě kamenné, ostatní skleněné byly. Na prawém rameně ležela stříbrná záponka, práce mistrowské, podobná římské přasce, fibia nazwané, kteráž alaužila k zapínání oděwu. W jiné mohyle nalezly se ostatky ženštiny, mající na rukau dwa bronzové kraužky, na hlavě spočíwal wěncz upletený z nitkowého stříbra; korálůw, hmotem a barwau rozma-nitých, našlo se 131. — U nohau mrtwoł, aneb u hlav stály hliněné nádoby; mužské kostry téměř žádných ozdob neměly; železný topor, kopí aneb swazek šípů při nich ležel. Že tyto již sprachniwělé kostry rauchem plátěným byly oděny, dosvědčuje ta okolnost, že na rezu železných toporů stopy tkaniny plátěnné se jewily: důkaz to, že zbraně na rauchu plátěném od dawných století spočíwaly.« P. Alberti se o to pokusil, dle ostatků, nalezených w hrobích Raniských, wypodobiti kraj a powahu lidu před tisícetím téměř pohřbeného. »Odpočíwající w rowech, rokuje p. Alberti, objevují se nám co lidé, matce přirodě wěrní, co plémě mohutné, statné, postawy ne příliš wysoké. Jílce mečů jejich malé jsau, nepřiměřené pěstím

6) Rzut oka na źródła archeologii krajowej, czyli opisanie za-bytków niektórych starożytności, odkrytych w zachodnich guberniach Cesarstwa Rosyjskiego. Przez Eus. Hr. F. . . Wilno 1842.

welkým (Kortům to samé na mečích Germanů pohanských znamenal). Muž w boji statně ozbrojený, w míru se bawil provozowaním řemesel a umění; bylť on synem jarym přírody, otužený prostým krmem a žiwota způsobem, o tom patrně swědčí bílé lesknaucí se zuby, naskrz dobře zachované a však welmi obraušené. I zdobíť muž, když mu toho popřály okolnosti, silné swé páže lesklými kruhy z ocele aneb z bronzu; dlahau řízu zapínala sponka silná; po boku mu wisel na ozdobném páse široký meč w pošwě železné. — Žena byla něžná: kraužky náruční a nánožní wisící na hnátech ženských koster nawléci jen lze na audy ženštin autlých, neboť příliš malé jsau pro ruce a nohy hřmotnějších děwcat wenkowských. Dlahé a široké, často welmi hebaunké rauchy, (o čemž dle otisku jewícím se na rezu zeleném záponek sauditi lze) na prsau bylo sepnuto záponau lesklau, někdy i mistrně zhotowenau; ne zřídka ještě druhá hrubější říza přes prwní se linula, nebo zhusta na prsau dvě záponek, jedna na druhé leží. Ozdoba krku bylť lesknaucí se kruh, na němž dlahé řetízky, jakož i šnůrky s perličkami skleněnými, jantarowými atd. zawěšeny byly. Okrasau nahým pažím byly též kruhy bronzowé; ženám wznešenějším se i prsteny na rukau skwěly; wlasý pak se do wrkoče kolem jehlice wíce méně dlahé zatáčely. — Byli bychom na omylu, domníwajíce se, žeby žena, tak ozdobena jsauc, otrokyní byla, na jejížto bedra by muž, sám hýře a lenoše, břímě těžkých prací byl skládal; nikoli, co družka muže, skroceného rolnictwím a působením blahopłodného umění, co ozdoba a pýcha manželowa stawí se nám před oči žena slowanská, srownawajíc se pěkně s popisem křesťanských missionářů, dawajících nám swědectwí o wěrnosti a lásce manželské, panující w národě slowanském.

Nyní však otázka na mysl wstupuje: můžeme-li ono welebení žiwota pospolitého a mrawní wzdělanosti srbských Slowanů též na národ čechoslowanský wztahowati?

Ačkoliw zdroje, z nichžto bychom odpověď na otázku zde položenau vlastně měli čerpati, nejstarší totiž dějepisy naše, příliš kalné jsau aniž dosti výdatné, jelikož w nich doba pohanská, již tehdaž křesťanstwím, různě w Čechách se zakořeňujícím téměř w zapomenutí uvržena bywši, jen pod škraboškau nemotornau římské mythologie se zjewuje; lze nám předce odvoláwati se na důkazy druhu jiného, na důkazy svědomí dávající o vysokém stupni vzdělanosti předků našich pohanských. První takowý důkaz nalézáme we zlomku básně: *Libuřin sand*, kteréhožto sepsání, w národním Museum našem chované, stalo se dle Šafaříkova a Palackého úsudku buďto na konci IX aneb na začátku X století, později však nikoli⁷⁾; podobných též důkazů poskytují nám básně *Králdworského rukopisu*, z doby pohanské půwodně pocházející, totiž: *Jelen*, *Záboj*, *Čestmír* a *Zbyhoň*. Mlčením zde pominauce ocenování wznešeného, mohutností ducha nadchnutého, a však při tom prostého slohu básni nadřečených, w nichž s podiwením zaslycháme šumot horování welebného časů pradáwných: pozornost obracujeme jen k jistým slowům a významům, jenž se nalézají w drahocenných těchto ostatecích, tajících w sobě poklady drahé pro dáwnoslowí českoslowanské.

Co nejstarší zbraň útoční (Angriffswaffe) předkůw našich jewí se *mlat*.

I uderi tiežným *mlatem* w prsi. *Jelen*. werš 19.

I uderi Záboi *mlatem*. *Zaboj*. w. 173.

Chopi Záboi swói *mlat*. *Z*. w. 199.

W básni *Zbyhoň* nalézáme, že zbraň tato *železná* býwala: tobie iemu w hlavu tiežek *železný mlat*! *Zb*. w. 53.

Již pohanští Čechové užíwali slova *železo* we smyslu metaforickém:

Wolte muža mezu sobú rowna,

⁷⁾ Die ältesten Denkmäler der Böhm. Spr. kritisch beleuchtet v. P. J. Šafařík u. F. Palacky. S. 33.

Kýby vládl vám po *železu*. Lib. saud. w. 104.

Z toho souditi lze, že kow tento již od pradawných časů Čechům we všední byl známosti.

Báseň *Zdboy* wedlé mlatu též o *meči* a *osčepu* zmínku činí:

tamo *mečem*, *mlatem*,

(tamo) i *osčepem*

učista (swé) paži. Záb. w. 80.

i w ruce *mlatem*, i w druhéi *mečem*,

tako w přič proráže

drahy w přič u wrazech. Záb. w. 229.

W básni *Čestmír* nejen mlat a meč, anobř i *kopie*, *dřevce*, *sekera* a *střely* co zbraně útoční se vyskytají:

i podstawichu sebe dle *dřevce*.

i wzkočichu muži na sie drwa,

rozložichu *kopie* po ramenu. Čestm. w. 111.

skad hořechu *meče*,

skad špiechu *střely*. Čestm. w. 148.

na skále uzrieš

krwáceti Kruwoi

pod *sekeru* mestnú. Čest. w. 125.

Co zbraň obranní (Schutzwaffe) nalezáme w *Zdboy* *sčit koženný*:

Ludiek uderi silným *mečem*

přetie tří *kože* we *sčitě*. Záb. w. 170.

Báseň *Čestmír* ponaučuje nás, že *sčit* takový byl barwy černé a končil se dvěma rohy aneb zuby:

I wsta Čmir, i wzradowa sie,

i radostnie snie swoi *sčit črn*

dwu zubu. Č. w. 18.

Že pohanským Čechům skwostná domácí úprawa nebyla neznámá, o tom swědčí *Libušeň sand*:

wlaštowica

priletieše ot Otawy kriwy,

sede na okence rozložito

w Lubušinie otnie *zlatie sídlo*. L. S. w. 18.

Poče kniežna s otnia *zlata stola*. L. S. w. 55.

Libuřin sáď nám též důkaz neomylný podává, že Čechové nádobi aneb *osudí* posvátné k obřadům náboženským potřebovali.

I sebrastie glasy diewie súdnie,
sbíerastie ie u *osudíe swatíe*. L. S. w. 78.

O vzdělanosti Čechů pohanských jsau důkazem znamenitým krásná Ruk. Královdw. slova:

Ai ty Zábou, ty
pieieš srdce k srdcu,
piesnu z středa hoře,
(piesnu) iako Lumir,
ký slowy i pienień
pohýbal Wyšehrad i wše wlasti. Zab. w. 62.

W slowích těchto bíledně se jewí, že již tenkrátě písně, opěwující sláwu dáwných zpěwců národních, se jak w chýších sprostých tak též w komnatách hradů ozýwaly.

Patrno též, že Čechové za časů *Libuřiných zákony sepsané* měli; nebo:

Dwie wieglasnie diewie (u niei stastie)
wyučenie wiešebam Wítiezowým.

U iednéi sú *desky prawdodatné*,
u wteréi meč kriwdy karaiuci. L. S. w. 49.

Práva již za dob tehdejších osnowána byla na starých, we *dsky psaných zákonech*:

Nechwalno nám w Niemciech iskati prawdu;
u nás prawda po *zákonu swatu*,
iuže prinesechu otcí naši
w sieže — — (žiwné wlasti.) L. S. w. 104.

Pročež i Němci, chtějíce zawésti spolu s křesťanstwím nové zákony a obyčeje, walných nalezli odporů; slyšme na př. žel Zábouůw:

I přiide cuzí
usilno w diedinu
i cuzimi slowy
(cuzí) zapowida. Zab. w. 39.
I wyháńie z hańew wše krahuje,

i kací (saú) bozi w cuzéi vlasti,
 takým sie klanieti zdie,
 iim obiecati obiet.
 Nesmiechu se býti
 w čelo přede bohy,
 ni w súmrky iim dáwati iěsti,
 kam otčik dáwaše krmie bohóm,
 i kamo k niem hlásat chodiwaše.
 I posiekachu wše drwa
 i rozhrušichu wše bohy. Záb. w. 51. 8)

Na mohylách a w hájích poswátných *obiecaly* se
 obieti a krmě se kladly w nádobách do mohyl i pod
 stromy, jakož i žertwy na wrcholích skal se páliły, a
 zbraň pobitých nepřátel se bohům obětowala.

Tamo k wrchu pohřebat mrch,
 dat pokrm bohóm,
 i tamo bohóm spasám
 dáti mnoství obieti,
 a iim hlásat milých slow,
 i iim oružie pobitých wrahów! Záb. w. 299.
 I pøde wše drwa
 Wlozie obieti bohóm. Čtm. w. 22.

tam s cesty skála

bohóm zmilená, na jeie wrchu
 obietui bohóm, bohóm swým spasám. Čtm. w. 153.
 Jim obietowa krawicu buinu,
 srst črwená po niei sie lesknieše. Čmr. w. 178.

Otázku, jestli pohanští Čechové těla zemřelých po-
 hřbíwali sau nebo pálii, drahocenné tyto ostatky básníků

8) S dotčeným místem srovnajme slova zákona jednoho neboli *capitulare Carolomanna* k zahlázení pohanstva směřujícího: Si quis ad fontes aut arbores vel lucos votum fecerit, aut aliquid more gentiliū obtulerit, et ad honorem daemonum comederit; si nobilis fecerit, solidos sexaginta; si ingenuus, triginta; si litus, quindecim. Pertz. I. c. p. 49. Srown. též: De sacrilegio super defunctos, i. e. *dadsisas*. (Indiculus superstitionum et paganiarum. Pertz mon. germ. III. p. 19.)

předkřesťanského s to jsou rozhodnauti, jelikož určitě do-
swědčují, že oba způsoby tenkrát ve zvyku byly.

O upálení mrtvých zmínku nalazáme:

Ai, a wyide duša z řwúcei huby,

wyletie na drwo, a po drwech

siemo tamo, doniž mrtew nezžen. Čar. w. 250.

O kladení do hrobu těla, mimo jiná místa Král.
ruk. svědectví poskytují něžná slova básně *Jelen*:

Leže junoše we chladnéi zemi,

na iunoši roste dubec, dub,

rozkládá sie w suký šť a šť. Jel. w. 31.

Přistupujeme nyní k druhému, neméně důležitému
swědectví o wzdelanosti pohanských Čechoslowanů, totiž
k hrobům pokolení před tisícetím zesnulých, k ostatkům
to historickým, newědomostí však a nejapnau newšima-
wostí pozdějších časů až podnes téměř neznámým a
w zapomenutí uvrženým.

Pan rytíř Kalina z Jäthenšteina, jenžto zvláštní lá-
skau a pilností wědeckau přikau k badání starožitnosti
českopohanských, zřetel obrací we swém spisu: *Böhmens
heidnische Opferplätze, Gräber und Alterthümer*, na kra-
jinu mezi *Labem* a *Jizerau*, zvláště na okolí *Mělnické*,
pak na místě pro dáwnoslowí národní důležitá: *Měno*,
Sudoměř, *Skalsko*, *Hrádek*, *Kowan* a jiných wíce, neboť w
okresu tom se zhrsta nalazají starožitnosti druhu rozma-
nitého, totiž popelnice, hrobní nádoby, ozdoby bronzové,
mlaty kamenné atd. Na této půdě, zajisté klassické pro
dáwnoslowí vlastenecké, objeweno jest nedáwno množství
hrobů pohanských, jichžto popis, dle podání p. Hellichowa
zde klademe. Nalezají se tyto hroby w rovných, prawi-
delných řadách na rozcestí dwau drah, z nichžto jedna
ke *Skalsku*, druhá k *Niměřicům* vede. Mezi desíti ote-
vřenými hroby nalezeny sau dva *klenuté*; klenutí utwo-
řené bylo z kamene hrubě otesaného, bez wápná k sobě
upewněného, s tím toliko rozdílem, že jeden z oněch
rowů do oblauku byl wyklenut, an w druhém kamení

w ostrý úhel, na způsob nizaunké střechy sestaweno bylo; ostatní kostry w paubé zemi pohřbeny bywše, jen asi 2 stř. zhloubí pod země powrchem nalezeny sau. Nádoby hlíněné, útvaru rozmanitého, staly *po obau strandích hlav* mrtwol; při kostře *ženštiny* w hrobě klenutém ležící, nalezly se *ozdoby*, totiž: krauzky stočené ze zlata ryzího; na rukau pak šnůra korálů jantarových. Krauzky též i korálky odewzdány jsau národnímu Museum; šest z hrobů wyzdwížených nádob chowá pan Weidlof, majitel statku Skalského.

W tomto, ač zběžném popisu patrně se jewí zvláštní *podobnost hrobů Skalských s wyše podotknutými rowy Raniskými*; jak u Ranisu tak u Skalska spatřují se hroby *w rowných řadách*; nad některými z hrobů Raniských klenau se sklípky, a však wětší část těl w paubé zemi odpočívá, což i doslovně o hrobích Skalských platí. Na zvláštní okolnost p. Alberti zřetel obracuje, že totiž *kostry ženšin* w hrobích Raniských *zdobeny se nalezají* perličkami, krauzky, prsteny, jehlicemi atd., an se w mohylách mušů ničeho takového nespátřuje, což se rovněž shoduje s hroby našimi u Skalska. Zákon tedy obdoby k tomu nás wede, bychom nejen Raniské, anobř i Skalské hroby za *ostatky jednoho národa* a to sice *slowanského* uznali; tudíž i wyřknutí chwalné wyše podotknuté německého archeologa o wzdělanosti a něžné powaze lidu windického též o předcích našich platnost má. K tomu ještě i ten důležitý důwod přistupuje, že kostry w rowích Skalských nalezené, ačkoli w zemi paubé jen 2 stř. hluboko spočiwající, welmi dobře jsau zachowány; pročž i zákon přírody na to zřejmě ukazuje, že těla tato w době před slowanské pohřbena nebyla: jsauť to *ostatky Čechů pohanských*.

Ze spisu německého, o předmětech archeologických jednajícího p. Kaliny z Jäthenšteina zde budtež uwedena jména některých míst w Čechách, kdež hroby pohanské objeweny byly, ježto dle podobnosti s dotčenými hroby Skalskými, za *slowanské* uznati nutno.

Brožany, wes kr. Litom. Roku 1780 nalezeny jsau

tam hroby pohanské, a w nich kostry, mající osudí po obau stranách hlav.

Líbeznice, wes Kauř. kr. Nalezlo se na blízku wsi této r. 1781 množství koster s četnými osudími.

Webeřany, wes 2 hodiny od Teplice vzdálená. Neda-leko objeveny jsau r. 1788 hroby, z nichžto jeden kle-nutý byl, a chował w sobě kostru s dvěma osudími atd.

Horín, wes Bolesl. kr. (místo z ohledu národního dáwnoslowí welmi důležité). R. 1784 hroby tam rozko-pány jsau, w nichž ležící kostry u hlav měly osudí a ná-doby druhu rozmanitého, při nichž se jehlice, záponky, kruhy atd. našly. W nowějších časích též nemálo po-dobných nálezů tam se stalo, o nichž nás však určitých zpráv nedošlo.

Zwíkowec, wes w Plzensku. Řada hrobů tam nale-zena, w nich kostry s osudím atd.

W hwozdě *Berna* nazwaném, blíže Kopidlna w Byd-žowsku objewena byla dlouhá rovná řada 50 hrobů po-hanských, a w nich kostry již docela zetlelé, u kterýchžto leželo množství kruhů bronzových a prsténků zlatých a stříbrných. (Některé z těchto krauzků chowají se w ná-rodním Museum.)

Panenská, zahrada u Prahy za Strahowskau bránau. Tam nalezeny jsau r. 1835 hroby a w nich kostry, bywší ohraženy ploskými kameny. Rozdrcených osudí, bronzů, jantarových perliček atd., množství se z těchto hrobů wydobilo. ⁹⁾

Nalezají se w krajích českoslowanských rowy z pra-dáwné doby pohanské *druha jiného, zawírající totiž w sobě popelnice s ostatky upálených těl*. Klademe zde popis

9) Poznamenati slušno, že takovýchto hrobů naše vlast welké množství chová, jelikož mimo nadřčené ještě nemálo jiných jen pauhau náhodau objeweno jest, a předce žádný při objewení takovýchto důležitých ostatků z časů předhistorických vlasti naší, o pilné, úplné a swědomité popsání (tím méně o jejich výkresy), jak se to jinde wůbec děje, posud nedba

mohyl takových objevených na statku *Stokowském* v Klatovsku, jenžto otevřeny byly působením p. hraběte Leopolda z Thunu skrze mus. kustosa J. Hellicha 6. Zář. 1843.

Nedaleko dworce, *St. Georgen* nazwaného, na samém téměř rozhraní panství sausedního Týnického otevřeno bylo sedm mohyl. A však nalezlo se, že tyto rowy již w době dřevnější prohlédány byly, poněwadž kamenná obrada (*Steinsetzung*) s jedné strany byla prolomena a na ploše hrobů jen střepy popelnic jakož i popele rozsypaného zbytky se nalezly. Výška mohyly druhu většího obnáší 6 st., objem její 54 kročeje. Sklepení uvnitř z ohromných kamenů způsobeno; spodní plocha dlážděna byla kamením, na němž stály popelnice, kterýchžto zbytky p. Hellichowi látky dostatečné k vykreslení celých nádob takových poskytnuly. Nalezen jest mezi popelem ještě kotauč drátový, dlauhá jehlice, kruh a zlomek záponky, to vše bronzové, zeleným rezem pokryté. Z dřevnějšího, a však bohužel bez vědeckého pudu, jen z všetečnosti učiněného, tudíž pro záměr náš neplatného pátrání w hrobích Stokowských dostaly se p. Kalinowi z Jäthenšteina zbytky bronzového osudí, práce mistrowské, pak tyčka jakási bronzová, vkusně zrobená a jiných podobných předmětů více. Dwanáct mohyl na půdě panství Týnického ještě neporušených stojí, uchovány jsou pro budauci, bohdá vědecké skaumání. — Podobných rowů nalezlo se na mnohých ještě místech w Čechách, na příklad u *Webešan* w Lit. a u *Kočwár* Ber. kr. W mohyle Webešanské popelnice u prostřed kruhu z kamene tvořeného postaveny byly; w některých z nich nalezeny sau mezi popelem jehlice, řetízky, kraužky, záponky a jiné těmto podobné věci bronzové, z nichžto některé se w knihowně knížeci Teplické chowají. U *Kočwár* otevřeny sau r. 1802 mohyly též s kamennau ohradau. Pod ploským kamenem objevila se popelnice welká a kolem ní stálo menších několik nádob; nalezeny sau tam též železné meče, jehlice, prsteny a kruhy bronzové.

Otázku, kterého národa popel v mohylách těchto jest pohroben, jestli to ostatky Slowanů, Markomannů, Keltův aneb dokonce čtvrtého nějakého, neznámého pranároda, rozhodnanti posud nelze. Že u Slowanů pohanských obojí způsob pohřbu, kladení totiž mrtvol do hrobů, jakož i pálení jich ve zvyku býval, o tom hojná svědectví do našich dob se uchovála; tak na př. o druhém způsobu sw. Bonifacius, Ditmar, mnich Albe-rik ¹⁰⁾ a nám Čechoslowanům skladatel básně Čestmír, jak výše podotknuto, zřejmě svědomí dává; prvního pak způsobu svědectví vůbec powědoma jsau, aniž pak třeba o nich slov šířiti. I Germanové páliwali za časů Tacitových těla zemřelých: *Funerum nulla ambitio. Id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis cremantur.* Zdá se, že slova tato Tacitowa zvláště na Sasičky se vztahují, neboť u ostatních národů germanských mrtvolý se pochovávaly ¹¹⁾, což patrně z nejstaršího dílem ještě v době pohanské původ majícího zákona Saliského wysvitá; aniž pak v ostatních starých Němců zákonech, mimo Sasický, zmínky nějaké o pálení těl dopátrati možno. ¹²⁾

Kellické hroby, na kterýchžto vědecké vyšetřování Dr. Schreiber zvláštní vynaložil pilnost, dle úsudku do-
tčeného znamenitého archeologa mnoho mají podobného k mohylám našim Stokowským; s tím jen rozdílem, že

10) *Slavi morem hunc habent, ut mulier viro mortuae se in ro-
gum cremati pariter arsura praecipitet.* Alber. par. I. ad ana. 751.
O téměř předmětu jedná Dobrowského výtečný spis: *Ueber die Be-
gräbnissart der alten Slawen überhaupt, und der Böhmen insbesou-
dere.* (Abhandl. der böhm. Gesellsch. der Wissensch. J. 1786.)

11) Dr. Jindřich Schreiber vymezuje v knize, *Taschenbuch
für Geschichte und Alterthum in Süddeutschland* (1840) hroby ger-
manské těmito slovy: *Germanische Gräber machen sich vorzugsweise
durch den gänzlichen Mangel an Beigaben* bemerklich. Gewöhnlich
zeigt sich einige Fuss tief unter einer Steinplatte ein Gerippe, selten
eine roh gearbeitete Aschenurne.

12) *Wiz: Gesch. der Deutschen vom Pfister* 1. Bd. S. 324.

w mohylách Keltických, D. Schreiberem zpytovaných, pohrobení těl patrné bylo, žádné však stopy upálení mrtvol se w nich nenalezlo. A však francauský Archeolog, Louis Batissier, vyjádřil se we spisu svém: *Eléments d'archéologie national* we smysl ten, že i w některých mohylách Keltických naležaji se nádoby s popelem upálených těl. ¹²⁾

Konečně podotknouti musíme, že w nejwzdálenějších od sebe krajinách mohyly se spatřují, skrývající w sobě popelnice a osudi, jakož i okrasy bronzové, též zbraně železné a kamenné. Tak n. př. wyprawuje Strahlenberg ¹⁴⁾, že w Sibirsku naležaji se mohyly podobné k těm, jenž po střední Evropě roztrašeny se spatřují; některé z pradávných takovýchto rowů kamením ohraděny anebo klenuty jsau, chowajíce u wnitř popelnice a nádoby rozmanité, též oruží, nože, šípy atd. Ba i w Americe, w zemi Guatimalské wykopáno bylo množství popelnic, nádob pohřebních a jiných ostatků hrobových, podobajících se w mohylách Ewropských objeveným starožitnostem. Jsauť archeologové, jenž wětší díl takovýchto světem roztrašených mohyl národu Keltickému připisují, aniž tedy diwu, že jistý francauský učenec ta slova pronesl: *Negata Celtica, negatur orbis!* — Nám pak nelze úsudku, ba ani zdání pronésti we věci této, neboť hlavního základu takového úsudku, totiž vědeckého, saustawního wyšetřování, tudíž i archeologické zkušenosti posud we vlasti naší se nenalezá. A předce země Česká, co rozhraní

12) Lorsqu'on veut fouiller ces monuments, on doit faire une tranchée de quelques pieds sur leur plus grand diamètre; on reconnaît alors que le sol avait été nivelé d'abord; qu'il avait ensuite été recouvert de dalles brutes, rapprochées le plus possible, et que le corps des morts avait été placé dessus. On le déposait aussi sur un lit de cailloux qui servait de noyau au monticule. Cette dernière disposition, du reste, a varié. Quelquefois on rencontre des chambres sépulcrales, renfermant des squelettes ou des urnes funéraires. Il arrive aussi que les cendres du défunt occupaient le centre de l'aire du tumulus. *Elém. d'archéol. nat.* p. 172.

13) Strahlenb. *Nördl. und östl. Theil von Europa.* S. 313.

swěta slowanského, kdežto tři národové hlawní ewropští stopy pohrobni zanechali sau, kdež wedlé německé důwůpnosti jazykozpyt slowanský zdařile kwete, zdá se zwláště powolána býti k wyšetřowání a objasnění nejstarších památek národů ewropských. Bude-li vlast naše powolání takowému moci zadost učiniti, rozhodne účastnost obecenstwa na zdaru a rozkwětu wědy této nowé, též i pomocenstwi wyšších úřadů zemských, na nichžto nejwice záwisi, aby starožitnosti w zemi České objewených alespoň nějaká část od zkázy a swéwolnosti i od ničemné, ziskuchtivé newědomosti jednotliwců ochráněna, a k obohacení wědy též i ke cti vlasti do Museum národního odevzdána byla.

Oceňowání starožitností pohanských na tom zwláště záleží, aby všechny w mohylách nalezené předměty pohromadě se chowaly. Nebo množství popelnic a nádob pohrobních, jehlic, záponek, oruží a ozdob, jaké se před časy po různu na odiw we skříních wystawowávaly, za našich dnů welké ceny nemá: jelikož duch wědy časů nynějších tomu chce, aby předměty takové saustrojně spořádány a spojeny byly k tomu cíli, by obraz nebo nástin alespoň nějaký časů a pokolení býwalých oku zpytatelowu poskytnuly. Wěc tedy předůležitá, by se dle možnosti všeccko pospolu zachowalo tak, kterak to nalezeno bylo; kdyby však nebylo možno zachowání takové, měl by se co nejdříve po objewení hrobu pohanského wěrný výkres jak celku tak podrobnosti jeho učiniti, aby půwodní ráz nepošel a příležitost k ponaučujícímu zpytování a porownání s jinými podobnými nálezy promařena nebyla.

Prawidla některá zde položena budtež, dle kterých při objewení a wyšetřowání hrobů pohanských se říditi, zkušenost za dobro uznala:

1) Místa, kdež se na oko poznává, žeby starožitnosti pohanské skrywala, jsau: pahorky, wůčihledě rukau

lidskou nasypané (k. p. pahorek s kostelíčkem u Dušníka) osamělá skaliska, kameny, neobyčejným způsobem na sobě ležící, ostatky dávných hradů, kostelů a kaplí; staré hráze, náspy a wály, stopy pálených obětí, totiž popel a uhlí v zemi nalezené; též místa, kdež se našly ostatky popelníc a osudí, jakož i kamenné mlaty, bronzové celty, nože, srpy, krůžky atd. Na skryté ostatky z časů dávných vztahují se často i pověsti místné o pokladech, přeludech a strašidlách; k objevení starobylnosti vede též pozorování powrchu země tenkrát, když rosa aneb mlha padá, an slunce vychází neb zapadá, zvláště když dnowé předešli deštiwi byli: nebo tenkrát okršleky, hroby a dávné skryše tající, méně wlhkosti než okolní půda chowající, dříwe páru vypauštějí a tudíž na pohled černější jsau než ostatní země.

2) W krajině pískové k wyšetřování mohyl nejlépe w letě za suchého počasí se přikročí, kdežto nádoby takové jsau suché a skorale a lpící na nich písek lehce se odstraniti dá; w půdě kypré, jílowé aneb slínové radněji jest kopání takové w počasí wlhkém započísti; nebo za dnů parných popelnice a osudí mohyl se zemí hrobowau w jednu hmotu takměř spečené, nelze již jinak než w drobcích z ložiska hrobowého wydobyti.

3) Při kopání samém velké opatrnosti třeba. Když se kopající až k ohradě kamenné, nebo k černější zemi nežli okolní jest, dostane, tehdy k dalšímu dobývání již jiného nástroje, nežli pauhých rukau, užíwati nelze. Hrobní nádoby obyčejně wlhkostí zemní změkčeny se nalézají. Leží-li nádoba taková w pískové půdě, netřeba se jí dotýkati, nébrž čekati se musí až poněkud stwrdne, což se často již za hodinu stává; byla-li pak nádoba w půdě kypré pohrobena, radnější bude s ní, dokawáde ještě měkká jest, a však s welkau opatrností slaupati wrstwy země cizí, poněwadž by slaupání takové po utwrdnutí nádoby státi se již nemohlo. Ať se ostatně pilně pátrá po všech w zemi hrobní a w popeli roztraušených dro-

bnějších ostatcích (krauzkách, záponkách, jehlicích, prstenech atd.), kteréžto snadně v zemi nespozorovaný ležeti zůstanau, rezem a hlínau obestřeny jsauce.

4) Necht starožitnosti kowové, o nichž se nadíti můžeme, žeby se lehce porauchaly ano i rozdrobily, nějaký čas beze všeho jich dotýkání ležeti zůstanau. Poněwadž látka jejich z většihó dílu bronz jest (míchánina mosazu podobná, složená z 5, 8 neb 9 částek mědě a 1 částky cínu); dělnici, nalezše věci druhu takowého, přechoasto domníwají se, že zlato dobyli sau; tudy žádostí zisku lákáni, takowéto bronzý odstraňují, aneb, by o látce předmětů těch se přesvědčili, je lámají a porauchawají. By se tomu poněkud předešlo, za prospěšno se uznává oznámení prohlásiti, že se cena kowu, dle wyřknutí znatelůw určená, tomu hojně nahradí, kdoby takowé objevené předměty k určitému místu (na úřad, faru) dodal. Ostatně připomínáme, že se rez na železných, a rezowina zelená (aerugo nobilis, patina) na bronzových předmětech nižádným způsobem stíratí nemá.

5) Věc sama tomu chce, by některý vzdělaný muž hned při objevení nadřechených starobylností k místu přivolán byl, jenžby vše, co a kterak by nalezeno bylo, spráwně a svědomitě popsal. Radno též, by takowé popsání, na způsob nějakého protokolu učiněné, po skončení díla celého všem přítomným se přečtlo a poznamenáním popis doplňujícím a vysvětlujícím opatřeno bywše, od několika hodnowěrných svědků se podepsalo. W popsání pak takowém, za obsah majícím hrobů pohanských wyšetřování, poznamenati dlužno:

A) Jméno nejbližšího místa obywaného, jakož i vzdálenost jeho od místa nálezu; přitom se podotknauti má, jestli na blízku řeka, hora, skála, les, studánka atd. se nalézá.

B) Zaznamenati sluší délku, šířku a hlubokost hrobu, též výšku a ohjem mohyly nad hrobem sypané; pak položení hrobu i kostry w něm ležící dle pásma nebe.

C) Zřetel se též obrátí na to, jestli hrob neb mohyla o samotě jest, čili ještě jiných podobných rowů na blízku se spatřuje; mimo to nalezájí-li se hroby v rovných řadách čili nic.

D) Důležitá jest okolnost, bylo-li ležisko hrobové kamením ohrazeno neb vyklenuto, čili kostra jen v pauhé zemi odpočívala.

E) Udati se má množství, forma, barva, ozdoby atd. popelnic a nádob hrobních jakého koli druhu, ano i stanowiska jejich zřetelně poznamenej; ba i zlomky, zvláště ozdobných osudí sebratí neb okreslití třeba, poněwadž výkres takový důležitým se státi může w porownání s nádobami we vzdálených krajinách nalezenými.

F) Patrná jest potřeba popisů koster, jakož i položení jejich, též ozdob při nich nalezených, totiž krauzků, prstenů, jehlic, zápon, korálů atd.; popiš i zbraně kamenné, bronzové neb železné wěrně a dle možnosti obšírně.

G) Jestli by konečně popel nalezen byl w hrobě, neobtěžuj si udati, která z nádob jej chowala, též co dále w té samé i co w ostatních osudích objeweno bylo.

VII.

Idea o osobnosti

podlé starých práv českých a skadinawských,

od N. Iwanišewa,

mimofádného professora na uniwersitě sw. Wladimíra.

Z ruského časopisu »Journal ministerstwa oswěty národní« přeloženo
a některými výklady opatřeno

od Dr. A. Strobacha.

(Pokračování.)

W položení otroků zauplna mšíj idea o osobnosti. W položení tomto jest člověk, wyweden jsa z práwa, jewiti samostatně wůli swau we světě wnějším, bytostí trpící, kterauž cizí wůle neobmezeně wládne, podrobujíc ji zá-
měrům náhodným. Otroctwí vznikalo u národů ewro-
pejských nejhlawněji z práwa wojenského a sililo se jím. Tože křiwe ponětí, kteréž zawdalo k tomu příčinu, že
byla otci neobmezená moc nad dětmi propůjčena, bylo i
základem moci wítězů nad wojenskými zajatci. Otec měl
proto neobmezenau moc nad synem, že byl příčinau,
kteráž synu život dala, a wítěz měl tuže moc nad pře-
moženým, protože neužil práwa swého, zabítí jej; čímž
se stal příčinau, kteráž životu jeho ochrany poskytla.
S takovýmto míněním, společným všem zákonodarstwím
na východě, se potkáváme po celé Ewropě w době,
když se státům prwopočátečného ústrojí dostávalo. Z toho
pak wyniká, že otroctwí tehdaž nemělo zření k užitku za
základ, jako otroctwí černochoů za dnů našich; nýbrž
vznikalo nutně a podstatně z přesvědčení a ponětí ná-
rodů o osobnosti lidské. Otrok byl jměním pánovým
a byl proto tělem i duší libowolnosti pánowě, žádných

mezi nemající, poddán. Ba i náboženství pohanské se neosmělilo, ukázati se záštitou práv lidských. Wěčná závislost otroků na moci pánově náležela k článkům wíry národů skandinawských. Wedlé mínění národního nemohla ani smrt sama wywésti otroka z moci pánowy; otrok zůstával otrokem i za hrobem. Z toho pošel i obyčej, usmrcowati otroky u pohřbů pánůw aneb u zežihání mrtwol jejich, aby umrlý, wstapiw w život budaucí, hned měl posluhu pohotově. Týž osud stíhal i koně, sokola a psa, newyhnutelných to potřeb k útěše w přibytčích blažencůw. Ustanowení to se zakořenilo tak hluboce w život národní, že wíra křesťanská vším usilowáním svým nebyla dlauho s to, je wyhladiti. W Skandinawsku byli brzo po uwedení wíry křesťanské toliko duchovní s to, zasazowati se o to, aby pán za času postního a dnů swátečních neměl práwa, nebíti sluhu swého. ¹⁾ W Čechách wedli právníci již w XV věku hádku o to, zdali může služebník pána swého k saudu z křiwdy veliké pohnati? Wšehrd, dokládaje se nálezů starých, twrdí, že pán má nad člověkem svým plnou moc života i smrti a že tedy nemožná, aby žalowal služebník na pána swého. Ba i služebník, na swobodu propuštěný, neměl práwa, wložiti žalobu na předešlého pána swého. ²⁾ Je-likož zajetí bylo hlavním zřídlem otroctwí, musil i obchod s otroky newyhnutelně z něho počátek swůj bráti. Po ukončené válce byly rodiny přeplněny cizinci, walně se od nich lišícími způsobem žiwobyti, obyčeji, jazykem i wěrau. Stát nebyl ještě austrojným celkem, w němžby swrchovaná moc, pronikajíc mnohotwárné žiwly společnosti a wládnouc plodnými silami národu, byla s to býwala, bráti prospěch z nepravidelného tohoto přírůstku lidnatosti. Z přičiny té zůstawowaly sobě rodiny jen skrownau část na wojně zajatých; a poněwadž stát ostatních nepotřebowal, nezbywalo jiného, než aby se za ně

1) Gragas II 154.

2) V. K. ze Wšehrd. III. 22.

výkupné bralo aneb aby se prodali a to k náhradě za škody, wálkau wzaté. Z toho lze widěti, že obchod s otroky byl za časů starých nutným výsledkem původu otroctwí a tak podstaten jakož otroctwí samo. Již roku 906 se ukazují Češi na pobřeží dunajském s tlupami otroků k tomu cíli, aby je tam prodali, a dávají z nich clo: »de una ancilla tranisam, de caualllo masculino similiter, de seruo saigam unam similis de equa.«³⁾ Nadarmo upěli papežové nad hanebným tímto obchodem.⁴⁾ Kosmas vypravuje na rok 1021, že Wratislaw po bitvě šťastné, zajaw wojínů polských, swázal je po setninách a hnal je na prodej do Uher a jiných zdálenějších zemí.

Bezejmění dlužníkowo mohlo též původem otroctwí býti. W příčině té nalézáme ustanowení rozličných, zpravujících se větším anebo menším wywlnutím pojmu o osobnosti lidské. Jmění jest zewnitřní částí jsaucnosti lidské, a jsauc proniknuto swobodnau wůli osoby, činí s ní jednotu práwnickau. Dřewné práwo římské obrací práwnickau tuto jednotu služebníka se jměním jeho w jednotu smyslneau; onoť dělí jmění, rozřezává dlužníka na části a platí tím wěřitelům: »Si plures erunt rei, tertius nundinis partis secanto, si plus minusve secuerunt, se fraude esto, si volent uis Tiberim peregre venundanto.« W tomto se ukazuje člověk věci dílnau w smyslu fysickém. Totéž ustanowení nalézáme se wší přísností jeho i w práwě skandinawském.⁵⁾ Podlé zákonodarstwí českého stával se dlužník otrokem, prodával se a z peněz ztěžených wěřiteli se dostávalo zaplacení.⁶⁾ Wšak i w době dokud mrákota panowala, dokud osoby se od věci nelíšily a se jako věci dělily, již idea proswítá.

3) Boczek, codex diplomaticus Moravis. Olomucii 1836 I.

4) Cosmas Pragensis sub anno 1039.

5) Grimm, deutsche Rechtsalterthümer, Göttingen 1823 str. 616.

6) Pro debito si quis citatus fuerit et in primo termino non astiterit iudicio, vendatur, nisi legitimum probare possit impedimentum. Boczek, Codex diplom. Moravis T. II. p. 21.

Češi nenáviděli otroctví a pokládali je za protivné Bohu: »mrzkost jest poroba hospodinu.«⁷⁾ W nejstarší již době národu českého, w IX věku, Záboj, vůdce Čechů, vyžýwaje vůdce Sasů k boji, nenalezl na něho opowrżliwějšího pojmenování nad nadáwku otroku — prawě: »Ai Ludieče, ty si parob na paroby krále.«⁸⁾

Otok český a skandinawský měl podstatné znaky do sebe, jimiž se lišil od otroků starého světa. Semť náleží práwo, wstoupiti w manželství řádné. Práwo toto přísluší toliko osobám, pročez i Římané, snížiwše otroka k věci w užším smyslu, učinili jej prázdna práwa, wstoupiti w manželství řádné. Idea o osobnosti otroka wyswítá již z toho, že pokuta z křiwdy, otroku učiněny, z části příslušela tomu, jemuž se křiwda děla. Tímto se pokládá otrok za osobu a to za příčinau, že náhrada za porušení věci vždy přináleží vlastníku jejímu, a nikterakž nemůže vlastnictwím věci porušeno býti. Konečně mohl příčinliwý otrok s vůlí pánowau i auplného vlastnictwí nabýti, čímž se w ohledu práwním za protiwu věci pokládal a mohl we vlastnictwí tom jewiti swobodnau vůli swau.

Takowáto byla idea o osobnosti u zástupců dwau plemen, z nichž záleží hlawní část světa ewropského. Již i w nejstarší době se ukazowala u nich mnohem wznešenější, nežli u národů starého světa. Onať powýšila ženskau, zmírnila moc roditelskau a přičinila k jsaucnosti dětí i samostatnost. Onať počala již klásti i otroky w řád osob, wznášela se nad hrubau směsicí obyčejů pohanských, brala působením swým, napořád trwajícím a ožiwujícím, podílu w utwořování forem států ewropských a razila cestu wíře křesťanské.

(Wýklady budaucně.)

7) Kráľodworský Rukopis. W Praze 1829. Záboj, Slawoj, Ludisk.

8) Tamtéž.

VIII.

Rozhraní mezi Čechy a Němci w Čechách.

Od J. A. Dundra.

(Pokračování.)

Rozhraní w kraji Bydžowském.

(Podlé Kreybichowý mapy.)

Běží čára rozhraní z východu od Králové Dvora z Hradecka přes bílou Třemešnu k západopůlnoci na Zwičín (Switschin) blíž české Brusnice, odtud se obrací k půlnoci na Mosteckau Lázeň, odtud jde k pomezí kraje Hradeckého na východní stranu k Wolešnickému Debrnému, odtud se obrací k půlnoci na Nowézámky (Neuschloss), Westřew (Neustädte), odtud přehybují se k západu, běží na Wolešnici dolní, prostřední a horní, odtud k východu běží k Hostinnému (Arnau), a odtud běží k západopůlnoci přes Kucmuc (Gutsmuths), Prošvice, odtud se uhybá na půlnoc ke Klášterské Lhotě (Mönchsdsorfe), a odtud dále západopůlně ke Kurčicům (Pelzdorf), na dolní Branu (Hennersdorf), odtud se obrací k východu na Harbu, běží pak odtud k půlnoci na Wrchlábí (Hohenelbe), odtud zase k západu přes Wikowice, Franzenthal až do dolní Rokešnice, která wes až na pomezí kraje Boleslawského rozstavena jest. Třeba připomenouti, že w Kněčicích (Schreibendorf) blíž Wrchlábí Němci jsau, tak i také w Kowansku jinak Slezsku blíž Nymburka.

W kraji Čáslawském.

Jest takorba jediné jazyk český po celém kraji, a jen na pomezí kraje Jihlawského jsau některé německé osady, počnauce tudy z východu blíž Polny táhněme čáru od Ždírcu (Seelenz) k západopůlnoci na Strážce, pak odtud

na půlnoc k Dobrodínu, Filipowu (Philippsdorf), k Šlapanowu, Popowu (Pfaßendorf), k Dlauhéwsi (Langendorf), Utně (Uttendorf), tu se obrací na západ k Bartošowu (Pattersdorf), odtud k jihu na Hochtaunow, odtud k západu na Blumoň (Blumendorf), pak odtud zase k jihu na Šejdów (Scheibelsdorf), Šmilow, Borowice, Kamenau (Bergersdorf), odtud se zahybuje k západu přes Štoky na Petrowice, odtud k polední na Smržnau, Wilimow (Wilhelmsdorf), Hlawkow (Lukau), Jiřín (Jirsching), Bilýkamen (Weissenstein), Jezinu (Jesau), Hubenow starý a nový, a tu u Mírošow dochází pomezi kraje Táborského.

Jsauť pak ještě dva ostrůvky takřka z posádek německých, a sice u Německého Brodu: Polet, Termesow (Termeshof), Macaurow, Stříbrnihorka, Střelnice (Schützendorf), u Sedmijedlí (Siebenten); pak u Bělé w Jilemniku a Ždírci (Sehrlenz) jsau Němci. Srowněj Kreybichowu mapu od l. 1833.

Rozhraní w kraji Boleslawském.

Při rozhraní Německých osad od českých w kraji Boleslawském třeba wzíti Kreybichowu mapu toho kraje l. 1834. K polední i východu jsau Čechové, k půlnoci a západopůlnoci Němci. I lze táhnauti čáru mezi nimi takto: Hned na pomezi Litoměřickém u wsi malých Wosnalic se začíná, běží k východu jako na půlnoc k novým a velikým Wosnalicům, pak na Nedowesce, Drážen, k Hiršman-tu, Klukům, Kostelčům, Šedowicům (Schedowniz), Dubu (Dubus), Konradowu (Konrathsthal), Řibochu, Brusně (Prusna), Raji, Nosadlům, malým Bezdějičkům (Klein-Pösig), Wisce, tu se obrací přímo k půlnoci na Luky (Luken), Okna (Woken), tu opět k východu na Podbez-děky (Unter-Pösig), tu zase k půlnoci na Strašow (Strassdorf), odtud opět k východu na Kuřiwody (Hühnerwasser), Židle (Schiedel), tu se zatáčí k polední na horní Krupěj, Jezowej, a dolní Krupy a tu zas k půlnoci jde přes dolní a horní Rokyty podlé Kuřichwod k Plauzni-

cům, Dworci nowému (Neu-Höflitz), Šwabonínu (Schwabitz), tu se zahýbá k východopolední na Křídej, pak zase k půlnoci běží přes Četnow, Dehtarow, Dolanky, Nowau wes, Wlachy, Zábrť, Osečno (Oschitz), Johannisthal, Drausendorf, Křížow (Chriesdorf), tu se obrací k východu a jde přes horu Ježek k polední na Hluboký, Račany (Ratschen); Žďárek (Sharingen), Hodkowice (Liebenau), zde se pak obrací k půlonoci, jde přes Zaskalí, Buřín (Burschen), Jeřmanice, Most (Langenbruck), tu se obrací k východojihu, jde přes Rychnow (Reichenau), Maršowice, Šumburk, Pinčej (Pintschey), Labau, tu se obrací na západ k wesnici Šwarzbrunn, Nowéwsí, a konečně jde k východu v záklikách k půlnoci trochu šaurem, přes Smržowku (Morchensteren), Tanwald, Tiefenbach, Georgenthal, Albrechtow (Albrechtsdorf), Deseň (Dessendorf), Dolní Polobny (Unter-Polaun), Rosenthal, Irrgrund, Grünthal a zde dochází pomezi kraje Bydžowského blíž české wesnice Zabyty. Českýdub jest mezi Čechy německý, tak i wes Citnej a Nahlawá.

Mnohá místa mají česká i německá pojmenování:

1) *W Bydžowsku.*

Bydžow nový, Neu-Bidschow, Kunčice, Kundschitz; Stará Woda, Altwasser; Lowčice, Lauschitz; Krátonohy, Kratenau, Wostrow, Laubenthal; Městec králůw, Königstädtel; Staré Hradý, Stará, Altenburg; Prarachow, Prachow, Zalecha, Rudolphowitz; Jilemnice, Starkenbach, Wichowa, Wichau; Walteřice, Waltersdorf; Mřična, Šmřična, Wemerschitz; Poniklé, Punkelei; Mrklow, Merkelsdorf; Žaly, Heidelberg; Buřany, Burschan; Brno, Berno; Nowýswět, Neuwelt; Herlíkowice, Hackelsdorf; Zálesní Lhota, Hüttendorf; Jaworník, Mohren; Wlčice, Wiltsch, Wildschitz; Pilníkow, Pilnikau; Mladé Buky, Jungbuch; Wolešnice, Oels; Debrney, Döberney; Na Sauwratí, Ansaith; Dworáček, Burghöfel; Komárow, Kommar; Mostka, Mastig; Karlow, Karlsdorf; Ernestow, Ernstsdorf; Dobráwoda, Gutwasser; Teresie Dar, Theresiengab.

2) *W Čáslavsku.*

Kamenný Most, Steinbruck; Adamow, Adamsdorf; Karlow, Karlsdorf; Fridrichow, Friedrichsdorf; Žandow, Schandau; Dubina, Aichendorf; Anawes, Annadorf; Welká wes, Grossdorf; Teynowec, Theindorf; Zelená wes, Grūndorf; Kateřinky, Katharinadorf; Želiw, Selau; Ausoby, Pollerskirchen; Kochanow, Kochendorf; Dobraustow, Schechlenz; Zbirohy, Winau; Římanow, Schimanau; Tučejow, Duschau; Auhořilka, Prossdorf; Stará hora, Altenberg; Dworce, Walddörfel; Wyskytna německá, Giesshübel; Hláwkow, Lukau; Jiřín, Jirsching; Jezina, Jesau; Hubenow, Steindorf; Štoky, Stöcken; Smržna, Simmersdorf; Hybralec, Ebersdorf; Ždírec, Seelenz; Strítež, Schritens; Dobrodín, Dobrenz; Šlapanow, Schlapanz; Šmilow, Smillau; Nowédwory, Neuuhof; Hochtonow, Hochtau; Bartošow, Pattersdorf; Lipa, Linden; Dobrautow, Dobrikau; Kamenná, Bergersdorf; Šachotín, Schachersdorf; Stříbrná horka, Silberberg; Jablůň, Gablonz; Hříště, Spieldorf; Šumfeld, Schönfeld; Spinow, Spinhof; Poříčín, Pesendorf; Sázawa, Sasau; Polnička, Polles; Skřiwanový dwůr, Lerchenhof; Šejdow, Scheibelsdorf; Polet, Frauenthal; Ždírec, Sehlrenz; Cibotín, Saibendorf; Macaurow, Mazerau; Německý Brod, Deutsch-Brod; Swatý kříž, Heiligenkreuz; Suchá, Dürre; Filípůw Dwůr, Philippshof; Habr, Habern; Kámen Steinsdorf; Dobráwoda, Gutbrunn; Žďár, Saar; Krátkáwes, Kurzdorf; Weswina, Bestwin; Bílý kámen, Weissstein; Borek, Franzdorf; Swobodawes, Josephsdorf; Pečky, Petschkau; Hluboký důl, Tiefenthal; Kutná Hora, Kutny Hory, Kuttenberg.

3) *W Boleslawsku.*

Boleslaw mladý, Jungbunzlau; Židowes, Judendorf; Štětí, Wegstädtel; Teyno, Thein; Citnej, Zittney; Brusna, Brusney; Rowný, Rabenei; Dokzy, Hirschberg; Kalek, Skalsko, Alt-Kalken; Bokolice, Buckholz; Běla, Weiss-

wasser; Plužný, Pluschnay; Březowice, Zolldorf; Cetnow, Zetten; Zábrdy, Sabert; Hradiště nad Jizerau, Münchengrätz; Swatýkříž, Heiligkreuz; Rádlo, Radel; Břeha, Flechtendorf; Jablonec, Gablonz; Baborka, Schutzengel; Pytlíkov, Sägemühl; Český Dub, Böhmis-Aicha; Jawornik, Jaberlich; Šimonowice, Schimsdorf; Kopanina, Kopain; Starý Dub, Alt-Aicha; Zákopy, Reichsstadt; Dobernawy, Dobern; Zwykany, Zwikau, Zwikke; Mýto, Lichtewalde; Wltínów, Walten; Jabłoń, Gabel; Tlustice, Tölzeldorf; Petrow, Petersdorf; Ulsice, Grafenstein; Brzow, Berzdorf; Křížany, Kriesdorf; Kracowa, Krazau, Kratze; Liberec, Reichenberg; Kristiánów, Christianstadt; Bušow, Rudolphsthal; Janow, Johannesthal; Mirow, Friedland; Černaus, Černhausen; Pauš, Einsiedel; Smržowka, Morchenstern; Bzí, na Bzí, Nabsel; Huntířow, Huntirsch; Wrkošlawice, Seidenschwanz; Jablůnka, Gablonz; Wysoký, Hochstadt; Hamerská, Hammersdorf; Polobny, Polann; Hrubá Skála, Gross-Skal; Jezwa, Neustadt. *)

(Pokračování.)

*) Použité prameny: Statistik aller Seelsorger, Bezirke, Kirchen und Klöster im Königreiche Böhmen und der Grafschaft Glatz von Johann Wanisch. Prag, 8. 1836.

Ponawrzení o stawu a řádech duchowenstwa, od J. A. Dundra. W Praze, 1824. 12.

Catalogus universi cleri. Pragae 1843. Litom. Hrad. Budv.

Katalog über die sämtlichen Volksschulen und des dabei angestellten Lehrpersonals in der Budweiser Diözese. Böhmis-Budweis. 1835.

Jahrbuch für Lehrer, Eltern und Erzieher. Prag 1839.

IX.

Ú w a h y.

- 1) Zrcadlo života na východní Evropě. Wydal Karel Wladislaw Zap. Sw. II a III. W Praze u Jana Bohumíra Calve. 1843—44. W. 8. str. 176—235.

Nemálo se zawděčil p. Zap milovníkům literatury vlastenské vydáním druhého a brzy na to i třetího swazku zajímavých obrazů ze života na východní Evropě. W západní Evropě není snad nad obyčej většího kamene, aby všestranně popisován a nám popis jeho do rukau kladen nebyl; jestli se však něčeho o východních krajích, o životě, obyčejích a poměrech tamního obyvatelstva dowídáme, neděje se to naší zkušeností, našima očima, aniž zkušeností a očima obyvatelů oněch zemí, nébrž opět cestami, parowozy a paroloděmi Ewropy západní; jak ona nám to podává, tak to máme, její zprávy jsau zprávami našimi, a což bohužel nezřídka se přihází, jest, že její předsudky našimi *úsudky* se stávají. Byť i jiného ohledu při páně Zapově předsewzetí nebylo, již na tom dosti, že jeho k nám přicházející *zrcadlo* na samém východě zhotoweno jest a on skutečný obraz oněch zemí a národů očím našim odhaluje. Jakého swětla na př. uwrhuje ona rychlá, veselá, rozmarná a poučná projížďka po Bessarabii od Nadeždina na rozsáhlau, dosud ale neznámau krajinu ruskau!

Třetí swazek: Cesty a procházky po Halické zemi, (práce to půwodní p. Zapa), vyniká nad oba prwnější nejen zajímavostí swau, alebrž i půwodní nějakou odhodlaností. Nebo odhodlaností a sice nad miru zdařilau můžeme nazýwati počínání spisowatelowo, jenž nám z drobných, někdy též méně patrných tahů, částek, toček a ná-

kresků vytvořil zdařilý obraz povahy a mravů halického lidu. Mihají se tu před duchem čtenáře půwabné drobnůstky, na př. Lwowské diwadlo, Šwabské osady, židovské šejdy, výroční trh, štědrý wečír, domácí život polského zemana, hlučná beseda, idillický obrázek domácnosti ruského kněze, slavnost Jordána, židovské hospody, letní wyjízdka, Podolský step, laupežníci, Huculowé, Karpaty, Pokutí a posléz swatba — pana spisowatele! Jsauť to rozmanité pestrých barew kamínky, z nichžto nám vytvořila ruka mistrowská, co welkolepý mosaik, obraz wěrný života saukmenowců našich na Halíči žijících.

W druhém swazku nalézá se mapička: Nástin Bessarabie; w třetím pak hudební příloha, totiž Kolomyjka nadprutská a kolomyjka huculská.

- 2) *W stereotypním wydání* vyšlo w Lipsku právě: *Tomáše Kempenského Čtvero knih o Následowání Krista*. Z latinského přeložil a životopisem i krátkau obrannau skladatele opatřil *František Daucha*, kněz církewní w arcidiécesi Pražské. Wydání stereotypní s ozdobami, po výkresích Alex. Strachubera w Mnichowě w dřewě rytými od E. Krečmara w Lipsku, a s dvěma snímky. S powolením c. k. Rakauské censury a zchwálením kníž. arcibiskupského ordinariátu Pražského.

Dáwno již od znamenitých, wraucí nábožností projatých mužůw učiněno jest přiznání, že wznešené a we swém způsobu jediné dílo „*O následowání Krista*“ mezi náboženskými spisy po písmě swatém prwní místo zajímá. Že tomu w skutku tak jest, dokazuje wedlé jiných důwodůw také wěc ta, že mimo písmo swaté žádná kniha tak mnohonáctekrát wydána a do tolika jazykůw přeložena není, jako spasitedlná kniha tato. Také českému nábožnému obecnstwu podává se zde nowý této wyborné knihy překlad, kterýž opatřen zchwálením nejdůst. kníž. arcibiskupského ordinariátu Pražského, ohledem na wnitřní

uspořádanost i zevnitřní auprawu překrásného vydání zajisté ceny původního spisu úplně důstojen jest. Překlad knihy Kempenského we zprávné, vážnému obsahu spisu přiměřené mluvě podán, spolu tak plynňý a lehký jest, že od vzdělaných i lidu obecného (též mládeže) k náboženskému i mravnímu vzdělání s rovným prospěchem použit býti může. Mimo to i *životopis* Tomáše Kempenského a téhož *obhájení* proti jeho odpůrcům předslány jsau spisu samému, w němž ostatně čtenář nejen *zřejmá místa písma swatého* jasně wytknuta, ale také *nesčíslný počet jiných citátů*, na prawdu pojednawanau se právě wztahujících, nalezne. Co se zevnitřního uspořádání knihy (mezi českými *ponejprw* stereotypně vydané) týče, tak weliká péče o to wedena, že snad posud žádná česká kniha takovými *illustracemi* čili ozdobnými rytinkami se nebude moci wykázati. Připojeny jsau totiž předně we starobylém způsobu auhledně rytý *hlavní titul* a dle starého obrazu wěrně způsobená *podobizna* Tomáše Kempenského, pak významné *začáteční rytinky* čili iniciálky a závěreční winětky u každé jednotlivé knihy; mimo to každá ze čtyř kněh pro sebe ještě opatřena jest rytým *titulem zvláštním*, nějaký děj z písma swat. představujícím, an konečně každau stránku celého díla *rytá obruba* obhrazuje. Wšecky tyto rytinky schwalně pro spis ten od Alex. Strachubera w Mnichowě a E. Krečmara w Lipsku mistrně wywedeny jsau. Ze dwau přidanych *snímků* (fac-simile) podává jeden ukázkou z Antwerpenského rukopisu knihy »O následování Krista« od roku 1441, druhý pak z missálu od roku 1417, obau psaných Tomáše Kempenského rukau vlastní. Posléz i *písmem auhledným*, také slabšímu oku zřetelným, a pěkným papírem auprawnost knihy w té míře jest dowrřena, že obecenstvo, wzawsí ji do ruky, zajisté uzná nakladatelowu o to péči, aby wznešené dílo to, k posilnění w nábožnosti tak mocně přispíwající, w každém ohledu ozdobně na swětlo wystaupilo. — Aby však i méně zámožní knihu

tu sobě zjednati mohli, způsobeno jest wedlé stkwostného vydání také *wydání lewnější*, w kterém pauze ony čtyry zwláštni titule ke každé gednotliwé knize wypuštěny, ostatni ale ozdoby wšecky ponechány jsau. To wše se weleb-nému duchowenstwu a přátelům mládeže i wůbec nábož-nému čtenářstwu s tím doložením we známost uwádí, že se spis ten za příčinau podotknutých wlasností nejen co *modlitební*, ale i *wzdělawací kniha domáci* jak mládeži k podělení po zkaušce, tak i wůbec k *darům swátečním* zajisté welice hodí. W Praze jest kniha ta na prodej u *M. Neureutera*, pak wdowy po *A. Schulzowi* (předtím Dirn-böcka) w Jesuitské ulici čísl. 183 a 186, jakož i we wšech řádných knihkupectwích domácích i cizozemských. *Le-wnější* vydání na tiskacím welině stojí: sešité s dřeworyt-nau obálkau 45 kr. stř., a pevně wázané 1 zl. stř. — *Stkwostné* vydání na nejkrásnějším welině w tuhé obálkowé wazbě 2 zl. stř. (Cena wýtisku *stkwostného* vydání *wíce neb méně ozdobně wázaného* řídí se podlé stkwělosti wazby.)

- 3) *Zábawy nedělní* čili prostonárodní poučowání w *silozpytu*. Od Dra. F. S. Kodyma. Část prwní. *O teple*. Swazeček 1.

Jest to takorčka pokračowání w »promyslném poslu«, jednající o fysice čili silozpytu, kterýžto asi ze 4 částí sestáwati má, z nichž prwní nauku o teple, druhá o swětle, třetí o magnetině i mluně, a čtvrtá o tíži a zwuku ob-sahowati bude. O důležitosti a weliké potřebnosti této wědy w rozličných uměních a žiwnostech i wůbec w ži-wobyti jak domácím tak wenkowském slow šířiti, poklá-dáme za wěc zcela zbytečnau. Pročež na přítomnau jen práci zřetel obracejíce, podotýkáme, že w rozmluwách, slohem zcela *prostonárodním* psána jest, tak že jí netoliko wzdělanější, ale i wši příprawné cwičnosti prázdny, sprostý člowěk, rozumemli jen zdrawým nadán jest, snadno po-rozuměti moci bude. K objasnění a snadnějšímu pocho-

peni rozličných předmětů jsau, kde toho potřeba, čisté dřewotisky w text wloženy; při čemž i zajímavé zacházky w jiné, s věcí se stýkající nauky, a semotam wetkané, mysl šlechtící krataunké powídky, spis rozmanitějším a co možna nejkořistnějším činiti budau. A však, ač, wál jalowé učenosti se vyhýbaje, spisowatel zvláště skutečné potřebnosti a praktického prospěchu šetří, nemíni proto krásnou tu vědu co pauhau služku řemesel a tělesného užitku předstawi, ale i na její wznešenější význam wždy ohled máje, bude poukazowati, kterak w úkazech a zákonech přírody maudrost a dobrotiwost Twůrcowa se jewí, a jak i příroda pozorné mysli cestau jest k poznání Boha a lidského powolání wedaucí. — Podniknutí tomuto blahoplodnému zajisté každý vlastenský lidumil zdar a hojně účastenství přeje.

- 4) *Lesní Auřadník neb Polesný a Rewírník* (sic) w lesním a w honném hospodárství, pak w skládání počtů dle zákona wycvičený. Pro Čechy, Morawu a Slezko, pak pro horní a dolní Rakausy. Od Jana Dominika Kašpara, býwalého wrchního w Čechách, nyní cís. král. komisara při katastrálním odhadu gruntowních výnosů. W Brně 1843, u Františka Gastla w 8. str. 326.

Jenom w jednom ohledu můžeme úwahu o knize této pronésti, a sice w ohledu řeči. Naše nenárodní wychowání zamezuje owšem cestu, naučiti se wybraušenému a stkwělému jazyku mateřskému, žádající to, žádáme mnoho třebas od toho, kdo knihu wydává; *zprávnost* ale jazyka od něho žádati, jest slušné i potřebné. Že spisowatel ku prospěchu swých krajanů spis ten vydal, jest patrnó; on však w hrdosti na swau národnost tuze mnoho w sebe důwěřowal, mysle, že Čech jinak leč Česky psáti nemůže, a nemysle, že mnoholeté mrazíky a mrazy mnohý kořínek této národnosti a zvláště mluwy

České zničily a jinoplemenníci na místě tom se vyskytnuly. »On jest dokázaný vlastenec« (přesvědčený vlastník), »daufající zrůst mládí« (zu hoffende), »psa bez dalšího zastřeliti (bez okolků) a jej zabít nechati« (dāti), diwoké semeno (plané), zhůbující prostředky, zemoknížecí auřad, lesnosausitedlně, »když se kupci na od wrchnosti sdělané a zaplacené dříví od důchodu kwitanci s patřicím číslem vydá«: jsau chyby, jež, kdekoliw otewřeme, najíti možno, a kterým tak snadno náležitý smysl podložiti nelze; ostatní miriady chyb proti mluwnici nepočítáme. Welmi snadno dalo by se tomu wyhowěti, kdyžby o dobro národu pečující muž, jakowý jest p. spisowatel, swůj rukopis před tiskem w prawidlech řeči zběhlému přehlédnauti dal a takto plod úsilí swého i s té strany učinil dokonalým, neauhonným.

J. S. T.

X.

L i t e r n í z p r á w y.

1. Dennica. Slovjanskoje obozrěnije na 1843 god.

Petra Dubrovského.

První roční běh Dennice šťastně dokonán jest. Pohledněm co působila za ten čas k dostižení sobě vytknutého cíle, to jest: seznamovati čtenáře své s literaturau všech slowanských plemen. Bylyť v ni umístěny: Přehledy nowější literatury české a literatury lužicko-srbské, wzhledy na současný směr literatury ruské a literatury polské. Bibliografická návěšti ukazowala na znamenitější současné plody všech slowanských nářečí: ruského, illyrského, polského, českého i lužicko-srbského; vážnějším pracem obětowala dosti podrobné kritické články. W důležitosti Slowanstwa, ještě arci mladistwé w učeném světě, ale už vysoké místo w něm zanimající, nejednau Dennice powyšowala hlasu svého proti zastaralým předsudkům nyní už pomalu wíc a wíce mizícím: w ohledu tom jsau zvláště znamenité články: o literaturní jednotě mezi slowanskými kmeny a o maloruské literatuře, o Rezi-
nech i Furlanských Slowanech, o pracech Wojcického i Sacharowa w prstonárodní literatuře, o wzájemných srownalostech půwodního práwa slowanského i germanského. Mezi čistoliteraturními články jsau: cesta po Lužici a zvláště cesta po halické i uherské Rusi. Nepominulo se také objevowati plodůw prstonárodní Musy kladením w původu i w přeložení národních písní rozličných slowanských kmenůw. Konečně w oddělení Směsi uwáděly se literaturní nowosti, dopisy, výpisky z časopisůw i jiné drobnější články, zawírající w sobě známosti o literaturní činnosti Slowan atd. Z tohoto krátkého přehledu snadno widěti, w jakém stupni dostihla Dennice sobě vytčeného cíle, než spolu s tím jestiť hotowa upřímně přiznati se, že pauf její jest daleký, i že s její strany potřeba ještě mnoho úsilí i obětí k dostižení onoho místa, s něhožby svým čtenářům vše přehledati i sdělowati mohla, co se děje w literaturním slowanském světě, i jakými způsobem býti jeho orgánem. Uznávajíc to Dennice však přislubuje čtenářům svým chápati se všech možných prostředkůw k dostižení toho. Nabytá zkušenost jejího redaktora za tento rok w uspořádávání časopisného wydávání ukázala mu newyhnuteľnost rozpro-

stranění čisto-literaturního oddělení, v němž v nastávajícím běhu uměšťovati se budou také nejlepší plody slowanských belletristůw we wersích i wolnomluvě. S 1843 roku vychází Dennice, ne po listech, ale w swazcích, každého měsíce od čtyrech do pěti archůw, skoro dwakrát tolik než letošního roku, obsahu následujícího: Pěkná slowesnost: powěsti výborných spisowatelůw, werše nejlepších básníkůw w půwodě i přeložení, putowání. Nauky, zde též kritika wážnějších literaturních plodůw i charakteristika známejších slowanských spisowatelůw. Národní literatura: pismě, přísloví, podání atd. W bibliografickém oddělení jsau titulowé plodůw všech slowanských literatur; kde potřebi připojuje se kratička o nich zpráva aneb poznamenání. W oddělení tom jsau též poukázány nejlepší články slowanských časopisůw. Oddělení Směsí zawírá literaturní nowosti, dopisy, výpisky z časopisůw i všeho druhu kratička nawěští o literaturní činnosti slowanských kmenůw. Dennice wydává se we dwau jazycích: ruském i polském, totiž články přeložené z ruského budou se tisknauti w polském, přeložené z polského toliko w ruském jazyku; než články z ostatních slowanských jazykůw půwodně psány pro Dennici uměštěny w obau jazycích. Redaktor wynasnažil se, s plamennau láskau předmětu swému oddán, čím dál tím wíce všemu wyhowěti, aby jim nejen k zabawě ale i k užitku býti mohl.

Celoroční předplata na 12 swazkůw neb 4 díly w Waršawě 5 rublůw stříbra, s dosélkau po celém králowstwi polském 6 rublůw stříbra: pololetně 2 ruble 50 kop. s dosélkau 3 ruble.

2. Zpráva o působení archeografické komissi w Rusích, Ministra národní oswěty.

Po předstawení mém w srpnu 1841 zewrubně zpráwy o pracech archeologické komissi přiwedena jsau k zkončení následující wydání: 1) druhý díl *Auplného sebrání ruských Letopisů*, 2) čtvrtý i pátý díl *Historických Aktů*, jimiž se zawírá toto wydání, 3) druhý i poslední díl sebraných tajným radau Turgenewým *Aktůw, wztahujících se k Rusii, w jinostranných jazycích*, i 4) čtvrté wpuštění *Sbírký ruských medailí*. Maje štěstí wýtisky všech těchto wydání položit k blahosklonnému popatření Wašeho císařského Weličestwa, osměluji se dotknauti w krátce obsahu jejich wyložiti i chod nynějších prací komissi.

W druhém tomě *Auplného sebrání ruských Letopisů* tištěna jest tak nazwaná Ipatiewskaja Lětopis, psaná w XV wěku i srownaná s Chlebnikowským i Jermolajewským rukopisy XVI i XVIII wěku.

Začínající Nestorem i jdeš do 1292 roku, obsahuje podrobné správy o starožitné Rusi i rozděluje se na dvě části, z nichž v první vypravují se příběhové Kyjewského i druhých ruských východních knížetství, a v druhé — udalosti, vstupující se k západní i zvláště k čerwené Rusi. Viděti, že sestavovatel tohoto Letopisu spojil dva druhé Letopisy, Kyjewský totiž i halický. Dle starožitnosti jazyka i vykládání, nepatřice na novost přepisu, možno nazvati Letopis tento prvobytným památkem dějepisců naší vlasti, newylučující ani Lawrentiewského, který dílem s nimi se různí, a dílem činí jeho skrácení. Nepochybná vážnost prvního dokazuje se tím, že jest jediný pravdyhodný pramen, prodlužující Nestora v důsledním pořádku udalosti do XIV věku t. j. do času pokolení jižozápadní Rusi Tatars i Litwau, čímž vlastně i skonává se starý period našich letopisův. Oslabené protivnými okolnostmi na jihu i západě, wzrodilo se v XV. věku na seweru jménem Moskevských letopisův, čemuž zvláště napomáhala v ten čas samostatnost Moskevského mocnářství. Kyjewský letopis jest neméně důležitý pro zavržení se v něm vypravování o halickém knížetství. On někdy náležel klášteru téhož jména, a v polowici XVIII. století nacházel se v čísle rukopisův Akademie Nauk, ano i přihotowoval se k vydání Bašilowým, než není vědomo proč nebyl tištěn. Karamzinův Ipatiewský rukopis přišel v známost teprv 1809 i byl užit jako důležitá pomoc, při spisování druhého, třetího i čtvrtého dílu Historie ruského mocnářství.

V tomto druhém dílu *plného sebrání ruských letopisův* tištěn jest i Gustinský letopis, náleževší zrušenému Gustinskému klášteru. Psán jest západno-ruským běžným písmem XVII. věku, i srownán se dvěma rukopisy Agarským i Archiowským, téhož času. Gustinský letopisec počíná se Nestorem (v pozdějším přepracování) i končí se 1587 rokem. S počátku dělá skrácení Ipatiewského, s XIV pak věku obmezuje se výpiskami z polských i některých ruských, wremenikův (časnikův) doplňuje nedostatek historických dat o udalostech západní Rusie, v čas oddělení jejího od východní i představuje dosti živý obraz současné Litwy i Polsky, trhaných wnitřními různicemi i wněšními wrahy, Tatars, Turky, Walachy i t. d.; wlévaf světlo i na staw západno-ruské prawoslawné cirkwe, oslabené rozdělením metropolie i rozprostraněním unie. Tento letopis připojen jest k Ipatiewskému v způsobu pokračování. K němu jsau přiloženy dvě tabulky snímkův, ukazující rozličná písma Ipatiewského i Chlebnikowského rukopisu.

1841 wydány byli na světlo první tři díly *Aktův historických*. Z nyní wydanych čtvrtý, obsahující w sobě 259 aktův, zanáma pa-

nowání Aleksia Michailowiča. Dokumenty ty, větším dílem sňaty s původních slaupcůw, dostawených w archeografickau kommissi z rozličných gubernských i ujezdnych archiwůw, dělají důležité doplnění k zákonodárství toho času. Na ně se wstahuje: předpisy wojewodám i druhým osobám, w kterých jsau podrobně wloženy powinnosti auředníkůw krajů; listiny i předpisné památky o obnowování i upewňování měst, o wnitřní správě, zřízení i zásob sibirského kraje; akty zawirající w sobě některak materialy k historii wálečného běhu w naší vlasti, i listiny milosti maloruským wladkám (biskupům), klášterům, zaporožským wojenským staršinám, městům, spolkům i častným osobám. Nejdůležitější částku čtvrtého dílu dělají akty zwlastě historického obsahu. Zlomek wyšetřování o spiknutí Stětky Razína i pátrání o mučednické smrti Astrachanského metropolita Josipa jsau zwlastě důležitý pro historii XVII wěku, pro neznámé posud podrobnosti označených udalostí. K podobným památkům náležejí i listiny o pochodě Chabarowa w Dauriu, o obležení Soloweckého kláštera i patriarcha Nikona wladám Iwerského kláštera, slaužící materialem pro jeho životopis.

Pátý díl, w němž jest umístěno 296 aktůw, s 1682 po 1700 rok, wytažen jest ze slaupcůw těch samých archiwůw. Tištění w něm předpisowé wojewodám, celním i mýtním hlavám, slauti k doplnění známosti o wnitřní správě mocnářství, zawirající se w předcházejících dílech. Mimo to jsau zde umístěny listiny o slatých i druhých rudných příjiskách w Sibiri, o Makarewském trhu i kupectwi s Kytajem (Činau). K důležitějším statům se wztahují: wyznání wiry i přísěčný slib, pronešeny w přítomnosti patriarcha carským duchovníkem, zborné ustanowení o rozřešení od cirkewního wylaučení kacíře Simeona Medwědowa i několik aktůw o Streleckém spiknutí.

Pro ulehčení učeným, zanimajícím se vlastenskau historií w newyhnutelných pro ně otázkách, sestawila kommissia *abecední ukazatel* osob i zeměpisných jmen, přicházejících w pěti dílech *Aktůw historických*, i wytiskla ho we zwlastní knize.

Druhý díl *Aktůw historických w cizích jazycích* zawirá w sobě wíce než dvě stě dokumentůw, wytažených z watikanského archiwu, římských, anglických i francauzských bibliotek. Akty vlastně wstahující se na Rusi počínají se 1584 i končí se 1719 rokem. Z čísla jich w historickém wzhledu nejznameníější jsau: správa cisařského posla Nikolaje Warkoče o přebýwání jeho při dwote cara Feodora Joanowiče; narownání s Římem prvního Ljědimitria, denník polských poslůw Mikolaje Olesnického i Aleksandra Gonsewského o cestě i přebýwání jejich w Moskwě, o smrti Ljědimitria i o držení jich w zamčení; donežení papežského nuncia w Polsce o druhém

Lžedimitrii, obležení Smolenska i druhých současných událostech v Rusii; denník o příhodách za Lžedimitria i Šujského, psaný neznámým očitým svědkem; psaní krále Sigmunda III k mistokancleři o witzstwi nad druhým Lžedimitriem i Šujským i woleni na Moskevský stolec kralewiče Wladislawa. Z pozdějších památníkůw paměti hodno jest tři a dwadacet listů, wyprawených papežem Urbanem VIII w jediný den 3ho listopadu 1643 k znamenitějším osobám w Polsce, w aučelu utwření unie w západní Rusi. Též takové sasezení k sjezdocení církwe znamenati na počátku XVIII wěka. Z tištěných w tom dílu listin Pařížské nunciatury widěti, že wedla aučinné dopisování s Vatikánem z příčiny přebývání císaře Petra I we Francii, počítající jak widno, uwedení w Rusii osvěty přisniewau připadnosti k utwření w ni latinského wyznání. Mimo to w *přidawcích*, zawirajících w sobě akty, wytažené z anglických i francauských knihowen, nacházejí se dokumenty o smluwách Anglie s Rusii za cara Joana Wasilewiče, Feodora Joannowiče, i Borisa Godunowa. Akty týkající se druhých slowanských národůw náležejí k XIII i XIV wěku, umístěny jsou oddělně na konci toma. Z nich jsou znamenity papežské listiny o nedwítném zboží chrámových rytířůw w Uhřích, Slawonii i Dalmacii, o poručení Sučawského biskupstwi w záštitu srbského krále Uroše i uwedení w Serbii římských dogmat, jako na žádost samého Uroše, také listiny, wstahující se na pomorské, pruské i litewské křesťany, mezi nimiž papežové se starali wykořeniti staré obyčejy i ochrániti je od utiskůw pohanských.

Čtvrtý výpust *Sebrání ruských medailí* zawirá w sobě rytiny, wywedené dle způsobu Beta i opis 154 medailí, wybitych w paměť události w mocnářstwi, stalých se za blažené paměti Císaře Aleksandra I i w nynější šťastné panování Waši Císařské Milosti. Dle předělných příkladůw mám štěstí nejpoddaněji podnesti druhý exemplář těchto medailí w kowových otiscích.

Léta 1841 dowedl sem w nejvyšší známost o podniknutém, dle nařízení Archeografické Kommissie w Moskwě, wydání tak nazvaných *Wywodných knih carůw*, s zaprawením na to autrat od čestného občana Carského. Nyni text označeného wydání w jednom welikém tomě jest wytištěn, ale wydání jeho na světlo zastawilo se pro další sestawení k němu historického, topografického i filologického ukasatele, potřebující mnoho správek (zjištění) i srownání. Naději se w nedlauhém čase předstawiti Waši Milosti i exemplář tohoto důležitého wydání.

Nynější práce archeografické Kommissie záležejí w přihotowování k wydání: 1) Prvního tomu *Auplného sebrání ruských letopisůw*, w který wmeštnány budou Wremenik Nestorůw i Lawrentinský le-

topis. 2) *Doplnění k aktům historickým.* Mezi tím jak se tisklo pět tomův těchto Akt, pokračovala Kommissie dostávatí z rozličných auředních míst staré sloupce, i nabyla přepisův ze znamenitých dokumentův Stokholmského státního archivu. Mimo to některé častné osoby dostavili Kommissii k přehlednutí starobylé své rodinné papíry. Takovým způsobem sestavila se nowá zbirka aktův, ješto mohou býti rozděleny na dva ano i na tři tomy, i vyjdau na světlo pod titulem *Doplnění*. 3) *Aktův vstahujících se k historii západní Rusie.* Požadavši z auředních míst západních gubernií staré dokumenty v běloruském nářečí, postarala se Kommissie o výbor z nich nejznamenitějších k tisku. V aumyslu rozmnožiti tuto zbirku, učinila: a) výpisky z jednoho znamenitého rukopisu XVI věku, náležejícího Generalnímu Štábu, i b) výtahy z litevské matriky, chované v správuwedaucim Senátě. 4) *Doplnění k Aktům juridickým.* V stav tohoto vydání, z došlých v Kommissii různorodných dokumentův, odebráno značné číslo aktův, slaužících k pojasnění nedostávajících se posudferem starobylého vedení soudův. 5) *Historických aktův w jinostanných jazykách,* dostavených z gubernských i tjezdnych archivův západních gubernií. Konečně 6) *Pátého i posledního výpustu. Zbirky ruských medailí,* w nichž se budau zawíratí wyobrazení i popisání medailí, wýbitých w čest pamětihodných mužův ruských.

Archeografická Kommissie dávno již měla w zření archivy správuwedaucího Senátu, známé jmenem Rozřadného, Wotčinného i Starých Děi; než podrobnému rozboru jich posud překážela obmezenost prostředkův i druhé její práce. Papíry těchto archivův, kromě posledního, wstahují se k XVII století i zawírají w sobě akty Prikazův, zrušených při přetwoření státní správy s počátku XVIII věka. W Archiwě rozřadného Prikaza chowají se rukopisy starých auřadůw wojenských i občanských i akty o sestavení i pořádku státní služby; w něm jest 7499 slupců i více než 2500 knih i swazkův: zde jsau zwlast' wážny slupce Moskevského stola, w nichž se obsahují známosti o wstoupení na trůn cara Michaila Feodorowiče. W archiwě starých děl jedněch milostiwých klášterských listin počítá se do sedmácti tisíc w původu, prostírajících se do XV věka. Wotčinný archiw združuje w sobě díla o otčinném i poměstném práwě*), tak anamenitým w systemě prwnějšího bytu mocnářství. Tu jsau prameny dřewního ruského zeměpisu (w piscowych knihách) i rodoslowi šlechtických rodin. Dokumentův w tomto archiwě jest přes třidcet tisíc. Kommissie w aumyslu přistoupiti w brzkém čase k wýtabám z těchto archivův wážnějších akt, naděje se přihotowiti wy-

*) Otčiny jsau dědiny a poměstí statky.

dání tak důležité i dražocenné pro vlastenskau historii, jakož i akty archeografické Expedicie.

Ač méně hojnau, než tak užitečnou pro historii žeň slibuje následující minulého roku nejvyšší přivolení Vaší císařské Milosti k zřízení při Wilešském gubernském statistickém Komitetě počasně Kommissie k rozboru archiwu litewského Tribunalu, s přidělením jí powinnosti, po přehlednutí chovaných w něm aktůw i dokumentůw, wypsatí wšeccky akty, zasluhující pozornosti w historickém ohledu, podobně jako se to dalo w bibliothekách i archiwích býwalas archeografickau Expedicii. Wydání na swětlo pamětihodných dokumentůw toho archiwu zůstaweno jest archeografické Kommissii.

Takovým způsobem přivedau se w známost dvě znamenité schránky starobyklých dokumentůw východní i západní Rusie, i odkryje se možnost k powěma obohacení zbírek historických i juridických akt, w nichž zajisté historikové i juristé naši najdu pro swé zpytování nemálozácné i posud neznámé materialy.

Takové jsou, Nejmilostiwější Panowníče, přitomné plody prozíratelné péče Waší o zachování dřewních památek vlastenské historie, i takové naděje mají w budoucnost. Ospravedlňuje w plné míře cíl zřízení swého archeografická Kommissie, w osmi letech vydala 14 tomůw Letopisůw, historických i juridických Akt, s náležitými k nim abecedními ukazateli, jeden oddílůw historický rukopis, Medailie w pamět 1812. roku, čtyry výpusty ruských medailůw i wýtiskla zvláštní tom Wýchodných knih, připravowíce mimo to množství materiálůw, powinných užití w sestawení nových wydání jejich. Počítati se budu šťastným, jestli z tohoto krátkého nastíně prací Kommissie Waše Císařská Milost přesvědčiti se ráč, že srdečnost i pracovitost její w ničem neoslábla, i že není nehodna dáti tižitelné pozornosti Waší.

3. Nowé knihy české.

(Ceny we stříbre.)

1. Časopis pro katolické duchow. Wydawan od kálz. arcibisk. Konsist. Pražské. XVI. ročník. Sw. 4. wel. 8. 1843.

2. Ponaučné listy pro polní hospodáře a řemeslníky w Čechách, wydawane od cis. kr. vlast. hosp. spol. w Čechách. 12. sw. za 6 kr.

3) Zrcadlo života na východní Ewropě. Sw. III. Částy a procházky po Halické zemi. Sepsal K. W. Zap. (S hradební přilohau.) W Praze, u J. B. Galve, 1844. Wel. 12. str. 235. Seš. 45. kr.

4. Filotea či Bohomila, aneb nawědění křtistotu nábbizemnému,

od sw. Františka Saleského. Přel. ze franc. W. P. Ziak. W Zdojmě u Fourniera. 1843.

5. Německá mluvnice pro Čechy, s ohledem na jazyk český. Společanā a w obau řečích sepsanā od Jana N. Sýkory. W Praze 1844. Pism. a nákl. Jar. Pospíšila. Str. 196 w 8. stuha wáz. za 20 kr.

6. Neues lateinisch-deutsch-böhmisches Wörterbuch zum ersten Theil der latein. Sprachlehre. Von Ign. Seibt und Norb. Waniek. Vierte verbesserte Aufl. Prag 1844. Str. 230. za 30 kr.

7) Nejlepší dědictví. Powidka pro mládež od Kr. Šmida, přeložením J. Wáwry Lomnického. W Hradci Králově 1843. Nákl. J. H. Pospíšila. S obrázkem str. 66. w 12. Seš. za 10 kr.

8. Katolická modlitebni a poučující kniha pro mládež od J. M. Pohoděleho, kněze církevního a přisp. auda česk. nár. Mus. W Pr. 1843. Tisk a sklad Jar. Pospíšila. str. 144. w 12. S obrázkem.

9. Nowočeská bibliotéka, vydávanā nákladem českého Museum. Číslo III. Jana Miltoňa Ztracený Ráj. Přeložený z anglického do českého jazyka od Josefa Jungmanna. W Praze. W kommissi u Kronbergra a Riwnáče. 1843. str. 356. w 8. Seš. za 1 zl.

10. Zábavné spisy Jana z Hwězdy. Jarohněw z Hrádku, nowela z časů Jiřího Poděbradského. W Praze. Nákl. Jar. Pospíšila. Díl II. a III. Každý seš. 24 kr.

11. Sbirka powěstí morawských a slezských. Sebral M. Mikšíček. Swasek I. W Brně 1843. Tiskem Fr. Gastla str. 91. w 12 za 16 kr.

12. Německo-český slovník od J. Fr. Šumawského, sw. 4. a 5.

13. Paleček, milovník žertu a prawdy. Od Ruběše a Filipka. Sw. 11 a 12. W Praze 1843.

14. Trawič. Novela z nejnowějších událostí Španělska. Od Pr. Chocholauška. W Praze. Tisk a sklad Jar. Pospíšila. 1844. Str. 54. w 8. seš. za 8 kr.

15. Posledni Orebta. Obraz historický od J. E. Wocela. (z Kwětn 1837.) seš. za 6 kr.

16. Ženská lest. Směšná powidka, přeloženā od J. Přibramského (z Kwětn 1839). Seš. za 4 kr.

17. Romantické obrazy ze XIV. a XV. věku. Obraz první: Kat krále Wáclawa. Od K. Sabiny. Nákl. F. E. Sandtnera. Sw. 1. 2. po 12 kr.

18. Příběhy a obrazy z cizích dílů světa, sepsané a wzdělané od Frant. Maška. (z Kwětn 1843.) Str. 56. seš. za 8 kr.

19. Milovati budeš bližního svého jako sebe samého! Powidka pro mládež. Podlé Gustawa Nierice od Fr. B. Tomay. W Praze 1843. Tisk kn. arcib. tisk., Hl. synů B. Haze. Str. 120 w 8. seš. za 16 kr.

20. Černohorci. Půwodní dějepisná powěst z nejnowějších časů. Od Prok. Chocholauška. (Z Kwětn 1843.) Str. 36. w 8. seš. 6 kr.

21. Průmyslný posel. Wydáván Drem. Karlem Amerlingem. Sw. 12. vel. 8. W Praze u W. Špinky 1844.

22. Zábavy nedělní, čili: prostonárodní vyučování w silozpytu. Od Dra. F. S. Kodýma. Část první: O teple. Sw. 1. za 12 kr.

23. Počátky vědecké Mluvnictví českého. Sepsal M. F. Klácel. W Brně. Nakladem knihkupectví K. Winikra. 1843. Str. 123. w 8. seš. za 48 kr.

24. Nalezenec, aneb: Škola života. Prospěšná powídka pro mládež. Podlé Gustava Nierice od F. B. Tomsy. Tisk kniž. arcib., knihtiskárny, tisením Synů B. Haze. 1843. Str. 125. w 12. seš. za 15 kr.

25. Podivné příhody pana Práčila. (Dle něm. Münchhausena.) S pěti obrázky. W Praze. Díl I. Tisk a náklad Jar. Pospíšila. 1844. Str. 84. w 12. seš. za 10 kr.

26. Nalezenec. Powídka od A. A. Švihlíka. Díl I. W Pr. 1844. Tiskem Anny Špinkové, vedením J. B. Malého. za 48 kr.

27. Červená suknička. Z polského přeložil F. J. 1844. Tisk A. Špinkové. za 12 kr.

28. Hrob sw. tří Králůw w Reyno-Kolině. Sepsal W. M. Pešina, kanown. na hradě Pražském a děkan u sw. Apollináře atd. W Praze 1844. S obráskem. W kniž. arcib. knihtiskárně.

29. Plavba Berezinská. Podlé Franc. od J. J. Řezníčka. W Praze 1844. Tiskem Anny Špinkové. za 12 kr.

30. Zapečetěný měšťanosta, fraška dle Raupacha od Štěpánka. W Praze 1844. Tiskem A. Špinkové. za 10 kr.

31. Wypovězení. Powídka z časů franc. války. Přel. W. Libanský. W Chrudimi 1844. Nakladem W. Wáhy.

32. Horaňk, almanach na rok 1844. Wydáním P. Miloslawa Weselského, ředitele hudby kostelní na Horách Kutných.

33. Slovo o vychowávání mládeže české. Od Dra. F. J. Smetany. W kn. arcib. tisk. za 2 kr. (Spisek to výborný a předčležitý.)

Zápisky se sbírají na spis:

S. Th. C. Cypriana, biskupa Karthaginského a mučedníka, Wěk a spisy wybrané. Od Jana Nep. Stárka, doktora bohoslowí, professora na ústawu theol. w Králově Hradci.

H u d b a.

Věvec. Sbirka Českých zpěvů. Redaktor Fr. Škroup, kapelní mistr u král. stav. divadla w Praze. Se zvláštní literární přílohou. 1ho svazku 3, 4, 5, 6 sešitek. V Praze, nákladem Jana Hoffmanna.

Nápěvy pisní národních w Čechách. Sbirka K. Jarom. Erbena. Průwodem fortepiána opatřil J. P. Martinowský. Sw. II. oddělení 2, 3, 4. W Praze, nákladem Jana Hoffmanna.

XI.

Zpráva o českém Museum.

(Od počátku Října až ku konci Prosince 1843.)

S p o l e č n o s t.

Co přispívající audové s ročním přínosem po 5 zl. stf. přistoupili: p. *Antonín Jaroslav Bek*, vychovatel knížete J. A. Švarcenberka; — p. *Petr Hagenauer*, kněz cirkewní a pěstano knížat Paarwe Widni; — p. *Karel Halík*, farář w Kardašowě Rečici; — p. *Hubert Hudec*, c. k. gymnasialni prefekt w Jindřichowu Hradci; — p. *Aloys Landfrass*, knihuskař w Jindřichowu Hradci; — p. *Antonín Kalárský*, duchowni správce w Jamách na panstwi Žďárském w Morawě; — p. *Josef Breisl*, direktor krajské hlawni školy w Kolíně; — p. *Antonín Habl*, farář we Stranně; — *Josef Rouc*, stawowský expeditni kapcelista; — p. *Josef Krikawa*, wrchni we Wrchlabi.

Sebranych menších přispěvků peněžitých sešlo se shěřajícimi audy p. *Františkem Bezdekau*, gymnasialnim katechetau w Pisku: 17 zl. 8kr. stf., a p. *Fr. Jos. Slámau*, děkanem Bechyňským, 5 zl. 10 kr. stf.

W lůtkách poslali:

1. *Pro sbírku rud a zkamenělin*: p. *Wác. Platil*, několik kamenů z okolí Bechyňského; — čestný aud, p. *Michal Laxer*, c. k. skutečný dwor. radda, částku obswlastních rud z Příbramě; — p. *Ig. Hanle*, c. k. gub. r. a krajský hejman, řadu zanimawých zkamenělin s kraje Beraunského; — p. *Aug. Em. Reuss*, M. Dr. w Bilině, několikero zkamenělin z piskowce a křidowého útwaru w Čechách; — p. *Eugen Haidinger*, poroculenář w Lokti, krásný kus we Sláwkowě nalezeného lepozelená (Uraglimmer), též kus kaziwce s klumowcem (Apatit).

2. *Pro sbírku zivocinow*: p. *Karel Fichtner*, kontrolor mimcowního úřadu w Praze, černého čapa; — p. *Josef kníže z Lobkowic*, bílého zajice, zastřeleného na panstwi Dolnoběrkowickém.

3. *Pro knihownu*: p. *Frant. Alex. Heber* své »Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser, Prag 1843« (prwnich 6 swazků); — *spolek Hornobaworský*: od něho wydáwaný »Oberbawerisches Archiv«, w Mnichowě 1843, 5ho dílu swaz. 1ni; — *kníhkupectwi Bedřicha Ehrlicha* w Praze, ze swého skladu: »die Lehre vom tellurischen Dampfe und von der Circulation des Wassers unserer Erde, Prag 1843« — p. *Antonín Liška*, c. kr. gymnasialni prefekt w Bochpi: »O Wyliczce pod względem historii naturalnej dziejów i kapieli, napisał Felix Boc-

kowski, w Bochni 1843;« — činný aud, *Calvovské knihkupectví, své skladní knihy*: 1. »Anleitung zum praktischen Wiesenbau von Dr. Alexander v. Lengerke, Prag 1843« (druhé vydání), a. 2. »Zpráda života na východní Evropě, cesty a procházky po Halické zemi, sepsal K. W. Zap. W Praze 1844;« — *Jednota ku povzbuzení průmyslu w Čechách* svého w něm. řeči vydávaného Časopisu 1843 swaz, 19—22 a 1844 swaz. 1ni; — p. *Wáclav Wáta*, knihkupec w Časlavi, své skladní knížky: 1. Karbanik Latour, dle něm. od W. E. Libánského, w Časlavi 1843; a 2. Wypovězenci, powídka z částí francouzské války, přel. W. E. Libánský, w Chrudími 1844; — p. *Ignác Novák* w Praze, dva w Museum chybělé tematiemy pro Čechy od r. 1790 a 1791; — přispívající aud, p. *Bedřich Karel z Waterichsburgu*, swág spis: »Dies Buch gehört dem Böhmern Kalden Taus-Teinits 1844, 45, 46;« — p. *Josef Franta Šumavský*, korektor we Spurného knihtiskárně, 3ti a 4tý swazek svého úplného německo-českého Slovníka, w Pr. 1843; — p. *Prokop Seiffert*, správce fary Jinonické: *Parvum theatrum authore Adriano Romano E. A., Francos. MDXCV*; — činný aud, p. *Frant. Aloys Wacek*, děkan Kopidlenský, swau Řeč pohřební, drženau J. Exc. Filipíně Ludmile ovdovělé hraběnce ze Šliků, w Jičíně 1840; — p. *Pravoslav Matěj*, doktor lékařství, swau inaugurační dissertaci. »Die Medicinal-Pflanzen Böhmens. Wien 1843;« — přispívající aud, p. Dr. *Michael Senbek*, kanow. a kon. radda w Budějow.: »Dictionarium Teutsch-Italiänisch und Italiänisch-Teutsch, durch Levinum Hulsiam, Frankf. 1618;« — přispívající aud, p. *Wáclav Hájek*, starší kanowník na Vyšehradě: *Riegeriana 2tes Bändch., mit einem Porträt des Paul Rieggen, Wien und Prag. 1792;«* — p. *Karel Schiller*, probešský wířák a ceremoniáš na Vyšehradě: »Rukopis Královský, w Praze 1819;« — p. *Ludwik Schimpf*, ranhojič městský na Vyšehradě: »Historische Kleinigkeiten, Pr. 1792;« — p. *A. Čertkov*, místopresident. cis. Společnosti pro ruský dějepis a starožitnosti w Moskwě, své spisy: 1. О переводе глгошених манасерной надгребне словенскій азликъ, Москва 1841; 2. Воспоминанія о Сициліи, Москва 1836 (2 dily); 3. Описаніе древнихъ русскихъ Монетъ, Москва 1834. — Москва 1837, 38, 42 (s 33 kamenopisnými obrazy); 4. Описаніе посольства отправленнаго въ 1659 году отъ Царя Алексѣя Михайловича къ Фердинанду II. великому эерцову Тосканскому, Москва 1840; a 5. О числѣ русскіаго войска, завоевшаго Бѣларію въ 967-т 971 годахъ, Москва 1842; — p. *Michal Pogodin*, professor na cis. uniwersitě Moskevské: 1. Москвитининъ, журналъ издаваемый М. Позодиннымъ, Москва 1841 — 1842 (každého tydělíka 12 swazků s obrazy); a — 2. Камалгъзъ рукописей славянскихъ и русскихъ

Румянцова Музея. Сочин. А. Востокова. С. Петербургъ 1841; — р. *Josef Bodianský*, prof. na cis. universitě Moskewské: 1. Русскій историческій сборникъ, издаваемый обществомъ историкъ и древностей российскихъ, Москва 1840—42 (2 díly); — а Описание старопечатанныхъ книгъ Славянскихъ. Дополнение къ описанію библиотекъ графа Ф. А. Толстова и купца И. Н. Парскаго. Надалъ П. Спироевъ. Москва 1841; — р. *A. Kubarev*: Moskwy swój spis: Nestorъ первый писатель российскои исторіи, церковной и гражданскои. Москва 1842; — р. *Stěpán Sevičev*, prof. na cis. universitě Moskewské, swau řeč: Объ о множеніи семейнаго воспоминанія къ государственному. Москва 1842; — р. *N. A. hrabě Tolstoj*: své pojednání: О древнихъ вещахъ, найденныхъ въ 1838 году (с 3mi obrazy); — nejdušt. *arabiskupská konsistoř Praisá* 3ti swazek Časopisu pro katolické duchovenstvo, w Praze 1843; — c. k. *moravsko-slezská společnost pro rolnictví, přirodo- a zeměnanství*: své »Mittheilungen« w Brně 1821 až 1842, caplay exemplář w 82 čtverečných swazcích; 2. »Mittheilungen über den Futterbau, Brünn 1831;« 3. Mittheilungen behufs der Vermehrung u. Verbesserung der einheimischen Rindviehzucht. Brünn 1833;« 4. »Mittheilungen über zweckmässige Wahl, Bereitung und Verwendung des Düngers, Brünn 1835;« 5. »Mittheilungen über die zweckmässigste Aufbewahrung von Nahrungsmitteln für Menschen u. Hausthiere, Brünn 1840;« 6. »Mittheilungen über Naturgemässe Aufzucht; Nahrung, Pflege und Benützung der landwirthschaftl. Hausthiere, über Leinkultur und Flachsbereitung und über Mastung des Schlachthviehes, Brünn 1843;« — р. Dr. *Jakub Filip Kullk*, veřejný a řádný prof. vyšší matematiky na c. k. universitě Praiské, druhé vydání svého spisu »Lehrbuch der höheren Analysis. Prag 1843;« díl druhý; — *Hornolutická společnost nauk*: od ní vydané »Scriptores rerum Lusaticarum« 2ho dílu swaz. 2hý a poslední, w Zhořelci 1841; — k. *baworská akademie nauk*: své »Abhandlungen der historischen Klasse,« 3. dílu 3ti oddělení, w Mnichově 1843; 2. »Bulletin der k. Akademie der Wissenschaften, No. 1—55; a 3. Almanach der bair. Akademie der Wissenschaften, München 1843;« — přispívající aud. p. *Adolf Schmidl*, 3ti oddělení svého díla »Das Kaiserthum Oesterreich,« obsahující království české, w Štuttgartě 1843; — р. *M. F. Klácel*, prof. w Brně, své Počátky vědecké mluvnictví českého, w Brně 1843; — р. *Anton. Habl*, farář we Stranně, své něm. kázání na den posvěcení chrámu Páně, w Litoměřicích 1841; — р. *Josef Mik*: Geng vnd geb Thaler vnd alsdann die Vnwirdigen Taler vnd ander auslendischen geringe Münzsorten, Prag 1877; — р. *Emanuel Unzeit*, welikau dějepisuau tabulí »Prima Monarchia Illyrica;« — čtenářská

společnost v Plsku: Augšpurské všeobecné noviny, 2hé půlleti 1842 a 1ní půll. 1843; pak Widentské noviny, 2hé půlleti 1842 a 1ní půll. 1843; — *král. společnost rolnická v Lyonu* své »Annales des sciences physiques et naturelles d' Agriculture et d' Industrie, Tome V. année 1842, Lyon;« — p. *Gustav Th. Legis-Glückselig:* Zach. Theobaldi jun. Genealogica et Chronologica judicum, dutum et tegum Bohemiae series, Wittenbergae 1612; — *čtený a sbírající aud.* p. Dr. *Josef Liboslav Ziegler*, děkan Chrudimský: 1. Index locupletissimarum dictionum pro germanicis et bohemicis vocibus delectarum opera P. Fr. Kropfii, Pragae 1753; 2. Elementa universalis linguae slavicae auctore Joanne Herkel, Budae 1826; a 3. Homerus slavicus dialectis cognata lingua scripsit, auctore Gr. Dankowsky. Vindob. 1829—30; — *přispívající aud.* p. *Pravoslav Kaubek*, c. k. profes. řeti české na universitě Pražské: »Výjev citů ke jmeninám Jeho Oswícenosti P. T. p. Karla Filipa knížete ze Šwarzenberka, w Pr. 1843.

4. *Pro sbírku rukopisů, listin a rytin:* *čtený aud.* p. *František kníže z Lobkovic* 17 knéh ve folio, obsahujících tištěné i psané re-skripta v chronologickém pořádku, Moravy se týkající; 2. *Registra exekuci (útokův) wielijakých od r. 1548 a Stáná práwa o škody v království českém;* 3. *zlomek z Copiarium města Chrudimě 1582;* — p. *M. Christian Adolf Pešek*, diakon w Žitawě, dvě od jeho děda Christiana Peška skládané české písně od roku 1750; — p. *Ignác Novák*, kněz cirkewní w Praze, 3 vlastenské rytiny na mědi; — *čestný aud.* p. *Jan Purkyně*, prof. na universitě Wratislavské: Registrum bibliothecae curiae Wratislaviensis; — *přispívající a sbírající aud.* p. *Frant. Josef Sláma*, děkan Bechyňský, listinu na pergameně od r. 1443; — p. *A. Jaroslav Wrtátko:* List otevřený direktorůw w království českém od 6. Srpna 1618 s 27 pečeti; pak mapy Dolnolůžickau od r. 1757 a Hornolůžickau od r. 1759; — p. *Karel Šukart*, prakt. u c. k. vrchní kassy horní w Příbrami, opis hrobovního nápisu z kostela Mikulášského w Kašpárských Horách od r. 1347, a nápisu na zvonu tutěž od r. 1782; — *čestný aud.* p. *Bedřich hrabě Berchtold*, dva turecké rukopisy; — *nejmenovaný:* vlastnoručně od Jana Ant. Kuželha psanau partituru jeho Opery »Il Domino», drama in Musica.

5. *Pro sbírku pečeti:* p. *Karel Jos. Demuth*, c. k. ingrossator při deskách zemských, sádrový odtisk zlaté bully Ferdinanda II. s diplomu powýšení Piccolominiho w staw knížecí; — p. *Karel Šukart*, 1 petetní odtisk.

6. *Pro sbírku mincí:* přispívající a sbírající aud. p. *Josef Smidinger:* tolar s nápisem: »Segen des Mausfelder Berghaus 1836,« 8 malé stříbrné mince a jednu měděnau, pak vlastekau měděnau me-

další od r. 1804; — sbírající aud p. *Frant. Jos. Sláma* w Bechyni, 2 stříbrné mince; — přispívající aud, p. děkan *Bošon* w Drachowě, 2 větší a 3 menší mince stříbrné; — p. právní *Renner* w Bechyni, 2 větší a 2 menší stříbrné mince; — p. důchodní *Jindra*: 1 pěti drachmák od r. 1833; — p. *Leopold Kollmann*: 10 starých grošů stříbrných; — p. *Karel Stukart*, prakt. u c. k. vrchní kassy horní w Příbrami, 1 stříbrnau a 1 měděnau mincičku; — čestný aud, p. *Bedřich hrabě Berchtold*, 3 zlaté mince egyptské, pak 8 egyptských a tureckých stříbrných minci: — p. *Aloys Müller* w Pisku, 1 měděnau minci; — p. *Frant. Šikan*: měděný jetton; — p. *Karel Chrš*: početní peníz; — p. *Karel Hermann*: 2 mince stříbrné a 1 měděnau; — p. *Ludvík Radolph*: stříbrnau minci; — p. *Ignác Otto*: 3 malé mince stříbrné; — přispívající a sbírající aud, p. *Frant. Bezdrška* w Planí: 4 stříbrné mince a 1 měděnau; — p. *Pavěl Mnauček*, Pražský měšťan a nákladník, swal ozeňovatých stříbrných minci z časů Husitských; — p. *Kašpar*: 5 starobytlých stříbrných a 91 stírob. měděných minci, pak 86 minci stříbrných a 86 měděných newějších.

7. *Pro sbírku starobylostí*: činný aud, p. *Martin Neureutter*: starobytlý nástroj podobný srpů a 2 kuže vykepané na Žižkowě; — p. *Bohusinský*, forstník w Chausowě: na způsob přelenu prowtaný kámen nalezený w hradku lese Dobříšském; — p. *Vincenc Brausek*, starobytlý hrot.

Do pokladnice českého Museum na vydávání dobrých knih českých, přijímám

M A T I C E Č E S K É,

složili

ode dne 1. Října do 31. Prosince 1843:

Pan *Wilem Hlaváček*, studující w Praze, 10 zl. — p. *Prokop Wolfgang Polák*, doktor práv a zemský advokát w Praze, 50 zl. — p. *Antonín Kypta*, kaplan w Chrásticích, 10 zl. — p. *Antonín Wiktorjén*, posluchač filosofie w Praze, 5 zl. — p. *Wáclav Sláma*, posluchač filosofie w Praze, 5 zl. — *Knihovna gymnasium staroměstského* w Praze, 5 zl. — p. *Joséf Božetěch Klemens*, akademický malíř w Liptowském Sv. Mikuláši, 10 zl. — p. *Wáclav Pechur*, důchodní na Kosti, 10 zl. — p. *Jan Kadavý*, učitel w Pešti, 10 zl. — *Ústav českoslovanský* w Prešpurku, 10 zl. — p. *Kandýdus Prunar*, kněz w Teplé, 10 zl. — p. *Jan Dlauký*, doktor lékařství w Widni, 10 zl. — p. *Karel Körber*, měšťan Pražský, 10 zl. — p. *Josef Hellisch*, kustos

při národním Museum w Praze, 10 zl. — p. *Frant. Pawlowský*, dokt. práv a zemský advokát, 10 zl. — p. *Frant. Mudra*, kněz cirkewní, 10 zl. — p. *Josef Krška*, bohomluvec w Hradci Králově, 10 zl. — p. *Tomáš Stoký*, měšťan w Blatné, 5 zl. — p. *Antonín Jaroslav Wrtátko*, přestaun p. barona Kikdepranta w Praze, 20 zl. — p. *Ant. Beran*, přiwátník u Pirámu, 10 zl. — Weledůst. p. *Frant. de Paula Pöllner*, probošt kapitoly na hradě Pražském a c. k. direktor gymnasiałni, pro knihownu gymnasiałni staroměstsku w Praze, 8 zl. — p. *Jan Dlabac*, doktor lékařstwi w Nymburce, 10 zl. — p. *Matěj Havelka*, magistrátni radca w Nymburce, 10 zl. — p. *Jan Šantl*, právní w Královém Městci, 10 zl. — p. *Jan Macháček*, wrchní w Dymokurech, 10 zl. — Wysokorodý p. *Albert hrabě Nugent* w Záhřebu, 50 zl. — p. *Teobald Bullček*, kaplan w Labské Týnici, 10 zl. — p. *Josef Podstranský*, kaplan w Žitunicich, 10 zl. — p. *Josef Duraz*, právní na Peruci, 10 zl. — p. *Aloys Pravoslav Trojan*, prak. u k. fiskálního úřadu w Praze, 10 zl. — p. *Karel Milan Letinský*, technyk w Praze, 10 zl. — p. *Jan Jindřich*, technyk w Praze, 10 zl. — paní *Karolína Jindřichová*, měšťanka a nákladnice w Praze, 10 zl. — p. *Cyril Braunšteiner*, kněz w Teplé, 10 zl. — p. *Jan Lindner*, kaplan w Kolině, 10 zl. — p. *Karel Tomíček*, studující w Kolině, 10 zl. — p. *Karel Pros*, aktuar w Kolině, 10 zl. — p. *Karel Patočka*, kancelářský w Kolině, 10 zl. — Slečna *Boženka Veitová* w Kolině, 10 zl. — p. *Karel Wlastislav Pštros*, měšťan Pražský a držitel statku w Kolině, 50 zl. — p. *Frant. Leger*, radní a policejní komisar w Kolině, 10 zl. — p. *Karel Čestmír Knyrš*, kand. doktorátu práv a c. k. poštovní w Kolině, 10 zl. — Slečna *Maximiliana Anna Šnyrchová* w Kolině, 10 zl. — paní *Marie Wlastimila Saukupová*, měšťanka Pražská w Kolině, 10 zl. — p. *Karel Brečka*, městský nawladní w Kolině, 10 zl. — p. *Josef Blahovid Mindřík*, sládek w Kolině, 10 zl. — p. *Josef Jan Cvik*, usedlý měšťan w Kolině, 10 zl. — p. *Antonín Boleslav Formánek*, měšťan w Kolině, 10 zl. — p. *Wáclav Dobromil Zeman*, kontrybuční w Kolině, 10 zl. — p. *Jan Wrtišlaw Čermák*, důchodní w Kolině, 10 zl. — p. *Wincenc Budislav Audolenský*, kancelářský w Kolině, 10 zl. — paní *Aloynie Miláda Honejšková*, měšťanka w Kolině, 10 zl. — p. *Wincenc Karabáček*, studující w Kolině, 10 zl. — Slečna *Anna Dobromila Krčková* w Kolině, 10 zl. — p. *Frant. Budetinský*, studující w Kolině, 10 zl. — p. *Benjamin Paleček*, magistrátni výběrčí w Kolině, 10 zl. — p. *Frant. Paleček*, studující w Kolině, 10 zl. — p. *Wáclav Holeček*, kancelářský w Kolině, 10 zl. — p. *Petr Strnad*, farář w starém Kolině, 10 zl. — p. *Josef Tichý*, kaplan w starém Kolině, 10 zl. — p. *Jan Cvik*, Kolinský, kaplan w Plaňanech, 10 zl. — p. *Josef Brežina*, duchowní správce w Sanech,

panství Kolínského, 10 zl. — p. *Josef Cvrček*, duchovní správce ve Weltrubech, panství Kolínského, 10 zl. — p. *Josef Klíka*, kooperátor ve Wohařích, panství Kolínského, 10 zl. — p. *Frant. Wšetečka*, lékárník v Nymburce, 10 zl. — p. *Frant. Duchon*, kaplan v Nymburce, 10 zl. — p. *Jan Šantrůček*, kazatel v Libenicích, panství Kolínského, 10 zl. — Slečna *Bohumila Ladmanová* v Čáslavi, 10 zl. — p. *Jan Bohumír Pečenka*, kaplan v Čáslavi, 10 zl. — p. *Josef Stínal*, kaplan a učitel náboženství v Nových Dvорах, 10 zl. — p. *Josef Šícha*, doktor lékařství v Nových Dvорах, 10 zl. — p. *Fr. Procházka*, studující v Nových Dvорах, 10 zl. — p. *Antonín Rypka*, kooperátor v Labské Týnici, 10 zl. — p. *Augustýn Brožek*, důchodní v Labské Týnici, 10 zl. — p. *Antonín Bulíček*, kněz cirkve v Labské Týnici, 10 zl. — p. *Wáclav Lisálek*, gruntuovník v Klech, panství Kolínského, 10 zl. — p. *Jan Holub*, kooperátor v Nymburce, 10 zl. — p. *Bedřich Pitros*, měšťan a sládek v Praze, 10 zl. — p. *Jan Pravoslav Matín*, doktor lékařství v Nymburce, 10 zl. — p. *Jan Neubauer*, prakt. při k. fiskálním úřadě v Praze, 5 zl. — *Kuřimská*, 7 zl. — p. *Stolovský*, správce na Klenově, 10 zl. — p. *Wáclav Ingryš*, kancelářský ve Wyhařově, 10 zl. — p. *Maximilian Apltauer*, právní v Tojanově, 10 zl. — p. *Jakub Krvětón*, studující v Klatově, 10 zl. — p. *Antonín Zloch*, doktor práv a vrchní na panství Mostově, 10 zl. — p. *Wáclav Panflovic*, farář v Eisenstrasu, 10 zl. — p. *Antonín Spirman*, farář v Janovicích, 10 zl. — p. *Wincenc Labler*, děkan v Berauně, 10 zl. — p. *Wojtěch Hluka*, kaplan v Kwilicích, 10 zl. — p. *Ferdinand Fingerhut*, sládek v Praze, 10 zl. — p. *Frant. Škrivan*, doktor lékařství a fysik v Mezeříči, 10 zl. — p. *Miroslav Kalab*, studující v Mezeříči, 15 zl. — p. *Wáclav Černý*, kooperátor v Aupici, 10 zl. — p. *Josef Seidl*, kaplan v Polné, 10 zl. — p. *Frant. Stránský*, kooperátor v Žďirci, 5 zl. — p. *Jan Müller*, studující v Moravské Třebíči, 10 zl. — p. *Antonín Püner*, obchodník v Polné, 10 zl. — p. *Fr. Petr Poimann*, kooperátor v Německém na Moravě, 10 zl. — p. *Josef Procházka*, kandidát bohosloví ewang. ve Widni, 10 zl. — p. *Bedřich Hawlik*, posluchač lékařství ve Widni, 10 zl. — p. *Jan Lautman*, úředník při wodárnách ve Widni, 10 zl. — p. *Jan Bernard*, farář v Týně nad Rowenskem, 20 zl. — p. *Frant. Miták*, lokalista v Laučkách, 10 zl. — p. *Frant. Makovský*, měšťan a knihář v Praze, 10 zl. — p. *Jan Šartner*, posluchač filosofie v Praze, 10 zl. — p. *Karel Andrie*, posluchač filosofie v Praze, 10 zl. — p. *Wáclav Pirk*, kaplan v Českém Třebowě, 10 zl. — p. *Josef Hrdina*, kaplan v Českém Třebowě, 10 zl. — p. *Frant. Pacelt*, kaplan v Týně nad Rowenskem, 10 zl. — p. *Tomáš Stocký*, měšťan v Blatné, 5 zl. — p. *Josef Sto-*

klasa, farář w Klenowicich, 10 zl. — p. *Havel Borowsky*, pěstoun w Moskwě, 15 zl. — p. *Alexej Chomiakon*, majitel statku, w Moskwě, 50 zl. — p. *Dimítri Alexandrowič Walujew*, majitel statku, w Moskwě, 50 zl. — p. *Josef Pták*, farář w Panenské Týnici, 10 zl. — p. *Josef Ambrož*, školní pomocník w Zaboří, 10 zl. — p. *Antonín Šlechta*, doktor lékařství na Hrubé Skále, 10 zl. — p. *Wincenc Jaroslav Mastný*, obchodník w Lomnici, 10 zl. — p. *Adolf Wieser*, studující w Jičíně, 10 zl. — p. *Frant. Darilek*, kaplan w Kostelci nad Orlicí, 10 zl. — p. *Román Sezonský*, rektor a gymnasiální prefekt w Rychnowě, 10 zl. — p. *Josef Hybl*, kooperátor w Olešnici, 10 zl. — p. *Ignác Kumpošt*, studující w Rychnowě, 10 zl. — p. *Jan Malipetr*, učitel w Praze, 10 zl. — p. *Jan Brabec*, usedlý měšťan a dřevař w Praze, 10 zl. — p. *Karel Juromír Erben*, aktuar učené společnosti w Praze, 10 zl. — p. *Frant. Smrčka*, úředník při policejní direkcí w Benátkách, 10 zl. — p. *Jan Tegazzini*, doktor práv we Widni, 10 zl. — p. *Karel Hof*, posluchač filosofie w Praze, 10 zl. — p. *Frant. Raiman*, posluchač bohomyšlence, 10 zl. — p. *Josef Dudych*, bohomyšlence w Hradci Králové, 10 zl. — p. *Josef Kendík*, kaplan w Listě, 10 zl. — p. *Jan Brádka*, k. úředník fiskální w Praze, 10 zl. — p. *Antonín Štěrka*, rytec w Praze, 10 zl. — p. *Frant. Xav. Kawan*, učitel hudby w Praze, 10 zl. — p. *Karel Demuth*, ingrossátor k. desk zemských w Praze, 10 zl. — p. *Ludvík z Rittersberku*, literát we Lwowě, 10 zl. — p. *Aloys Ladislav Janata*, kaplan w Časlavi, 20 zl. — p. *Inocenc Frencl*, kaplan w Staré Boleslavi, 5 zl. — p. *Jan Šuran*, školní pomocník w Praze, 10 zl. — p. *Wáclav de Laglio*, adjunkt strojnictví na ústavu technickém w Praze, 10 zl. — p. *Jan Adamec*, ředitel hlavní školy w Poděbradech, 10 zl. — p. *Frant. Pokorný*, studující w Českém Brodě, 10 zl. — p. *Jan Pervolf*, c. k. poštovní w Pláňanech, 10 zl. — p. *Frant. Marek*, kaplan u Horách Kutných, 10 zl. — p. *Dominik Wrabec*, farář w Hořicích u Wolině, 10 zl. — p. *Jan Rozlílek*, bohomyšlence w Hradci Králové, 10 zl. — p. *Josef Müller*, doktor lékařství a c. k. krajský fysik w Praze, 10 zl. — p. *Mikuláš Físer*, farář w Pozní, 10 zl. — p. *Josef Kohlrus*, bohomyšlence w Praze, 5 zl. — p. *Parvel Netpor*, ewangelický duchow. pastýř helwetského wyznání w Močowicich, 10 zl. — p. *Josef Kalat*, rychtář w Radlicích, 10 zl. — p. *Emanuel Hellich*, lékárník w Poděbradech, 5 zl. — p. *Wilém Štastný*, měšťan a knihář w Praze, 10 zl. — p. *Josef Hanuš*, úředník při c. k. státní direkcí w Budějowicích, 10 zl. — p. *Wáclav Bezděka*, kaplan w Bílé Hůrce, 10 zl. — p. *Antonín Wlasák*, kaplan we Wlašimi, 10 zl. — p. *Josef Mrázek*, kupec we Wlašimi, 10 zl. — p. *Wáclav Horvorka*, právní we Wlašimi, 10 zl. — p. *Josef Huleš*, měšťan a obchodník w Praze, 10 zl. — p. *Josef Ambrož Gabriel*, právník w Praze, 5 zl. — p. *Wincenc Šafránek*, měšťan a krupáč w Nymburce, 10 zl. — p. *Frant. Tesar*, učitel w Praze, 10 zl. — p. *Karel Hejbl*, panský zahradník w Zlonicích, 10 zl. — p. *Jan Borowicka*, mistr hrnčířský w Mísku, 10 zl. — p. *Eduard Forchheimer*, fabrikant w Karlině, 10 zl. — p. *Josef Khun*, kaplan w Polné, 5 zl. — p. *Ludvík Worcl*, studující w Praze, 10 zl. — p. *Jan Sary*, studující w Praze, 10 zl. — p. *Jan Kraus*, kandidát státní w Praze, 10 zl. — p. *Josef Pekárek*, bohomyšlence w Budějowicích, 10 zl. — p. *Šimon Štefal*, bohomyšlence w Budějowicích, 10 zl. — p. *Wincenc Sexer*, bohomyšlence w Budějowicích, 10 zl. — p. *Wilém Cestmír Gutmanthal*, kadet strážník u c. k. pluku barona Palombini w Praze, 10 zl. — p. *Parvel Mnauček*, měšťan w Praze, 10 zl. — p. *Ferdinand Kop*, bohomyšlence w Praze, 10 zl. — p. *Petr Jordán*, doktor filosofie w Lipsku, 5 zl. — p. *J. Lutzan-Pfuhl*, literát w Lipsku, 5 zl. — p. *Jan Nep. Gürke*, farní administrátor w Postupicích, 10 zl. — p. *Josef Pacák*, kaplan w Lečicích, 10 zl. — p.

Karel Hýna, zámecký kaplan w Nížborku, 15 zl. — p. *Josef Píza*, farář w Wrbně, 10 zl. — p. *Matěj Heinrich*, kaplan Tejnský w Pr., 10 zl. — p. *Antonín Hora*, c. k. professor bohomluwectwí w Praze, 15 zl. — p. *Liborius Tolman*, učitel w Nowých Dworích, 10 zl. — p. *Antonín Wiktorjín*, posluchač filosofie w Praze, 5 zl. — p. *W. Sláma*, posluchač filosofie w Praze, 5 zl. — p. *Frant. Ferdinand Felix*, kaplan w Bechyni, 10 zl. — p. *Antonín Nowotný*, lékarník w Panenské Tejnici, 10 zl. — p. *Edvard Magerstein*, důchodní w Peruci, 10 zl. — p. *Ondřej Palacký*, pěstauu we Widni, 5 zl. — Wýsokorodý p. *Fřidrich hrabě Chotek*, pro knihownu zámku swého Kačiny, 20 zl. — p. *Josef Křikawa*, wrchní we Wrchlabi, 10 zl. — p. *Antonín Zupanský*, měšťan w Turnově, 50 zl. — p. *Antonín Konopáč*, farář we Swinčanech, 10 zl. — p. *Josef Škoda*, exposita w Jezbořicích, 10 zl. — *Školní knihowna města Skučce*, 20 zl. — p. *Jan Slawík*, usedlý měšťan w Praze, 10 zl. — p. *Josef Pér*, mlynář w Pálčku, 10 zl. — p. *Jakub Mazera*, stawitel w Přesticích, 10 zl. — p. *Aloys Krása*, studující na staroměstském gymnasiu, 10 zl. — p. *Jakub Hotanavský*, kněz obřadu ruského we Lwowě, 10 zl. — p. *Jan Šmarda*, usedlý měšťan we Widni, 50 zl. — p. *Josef Rechcigl*, kaplan w Semilech, 10 zl. — p. *Jan Walenta*, listowní w Semilech, 10 zl. — p. *Wáclav Macháček*, právní w Žirči, 10 zl. — p. *Josef Renger*, učitel w Jenčowicích, 10 zl. — p. *Josef Daubek*, pisar w Kosmanosích, 5 zl. — p. *Jan Rier*, doktor lékařstwí w Praze, 10 zl. — p. *Josef Hlavsa*, měšťan a mlynář w Praze, 10 zl. — p. *Frant. Kučera*, malíř krajín w Praze, 10 zl. — p. *Jan Cenek*, kaplan w Pardubicích, 10 zl. — p. *Ferdinand Ritter*, posluchač filosofie, 5 zl. — p. *Aloys Müller*, měšťan a kupec w Praze, 10 zl. — p. *Frant. Marek*, posluchač stawitelstwí w Pr., 10 zl. — p. *Jan Slavomír Tomiček*, literát w Pr., 10 zl. — p. *Wáclav Merklas*, rytec w Praze, 5 zl. — p. *Frant. Hladík*, prakt. u c. k. komorního úřadu w Praze, 10 zl. — p. *Frant. Kramář*, posluchač lékařnictwí w Praze, 10 zl. — p. *Břetislav Paul*, měšťan a lučebník w Praze, 10 zl. — p. *Jan Rozum*, posluchač filosofie w Praze, 4 zl. — p. *Cyprian Lelek*, kooperátor w Hulčíně, 30 zl. — *Škola města Myta*, 20 zl. — p. *Wojtěch Wolf*, farář w Škrabniku 10 zl. — p. *Jan Klasterský*, kaplan w Škrabniku, 10 zl. — p. *Josef Herzan*, arciděkan na Horách Kutných, 10 zl. — p. *Josef Peřina*, kaplan na Horách Kutných, 10 zl. — p. *Wojtěch Swoboda*, právní na Horách Kutných, 10 zl. — Slečna *Marie Monyka Hokowa* na Horách Kutných, 10 zl. — p. *Frant. Ekert*, doktor lékařstwí i hojitelstwí w Kolíně, 10 zl. — p. *Josef Šnůdinger*, 10 zl. — p. *Josef Macha*, kancelářský w Cerhenicích, 10 zl. — p. *Emanuel Dobronský*, posluchač práv w Praze, 10 zl. — p. *Ferdinand Urban*, technik w Praze, 10 zl. — Panna *Dorota Božena Buškowa*, dcera rolníková w Rokytnici, 10 zl. — p. *Jan Nep. Prais*, representant měšťanský a přednosta kupectwa w Liberci, 10 zl. — p. *Tomáš Česek*, kand. ewangelického bohoslowí we Widni, 10 zl. — p. *Benjamin Opočenský*, kand. ewangel. bohoslowí we Widni, 10 zl. — p. *Josef Reisch*, dokt. lék. a děkan fak. lék. w Praze, 10 zl. — p. *Wáclav Michalek*, učitel w Praze, 10 zl. — p. *Wilem Dušan Letinský*, posl. filosofie w Praze, 5 zl. — p. *Wáclav Zykmuud*, kněz cirkewní a adjunkt na staroměst. gymn., 5 zl. — p. *Frant. Prášil*, dokt. lékař. a lékař první třídy w Moskwě, 10 zl. — *Knihowna učitelská w Praze*, 20 zl. — p. *Josef Némec*, respicient w Praze, 5 zl. — p. *Jan Bilek*, kaplan w Bartošowicích, 5 zl. — p. *Jan Newlove*, architekt w Praze, 10 zl.

Dohromady 2,780 zl. na stříbre.

Redaktor: Jan Er. Wocel.
(Bytem w dlouhé třídě, číslo 726.)

Č A S O P I S

ČESKÉHO MUSEUM.

OSMNÁCTÝ ROČNÍK.

SWAZEK DRUHÝ.

W PRAZE,
NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.
1844.

UČENÍ

UČENÍ

UČENÍ

UČENÍ

I.

Fédra Augusta Liberta

B á j k y A e s ó p o w é.

Přeložil Josef Chmela.

Kniha první.

—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—

Úvod.

Co látky Aesópus našel bajkář mile,
Weršem to šestinohým vyličil já zase.
Dar knížky té dvojí: i jest na smích lidem,
I též radau maudrauto napomíná živých.
Chtěl-liby ale na to někdo zehrati, že strom i
Howor wede tam, a nejen samá ta zvíř živá:
Ten pomni, žert že to w bajích vymyšlených.

1. Wlk a jehně.

U potoka jednoho sešli wlk se s jehnětem,
Žizní moření: hořeji pozastawí se wlk,
Jehnátko pak doleji podál. Krutým toť on
Pužen hladem, tu k hádce dáwa příčinu,
Řka: *Co mi, bře ty, kalnau k pití činíš wodu?*
A bázliwá беруška na to jemu odpowí:
I jakž, prosím, možná mi, čeho taužíš, wtku?
Wodat dolů na slopt běží mi od tebe.
Odbýt žiwau prawdy swaté moci lupič:
Mne před měsíci šesti, di, proklínalos!

Beránek odpowí: *Mne na světě nebylo.*
Tak twůj, při sám Perún, to byl tatík! prawi.
 A tak chopiw sápa smrti ho neprawau.

Bájka takowýmto psána jest lidem tato,
 Co příčinau wymyšlenau newinu hubí.

2. Skokani o krále prosící.

Rowné w Athénách když panowaly zákony:
 Drzá smělost obec na ruby obrátila
 A swéwole otěž býwalau popustila.
 Strany buřičůw se sjednotí toť; Akropol
 Osadí samowládnau Pisistratos mocí.
 Smutné co swé poroby plakali jsau Attici,
 Ně žeby krutý byl, ale že nezvyklým všaké
 Břemeno přichází těžké, i do tužby se dali:
 Aesópus ai! takowauto bájku jim powí.
 Skokani, w bařišti do wůle proskakující se,
 K Perúnowi o krále wolají hlasitým křikem,
 Rozpustiléby mrawy na uzdu mocně jal.
 Usměje se bůh bohůw a dá břewénko jim
 Malé: to padši náhle pohne wodau tichau
 A pokolení třeskem bojácné popoleká.
 To když potopené dlauho trčelo we slínu,
 Jeden hlavu ticho wystrčí z vody náhodau
 A krále wyskaumaw, brachy, kde jaký, swolá.
 Bez strachu plowau k němu ti, jakoby o sázku to;
 I vyskočí naň pokolení lehkomyšlné,
 A celého jej pokálejíc hanobau všakau
 O jiného zašlau krále hlas k Perúnowi:
K ničemu že ten není, jehož jsau dostali.
 Tu pošle jim hada. Ten zubem nemilostiwým
 Popadá tu jednoho za druhým. Darmoť smrti
 Utíkají nemotorci: hlas strachy se tají.
 Merkuriowi na boha tajmo zase žádost dají:
Nebohýmby ráčil přispěti. On ale na to dí:

*Dobrého že jste si bydla nechťeli wdžiti,
Ta neste nehodu! Tak i, milí wy měšťané,
Snažejte to, by horši nepadlo zlé na vás!*

3. Sojka a páwi.

Cizími si nelibuj wynášeti se dary,
No život raděj dle swého wěsti způsobu,
Aesóp jakožto nám wyjewuje příkladem.

Marnau wypauwajíc se pýchau, páwowi
Co wypadalo, to nasbírala si sojčice peří,
I wystrojila se; pak na sestry nedbajíc,
W zlatostkwělé wmísila se hejno tam pawí.
Oni ale nestudě wyšklubau pera dědowa,
I wytepaří zobáky. Sojka 'potepaná
K vlastním celá schliplá wrací se přátelům;
Trpkau však, od nich odbytá, trpí hanu.
Tu z těch, jimiž prwé pohrdala, jedna dí:
*Bydlem naším za wděk kdybys byla wzala,
A příroda co dala, mile násst byla chtěla:
Nezkusilabys byla toho nikdy příkoří,
Anižby nešťastnau twoji tě odbýwali.*

4. Pes maso přes řeku nesaucí.

Práwem tratí vlastní, kdoli po cizím baží.

Tichau řekau ai! pes plowaje masa kus nese.
W hladině zrcadlowé widí swój podobu;
A jiný jinau koříš že nese, za to tak maje,
Chce wyrwati mu ji. Než lakotnost ošizená
I ten, w zubech co měla, do wody pustí pokrm,
A tak, po čem bažila, nemohla dostati.

5. Kráva, koza, owce a lew.

Nikdyž není wěrný s mohaucníkem spolek:
Mau tato baječka průpowídku dotwrdí.

Kráwa, koza, owce bezprawí trpěnlíwá,
 Lwowy po lesích, po horách byly společnice.
 I kdyžto náramného ulowili jelena,
 Na díly lew ho rozdělí a takto dí:
První, že lew mi říkájí, si wezmu já;
Druhý, žeto udatný jsem, odstaupíte mi;
A že více síly mám, třetí mi zůstane;
Kdo mi se čtvrtého dotkne, nešťasten bude!
 A tak celau zloba si koříst pobrala sama.

6. Skokani k slunci.

Hlučné u sauseda Nenechala wida námluwy
 Aesópus, i na tom místě počne powídati.
 Manželku slunce kdys pojiti prý chtělo;
 K nebi tu skokani powzdvihli taužebné hlasy.
 Kwakotem hnutý skokaním Perún skaumá, coby
 Nářku bylo přičinau? Tu dí kalužák jeden:
Jedním celá sluncem nyní prahne bařina,
A smrt po sušínách zachwacuje bídaky nás.
Jakžto bude pak, děti kolikli naplodí?

7. Liška a krabuška.

Herči krabušku liška uwidí náhodau:
Ó diw jakáto krásá mozku, dí, nemá!

To praweno těm, hodnost kterým i sláwu dal
 Osud, zdrowého však rozumu pobral za to.

8. Wlk a jeřáb.

Na zlých kdo žádá odměnu za zásluhy jaké,
 Ten chybuje dwojnásob: to, že nehodným platen,
 A pak že nelze bez nehody obstáti mu.

We chřtáně košť uwázla wlkwí pohlčená,
 Kratau bolestí zklíčený, kde koho wěděl,
 Lákal cenau, zlobu tu z krku by wynal jemu.

Až pak jeřáb swatým ujištěný slowem
 Dlouhý swěří dobrota! tlamě krvavé zobák,
 A lečbu tak: wykoná nebezpečnau wtku.
 Když ale z ujednaného upomíná platu:
O newděku, ty, wlk dí, hlavous celau z huby
Naši wynesl, a ještě žádáš odplaty? —

9. Wrabec a zajíc.

Radiťi jiným a sám na pozoru nemíti se,
 Že zpozdilost, ukážeme několiká slowy.

Orlem zajíc lapený činil wřesky weliké.
 Wrabec ho týraje: *Kamto, di, mrštnost děla*
Se twá? A což se twé opozdily tak běhy?
 Co tak mluwí, jestřáb samého lapí mžikem
 A darmo nářkem úpějíciho zahubí,
 Zajíc polozkonalý w smrti hodině se těší:
Naším co bezpečen tuto smál se nehodám,
Stejnými nářky želiš nyní téhož osudu.

10. Wlk, liška, opice.

Kdo we lži mrzké kdy se okáže sausedu,
 I prawdu ať mluwí mu pak, důwěru tratí.
 Krátká dokáže to baje nám Aesópowá.

Ze zpáchané krádeže winí lišku lsiwau
 Wlk. Ona zapírá, té na ní winy že není.
 A tak za saudce opice mezi ně se posadí.
 Když pak oba až ke konci swau provedli řeč,
 To prý usauzení opice o tom dala:
Ty žeby, co žádáš, byl ztratil, nezdá se mi;
A ty, co mile zapíráš, žes uzmula to, wěřím.

11. Osel a lew na honě.

Kdo chlubně se wynáší řečí, ctnosti nemaje,
 Klamá ciziho: než domácí směje se mu.

S oslem společníkem na hon si vyjde lew :
 I ukryje do hauští jej i napomene spolu,
 Zwěř aby plachau hlasem neobyčejným lekal
 A utíkající pak lapal. Milý ušák
 Ze vši najednau síly do hykání se dá,
 A zwěř všakau diwem děsí neslýchaným.
 Ta poděšená po swých co tam spádech běží,
 Hružokrutým lew útokem na ni udeří;
 Jsa pak lowem unawen, na osla tu zawolá;
 I hlas mu káže tajiti. Ten hrdostí pln:
Kterak se líbí služba mého, di, hlasu?
Wyborně, weče lew; tak že twého rodu kdybych
Neznal a udatství, sám strachem bylbych utekl.

12. Jelen u pramene.

Tupené že bývají věci wychválených
 Lepší časem, tuto nám powídka pozjewí.

Napiw se u zdroje se pozastawí jelen,
 A swau widí tam we studánce postawu.
 Co panožitým se obdiwuje mile parohům,
 Táhlých i nadčítaw tupí tenkost běhů:
 Lowčích najednau polekaný hlaholem rohů
 Rowinau na útěk dá se, a lehaunkým během
 Chrtům wynikne. Les tu wítá zvířeti.
 Za parohy tam zachycowané uwízaje
 Lítým honicích psů zubem posápaný
 Ta prý zkonáwaje s duší pustil slowa:
Běda mi, teprw nyní že poznávám, kterak
Prospěšno bylo to prawdě, co prwé jsem tupil;
I jakau, co chwdlil jsem, žalost mi učinilo.

13. Liška a krkavec.

Lstiwých lidí chwalné kdo rád slýchá řeči,
 Trpkau zajisté pozdě opyká to pokutau.

Uchvácenau z okna krkawec homolku co
 Chystá se jísti, na stromu vysokém sedě,
 Liška uvidí ho; i počne takto howoriti:
Ó kterako leskne twé, krkawče, se to perí!
Audí jakau to, hledí chowáš ušlechtilost!
Kdybys hlasu ty měl, ptáka nad tebe by nebylo."
 Pošetilec ale ten, hlas chtě swůj okázati,
 Homolku pustí z huby, kterau okamžikem
 Liška ošemetná do hltavých lapí zubův.
 Blbý zklamán tu teprw si powzdéchně krkawec.

Chytrá hlawa tu se ukazuje: ta co chytrotau
 Wáží, tolik přewyšuje wesdy maudrotau.

14. Šwec lékařem.

Prták daremný a na mizinu již uweđený
 W cizině to neznámé do léčení se dá,
 A lék proti jedu dáváje jiným pod jmenem,
 Hojně tu dojde chvály, básní, oslawy.
 Zkličen leží těžkau tu nemocí města pán.
 Ten aby zkusil jeho umění, koflík si dá
 Přinésti, a naliw do něho wody pak, jakoby lék
 Jeho s jedem jinýmto rozmíchál zase,
 Dává jemu wypiti, i dary za to určuje.
 Smrti ten strachem wyzná se čistosrdečně mu,
 Žádnau že lékařskau umau, ale blbotau
 Lidskau slowůtnosti takowé že jest nabył.
 Swolaw panowník lid, těmito doloží slowy:
Ó-nejsteli pošetilci, já řku, wy welicí,
Bez rozpaků že swěřujete tomu swé hlawy,
Jemužto žádný neswěřil na obuw nohy?

Oprawdu bájka na ty, tuším, asi se hodí,
 Z jejichž nerozumu wýdělek bere nestuda.

15. Osěl a pastýř.

We vládeh obecně jaká stane se změna,
Jméno leda pána, nic chudobný nezmění.
Že pravda jest, malá powi báseň tato.

Pastýř starý, bojázliwý, pasa na lukách
Oslíka, nepřátele najednau polekaný
Hlukem, radí mu utéci, aby jich nezajali.

*Tento ale wáhawo: „Což, prosím, myslíš, duka že
Wítězitel oslowi posadí saumary? wece.*

*Zawrtí hlawau stařec. Tedy co mi po tom, komu
Slaužím, musímli sedlo nositi své wšudy?*

16. Jelen, owce a wlk.

Zlým úskokemli si co wypůjčí pokladač,
Dobrého ničehož, leč samé hlědí zloby.

Pšenice o míru žádal owci pan jelen.

Rukojmě wlk. Než ona bojíc se podvodu

Dí: *Laupiti a utikati umíwá wsdy wlk;*

Ty pak honem prudkým umíš mizeti z očí.

Kdežbych hledala wás, až přišelby den platu?

17. Owce, pes a wlk.

Slušnau za lež nosiwaji lháři pokutu.

Zlý pes, utrhačný, chtěl na owci pecen chleba,

Který že byl on prý zapůjčil jí kdysi.

Dožádaný za swědka wlk: *Ba nejen jeden,*

Dí, ale deset že dlužna jich psowi, twrdí.

Odsauzená křiwým swědectwím owčice,

Dlužna co nebyla, zaplatila. Než po málo dnech

Zubkyně widauc, an wlk leží w jámě chycený:

To pokuta, dí, bahem za čin zá zlý, daná!

18. *Tista w polohu.*

Člowěka lichého lichotnost úklady nese:
Těch se warowati radí dolejší řádky nám.

K polohu strojíc se tista, žádá sausedu,
We swé by jí dala budce ten wyležeti kaut;
Ráda učinila. A když ta místo swé chce zas,
Do prosby dá se ona, o čas malý prosíc,
Coby mohla silnější s sebau woditu mládé.
Když i ten minul, žádá mocí ta merno zas
Ložisko swé. *Mněli oddolati budeš mocí
I plemenu mému, di ona, pak uhneš se ti!*

19. *Psi hladowí.*

Nejen že bez prospěchu pošetila jest rada,
Ale i časem do záhuby wodí zemšťany.

Wolowici do řeky potopenau psi uwiděli.
Snáze tu Wyattnauti aby mohli a zežrati,
Začnau wypíjeti wodu; ale rozdmuwše se
Prwé zahynuli, než, po čem bažili, měli.

20. *Žena slehající.*

Nikdo nechodí tam rád, kdež ublíženo jemu.

Mésíce došly a ženě bylo wyležeti kaut.
Na zemi ležíc těžké wysílá ach! wzdechy.
Manžel radí, na lůžko by se odebrala,
Kdež břímě dospělé byloby odložiti líp.
*Ach, di ta, neštěstí kde početí swé mělo,
Swůj tam žeby, welice pochybuji, konec wzala.*

21. *Starý lew, kanec, býk a osel.*

Přijdeli o někdejší kdo hodnost swau a čest,
Býwá za posměch w nehodě těžké on i babám.

Když lew wěkem sešlý, silau opuštěný,
 Ležel, dech už popadaje poslední, chudšas :
 Přizena se naň kanec s tesákem jiskřivým
 Za křiwdy dáwné mstí nerážnauto se ranau;
 Byl tu zase newražiwým rohem tělo potrká
 Nepříteli. Wida tu pak osel, bez trestu že
 I tomu lze bítí jej, čelo mu kopytem ztepe.
 Ten pak zkonáwaje: *Od udatných, dí, nesl*
Jsem těžko rauháni; že pak tobě, šeredo
Swěta, trpěti to musím, smrti se podobá dvojí.

22. Lasice a člověk.

Člowěk chytil jednau lasici. Blizké smrti
 Chtěje ujiti: *Milost, prosím, mi dej!* wolá,
Že od myši čistím ti dům od škodliwých.
 On pak: *Kdybys m n ě to činila, na to odpowí,*
Milé byloby, i, o niž prosíš, dal bych milost.
Kausků že pak, kterých se jim chce, zažiti se
Snazíš, a je i samé spolu zežíráš chutě:
Neraď mi darmo milosti té přičítati.
 To promluwiw zabije tu nešlechetnici.

To jim že řečeno, přiznati se musí tací,
 Jejichžto saukromný howí sám sobě zisk,
 A zásluhau marnau newidomým se honosí.

23. Wěrný pes.

Štědrota ponáhlá wsdy nerozumu býwá milá;
 Maudrému ale osidla neplatná klade.

Noční zloděj chlebička kus hodil psowi,
 Skaumaje, nedáli se lapiti hosenau krmí.
Myslíš ty, já řku, tento dí, zahradiťi mi
Jazyk, aby neštěkal pro pána, welice se
Mýlíš. Nebo tato mi káže dobrota bedliti,
Wydělků žádnýchoby za mau neměl winau.

24. Žába a kráva.

Chudák po možných chtěje činiti totéž, hyne.

Krawici na lauce žába uhlídá kdysi.
 Tu vznawši zázvistí se náramnau ona,
 Krabatau nadýmá kůži, tázajíc mladých
 Se swých, zdaližto bylaby nad kráwu široká?
 Odpírají oni. Kůži ona natáhne zas
 S větším namáháním, i opět táže se
 Větším kdoby byl? Oni dí, krawíce že.
 Konečně rozmrzewši se, co větší chce se
 Nadýmati silau, praskne tělo, a ta tam leží.

25. Pes a ostrowid.

Kdo zlau opatrným dávájí lidem radu,
 Těch práce marná jest a smích škaredý z toho.

Psi že běžíce po řece Nilu pívají,
 By ostrowid jich nezlapal, spisowé jewí.
 Běže tedy jak mile do pití dával se pes,
 Tak ostrowid: *Sloptej, prawí, jak chceš wodu*
Pomalíčku, pí zwolna, a neroď jaké lsti se;
Báti. Než onen: Na swau bych učinil to wěru,
Kdybych, že dychtíš po masu mém, tak newěděl!

26. Liška a čáp.

Neškodí nikomu: a uškodili tobě čím,
 Stejnau za půjčku dej mý wesdy odplatu.

Prawí, že liška prw pozwawši čápa, na
 Mělkau nalila mu misku řídaučké jichy,
 Již lačníwý nijak nemohl okusiti on.
 Pozwaw také čáp lišku, láhew nadrobí
 Plnau krmí; jí předloží; a tam zobák
 Strkaje, sytí se sám, a lišku moří hladem.

Ta hrdlo láchwé kdyžto darmo lízala,
 Ji pták cizokrajný słowa tato prý že dí:
Jakau měrau měřilas: takau měreno ti zas.

27. Pes, poklad a sup.

Baječka může hoditi se lakomcům tato
 A chudičko rozeným, byti již bohati chtějí,

Pes, kosti lidské vyhrabuje, nalezne tu
 Poklad. Nebožtikům že pak pokoj rušil,
 Dáno po bohatství dychtění jemu veliké,
 Pokutau aby zneuctění swaté zplatil.
 Zlata tedy coť hlídá, na jídlo zapomenau,
 Hladem se utrápí. Tu sup nad ním stoje
 Prý promluvil: *Wšim, ó pse, tu právem leťš,*
Skokem chťe královských to mítí pokladěv,
Počatý na rozcestí, vychowaný na hnoji!

28. Liška a orel.

Třeba vysocí, nízkých přece se báti musejí,
 Wtipná že lest má ke mstě cestu otewřenau.

Lišáčka odnese lišce jednau král orel,
 A dá mladým do hnízda swým za potravu.
 Za ním běžíc rodička dá do prosby se,
 Takové žalosti by nečinil ubožátku jí.
 Slow nedbal on, místem totiž jsa jist sámým.
 Od oběti horaucí uchytne liška lauč.
 A zážehem celý strom obloží kolem,
 S wrahovy krwe nehodau bolest swau míchajíc.
 Z nebezpečenství swé by wyswobodit orel,
 S prosbau mladé vydá jejt beze škody.

29. Osel kancowi se rauhající.

Lehkau co myslí chce si zažertowati hlupák,

Walnau dotýká se obvyčejně hanau jiných,
 A w saud uwádí škodliwý, swéwolně se.
 S kanem, diwym potkaw jedenkrátě se oseli!
 Zdráw báh, wola, bnabá! Ten ale zamrzew se a
 Cti té zdrahaje se, dí: Jakau to lež mluwí?
 Nawzdwiwna ocas osel: Že nejsem tobě já,
 Myslíš, rowen? Rýpaku jistě rowento ten. —
 Chtěje naň kanec chwalným uderiti útokem,
 Hněw ukroťi: *Snadná bylaby mň pohista, dí;*
Leč zbabínělau krwí se nechci przniti.

30. Žáby bojící se býků.

Sprostým zle wědě se, když se mōční nesnadí.

Z bažiny hledíc na býčí pŭtku žába dí:
Jaké to neštěstí na nás, běda, se walí!
 Otázaná od sausedy, co to tak mluwí,
 Anož o předeck potýkaliby we staďě se
 I od bažin dalekoby žiwi byli býkové?
Sem tam stojí stráž, dí: z obau stran zástupy;
Když ale jaký z ríše lesowé hnaneč uteče,
We zkrýše saukromně uchylí se do bažin,
A pošlapaw kruťau zhubí pak nás nohau.
Tak se zuriwost jejich naši týká hlavy.

31. Luňák a holubi.

Zlémuž kdo dáwa člověku se pod ochranu,
 Co pomoci žádá, od něho bere záhubu.

Luňaku častokrát holubi že uletěli
 A bystrotau peruti smrti se wychwátili,
 Swau k šálení lichý mysl nachýli drawec
 A takto bezbranně ošali pokolení.
Proč, dí, raděj wedete žiwot starostliwý,
Nežbyste wešli we spelek, a mor nad sebau.

*Mně dali, bych ochraňoval ode vší nehody wds?
 S dobruu wěrau se poddadí luňákowi.
 Ten pak nabyw moci, jednoho žere po druhém,
 Drápem nelitostným prowodě mocnost kratau.
 I dobře tak na nás! Jeden dí z ostalých.*

II.

Polexiny z Lobkowic,

rozené z Pernšteina, na Raudnici nad Labem, Sedlčanech,
 Litomyšli, Ctiňowsi, Střekowě a Lobkowicích

z ř í z e n í r o k u 1608

přede wší obcí přečtené. ¹⁾

Purkmistře a konšelé města našeho Litomyšle, wěrní milí atd., kteří jste předně pánu Bohu a mně, jakožto wrchnosti swé těžký záwazek učinili, wám poraučím, abyste pamatujíce na takowé záwazky, předně cti, chwały i služby Boží, jako wěrní křesťané, bedliwi a pilni byli, neděli Páně i jiných swátkůw výročních, apoštolských, blahoslaweně Panny Marie swětíli, a w těch dnech památných, w času kázání a služeb Božích páleného wina, i wšeljakého nápoje w domích, w městě, ani w ulicích žádným způsobem prodáwati a dáwati nepřehlídali, žádného díla lidem robotným, ani řemeslníkům dělati nedopauštěli. Kdoby se pak toho koliw dopustil, aby neprodleně od rychtáře městského do wězení bez ušetření osob wzat, a jiným ku příkladu skutečně trestán byl.

Item sekty wšeljaké, které se s wámi pod obojí a pod jednau nesrownawají, abyste mezi sebau netrpěli, schůzky wšeljaké po domích i pokautné kázání, zpíwání, nikterakž nedopauštěli; nýbrž kdyby jste o takowých li-

1) Z archiwu zámku Litomyšlského.

dech, buď w městě, neb na předměstích kdežkoliw přezvěděli, to abyste k skutečnému přetržení přivesti hleděli, jim nefolkowali, nýbrž sami na sobě předně dobrý příklad dadauce, sausedy své, dítky i čeládku k tomu abyste měli a wedli, aby do chrámu Páně, w místo k službám Božím uložené k modlení a k poslauchání slova Božího časně se scházeli; nebo pokudžby se to jinakě stalo, a to shledáno bylo, že mimo to nařízení mé něco jiného k tomu podobného se zběhlo a dalo, a já se toho dowěděla, žeby to mé milostiwé a laskawé napomenutí nic neprospíwalo: musela bych to jiným způsobem a prostředkem přetrhauti. čehožby wám budaucně i s jinými lito býti muselo; ale nejsem té naděje, abyste k tomu přijíti dopustiti měli; nebo nestalo-liby se tomuto nařízení mému zadost, tehdy k žádnému jinému, nežli k wám o to hledíno bude.

Item purkmistře a konšelé, w určitý čas a hodinu uloženau ráno střízliwí do rady časně abyste se scházeli, šlechtně a ctně dobrým obcowáním swým příklad na sobě abyste dali, ožralstwí, her i jiných nezpůsobných obcowání se vystříhali, lidské spráwedlnosti náležitě abyste fedrowali a jednomu každému spráwedlnosti jeho dopomáhali; sirotkůw a wdow w obzwláštní ochraně své měli, jich nenáležitě utiskowati nedopauštěli, a jim též sami bezpráwního příkoří nečinili, nýbrž každému prawní dopomození činili.

Ke všem a všelijakým řemeslníkům a obchodníkům, bez kterýchž lidé obecni a potřebni na každý den býti nemohau, abyste s pilností dohlídali, tak aby we všem slušnost a mírnost zachowána byla, a drahota w městě mém aby nepowstala, nýbrž každý chudý a robotný člověk za slušné peníze všelijakými potřebami aby fedrowán býti mohl; obzwláštně pak pekaři aby chléb hodný, jak kdy obilí platí, w mírnosti pekli, a řezníci též masa hodna prodáwali, a lidi w takowém prodávání nepřetahowali.

Wšelijakých denních i nočních pokřikůw i jiných neřádůw a rozpustilostí proti p. Bohu a dobrému řádu abyste netrpěli, nýbrž časně vždycky hleděli; a pokudžby kdo čeho toho se dopustil, aby i hned od rychtáře městského do vězení wzat, a podle prowinění slušně jiným ku příkladu trestán, ano i pokutován byl.

Item poněwadž často skrze neopatrnost w městě mém oheň vychází, protož wám také přísně poraučím, abyste na to bedlivý pozor dali, a ta všacká místa, kde koliw oheň potřebowati musí, skrze jisté osoby, k tomu zřízení spatřowati, a bedlivě přehlížeti dali; a našlaliby se při tom jaká nerozšafnost, žeby se skrze to nebezpečenství jakého obáwati bylo, takového hned k naprawení a opatření toho všeho abyste napomenuli, ano i trestáním k tomu přidrželi, aby skrze takového nedbalce škoda w městě mém (cožby takový nikteraz wynahraditi nemohl) se nestala.

Háky, žebříky, konwe i jiné potřeby abyste w jistém místě na hotově měli, a jestliby někde oheň (čehož pán Bůh uchowati rač) vyšel, k neprodlenému přetržení přijíti mohl, a jedni druhým w takové potřebě aby časně ku pomoci přispěli.

Item všelijaké neřesti, jako hnoje, rumy, dříví, kamení, a jiné k tomu podobné věci w městě abyste netrpěli; nýbrž bylo-liby kdy co toho, abyste to časně když náleží wyweztí nařídili, a tak čistotu náležitě w městě mém zachowati hleděli; a jakož jest mě toho jistá zpráva došla, že sausedé mnozí, též mnozí nájemníci, i jiné osoby přechowávané často do řek mých k lapání pstruhůw i jiných ryb se utíkají, tudy ne malau, než welikau, nesnesitedlnau škodu činí, též po lesích a hájích mých s dlouhými ručnicemi chodíce, myslivosti všelijaké, střílení zvířít, ptactwa i jiných věcí provozují: protož aby se to budaucně wíce nedálo, wám pod warowáním nemilosti přísně poraučím, abyste pod dnešní den wíceji toho ni žádnému dokonce nepřehlídali; a stalo-li by se pak mimo

to co k tomu podobného, tak žeby někdo w řekách a s dlahau ručnici w lesích postížen byl, abyste jednoho každého i hned do vězení dáti nařídili, a z takového žádným způsobem nepropauštěli, pokudžby k ručce mé, do důchodův mých pokuty peněžité a to tolikrát, kolikrát by se toho dopustiti opovážil, 10 fl gr. miš. nesložil. Pakliby od purkmistra a konšelův komu přehlíženo a prominuto bylo, sami mně w jistotě takowau pokutau powinni budete, a složiti musíte, nebo i o tom obzvláště všem myslivcům a holomkům i jiným hajným přísedným, jakby se w tom zachowati měli, přísné poručení jsem učiniti nařídila.

Jakož také mnozí pod obmyslem obhájení zdraví jich, a jakoby k hospodářství swému přihlíželi, do pole a jinam z města s dlahými ručnicemi vycházejí, a tak podobně, jakž na hoře psáno, myslivost provozují: protož to také víceji přehlídati nechci, aby víceji to nebywalo, a žádný s dlahau ručnici pod tím obmyslem a fortelem aby nechodil, to nařizující. Byl-li by pak kdo mimo to mé nařízení w tom postížen, každému aby ta ručnice wzata, a w pokutu na zámek můj dodána byla. Chtěl-li pak by někdo pro obhájení života swého jakau ručnici míti, krátkau, bez líce (sic) bezpečně, zvláště pracující přes pole při sobě nositi a jímíti moci bude.

Mimo to w žádném jiném místě, kdyby nějaká střelba držána býti jměla, ručnice své průbowati žádný, ani jinak z ní střileti nemá, kromě u ptačnice, kteréžto místo od starodáwna k tomu jest nařizeno a wyměřeno.

Co se pak pokut z jistých přečinění mně náležejících dotýče, na to, purkmistře a konšelé, bedlivý pozor dejte, aby takové žádnému přehlíženy a pasírowány nebyly.

A poněwadž pak mnoho artikulůw k zachování dobrého řádu nyní by wám se přednesti a naříditi jměli: však poněwadž jste, purkmistr a konšelé, nyní powinnost předně p. Bohu a mně jakožto wrchnosti své učinili, že všelijakau sprawedlnost zastáwati, a dobré řady welebiti,

zlé pak věci i neřády všelijaké přetřowati budete: to vše powinnostem waším připauštím a zanechávám, té naděje dokonalé, jakž k wám, tak i k jiným sausedům waším jsauce, že we všem poslušně a upřímně, jakž na wěrné poddané přísluší a náleží, chowati se budete.

III.

W ý p i s k y

z paměti kolleje Jesuitské u sw. Klimenta
w Praze,

sepsaných od Jesuity. ¹⁾

Z latiny přeloženy od Wácl. Wladiwoje Tomka.

1.

Založení kolleje.

(1555. 1556.)

Ferdinand I Karla V císaře nejšťastnějšího bratr, král Český, když skrze manželství s králownou Annau, dcerau krále Wladislawa Českého, králowství Českého s přiwo-
lením pánů, též sněmu roku 1527 drženého dosáhl, a dobře tomu rozuměl, že w králowstwich, kdež prawé náboženství se wiklá, nic stálého ani pewného nemůže býti, než klamawé panství, zdánliwé poslušenství, a že též ka-
cířství, které od boha i od církwe odstaupilo i o odtržení

1) Paměti tyto nacházeji se w rukopise bibliotéky uniwersitní Pražské pod znamením I. A. 1. Sahaji od roku 1555 až do r. 1608, po kterémž brzy sepsány byly od towaryše též kolleje, který, jak sám prawi, samých domácích starších paměti a zápisků od předků uč-
něných, jakož i archiwu kolleje k sepsání jich použil. Nechceme ta-
jiti, že nám práce tuto předsewzatá w nejednom ohledu odporná
byla, bytby nic jiného nebylo, než že se nám wůbec zdálo, jakoby
způsob jesuitský we psaní ani tak dobře k českému aneb i jinému

od králů se pokaušil, všemožnými cestami katolickau wíru w Čechách hájiti, w aupadku jejím zadržeti a podporowati i také zwelebiti — kterážto domu Rakauského věčná sláwa jest, jižto druzí králowé a knížata ewropejšti jemu dle zásluhy propauštěji — sobě umínil. Rozmnožowali starosti a obáwání Ferdinandowa sausedních knížat a králů příkladové, z kterýchžto nejedni toho času wyhnáni z králowství swých zkormauceni byli, druzí, když pro rozkoš panování poddaným národům náboženství kteréhokoli dopustili, tím se zalíbiti chtěie, všelikými nehodami skličeni, obcházení úklady, od swých opuštěni, toliko zahynutí ušli. Byli oni časowé plni bauří a krwe proliti, a zvláště swěcených lidí nečistým a neswatebným swatbám neprawosti za pokrytí slaužily, a ozdobným jménem wolnosti se přiodíwaly; každému vlastní žádost za práwo byla.

Čechy ačkoli we starém swém kacířství — husitském — byly sestárnuly, a jako nawyklým neduhem uspány, nezdálo se aby co dále ze sebe wywinauti měly; nicméně každodenně ze sausedského Německa nowí přinášení býwali jedowé, a nowé pochodně bauří wmítány. Ani Luther neumdlel, ani zplozené z něho kazatelů potomstvo. Luther měl samého Caheru, administratora dolejší konsistoře pod obojí způsobau w Čechách, tajně sobě oddaného, tak že přičiněním jeho Lutherowi listowé k Čechům do domácího jazyka přeložení a tiskem wydání w rukau všeechněch se nacházeli a se libili. ²⁾ Melanchton od aka-

jazyku se nehodil jako k latinskému. Nad to wyše někteří tuto wybrání článkowé jsau snad i takowí, že w nich čtenářstwo weliké obliby nalézati nebude. Nicméně důležitost jich pro historii diwae slawného někdy řádu Jesuitského w Čechách a pro historii českau šestnáctého století, zvlášt wnitřnější, wůbec nikdo jistě zapřiti paměťm těmto nebude moci. Také we skladateli jich posud málo známém shledá čtenář subjektivnost dosti zájemnau; byltě to w skutku muš té bystroty a ohebnosti, žeby jiný dílu tomu dle jeho účelu snad ne hned tok výborně dostál.

2) Hawel Cahera administrator kněžstwa pod obojí za času krále

demie Witemberské mistry: Pražské kolleje Karlowy skrze listy pozdrawował. Morawa, Čech tak říká se sestra, skwrnau nowokřtěnců ³⁾ a tisícerym jiným kacířstwím nakwasena byla. Slezscko od hlavy samé hnutí počnau, s Wratislawí krásným městem a celé té krajiny nejprzednějším wedením kanownika Eobana Hessa k Lutherowi přešlo; Šwenkfeldowi a blauznění jeho jiná města se klaněla. Konečně, byťby i ničeho od Luthera a Kalwina Čechám se obáwati nebywalo: ale poněwadž Pikartů sekta jedowatá den ode dne wíce se zmáhala, a welikau část šlechty české, zwlastě pak stawu rytířského, k sobě byla připrawila: tož i Husité, kteří prwé w pokoju s katolickými žiwi byli, tolika příklady powzbuzení jsauce swé věci konati počali a maličko, co ještě zbýwalo, katolíků wším úsilím swými učití se snažili.

Tedy Ferdinand, ačkoli wálkami saskými s bratrem swým, obzwlastě pak tureckými, potom starostmi králowstwí swých a sprawowaním říše místo bratra swého we Španělich vzdáleného, naposledy nedlauho potom císařstwím samým, které naň wolenci wzložili, zaneprázdněn, častěji ohlédal se na nešťastné Čechy, a poražené náboženstwí pozdwihnauti, kdyby jakým způsobem možné bylo, žádal. Pomocni jemu byli neumdleně oni w malém počtu zbýwající katolíčtí pánové, kterých tehdy ještě w králowstwí nemalá moc byla; Rosenberští, Hasenbarští, Berkové, Hradečtí, Lwowé, Plawenská knížata, Kolowratští, Landšteinowé, Šternberkové, Šelmberci, Wartenberští, z Dohny, Šwihowští, ale přede wším Lobkowičtí wšichni, kteří od krále k správě powoláni, na wšech sněmích, jak z weřejných akt wyswítá, k zwelebení a ku prospěchu katolického náboženstwí zření swé měli. Ale to aby násilné nebylo, dalo se skoro aniž pocítěno bylo. Titíž pánové

Ludwika a při začátku panování Ferdinanda I, prwé byw Lutherůw osobní přítel, potom když důstojenstwí onoho došel, největším milovníkú jeho učení pronásledowníkem byl.

3) Rozuměj: českých bratří, rovněž kde Pikarty jmenuje.

přivedli jeho potom k tomu, aby o obnovení arcibiskupa Pražského po sto a více letech myšlení ujal. Wěc nasněmích nejednau začatá, konce, kterého všichni dobří žádali, pozdě a dluho potom došla. Obmyslel týž nábožný král, metropolitanský kostel Pražský bohatě nadati a nowými hojnými úřady a hodnostmi kněžskými zvelebiti; leč všecken náklad od králowství na turecké války obracen býti musel. Wypisuje široce Pontanus o tomto dobrého knížete úmyslu, kterýž jak wznešeně a králowsky pojat byl, kdyby žadaucího konce byl došel, Pražský kostel bylby tudy všecko bohatství všech biskupství w Němcích bez pochybí daleko přewýšil.

Mezitím se nahodilo něco, což, ačkoli mnohem méně zdánlivé bylo, nicméně potom nejužitečnější býti čas ukázal, totiž: tovaryšstvo Ježíšowo, jehož ty doby sláwu a podniknuté pro náboženství práce i tuhé boje s kacíři powěst daleko široko rozhlásila, do králowství Českého přiwolati. Toto, nedáwno předtím od koncilia Tridentského schválené, čímž jemu weliká wáznost ze ctností a učenosti posla, byl do Wídně w Rakausích uwedl; kteréžto powolání tovaryšů poněwadž se nejlépe a dle žádosti všech katolíků zdařilo, i nadál se, žeby též w Čechách rovné, i ještě wětší prospěchy církwi způsobiti mohli. Tauto nadějí, nejutěšenějším Wídenské kolleje owocem přiweden že Pražskau kollej zakládá, w samém zakladacím listu při začátku Ferdinand doswědčuje.

K tomu také přišel Petr Canisius, kterýž nedáwno roku 1553 po smrti biskupa Wídenského k poručení Urbana Lublanského biskupa Wídenské biskupství spráwowal. Ale se jemu, Canisiowi, Wídeň nelíbila, jednak poněwadž úřad spráwy toho biskupství nerád a z prinucení byl ujal, a saudil, že se ten řádu našemu málo hodí, jednak, že z toho málo užítku duším moci pocházeti widěl, pro mocnost kacířů. Tím ochotněji a rychleji, powolán byw do Prahy, přispíšil roku 1555, a to za odměnu; neboť od sw. otce našeho Ignacia provincialem

w hořejších Němcích a Rakaustích učiněn byl. Přijat byw od krále welmi wliďně, též laskawému a ze všech synů nejmilejšímu Ferdinandowi, místokráli Českému, poručen jest. Ferdinand mladší, sám od sebe jsa towaryštwu našemu welmi přízniwý, když wůle otcowa k tomu přistoupila, ještě i mnohem wíce ku Canisiowi a towaryštwu se naklonil. Chwálí Orlandinus we swé historii Pražského lidu, ačkoli ještě tenkrát od naší wíry odvrácen byl, a pod obojí způsobau božské tajemství přijímal, wliďnost a ohebnost, toho času nejlepší a skwělé mládeže České vlastnosti. Nicméně když Canisius ku pánům ode dwora a arciknížeti Ferdinandowi w kostele metropolitanském s welikým ohněm a účinkem kázal, prošel werš od staupeců Husowých, který potom ne bez pochwały wtipu se pronášel: Hinc procul esto Canis! pro nobis excubat Anser. Psa rozuměli Canisia, husu Husa swého, jehožto staupecní pro hrad a wíru swau, jako někdy psů a husí strážé pro kapitolium, jak se čte u Livia, bděli. A však Canisiowa maudrá mírnost to obávání předešla. Neboť když Husité newím jakau bauřku způsobiti a místu, které král towaryštwu w městě Pražském hledal, jak se zdálo, překážku učiniti chtěli; i poslal Canisius některé muže neposledního důstojenství ku přednějším osobám z měšťanů, aby jim oznámili, že towaryštwu nemíní w tom úmyslu do Prahy přijíti, aby začnauc hádky o náboženství mysle jejich zanášeli a podněcowali, aneb obecný pokoj rušili, ale aby děti jejich, aneb kdožby koli krásného umění milowný byl, vyučowali a w nejlepších obyčejích cwičili, nikdy žádné odměny za swé školní práce nežádající. A zajisté pak tímto ohlášéním smířeni bywše, dlauho potom se upokojili. Ale katolíci se wese-
lili a jako s nebe seslanau pomoc poznávali; a obzwláště probošt metropolitanského kostela Jindřich Scribonius Plzenský, muž jak wážnosti a učeností, o čemž knihy od něho wydané swědčí, tak pobožností žiwota swého wytečný, též mistr špitála u mostu, Antonin, kteréžto první

přátely své tovaryšstvo w Praze mělo, již tehdy wstoupivše w lásku tovaryšstwa našeho, nikdy potom neustáli wěcem našim radau a přítomnou wždy pomoci doma i wenku napomáhati.

Zradowaw se ze začátků těchto Ferdinand, aby to dobré w království svém na vždy podržel, domníwal se, že vším úsilím o to snažiti se musí, a dvě nejwětší věci k tomu potřebné hned toho roku wykonal: častými nejprwé listy k swatému našemu otci Ignaciowi se obrátiv, a poněwadž on množstwím zemí a měst tovaryšstwa našeho se všech stran wyžadujících stisněn byl, aby nic nenamítal, učiniv psaní k papeži Juliowi III, k tomu wěc přiwedl, že Ignacius, kollej Pražskou přijal, a že tovaryše pošle, přislíbil. Blíží starost než tato zdála se býti, místo připrawiti, kdežby tovaryši, majíce brzy přijíti, pohodlně položeni byli. Tu práci Ferdinandowi synowi swému otec uložil, a nebylo toho času nie lehkého; neboť byl tehdy w Čechách tak malý počet lidí řeholních a bohu zasvěcených w klášteřích, a takové opowrzení klášterů, že jeden neb druhý a to lidé skoro wesměs přesporní, domácího jazyka naskrze neznající, často také na místě nepřítomných měšťanů i někdy ženské nejwětší někdy kláštery w držení svém měli. Podán byl nejprwé tovaryšstvu klášter Sw. Tomáše w menším městě Pražském; ale toho Canisius nechtěl, jakožto položeného w uzke straně města, domy měšťanů i šlechticů obklíčeného, vzdáleného mimo to od obau druhých měst, tudy žeby se k naší potřebě a ke školám, které on přál a daufal že četné budau, méně hodil. On myslel na staré město, kdež i wětší počet kacířů i také přístupnost škol w místě uprostřed Prahy ležícím naději lepšího účinku činila. Konečně přišel na mysl místokřáli arciknížeti klášter Dominikanů u Sw. Klimenta, i schwálil to Canisius. Ta jediná překážka zbýwala, kam těch maličko klášterníků, kteří ještě w kláštere zůstawali, dáti, že k té věci bez pochyby papežského powolení potřeba bude. Prwním listem

k papeži Juliowi, který nebyl bez známosti záležitostí Českých, věc jest dokonána, jakož císař Ferdinand královským listem roku 1562 svědčí a to potom Řehoř XV. léta 1583 zvláštní bullau kolleji Pražské poslanau na věčné časy potvrdil.

Že zajisté nic jiného než příležitost místa téměř v prostředku města a blíž mostu, kdež největší lidstvo chodí, v této věci se nehledalo, každý znající ty časy a záležitosti porozumí. Kostel obzvlášť, jak dílem podnes viděti jest, ba raději zbytek kostela, někdy od kacířů zbořeného, velmi skromný, pro tmu smutný, nepodobný, do kterého když vstoupíš, newíš, kam se dřív obrátiti, nebylo naskrze viděti podle dnešní kostelů krásy; nebyl ještě powstal kostel nyní dosti skwostný a slavný swatého Salvatora, ani krásná ona ke cti blahoslawené panny nabewzetí od nás založená swatá budowa — kteréžto obadwa, skaupiwše místo, towaryšstwo wystawilo — nebylo všech těch, které se nyní před se berau a pilně konají, staweb. Swatého Eligia prostranná swatina i ostrow a domy na něm stojící, ačkoli někdy díl kláštera činily, však již pro chudobu klášterníků světským lidem jsauce zastaweny, od rodin měšťanů a řemeslníků obydleny byly, tak že něco málo ze samého klášteru zbývalo. Dosti jisté jest ze zápisů kaupí, kteří všickni ještě neporušení w rukau mých byli, že rektorové kolleje naší Pražské a zvlášť ctihodný otec Alexander Voit, jsa rodem z Prahy, po roce 1580 osmnáct na tom ostrowě domů za hotové peníze, které až 7,000 kop miš. obnášely, koupili, aneb raději — neboť se počítaly na gruntě kláštera — zpět wykoupili. Wyjímám čtyry domy od přátel přenešené, jeden nám od krále kaupený a potom přeuzyký onen Sw. Eligia kostel s domečkem přílezcím, od urozeného pana Jiřího z Lobkowic štědře darovaný.

Ale ani na statky kláštera. nesáhlo naše towaryšstwo, než vše, cokoli jejich bylo, ctihodným otcům Dominiánům kromě tohoto jediného místa w celosti zůstalo,

tak že nejen s přivolením, ale i rádi do kláštera Swaté Anežky, který, když panny swaté Kláry dilem vymřely, neb již předtím do Týnce přenešeny byly, pustý zůstával, pospíchali, a to též všickni jednostejně vlastními podpisy swými osvědčují, kteréž sobě Canisius, předwidaje budoucnost, vyžádal. Kostel zvlášť krásnější za swůj starý pro tmu škaredý obdrželi, klášter prostrannější a na příjemném místě při Wltawě za ty swé staré zdi; ničehož jim z jich nadání neušlo, ano i příjmy rozmnožil jim císař; také sám klášter Sw. Anežky měl i několik sousedních domů, s kterých pronajatých hotové peníze vybírány byly. K tomu provincial Canisius, aby tovaryšstvu nějaká nenávist nepřišla, nejen toto vše s pilností otcům vydati a postaupiti, ale také, prvé než k Swaté Anežce wešli, skrze zedníky všechny pokoje a komůrky připrawiti a nové některé wystawěti poručil.

W klášteře Sw. Klimenta, když spatřil Canisius všecko zpustlé, jakož byl muž naskrze ducha velikého a swých nadějí, které w bohu více než w lidech skládal, nikdy neopauštěti zvyklý, toho samého roku přistaupiw k obnowování, po odstranění, jakž možná bylo, sutin a zřícenin a s poskytnutím některého nákladu od krále Ferdinanda základy k nové kolleji položil, a část jednu, kterau potom tovaryši Canisiusowu nazwali, od starého kostela poněkud na západ obrácenau, sám první usilowal nad půdau wyzdwihnauti, a bylby snad i dokonal, kdyby nebyl brzy potom do Mnichowa od knížete Baworského Albrechta powolan byl a jiným za sebau tuto čest zanechatu přinucen. Ale mnoho a více, nežby byl w tak krátkém čase daufati mohl, vykonal w Praze Canisius. a očerkávání tovaryšstwa veliké způsobil.

Než příliš slabá aneb raději žádná pomoc od holé a prázdné kolleje nebyla; i doléhal mezitím ustawičně na Canisia onen, o kterém jsem prawil, Scribonius, aby jestliže prospěch Čech a zisk duší hledá, co nejvíce lidí, kteříby česky a německy uměli, do Prahy poslal; bez

toho že málo aneb nic proti kacířství newzpomohau, tím jediným, když se to obdrží, že může jemu ubráněno býti; táž byla žádost Ferdinandů, otce i syna, tatáž přání katolických pánů, i nahlížel to sám Canisius; ale odkudby wzati byli, dosti newiděl. Stává se wůbec, kde lidská maudrost přestává, že začíná božská a pobožná přání i žádosti lidské naplňuje.

Byl wyslal do Města (Říma) král Ferdinand dwanať jinochů českých obzvláštního nadání — dewět klade w denníku swém pater Ludovicus Gonsalvus, jehožto exemplář jest u mne z daru ctihodného otce Mikuláše Lančického — kteří, kdyžby w kolleji německé w kázni tovaryšstwa na učení pilnost swau obrátili a potom se do vlasti nawrátili, daufal, že budau wůdcowé k náboženství a býwalé pobožnosti; několik jich rodem z Týna Horšowa bylo. Náhodau stalo se že kollej ona, chudobau jsauc sklíčena, přijmauti hostů českých nemohla. Swat. Ignacia neskončená ke všem dobrota těžce toto nesla, i wyprawuje týž pater Gonsalvus, že jsau do domu kolleje naši římské přijati jinochowé, i ačkoli při nejwětší obtížnosti věci kázal je Ignacius s wětší laskawostí a wůdností chowati; posílal každodenně ze stolu swého lepší jídla a sladké wlasné plody, w kterých widěl, že zalíbení mají, jim předkládati dával, také wždy při nich býti a státi, když jedli, témuž, který toto psal, služebníkowi Gonsalvowi prikazowal, jehož k laskawosti k nim měl, a budeli tak šťastný, aby takowé naděje jinochy k tovaryštwu přiwedl, častěji se doptával; ano i sám takowého wěku muž a správau weškerého tovaryšstwa zanešený neliknowal sobě k jinochům často přicházeti, s nimi mile rozmawati, ukazowati těžkost přítomných časů, způsob tovaryšstwa a cenu duší wykládati, a swatými toho způsobu řečmi k tomu myslí jinochů pohnul, že všickni naskrz, aby do tovaryšstwa, co nejprw přijati byli, prosbami poníženými žádali; a hned přijati bywše — jak přidává Gonsalvus — celý život tovaryštwu zasvětili a w něm

šťastně přestali, těžké pro chválu boží práce podstativše, vyjmauc z celého počtu jen dva, kteří se ke swým nawrátili; z počtu oněch prwních Baltazar Hostowský, Wolfgang Týnský, Ondřej Pěšin, Walentin Voit Pražan, Jan Labray, všichni potom mistři bohomluwectwí a doktorowé; ale přede všemi jinými Wáclaw Šturm Týnský, muž duchem, maudrostí, učeností a jinými dary mohutný, který z přátelství šlechty po Čechách i po Morawě se raduje, mnohým kollejím, jichž několik, jak swým místem powědino bude, spravowal, šťastný začátek způsobil a první, jak Ribadeneira prawi, byl z českých professů.

O přistaupení těchto jinochů k našemu tovaryštwu když král Ferdinand slyšel, ačkoliby byl prwotně rád chtěl, aby k duchowenstwu neřeholnímu přistaupili, nejen když se stalo, schwálil, ale také jakoby dobrodiní s úroky Ignácius nawrátíl římské kolleji, že přichozi pomoci zbawené české jinochy přijala, čtyry sta dukátů hned vyplati nařídil, a ten plat, pokud žiw byl, každého roku opakowal. Takowá byla a tak roznícená žádost w dobrém králi w Čechách katolictwí rozmnožiti. Ale ti owšem jakožto mladistwí nejen pro swůj wěk, ale také pro skrownost učenosti a ctnosti i všeho jiného méně ku konání činů způsobni jsauce, ještě nic k dobrému swé vlasti prospěti nemohli.

Při začátku roku 1556 Ignacius, chtěje králi Ferdinandowi wděčnost prokázati, co nejdříve z Římské kolleje dwanác tovaryšů, Belgů a Němců ustanowil, aby k tak slawnému a ne méně pracnému dílu mysli swé spořádali a se do Prahy vydali. Jména jejich dole se položil; nejznamenitější byli Jindřich Blysemius, Cornelius Brogelman a ten, kterého za budaucí kolleje prwního rektora hned w Městě swatý otec ustanowil, Ursmar Goissonius z Leodie, muž nebeské obezřetnosti, duchem swým a láskau ke swým wytečný, ale též starobylé prostoty, jižto potom w Praze někteří z tovaryšů, zwlastě Tillanus — z nehodné při muži řeholním žádosti sláwky těžce nesa, že

nad něho ku přednášení theologie Blysssemius vážen byl — oné prostoty, dim, méně mírně naduživše, těžké do-
brému rektorowi nesnáze, sobě pak jen že záhubu nezpů-
sobili. Odě všech, kteří zwoleni byli, rozkaz Ignaciůw
s welikau radostí přijat byl, aniž co opuštěno pilnosti od
towaryšů, aby s cestau pospíšeno býti mohlo. Když vše
opatrěno bylo, Jan Polaneus náš ku papeži Pawłowi IV
— neboť po smrti Julia III Ferdinand Pawla listem byl
žádal — ten den před odjitím všecky přiwedl, a když
wsichni na zem padli, »tito,« dí, »swatý oče! z Města
pautníci ke žni české nařízení, swaté nohy twé zlíbatí a
k zmužilému snášení prací pro boha i církew swatau apo-
štolské požehnání prosbami swými sobě chtí wyžádati.«
Zdál se býti potěšen hned prwé papež Pawel příchodem
a radostnými twářemi towaryšů; neboť na všecky, jákž
widěti bylo, pohleděl, potom pak na tento způsob těmi
samými slowy — které ze staré knížky Ursmara Goisso-
nia wypisují, ačkoli jinou nějakou řeč papežowu, však ne-
přilíši rozdílnau u Orlandina čteme — ke všem promlu-
wil: »Hle, já posílám wás jako beránky mezi wky, abyste
šli a plod přinesli, a plod wáš aby zůstal. Časowě sice
jsau nebezpeční a zlí; mnoho od kacířů a odřezanců pro
katolickau prawdu pronásledowání trpěti budete; ale dau-
fejte, Kristus přemohl swět a bude s wámi. Zmužile
čiňte, a posíleno bude srdce vaše w hospodinu, jemuž
služte wěrně, a dobrý boj bojujte. Toto wám i potom-
kům wasim buď řečeno.«⁴⁾ Přítom učiniw znamení kříže
modlitbau požehnal všecky, i také peníze na cestu wy-
platiti jim kázal, a když w to wkročil Polaneus, a powě-
děl, že všecko napřed od krále Ferdinanda k cestě jich
všech dobrotiwě opatrěno jest, i rozmluwil se všemi
welmi líbezně, a mnoho w předsewzatém úmyslu je po-
twrzwowaw propustil.

Widí se mi na tomto místě ku paměti budaucím z
příkladu těch, kteří tehdy z Města do Prahy wysláni byli,

4) Srowněj ewangelijum Sw. Matauše X. 16. atd. Luk. X. 3.

ukázati, jak mnohem více na božských než na lidských pomócích se má naděje skládati, a co na tovaryštech do Čech poslaných nejvíce žádal Ignacius. Neboť poněwadž tovaryši, jak jsem nahoře powěděl, hořeli žádostí sláwn boží w Čechách rozmnožiti, a slyšeli, že jest weliký w Čechách dobrých kněh a zwišťě hebrejských nedostatek, těch sobě hned w Římě dobytí za potřebné drželi. Tedy mnoho poběhawše po Římě, a mnohými prosbami po přátelích, též k napomenutí budaucího rektora Ursmara dosti weliké množství kněh sebrali, kteréžby zabaliwše, i aby newypadly, zašiwše mezi jiné věci, do Čech zanesli. W samé okamžení odjiti, tak jak byli na cestu připraweni, powołáni jsau k Ignaciowi. Častými swatý muž neduhy toho času schwácen jsa — kteréž jemu brzy potom smrt přiwedly — ležel na lůžku; a když swé nejmilejší synáčky okolo sebe státi widěl, jakž obyčej jeho byl, wážnau a obšírnau řečí wšecky napomenuw, a aby dobré mysli byli, k tomu naposledy řeč naklonil, prawě, kterak wšecken způsob nábožného žiwobyti w pilnosti dobrých ctností záleží a stáwá, k těm aby, což síly zmohau, lnuh a předewším mezi nimi prostotu poslušenství we cti měli, jejížto spanilost w krátkosti jim pochwálil. Tak jestli spořádání budau, že již nyní předwidá, že budau výborní dělníci na poli páně, a s pomoci ducha Kristowa obtížení mnohými snopy s radostí a plesáním ze země České se nawrátí. Na to, poněwadž nic toho, co se s kníhami dalo, swatého muže tajno nebylo, spatřiw ta břemena tu před sebau naložená, i obrátiw řeč k rektorowi, dí: »Otče Ursmare!« — widí se mi vlastní slowa udati — »což jste chtěli učiniti tím sebráním takowé kupy knih? O malé wíry! proč jste pochybowali, jakoby Bůh jenom w Římě byl, a ne také w Praze, aby wám ku kníhám pomoci mohl? Onť wás do Prahy posílá, a protož ani knih ani čeho jíného potřebného wám neodepře. Ale i kdybyste jen s opatrností lidskau se byli poradili, to zajisté není rádné, abyste se na takowau délku cesty ta-

kovými břemeny bez potřeby obtěžovali. Až do Prahy přijdete, jestliže některých knih nebude, budau moci býti z Benátek zjednány a přineseny, o kterauž věc my napomenauti krále Ferdinanda nijakž neobmeškáme. Nuže tedy, není příčiny, pročbyste jedné knihy odtud odnášeli. Jediného Gersona o následování Krista s sebou wezměte. Tato knížka prawě zlatá těžkosti cesty všecky mnohem lépeji, nežli ona vaše břemena, a mnohem také užitečněji ulehčí. Takto otec dobrotiwý synáčky swé k dobrému daufání měl, a proroctwím nějakým skrytějším budoucí kolleje Pražské staw předpowídal; potom každého obzvlášť jménem k sobě přiwoław, z lůžka swého objímaw, a k nim milostiwě promlauwaw, otcowsky všecky požeňnal, kterážto poslední obejmutí mnohým hojně wynutily slzy a odložiwše nepotřebné starosti a břemena, již jsauce lehčí w též hodině z Města vyšli.

Wyprawiti nelze, jak nepřijemná a obtížná towaryšům tato cesta byla. Neboť mlčením pominauc cesty zimau stížeňé — w měsíci lednu byli z Říma vyšli — a zvláště přes příkré hory a doly, kterými Wlachy ohraňčeny jsau, šli pěšky, tedy když by se nejméně myslelo. Poněwadž pro okluzkost kroky klamaly, smekali se dolů ne bez nebezpečenstwí, takže jedenkaždý neméně pro saudruhy než pro sebe trpěl, a potěšení, které ze swého počtu rozmluwami a přiwětliwostí saudruhů swých bráti mohli, w bolest a nepohodlí se obrátilo. K tomu přicházelo, že, poněwadž často w místech pustých a neobydlených přenocowati museli, nedostávalo se tolika towaryšům jídla, i bylo spoře podáwáno. Mezitím také jarní postní čas k ostatním obtížím pautníkům počal welmi obtížný býti, a čím dál od Wlach se vzdalowali, tím dále zdalo se jim že se od lidskosti vzdalují. Konečně wešli do krajín kacírů. Tu již bylo potupení do sytosti; sbíhali se k nowému tomu druhu lidí jako k díwání-se na strašidla, aniž šetrněno proklinání; jiní je nazýwali paustewníky, jiní nowými mnichy, wíce papeženci, ničemníky a což jiných

jmen sprostá nestydatost napowídává; že mají býti sprovozeni, ukamenováni. Když po nátiscích dne do hospody přišli, mýsy mas u velikých hromadách, takže stoly pod tíží wrzaly, bývaly předkládány, ale když pautníci pravili, že jim náboženství překážku činí, tu jim jako ku pomstění powěry všecky potřeby lidského života odpírali, tak že někdy newečeřewším spaní muselo býti za wečeři. Přese všecky tyto obtížnosti při skončení postu konečně přišli do Widně, kdežto pro sešlost towaryšů na zdrawí i na silách dobrotiwost ctihodného otce Mikuláše Lanoye rektora, celý měsíc jim k odpočinutí dopřála; který když prošel, opět na cestu se vydali a 18 dubna roku 1555 do Prahy jsau wešli. Hned Canisius provinciál jim wstříc wyšel, kterýž dychtiwě jejich příští očekával, a při laskawém objímání do kláštera Sw. Klimenta, který ku potřebám kolleje, pokud w takové krátkosti času možno bylo, připravil, je uwedl a téhož dne držení místa toho jménem kolleje jim odewzdal.

2.

První Jesuité. — Začátek škol.

(1556.)

Nyní k towaryšům se obraťme, jejichžto jména z lásky k starožitnosti, i také aby se wěděli stupňowé úradů, předewším wyčísti widělo se mi:

1. Ursmarus Goissonius z Leodie, rektor kolleje.
2. P. Cornelius Brogelman z Flander, sluha kolleje a k wyslýchání zpowědí našinců předstawený.
3. Doktor Jindřich Blysemius z Bonnu, učil theologii a hebrejskému jazyku.
4. Doktor Jan Tillianus Gelder učil filosofii; ale Blysemius nawedení u wíře — které katechismus jménem — přidal, a w kostele metropolitanském swat. Wíta wykládal, kterýžto způsob a práci na několik let prodlaulžil tehdaž.
5. M. Wilém z Geldru, professor rhetoriky,

6. M. Silvius Flander, básnictví,
7. M. Florian Wlach, krásné literatury a řeckého jazyka,
8. M. Baltazar Sarum čili Pfarrkirchen Bawor, gramatiky,
9. Kašpar Konger Lublanský, začátků latiny,
10. Gonsalvus z Calabrie,
11. Roger Flander, a
12. Bartholoměj ze Šweicar, co správce domácího hospodářství se jmenují.

Ale přední sláva byla z Canisia provinciala a z Blysemia. První onen jak hbitostí svého ostrowtipu a ostatními dary maudrosti, tak swatým wnitřnějším uměním a učenau swau výmluvností vše ohromoval a přewracel, a šlechty mysle měl w moci své, zvláště králi Ferdinandowi welmi jsa milý. Druhý zachowával jakýsi přewelmi wlidný způsob života se zvláštní lepoostí, kteraužto zvláště také při své učenosti a duchyhybawau výmluvností mnozí ze šlechty jati jsauce, přede všemi Ferdinand mladší arcikníže a místokrál Český všecko pro Blyssemia chtěli učiniti. Ferdinand zajisté jeho oblíbil sobě kazatele mti, a potom sedm let i více jeho slychal.

Na tyto dary těch mužů z daleka patřice aby kacíři nějaké bauře zdvihati nechtěli, držel král Ferdinand za dobré naše napomenauti, aby jejich nastaupení škol, chrámů, kazatedln a jiných prací více podobné bylo prosebně přicházejícím než se wtírajícím. Ale božského ducha moc a zápal, kterým pro obecné dobré puzeni byli duchové towaryšů — nemohli jej zdržeti — wzpíraly se začasté a wynikaly přes jich vlastní vůli, jako nějaké jiskry, kterými kacíři ohroženi, jak hned powím, již zle o swých věcech předzwídali, a katolíci wítězství w duchu již napřed slawili. Z těch bylo mnohé slyšeti říkati, že jsau bohu díky powinni, poněwadž jsau w ty časy uhodili, když jina Canisia a Blyssemia widěti, slychati a s nimi rozmlauwati lze bylo.

Léta 1556. 7. dne měsíce čerwence učiněn začátek učení na školách, k čemuž mpozí pozwáni jsau, i jakož

obyčej jest, každý mistr nejprwé swé umění wychwaluje a poraučuje po kolik dní předmluwu činili s přidáním napominání, kterým posluchačové nowí k milování nauk podněcowani. Ale theologie a hebrejského jazyka učení bylo nejwíc we cti, ku kterémuž netoliko žáci pro učení ale i wážení pro učenost swau wýteční mužové přicházeli, a mezi nimi také metropolitanského kostela probošt doktor Scribonius. K ostatním nižším školám veliký počet žáků se hrnul; jen dvě, filosofie a rhetoriky, zůstaly prázdné, a protož k jinému času, poněwadž posluchačů nebylo, odloženy býti musily. Tillianus místo filosofie, po které s velikým bažením taužil, dostal za práci wykládání písma swatého i začal Swat. Pawla epištoly wykládati.

Prwní tito začátkové škol, skoro jenom katolíkům powědomí, w krátkém čase ne tak powěstí jako prospěchy žáků po celém městě rozhlášení byli; neboť již maličké chlapce, ještě po matce vyhlížející, bylo slyšeti plácati a štěbetati latinsky s podiwením rodičů, a žáky Karolinských akademiků wyzýwati we spoléhání na swé umění; ti musili němí ustupowati, a již naposledy wůbec se pronesla píseň nemilá akademikům husitským, že se u Jesuitů žáci za tři měsíce naučí, cožby byli u předešlých učitelů za dvě léta nemohli. Těmi a jinými řečmi měšťanů, netoliko záwistí a sočením — kteréž při učených prudčí býwají — ale i opowržením podněcení mistři uniwersity Karlowy, sešli se, a jakým způsobem by se počínání našich na odpor postawiti mohli, se radili. Widělo se všem, poněwadž učenosti a šťastným pracem našich utrhati nemohli, předeštíti náboženstwí, kteréž otcům, jejich i jim protiwné, aby prý nowí mistři we mladé žáky swé newsiwalí; i aby ta wěc s wětším důrazem předse jíti mohla, raddu Pražskau w usilování to zapletli. I sepsán jest na radnici dekret a příbit, kterým radda k napomenutí uniwersity zapowídala, aby nikdo do našich škol nechodil, aby powěrami papeženskými nadchnut nebyl; upominání jsau

rodičové na swau powinnost a poraučena všecněm stará sláwa university Karlowy. Spolu pak začali mistři kacířští, jako ze sna probuzeni, aby našim w ničem nepopustili, mnohem pilněji práci swých hleděti; disputací akademické jsau zřizeny, jiná cwičení školská, kterých prwe pomíjeli, obnowena, nic nepominuto, čímby mohla padající, jak prawili, uniwersita, jako traubením zastawena býti. Ale ani jejich mermomocné a zmatené usilování, když všecko najednau dělali, ani důstojnost raddy nic newzpomohla. Páni a rytíři nejwznešenější, kteří kázni naši ditky swé odewzdali, prwní proti tomu byli; potom když se dobře dařilo, toho, jak se stává, dowedli, že nejen dekret onen raddy nazpět wzat byl, a kteří strachem odstupili, zase se nawrátili, ale také schwálením a příkladem jich žáků přirostlo.

3.

Prwní Jesuita Čech.

(1556.)

Byl mezi školní mládeží výtečné ctnosti jinoch, z Prahy rodem, jménem Wojtěch Baušek. Ten když w kostele našem Sw. Klimenta kleče před swatoswatau hostií, která té doby k odvrácení nebezpečenství Tureckého wystawena byla, se modlil a život swůj na budaucnost Bohu poraučel; w tom spatřil místo hostie, překrásné a čisté postawy pacholátko, které se mu zjewilo. I nezapomněl se Wojtěch, nýbrž klaně se nebeskému pacholeti s přítomnau myslí ptal se jeho, coby nejraději chtěl, aby on činil. Chci, odpovědělo pacholátko, abys tu, kde jsi, býti chtěl. Zároveň pak, jakž se při božských widěních stává, takowá láska k našemu towaryštwu jinochowi wnuknuta jest, že neměl pochybnosti, kam čelí ta výpověď. Ale w té věci potom mnohé a weliké těžkosti na překážce byly od přátel jeho, které on těžce přemoh, k nám konečně pospíšil, prwní, kterého w Čechách do swého počtu přijalo towaryštwo. A podobalo se tomuto

zázračnému počátku všecko pozdější žiwobyti toho muže, které w nejwětší mrawopočestnosti kónal, také obzwláštní hlawně w theologicckých studiích učenost, pro kterauž s welikau pochwalau jasnosti ducha a wtipu theologicckau učitelnu we Wídni dlauho zasedáwal, jakož na swém místě powíme.

4.

Príchod patera Viktorie do Prahy. 5) Kázání po wseoh.
(1558.)

Nelze říci, jaké poctiwosti onomu muži (Viktoriowi) všudy po cestě činěny byly, takže se potom nikdy dosti wlidnosti lidí k sobě wynachwáliti nemohl. W Domažlicích, husitském městě, když se o příští Otce zwědělo, radda a přednější měšťané do hospody jeho přišli, a přejíce mu šťastného přijiti, od obce weřejně jemu dary, jaké se nejwznešenějším hostům sluší, welmi pěknými slowy podali. Zdržowali se w tom městě z příčiny kuppetwí mnáží Wlachové, kterýmž Viktoria aby w kostele kázati směl, powolení sobě od raddy žádal a wyžádal, tak že ke cti jemu i kdož nic nerozuměli, přišli. Ale Plzeň, město katolické, všechněch horliwost přewýšilo. Wyšel daleko naproti němu sám purkmistr, který w towaryštwu našem syna měl, spočtem wybraných měšťanů, a do swého domu Otce uwedl. Hned počali od obce i saukromní dary přináseti. Radda poslala syndika, jakž říkají, čili kancléře k Otcí, aby jemu způsob a prostředek, jakby mohla kollej w Plzni založena býti, oznámil. Podávali totiž klášter praedikantů, w kterém jen jednomnich zbýwal, s nímž P. Viktoria promluwiw, nalezl jej býti člowěka předobrého a towaryštwu přízniwého. By-

5) Páter Viktoria zastáwal nějaký čas úřad provinciała místo Canisia i také rektora Pražské kolleje místo Ursmara, když oni oba do Říma se odebrali. Prwé však než Canisius do Říma odešel, zajel k němu Viktoria o některé věci do Straubinků, odkudž cesta jeho zpáteční do Prahy tuto se wyprawuje.

laby wěc konce došla, kdyby malý počet towaryšů a jiné některé úmysly té chwile i potom častěji na překážce nebývaly, tak že nemáme Plzenských wáhawosti, ale spíše sobě přičítati, že nejsme, w Plzni, ačkoli nám tolikrát swobodno bylo.

Čtvrtého dubna přišed nazpět do Prahy pater Viktoria, všechen láskau k tomu lidu, od kterého jsa neznámý člowěk tak laskawě přijat byl, zapálen, uzavřel towaryše Pražské podlé způsobu indického wůkol po wsech blíž Prahy, aby tam ewangelium kázali, we swáteční dni rozesilati. W samý den letnic 29. kwětna roku 1558 učiněn začátek toho skutku; kteréhožto dne, když towaryši bywše přehlíženi a zjewnými předstawaných swých i tajnými s nebe popudy posileni, sliby řeholní při službách konaných od patera Viktorie (jako předtím 1. ledna) obnowili; Viktoria, prowodín od Kašpara a Antonina, po obědě do jedné blízké wsi nedaleko hradu Pražského wyšel. Ale jakau nedáwno při měšťanech dobrotiwost, takowau při sedlácích na wenkowě surowost shledal. Jidáší ode všech nazýwání jsau, kterýmžto láním zděšen jeden z průwodčích, Kašpar, boje se, aby k slowům rány přidány nebyly — tak autlá ještě ctnost byla — jižby byl utíkati začal, kdyby jeho patera Viktorie pokárání w útěku nebylo zastawilo. Později samo dobré podaření dodáwalo srdce, i opětowány jsau vycházky; a již známi jsauce sedlákům towaryši, bez nebezpečenství, kam chtěli, směli jíti. I wydáwali se do prostřed zástupů i také do hospod wcházejíce, zasedáwali ke stolům, a nábožné rozprávky o nebi, o pekle a o čtyrech posledních věcech wplítali. Našel se tu jeden, který prawil, že není pekla, poněwadž Kristus wstaupiw do pekla, dobyl jeho; ale nic takowým rozprávěním k hlavní věci se neprospělo; žádný se nepřidal k wíře naší, a upuštěno jest konečně od té věci, i naskrze jest zanechána, poněwadž, jak pater rektor zaznamenal, skoro ani jednoho mezi sedláky nebylo aby byl německy uměl.

5.

*Wejití Ferdinanda I do Prahy po zwolení swém na
císařství.*

(1558.)

Nic toho roku více slávu našich škol nerozmnožilo, jako Ferdinanda I, nedávno (8 září) ve Frankobrodě na sněmě za císaře zwoleného, na způsob wítězosláwy do Prahy wejítí. Všechno město jako z přibytků swých wen wybauřené, přání swá vzdávalo. Weřejná tato a stkwostná wítězosláwa mnohých sepsáním opatřena jest. Naši, aby poslední w prokázání knížeti a otci a pánu a zakladateli swému widíni nebyli, celau onu stranu kolleje do ulice čalauny nádhernými, důwtipnými nápisy řeckými a latin-skými pokryli. Největší výraz dodával orel říšský a český (?), widíni jsau také i znakové říše a králowství domu panownického poddaných. Také wystaupilo nejprwé zpěwné pachole, a po krátkém učiněném přání pělo chwalo-zpěw církwe: »Chwála na wýsosti.« Potom uwedení mír, který sprawedlnost prowodila, oba wleknauce Marta krwa-wými usy řwaucího a sto prowazy ruce za zády swázané majícího. Potom Rakauský dům, wyprawuje o nesmrte-dlných činech předků a urozenosti rodu swého, weleben jest. Že se toto libilo císaři — ačkoli kůň císařský tím diwadlem barwitým poděšen, státi na místě nechtěl a mnoho práce Ferdinandowi dával — sám císař potom oznámil, i též s žalowaním na koně, jakož byl kníže welmi otewřené powahy a s wymlauwáním, že od tak milého diwadla tolikrát se odvrátil. Oswícený syn jeho Ferdi-nand a pánowé všecko s laskawým usmíwáním schwalo-wali. Ale ten, který historii té wítězosláwy sepsal a ti-skem vydal, mistr kacířský z Károlina, spokojiw se po-wěditi, že od bratří Jesuitů (jakž on prawil) angel zpíwa-jící uweden byl, ostatní všecko pominul. Protož Ferdi-nand místokrál, když jemu kniha mistra Kollina podána byla, hned to, co se nás týkalo, když čísti chtěl, wida to ze záwisti wynecháno, to okamžení knihu do ohně hodil,

a Matiola lékaře, který vždy kolleje Pražské přítel a náš nejhorlivější obrance byl, přivolati dada, jemu za práci uložil, aby se w popsání té wítězosláwy uwážal, a s lepší hodnowěrností, než kacíři obyčej mají, s historií naložil.

6.

Wybírání od žáků na dříví.

(1558.)

Byla toho roku tuhá a žákům naskrze nesnesitelná zima, tak že naposledy newyhnutedlnau potřebau přemóžení jsauce otcové, kteří doma ani peněz ani dříví neměli, přinucení byli žákům rozkázati, aby peníze od rodičů svých žádali, aby se pokoje školní wytopiti mohly. Tož hned dychtiwě od našich záwistníků a powěsti naší aukladníků chopeno, a potom řeč w lid wtraušena jest, již že postižení jsau nowí mistři, co učením svým hledají; nedávno ještě se vychlaubawše, že všecko bez platu konají, již nyní že jinau cestu našli, velký počet peněz sbírají a k swému užitku obracují. A toto nejenom chudina na ulicích wolala, ale i panstwo wěřilo, až pak když ta wěc nejoswícenějšího arciknížete došla, on nemálo tím pohnut jsa, jednoho dwořenína k nám poslal, a wzkázati dal, že se diwí, že my peníze od žáků wynucujeme, ješto welikomocný císař, otec jeho, každoročně 1400 tolarů kolleji vyplácí. Napomenuti bywše naši od přátel svých, ničeho takowého se nenadawše, a na swědomí své ctnosti spoléhajíce, konečně se probudili. I došel Blysemius k nejpřednějším přátelům, a pomluwu wyvrátil, potom pak list německý, užíw dobroty Jana komorníka knížecího, napsal, a tolik způsobil, že nejen sprawedliwé a slušné, ale i newyhnutedlné naše počínuti všechněm se widělo.

7.

Wacław Šturm.

(1558.)

Dne 17. listopadu přišel Pawel Hofaeus za rektora kolleje Pražské wywolený, kterýž s sebau Wacława Šturma,

Čecha rodem z Týnu, jemuž úřad kazatelský we chrámě našem uložen byl, před třemi léty od Sw. Otce Ignacia do towarzysstwa w Římě přijatého přiwedl. Jeho příchodem již se widělo, že zwítěžila a plesati může kollej naše; ale brzy všecká tato naděje zase zmizela. Neboť Šturm, takový potom a tak slavný řečník a theolog, tehdy nezbehlý ještě w tom úřadě a w žiwobyti řeholním skoro teprw nowáček, jakož we filosofii a theologii posud nic nebyl študował, nadto více i český jazyk we Wlachách tak byl zapomněl, že při každém třetím slowě buď wáznul buď proti prawidłům skladny chybowal. Přicházela i z wědomí o swé nedostatečnosti jakási přirozená slabost ducha, z kteréž často se přiházelo, že, když již hned měl před lidem kázati, přemoci se, aby veřejně wystaupil, nemohl, než do kauta se schowával, a ani k mnohému prošení newycházel, jakož že se samého prwního ledna roku hned potom příštího stalo, předkové zaznamenali. Té newědomosti a nemoci mysle chtěce pomoci otcowé, vždy nejprwé od jiných kázání latinské Šturmowi wypracowano bylo. To sobě potom sám překládal do češtiny, a podávalo se k přehlídnutí některému příteli našemu z kanowníků; oprawenému Šturm se učil nazpamět, potom w čas wečeře jednau i podruhé před tovaryši odříkával; tak naposledy ozbrojen, wystupował veřejně. Při kteréžto věci, mám-li se lásce a starosti tovaryšů o Šturma, čili poslušnosti a powolné prostotě Šturmowě více diwiti, nenalezám; ačkoli w krátkém čase tato těžkost zdwižena byla, poněwadž druhý rok potom dwa výborní mužowé a doktoři theologie z Říma do Čech wysláni byli, Ondřej Pěšin a Wolfgang Maria, obadwa Týňané, Šturm pak do Říma nazpět poslán.

8.

Paměti roku 1559.

Nastaupil mezitím rok 1559, který mnohým zdařením pracem našich na winici páně korunu postavil.

Kollej počítala nic více než dwanáct tovaryšů a mezi

těmi i s rektorem Hofaeem jen tři kněží, ostatní dílem učitele škol aneb domácího hospodářství opatrovníky. Nicméně při tak malém počtu dělníků tolik způsobeno jest, žeby se i welkému množství hodilo, a k hanbě nebylo. Rektor byl jako jediný za několik; theologii přednášel Blysemius, dialektiku M. Gerard; rektor školu rhetoriky, které až potud w Praze tovaryšstvo nebylo otevřelo, prwní otevřel, a w tom sobě za předmět ad Herennium, řeč pro Archiu a Luciana uprostřed swých těžkých péčí o kollej k wykládání wywolil; když pak Gerard jen nedávno začaw logiku, w těžkau a dlahau nemoc brzy potom upadl, Hofaeus Tibelmannowu dialektiku, které se widělo, že nic subtilnějšího býti nemůže, čistí podstaupil; potom pak opět, když P. Stefan Liberius, který po odchodu Wácslawa Šturma do Říma w měsíci říjnu w kostele našem německy s sláwau a pochwalau ducha byl kázal, k Sw. Tomáši na Malé Straně k žádosti probošta Scribonia ku kazatelství přesazen jest, týž rektor w kostele našem kazatelský úřad zastáwal, a tu kazatedlnu, pokud rektorem byl, wždycky podržel. O prospěšnosti postu když jednau kázal, tak welmi pohnul arciknížete Ferdinanda, že i hned ohlásil dwořanům, kteříby se masa zdržeti nechtěli ty dni, aby wěděli, že ode dwora pryč jíti mají; také ženu, která zapovězené krmě dwořanům strojila, a tudy zisk nemalý měla, pokutowal. Týž rektor w katedralním kostele Sw. Wíta w nedělní den po poledních učení křesťanské wykládal.

I Blysemius, pokud welmi slabé zdrawí dopřáwalo, w práci žádnému ze swých spolutowaryšů w ničem neuštaupil, štěstím swým snad i napřed činil. Theologii, jak jsem již několikráte powěděl, hned od prwních začátků kolleje učil; k panstwu a k nejjasnějšímu arciknížeti, správci země České, w neděli a we swátek před obědem kázawal; wšak přimnožil i práce toho léta, a w čas postní z jara třikrát za týden kázal k lidu s takowau chwálau ode dwora, že wšecky práce za sebau necháwající k němu

přibíhali; i prawi se, že se později chlubiwal místokrál arcikníže, že sobě za weliké štěstí pokládá, že ani jednau za tolik let Blyssemia w kázání slyšeti neobmeškal.

A věci německé sice dobře se dařily, jakož i na hradě i w domě kollejním i u Sw. Tomáše na Malé Straně Pražské o všech swátečních dnech německy naši kázali, a lid drželi. Ale Čechů spasení zanedbáwané zůstáwalo, poněwadž kollej mimo jediného Šturma, ještě ku konání věci nedostatečného, žádného neměla, kdožby česky uměl, a i toho, jak jsem powěděl, ztratila kollej. Mezitím Husité plesali, a malé ty zbytky katolíků znenáhla k sobě připojití usilowali. Dosti jest známo; což s bédowáním probost Scribonius otcům našim přinesl, že jediný u Swat. Jindřicha pop husitský mnoho katolíků — počítali někteří 500 — zwrátil, a na zláu stranu přitáhl, kteří wečeři páně pod obojí způsobau od něho toho roku přijímali; naši při wší pilnosti jen čtrnáct osob Kristu a církwi zpět nawrátili, mezi kterýmiž byl mistr kacířství Husita, u swých kázáním wytečný. Až i k akademii Karlowě pronikla toho roku pilnost našich, jakož mistr Hawel ⁶⁾, professor akademie, k přátelství s námi přiweden, kterýž, ačkoli o náboženství nic slyšetí nestrpěl, však s našimi co nejprátelštěji obcowal, a k tomu diwnau powahau mysli lidské přiweden jest, že i duchovními cwiky swatého Ignacia vzděláwati se u nás sobě oblíbil, z čehož že welký užitek pocítil, a mnoho w poznání a nenáwidění hříchů prospěl, ten s kterým cwiky takové konal, Hofaeus wyprawuje; a snad tauto zásluhau pilné ctnosti welebnost božská pohnuta jest, že jemu potom w lůně katolické církwe umřiti dáno bylo. Tytéž cwiky kněz jeden z hradu katolický w kolleji naši wykonáwal.

Chrám, kterýž jest hlavní péče, u welikém množství nawštěwowán byl. Dwojí wěc toho roku nowá byla, w

6) Myslí se M. Hawel Gelastus Wodňanský, osoba jinde welmi obojetně znamenaná; bylť již předtím w rozepři s konsistoi kněžstwa pod obojí, a ji od krále Ferdinanda proti němu za práwo dáno.

které sobě pánové katoličtí všichni, obzvláště pak Ferdinand místokrál, zalíbili: zřízení domu chudých, o kterém doleji, a hrobu pána Krista za nás umučeného v paměť přivedení. Takto, což nyní jakožto obyčejné za nic se nepokládá, onoho času jsauc nové jméno bylo za wzácné i u wážnosti; a dobře P. Jiří Varus a Hofaeus rektor připominají, že towarýšstvo naše wzbuzení toho hrobu pána Krista začátek učinilo, a nálezu toho půwod jest. Byl se swatý týden na konec března hodil. Tu naši dle skrownosti kolleje a chrámu našeho se wšl pobožnau nádherností, jakž jen mohli, hrob Kristu mrtwému wystrojili, kterážto wěc, jak wšecky w podiwení přiwedla, tak mnohých mysle kolleji dobyla. Což jen w Praze swobodných lidí bylo, sběhlo se k diwadlu na tuto nowau wěc. Rozmnožowala spanilost toho hrobu hudba, kterau jmenují figurowanau; k tomu také choraly žalmů, kteréž w našem chrámě předtím nikdy slýchány nebyly, zpíwány jsau od našich a od žáků střidawě při službách božích, a ten obyčej jednau zawedený wždy potom se zachowal. Nejjasnější arcikníže Ferdinand, autlým citem náboženstwí pohnut, dwakrát za tauž noc na weliký pátek tak welikau cestu se zámku se wším dworem swým podstaupil, a přijda k božímu hrobu našemu, klekna na obě kolena, četný lid a wšecky přítomné příkladem swým na zem stáhl, a potom dlahau skraušenau modlitbau Kristu se klaněl. Když se wším komonstwem dwora z kostela wyšel, powolaw kanowníky k sobě, kteří právě přítomni byli, dí: »Máte co následowati. Proč nikdy nic podobného w předním našem kostele newidíme? Proč lid tak milého diwadla, kterýmby pobožnost všech mohla se roznítiti, zbawujete?« Zároveň pak rektoru Hofaeowi ku potřebě kostela 30 a wíce tolarů poručil wyplatiti. Wzkříšení páně noční ještě s wětší pochwalau a sláwau slaweno jest; k čemuž lidé zwědawostí, aby widěli a muziku slyšeli přiwbání jsau. Od té doby již do našeho kostela směleji přicházel lid, k jehož ozdobě a obohacení w mě-

síci srpnu bez vědomí našich kanovníků Pražští, přátelé naši, to způsobili, že paní Alžběty Berkové tělo, manželky urozeného pána, pana Jana Bezdrůžického z Kolowrat do kaple kostela našeho nepoškozené panně zasvěcené přineseno bylo s průvodem kněžstva hradeckého; z kteréhožto pohřbu, kterýž nalezám že první z wenkowských v našem kostele byl, kromě hedbávných látek, drahých plátén a mnoho pochodní nemalá sláva místu tomu přišla.

Ale nic nebylo tovaryšstvu slavnějšího toho roku, a cožby s větši všech vůbec pochvalau přijato bylo, jako ujetí péče o chudé a zřízení semináře, v kterémby chudí jinochové, kteříby vědám práci swau obětovati chtěli, chováni byli.

(Wyprawuje potom dále o tom zřízení, kteréž tuto pomíjíme.)

Dwau z našich kněží těžce zkažené zdraví, Blysemia a Geranda, zvláštní pečlivost doktora Mathiola jim nawrátila. Ten netoliko radu swau, ale i léky posílal, a tím se nespokojiv, skoro každého dne z takového vzdálí až s hradu k nemocným našim přicházel, sedával u jich lůžek a všemi způsoby potěšováním přátelským je posiloval, až oba uzdravení došli.

Ostatní tovaryši v největší swornosti myslí, když hned předešlého roku buřiči kolleje vzdáleni byli, ničeho jiného než uložení sobě úřadů a rozmnožení slávy boží nehleděli, při čemž obzvláště pater Viktoria bažení pobožné podněcoval; i aby pomoci nebeské tím spíšeji dosáhli, připomínaje často potřeby obecné provincial Canisius to způsobil, aby každý den některý z tovaryšů mrskáním sebe tryznil, všickni pak po pořádku v kuchyni posluhowali, ku kterémuž posluhowání každému jest vyměřen měsíc, newyjmauc ani rektora. Obojí, jak píše Hofaeus, ode všech s hotowau a weselau myslí podstaupeno jest. Není diwu, že práce tovaryšů toho roku tak šťastné byly, poněwadž božská moc obzvláště těm na-

pomáhá, kteří se ne na své ale božské síly spoléhají. To jest ten prostředek, kterého se ti, jenž o jiných spasení počují, w pracích welkých a lidské síle a bedrům příliš těžkých chápati a držeti mají. Ale já ostatní věci toho roku musím wyprawowati.

We školách mládež i počtem i urozeným stawem wšecky předešlé roky přewyšowala. Dwa synové Arnošta, knížete Baworského, w naši kazeň dáni jsauce, byli w kolleji, newzpominajíc o jiných z menší šlechty. Tři ze školní mládeže přijati do tovaryšstwa, potom k weliké potřebě byli. Umění, mrawnost a pobožnost obzwláště kráslili žáky naše, a byl to maudré nařízení učinil P. Viktoria, že sobě každý mistr jednoho ze žáků schopnějšího wybral, kterého saukromým napomínáním a poučováním způsobowal a wedl ke ctnostem. Tato wěc se šťastně dařila. Nebyloť wětší mrawnosti a newinnosti jako při mládenečcích těchto. Každý sedmý pátek swátostí oltářní posilowáni jsauce, příkladem swým jiné wyzýwali. To pak we školách Pražských nowé, a později neplatné nalezeno bylo, aby ráno před začátkem čtení píseň: »Jam Lucis orto sidere,« sauzwukem čtyr hlasů zpíwana byla. Byl také podlé způsobu římského nařídil rektor Hofaeus a ustanowil korrektora, aby chybuující trestal a žáky we škole káral; ale ta wěc wíce nenáwisti než užitku způsobila, a hned jest zase zanechána, poněwadž se žáci od žádného jiného kromě učitele bítí nedali, a i sami rodičowé to za potupu brali a na to žalowali, že synové jejich od nízkého člověka káráni jsau.

O masopustě dáwáno bylo diwadlo o boji těla a ducha s welikau pochwalau diwáků, kteří na krátkost kusu žalowali, ješto w skutku dvě hodiny trwal.

Až posud užíwalo tovaryšstwo we školách swých kromě mluwnice Donatowy a Despanterowy knihy Erasma Roterodamského, kteréžto nápis jest: De copia verborum. Tohoto roku wypowieděna jest ze škol našich, poněwadž se nehodné zdálo otcům, člověka, který takowau měrau

kacířství okno otevřel, w knize jeho tolik ctíti. W kteréžto věci jest se podiwiti starožitné prostotě towaryšů. Neboť poněwadž někteří ze žáků knihy Erasmowy již byli od kolleje koupili, kázal rektor hned knihu zase od nich zpět wzíti, a peníze jim nawrátiti, aby raději kollej než žákové škodu utrpěla.

Den hoďu letaičního, w který mnoho slávností w kostele bylo ráno z obnowení slibů řeholních, (při čemž pater Viktoria služby boží konal), neméně slawen byl po obědích we školách w nejučenějším wěnci posluchačů. Nejprwé byla latinská řeč držána; potom básně, pak řecká řeč, naposledy rýmy a werše o sedmi dařích ducha swatého, sedmi jazyky, při čemž sobě jinochowé welkau lásku získali, odřikáwány, hebrejsky, řecky, latinsky, wla-sky, německy, česky a naposledy latinsko-německy, kterýž způsob básni makoronský se nazýwá.

Tomu nenepodobné a snad lidu ještě milejší samého dne božího těla processí po dvoře w kolleji učiněno jest, při němž oltář, na kterém swatá hostie měla postawena býti, jinochy samými ožiwený wystawěn byl. Na způsob angelů přioděni, a wěnci ozdobeni stáli nad krásnou archau semotam jak sochy w kostelích, způsobní k tomu wzornau swau mravností a spanilostí, tak že mnozí se rozpakowali, jsauli to sochy čili lidé, až pak všichni jedním hnutím pokloniwše se, mistrnými a učenými werši bohu skrytému se klaněli.

Wyšší školy, jak slušno, také vyšších odměn cti dosáhly. Nebo pominauc každoročně předmluwy Blysemia a učené poraučení theologie i chwalu filosofie překrásnou M. Gerarda, hádání jednau i podruhé učiněno také w kostele, s pozváním wětšího počtu katolických pánů a předstawených, nejprwé o výboru jídel a postu, k čemuž sady tištěny byly, potom weškerá theologie od mistra Ludwika Flandra hájena jest, při čemž Blysemius předseděl.

Ale také před tím katechismus Canisia provinciala — prwní kniha, kterau Pražská kollej vydala — wůbec pro-

nežen, a w lidu rozšířen, i také na našich školách zaweden jest. Jehožto wydáním uražení jsauce Karolinští akademici, prawice, že tiskaři akademii poddáni jsau, aniž bez jejich powolení čeho wydati smějí, toho dowedli, že radđa Pražská tiskaře do wězení wzala, odkudž stíží a dlauho nemohl wyswobozen býti. Ale cožkoli usilowali, škol našich sláwu, která jim jako sůl w očích byla, zrušiti nemohli.

Při začátku října — poněwadž ten měsíc k 'obnowení škol někdy určen byl — študia s welkau slawností začata jsau. Postaweny byly některé lawice jedny druhých vyšší; načež u přítomnosti vysokých hostů od nejurozenějšího mládence sedícího nejvyš učenějších z každé školy jména čtěna jsau, kterýmž kázáno wystaupiti nahoru, a od sboru jinochů wstříc jim jdaucích weršemi jsau pozdrawowani i také zejména chwaleni. Po spořádání škol byly zřízeny zájemné mezi sausednými školami boje o záwod w umění každý den sobotní, w kterých jedna třída druhau usilowala přemoci a týrati otázkami. Ta wěc jak nowá tak užitečná mysle učitelů ku podiwu sworné — zwlášť poněwadž i rodičové přítomni býwali — obweselowala, obzwlášť když přemožení žáci obyčejně slzami jewili swau bolest, aniž jaké potěchy od přítomných kromě z budaucí pilnosti a naděje pomsty, hrozíce wítězům, nechťiti přijímati widni byli. W rhetorice každý týden dle přibitých sad hádáno bylo o všem způsobu ušlechtilejšího učení co nejprudčeji, a sám rektor kolleji otázky končil; kterážto horliwost učenců, když se po městě rozhlásila, weliký počet nových žáků do našich škol přiwábila.

Tolik se stalo roku 1559.

(Pokračování.)

IV.

Wýjimky z kroniky M. Wawřince z Březowé, překladu starého. ¹⁾

O wybojowani Sedlče blízko Ústí skrze Tábořské a o kořistech mnohých tu pobraných.

Těch dní welikonočních Tábořští z Hradiště wywołiwše sobě čtyry hajtmany, k nimžby zření mohli jmiti, totiž: Mikuláše z Husince, Jana Žižku jednookého, někdy čeledína krále Wáclawa, o němž dole mnoho bude praweno, Zbynka z Buchowa a Chwála z Řepic, ohradu nebo twrz pewnau Sedleč nazwanau blízko Ústí rukau nepřátelskau jsau šturmem dobyli, ač tu kteréž na ní byli, statečně se bránili. A tu pana Oldřicha, pána Ústí cepami sau umlátili a nohy jemu usekawše do ohně uwrhli; některé zbili, šest znamenitějších zachowawše, kterýmžto aby jeden z nich, kterýžby chtěl život zachowati, rozkázali sau, aby je stanul. A tak z nich jeden, řečený Pintha pět swých štal jest a se Tábořským přitowaryšil jest. Na té twrzi mnohá zboží od saused okolních na zlatě, stříbře, monstranci, kalichůw a také raucha drahého pro zachování bylo složeno, kteréžto všecky věci Tábořští wynešené na jednu hromadu skladše, ohněm spálili. A twrz zbožili a wypálili.

1) Bychom stáli k připovědi učiněné w časopisu Mus. (r. 1843 sw. IV. str. 531) klademe zde wýjimky z letopisů wálky husitské W. z Březowé překladu dáwného, kterýž se nalezá w rukopisu Děčinském, psaném skrze Jakuba Brazydyna, sauseda a horníka na Horách Kutnách, o čemž obšírnější zpráwu podává předmluwa kroniky Pulawy a Beneše z Hořowic (staří letopisowé čeští) na str. XI. Opis wěrný rukopisu Děčinského chowá se w bibliotece národ. Museum.

Redakci.

Kterak Táborští trestali Pražské pro puštění brad a wrkočů nošení.

Dne 16 měsíce Máje z Tábořských někteří w zástupích po Praze chodíce mnohým mužům nůžkami brady stříhali sau jako s násilím, zvlášť pod nosem, což podsebitím nazýwali. Wrkoče také pannám uřezowali a šlojiře ženám trhali. Z toho když sau se Pražští hněwali, zvlášť jejich žoldnéři, hajtmané Táborští všem swým přísně prikazujíc, prikázali, aby takových věcí žádný nesměl činiti.

Pražané Wyšehrad obehnali.

Téhož léta (1420) w neděli po powýšení Sw. Kříže, jenž byl 15 den měsíce Září, hrad Wyšehradský obehnali sau, položivše se s swými stany a budami okolo Sw. Pankráce, nedadauc wésti žádné spíše na Wyšehrad. A swobodnau učiniwše sobě silnici do Pražského města, a to místo ohradiwše, bezpečně spali. Z druhé strany totiž města dwa praky za kůrem panny Marie na Batiči zdvihše, kteréžto však mistrný puškár stříleje z děl z kapli okrauhlé Swaté Markéty na Botič, zkazil jest. Ale z pušky veliké, kterauz w kosteliku zeleném, prolomiwše zeď byli položili, veliké škody Wyšehradským činili sau. Pak po pana Hynka Krušinu a po pana Bočka Wiktorýna listy poslali, aby jim ku pomoci k dobývání hradu přijeli. I stalo se jest, že předpowěděný pan Krušina s bratrem a s panem Wiktorýnem Bočkem s Orebskými do Prahy přijeti nemeškali, ale Táborští nepřijeli sau.

Item. Téhož léta Pražští Wyšehrad obehnali. W pátek před Sw. Wáclawem s hradu Pražského z pušky veliké jednoho muže a pět žen jedním střelením na rynku Staroměstském sau zabili, a jedna byla těhotná, jejížto dítě z maternika wywaleno bylo živo a pokřtěno jest. Kteréhožto pana Hynka Krušinu Pražané sobě za hajtmana zvolili sau, kterýžto se panem Bočkem a swými služebníky a s žoldnéři w údolí winic, wstupuje na horu z Psar za Sw. Pankracím, se swými stany a budami polo-

žili se, příkopy učinivše od Sw. Pankrací až do stanůw panských a až k potůčku Psarč. A pana Záviše, kterýžto s některými Žateckými a Launskými pod horu od Swat. Karla sstupuje dolůw ležel, welmi výborně ohradili. A tak ze všech stran byli Wyšehradští sauzeni, že žádnau silnicí ani skrze wozy, ani skrze pěši spíše jim nemohla nesena ani wezena po zemi býti. A Pražská obec je obojího pohlawí na každý den s kněžími, s tělem božím s monstrancí zdviženau na dřevě nawštěwowali sau. Pro kteraužto věc Wyšehradští nemálo sauce přestrašeni ku králi Zikmundowi poslali sau, aby je spíží opatřil, nebo spíše welmi rychle mítí nebudau. Kterýžto král z vysokého ducha swého jim w hojnosti spíše dodati a Pražské z pole sehnati slibil. Owšem w skutku za pět neděl nic k obraně jich neučinil jest. Pro kteraužto věc jako za tři neděle přinucni sau koně jísti. A však na Sw. Františka 24 wsi s mnohými ženami a dítkami w kraji Bolelawském se swými Uhry k hrůze ukrutně král Zikmund spálil jest. A potom 10 dne měsíce Října některé Žatecké wozy u Žatce pobral jest. Ale i hned 24 dne, když se k Žatci přibližowal, znamenitau škodu spravedlivým božím saudem mrzce na swých Uhřích wzal. It. A nawrátíw se s škodau do Laun, skrze Launy do Slaného a z Slaného do Litoměřic wláčel se sem i tam, a mnohými posly nabadán jest, aby nemeškal swým žoldnéřům na Wyšehrad spíše dodati, neb již nic jiného než maso z swých koní jedli, kterýmižto koňmi jako za tři neděle místo zwěřiny, wíce sobě wážíce přízeň králowskau, nežli swé vlastní zdrawí, lačný žaludek swůj silnili. A tak opět i opět prosili sau, aby jim pomoc dal, že musejí z hradu s hanbau sstaupiti. Kterýžto jako prvé odpověděl jim, aby ještě málo potrपěli, že poslal pro lid, a že w krátkém času chce hojné spíše, buď Pražanům libo neb nelibo, jim po wodě Wltawě na ostrow pod Wyšehradem w hojnosti postawiti. A tak wzaw mnoho lidí od Litoměřic, a je na wozích dowezl do Berauna, a tu

s swým lidem wesele přijel jest, způsobiw mnoho wozůw spíží obtížených. Wšak toho Pražan tajno nebylo, kteřížto i hned řeku Wltawu železem okowanými slaupy nad ostrowem zawřeli pod Wyšehrad, tak že žádná lodí swobodně dolůw staupiti (nemohla) bez otewření. I owšem také místo ostrowa ohradiwše, na něm dvě jizbě zdvihli sau, sruby učiniwše na obau koncích ostrowa, z wazby dříwí podobenství mostu, poněwadž každý mohl jíti od kláštera Slowan jda až na ostrow, a ostatek po wodě Wltawě až do Podolu pod Wyšehradem, a odtud až k Sw. Pangrací wykopawše příkopy, tak že jako sími Wyšehrad obkličiwše, wšecky k němu přístupy, cesty a stezky ohradili sau, aby žádný bez příčiny přístup nebyl k němu ani z něho.

O dobytí města Prachatic od Žižky a tu weliké ukrutnosti ukázány.

Léta Páně 1420 běžícího w auterý po Sw. Martině dne 12 měsíce Listopadu, Táborští, tehdaž Pískem włádnuce, Prachatických saused swých litujíce, protiwenství proti držícím zákon boží prokazowali. Nebo po spálení a zdi městských zboření z děl prwé od Tábořských učiněného, ti kteříž sau odtud odešli, někteří se zase nawrátili a některak oprawiwše domy a zdi, počali se ukrutně protiwiť všem přijímajícím pod obojí způsobau, některé jímajíce a k odpřísežení pudíce. A některým statky poberauce z města pudili a dwa neb tři milowníky zákona spálili; žáka Ondráčka z Weyrowa, někdy kostela Prachatického zwoníka, wzawše ho z orání, pro zlaupení obrazůw ohněm spálili sau. Pro kteraužto wěc Žižka s swými dne předpowěděného s předcházejícími je kněžími s tělem božím cestu přijal na se, aby se pokusil o Prachatice. To předzwěděwše měšťané, brány uzawírawše na zdi k obraně wstaupili sau, k nimžto Žižka pokojně mluwil jest: Otewřete bránu, a pusťte nás s welebnau swátostí těla Kristowa a s kněžmi do města pokojně wjíti;

a slibujem wám škody žádné nečiniti ani na těle ani na statku. Ale oni jako rauhající se, řekli sau: Nepotřebujeme vašeho těla Kristowa ani vašich kněží, nebo máme i tělo Kristowo i kněží, kteříž se nám hodí. To uslyšaw Žižka pozdwihl hlasu a řekl: Přisahám dnes Bohu, jestli že wás mocí dobudu, že žádného žiwiti nebudu a neodpustím, ale wšecky zamordowati káži! A i hned ponukl bratří, aby ze všech stran město osuli; kteřížto i hned na mnohých místech řebříky přistawowali ke zděm, a násilně na zdi lezli sau, proto že střelci a práčata Tábořských ze všech stran měšťanům zdi z děl, z ručnic, smolau a kamením bránícím wen ze zabradl vyhlédati nedopauštěli.

A protož když sau Táborští na několika místech na zdě wlezli, některé na zdi cepami poráželi, některé utíkající honili a jako telce we všech ulicích bili. A otevířewše bránu městskau tělo pána Krista s bratřími ostatními a sestrami s zpíwáním wedli sau, kteřížto po všech domích rozdělíwše se, brali sau statky a muže onde i onde skryté nalezající, odpauštějící ženám a dítkám, ukrutně mordowali, nebo jaté k Žižkowi wedli sau, kteréžto wšecky, však krom sedmi přejícím prawdě boží, Žižka kázal w zákříště kostelní zawříti a s tau zákříšťau 75 mužůw, jenž jimi byla natlačena, zapáliti. Nic jim to pomocno nebylo, že spínající ruce k nebi pozdwihowali a pro pána boha prosili, aby jich žiwota odpustil, aby se swých hříchůw mohli pokáti a jich následowati a učiniti po jich wši vůli. K těm slzawým prosbám těch mužůw Táborští jako hluši učinění jsau a sudy smolné přiwaliwše a slamau okladše metali sau do zákříšti na hlavy těm mužům zawřeným. A tak všickni ohněm a dýmem zadechli sau se, kteréžto potom sbořiwše sklep té zákříští kamením jako w hrobě přikryli sau, aby tu shnili. A po ulicích zbitých leželo 230, některé pochowawše, některé do studnic wmetawše, ženy wšecky i s dětmi wyhnali. A město samé osedli, ohradiwše se příkopy rukami jich pilně udělanými.

O dobytí Příbenic hradu skrze Korandu s Táboorskými.

W středu po Sw. Martině téhož léta Wacław Koranda kněz, Táboorských hlavní hejtman, pod bezpečným průvodem Jindřicha řečeného Lephl, pána hrádků na Bechyni, od čeledína pana z Rožmberka přiveden, a do věže téhož hradu uvržen (jest), z kteréžto věže zlámav kládu, a přistawiw ke zdi dcky až k strážným pawlači dne jednoho přilezl a s některými swými, kteřížto swázawše strážné všecky a zjímawše, bratry swé z věže wytáhl a strážné na jich místa wmetal. A však jednoho, Odolana jménem, když jej prosil, aby jej propustil, že chce všecko učiniti, cožby rozkázal, pod přísahau zawázal jej aby o jich dobytí žádnému nezwěstowal, ale aby i hned běžel na hradiště Tábor, a skutky jakž widěl wyprawil, aby i hned bez prodlení jim na pomoc přijíti pospíšili, že hrad beze všeho klamu mohau obdržeti. I stalo se jest, že Táborští, jawše posla, aby za prawdu odplatu wzal, a za křiwdu aby trestán byl, zdwihli sau se rychle a všickni k hradu Příbenicím sau přitáhli, kteréžto, když z věže Koranda a jiní bratří spatřili, wolali sau hlasem velikým: Tábor hr! Tábor! A purgkrabě a jeho, jsauce přestrašeni k odění běželi a na věž rychle wběhnauti chwátali. I nemohli ani k wratům aby jich bránili, pro házení kamením z věže, přistaupiti. A tak Táborští směle k plotům přistaupili, bránící odehnali, a wrata hradu obdrželi a tak walem do hradu wešli. To widauce služebníci hradští, opustiwše bran někteří se zdí sau se spauštěli a jiní sau zjímání. To widauce ti, kteříž z druhé strany řeky hrádkem druhým pana Rožmberského wládli, opustiwše všecky věci na hrádku, utíkali sau kam kdo mohl beze všeho prodlewání. A tak toho dne diwným obyčejem dwa pana Rožmberka hrádky jako nedobyte dosáhli sau, a Kunce jménem zabiwše. Na kterýchžto hradích nezčitelné zboží od klenotůw, od čišť, pásůw zlatých a stříbrných spinadel a perel, od kalichůw,

od monstrancí, korunu také s berlau biskupskau z Milewska, od knih, ornátůw, od jiného mnoho raucha dráhého, od šub sobolowých a kuních našli sau. Kteréžto věci sausedé tak okolní jako owěťši (sic) aby jim tu zachowány byly, swezli sau. Když sau se nadáli, těm věcem býti bezpečenství, všecky své věci a statky ztratili sau. Ale kněze Heřmana mnicha, Nikopolenského kostela titulovaného biskupa na hradě wětším se dvěma kněžnami (sic) jatého, (kterýžto biskup býwal farářem w Miličině a skrze pana z Rožmberka k žádosti pana Čenka byl dán, proto že pan Čeněk téhož biskupa na Lipnici dluho držel, aby kněží swětíl léta Páně 1417, kterýchžto arcibiskup swětiti nechtěl), na řece před hradem tekauci utopili sau, nechťce na tom dosti jmíti, že mnoho kněží Tábořské strany se přidržících swětíl byl a ještě chtěl swětiti. A za to ustawičně prosil, aby ho při žiwotě zůstawili, že chce vždy jich swětiti, a všecky punkty jich držeti, kterýmž jej koli naučí. A když biskup dluho plowaje utopiti se nemohl, a připlynuw k břehu odpočínauti chtěl, přiběhše Tábořští po newinné krwi dychťce, odstrčili sau jej od břehu a kamením jej w hlavu tepauce dorazili sau. A tak duši pusti w na dno spadl jest a hřichy nezčitedlné Tábořským zůstawil jest. ²⁾

O dobytí Nowého hradu blízko Prahy u Kundratic a jeho konečném zkažení.

Že s hradu Nowého silnice, aby spíše do Prahy wzena byla, měla překážku, protož posledního dne měsíce Prosince Pražané swůj lid jízdný i pěší s wozy poslali a spravili sau dobýwati Nowého hradu a i hned na wrchu hory blízko příkop hradu boudy a stany roz-

2) Staří letopisowé o knězi Heřmanowi dokládají tatáž slova, kterýmiž počinání ukrutné Tábořůw lze poněkud wysvětлити: »Ten biskup před tím mnoho kněží Tábořských swětíl na Lipnici připuzením paně Čenkovým, a potom se jim sprotiwil, tak mluwě, že sem všecko lotry swětíl.« Staří letop. str. 43.

bili sau a ohradili se příkopy se všech stran, aby se mohli nepřátelům brániti a z pušek a ze tří prakůw nezčíslné kameny metali sau, tak že všechny střechy kamením zeprali sau. A přiblíživše se na příkopy, zdvihli sau prak, z něhož všechny hawiře s podebitím zbili sau. Tu Fulstein rytíř, hajtman wůdce, nemůž odolati, na den Sw. Pawla na wíru obrácení L. P. 1421 učinil rok a smlauwu, w kterémžto rokowaní s obau stranau zůstáno jest, aby Fulstein se všemi osobami, kteréž sau byly na hradě, poberauc toliko své věci a ne královské, s hradu bez překážky do Kauřima s průvodem Pražských a na jích wozích odjeli. A i hned druhého dne po Sw. Pawlu 20 vybraných z wojska Pražského w Nowý hrad se uwázalo. A w pondělí přijewše s wozy před hrad, aby odvezli nepřátelské věci, a když Fulstein mnoho knih s jinými věcmi královskými na wůz kladl, obecni lid wně hradu stojíc, ohořil se s hřmotem na wůz a všechny věci wkladené kdo co mohl rozchwátli sau. A potom na hrad, aby brali, chtěli sau wjiti. A když nejsau dopuštění, prolámawše zeď, wešli sau do sklepu, kdež knihy ležaly, kteréžto pobrali. A odtud do všech jiných komor wešli sau berauce. A to w Praze za rovné peníze prodawali sau. A potom druhého dne Nowý hrad zapálili sau a najímawše dělníkůw až do gruntu zbořili sau.

O začetí nových Tábořích na Morawě.

Téhož léta, totiž 1421 běžícího měsíce Unora w Morawě nowá věc na jednom ostrowě w řece we wsi řečené Nedakunice blízko Strážnice začala se. A ti Táboři byli sedláci, ti s kněžími a některými zemany klášter Welehrad obehnowše, dobyli a opata samého sedmého s klášterem a s mnohými knihami spálili sau; protož boje se biskup Olomúcký a páni s zemany morawskými, aby nezsilice se Táborští škod jim nezčitedlných jako w králowstwi českém neučinili, na pole všickni s některými Rakušany, aby toho ostrowa dobyli, wytáhli sau. A když sau

k ostrowu šturmowali, poraženi jsau mnozí z strany Rakauské a měšfan Olomúckých, pro kteraužto věc spolu swadiwše se, zapáliwše baudy, pole opustili sau. Nebo byli sau na tom ostrowě krvawí kněži wražední ku podobenství laikůw bradatí, bez pleši odění na se brali. A když mše slaužili, obyčeje kostelního nezachowávali sau, ale we vlastním rauše odříkajíc páteř a slova poswěcování; z nichžto hlavní byli dwa, Bedřich a Tomáš z Wěžonic we zlém towaryšství towaryši.

O uwázání Pražan w hrad Pražský sw. Wáclawa.

Dne 7 měsíce Čerwna Pražané w hrad sau se uwázali. A zůstawiwše na hradě z Starého města sto, a z Nowého sto, aby ostríhali hradu, na zajtří zwonice w zwohy po wší Praze: Tě Boha chwálíme! zpíwali. Ale třetího dne potom obrazy mistrné a tabule oltářůw přewelmi krásné a drahé z nawedení Jana kněze s rauháním sau spáleny. A mezi jinými věcmi aby jich nesmyslnost a zteklost wíce byla, obraz Krista na osliku sedícího wystawili na címbuři kostelní, a obrátili jej twáří k Mišni a rauhajice se prawili: Ty, jsili Kristus, požehnej Mišenským! A i hned strčiwše jej z címbuří, jej o skále zlámali. A to rauhání a jich wzteklost welikosti pádu Pražských od Mišenských byla příčina u města Mostu, jakož potom bude praweno o tom. A jediné kdyby byli mnozí z pánuw s jinými muži šlechetnými o to se nepřičinili, hrad lotrowská obec nínila jest sbořiti s kostelem dědičůw swatých. Na kterémžto hradě wzali sau dvě děla weliká s mnohými menšími a s jinými přípravami střelby.

Panna prokuratorem se udělala.

Téhož času jednoho kněze, kterýž tehdaž kostel Sw. Petra na Poříčí zprawowal, někteří jeho sausedé, bludy Tábořskými nakažení od téhož kostela odehnali, protože w ornatě mše swaté slaužil a Prokopa a Filípa Tábořské kněze Pikhartstwm podezřelé uwedli sau. A též Jaroslawa

kněze od Sw. Mikuláše na Starém městě, člověka milostiwého tauž přičinau někteří Pikhartům přejíce, usilowali sau wystrčiti a do kostela Sw. Michala na Starém městě Wiléma kněze Pikhartswím podezřelého někteří chtěli uwéstí do dworu. Ale z wúle Boží nejsau dopuštěni. Neboť widauce ty věci nábožné panny, wdowy a manželky, že předpowěděni konšelé činili sau, z ponuknutí Ducha swatého wšecky wěrně prawdy se přidržící swolaly sau a na rathauz se spolu braly a konšelům žalobu na listu napsanau mluwily sau. A tu žalobu jedna panna z nich w ruce držíc list četla slowo od slowa:

„My paní a panny a bratři, milí paní prosíme Waší M^a pro milost Pána Krista a pro spasení a zachowání u wiře křesťanské wší obce města, abyste netiskli a nedopauštěli tisknauti od kostelůw kněží wěrných, ješto drží prawdu Boží stále, řádně od mnoha let, bludůw a wýtržek wšetečných písmem swatým nedůwodných a zákonem Božím se warující, a se i lid poddaný jeho zákonem, Božím prikázáním a žiwotem Páně Kristowým zprawujíc a zprawowati učíce. A toho mnozí swědomi jsau z obce tohoto města i také jinde mnozí po České zemi, proti kterýmžto slyšení někteří powstali jsau, stojíce o jich utisknutí a některé z nich utiskli. Jakožto na Nowém městě na Poříčí nějaký Prokop Táborský bez powolení starších na to postawených zrotiw se s některými roztrhl welice tu osadu atd. — Protož prosíme polepšete toho a přičiňte se k tomu statečně, ať wšhecka Praha wí i jiní, že kacírstwo kazíte, aby na Wás zlého domnění nebylo. A tomu knězi na Poříčí nedopauštějte wíce kwaltu činiti w kostele před Božím tělem ani kde jinde po Praze, ani komu jinému takowému. A prwního kněze nawraťte zase ke kostelu, neb proti němu osada newí žádné winy. Paklíby ste toho neučímili, tohoť by nám welmi žel bylo a každému dobrému, jenžto jest prawé wíry, atd. — Také prosíme, když powoláte obce neb starší z obce na radní dům pro obecné, abyste newolali tolik těch, jenž strany drží podlé

přijímání osob, neb to vše do vás mnozí dobře znamenají, a již z některých znamení někteří se toho něco domnívají. Také jednáteli úředníky, jednejte pravé wíry, aby na ně domnění zlé o pikhartství a o šibalství nebylo.

Konšelé, když ten list wyslyšeli do konce, rozhněwawše se, zastawili je všecy na rathauze a rozkázali, aby manželky ustaupily na stranu a jiné aby zůstaly na témž místě a tak aby, kdyžby se stalo mezi nimi rozdělení, spíše by je skrotiti mohli. Ale ženy strach z sebe složiwše, mužské srdce přijaly a nížádným obyčejem na různu se rozdělití nechtěly. Protož konšelé porozuměwše, žeby proti nim nic nemohli učiniti, list, kterýž před nimi čten byl, požádali sau, aby před nimi položen byl, aniž však toho na nich nemohli jmiti. Pro kteraužto věc z rathauzu sešli a ženy jako za dvě hodiny na rathauze w světnici zawřeli, a po dwau hodinách swobodně odjítí dopustili sau. Protož to ženské ohlášení starším obce welmi se líbilo, kteřížto také w shromáždění obce potom učiněném, když opět týž list jedna panna četla, neodmlauwali sau proti tomu.

Tažení Pražan a Žižky k Mostu na Mišnany.

Téhož času na Sw. Sixta tři strany města Pražského wytáhly sau k Mostu, aby shromáždíc rozptílené po městech, spolu se sejdauc, Mišenské wojsko wen ze země wyhnaly. S nimižto Žižka, Tábořských hajtman, jenž pro lékařství očí swých w Praze tehdaž byl, jehožto zhojení zraku lékaři žádné jiné naděje nepokládali, jel jest, aby aspoň Němcům hrůzu dal. A tak přijeli až do Laun. O tom Mišenští uslyšewše, žeby se Pražané opět sebrali, z králowství Českého sau se na swá obydlé wrátiti pospíšili.

Tažení Němců do Čech.

Že množství Němcůw s wolenci císařství téhož času k Žatci do Čech bylo přitáhlo, Pražané, w Slaným očekawající, k pánům, s kterýmiž byli za jedno smluweni a k Žižkowi s jinými Tábořskými poslali sau, aby s mocí

jakaužby mohli nejwětši k Slanému přitáhli a nemeškali, aby se mohli proti Němcům postawiti a je wyhnati s pomocí Boží. Neboť wolenci cisařští duchowní i swětští s Baworskými knížaty, wýwodami i s hraběmi, pány, rytíři i s množstwím lidu oděného a branného do králowstwí Českého k nabadání Cruciatu nebo wydání kříže papežského wtrhli sau. A když na meze české přitáhli, arcibiskupy s mnohými jízdnými s koni ssedawše, pokoru před jinými ukazující, aby totiž Bůh dal jim statný prospěch proti Čechům kacířům, aby je mohli zahubiti, pěšky šli. Mezi jinými také biskupy tito hlawnější byli: Jan, arcibiskup Mogutinský, arcibiskup Kolinský, wévoda Baworský, Ludwik syn wévody Klema (sic) hrabě s jinými mnohými. A když Žatec obehnali w pátek před swatým Mathausem, šturm k městu dobře šestkrát opauštěli, ale z milosti Boží a pomocí, jehožto pře byla, s hanbau a s škodau jich sau odehnáni. A jakož prawili obywatelé města, že na 60 jich zbito, kteréž sau na příkopích našli, a mnohé od polo žiwé s sebau nepřátelé odnesli a odwedli; a 60 jich zjímáných do města přiwedeno; nebo tehdáž bylo množstwí lidu w městě pro ukrutnost německau shromážděno, k šesti tisícům lidu bojowného; nebo měli sau na pět tisícůw lidu pěšího a čtyry sta jízdných. A jako ze všeho křesťanstwí z dalekých krajín rozličných jazykůw národowé do německého wojska sjížděli se, aby tak weliké milosti totiž rozhřešení od papeže půjčeného byli účastni. A kteří sau všecko wojsko widěli, tak sau byli prawili, že nikdy tak welikého lidu a tak dobře oděného pod nesčíslnými stany shromážděného newidali. A tak podlé obecného domnění na dvě stě tisícůw bojowného lidu mohlo býti. A když den ode dne městečka, wsi, twrze pálili, obojiho pohlawí lidu muže i ženy, staré i mladé pro obdržení odpustkůw ukrutněji nežli pohané mordowali nebo pálili sau: tak bázeň a strach podjal jest mnohých srdce w kraji Žateckém, že mnozí zámky dobře ohrazené opustiwše, do měst utíkali

sau. A jestliže kteří od nich sau na milost přijati, i těm sau neodpauštěli, ale jako jiné spálili. A aby jich moci a počtu přibývalo, své poselstvi k králi Zikmundowi poslali sau, napomínajíc z přísahy, kteréž učinil w Konstanci, jestli že nepřijede mezi ně, že wolenci chtí jiného císaře opatřiti. Ale prvé, než král Zikmund z Uher k jich vojsku se vypravil, pláč, kwilení žen, panen i wdow w uši pana našeho Jezu Krista wstoupil jest, a spravedliwá pomsta a hněw Boží na všecho wojsko přišel jest nepřátelské. Nebo diwným obyčejem tak ukrutný lid, an s ním žádný nebojowal, Bůh všemohaucí k utíkání obrátil. Nebo druhého dne Října božským řízením způsobeni sau zápalowé, že na mnohých místech wojska hořelo. Neb ukázal se nějaký slaup modrý nad stany, přestupuje z jednoho stanu na druhý. A kdež stál ten slaup, tu stanowé hořeli a všickni utíkajíce, opustiwše tu všechny věci sötwa mohli żywoty zachowati. Ten pak diwný skutek od Boha Žatečtí widauce, w několika tisícich je honili a mnoho jich zbili, a mnohé jiné zjímawše do města wedli sau. Chwálu Bohu s nesmírným dikůčiněním, že nepřáteli jich a své prawdy protiwniky rozptýlil jest, zwučně a radostně wzdáwali sau. —

V.

Ukázka ze spisu, k tisku chystaného: **Auplná saustawa slowesnosti.**

Od J. Malého.

Qui bene distinguit, bene docet.

Ú w o d.

Slowesnost jest nauka o slohu. *Sloh* jmenujeme způsob, řeč swau spořádati; řeč pak jest *sdílení* s jinými swých *myšlének* k jistému *aučelu*; tedy jest slowesnost ta nauka, jenž nám ukazuje, kterak myšlénky swé s jinými sdělowati máme, abychom aučelu swého nechybili.

Tento aučel žádný jiný býti nemůže, nežli *působiti* na *ducha* toho, k němuž řeč činěna, aby w něm nějaká proměna se stala. Abych pak na někoho s prospěchem působiti mohl, musím dříve powahu jeho náležitě znáti; tedy i nám jest se přede vším seznámiti s powahau lidského ducha.

Jakož *příroda* sama w sobě jiného nic není, nežli *společný život* weškerenstwa čili život w nejvyšší swé moci neb potenci: tak zajisté ničeho w přírodě není, co by swého *osobního života* nemělo. Neboť život není než ustawičná proměna, my pak ničeho w přírodě neznáme, co by bez proměny jsauc napořád w tomtěž stawu nepohnutě trwalo.

Každé věci bez wýminky časem proměna nastává, a nahlédnauce do říší přírody widíme nerosty se hlatiti, rostliny růsti a kwěsti, živočichy samowolně se pohybowati. Owšem jest život těchto věcí, když spolu je porównáme, welmi rozličný, jelikož proměny jejich rozličné jsau; wůbec však můžeme *život* rozdělití na *tři doby* neb

úkony, jenžto při všech, i těch nejrozličnějších věcech podstatně jedny nalezáme. Jsauť pak tyto tři doby čili úkony tyto: *přijímání k sobě* aneb *w sebe pojímání*, *pořádání w sobě* (osvědčování) a *wyřádání ze sebe*.

Má-li se nerost jednotníkem státi, musejí se jednotlivé jeho částice okolo jakéhosi středu hromaditi, a to jest doba první, doba *přijímání k sobě*; když toto hromadění se ukončilo a nerost již jednotníkem se stal, počnau nahromaděné ty částice mezi sebou w rownowáhu se stawěti, a to jest doba druhá, *pořádání w sobě*; konečně když všechny částice dle své rownowáhy okolo společného středu spořádány jsau, počnau spojenau silau od středu nazpět, t. wen působiti a dle jistých prawidel ustanowený twar na sebe bráti, se hlatiti, a to jest poslední úkon jich života, úkon *wyřádání ze sebe*. — Rostlina přijímá k sobě pokrm ze země i z powětří, strawuje ho w sobě, a roste, kwěte i plodí, w čemž opět trojí tento úkon weškerého života poznáváme. Tak jest i při zvířeti, tak i při člověku.

Obrátíme-li dále tu zásadu na ducha lidského, opět tu nadřečené tři doby se vyskytují; neb trojí zajisté jest všecka činnost jeho: *poznávání*, *cítění* a *chtění*. Duch lidský poznáváním *w sebe pojímá* wtisky a dojmy věci mimo něj jsaucích; *cítěním rádí je* dle jistých prawidel, osvědčujeme je sobě¹⁾; a *chtěním wyřadw ze sebe* wýsledek svého citění. Neníť citu bez poznání, neníť žádosti bez citu; poznání twoří cit, cit budí žádost. Kromě této trojí žádné jiné činnosti ducha lidského neznáme.

Z toho následuje, že každákoli řeč wztahowati se musí na *poznávání*, *cítění* a *chtění* toho, k němuž činěna

1) Pročež dobře se říká: *ten neb onen má cítě pro spravedlnost, pro náboženství, pro čest*, jak právě které prawidlo přewahu w jeho duchu má nad ostatními; a každý člověk tu samu pojatau věc považowati bude z jiného hlediště a měřiti podlé jiného prawidla: ten bude ji považowati wzhledem na spravedlnost, onen wzhledem na náboženství, jiný wzhledem na čest.

jest. Aučel řeči wzhledem *poznawání* jest *poučení*, wzhledem *cítění*: *uspokojení*, a wzhledem *chtění*: *pohnutí k činu*. Ty pak tři moci ducha lidského, jenž nadzmíněný trojí úkol vykonávají, jsau: *rozum*, který *poznává*, *cit*, který *cítí*, ²⁾ a *wůle*, kterážto *chce*. *Rozum* poznáváním *wyhledává pravdu*, *cit* oblibuje sobě *krásu*, kterážto, když *wůle* ji uskutečniti se snaží, *dobrem* sluje. ³⁾

Dle této trojí mocnosti ducha lidského musí tedy každá řeč, jelikož naň působiti aučel má, spořádána býti. Aby se dotkla *rozumu*, musí býti *srozumitelná*; aby se dotkla *citu*, musí býti *shodná*, aby se *wůle* dotkla, musí býti *aučinná*. Nauka o *spořádanosti* řeči působí tedy *první hlavní část* *slowesnosti*, a dělí se opět na *tré*: na nauku o *srozumitelnosti*, nauku o *shodnosti* a nauku o *aučinnosti* řeči. Část tato týká se pauze *formy* řeči.

Žádná však řeč nebude chtít na všechny tři moci ducha lidského *stejně* aučinkowati, nébrž každá bude wice buď na rozum, buď na cit aneb na vůli chtít působiti — buď *poučiti*, aneb *cit uspokojiti*, aneb *k činu pohnauti* — a podlé toho bude museti každá něčeho jiného hleděti, a sice řeč, která *poučiti* chce, *prawdy*; ta, jenž čelí k *uspokojení citu*, *krásy*; a ona, jenž *k činu pohnauti* se snaží, *dobrá*. Rozeznáváme tedy *trojí způsob řeči*, a nauka o něm působí *druhou hlavní část* *slowesnosti*. Řeč, jenž pauze *prawdy* hledí, jmenuje se *prostomluwa* čili *prosa*; ⁴⁾ řeč *wyhledávající krásu*: *básnictví* čili *poesie*, a vlastnost, řeči někoho k *dobru* umět *pohnauti*, nazývá se *wýmluwností*. Pročež tato *druhá hlavní část* *slowesnosti* dělí se na *tré*: na nauku o *prostomluvě*, nauku o *básnictví* a

2) Cítění jest uznávání ladu neb neladu nějaké věci, aneb jinými slovy: srownalosti a harmonie všech jejich částic k celku. *Auplný lad* jest *krása*.

3) *Krásu* a *dobro* podstatně *jedno* jsau, a jen formau rozdílné. *Krásu* jest idea *dobru*, *dobro* vůlí uskutečněná *krásu*. Odtud přisлові: *Jediná cnost jest krásná*.

4) W jiném smyslu *prostomluwa* čili *prosa* znamená řeč *newázanau*, a *naproti* stojí *werši* čili řeči *wázané*.

nauku o *wymłowności* čili *wymłowneŝtwi*. A část tato týká se *látky* čili *podstaty* řeči.

Část první.

O *spořádanosti* řeči.

Oddělení první.

O *srozumitelnosti* řeči.

Každá řeč jest aneb jediná *průpověď*, aneb z více *průpovědí* záleží. *Průpověď* (sada) jest *słow sestawení* k jistému *smysłu*. Žádát tedy *srozumitelná průpověď* troji: *srozumitelná słowa*, *srozumitelné sestawení* a *srozumitelný smysl*. Protož tato část na *trzy głowy* se dělí, z nichž první jedná o *srozumitelnosti słow*, druhá o *srozumitelnosti sestawení*, a třetí o *srozumitelnosti smysłu*.

Hlawa první.

O *srozumitelnosti* jednotlivých *słow*.

Aby jednotlivá *słowa* poslauchajícimu neb čtaucimu *srozumitelná* byla, dvojího potřebí: *woliti* *słowa* *přiměřená*, a *prawidłnē* je dle potřeby *proměňowati*.

Článek první.

O *wolení* *přiměřených słow*.

Ten, jenž pro každé ponětí to *prawé* a *nejpřiměřenější* *słowo* na snadě míti chce, musí *wšecka* *słowa* toho *jazyka*, kterého k své řeči *užíwá*, se *wšemi* jich *rozlicnými* *wýznamy* a *rozdíly* *dokonale* znáti, aneb *jinými* *słowy*: musí míti *auplnau słownickau* čili *lexikální* *známost jazyka*. Aby pak *známosti* té *náležitě* *použil*, musí *následující* *prawidła* *zachowati*:

1. *Užíwati* jen *známých słow*.
2. *Woliti* taková *słowa*, která u *jiného* to *samé* *ponětí* w *mysli* *wzbuzují*, jaké on *sobě* *myslil*.

Prawidło první.

Znamé słowo jest takové, jehož *smysl* každému, w *jazyku* tom *zběhlému*, a *wěc*, kterau *znamená*, *znající*

mu, powědom jest, n. p. *dům, kniha, hřídlo, medlice, rozum, cnost.*

Neznámá slova jsau tedy takowá, jenž buď *naprosto* w jazyku *běžná nejsau*, aneb jenom *části* weškerého tím jazykem mluvícího lidu powědomá.

Slova, jenom *části* lidu *powědomá*, nazývají se *krajinnými*, poněwadž jenom na jisté krajiny obmezena jsau, mimo které smysl jich znám není, n. p. *osaulek, mých, pandáček, kalý, casný*, na místě: *chléb, pytel, duchovní, dobrý, všetečný*. Užívání takových slov w řeči srozumitelnost proto zapovídá, že, kdo ode všech lidí jedním jazykem mluvících rozumín býti chce, s aučelem svým daleko by se chybil, an by mu větší částka nerozuměla. Kdo však řeč swau obrací pauze k obyvatelům té krajiny, kde slova takowá obyčejná a běžná jsau, a o to, aby se dále rozšířila, nestojí, n. p. řečník, kazatel, nechť jich bez rozpaku užívá, ano dobře tak učiní, an by jinak swému obecnstwu snad méně srozumitelným byl. Takowá *krajinná slova* nazývají se též *provincialismy*.

Slova, která w jazyku *naprosto běžná nejsau*, jsau slova buď *zastaralá*, buď *nová* aneb *cizí*.

Zastaralá slova (obsoleta) jsau takowá, která sice před časy w jazyku běžná a obyčejná byla, nyní ale již z užívání vyšla a zapomenuta jsau, n. p. *škorně, tuča, lubice, pých učinil*, na místě: *boty, mračno, milenka, škodu spáchal*. Užívání zastaralých slov nazývá se řeckým jménem *archaismus*, a zapovídá se bez důležité potřeby. Jsauť owšem mnohá slova neprávě a bez patrné příčiny zapomenuta, a při těch *to* pozorowati sluší, zdali jsau od jiných náležitě nahrazena čili nic. Jsau-li dostatečně nahrazena, tedy jazyk žádné ujmy netrpí, a takowá slova obnowowati byla by zbytečnost; n. p. kdyby někdo obnowiti chtěl slovo *tuča*, an toho jazyk náš žádnau potřebu nemá. Naopak, není-li to slovo posud nahrazeno jiným, tak že pro jeho význam mezera w jazyku zůstává, tuť záslužno nawrátiti mu své práwo, an se jazyk takowým

obnowowaním obohacuje. Tak n. p. slovo *net* (Nichte) posud žádným jiným dostatečně nahrazeno není, proč bychom je tedy neměli obnowiti? A že taková obnowování w lidu se ujímá, a taková slova w celém národě opět starého, jim náležitého práwa docházejí, wizme příklad w slowě *příroda*, jež Jungmann we swé Slowesnosti, roku 1820. wyslé, ještě za zastaralé pokládá, an nyní sotwa kterého Čecha bude, an by newěděl, že znamená tu samau věc, kterau jsme dříve po latinsku *naturau* nazýwali. Ostatně může archaismus, když na swém místě jest, i okrasau řeči býti. Tak n. p. může se w nějaké powídce dobře říci, že ten onen staročeský rytíř swé *škorně* obaual; kdo by se tak ale o nějakém nynějším hejsku wyjádřiti chtěl, walně směšným by se učinil.

Nowá slowa jsau taková, kterých posud w jazyku nikdy užíwano nebylo. *Cizí* pak *slowa* jsau ta, jenž jinému jazyku náležejí.

Swět i člověčenstwo nenstawně ku předu krácejí, nové idey wznikají, nových wědomostí přibýwá, nové potřeby se ukazují a nové věci se wymýšlejí; potřeby tedy i nových pojmenování, *nowých slow*. Pročež každý jazyk neustále novými slowy se obohacuje; a žádati, aby již jednau na swé zásobě přestal, ničeho wíce k ní nepřidáwaje, jest nesmysl a znamená tolik, jako žádati, aby žiti přestal, an jenom mrtwí jazykové nic nového do sebe nepřijímají. Tworiti tedy pro nové věci nowá slowa, potřeba jest; mimo tuto potřebu ale to činiti, newidí se mi příčiny.

Jest tuto místo i příležitost, promluwiti šře o věci, jenž wždy ještě slabau stránkau jest w literatuře naší; míním onu diwokau *honbu po nowých slowech* některých našich spisowatelů a jejich přílišný *purismus*. Jim není dosti na tom, tworiti kde toho potřeba žádá, jim stalo se tworení samo potřebau. Na místě starých, dobrých, všemu národu srozumitelných slow wymýšlejí nowá, často dosti namotorně, ba směšně utwořená, jenž pak owšem

w národu nikdy se ujmauti nemohau, naše knihy ale bohužel walně znešwarují. Tak onomu nebylo dosti výrazné: *dělo* neb *kus*, musel tu hned býti *baucharon*. Nač u p. jest ono nemotorné: *upotřebiti*, jenž žádnému přesnému Čechu dobře w ucho zníti nemůže? Nemáme-liž: *potřebowati*, *použiti*, *obráti*? těmito slowy zajisté všeco vyjádřiti můžeme, co někteří slowem *upotřebiti* vyjádřiti miní. Tím jenom hynau a w zapomenutí přicházejí staré, čisté způsoby mluvení, a jazyk náš, bez toho dosti cizotau nakwašený a pokažený, w samém j. d. swém se nahryzuje a kazi. A odkud medle pochází takowé škodliwé některých počínání? Pochází od jejich newědomosti, od jejich nedostatečné známosti jazyka, jehož bohatstwi a hojnost jadrných vyjádření a obrátů jim skryté věci jsau. Takowí nechť dříve se učí od nenakaženého obecného lidu, jenž posud na wětším díle neporušeného u sebe zachowal ducha materského jazyka. Owšem na Pražských ulicích i w jiných wětších městech málo toho shledají; ale jsau kraje, kde mnohý spisowatel od obecného lidu s nemalým prospěchem čisté, zdravé češtině učiti by se mohl. Já sám častokráte s welikým potěšením slyšel jsem mluwiti wenkowany tak, že by to byl mohl bez proměny po nich psáti a tisknauti. A což nemáme starau literaturu? nemáme i w nynějším čase spisowatele, jenžto oněm starým co do jazyka owšem se wyrownají a nám za wzory slaužiti mohau? Těch tedy, starých i nových wyborných pilné čtení a srownávání, a studování z nich pravidel a vlastností jazyka seznámí nás s jeho prawým rázem, a otewře nám brány k jeho pokladům, a my, majíce dle libosti na výběr zboží nejlepšího, nebudeme více jako we tmách auzkostliwě okolo sebe makati a materskému jazyku z nauze hříšné násilí činiti.

Tak jest i s přílišným mnohých *purisowání*, t. nahražování cizích, w češtinu buď již ode dáwna přijatých, aneb všem vzdělaným národům obecných slow novými, často jen na zdař Bůh tvořenými. Jsauť, kteří mně na-

mitnau, že čeština ztěžka cizích slow snáší, a že jak to, tak její způsobilost a ohebnost k tomu nejrozmanitějšímu formování, jehož pomoci s to jest, weškerau věc trefně bez všeho cizího jazyka přičinění pojmenowati, obzvláštní před jinými jazyky jí přednost dává, a že není příčiny, když můžeme věc dobře po našinsku nazwati, u cizinců pomoci hledati a jejich slow zbytečně sobě vypůjčowati. Těm zkrátka takto odpowím: Co se netrpění cizích slow w češtině týká, to bohužel prawda. Jest ale jiná otázka, zdali vlastnost tato skutečně mezi přednostmi jazyka našeho náleží, ana mu brání, cizím užitečným zbožím se obohacowati. Zatím kdyby se měla čeština ze vši cizoty wycíditi, což bychom, pro Bůh, dělali s našemi *palácy, domy, punčochami, botami, kalhotami, kamizolami, westami, tabulemi, lucernami, kalamáři, inkaustem, papírem* i jinými, jichž bez počtu jest? Žádného zajisté není jazyka, jenž by tak přesný a samorostlý sám w sobě byl, aby žádných cizích příměsků neměl. A bylo by to dílo boží kaziti, jenž to tak zřídil a způsobil, aby, jak jednotlivci tak i národové, we spolku a tovaryšstvu žiwi jsauce, jedni druhým nápomocni byli a sobě wespolek cestu ukazowali k chrámu prawé vzdělanosti a osvěty. Ten, kdo národu pomoci cizích jazyků odníma, chce jej míti chudým paustewníkem u prostřed bohaté krajiny, jenž hladem se moří, an mu dobrotiwí sausedé pokrmu w hojnosti podávají. Nemáme zde wymlauwati nešwary, jakých bohužel ještě zhusta slýcháme: *jdu na lpačtr, pu-cuju kšíry* a jiných na sta: ale jedná se tu hlavně o slova, která již nejsau výhradní majetností jednoho jazyka, nébrž celému vzdělanému světu náležejí. Co nám pomůže jmenowati *elektřinu mluno* (což nad to chybné jest, an by slauti mělo *mlno*) *magnet dralo* a galwaničnost. Bůh wi jak; i náš nejsprostší sedlák „*elektriku*“ zná, ale o *mlunostroji* jak žiw ničeho wěděti nebude. Tak se i slovo *fortepiano* některým druhdy znelíbilo, i hned vyskytla se tu *mlózněna, silnoslabinec*, nejnowěji pak *kobesina*! Ta-

ková ewropská slova při swém práwu i w našem jazyku zanechati, jest swatá naše powinnost, pakli nám opravdu se jedná o vzdělání a oswícení národu.

Z toho tedy vyplývá, že s měrau i slow cizích užíwati, i tu, kdež toho potřebí jest, nových tvořiti owšem dowoleno. Nadpotřebné užíwání slow cizích slowe *cizomluw* čili *barbarismus*, zbytečné užíwání nových *nowomluw* čili *neologismus*. Dle jazyka, z kterého barbarismus pochází, nazývá se pak: *latinismus*, *graecismus*, *germanismus*, *polonismus*, *russismus* i jinak, jakoby řekl: *latinomluw*, *řeckomluw*, *němckomluw*, *polskomluw*, *ruskomluw* atd.

Co se týká tvoření nových slow, to nemůže se tak na zdař Bůh dít, aby se snad písmeny dle libosti, aneb jak by to lépe znělo, sestawowaly a z nich tak slova dělala. Musíť zajisté ten, kdo nové slovo utvořiti hodlá, míti auplnau známost kořenů jazyka, a té učí *zřídloslowí* čili *etymologie*. Aníž pak smí jen kořen wzíti a libowolně naň jakaukoliw koncowku neb předložku zawěsiti, nébrž, jelikož každý jazyk swá zvláštní pravidla má, dle kterých se sformowal, vzdělal a rozmnožowal, musí každé tvoření nového slova podlé těch samých pravidel se dít, aby slovo takové bylo přesné a sprawedliwé, a jako ze samého kořene jazyka wyrostlé. Pravidla tato jmenují se *obdobau* čili *analogií* jazyka, a tvoření dle nich činěné *obdobné* čili *analogické*. Oboje pak, zřídloslowí i obdoba, jsau části wědy, již nazýwáme *jazykozpytem* čili *filologií*.

Zvláštní zřetel při tvoření nových jmen bráti sluší na jazyky příbuzné, z nichž častokráte lépe whodná slova sobě wypůjčowati, než z brusu nowá tvořiti. A w tom jazyk český obzvláštní wýhodu má, že wšecky jazyky slowanské za příbuzné sobě uznáwá a následowně i tolikéž pramenů má, z nichž w čas potřeby wážití a swau zásobu slow rozmnožowati může. Českému nejbližší ze wšech slowanských jest kromě srbského w obojí Lužici, jenž nejmenší důležitosti má, jazyk polský, kterýžto znamenitého vzdělání došel a bohatau literaturau se honosí.

K tomu tedy w čas potřeby před jinými uchýliti se radno, jakož i posud mnoho whodných slow od něho jsme přijali, jenž u nás již zauplna zdomácněla, n. p. *předmět*, *nauka* a jiných mnoho. Pakli polština nám neapomůže, můžeme i k jinému nářečí slowanskému se obrátiti, což ale vždy s welikau opatrnosti státi se musí. Předně musíme zkaumati, zdali slowo, jež jazyku swému wtěliti chceme, w skutku slowanského původu, abychom se ne-wědomky barbarismu nedopustili, t. j. musíme pilný zřetel míti na *zřídloslowí*. Když pak w skutku prawě slowanským je býti seznáme, nesmíme je již hned tak zhola přijmauti, a tak, jak jest, w půdu nářečí swého zasaditi, nébrž musíme je teprw dle prawidel (*obdoby*) tohoto zněni a tak k přijetí způsobným učiniti. Musíme tedy dobře wěděti, w čem se to nářečí, ku kterémuž swé anto-čistě bereme, od češtiny liší a w jakých kusech se od ní odchyluje, abychom tyto kusy dle prawidel jazyka českého změniiti mohli. Tak n. p. slowo *mroz* (Wallross) chybne tak zhola z ruštiny wzato a skutečný russismus jest, an podlé obdoby české zníti musí *mrž*, w kteréžto podobě každý Čech za swé vlastní je uznati neopomine.

Wlastnost řeči, která se docílí zachowáwáním tohoto prwního prawidla, slowe *zřetelnost*.

Prawidlo druhé.

Jak předešlé prawidlo *zřetelnosti*, tak toto *určitosti* se týká.

Určitost žádá, aby takowá slova se wolila, která to poněti, jenž wyjádřeno býti má, přisně w plněm jeho *obsahu* a *rozsahu*, t. j. ani we wětším ani w menším, udáwají. ⁵⁾

5) *Obsah* poněti stanoví se udáním všech jeho znaků, a to udání nazývá se *wýměr* (definitio), n. p. poněti: *člowěk* má znaky: *živočích* a *rozum*, jeho wýměr tedy zní: *člowěk jest rozumný živočích*. — *Rozsah* poněti jest počet představ, které ono w sobě zahrnuje, a jejich wypočtení slowe *wýčet* (inductio); n. p. poněti *člowěk* zahrnuje w sobě *lidí*, *bílé*, *černé*, *smědé*, a j., a wypočtení jejich jest jeho *wý-*

Jsauf pak slowa, která *obsahem* i *rozsahem* swého poněti sobě docela rowna jsau, a následowně sebe zastupowati t. jedno za druhé kladena býti mohau. Takowá slowa jmenujý se *sauslowí* čili *synonyma*; n. p. *sele*, *podswinče*; *bednár*, *bečwár*; *truhlár*, *stolař*; *kauzla*, *čáry*; *dělo*, *kus*.

Jsauf i jiná slowa, která sice *obsahem* a *rozsahem* poněti od sebe rozdílná, významem však swým k sobě podobna a sebe blízka jsau. Takowá od mnohých bludně též sauslowími se nazývají, a však jimi nejsau a tedy sebe zastupowati nemohau. Těch náležitě a na prawém místě užíwání mnoho pozornosti žádá, a od mnohých spisowatelů nehrubě jich rozdily se šetří. Tak jest rozdíl mezi slowy: *wlas*, *chlup*, *štětina*, *žíně*; *dwěre*, *wrata*, *brána*; *cesta*, *silnice*, *draha*; *boj*, *bitwa*, *wálka*; *dílo*, *práce*; *hezký*, *pěkný*, *sličný*, *krásný*, *zpanilý*; *srdnatý*, *zmužilý*, *statečný*, *udatný*. Mnohých těchto slow rozdily patrné jsau, a wysvětlení žádného nepotřebují, n. p. *wlas*, *chlup*, *štětina*, *žíně*; při jiných jsau wíce méně skryté a musejí bedliwě vyhledáwány býti. Na důkaz následujících několik příkladů: *Branau* wchází se do města, *wraty* do domu, a *dwěrmí* do pokoje. — Petr přišel na swé *cestě* k místu, kde se *silnice* na dwé dělila, i newěděl kterau *drahu* nastaupiti. — W té *wálce* mnoho *bitew* swedeno bylo, z nichž každá byla krwawý *bój*. — To *dílo* stálo welikau *práci*. — *Pěkný* chléb, *hezké* děwče, *sličná* twář, *krásná* příroda, *zpanilá* mysl. — *Udatný* woják *srdnatě* do bitwy kráčí, *zmužile* na nepřitele se oboří a *statečně* přewaze jeho odpírá. — Jak by asi znělo, kdyby to kdo obrátil a psal: *Pěkné* děwče, *hezký* chléb, *sličná* příroda, *krásná* mysl? ač některým statným jménům wíce z těchto přidawných jmen slušeti může, n. p. *twár* může býti netoliko *sličná*,

čet. — Čím wíce znaků jedno poněti má, tím méně představ w sobě zahrnuje, a tak i naopak, aneb jinými slowy: Čím *wětši* jest jeho *obsah*, tím *menši* jest jeho *rozsah*, a čím *menši* *obsah*, tím *wětši* *rozsah*. Další o té věci pojednávání náleží do *umnice* čili *logiky*.

ale i *krásná* a *zpanila*. Rowně chybně bylo by řečeno: *Statečný wojak udatně do bitwy kráčí*; a dokonce špatně, kdyby kdo napsal: *W tom boji mnoho walek swedeno bylo, z nichž každá byla krvawá bitwa.*

Článek druhý.

O pravidelném proměňování slow.

Při každé věci dvojí spatřujeme, *látku* čili *podstatu*, a *formu* čili *tvar*. Při předmětech, smyslům tělesným podlehajících, t. j. takových, jichž jsaucnost *mimo nás* jest, snadno obé rozeznati. Tak n. p. při *stolu* jest látka dřevo, a forma ta podoba, která je stolem činí. Ne tak snadno rozeznává se látka a forma při předmětech, jen duševnímu smyslu podlehajících, t. j. takových, jichž jsaucnost ne mimo nás, nébrž pauze *w myśli naší* se nachází, aneb jinými slowy, které pauze *myšlené* jsau. Při bedliwejším však wyšetřování i při nich obojí nalezneme.

Tak má i každé ponětí látku i formu swau. *Látka* jeho záleží w jeho *obsahu* a *rozsahu*, *formu* pak jeho stanovuje jeho *wztah k ponětím jiným*. Pomyslíme-li sobě nějaké ponětí beze všeho wztahu k jinému, tenkrát jest *we formě naprosté* čili *absolutní*; wztahujeme-li je w myśli své k nějakému jinému ponětí, tenkrát jest *we formě potažné* čili *relatiwní*. Tak n. p. *dům, stůl, státi, psáti* jsau ponětí *we formě naprosté*; naproti tomu: *w domě, na stůl, stál, píše* jsau ta samá ponětí *we formě potažné*. Neboť řeknu-li: *dům, stůl, státi, psáti*, pojmenowal jsem tamto věc, tuto čin; pakli ale řeknu: *w domě, na stůl, stál, píše*, nic jsem newyjádřil, poněwadž schází ještě jiné ponětí, ku kterému se to wyřknuté wztahuje: *kdo* neb *co* jest w domě? *co* patří na stůl? *kdo* stál? *kdo* píše?

Ponětí *we formě naprosté* wyjadřují *statná jména* ⁶⁾ swým *prwním pádem* čili *nominatiwem*, a *slowesa* čili *časoslowa způsobem neurčitým* čili *infinitiwnem*; k wyjadření pak rozličných *potažných forem* onano se *skloňují* (*declinatio*),

6) K nimž připočítá se i přídavná jména, čísla a náměstky.

tato *časují* (conjugatio) t. j. dle rozličnosti formy toho ponětí, které vyjadřují, rozličné proměny na sebe přijímají, pro kteréžto proměňování slowau *sklonnými částkami řeči*. Naopak ona slova, která pauze formu ponětí, t. jejich vztah k jiným vyjadřují, aniž se skloňují ani časují, slowau *nesklonnými částkami řeči* (částčky, *particulae*).

Jelikož pak myšlení nic jiného není, než ustavičné vztahování jednoho ponětí na druhé, tedy řeč, která myšlení naše vyjadřuje, musí býti ustavičné skloňování a časování slow. Nauka o *skloňování* a *časování* jakož i o *wýznamu* a *užívání* *nesklonných částek* řeči nazývá se *slovozpytem* (Wortforschung, grammatica), a činí část *mluvice* (Sprachlehre), na kterouž tuto odkazujeme.

Hlava druhá.

O srozumitelném sestavení slow.

Slova, tak sestavená, aby nějakou myšlenku vyjádřila, slowau *sada* neb *průpověď* (Satz, sententia). To, o čem v sadě řeč jest, nazývá se *podmětem* (subjectum); to, co se o podmětu praví, jmenujeme *přísudkem* (praedicatum); ono slovo pak, které obé spojuje, slowe *pojka* (copula). Tak n. p. v sadě: *člověk jest nesmrtelný*, jest řeč o člověku, slovo *člověk* jest tedy *podmět*; tomu podmětu se přisuzuje nesmrtelnost, slovo *nesmrtelný* jest tedy *přísudek*; konečně slovo *jest*, které oboje ponětí spojuje, jest *pojka*. Tyto tři částky v každé sadě se nacházejí, byby i někdy patrné nebyly, jako n. p. v sadě: *Dům hoří*, která jenom z dwau slow záleží. Zde vězí *přísudek* a *pojka* v jednom slowě: *hoří*. Když ale sadu tu rozložíme, řkaue: *Dům jest w ohni*, i hned všechny tři částky její patrný jsau, neboť oheň jest ta věc, kterou přisuzujeme domu, a oba ty pojmy pojí slowíčko *jest*.

Sada může býti *jednoduchá* a *složená*. *Jednoduchá sada* jest taková, w které se o podmětu něco *prostě twrdí* neb *zapírá*. Takové jsau napřed uvedené sady: *Člověk jest nesmrtelný*. *Dům hoří*. — *Složená sada* jest taková, která z *wíce sad* záleží; a taková, pakli delší jest, na-

żywa se perioda. 7) Těchto sad mezi sebau spojení dwoje býti může: buď jest jedna sada w druhau *włożena*, aneb následují sady *jedna po druhé*, tak, že jedna bez druhé rozumina býti nemůže. Tak stane se włożením jiné z *jednoduché* sady: *Člowěk jest nesmrtelný*, *složená* sada: *Člowěk, kterýžto jest nejslechetnější mezi twory pozemskými, jest nesmrtelný*. Tak i ze sady: *Dům hoří*, když řekneme: *Dům, w kterémžto mnoho chytlawého zboží složeno, hoří*. Ta sada, do které jiná wložena jest, jmenuje se *sadau hlavní*, wložena pak sada *sadau wedlejší*. — Sada: *Poněwadź zdrowi jest nade wšecky statky wzácnější, tedy je sobě zachowati hled*, záleží z dwau sad, které po sobě následují, a z nichž by žádná o sobě smyslu neměla. Prwní z nich jmenuje se *nápowěď* (Vordersatz, protasis), druhá *dopowěď* (Nachsatz, apodosis).

Následující sada jest příklad mnohočlenné periody: *Když mladík let swých pilně k tomu použíwá, aby sobě mnoho užitečných známostí zjednal; když spolu i srdce své k tomu cíli wzděláwá, aby, co krásného a dobrého jest, wřele milowal; když konečně i tělesnou sílu swau cwičením zwýšiti se snaží: pak jest se od něho nadíti, že bude z něho muž, jemuž ani wile se nedostáwati aniž síly scházeti bude, společnoscí lidské mnoho dobrého způsobiti*.

K pravidelnému a srozumitelnému sestawení sady náleží troji: *za jedno* známost poměru k sobě jednotlivých slow w jich rozličných spojeních, a spolu i *wspolné* jich od sebe závisnoscí; *za druhé* známost pravidel, jak w sadě slowa po sobě následowati mají; a *za třetí*, pakli delší jest, pravidelné její rozdělení (interpunctio). Prwnímu uči pravidla *přiměřenosti* a *závisnoscí*, a druhému *slowosled*, kteréžto dohromady působí *skladnu* (Wortfügung, syntaxis), jenž jest *druhá část* mluwnice. Pravidelnému rozdělení (interpunctio) konečně uči *prawopis* čili *dobropísemnost* (Rechtschreibung, orthographia).

7) O periodách wiz w Oddělení druhém.

Hlava třetí.

O srozumitelnosti smyslu.

Může býti sada podle pravidel *skladny a rozdělení* dokonalá, a všechna jednotlivá slova v ní *zřetelná a určitá*, a proto předce může obsahovati nesmysl. Tak může i v nějaké řeči každá sada pro sebe dokonalý smysl míti, a předce bude řeč v celku nesmyslná. To stane se tenkrát, když tamto *ponětí*, tuto *sady chybně k sobě vztahujeme*. N. p. *Pavel pokausal stůl. — Pernikář kauká s okna, tedy bude pršet. — Poněwadž každá cnost jest chwalitebna, protože cnostného člověka chválíme. Z toho jest patrno, že wděčnost jest povinností každého člověka.* W těchto příkladech proto žádného smyslu není, že w prvnějších dwau sadách *ponětí*, w této řeči pak *sady* chybně, t. bez wnitřní souvislosti k sobě vztahovány jsau. *Ponětí* ale a *úsudky* (*sady*) *k sobě vztahovati*, jest *mysliti*, následowně jsau příklady ony chybně myšleny. Aby ale člověk chybně nemyslel, musí zachováwati jistá pravidla, a pravidlům těm vyučuje *umnice* čili *logika*, která zvláštní vědu působí, na nižto hledajícího poučení odkazujeme. Kdo při myšlení umnická pravidla nezachováwa, o tom právem říkáme, že má pomatený rozum. Řeč jeho jest nesmyslná a každému jinému nesrozumitelná.

VI.

Je-li potřeba filosofie literatury české?

Od J. F.

Prává vzdělanost, stejná jsaucí jak u jednotlivce, tak u národů celých, ze dwau sestáva částek, ze vzdělání totiž *názorného* (materielle Bildung) a ze vzdělání *umného* (formelle Bildung), které částky w nejtuzším spojení býti

musejí. Jestli ale vzdělání názorné shromáždění představ smyslných, názory zvaných, a podobá se velmi látce nahnem nakupené (mechanische Anhäufung) bez vnitřního spojení a souvislosti. Vzdělání však umné jest uspořádání názorů, jich všestranné spojení a usvědomění; a podobá se spojenství lučebnému. Mnoho již od učených o vzdělání názorného a umného rozumováno, kteráž přednosti však ani tomu ani onomu nepatří; v jejich ale spojení záleží přednost člověka. Neboť jako budova krásná bez kamení, z kterého sestává, ničím by nebyla, kamení ale bez mistrného složení a spořádání bez ceny by ostalo: tak i vzdělání názorné látkau jest základní života duševního a tudíž i cennosti člověka, vzdělání však umné jest jeho twarem, bez kteréhož všechna nakupená hmota názorů ceny by žádné neměla. Obojím tedy vzděláním honositi se musí, kdo právě vzdělaným slauti chce; vzdělání ale takové jest aučelem jak jednotlivých lidí, tak i celých národů a obsahuje vývin všech sil a mohutností lidských, duše i těla, vzdělání čidel, paměti, obraznosti, rozumu, vůle a svědomí.

Literatura naše za aučel má a míti musí, národ k tomuto pravému vzdělání přiváděti, jakož i každá jiná literatura tu samau povinnost má u národa svého. Krásná jest to, důstojná a nutně potřebná snaha a u nás takměř jediná cesta k cíli. Státí se to ale musí obojím, názorným totiž a umným poměrem, pakli práce se dařiti a užitku přinášeti má, protož poučení ve vědách obojího druhu podávati se musí.

Všechny vědy dělí se dle směru nadetknutého na dvě veliké říše, totiž vědy názorné a umné; z prvních jsau:

1. Vědy přírodní; jako přírodopis v celém objemu, lékařství, fysika z většního dílu atd.
2. Vědy dějepisné; jako dějepis sám a jeho pomůcky, nauka práv daných atd.
3. Vědy smíšené z obau těchto druhů; jako zeměpis, řemeslnictví atd.

Naproti tomu věda umná jest filosofie ve všech svých dílech a matematika.

Některé vědy na pomezí stojí názorných a umných, z obou nějakou částku obsahující, jako fysika, politika atd.; aniž však i ostatní nyní rozvržené vědy tak od sebe se liší, aby buďto čistě názorné neb umné byly, alebrž slaučené jsau z obojího druhu tím způsobem, že v některých názornost v jiných umnost přewahu má; ten rozdíl však mezi nimi jest nezměnitelný, že názorné určené jsau vědomostí nových podávati, umné již wydobytých pořádati, spojowati a uwědomiti.

Vědy umné tedy názory pojaté spojující a pořádající zásobu jich hojnau požadují, která dříve vědami názornými podávána býwá; protož nejpřednější základ každého vzdělání jsau vědy názorné, an látku poskytují, která vědami umnými později nastupujícími, twárnost a wniterné spojení w duchu vzdělance získati má.

Chwalno tedy a věci přiměřeno, že literatura naše u swém wykwetání nejwice díl názorných plodí; tím sobě pevný základ stawí a látku připravuje, z které bude moci další wychowu a oswětu národa wywinowati. Pakli ale pojmem literature, čím u nás jest a wůbec býti má, co wychowatelku národa a pěstauku oswěty, pochopíme, že ji také wěd umných newyhnutelně potřeбі jest. Neboť když právě vzdělaným slauti nemůže, kdo vědami umnými názory w duchu swém nespojil a nespořádal: jak bude moci literatura, pohřešující wěd těchto, právě vzdělání rozšiřowati? Ano, abysme pravého a všeobecného vzdělání celého národa pominuli, kteréhož ještě nikde nestává aniž kdy stávalo, jak bude moci literatura takowá vzděláti ducha oných, kterými sama vzdělávána a rozšiřowána býti má?

Čili možno důkladně psáti o tom, čeho důwody jsme zewrubně nepochopili a nepřemyslili? Literatura takowá wždy kusá ostane, bytby w jednotliwých wědách i nad jiné proslula, a onen krásný celek pravého vzdělání ne-

doplní, který člověka šlechtí a národ oblažuje. Ale nejen literaturau vzdělání národní se zmáhá a rozšiřuje, slovo mluvené častěji hlauběji wnika a srozumitelněji poučuje, nežli tuhá písmena, a protož nejen spisowatelům, ale i učitelům a pěstounům kterého koliw druhu vědy umné potřebné jsau. Odkud ale je čerpati, pakli jich w literatuře není? Z ciziny snad? Nechci zapíрати, že prawdy, které duch lidský za takové uznal, w každé době a u každého národa jimi ostanau, jsauce jakoby majetnost weškerého člověčenstwa, kterého každému užívati wolno; ale prawdy tyto dle časů a národů rozmanitým byly přioděny rauchem, tak že snadno není, je proniknauti, a do každých okolností i do každého času bez proměny přenášeti. Mimo toho i mluwa sama weliké překážky činí cizojazyčnému čerpání věd umných a jich upotřebení na poli vlastenském; kdo se cizinau vzdělává, po cizinsku myslí a myšlénku následuje slowo, z čehož powstává ona protiwná smichanina slow, kterau bohužel často i z úst mužů učených slycháme, a která směšná, ne však poučná jest. A jak se stává oněm, kteří cizinau tau dosti zaopatření ne již mluwiti, ale psáti chtějí? Wáznau, padají z chyby do chyby a jsau nesrozumitelnými. Jak medle mluwiti když slow neznáme? —

Podotknuto náhoře že oba druhové věd, totiž ná-zorné a umné vědy tak od sebe rozdílné nejsau, aby do sebe naprosto nesahaly; protož w každé vědě ba w každé písemnosti místa se namítati mohau, jenž we vědách umných základ a důkaz svůj mají. Jak jich vyjádří, jak dokáže, kdo se po vědách těchto na vlastenské půdě neohlédí? Důležité tedy a na nejvyš potřebné jsau vzdělanci každému, zvláště ale tomu, kdo národ písmem nebo slowem učiti má, vědy umné, a sice w jazyku materském vzdělané; žádná literatura jich pohřešowati nemůže.

Tímto se lehce odstraní námítka oněch, kteří prawí, nám že ještě welmi brzo jest na takové věci, národ že

k tomu ještě ani schopen ani nachýlen není, a proto že marná práce by byla, prodávati kde kupce není. —

Dokázavše takto potřebnost a užitečnost věd umných vůbec, přecházíme k wyznačení potřebnosti a užitku filosofie v užším smyslu. Jestli filosofie věda powstala pauhým vzděláváním pojemů, t. j. která nehledí na předmět pojemů, alebrž na jejich vlastnost a poměry mezi sebou; jediná jest tedy z nauk weškerých, jenž předmětu určitého nemá, nýbrž howoří o všem, swým však vlastním způsobem. Od ní každá věda swé nejvyšší zdokonalení a poslední důkazy požaduje. Matematika ku př. jsauc též věda umná, čísla toliko za předmět má, je sestawujíc a jimi důležité prawdy nalezá, které neomylně dokázati umí, nikoliw ale náhled w jejich důwody otewřiti, a w tom podobná jest pudu, jenž nikdy nemejlí, přirozenými a nezměnitelnými zákony jsa weden, nikdy ale důwodnost wůle nedosahá, která sice často blaudí, wždy ale wi neb wěděti může, proč. Při kolika mathematických důkazů zwolati musíme: Prawda! ale jak to přichází? — Dějepisec oceniti má jednotlivé wytečné osoby a udati zdali, w kterém čase, a jakým způsobem národ neb celé člowěčenstwo k swému cíli blíže přikročilo, kdy a jak se od něho vzdálilo; nemožno mu to jest, pakli nezná mrawní wzor člowěka, jakož i všeobecný cíl weškerého pokolení lidského. Protož i zde filosofie, jako wšude jinde nejvyšších důwodu přináseti musí. Z toho ale patrno jest, že když filosofie, jsauc jako zawěrkau všech věd, o všem saudí a wšecky pojemy vzdělává, též i welikých známostí a rozmanitau zkušenost od učenů swých požaduje, má-li se w mysli jejich ujmauti a wykwetati: a toť zase ta sama příčina, proč u každé wychowy wědy názorné umných předcházeti mají.

Rozložiwše takto důwody o potřebnosti filosofie w literatuře vůbec, okážeme úkon (functio) její zwláště na mluwu. — Mluwa jest wyraz myšlének, a jakoby raucho,

kterým nadsmyslowé ¹⁾ tyto úkony ducha pochopnými a zdílnými se stávají. Dvojího tedy druhu vlastnosti každá mluva míti má:

Předně, které ji sauhlasným a zewrubným,

Za druhé, které ji dokonale pochopným výjewem myšlének činí.

Každá mluwa jest zrostlina historická, powstalá potřebau a užíwáním celého národa, který dušewním swým žiwotem a aučinkowáním přírody weden, objevy wůkol sebe, jakož i na sobě a w sobě často dle náhody pojmenowal; protož každá mluwa swé wady a chyby, jakož i swé přednosti má. Nenít ale lhостejno poznati a dokázati sauměrnost její a přístojnost aučinům dušewním, aneb naopak její nejadrnost, a z těchto vlastností výsledující welikau neb malau cenu; neboť každý nejprwé hledí to ohledati, co mu nejpotřebnějšího jest. W tomto ohledu nám filosofie prwní prokazuje službu, an sama jen wystawiti může wzor, dle kteréhož každá mluwa posuzována býti musí, ona, majíc toliko pauhé pojmy za předmět, nejlépe uznati může, jak slowa těmto pojůmům přiměřena a jak pochopna jsau. Každá mluwa má se vzděláwati a zdokonalowati, aby se wždy lepším nástrojem ducha lidského stala, mimo jazyky wymřelé, které jako suché stromy nepučí aniž owoce jakého nesau. Při každém zdokonalowání musíme míti před očima něco lepšího, příkladného, wzor, dle kterého se řídití máme. Tento wzor dokonalosti všech mluw zase nám jen filosofie podati může, jejžto mluwnici všeobecnau nazýváme. Na rozhodě ale býti se zdá otázka, kdo jazykem wládne a kdo jej mění, literaturali, neboli národ wůbec, který o filosofii málo wí, a takowých wzorů si newšímá? Národ jen tam samolibě mění mluwu, kde literatury hojně nestáwá; kde však tato se zmohla a rozšířila, tam národ zákony we mluwě přijímá od ní. Tak to widíme u mnoha ewrop-

1) *Nadsmyslowým* znamená to, co smysly neboli nástroji smyslovými (čidly) pojato býti nemůže.

ských národů, jako u Francauzův, Němcův atd. U nás ovšem tak daleko to ještě nepřišlo, kdož ale hodlá v nynějším stavu těch věcí powždy ostati? A již nyní mluwa česká znamenitě (bojím se, že příliš smělé) pokroky učinila u vzdělání swém, kterými se za dwadcet let wice proměnila, nežli přičiněním národa za dvě století. Prawdať, že kdo ducha jazyka auplně pochopil, dowede jej dle jeho vlastního směru vzděláwati, aniž mu wzoru jiného potřeбі, než který mu sám jazyk podává. Tento duch jazyka však musí zákonům myšlení býti přiměřen, máli vzděláwání takové k dokonalosti wésti; jestli jim odporen, mluwa při nejwětší pilnosti vzděláwatelů jenom chyb nabude, a od wzoru obecného se wzdálí, méně schopnau se stáwajíc výrazu dušewního.²⁾ Tento wzor mluwni tak potřebný, jenžto i sám aukolem filosofie jest, utwořiti nelze dříve, nežli zákony logiky a psychologie tím samým jazykem sestawené a wydané jsau.

Každá wěda, na obzor literatury ponejprw wystupující, cestu sobě mluwau raziti musí, a názwy pojmů ustanowiti, jimiž buďto staré w užíwání bywší potvrzuje, aneb lepších místo nich uwádí. Názwy filosofické různé a důsledné jsau jazyku každému nejpotřebnější, an w každém pojednání wědeckém i w obyčejném sdílení myšlének jich nedůstatek neb nepřiměřenost welice wadí a srozumění překáží, anebo jestli z ciziny wzaté jsau, mluwu kalí a odnárodňuje. Jednotliwým pokusům a mimotnímu užíwání však nelze důkladnau saustawu názwů těchto ustanowiti, poněwadž wšecky díly filosofie zcela pochopeny, jejich obor ohrazen, rozdily mezi nimi wytknuty a takto celá tato látka rozebrána a spořádána býti musí, nežli se zásoba a twary mluwy k takowému rozboru přiměřiti a s ním srůsti mohau; protož také w rozličných dílných pokusech rozličné názwy i u nás posud užíwány byly, které se mezi sebou neshodují, z čehož nedůslednost a nesrozumitelnost následuje. Filosofie majíc sobě ustano-

2) Toho nechci twrditi o mluvě české, nebž wůbec praweno jest.

witi názvy přiměřené, dříve pravidla wytknauti musí, dle kterých nowá posud neužíwaná slova, kde jich potřeby, utvořena býti mají.

Jako celá mluwa, tak i každý názew dvojími vlastnostmi wynikati musí, máli býti zewrubným výrazem aučinů dušewních; předně musí pojem auplně značiti, za druhé we všech swých směrech zcela srozumitelným býti. Z těchto základů odvozují se pravidla následující:

1. Utvoř nowá slova tak, jak by je národ sám, aneb duch jazyka, pokud zákonům logickým přiměřen jest, znaje pojem jeho, byl utvořil. Nelze o tomto ohledu pomínauti užívání příliš rozšířené koncowky *ík*, která do wěd uwedena bywši, swau snadností a pohodlností wšecky téměř názwotworce opanowala, tak že i mluwu zaplawiti brozí. Co se již wšecko na *ík* nekončí? deštník, walčík, kwapík, rowník, obratník, točník, obdélník a jim podobné denně se množí; a předce koncowka tato něco samostatného a žiwého znamená, jako mladík, zákoník, prostředník, nádenník, zlatník, zedník, bojownik, slawík atd. a jen zřídka se u výrazů wěcí bezžiwotných užívá, jako: rybník, pilník, trávník a jiné. K tomu jest řeč česká písmenem *í*, *i* a *y* již přehojně zaopatřena a sluší hájiti libozwuku jejího, kteréhožto i toto pravidlo požaduje.

2. Nepřekládej doslovně názwy cizojazyčné, ale drž se přísné definice pojmů. Libomudrctwí, doslovný překlad řeckého *φιλοσοφία*, jesti mudrctwi dle libosti, a ne-wyznačuje pojem filosofie, který ani w řeckém jazyku zewrubně wyznačen není, znamenajíc tolik co oblibu w mudrctwi.

Ještě nezdařilejší jsau slova končící se na *slowí*, jako bohoslowí, dušeslowí, dáwnoslowí atd. překlady řeckých *θεολογία*, *ψυχολογία*, *ἀρχαιολογία* atd. neboť *λογος* neznamená toliko slovo ale i rozum, mysl, a w tomto smyslu zde užíváno jest.

3. Slowu twar wywol, jenž lehko měniti se dá, by wšechny směry pojmu wyznačiti mohl. Dlouhé *í* na

konci slow dle toho schwáleno býti nemůže, an uchylkau nejméně proměnití se dá a srozumění překáží.

4. Slowa cizá, we mnoha jazycích užíwaná, dajili se snadně we twar příhodný uwésti, podrž, a protož přílišného a nuceného nowotění nehleď.

Takowé někdy až wášniwé čistění mluwy směšným se stává; jest to malicherná snaha těch, kteří wýčítku sněsti nemohau, že mluwa jejich toho neb onoho slowa nemá. Slowa cizá nejwice wzdělaných jazyků užíwaná, jsau jakoby swazkové přátelští mezi mluwami, kterými je wzdělanost spautala a usnadňují přechod z jedné do druhé. Která však mluwa tak bohatá jest, aby žádných cizých slow nepotřebowala? Proč bychme se hmoždili překládati satyru, idilu, musu, modu, sál, bál, když předce káwu, dryák, kostel, žáka, angela i ďábla trpíme? Jináče jest se slowy, která koncowku příhodnau nepřijímají, jako filosofie, geografie, historie, chemie atd. i wíce jiných, za které nám mluwa vlastní beze všeho násilí dosti jadrných a národu srozumnějších podává.

Konečně tady umístěn buď náwrh názwů přednějších filosofických, dle prawidel těchto utvořených, kteří, budauili od znatelů připuštění a schwáleni, dílům budaucím této wědy, za základ slaužití mohau. Nejprwé se jedná o jméno wědy samé; slowo filosofia znamená tolik co oblíba neb milownost mudrctwí, aniž však samo ani jeho překlad *libomudrctwí* pojem té wědy newyznačuje; neboť oblíba čili milownost jest vlastnost, filosofie ale wěda samostatná; k tomu libomudrctwí neb mudrctwí jsau slowa odwozená, od kterých žádné jiné odwoditi wíce nelze, což u názwů wědeckých welikau wadau jest. Nawrhujeme: *mudřewa*(?), od kterého se dá odwoditi, mudřewný, mudřewník, mudřuji a j.

Celá mudřewa rozpadá se we troje oddělení, logikau, metafysikau a esthetikau nazwaných; o půwodu a významu slow těchto není zde místa howořiti, jenom o jejich předmětu podotknauti sluší, že logika obádá a sesta-

wuje zákony a twary myšlení, metafysika jedná wůbec o tom co jest, esthetika o tom, co býti má.

Logika tedy může slauti *myslawau* (?), metafysika *jestewau* (?), esthetika *kalotwau* (?); *myslawau*, wěda myšlení, *jestewa*, wěda o to co jest neboli *jestuje* (*ist* im metaphysischen Sinne), *kalotwa*, wěda o tom, co býti má (*kalý*, *καλος*, *kalota* *καλλος*, znamená tolik co hodný, statečný, pravý, a totož jest jádro toho, co se na každé věci žádá, co býti má; Řekové slowem *καλοκαγαθεια* wšelikau dokonalost znamenali).

Esthetika, zvláště o kráse jednající, krasowědau sluje.

Nyní nám jednotlivé částky a pojmy každé z nadjmenovaných wěd wyznačiti dlužno.

Myslawau jedná o úsudcích (*Urtheil*), sudinách (*Schluss*, *ratiocinatio*) a pojmech.

Sudina (?), to jest wíce usudků, místo newýznačného *rozsudku* nawrženo; rozsudek by lépe záporným úsudkem slauti mohl, spíše se ale právnímu slohu hodí, kde mezi dwěma stranama *rozsauzeno* býwá, a tomuž jej sluší přepustiti.

Jestewa usiluje smířiti pomysly ducha se zkušenstwem; rozpadá w *jestewu* powšechnau a zvláštní; onano obádá pochop *jestewnosti* (*des metaphysischen Seyns*), změnu *prostory* *sauwisné* (*continuirlicher Raum*), pocháp času a *asoby* (*des Ich*). *Jestewa* zvláštní wydobyté tím způsobem wědomosti na jednotlivé wědy a zkušenosti obrací; ona jest základem a dowršením wšem ostatním wědám a dílowé její jsau počtu a předmětu těchto wěd přiměření. Díl její jest též *dušewa* (?) (*psychologie*).

Kalotwa rozpadá se na *kalotwu* *mrawů* a *krasowědu*; ona zase obsahuje *mrawěnu* (?) (*Moralphilosophie*) w užším smyslu, a politiku *pauhau*.¹⁾

1) Domníwáme se, žeby proti názwům, na konci pojednání tohoto uведенým, lecos se mohlo namítati; nicméně klademe je zde na důkaz, jakby již přáti bylo, aby se pewný základ položil názwoslowi filosofie. Potřebě však této bohda w krátkém čase wyhowi filosofie p. Markowa, kteráž nakladem Matice české ještě tohoto roku na swěto wyjde.

VII.

Přehled současné literatury polské až k roku 1842.

Od Karla Władysława Zapa.

(Dokončení.)

Jestliže od časůw *Naruszewice, Bandtkého, Lelewela, Danielowice* a j. Poláci posawád opravdívých dějepiscůw nemají, nedá se předce twrditi, žeby u nich historie ládem ležela. Nynější wěk wyznamenává se hlawně tím, že pro budoucí kritický dějepis hojně materiály sbírá, a skutečně w tom ohledu u Polákůw se přemnoho činí. Nejznamenitějším historickým dílem našich časůw jest: *Theodora Narbuta: Dzieje narodu litewskiego* (8 ohromných dílů, wydaných we Wilně 1835 — 1842), ale jen jako nahromadění všech pramenů historických, wíce méně autentických důležitě. Na částečném obdělávání jistých historických epoch neschází. Sem náleží: *Historya panowania Jana Kazimierza* od neznámého spisowatele, wydaná hrabětem E. Račyńským w Poznani 1839; také záslužné a důkladné monografie *Josefa Lukašewice* w Poznani: *O kościołach braci czeskich w dawněj wielkiej Polsce* (1836), *Dzieje kościołůw wyznania Helweckiego w Litwie* (1842), konečně: *Obraz historyczno-statystyczny miasta Poznania w dawniejszych czasach* (1838). K dawnějším historickým popisům polských měst: *Krakowa, Warszawy, Lwowa, Jaroslawi, Plocka*, přibýly mimo to ještě: *Historya miasta Wilna* od *Michala Balińskiego* (1836), druhá welmi auplná a důkladná *historya miasta Wilna* od *Krašewského* we 4 dílech (1838 — 1842), a *Obraz miasta Lublina* od *S. Z. Sierpińskiego* (1839). Welmi důkladnau historii polského hornictwí nalézáme w důležitém díle: *Górnictwo w Polsce* od *Hieronima Łabęckiego* (2 dily we Waršawě 1841). Jiné

podrobné historické práce pro krátkost opominu. Nejpatrnějším důkazem w literatuře Polákůw všeobecně powstałego směru k budaucimu vzdělání národní historie jest ta hojnost každoročně vycházejících historických pamětníkůw, listin a kodexůw. Zde již pomalu celá hora materialůw nanešena bude. Největší zásluhy w tom ohledu má hrabě *Edward Račyňský* w Poznani.

Nejstarší z těchto památníků zasahají vůbec jen až do časůw Sigmunta Augusta Jagellowce, jako: *Pamiętniki do dziejów Polski* wyd. od *Łachowice* (1842 we Wilně), obsahující dopisy nadzmíněného krále a *Pamiętniki o królowej Barbarze* od *Mich. Balińskiego* (Wilno 1837—1839). Pozdnější jsau: *Pamiętniki Samuela Maszkiewicza*, wydane od *Jana Zakrewského* (Wilno 1838), *Pamiętniki o Koniecpolskich*, wyd. od *St. Prietického* (we Lwowě 1841) a *Ukrainne sprawy* od téhož (1842); *Poselstwo Zygmunta III. do Dymitra Iwanowicza, cara moskewskiego* (Wratisl. 1837); *Pamiętniki o wojnach kozackich za czasów Chmielnickiego* (Wratisl. 1842), *Pamiętniki Albrychta Stan. Radziwiłła*, kanclérze welkého litewského (w Poznani 1839), *Materialy do historyi Stan. Leszczyńskiego* (Pozn. 1841), *Pamiętniki o rzezi humańskiej* od *Lipomana* atd. (Pozn. 1842), *Pamiętniki Józefa Wibińskiego*, wojwody království polského (Poznań 1840). Nejzajímavější čtení ale poskytují: *Pamiętniki Jana Chryzostoma Paska* z konce 17. století (Poznań 1835, druhé wyd. 1837), *Pamiętniki do panowania Augusta III. a piérwszych lat Stanisława Augusta* od neznámého spisowatele (kn. *Kitowice*), z druhé polowici předešlého století, wyd. od *Račyňského* (w Pozn. 1840) a od *A. Wojkowského* (tamže 1840), a téhož kněze *Kitowice*: *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III.* (tamže 1840). O pamětníkách pro krátkost jen tolik.

Roku 1842 vydal *W. A. Maciejowský* we Waršawě dílo, které Polákům zpytování dávných mravů a obyčejů doma i na veřejnosti zvláště ulehčiti má, totiž: *Pol-ska aż do piérwszej połowy 17. wieku pod względem oby-*

czajów i zwyczajów (4 díly w Petrohr. a we Warš.), leč drže se pauze tištěných pramenů s vymezením všech písemných památek a historických výsledků, sestavil obrazy dílem nedůkladné, newýrazné, mdlé, dílem i chybné. *Jos. Mučkowský* w tom ohledu vydal dobré příspěvky pro historii akademického života w Krakowě, totiž: *Rękopisma Marcina Radymińskiego* (w Krakowě 1840) a *Mieszkania i postępywanie uczniów krakowskich w wiekach dawniejszych* (w Krakowě 1842). S těmi pracemi w auzkém spojení jsau popisy starožitných památek. W nowějších časech objewily se w tom ohledu, kromě časopisůw, záslužné práce: *Ambrože Grabowského: Starożytności historyczne polskie* (2 díly w Krakowě 1840), *Kulczyckiego: Pamiątki polskie w Wiedniu* (1835), *Żegoty Pauliho: Starożytności galicyjskie* (Lwów 1840) a *Starożytności polskie abecadłowym porządkiem ułożone* (w Poznani 1842 a sld.). —

Kromě starší welmi záslužné práce *Rakowieckého: Prawdy Ruské*, wydáno z kodexůw historických: *Statut litewski* od hr. *Tit. Działyńskiego* (w Poznani 1842). *Kodex dyplomatyczny Wielkiej Polski* od hr. *E. Rač.* (Pozn. 1840), polské přeložení *Dlugoše: Jana Długosza dzieje polskie* od *Bornemana Gustawa* (Lešno 1840 sld.), a též polské přeložení: *Kroniki Wiganda z Marburga, rycerza i kapłana zakonu krzyżackiego*. Wydání *Jana Voigta* a *E. h. Rač.* (Pozn. 1842). —

Wědomosti heraldické obnowily se nowým a rozmnoženým wydáním welikého leč nekritického díla *Jesuity K. Niesieckého: Korona Polska*, pod redakcí *J. Dobrowiče* w Lipsku u *Breitkopfa i Haertla* (1838 a sld.). Hrabě *Edward Račyński* wydál r. 1838 we Wratislawi skwostné dilo: *Gabinet medalów polskich, oraz tych, które się dziejów Polski tyczą*, od nejdáwnějších dob až ku konci panování *Jana III.* (1513—1696) s historickým, polským a francauským textem; *Bandtkie Stężyński* we Waršawě zas sepsal celau numismatiku polskau s obrazy pod tit. *Numizmatyka krajowa* (1839).

W slowanském dějepytu a slowanské filologii málo dobré naděje u Poláků nám kwete; důkladná, mnohostranná učenost jest vůbec vzácným ukazem; národní sanguinická letora nedodává potřebné wytrvalosti k hlubokému a důkladnému zpytování. Posud jako slawista mezi nimi vyniknul *W. A. Maciejowský*. Jeho *Historia prawodawstw słowiańskich* (4 díly 1832—1835) a *Pamiętniki o dziejach, piśmiennictwie i prawodawstwie Słowian aż do wieku 14.* (we Warš. 1839 2 díly) jsau skladem mnohých důležitých wědomostí, zvláště co se týče polského práwa a kmenu polského vůbec, kdekoliw však o jiných Slowanech rozpráví, jest přechoasto nesaudný a obmezený; k tomu všemu wadí mu zanedbaný nejasný sloh a zamotaný výklad. — *Ondřej Kucharský* (we Waršawě) proslawil se tím, že po Slávii w záměru wědeckém cestowal, a však o užitku svých cest nic světu nepowěděl. Wydal we Waršawě r. 1828 sbírku kodexůw práv slowanských: *Najdawniejsze pomniki prawodawstwa słowiańskiego*, bez výkladu a bez přidání vlastních študií. Mladší staupenci těchto mužů jsau ponejwice ještě nezletilí w nauce, a *August Běłowský* (we Lwowě), který s lepším prospěchem slowanštinau se obírá, jest jak se zdá, pro swau osobu příliš hluhoce přesvědčen o wýtečnosti latinského západoewropského prwku w osvětě slowanské, než aby jsme se s dobrau nadějí na nestrannost prací jeho w oboru polsko-slowanské historie těšiti mohli. (Wiz jeho: *Początkowe dzieje Polski w Bibliotece zakładu Ossolińskich* 1842). —

Utěšeněji vzdělává se národopis. W letech, kde ještě nikdo w celé Slávii na prstonárodní básnictví, na sbírání a zachowávání národních písní, powěstí a skazek nepomyslił, wydařil se Polák *Zorian Doluha Chodakowský*, a podnikal ohromné práce u zpytování minulosti ducha slowanského, ze živého podání lidu, nikoliw z mrtvých zpráv zplesniwělých kronikářůw. Sotwa se wyjewily na začátek dosti příhodné práce *Lukaše Gołębiewského*, sekre-

táře společnosti přátel nauk ve Varšavě (*Lud polski, Gry i zabawy, Domy i dwory, Ubiory w Polsce*, všecko to vyšlo před r. 1830), vystoupil Kazimír Władisław Wojcický se sbírkau výkladem opatřených polských přísloví: *Przysłowia narodowe* (ve Varš. 1830, 2 díly), *Starożytnie przypowieści* (ve Varš. 1836), pak se sbírkau (trochu nekritickau) polských národních písní: *Pieśni Białochrobatów* (to mají býti Krakoviáci) *Mazurów i Rusinów znad Buga* (ve Varš. 1836, 2 díly), se sbírkau nár. pověstí: *Klechy, czyli podania gminne ludu polskiego i ruskiego* (ve Varš. 1837, 2 díly), *Stare Gawędy i Obrazy* (ve Varš. 1840, 4 díly), konečně: *Zarysy domowe* (ve Varš. 1842, 4 díly). Poslední dvě díla jsau směsici národních podání, pověstí o slavných činech udatných wojínůw a šlechticůw, starožitných a místných památek a národopisných pojednání. Všecko u něho pohromadě, jako syrová látka k budaucímu upotřebení, roztřídění a vytřibení. S národními písněmi předešel ho již Władaw z Oleska s welikau sbírkau: *Pieśni polskie i ruskie ludu Galicyjskiego* (ve Lwowě 1833). Lepším duchem sběratelským, nežli sbírky Wojcického a Władawa z Oleska, vydány jsau *Żegoty Pauliho: Pieśni ludu polskiego w Galicyi* (ve Lwowě 1838), téhož: *Pieśni ludu ruskiego w Galicyi* (ve Lwowě 1839 — 1840, 2 díly), pak *Pieśni ludu krakowskiego* od barona J. Konopky (w Krakowě 1840), konečně: *Piośnki ludu Wielkopolskiego* od J. J. Lipińskiego (w Poznani 1842 a sld.). Z běloruského nářečí do polštiny přeloženy jsau: *Pieśni wiesniacze z nad Niemna* (1838), *Pieśni wiesniacze z nad Niemna i Dzwiny* (Wilno 1839), *Piośnki wiesniacze z nad Dzwiny* (Wilno 1840), všecky od Čecoty. Od pilného badatele vědomostí národa litewského kněze Jucewiče vyšla potud malá a však pěkná sbírka: *Przysłowiów ludu litewskiego* (ve Wilně 1840). Z toho všeho widíme, že pomalu k doplnění důkladného národopisu obywatelů krajín polských málo co scházeti bude, a že nyní nejvíce jen na spisowatelích záleží, z toho množství nahromaděných materiálů

čerpati. Očekáváme od nich, že výsledky takového archeologického i estetického zpytování v národní literaturu přenesau, a ji na položeném základu dále vzdělávati budau; neboť všeliké podrobné zpytování po Slávii musí se vzájemně vysvětlovati, doplňovati, jedno z druhého wywinowati: zde nejživěji cítíme swazek vzájemné pokrevnosti všech daleko rozptýlených synů Slávie.

Na poli jazykozpytu zasluhuje z nejnovějších prací: *Gramatyka języka polskiego* od Jos. Mučkowského, posud za nejlepší uznaná, zvláštního zpmenutí. Slowozpyteckau mluwnici dle saustawy Dobrowského musel Polákům Čech sepsati, totiž p. Hanka w Praze (*Mluwnice języka polskiego podle Dobr.* 1841). Zvláštním úkazem jest s welkau prací pro malý užitek sepsaná kniha *Sartiniho šlechtice erbu Sřeniawa* pod titulem: *Srzeniawa's Wortforschungslehre der polnischen Sprache* (Wien 1842). Słownikárstwi nalezlo w těch časích pilné vzdělawatele. Od času welkého słownika *Lindého* (1814) ukázaly se znamenité práce w tom ohledu, a sice K. C. Mrongowinsůw: *Dokładny słownik polsko-niemiecki* (w Králowci 1835), *Deutsch-polnisches Wörterbuch* (Königsberg 1836) a *Dykcyonarz polsko-niemiecki* od K. J. Trojańskiego (w Krakowě 1837). Słownikůw polsko-německých, polsko-ruských, polsko-francauských, polsko-anglických všelikého wydání jest množství. Před několika lety zemřelý důst. kněz *Osiński*, biskup Lucký, zanechal w rukopisu polský słownik, kterýž má býti ještě hojnější a důkladnější, nežli słownik *Lindého*. O jeho wydání nic nedoslycháme.

Od časůw słowůtných bratrů *Jana* i *Ondřeje Śniadeckých*, jichžto wýtečná díla nejnowěji we Wilně u Glücksberga w auplném sebrání wydána byla, měly přírodnické nauky všeliké osudy w Polště. Ztráta mnohých vyšších učilišť nepřiznivě na tuto wětew literatury aučinkowala. Nicméně nedá se říci, žeby Poláci w tom druhu nedo-

statek měli. Wytкну jen znamenitější nowá díla, jako jsou: *Felixa Żochowského: Fyzyka* (we Wařawě 1842, 2 díly), dílo wšecky pokroky wědy té obsahující a jasně wykládající. *J. R. Czerwiakowského: Botanika ogólna roślin jawnopłciowych* (w Krakowě 1840, 1841, 2 díly). *S. Pisułewského: Zasady botaniki i fizyologii roślinnej* podlé A. Richarda (we Wařawě 1841), předewším ale: *Ornithologia powszechna* od hr. *Konst. Tyzenhauza* (Wilno 1843 a sl.), kteréžto dílo lit. polské nemalau čest zjednatí slibuje.

Těž literatura lékarská a farmaceutská přiměřeně k postupu nauky pokračuje a obohacuje se. Wychází též několik časopisů těmto naukám wěnowaných. Důležitau wětew w nynější literatuře polské skládají ale díla hospodářská a technická. Časopisy seznamují polské hospodáře a průmyslníky se wšemi wětwemi polního a domácího hospodárství, se wšemi nowými pokroky, wynálezky, opravami a zahraničnými způsoby, slauží jako organy k rozpowšeechnění wšelikých výsledkůw a zkušeností praktického hospodárství a průmyslnictwí. Kromě časopisůw skoro w každém wětším městě polském vychází každoročně nemalý počet buď půwodních, buď přeložených spisůw o jednotlivých částkách hospodárství a průmyslu, n. př. o úprawě roli, wčelarstwí, owčarstwí, koňarstwí, o chowu dobytku, o hedbáwnictwí, cukrowárnictwí, winopalnictwí, piwowarstwí, o parních strojích, o zahradnictwí, lesnictwí, hospodárském stawitelstwí atd. Wšecho to znamenitě působí na polepšení materialního žiwota národa, a již z té činnosti w literatuře hospodářsko-technické widěti, že se u Polákůw již každodenně rozmáhá chuť k užitečnému zaneprázdnění, ku pomoci, k průmyslu. Jest to zajisté směr blahodárný, který kromě nepochybného užitku, ještě i ten dobrý následek má, že se spojuje s duchowním směrem celé Ewropy, která wšude oprawy zawáděti a průmysliwau pracowitostí síly nabýwati se snaží. Jako spisowatelé w tomto oboru nejčinnějšími jsou: *Očapowský, Kurowský, Chłapowský, Nowakowský, Leśniewský, Witwický,*

Betza, *Kochański*, *Čepiński*, *Kasperowski* a množství jiných. Mezi spisy toho druhu zvláštního ocenění zasluhuje obnovené a doplněné vydání polského zahradnictví pod tit. *Ogrody północne* od *Strumitta*, a veliké dílo *M. Očapowského: Agonomia* (ve Varšavě potud asi již 30 swaz.). —

O theologické literatuře musím tolik wyznati, že w porownání s nynější ohromností literatury polské vůbec neweliký život rozwinuje. Duchowenstwo polské daleko ještě takové chwály nedosáhlo, která duchowenstwu českoslowanskému všim právem náleží. Kromě nábožensko-mravního noworočníka: *Aleluja*, vycházejí dwa časopisy pro duchowenstwo polské, potom rozličné sbírky kázání, jež zde wypočítati nemohu. — Na knihy obsahu populárního pro wychování mládeže a vzdělání rolníka, teprw nyní větší zřetel se obracuje. Jako pedagogický spisowatel wyznamenává se we Varšavě *Teofil Nowosielský*, který wzorní knihu p. J. Swobody *Školka* z češtiny do polštiny přeložil (we Varšavě 1839), a mnohé dobré knihy pro mládež wydává. W tom ohledu nalézá hojnau a wydátnau podporu od Waršawských dam, které nejwice spisowatelské schopnosti své, jenž tu sobě tolik literární wáženosti získaly, jak snad w žádném jiném městě podobné welikosti, ku vzdělání mladého wěku použivají. Na čele podobných prací stojí klassické spisy pro mládež paní *Klementiny Hofmanowé* roz. *Tańské: Pamiątka po dobrej matce*, — *Nowa biblioteczka poświęcona dzieciom i młodym panienkom* (we Wratisl. 1838 a sld.). Za ní kráčí *Paulína Krakowová*, a mnohé jiné. —

Znamenitau úlohu wykonávají w literatuře polské spisy periodické. Jejich počet a obsah srownává se dokonale s rozsáhlostí, jaké literární vzdělání u Polákůw dosáhlo. Nežli však k vlastním časopisům přikročím, nemohu opusiti takové spisy, jenž jako společný útvar

mnohých spisovatelů a skladiště různorodé nauky, do literárního života vůbec a všestranně zasahají. Sem náleží především spisy encyklopedické, noworočníky a sbírky rozmanitých literárních plodů. Kněhkupci *A. E.* a *T. Glücksbergowé* podnikli důležité vydání veliké encyklopedie pod tit. *Encyklopedia powszechna* (ve Varšavě a Vilně 1835 a sld.), potud ne zcela 4 díly, každý o 7—800 str. Redakci vedl z počátku *Leo Rógalský*, po něm nastoupil *E. Odyniec*. Množství čelnějších spisovatelů Varšavských a Wilenských k tomuto národnímu dílu přispívalo, při tom též vyníti sluší, že články týkající se domácí polské historie, zeměpisu, literatury atd., s pilností a důkladností vypracovány jsau. Méně to platí o věcech jiných Slovanů se týkajících. Jest to věc přezádaucí, aby vydavatelé u rychlém pokračování neustávali a šlechtnau vytrvalostí započaté dílo do konce přivedli. — W Lešně vychází: *Mala encyklopedia polska*, nákladem *E. Günthera* (1841 a sld.), obsahující všecko, co se jen Polsky a Polákův týče. Witané dílo též jest: *Ogólny rys encyklopedyi dla użytku płci żeńskiej przez Karola Milewskiego* (ve Varšavě 1840, 2 díly). —

Almanachův a noworočníkův vychází Polákům w průměru ročně 3—4. *Melitele*, almanach wyd. od *E. Odyńca*, projewila se po dlouhé přestávce opět jednau na r. 1837, a dobruu památku po sobě zůstawila. Náleží k lepším z nowějších let. *Pierwiosnek*, noworočník složený ze spisů samých dám, pod red. *Pauliny Krakowové*, již po čtyřkráte o pěkných schopnostech a šlechtné snažnosti Varšavských spisovatelek stkwělé svědectví podal. Myšlénka vydávání takového spisu jest nowá, a zajisté jen we Varšavě možná. Hojně pochwalý jemu z mnohých stran udělené, nepocházejí z pauhé dwornosti a šetrnosti ku krásné pleti, nýbrž ze skutečné ceny mnohých jadrných prací. — *Wianek* (1837) a *Niezapominajki* (1838 — 1842) od *Karla Korwella* we Varšavě, nepřestupují míru prostřednosti při wší zewnitřní úprawě. *Niezabudka* (1840—

1842 w Petrohradě) od *Barščewského* podává zajímavé příspěvky spisovatelů polských w Petrohradě žijících. Nowau tendenci swau wyznamenává se almanach: *Aleluja*, obsahu nábožensko-mravního, wydáwan we Waršawě (1841, 1842). — Zvláštní pochwały zasluhuje almanach: *Rusalka*, od *Alexandra Grozy* wydáwaná we Wilně (od roku 1838 potud 3 dílky). Wyznamenává se wyborem dobrých článkůw w poesii i prose. — We Wilně také před nedáwnnem wysła literní snůška: *Bojan* (1. díl 1838) od *Adama Pieńkiewice* a *Biruta*, podobná snůška (1837) od *J. Křeckowského*, obě mírného obsahu. — We Lwowě wysel r. 1834 sbíraný spis *Ziewonija*, wydany od *Augusta Bielowského*, kterýž se zaskwěl příspěvky od znamenitých polských básníků, jako od *Gošćinského*, *Mognużewského*, *Jos.* i *Alex. Borkowského*, *Siemienského* a *Bielowského*. Od těch dob však nic podobného we Lwowě se nedaří. Daleko menší ceny jsau: *Prace literackie* wydane od hr. *Jos. Borkowského* (1838 we Wídni), ačkoliw i zde nadzmíněné jména potkáváme. *Stanislawa Jaśowského* sbírky: *Słowianin* (we Lwowě, 2 díly 1837 a 1839 a *Dniestrzanka* (1841) jsau welmi mírné ceny.

Roku 1842 wycházelo, kromě 4 časopisů we Francuzích a Belgii, dohromady 46 polských periodických spisů, a sice politických nowin 11, čistě literních časopisů 13, smíšených zábavníkůw 9, theologické časopisy 2, lékarské 2, hospodárských, průmyslowých a obchodnických 6, lesnický 1, a prostonárodní 2. Z těch časopisů wydávalo se každodenně 7, třikráte za týden 3, dwakráte za týden 4, týdně 10, každých deset dní 3, půlměsíčně 2, měsíčně 7, čtvrtletně 3, půlročně 1, a w neurčitých dobách wycházelo 6.

Časopisectwo *Waršawské*, ačkoliw co do počtu znamenité (23), jest předce w celku welmi chatrné, měniwé a na nejwýš nestálé. Každoročně jiné a jiné časopisy pod nejrozmanitějšími tituly a rozličného obsahu se objevují, a po krátkém trvání opět zacházejí. W tu dobu byly ná-

slédující časopisy: 1) *Gazeta rządowa* (fol.) třikrát za týden, v jazyku polském a ruském; 2) *Gazeta Warszawska*, nejstarší z nowin polských, každodenně; 3) *Gazeta powszechna* každodenně (od půl roku 1842 vycházeti přestala); 4) *Gazeta codzienna* každodenně; 5) *Gazeta poranna* též každodenně, nejlépe redigovaná; 6) *Kuryer Warszawski*, každodenně $\frac{1}{2}$ archu, někdy s dodatkami, wzor lokálního listu, o všem co se ve Varšavě děje, zprávy podává a politiky jen z lehka se dotýká; nejrozsáhlejší ze všech nowin. Mezi časopisy literárními prvního místa jest hoden: 7) *Biblioteka Warszawska*, každý měsíc swazek o 12 arších pod redakcí *A. Cieřkowského*, *A. J. Šabraňského* a *M. Baliňského*, vychází od 1. ledna 1841, a podává hojný výbor literárních, filosofických, beletristických, kritických, právnických a přírodopyských článků od nejznamenitějších spisovatelů Varšavských; 8) *Przegląd naukowy*, každých 10 dní jedno číslo ze 3 archů, pod red. *E. Dembowského* a *H. Skimborowice*, podává rozprawy filosofické, historické a kritické; 9) *Przegląd Warszawski, literatury, historyi, statystyki i rozmaitości* pod red. *Budziłowice*, od 1. ledna 1840 ve měsíčních swazcích, hlavní směr kritika, přehledy všeobecné literatury a bibliografie; 10) *Roczniki literatury i krytyki*, od 1. ledna pod red. *Dra Jindř. Lewestama*, dwakrát za týden velký půlarch; 11) *Pielgrzym*, časopis filosoficko-morální pod red. *Eleonory Ziemiecké* od 1. ledna 1842 v měsíčních swazcích; 12) *Pamiętnik literacki* (dodavek ku *Gazetě powszechné*) týhodně velký půlarch, dělí se na *a*) literaturu slowanskau a domácí, *β*) literaturu zahraničnou s dobrým výběrem překladů, a *γ*) na věstník hudební; 13) *Jutrzenka (Dennica), pismo literackie, poświęcone przedmiotom sławianskim* po polsku a po rusku, pod red. *Petra Dubrowského*, každého půlměsíce půldruha archu; liší se ode všech předešlých čisto slowanskau tendencí, duchem literární vzájemnosti; ačkoli toto chwalitebné podniknutí s oposicí obmezených a odporných zaslepenců zápasiti

muselo, předce velikého podílu nalezá u všech nepředpojatých Slovanů w Polště i na Rusi. — Obyčejnými zábavníky jsau: 14) *Nadwislanin pamiętnik literaturze poświęcony* pod red. básníka S. Filleborna, měsíčně we swazcích; 15) *Magazyn mód, dziennik przyjemnych wiadomości*, pod red. paní *Widulińské*, týhodně arch a dvě zahraničné rytiny mód Wídeńských, Pařížských, a Berlínských; 16) *Magazyn powszechny* s obrázky od roku 1834, spojil se w březnu 1842 s *Kozmoramau Europy*, a vychází w měsíčných swazcích. Zvláštním vědomostem věnowáni jsau: 17) *Pamiętnik towarzystwa lekarskiego Warszawskiego*, pod red. Dra. *Lebla*, tajemníka téhož tovaryšstwa, čtvrtletně we swazcích 10 — 12 archových, obsahuje rozprawy lékařské, hojické a lékárnické, a stará se zároveň kráčetí s pokroky těchto věd; 18) *Pamiętniek religijno-moralny*, od 1. června 1841 w měsíčných swazcích, velmi chválený; 19) *Sylwan, dziennik nauk lesnych*, již od r. 1820, 2 díly ročně pod redakci *Kaz. Glinky Jančewského*, obsahu dobrého; 20) *Ziemianin, tygodnik rolniczo-technologiczny*, wydáwaný od *Chlebkowského*, pod red. *J. Kurowského*, od čerwence 1842. týdně po archu; 21) *Gazeta handlowa i przemysłowa* (dodatek ku *Gazetě codzienne*), dwakrát po $\frac{1}{2}$ archu týhodně; 22) *Korespondent handlowy, przemysłowy i rolniczy* (dodatek ku *gazetě Warszawské*), též dwakrát po $\frac{1}{2}$ archu týhodně; konečně jediný populární časopis: 23) *Kmiatek*, týhodně wyd. od *E. Lesniewského*, slohem prstonárodním, jedná o všem, co k duševnímu a tělesnému vzdělání rolníka potřebné jest.

We *Wílně* vycházejí jediné nowiny politické: 24) *Kuryer Litewski* po polsku a po rusku, každodenně; 25) *Wizerunki i roztrząsania naukowe*, již od r. 1836 pod red. *J. Sydlowského*, časopis literární we swazcích w neurčitém čase wydávaných, vyniká nad jiné stálau tendencí u vybírání učených rozpraw; posud vycházelo obyčejně 12 swazkůw za rok; 26) *Atheneum*, sbírka historických, filosofických a krasovědeckých pojednání, wydáwaná od *J. J.*

Krašewského po swazcích též w neurčitém čase (obyčejně 6 sw. za rok); podala již od r. 1841 mnoho zajímavého; 27) *Rubon*, spis podobného obsahu, vydáný od *Kazimíra Bujnického* w neurčitých swazcích as 15 archových, zvláště tím zajímavý, že sbírá literární práce spisowatelů polských na Litvě, Žmudí a w Liwonii žijících. —

W *Petrohradě* vychází: 28) *Tygodnik Petersburski*, gazeta urzędowa królestwa polskiego, od r. 1829 we welkých půl- neb celých arších, 2krát za týden; redaktor *Romuald Podbereský*. Po císařských úkazech a politických zprávách následuje část literární, w které první místo zaujímá kritika od spisowatelůw, náležících k jisté literární straně, jako od M. Grabowského, J. J. Krašewského, R. Podbereského, K. Podwysockého, J. Hołowińskiego a j.

Časopisy *Lwowské* jsau: 29) *Gazeta Lwowska*, pod redakcí J. N. Kamińskiego, třikrát za týden po archu nowin a mnoho archů příloh, co do politických zpráv nejobšírnější z nynějších polských nowin, podává též kroniku života Lwowského, a hojně obchodní a průmyslnické zprávy. S těmi nowinami spojeny jsau pod tauže redakcí: 30) *Rozmaitości*, týhodně arch obsahu beletristického a také literárního; 31) *Dziennik mód paryzkich*, každého půlměsíce arch s rytinami mód Pařížských a s výkresy krojůw, vydávan od *Tomáše Kulčického*, pod redakcí A. Bielowského; obsah výtečnější než w podobných dennících bývá; 32) *Lwowianin*, spis zábavný a poučný od *Ludwika Zielińskiego*, měsíčně swazek 2 archow s rytinami; obsah rozmanitý, leč nekritického výboru; 33) *Biblioteka narodowego zakładu imienia Ossolińskich*, čtvrtletně po swazcích 12ti archových, pod redakcí direktora ústavu Ossolińských *Adama Kłodzińskiego*, obsahu pauze polské historie a polského národa se týkajícího, podává nejvíce wýtahy ze starých rukopisůw téhož ústavu; 34) *Tygodnik rolniczo-przemysłowy*, časopis hospodářský pod red. T. W. Kochańskiego.

Krakowské časopisectví sešlo na tři spisy: 35) *Gazeta Krakowska* vychází každodenně; 36) *Roczniki towarzystwa*

naukového Krakowského; v neurčitých dosti hrubých svazcích, s rozpravami četných učenců Krakowských. 37) *Rocznik wydziału lekarskiego przy uniwersytecie Krakowskiej*, též v neurčitých dílech, obsahu vědeckého a často weledůkladného,

W Poznani povznese se od několika let časopisectví na takový stupeň, že bez odporu první místo zaujímá. R. 1842 následující časopisy vycházely: 38) *Gazeta wielkiego Xięstwa Poznańskiego*, každodenně, zvelebila se v nejnovějších částech, svobodnějšími a bohatšími zprávami politickými; 39) *Tygodnik literacki* pod red. *A. Woykowského*, týhodně po archu, podporovaný od znamenitých polských spisovatelů, velmi svobodomyslný, ale časem z příčiny drzosti a obmezenosti redaktora předpojatý a v knižce slabý; 40) *Orędownik*, pod red. *Lukašewice a Poplińskiego*, týhodně po archu, dle obsahu předšlému časopisu podobný, leč daleko statečnější a povážlivější; 41) *Dziennik domowy*, pod red. *Napoleona Kamińskiego*, každých 10 dní arch s rytinami módy, uložil sobě za hlavní předmět vzdělávání krásného pohlaví. 42) *Prace*, pokračující spis v neurčitých dobách s rozpravami o záležitostech průmyslu, hospodářství, obchodu, duševního vzdělání atd.; 43) *Archiwum teologiczne*, pod red. kanovníka *Jabčynského*, čtvrtletně po svazcích 8—9 archových, podobné k českému časopisu pro katol. duchovenstvo.

W Leśně, ve velkém wévodství Poznaňském, vydávají se tři časopisy: 44) *Przyjaciół ludu*, obrázkový spis pod red. *Lukašewice a Poplińskiego*, týhodně po arších, vždy výtečný ve svém obsahu a směru, náleží mezi nejrozšířenější časopisy v Polště; 45) *Przewodnik rolniczo-technologiczny*, časopis hospodářský, vycházející každých 10 dní; konečně: 46) *Szkółka niedzielna*, týdlní populární spis pro vzdělání rolníka a prostého řemeslníka, vychází již od mnoha let s chvalitebným prospěchem.

Pomíjení literatury emigrantské zdá se mi, že celku na velikou škodu býti nemůže, jelikož ona zvláštním směrem krácejíc, někdy v historii literatury polské zvláštní kapitolu působí. Pravda, že literatura polská nám se wyjewuje v postavě úcty hodné, že mezi literaturami ewropskými znamenitě ku předu se propracowala, jsauc ozdobena četnými spisy, jimžto i budaucí wěky klassickau cenu přispisowati budau; — ale nemohu též potlačiti přání, aby jen také brzy nastaupil čas, kdeby swětlo, které ona rozšiřuje mezi třídami vyššími, splýwalo též na wětšinu tříd nižších, aby ta ohromná mezera mezi polským pánem a poddaným, zároveň s pokroky společenských a občanských poměrů, poznenáhla mizela, duchowenstwo dle swého powolání horliwěji též prostonárodní oswěty a literatury se ujímalo, konečně aby se rozmnožil počet spisowatelů takowých, kteří by wěcnatým, w praktickém životě předewším potřebným wědám s láskau a wytrwalostí se oddawše, proti přemáhajícímu působení spisůw pauhé imaginacie rázně aučinkowali.

Jsauf owšem i mužowé, kteří k těmto potřebám z prawého stanoviska pohlízejí, a zajisté z posawádního běhu literatury nejlepší naděje pro budaucnost kwětau, osud snad nedopustí, aby přišly na zmar!

VIII.

O kroji českém we středním věku.

(Čteno we shromáždění král. české společnosti nauk, sekci filologické,
dne 29. Unora 1844.)

Od Jana Er. Wocela.

O kroji českém středního věku jednajíce, potřebu uznáváme, věk ten na dvě hlavní doby rozdělití, ustanovíce jim za rozhraní polowici XIII století: neboť Čechové do této doby z většího dílu starý národní svůj kraj měli, až pak za panování Wáclawa I veliký díl národa, zvláště šlechty, kraj cizí sobě oblíbil. Temný tento předmět zpytujícímu poskytují nějakého ač dosti nejistého světla památky některé staré literatury naší. A však cizozemský onen, za časů Wáclawových do života českoslowanského wtraušený živel učinil přewrat znamenitý nejen w kroji a w životě pospolitém třídy vyšší, nébrž i w literatuře národní, zvláště pak w básnictví: pročež i *plody staročeské literatury*, kterýchžto použití k objasnění předmětu podotknutého za dobro uznáváme, též na dvě hlavní doby rozdělujeme.

První doba čili perioda zahrnuje w sobě drahocenné ostatky básnictví českého dřewnějšího, jichžto wnitřní žiwlové jsau půwodnost, jasnost a wznešenost myšlének, nadchnutých duchem básnickým; zewnitřní pak ráz sloh nenucený, prostý, líbezně a míle plynaucí; werš w nich naskrz panující jest trochaeus *nerymowaný*. W dobu tuto dřewní náleží Libušin saud, básně Kráľodworského rukopisu, píseň o sw. Wáclawu a milostná píseň pod Wyšehradem. *Libušin saud* jest nám počátkem doby této, kteráž, dle domnění našeho zpěw hrdinský: *Jaroslav* zawírá. Než poslední tato báseň sahá obsahem svým již

do dnů panování Wácslawa I; ano, mohli bychom říci, že Jaroslaw jest plodem školy básnické starší, národní, která se u prostřed powodně weršů, dle cizích wzorůw zplozených snad až do konce XIV století udržela; báseň Jarosláv zdá se nám býti posledním a však přejasným a slavným zaplápoláním ohně swatého, básnictwí národního, kterýžto oheň brzo potom na dlouhá století zhasnul.

Znamenitau pomůcku w pojmenování věci méně známých doby první poskytují nám mimo to glossi *Vacerdowy*, nalézající se w rukopisu *Mater verborum*, čili glossa Salomonis nazwaném a w národním našem Museum chowaném.

U prostřed XIII století, jak již powědino, stal se přewrat nejen w kroji, anobř i w mnohých žiwota poměrech vyšší třídy českého národa. Otakar I samostatnost, neodwislost totiž od německé říše vlasti české wydobil; Wácslaw I však zájemností obchodů, mravů, zwlastě pak kauzlem duševním jazyka lid český k národům germanským snažil se připautati. Král Wácslaw, jenžto sobě německau básní swau stánek wyzpíwal mezi zpěwci německými, sahal w snažení swém snad příliš daleko, což se nejen w důtkliwých předhůzkách jewí, jaké na počínání takowé metala strana prawočeská, jejíž representantem nám posud jest Dalemil; ano my sami nabýwáme přesvědčení o porauchání a zmaiatnění ducha národního; obrátíme jen pozornost swau na patrný rozdíl mezi plody ducha básnického doby předwácslawské, a básněmi doby působením žiwů cizích později nastalé. Neboť an w ostatcích rozkwětu literatury doby první znamenáme nadšení wyšší, bodrost a půwodnost ducha národního, řeč tu milostnau a jemnau, tam opět bujnau a hrdoslawnau: wyskytuje se naopak w plodech doby pozdější aukzostné jakési těkání w okówich rymu, rozwláčitost jakási slohu, ano i ochablost a slabota ducha odloučeného od žiwlu swého přirozeného, národního. Genius řeči tak se pomstil nad zpronevěřilým pokolením!

Předce však plody literatury české z doby této pozdější důležité jsou, poněvadž v nich látka se zkrývá ke zpytování jazyka a života vůbec věku tehdejšího; nám však zvláště vítány jsou překlady cizokrajných básní, ličících výjwy z života rytířského; a nechť i z nich původního rázu rytířstva českého se nedomakáme, — a těžko se i od jinud takového domakati, an život rytířský jednotlivých národů jen lehkými odstíny od sebe se liší — předce je co zřídlo původní názvů dáwnověkých, za našich dnů v zapomenutí vešlých, považovati musíme.

Nejstarší nám zachovaná báseň druhu toho jest *Alexander*, kteréžto větší část v bibliotéce Pražské kapitoly se chová; druhý zlomek též básně nalezen byl p. Palackým na obálce knihy staré, tak že v celku 2800 veršů zachováno jest. Dobrodružné tažení velkého Alexandra po východních krajinách až v luno diwoplodné Indie bylo ve XII století zvláště francauským básníkem bohatým předmětem rozmanitých bájů. Mezi pěvci činů bohatýrských reka Macedonského nejznamenitějším byl Lambert z Chateaudunu a pak Alexander z Paříže, jenžto báseň Lambertovu mnohými přidavky rozšířil. Porovnání Alexandra českého s plodem básníka francauského poskytló by zajisté dosti zajímavých výsledků pro historii literatury středního věku; poněvadž pak český Alexander na konci XIII století sepsán byl, též i dobře slaužití může k vysvětlení věci a názvu v oběhů bylých na konci doby první.

Důkazy naruženího bažení po »velikém dobrodružství«, jakéž se zvláště za panování Jana Lucemburského ve šlechtě české roznítilo, podávají nám překlady některých, náhodau zkáze časů wyrvaných básní z bájového okresu krále Artura a rekowných saustolovníků jeho. Do třídy těchto bájů náleží román český, rymovaný o *Tristamu a Isaldě* (čítá 8935 veršů), kterýžto podobnau nedowislostí od původních latinských, brittanských a staro-

francauských kronik w okresu swém se pohybuje, jako Tristan německý Gottfrieda Štrasburského.

Neméně zajímavé a pro náš účel důležité jest české rymované vzdělání bohatýrské básně, *Tandard* nazvané, též k bájowému okresu krále Artura náležející.

K vysvětlení starobylých názvů přispívají též *Letopisové Trojanští*, známý to vyšší prosau sepsaný překlad Quidona z Columny Trojanské historie.

Mimo nadřčené v českau půdu z ciziny zasazené plody použili jsme též k objasnění předmětu svého *kroniky Dalemilowy* a některých básní XIV a XV století, které se ve sbírce starobylých skládání, p. Hankau vydáných, nalézají. — O zdrojích latinských, totiž o kronikách kánonů. Františka, Opata Petra atd. mluvíti, od místa by zde bylo. — A tolik o zřídlech písemných.

Druhé zřídlo, z něhož skaumateli kroje starodávntího světló se prýští, jsau *malby ozdobující staré pergamenové rukopisy*. A takové z nahoře podotknuté příčiny též na dvě hlavní doby rozdělití nutno.

Do první doby, sahající až v polowici XIII století, kladau se rukopisy následující:

I. *Legenda o sw. Wáclawu*, chovaná v knihowně knížecí Wolfenbüttelské; jejížto nápis zní takto: Hunc libellum Hema venerabilis principissa pro remedio animae suae in honorem beati Venceslai martyris fieri jussit. a. 1006. (Wěrný opis se nalézá v národním Museum.

II. *Codex Wyšehradský*. Rukopis tento, malbami swými nad jiné znamenitější, zhotowený snad již v XI století, dle obecného domnění obětován byl knížetem Soběslawem r. 1130 chrámu Wyšehradskému. (Nalezá se v c. kr. knihowně Pražské.)

III. Přewzácny rukopis *Mater verborum*, neboli slovník půwodně (r. 920) rozkazem Salomona biskupa Kostnického sepsaný; opatřen jest později německými, a pak též i českými glossami. Exemplář v národním Museum chovaný zhotowen byl skrze malíře Miroslawa a písaře Wa-

ceráda, kterýžto bez pochybowání i glossy české k ostatním přidal jest r. 1102 (1202?).

IV. *Biblia picturata*, čili bible malbami zdobená, ježto vyhotovení se klade do XIII věku; připojena jest k ní legenda latinská o sw. Wácslawu s obrázky, život sw. knížete vysvětlujícími. (Nalézají se v Praze v knihovně knížecí Lobkowské).

V. *Bible Březnická*, sepsaná v XIII století, v níž některé důležité pokrajní malby se nalézají. (Tato bible dostala se do Museum národn. spolu s drahocennou Mat. verb. ze zámku Březnického, jakož dar p. hraběte z Kolowrat Krakowských).

Z rukopisů pergamenových, malbami zdobených a důležitých pro známost krojů *doby druhé*, XIV, XV a začátek XVI století obsahujících, použili jsme k předmětu přítomnému těchto:

I. *Passionale Chunigundis* abatissae monasterii sancti Georgi in castro Pragensi serenissimi Boemiae regis filiae. Pragae 1312. (W cis. kr. knihovně Pražské).

II. Stkwostný rukopis: *Liber viaticus* Domini Joannis Lutomyslensis Episcopi, r. 1360 zhotovený. (W národním Museum).

III. *Scriptum super Apocalypsim*. Rukopis tento zběžně sice psaný, četnými však a wzornými výkresy opatřený chová se v knihovně vel. kapitoly Pražské.

IV. *Tomáše Štítného naučení křestanské pravdy*, r. 1374 sepsané. (Rukopis obsahem svým jak pro literaturu českou, tak též pro zpytování kroje XIV století nad míru důležitý. (W cis. kr. knihovně Pražské.)

V. Velký a stkwostný, krásnými malbami zdobený rukopis: *Život swatých otcůw*, kteří obývali na paušti. Tato kniha byla vyhotowena pro pana Ladislawa ze Šternberků r. 1514 od Řehoře Hrubého z Jelení. (W cis. kr. knihovně Pražské.)

Zde však se namítá otázka, kterak se můžeme odvoláwati w ličení kroje českého též i na výkresy osob

starého i nového zákona, nalézající se v rukopisech liber viaticus, Passionale ab. Chunig., scriptum super Apoc. atd. Namítání takové odstraníme, pomyslíme-li, že umění středověké v úzkém spolku s obecním životem byvši, nezdráhalo se k národu sestoupiti, a utvořic osoby biblické v kroji povědomém, za hlavní úlohu mělo, osoby a děje posvátné k oku, citu i k srdci lidu obecního přiblížiti. Spatřujeme na př. Marii Pannu v malebném oděvu věku středního, též šw. Josefa v kroji počestného řemeslníka oněch dob, i římské důstojníky a vojíny v odění bojovníků středověkých. My arci hledíme s úsměchem autrpným na podobné anachronismy: a předce v obrazech nadřečených láska umělce k pokolení současnému milostně splývá s předmětem barev jeho; umělec se jeví co prostředník mezi časem svým a bývalým, co tlumočnick, vysvětlující národu barvami stkwělými temné písmo dob uplynulých. — Poměry vzdělanosti dob našich arci tomu chtějí, by umělec co nejvěrněji kroj a způsob historických osob líčil; a však jaká to mezera mezi plodem malíře historického a názorem lidu sprostého! Ondy se malowávalo pro lid, nyní jen pro vzdělance. — K tomu ještě přistupuje, že kroj středověký malebným byl a dosti slušným, by přioditi mohl wznešené postavy biblické; kabáty a fraky doby naší by se arci k tomu nehodily.

Kroj doby první.

Hledícimu na drobné obrázky nadřečených pergamenových rukopisů doby dřevnější, kroj staronárodní český takto asi se jeví: oblékali se mužové za oněch dnů v krátké, římským tunikám se podobající raucha, kterážto osoby rodu wznešeného na prsau a na dolejším kraji lemowáním rozmanitým zdobená mívaly; takové též lemowání přes prsa od lemu hrdelního až k dolejšimu se táhlo.¹⁾ Zdá se že takové lemowání aneb «řasno» zna-

1) Mater verborum vysvětluje: riasno, fimbrium (fimbria) Srown. místo w Eccl. in fimbriis aureis — εν χρυσωτοις χρυσοις což *u po* *dolcích zlatých, žaltář starý* vykládá. Wis Jungm. słown.

mením bývalo důstojnosti předkům našim, nebo oděv swat. Wáclawa: w rukopisu Wyšehradském i w legendě Lobkowické biblí; nejpátrněji pak na obrázcích Wolfenbüttelské legendy spatruje se bohatě výšnořen takovýmito řásny; zvláště w poslední legendě zlaté lemování na hrdle a na dolejším dílu jasnomořého oděvu rozmanitě se křížuje. Tamtéž oděv zelený Boleslawůw na obrubě dolejší jen a na krku zlatým lemowáním jest okrášlen; šat osoby po boku Boleslawa sedící toliko kolem hrdla lemowáním zdoben jest, an ostatní dwořanině a služebníci pražádných ozdob na oděvu nemají, což i snadno pozorowati se může na obrázcích rukop. Wyšehr. a legendy w Lobk. rukopisu. Přes spodní tento oděv nosil se plášť (plachta, sagum, Mater, verb.) linací se na způsob pláště římského po lewém těla boku a jsaucí na prawém rameně záponkau upewněn, tak že prawé nezakryté ruce dosti zůstalo k pohybowání wolnosti. Plášť sw. Wáclawa, též i pláště ostatních osob w legendě Wolfenbütt. zlatými obrubami zdobený jsau. Spodní oděv jakož i plášť mužů obecného druhu nižádného lemowání nebo řásna neměl. Na stólcí, z jehož boků zlaté dračí hlavy ōnějí, spatrujeme na jednom obraze rukopisu Wyšehr. Wáclawa sw., majícího hlavu krytá čtyřrohau čepicí, z nížto po obau stranách dlouhé cípy wiší; opatřené na konci zlatým třepením; oděv jeho řásny zdoben jest; nohawice jsau úzké, řemeny — w lég. Wolf. zlatými pruhy — až pod kolena křížem obtočené; na černých škorních stkwí se množství toček stříbrných. Osoby sprosté mají nohy křížem tkanicemi aneb řemínky otáčeny, a škorně podobným způsobem k nohám upewněny. Na malbách rukopisu Wolfenb. a Wyšehr. nalézámé nejen sw. Wáclawa, nébrž i ostatní osoby krátkowlasé, s dlouhými však wausiky. Okolnost tato zdá se nám svědčiti o pravdivosti kroje we dwau těchto rukopisech wylíčeného, nebo obrazy představující sw. Wáclawa dlouhowlasého a kaďawého (na př. w biblí Lobkow.) nesrovnávají se zajisté

se zásadau w X a XI století w římské církvi panující: že totiž krátké vlasy jsau zewnitřním znamením bázně boží. Pročež se přikazowalo nošení krátkých vlasů, nezakrývajících část dolejší ucha. Přestupníci zákona toho nesměli w chrám páně wstaupiti ani oltářní swátosti přijímati. ²⁾ Nemáme za to, žeby sw. Wáclaw přestupků takových se byl dopustil, nebo domýšleti se můžeme, že kněží čeští wědomi byli zákonů podotknutých. A však již na konci XI století příkazy tyto w zapomenutí wešly, jelikož tenkrát jak mužové tak ženy a panny zhusta vlasy kadeřavé nosíwali aneb je splétawali w kotauče. — W nadřčených malbách nalézáme též postawy bojovníků w odění z drátu pleteném (košile drátěná) anebo šupinatém (Schuppenpanzer), kteréž nejen na prsa a na hřbet, néhrž i na nohy a rámě ztuha přilehalo. Přes takové odění kožená košile se oblékala. Sw. Wáclawa na jednom obraze rukop. Wyšehr. w zlatostkwaucím drátěném odění spatřujeme. (Takové drátěné košile ostatek nalézá se posud w kapli sw. Wáclawa na hradě Pražském). Nejstarší štítů mají podobu srdce; jsau pak rozmanitě malowány a zdobeny tu wlníci se pruhy, tam křížky, arabeskami atd., kteréžto však jen co pauhé ozdoby, nikoli co znaky rodné se objewují. Z vypuklého středu některých štítů dlauhý hřeb na způsob rohu ční. — Dwojí druh mečů w rukopisech našich lze rozeznati: meč totiž krátký, široký, w ostrý bod se končící, jenžto w pošwě ozdobné (nožna ³⁾ se zkrýwal, majíce jilec na způsob kříže dosti uměle způsobený; druhý meč pak byl dlauhý a úzký; na takowýchto mečowych pošwách často se spatřují rozmanité pruhy a točky. A však meč sprostého wojína býwal welmi jednoduchý, neboť jilec jeho jen co okrauhlé železo se spatřuje, oddělené kruhem nějakým od čepele; ba ani kruhu toho některé meče nemají, tak že zbraň

2) Concil. XII, 930, no. 6; 1099, no. 23.

3) Wšech sto imieše w *nožnách* břitné meče. Rkp. Král.

taková co dlouhá, w ostrý bod se končící tyče se jewí. 4) Ostatní zbraně útočné byly mlaty (mlat = malleus, Mat. verb.) kopí nebo hrále (hrále = lancea, Mat. verb.) *dřevce*, dlouhé, silné *kopí s hrotem* ostrým, *oščepy* (oščep = missilia tela, Mat. verb.), pak *šipy*, též *střely* jedem napuštěné, *nálepky* nazvané 5). (nálep = sagitta toxicata Mat. verb.) w *tálci* se ukřývaly a *lučičem* se na nepřátely metaly.

Ozdobau ramen mužských bylo *oplecí* (armilla ex auro Mat. verb.) též *obručí* (armilla rotunda Mat. verb.); *řetěz*, krk a prsa zdobící, jmenuje mater verborum *hřívna* 6) (torques, ornamentum colli).

Ženštiny na obrázcích rukopisů nadřečených oděny jsau w dlouhau *řízu* 7) (riza = vestis, peplum, Mat. verb.) kterážto na wyobrazení kněžny Emmy, chotě Boleslawa II w legendě Wolfenb. zlatem lemovaná se spatřuje, an fiallowá řízy látka zlatými točkami poseta jest. Hlawu a plece ženských kryl závoj (velamen, Mat. verb.) a zahallowaly se w raucho swrchní, na způsob pláště, (kurnáček? = amictorium laneum foeminarum, quo humeri operiuntur, Mat. verb.). O *cuďném pásku* Mater verb. zmínku čini (pasec, cestus, genus quoddam ornatus mulierum) ač že takového na obrazech našich neznamenáme. Ženštiny hrdla swá zdobiwaly *sponkami* (sponka, monile, ornatus mulierum, Mat. verb.); že krásenky tehdejšího věku nejen ruce obručím anobrž i uši *obuším* (auriculae) zdobiwaly, jen z glossy Wacerádowy wyswítá, neboť na malbách našich kryje závoj čelo i uši; na obraze kněžny

4) Snad jméno této zbraně bylo *sudlice* (polsky a rusky *silica*) Mat. verb. klade *sudlice* = quiris, spizstanga.

5) Snad jest jedowatým nálepem raněn. Trist. W. 1843.

6) Hříwa znamená dlouhé vlasy na krku zvířecím; ze slova hříwa (sansk. griva) názew ozdoby krku za starých časů powstal, totiž hřívna, až pak jméno ozdoby takové zlaté aneb stříbrné, a tudíž znamenitau cenu mající, později na jistau cenu a wáhu zlata i stříbra přenešeno bylo, an půwodní význam hříwny z mlavy obecni vyšel.

7) Stupí kniežna w bielestwici rize. Lib. saud.

Emmy; výložek neboli pások nějaký zlatý na ruce pozorujeme. Slovo *prstony* (*sigilla*) též mezi glossami nalézáme a že skráně se tenkrát věnovaly, dosvědčuje jméno *skrdneo* = wěneo (*sertum*; *corona* Mat. verb.). Potní šátek Mat. verb. *čechel* (*sudarium*, *sweiztuch*) jmenuje.

Náradí kostelní a domácí, ačkoli velký stupeň umělecké zběhlosti nejví, že předce bývalo dosti auhledně a vkusně vyrobeno, souditi lze podle wzorků w rukopisech našich vykreslených. Oltáře jsau pokryty pestrými čalauny, na kterých pěkné skřínky, chowající swaté ostatky (*Reliquienkästchen*), se spatřují. Swieny zdají se utvořeny býti z prutů kowových, na třech nohách stojících, ježto několik jenom krapůžků zdobilo. Znamenáme též prostě z prutů kowových neb dřevěných složený světilník (*Austre*), jenžto zawěšen jest nad oltářem w podobě čtverhrané pyramidy. — Stoly jsau pokryty koberci barew rozmanitých; na obraze legendy Wolfenb. spatřuje se stůl zdobený čalaunem stkwostným, purpurowým a vkusně lemovaným řásnem a třepením zlatým. Na stolích stojí mísy podoby wypauklé a před každým hodowníkem jest talíř, anebo spíše míska vysoká, škopíčku nějakému podobná; číše pak nejvíce našim kostelním kalichům podobny jsau. Na ložích peřin se nespátřuje nikde; jen koberce pestrých barew postele pokrývají. *Stawby* a okrasy stawitelské w našich malbách se vyskytující mají naskrz ráz oblauku kruhového, panujícího za těch časů we stawbách wesměs.

W malbách *bible Lobkowické*, na nichž se kraj rytířský z konce XII a z počátku XIII století spatřuje, znamenáme již dalších pokroků nowoty a bližší nějaké saudružení s krojem německým a francauským. Hlavní část odění rytířského bylo dosawáde a zůstalo až do počátku XIV století nejen w Čechách, nébrž i w Německu a we Francii odění drátěné aneb šupinaté ⁸⁾ (*Schuppenpanzer*),

8) Raumers Geschichte der Hohenstaufen, 6 Th. S. 763.

ačkoliw zapřítu nelze, že se i w XIII století, a však welmi zřídka rytíři w pancíře železném odíwali. Než pod košili drátěnou obyčejně se nosil k okrytí prsou háw železný neb pancír (Brustplatte.⁹⁾ Pod pláty oblečen byl kabát měký, obyčejně kožený.¹⁰⁾ Bojovníci oblékali přes pláty oděw bez rukáwů až do kolen sahající kožený, později též z látky stkwostné zhotowený. Hlawu rytířowi kryje na malbách našich železný *klobúk*¹¹⁾, neb *leбка*, *přilbice* a později též *kapalín* nazwaný, než i názew *helm* we spisech této prwní doby zhušta nalézáme. A však slowo *helm* stalo se we středowěku téměř ewropským názvem železného klobauku, jelikož se nejen do někte-

9) *Bril*, brně, aus Eisendraht gemachtes Kleid, pancír šupinowatý, pak: *Pláty* zbroj k okrytí těla, Harnisch, Brustblech, lorica, slown. p. Jungm. klade. My však se domníwáme, že se háw železný (Brustplatte) w XIII století nazýwal *brně*, a jméno odění šupinowatého (Schuppenpanzer) že bylo *pláty*. Srownějme následující místa básně o Aléxandru, kterážto w XIII století (viz Časop. česk. Mus. r. 1828. str. 84) w českém jazyku sepsána byla:

Kabát twrdý nebo *pláty*. W. 398.

Štit, *pláty*, *brnie*, jemě protče. W. 1557.

Z poslední této řádky se domníwati můžeme, že pod *pláty* ještě brnie připnuta byla. — W Letopisech Trojanských čteme:

»Rozsekány byly přilbice, pasy a odsekány od hřebíků odstáwaly na mnoha místech *pláty*.« Na jiném místě Letop. Troj.: »Meč Hektorůw na plece Achillowi ranau spadl, tak že *pláty* i jeho pancír prorazil až do holého těla.« — *Pláty* se později nazýwalo odění ruční a nožní, složené též z větších železných šupin.

10) Oděw tento zpodní se snad *spalník* jmenowal. Srown. Jungm. slown.: Spalník, rytířské odění, lorecernium Bohemar. Srown. Alex. W. 1392.

On *spalník* juž na sě wleče;

Na něm již železa brnie,

A seň tepruw usypa brnie,

Některý již wzpíná *pláty*,

A seň juž drží štit zlatý.

11) A železný *klobúk* k tomu,

Hlawy střícha jako w domu.

Alex. W. 398.

rých slowanských, nébrž i do všech romanských nářečí wtrausilo; w středověké latině zní: *helmus*, w starofrancauském jazyku *healme*, *hialm*, *heaume*, *hiaueme*, we wlašském *helmo*, we španhelském *yelmo*, w ruské pak řeči *gilem*, *šlem*, w polské *hełm* atd. Oblíčeji rytíře oděného krylo *hledí* ¹²⁾ (Visier). Na výkresích rytířů, zvláště w ruk. Apocal. znamenáme začasto na místě hledí silný železný dole zakraucený prut, jenžto k přilbici upewněn jsa, přes čelo a nos až k ústům se táhne; snad to *nánosek* ¹³⁾ byl, o kterémž w Troj. letopisech zmínka se činí; takovýto *nánosek* s okrasau na způsob peruti nad lebkou se vypínající začasto w jedno spojen jest. Na přilbici železné, w kapli sw. Wáclawa w chrámu Pražském chované, též podobný *nánosek* se spatřuje. — Na štítech forem rozmanitých rozeznati lze již počátky znaků, totiž hvězdy, kříže, břewna, dračí hlavy, peruti orlové atd. Že látku štítům tehdaž nejen železo nébrž i stříbro poskytovalo, dosvědčuje nám báseň rukopisu Král. Jaroslav:

Whůru bratři! wzhůru! wolá Wneslaw,
uderí swým mečem na ščit stříbrn,
i choruhew vyš nad hlavu točí.

Zbraň rytířowa (oruží ¹⁴⁾ byla: *meč* široký a dlouhý, *kopí*, jehožto bodec nazýwal se hrot, dřevěná násada pak *dřewce* ¹⁵⁾, *ratíště* ¹⁶⁾ (per synecdochem pak dřewce

12) Uhodíw ho ostřím w *hledí*, sbodne ho s koně. Let. Tr. 4. 2.

W Tristramu čteme též: helmový okenec, t. j. hledí:

Wyhled z *helmoného* okence,

uže Kurwenala z druhého konce. Tristr. W. 6308.

13) Nejprwé štít srazí a přelbice *nánosek* odtasíw, smrtečně jej w twář raní. Let. Troj. 4. 2.

14) Oruží = oručí, orudí, oružiti se:

Nalit Uhříe w setniny sie shlukú,

nalit oruženi s nimi stfetuú. Jarosl. W. 97.

15) Wzesta *dřewce* ostrú *hrotú*, Rkp. Kr. Ludiše a Lubor.

16) *Ratíšte* (srown. illyr. rat.) Tu se hrdinsky kopima sečestu, a tak silně Hektor w Achilla uhodí, že *ratíšte* w kusy stroskotá. Let. Troj. 15. 1.

rátiště to samo co kopí významávaly), *hrdle* ¹⁷⁾ (Picke), *mlat* ¹⁸⁾ atd. Kopí spatřujeme na obrázcích rukop. Lobk. nezřídka korauhwičkau zdobené. Rytíř na komoni seděl we vysokém sedle, ozdobeném třepením rozmanitým; *po-chwy* a *pokrowy* nebo *kropíře* ¹⁹⁾, ježto na koních královských w Apok. spatřujeme, nádheru nižádnau nezjewují, patrné to znamení, že výkresy podotknuté do oné doby nesahají, o které Dalemil píše:

Od té doby počali na turneje jezdit

A neužitečné ztrawý činiti.

Jechu se dětinných ruch a krowůw na koně krájeti,

Aby se dali w rozličném rauše widěti.

Oděw ženštin na konci první doby příliš se nelišil od kroje pohlaví něžného na počátku téhož času. W bibli Březnické nalézáme vyobrazení ženštiny mající řízu fialové barwy, a plášť tmawomodrý, s podšiwkau čerwenau. Hlawu pak tétož osoby podiwným způsobem ozdobenau spatřujeme: čepce totiž pěkným lemováním zdobený, přituzen jest k hlawě dvěma páskami, z nichžto jedna pod bradu, druhá přes čelo se táhne, an se obě na týle spojují; nad tímto čepcem se široká zelená střecha biretu aneb klobaučku nějakého rozkládá.

Konečně zmíniti se musíme, že nužští za pozdějších dnů doby první již rozmanitým způsobem hlavy přikrýwali a zdobíwali. Na malbách totiž rukopisů nadřečených spatřujeme čtyrrohé čepice, též čepice kulaté i točené (točenice, vitta, Mat. verb., w pozdějších spisech točenka), klobauky slaměné, z nichžto někdy na wrchu roh wystu-

17) Každý těch orusie jměchu,

hráli, meč, puklér nesechu. Alex. W. 398.

18) O mlatu, co zbrani pradawné národní nejen w Ruk. Králowd. anobř i ještě w Dalemilu zmínky nalézáme:

Mlatem německé lebky kowal,

Až z nich světlý oheň prchal.

19) Sedě na oři *kropierem* ostřeném. Let. Tr. 4. 2.

Koni *kropierzi* přikryti zelenými. Let. Tr. 14.

puje: nezřídka kadeře mužů na skráních páskau (skránec?), někdy stříbrnau neb zlatau, jako diademem nějakým upewněny se spatřují.

Kroj doby druhé.

Podotknuli jsme již nahoře, kterak w druhé polowici XIII století působením žiwlu německého proměny se děly zvláště následováním dwora královského a příkladem osob urozených. Příkladowé tito aučinkowali tak mocně na vyšší třídy národa, že již na začátku XIV století kanowník František žaluje na takové zpronárodnělé počínání w kronice své latinské w tento asi smysl: »Přewrácenost a neswornost, která za našich dnů (r. 1329) myšlení wůbec sobě podmanila, tak též i w oděwích panuje. Za přešťastného se každý pokládá, komuž se podařilo, nowý nějaký způsob oděwu vymysleti. Nosí nyní kabáty krátké a na loktech úzké, z nichž pak dlouhý cíp, na způsob oslowého ucha až k zemi wíší. A tak úzký ten oděw jest, že sotwa dwa sluhý s to jsau pána svého obléci do šatu takového. Dlouhé a špičaté kápí wíší z hrdla až k zemi, do kterýchž kápí se wplítají způsobem bláznivým rozmanité třapečky. Široké pásy, zdobené plíšky kowowými nosí, jiní zase přes prsa větší prowazy, kteréž se až na kyčle wlekau.« Ještě hůře nařiká o čtyrydset let později Beneš z Weitmile nad nezpůsobností nowých krojů. »Tenkráté (r. 1367) následowali Čechové zlé a škodlivé způsoby a kroje cizinců, oblékající se w krátké a úzké oděwy, w kterýchžto sotwa dychati možno. Mužští měli na prsau hedbáwné nadutiny, tak že se podobalo, jako by měli ženská prsa. Nosili též čepičky tak malé, žeby se z jedinkého lokte sukna čtyry takové čepice způsobiti daly. Okruží pak nějaké kolem krku si otáčeli na způsob opásků, jakými se psy ozbrojují, by wložím zubům wzdorowati mohli. Škorně a střewice předlouhé měly špice, tak že w obuwu takovém směle vykročiti možno nebylo.« — A však, prawí kanow-

ník František, na r. 1329, také pohlawí ženaké, zvláště panny, nádheru swau na odiw wystawují, wystrojeny jsauce hedbáwným záwojem, wyšnořeným na lemu nesčíslnými záponkami a rozmanitým kraužkowaním. Též pláště a řízy jejich, na prsa těsně přilehající, wraubeny jsou dlahým třepením, padajícím až k střewicům uzaunkým. Stopy takowého, arci nad míru přísně církewními muži káraného kroje nalézáme w malbách rukopisu: *Liber viaticus*, zvláště pak w *Tom. Štítného naučení*. Patříce na malby rukopisu zhotoweného snad vlastní rukau słowútného rytíře Štítného, nemůžeme jinak nežli zastáwati lepost kroje a krasochuť ušlechtilých paní a dívek za časů Karlowých proti útokům kronikářů zasmušilých, kteří hlasu nemají w radě lepotworné bohyně. Hledme jen na něžné postawy dwau modlicích se dívek na začátku kapitoly druhé. Snědé kadeře, černau owěncené páskau linau se w dlahých pletencích na šíjs a ramena; růžové šaty, způsobem za dnů našich w říši mody panujícím utowřeně, až na střewice sahají; přes tento šat jedna z dívek má jasnomodré pláštík (karnáček?) na prsau záponkau upewněný.

Na jiném místě nalézáme mnohem nádheruěji wystrojenau pannu, lákanau pokušitelem do tenat chlipností swětských. Kadeře, jsauce skráncem nebo diademem nějakým zdobený, wlní se nádherně po krku a na pleci; oděw růžový, pewně *ztkaničkowaný* (šněrowaný) na kyčlích zlatým pásem (cudným páskem) owinut jest; na ramenau sobolowé okrasy se spatřují a široké sobolowé *podlinky* (Falbel) lemuji dolejší díl sukně, pod kterýmžto čauhají předlahé špice střewiců; dlahý, jasnočrwený, též sobolowau kožišinou podšitý plášť z beder k zemi wisi. Ne tak stkwostně, a však welmi wkusně wystrojenau spatřujeme na začátku kapitoly o manželství newěstu šťastnau. Tmawým skráncem owěnceny jsou wlasý, jichžto husté pletence na šíje padají, oděna jest w tmawočrwený

šat, wraubený podlinkami sobolowými; zlatý pásek kyčle panenské zdobí.²⁰⁾

Kroj prowadaných paní a wdow liší se w rukopisu našem značně od oděwu panen a dívek. Hlava oněch jest záwojem zahalena, jehožto konce na ramena a na šíje wisí. Závoj takový upaután jest k čelu bílau páskau, ostatkem to kroje z doby dřewnější; snad se týká pásky takové, nad obočím se táhnauci, místo básně dole uwedené: *onat obočie wztahuje.*²¹⁾ Lehký pláštík (karnáček?) šat zpodní kryje. Domáci hospodyně w oděwu zimním wypodobněná, má na hlavě, bílým závojkém zahalené, ještě čepici červenau, koží lemovanau; jest pak obleknuta w červený šat a pak w kabát kožený, utvořený na způsob kasanky dlauhé. Že se ženštiny w Čechách w XIV století *tkaničkowaly* (šněrowaly) a obecněji snad než za našich dnů ličily, dokazuje zlomek básně dole položený. A však ličení za wěc neslušnou

20) Srown. báseň o manželstwi:

Připrawí ji (ženu) welmi čistie,
aksamity, perlami, wedlé swého jmieni,
šarlaty a kasankami hedbáwnými.

Těž popis poněkud fantastický w též básni:

Na její hlavě připrawa byla,
že od zlata i drahého kamenie se stkwěla,
a dilem neznámým a mistrným,
ozdobena byla bohatstwím, výborným,
sukni také jmiejše perlami
krumplowanú i zlatem od wrshu až k zemi atd.

21) W krémě nebo w tanci ženu

posazuji uličenú,
onat obočie wztahuje,
závojíka poprawuje,
sukničku swú ztkaničiwši
a karnáček užlutiwiši,
k tomu do pat zpodliniwši
a podlinky zhedwabniwiši,
nožík, měšček, cudný pasec,
w piesniech jejie jasný hlasec atd.

Desatero kázanie Božie. W. 277. (Starob. sklád. díl I.)

považováno a proti obyčeji takowému s kazatelen hří-
máno bylo. ²²⁾

Co o vkusu a sličnosti kroje ženského nahoře pra-
weno, neplatí též o kroji mužském XIV století, ano nu-
ceni jsme, patříce na pitworné oděwy w rukopisech našich
wypodobněné, za prawdiwé uznati starých kronikářů po-
pisy kroje mužského nad míru newkusného; než známo, že
wystrojení šwiháků českých XIV století půwod má w kroji
německém, wlašském a francauském oněch dob. Na swě-
dectwi maleb Tom. Štítného se odwolawajíce, dokládáme,
že kadeře, wausy a brada šwiháků nynějších welkau po-
dobnost mají s tau samau twáře okrasau, jižto sobě před-
chůdcowé jejich před čtyrmi sty lety oblíbili. Patřme na
panice takowého w knize nadzminěné, zahaleného w krát-
ký swětlomodrý plášťik, an mu prawau nohu šarlatowá,
lewau pak modrá nohawice zdobi; ze škorní, w dlahé
špice se končících, jest jedna modrá, druhá pak růžowá.
Na obrázku jiném vyskytuje se nám ženich w jasnoze-
leném těsnaunkém kabátě, z jehožto plece kápí neb kukle
též samé barwy wisí; opásán jest pásem černým; jedna
noha ženichowa jest rudá, druhá pak co tráwa zelená.
Když tento kroj byl pominul, nastoupil jiný, skrze nějž
sice způsobnosti nabylo mužské pokolení, však ženské
ztratilo. Špice na škorních mužů zmizely, harlekínské
nohawice jednobarewným ustaupily místa, bedra kryl
krátký, řasowaný, někdy z látky drahé na př. z aksa-
mitu, zlatohlawu způsobený, hranostajem aneb soboli-
nau lemowaný plášťik; krku ozdobau byl nabíraný bílý
obojek čili okruží; na kapalínu neb biretě haupala se
pera pstrosowá nebo wolawčí. Než pohlawí ženské zalí-
zalo již na konci XV věku wedle příkladu německých

22) Slyšte, ješto se líčíte,

by w tom hřiech byl, wy nemníte,

když také s pychů ke mši jdů,

s wětším hřiechem ot nie přijdů.

Desat. káz. W. 329.

sausedek do sukni oblankových (Reifrock), w nichžto jako we zwonech welikých se pohybowaly. Tenkrát ženčinám též pláštíky z beder wisely, a rozmanitého druhu okružtí kolem krku se winulo; kadeře panen po šíji a po plecích se wlnily, aneb jsauce w kotauče splétány, perlami, kamením drahým nebo fábory se krásliwaly. Paní a wdowy, zvláště stawu měšťanského již na počátku XVI století kulaté čepce zlatem a stříbrem wykládané nosily; zimního času aksamitowé aneb kožené čepice hlawu krywaly.

A však wypodobnění kroje z této pozdější doby spatřiti se může nejen w knihách a na výkresích rozmanitých, alebrž i na podobiznách rodinných, nalézajících se nezřídka w hradech českých a morawských, kdežto se zvláště dámy w kroji přerozmanitém, ano fantastickém stkwí.²³⁾ — Teď však opět zřetel swůj na začátek doby, totiž do století XIV obraťme, bychom způsob odění rytířského ličili.

Známo, že králem Wáclawem I sedání čili turneje do Čech uwedeny jsau, čím se i způsob odění rytířského musil změnit; jelikož ohebné drátěné neb šupinowaté odění tak silně wzdorowati nemohlo bodání ohromných kopí, jako silný, ocelowý háw neb pancíř. Než ještě we XIV věku drátěné odění a pláty se nosíwaly; ano

23) Zdá se, že dějepisci od jakžiwa we zwyku měli, reptati proti krojům nowým; tak i w XVI století p. Mikuláš Dačický z Heslowa si stěžuje: »Lid český, wzawše formu od lidu wlašského, chodili s krátkým oděwem až po p—l, pyšní, smilní, nesworní, nic na to nedbajíce, že se cizozemci w zemi jich osazowali.« Zaznamenati též slušno, že dle svědectwi Dačického z Heslowa, způsob, šat černý na znamení smutku nositi, w druhé polowici XVI století do Čech zaweden byl: »A nowý císař Ferdinand se všemi dworany swými do černých dlouhých šatůw se odili (r. 1558) na znamení zármutku; kterýžto křtalt tehdeš se Čechům začal. Čehož přednější po smrti přátel swých následowali.«

Paměti p. Mik. Dačického z Heslowa. Čas. Mus. r. 1828.

někdy se přes železný háw ještě drátěná košile oblekla. (Na př. w passionalu abat. Chunig. wojína tak oděného spatřujeme; množství podobným způsobem ozbrojených postav vyskytuje se na výkresích rukopisu Apocalypsi vysvětlujícího.) — *Brň* neb pancíř, jenžto prsa a záda kryl, byl z ocele, někdy ze stříbra zhotowen, ano i zlatými arabeskami a rozmanitého druhu výkresy bohatě ozdoben; železné odění z mnohých k sobě připevněných kusů neb šupin zrobené (též na způsob plátů bywše utwořeno, *pláty* nazwané), nohy a rámě krylo. Z takowýchto šupin železných, na kůži připevněných *brněná rukawice* ²⁴⁾ zhotowena byla. Pod železným háwem nosili wojínové kabát kožený; přes lesklý pancíř oblékali začasto *sukni* ²⁵⁾ více méně stkwostnau, zlatem, stříbrem, někdy i perlami a drahým kamením kráslenau; na předním díle šatu takowého, jehožto německé jméno: *Waffenrock* we spisech českých XIV století často nalézáme, ²⁶⁾ stkwěl se obyčejně znak rytířůw.

Na železné neb stříbrné přilbě čili helmu čněl *klenot*, totiž znamení rytířské ozdobeno *fafrnošem* nebo okrasau druhu rozmanitého, často přepodiwného, na př. hlawau zvířecí někdy i umrlčí, též znakem rodu swého, kwětinau, ptákem, parohy atd. Na štítech, jichžto formy mnohonásobné jsau, byly klenoty (znaky) wymalowány, totiž zvířata, kříže, hwězdy, věže, zbraně atd. w poli barew pestrých, někdy jsauce *obloženy* i zlatem aneb stříbrem ²⁷⁾;

24) Ojít wzděw (oblekl) na ruku brněnau rukawici.

Dalem. k. 83.

25) Rudoltowci jmieiechu na odienje *suknie* zelené,
a Wienkowici črwené.

Rudolt z Košica Wienck.

26) I jde před král toho taje
a ještě na sobě jmaje

Waffenrock atd. Desat. káz. W. 363.

27) Nosí na helmie sobie w zeleném poli črwenú
pannu, zlatem obloženú. Tand. W. 32.

přikryvadlo na klenotě štítu (*les festons*) též *safrnoštem* ²⁸⁾ se nazývalo.

Zbraň rytířská věku toho ta sama jest, jaká v předešlé době byla, leč mnohem uměleji a ozdobněji zhotovena, až pak vynalezení prachu puškového welkau proměnu ve zbroji i zbrani učinilo. Zvláštní a Čechům původně přináležející způsob zbroje, zbraně i válečného zřízení nastal v XV století ve válkách husitských. ²⁹⁾ — Kůň rytířský (*komoň*, *oř*) vystrojen byl *pochwami* stkwostnými a pokryt *rauchy* a *krowy*, na jichžto ozdobu již za dob Wáclawových rytířstvo české znamenitý náklad wedlo ³⁰⁾. Hlava a prsa koně k bitvě aneb k sedání připraveného přikryvaly se též železným oděním. Rytíř pak k sedání wypravený v sedle pevném a vysokém seděl, jsa oděn v brně silné, neproniklé, by hrotům, nechť i dle zákona sedacího v Němcích a ve Francii přijatého, toliko tupým (Rukop. Kral. jen o dřevci ostrého hrotu zmínku činí) wzdorowati mohlo. Z prawé strany pancíře silný hřeb čili roh čněl, na kterýž se konec dutý ratiště nastrčil; na lewé pak straně náprsního háwu upewněn byl štít malý a však přesilný, maje býti terčem kopí saupěřowu. — W malbách rukop. Liber viat. spařujeme zbrojnoše a panice oděné w úzké, opáskau k tělu přituzené kabáty barew welmi pestrých. Někteří mají přílby prosté, jiní perem nebo rohem nějakým zdobené; začasto se kolem krku okruží wine; znamenáme též trubače, mají-

28) On rozkázá

sobě červená lučístie
a na bielém safrnoše,
tak což kterého přikrytie,
na tom děláno hohatie
lučístie, wšechny dielány
zlatem arabským tietiwý

Na deku i na klenotie. Tand. W. 61.

29) Obšírně o tomto předmětu psáno w Mus. časop. r. 1828, sw. 2, a r. 1836. sw. 1.

30) Jechu se dětinných ruch a krowůw na koně krájeti. Dalem.

cího na hlavě vysokau čepici, z nížto tři vlínících se per wystupuje. Nalézáme postawy w rukop. nadřčeném arownáwající se dobře s popisem satyrickým sluhy panského w básni: *Podkonie a žák*. Wyskytuje se totižto na obrazci sluha komoně za uzdu držící w těsném, opásaném kabátku: na hlavě má *točenkú*, nohy wězí w *škorních, špicemi* dlouhými opatřených.³¹⁾ Na jiném obraze widěti střelce, majícího samostřel u boku, w pestrém oděwu, obutého we škorně *háčkami* četnými wyšnořené.³¹⁾ Způsobem humoristickým líčí tatož báseň žáka nuzného, kteréžto líčení se též welice podobá postavě na obrázku jiném téhožto rukopisu. Hlava žákowa wězí w kukli, tělo zahaluje sukně šerá, za širokým pásem zastrčeny jsau desky, kalamář a jiné psací nářadí.³³⁾

- 31) Druh ten sie starší zdáše,
wzdy sedie, brádku sukáše,
na němž kabátec úzký, krátký,
a dosti zedrané šátky.
Okasalý tak dworně,
k tomuť bieše obut w skornie;
tyť biechu drahníe powietšely,
a však okolo dier cely,
skrže něž widěti nohy,
a také bieše wpał ostrohy.
Točenkú jmieje na hlavie,
tak jakž jej sezřech práwie,
jistieť mi sie dworák zdieše,
hřbelce (?) za pasem jmieješe;
ten mluwieše hrdie sedie,
na swé špice pyšnie hľadie. Podkonie a žák. (Starob. skl. díl opozd.)

- 32) Míeť chce střelcem učiniti,
pakť neponesu tlumoka,
ano samostřel u boka,
a k tomu pak skornie čistá,
na niež haklików na tři sta. Podk. a žák.
- 33) Z tiech jeden člověk bieše mladý,
nejmieše známku brady,
na niemž suknie šerá, umlená,
a k tomu kukla zelená,

Měšťané oblékali se w dlouhé oděvy, též w pláště dlouhé s wisutými rukávy; točené čepice zhusta se nosily. W takovém oděvu spatřujeme písaře Bible Březnické Sbigněwa z Ratibora wypodobněného; w passionalu Chunnig. swatému Josefu též točenka hlavu kryje. W XIV a w XV století nosíwali měšťané lemowáním rozmanitým (w zimě kožišinou wykládané) raucho (krzno); w rukopisu pergamenowém: *Rada otce swětu synu*, w národn. Museum chowaném z XV století, nalézá se něžný obraz, na němž jinoch wypodobněn jest kadeřawý w oděwu dlouhém, zdobeném lemowáním červeným a zlatým. — Čechowé od starodáwna hlavy zahalowali w kukle; nalezáme již postawy w kuklích na malbách XII století³⁴⁾ a za času p. Smila Flašky z Rychmburka, totiž na konci XIV století, ještě saudcowé na saudech w kuklích sedáwali.³⁵⁾

W XV a XVI století nosili i měšťané dlouhé brady a wausy; swrchní kabát koženým širokým límcem opatřen a kožišinou, u wznešenějších osob i sobolínau, lemowán

ta také zedrána bieše,
mošnu na hrdle jmeješe,
w nižby wložil což mu třeba,
mním že knihy, také chleba;
a dešky jmieše u pašu,
jakž je widiech při tom času,
i jinú k tomu přípravú
wšit bieše školskú postavú. Podk. a žák.

34) Též i w Němcích nosíwaly se kukle w XII století; důkazy toho jsau mimo jiné, postawy pastýřůw w rukopisu stkwostném: Codex IV Evangeliorum labore Herimani monachi Helvardensis, w knihowně wel. kapitoly Pražské chowaném.

35) Diwocet hlediemy z kukly,
Na kohot bychom se shlukli,
Tohoť wíec bůh zapomane,
Ačť se nám w ruce dostane.

Nowá rada Smila Flašky z Rychmburka.

Vikt. ze Wšehrd, uweda nadřečená slowa w knise o prawiech a sudiech (str. 440) dokládá, že za swých časů, na konci XV století, to již změněno, že totiž súdcowé bez kukel sedají.

byl. Rukávy raucha takového někdy dlouhé wisuté byly, někdy i krátké, rozpárané, s tkanicemi k stahování opatřené. Na malbách z XIII století vyobrazení rolníci a pastýři též hlavu zahalenau mají w kukli; šat pak nebo sukně jen do kolen jim sahá, lýtka mají nahé na způsob skotských horanů; skorně, tkanicemi k noze upewněné, nikde téměř nepohřešujeme. Wesničané XIV století mají též na hlavách klobauky slaměné; někteří z nich krátké pláště, malebně přes bedra přehozené nesau, prawici silnau holí mají ozbrojenau; pastýřům po boku tobolka wisi, někdy i roh pastýřský.

Než w XV století kroj lidu sprostého již welký díl swé půwabnosti ztratil; na obrazích věku tohoto objevují se nám rolníci a pastýři oblečení w kabát bez límce, pod kolena sahající, úzkým pásem opásaný; na nohau boty široké spatřujeme, na hlavách klobauky s širokau střechau aneb huňaté čepice.

Ženštiny sprostého lidu na obrazích našich tak zakukleny jsau a zahaleny, že z maleb takových zvláštního kroje ženského rozeznati možno nebylo, tím méně an se nám posud neudálo, popsání kroje takového se dopátrati w ostatcích literatury staročeské.

IX.

Přehled literatury české na r. 1842. a 1843.

Od J. Malého.

Člověk, dada aučinkování swému pewný směr, a jistý wytknutý aučel úsilí swého na zřeteli maje, musí, chceli jinak swých sil prawdiwě uměti oceniti a účinky swého snažení poznati, vždy po jisté době sám sobě ze žiwota swého počet klásti, aby sobě osvědčil, co a mnoholi snaha jeho wzhledem na aučel wytknutý způsobila, w čem k cíli pokročil, co opominul a w čem poehybil; pak bude z toho moci pro budaucnost kořistiti, řídě se příkladem tím při dalším běhu usilování swého, pokleskům se vyhýbaje, a co šťastně w předešlé době započato, w tom pewně až do konce setrwaje. Co o snažení jednotlivého člověka, to rovněž i platí o snažení celého národu, a protož nebude tuto od místa, podati krátký přehled a jako obraz literatury naší za posledních dwau let, abychom pokroky i nedostatky její sobě osvědčiti, z oněch se těšiti a na wykázané cestě dále kráčeti, tyto pak swědomitě vyplňowati a chyb snad učiněných napravowati mohli.

Předně mluwiti budeme o naší *žurnalistice*, která proti předešlým rokům o nic pozadu nezůstala, alebrž jakousi utěšenější twářnost na se wzala. *Květy* zajisté, tento posud jediný orgán našich interessů, zvláště minulého roku, bedliwějším wyborem swých článků zvýšené zajmawosti nabył, a tím, že častěji, ač w menších částkách, vychází, nowý, čilejší žiwot w něj wstoupil. Co se *Nowin* a připojené k nim *Wěste* týče, ty i za těchto dwau let w obyčejné swé míře zůstaly, ač welmi jest žádostiwo, aby jmenowitě tato poslední nějaký krok ku předu uči-

nila. ¹⁾ Tak i o *Časopisu pro katolické duchovenstvo* a o *Listech hospodářských* jiného nic nám říci nelze, než že powždy we své ceně se udržují. Kam ale zmizel asi *Časopis technologický*? Jest to welmi nemilý úkaz w literatuře naší, že tak mnohá podnikání, s welikau horliwostí započatá a od obecenstwa ochotně přijatá a podporovaná, brzo opět působením neznámých příčin w niwec upadají, čímž diwu není, že při mnohých, jimž okolnosti naše nedosti známy jsau, ta domněnka vzniká, jakoby u nás nic pewně zakořeniti se a na dlahu potrwati mohlo. Powážovali jsme *Časopis technologický* při prvním jeho se objevení za wítaný doplněk zavedených nedělních škol pro řemeslníky, w němž leckteré poučení aneb nowé objevení w okresu průmyslném místa nalezne, které by pro přisnější systematický chod oněch nedělních přednášení posluchačům ne tak snadno sděleno býti mohlo, ležby se wíce méně rhapsodními poučeními staly, což by bláhemu působení jejich ne jinak než na ujmu býti muselo. A hle! nedělní školy w plném swém kwětu trwají, a *Časopis technologický* zanikl. — Než nechťejme o věci nemilé slow nad potřebu šířiti, an se nám ještě zmíniti jest o podobné příhodě, která i jiné pokračující spisy potkala. Mínilme tím *Wlastimila* a *Dennici*, kteréž před několika lety do ospalé žurnalistiky naší nowého žiwota přinášeti se zdály, w krátce ale ochabnuwše opět, zdali na wždy, Bůh sám wí, z obzoru literatury dočista zmizely. Zato jako nějaké bludičky objevili se dwa nowí pokračující spisowé: *Wěstník* a hospodářství a lesnictví zasvěcena *Žiwa*; leč w brzce též jako bludičky opět zmizeli, i nezdá se, že by nás dalším pokračowáním překwapiti chtěli. Probudilať se i *Tatranka* z dlahého snění, a přidružení se k zaslaužilému jejímu wydawateli i některých mladších sil pracně se namáhajícího Slowenska zajisté wšl pochwalu zasluguje, a to tím wíce, an se přidružení toto

1) Wůbec známo, že žádost tato se vyplnila; neboť o zdařilém wletu *Wčely* již nelze pochybowati. R.

ne bez obětí stalo. I mohl by se spísem tím potřebám stísněného Slowenska welice posloužiti, ač kdyby již jednau přestal činiti stranu, jichž bohužel u nás bez toho nazbyt máme, a více věci samé než formy její hleděl. Není u nás stará forma s věcí dobrau tak nerozlučitelně srostlá, jak mnozí bludně se domýšlejí, uši před hlasem samého národu tvrdošijně sobě zacpávající, aniž chtějme polowičně wykonáwati dílo před se wzaté; heslo naše zníti musí: W před, ač s opatrností náležitau. To pro dorozuměnou powěděwše přicházíme na úkaz utěšenější, než ty byly, o nichž jsme se posawáde zmínili. Jest to obnovení hudebního časopisu *Wěnce* se zvláštní *literární přílohou*. Nemalá zajisté jest při tom zásluha nynějšího jeho nakladatele, pana Janá Hoffmanna, který s welikau obětí oblíbený tento časopis opět wzkrásl. Wyšlo ho posawáde 6 swazečků, při nichž 8 archů literární přílohy, což vše dohromady jeden díl působí. Obsahuje pak díl tento skladby nejrozmanitější domácích i cizích hudebních skladatelů, jakož jsau: Boieldieu, Janatka, Jirowec, Karas, Panseron, Pařízek, Schubert, Spohr, Stadler, Suchánek, oba Škraupové, Šťastný, Wašák a Veit. Za dobrý, výbor ručí již jméno redaktora, výborného Františka Škraupa, jenž i předešlý pětiletý běh toho časopisu s takovým prospěchem pořádal, že nenadálého jeho zaniknutí w celém hudebním světě českém litowáno bylo. Literární příloha k *Wěnci* podává ponejvíce články, k hudbě se wztahující: jakož písně, pojednání o hudbě, zpráwy hudební z přítomnosti i minulosti, žiwotopisy slavných umělců hudebních, výjimky z cizojazyčných spisů věci se týkající atd. Toliko některé wytečnější články zde zejména uwedeme, jakož jsau: Myšlenky o slowanském zpěwu od Ludwika z Rittersberku, Bláznivý hauslista od Týla, Zpráva o slavném krajanu našem Píškowi, Swatební košile od milého našeho Erbena, jenž i w této báchorce mistrowství své w tom druhu básnictví dokázal, a přede vším bohatý feuilleton, jemuž se sotwa

který těch nejlepších cizozemských žurnálů vyrovná. K tomu jest zewnitrnost. Wěnce tak sličná, ano skwostná, jakož při žádném českém časopisu posud jsme nespatriili, a k dílu tomuto prwnimu přidána jest dobře wywedená podobizna našeho wýtečného Palackého. Mámeť jen jedno přání, aby obecenstwo naše podporowalo pěkné podniknutí toto takowau přízní, jakau ono w prawdě zasluhuje.

Z časopisů nejwhodněji přejdeme na ostatní pokračující spisy, jakož jsau sbírky a spisy delší, po částkách vycházející. Mezi sbírkami nejpřednější jsau ty, jenž nákladem naší Matice vycházejí. Tu pokročeno číslem třetím *Nowočeské biblioteky*, a započata sbírka nowá: *Malá encyklopedie nauk*. Wyjitím druhého vydání Jungmannowa překladu *Ztraceného ráje* (třetího čísla Nowočeské biblioteky) vyplnila se konečně dáwno projewovaná žádost wšech citelů našeho slawného weterana. Mistrovský ten přewod nesmrtelné básně, jehož prwní vydání již po dráhný čas dočista rozebráno jest, podán nám we vydání nowém, sličném, s opravami překladatelowými. *Malá encyklopedie nauk* již jménem swým dostatečně projewuje, co w ní hledati jest. Hodláf podáwati we wolném pořádku prstonárodní, zwlastě pro mládež se wzdláwající určená, však i obecnému lidu přístupná wzdlání nauk a wěd. Wyšlyť posud swazky tři: *Tomkůw wšeobecný dějepis*, téhož *Děje země české* a *Staňkůw prstonárodní přírodopis*. Wšeobecný dějepis jest stručný, při tom však dosti auplný přehled dějů lidských od nejstarších dob až do nynějších časů. Auplnější nad jiné cizozemské spisy toho druhu jest již proto, že tam Slowanstwo slušného místa a ocenění nachází, což bychom w oněch darmo hledali. Jest to spis, aučelu swému zauplna dosti činící. Téhož spisowatele *Děje země české* podáwají w přiměřené krátkosti, slohem každému srozumitelným, výsledky wěškerých posawadních badání o historii české, kteréž skladatel pojal w duchu právě národním, nicméně však podal *sine ira et studio*. Ke spisu přidány jsau mapy tři:

Říše Boleslava II., Čechy v 13. století s rozdělením na děkanství a župy, a říše Karla IV. Prostonárodní přírodopis jest důkazem neúnávné pilnosti spisovatele jeho, váženého pana doktora Wácslawa Staňka. Obzvláštní zásluhau knihy té jest, že w ní zarowěň wědecké saustawy i prostonárodního přednášení šetřimo, čehož w té míře u skrowného počtu populárních spisů nacházíme. Postupuje z dola nahoru začíná Staněk u nerostů, pak přejda k rostlinám a od těch k živočichům končí s člověkem. Každau říši náležitě roztrřiduje a článkuje, klade i o každém jednotlivci, co paměti nejhodnějšího jest. K usnadnění všeobecného přehledu slauží dvě tabule, podávající obraz roztrřidění říše rostlinné a živočišné. Přidány pak jsau k spisu zvláštní kamenopisné obrazy čisté práce, již také barwami malowané dostati lze, kteréžto přesličně wypadají. Mimo jmenowané spisy vyšla nákladem Matice šestá mapa českého atlasu, mocnářství rakauské. Newíme, čím to jest, ale welice litujeme, že mapa tato w sličnosti daleko za swými předchůdci pozadu zůstala. Tím nejen odběratelstwo, bez toho nad zdlauhawým vycházením atlasu newrlé, se odradí, ale i Matice česká, jejížto aučinkování wždy rozsáhlejším býti počíná, do škody uwádí. — We sbírce *překladů klassiků wšech národů a věků* vyšla dvě znamenitá díla: *Dauchůw překlad počásí Thomsonových* a *Malého překlad Shakespearowa Othella*, kterýžto poslední w tomto časopisu našem posauzení swého již nalezl. Překlad počásí Thomsonových nemůže se leč welmi podařilým nazwati, a literatura naše jest jím opravdu obohacena. Že pan Daucha na místě nerýmowaných jambů, w jakých originál psán jest, hexametry wywolil, toho jest hlawní příčina ta, že jazyk náš k onomu způsobu weršování ne tak schopen jest; a však hexametry předmětu tomu dobře sluší. — Jiná sbírka, a sice ta, jenž ze všech ostatních, w literatuře naší wzniklých, nejdelšího trvání má, *Biblioteka ztbawného čtení*, dočkala se již swazku dwacátého. W běhu posled-

ních dvou let vyšlo šest swazků. Čtrnáctý obsahuje dvě pěkné nowely Florianowy z dob starého zákona, přeložené od pilného p. Ondráka, v patnáctém pokusil se vydawatel, w překladu menší jedné powídky Marryatowy, některé námorské názwy w češtinu přivesti, učiniw w té věci první krok. K tomu připojena jest, abychom tak se vyjádřili, filosofická powídka francauzská. Ostatní swazky obsahují známý román powěstného Wlacha Manzoniho: Zasnaubenci, přeložením zmíněného p. Ondráka, a bude ho snad ještě několik swazků. Tak weliké dílo arci nehodí se do sbírky, která ne dosti rychle pokračowati může, aby čtenář, dychtiwý po ukončení románu, nad tak dlouhým jeho se wlečením se nerozmrzl. Mohliť Zasnaubenci lépe o sobě, buď najednau, aneb nejwyše we tři větší swazky rozdělení, wyjiti, a Bibliotéka zábawného čtení raději menšími powídkami, jichž w cizích literaturách na výběr, se vyplňowati. Ostatně přejeme sbírce té ještě jednau tak dlouhého trvání, ale i wypilowanějšího slohu, než jaký se w Zasnaubencích nalézá, které w tom ohledu za přednějšími swazky Bibliotéky patrně pozadu jsau. — Nyní přicházíme ke spisu, jenž w běhu bezmála dewíti let teprw swého třináctého swazku se dočkal, aniž naděje jest, že by tak brzy se dokončil. Mínimeť Balbiho *Zeměpis*, jenž s počátku weliké potřebě wyhowěti slibowal, a jehož zdlauhawé vycházení každý upřímný milowník vlastenské literatury přetěžce nese. Příčiny té zdlauhawosti byly až posud rozličné, dílem pauze náhodné, jaké předzwídati se nedaly, až konečně smilowal se nad předůležitým tímto dílem náš weleučený Dr. Amerling, jenž o další jeho wydávání péči wěsti slibil. Jsa však rozličnými jinými učenými pracemi zaměstnán a nad to i jinak stísněn, nemohl se owšem té věci tak ujmauti, jak sobě přál, a dokončení spisu zahalenó jest w šerau mlhu nejisté budaucnosti. — Tentýž přehorliwý vlastenec počal před několika lety pod názvem *Průmyslného posla* wydawati řadu prstonárodních před-

našení přírodovědeckých, počav se základní vědou *chemií*. Podniknutí to slušně oceněno v prvním swazku šestnáctého ročníku našeho časopisu; škoda jen, že v podobnau ochablost upadlo, jako Zeměpis. Patrný to důkaz nešťastných následků přílišného rozdrobení i nejbohatších sil. Po dwaleté přestávce teprw vyšly opět na světlo swazek dvanáctý a třináctý, v kterémžto posledním chemie ukončena. Jakožto přílohy a doplňky k Průmyslnému poslu vyšly dva vedlejší swazky pod názvem: *Skaumění lačebné na suché a na mokré cestě*, jelikož předmět ten nedal se tak snadno wprawiti we formu rozmluwy, která w Poslu přijata. Bohdejž by jednau tak výtečnými schopnostmi nadaný a tolikerými wědomostmi proslulý náš Amerling saustředil swých sil k *jednomu* aučelu a té přesvědčenosti nabyt, že jenom neunawné wytrvání při *jednom* eměru weliké věci způsobiti s to jest. I daufámeť jistě, že již k poznání prawdy té přichází, neboť již opravdově začíná na to pomýšleti, aby swá začatá literární díla ukončil, jakož o tom jistau zpráwu máme, že i druhý swazek jeho *Pojednání o domúčích jedech a kazijedech* w tisku se nachází. — Za příkladem Průmyslného posla wystaupil i jiný učenec, p. Dr. F. S. Kodým, jenž w nowém spisu swém, nazwaném *Zábawy nedělní* za předmět prostonárodního wyučování zwolil *Sílozpyt*, a částkau o *teple* začal. Máť spis tento docela formu Posla, jsa psán w rozmluwách, s tím jediným rozdílem, že w něm ne posel Dobrosław, ale kaplan w nedělních schůzkách posluchače swé wyučuje. Ostatní osoby, z Posla známé p. Kodým podržel, tak že *Zábawy nedělní* jako druhý běh Posla považowány býti mohau. Ostatně řídí se spisowatel docela příkladem Amerlingowým, čině wyučování swá tím zábawnějšími, že nadržuje se přísně předmětu swého, kde se příležitost udá, i na jiné věci, jak práwě howor s sebau to weče, přechází, čímž zabraňuje, aby čtenářowa pozornost, jsauc neustawně na tentýž suchý předmět upřena, w krátce neochabla. Přejemeť p. Kodýmowi od srdce dobrého zdaru při jeho

podniknutí, té pevně naděje jsauce, že we spisu swém owšem rychleji pokračowati bude, než se to s Poslem dělo, neboť jen tak může se žádaného aučinku nadíti, když poučení dychtiwé obecenstwo dlanho bez žádané potrawy nenechá. Spis ten jest wěnowán šlechtnému pěstiteli literatury národní, p. hraběti Fr. z Harrachů. — *Český archiv* pokračuje obwyklau pořádností. Nesmíme též zapomenauti na našeho čtweráckého přítele žertu a prawdy *Palečka*, jehož již desátý swazek wyšel, drže se wěrně w nastaupení masopustní kolleji.

Z básní, w posledním dwauletí wyšlých, přední místo zasluhuje Wocelůw *Meč a kalich*, jakožto pokračowání Přemyslowců. Že doba historie české, kterau na slovo wzaty skladatel za předmět básnického wzdělení sobě wywolil, plna jest těch nejrozmanitějších wyjewů k nejbujnějšimu životu wzbuzeného ducha národního, a tedy w idei samé, ji, opanowawši, nad jiné poetická, o tom nikdo pochybowati nebude. Naše zdání o věci té jest, že mohl p. skladatel z welikých dějů oné doby mnohem více podati, nepotřebowaw se báti, že se věci chaulostiwé dotkne. Weliké činy zůstanau wždy welikými, za takové je i nenáwist sama uznati musí. Abychom jediný příklad uwedli, nerádi pohřešujeme, že pan Wocel slawné oné bitwě u Austi ani jediného werše newěnowal. ¹⁾ Tehdáž dle podání Čechowé, jsauce w počtu mnohem slabší nepřátel, den před hitwau poselstwí k nim učinili, žádajíce, aby s obau stran bojowáno po křesfansku, tak aby těm, jenž o milost prositi budau, životy se darowali. Ale zpupní Němci, majíce to za znamení slabosti české, hrdě žádosti té odepřeli, wšecky Čechy napořád wražditi slibujíce. Když pak druhého dne tak krutau utrpěli porážku, tož množstwí wznešených pánu korauhewních, hrbat i rytířů, jsauce odewšad obklíčeni wojí českými, na kolena swá jsau klekali, meče swé do země před sebe zabodujíce,

1) Wiz *Meč a Kalich* str. 143, kdež i stará píseň o wítězstwí Čechůw u Austi se klade. W.

tak že jilce jejich wzhůru čnějící znamení swatého kříže činili, takovým způsobem Čechůw pro Boha o milost prosíce, ale ti všickni dle učiněné úmluwy bez milosti do jednoho jsau zmordováni. Skutek to, s jedné strany u nejvyšším stupni ráz surowých tehdejších mravů nesauci, s druhé pak wznešenau ideu poetickau w sobě obsahující. Ostatně zapíratí nelze, že Meč a kalich mnoho jednotlivých, welmi zdařilých básní obsahuje, a to, co jsme swrchu prawili, *básníkowi* nikoli na ujmu není, anť přesvědčení jsme, že přemioha přílišnau ostýchawost(?) swau, zajisté předmět swůj tak by byl opanowal, jako toho jinde dostatečné důkazy dal. — Po dlahém umlknutí vydal i známý a oblíbený *Jan z Hvězdy dva swazky básní*, z nichž prwní obsahuje *básně epické*, druhý *básně lyrické*. Lito jest nám, že o nich nemůžeme tak příznivý úsudek wynésti, jak bychom přáli. Jsauť to dvě kytky ze samých tulipánů, kwítků bez wůně. Wyšší idey naskrze w nich pohřešujeme. Před dwadeceti lety byly by oblibly dosly, ale od těch dob pěli nám Kollár, Čelakowský, Jablonský, Erben, i jiných duchaplných zpěwců wíce, a básník, který nám nyní dosti učiniti chce, musí dokázati, že jest w skutku a prawdě zasvěcený. — Hněwkowského *Faust* budiž nám důkazem přičinliwosti stále vážného weterána. — Z Morawy zawitaly k nám *básně Vincensia Furcha*, básníka to, jak se zdá, nadaného, ale ještě newypělého. — W Jičíně vydal jakýsi *Wlček* též swazek *básní*, o nichž však lépe pomlčeti. — Utěšenější úkaz jest našeho wyborného Winařického *Warito a lyra*, vlastně jen hříčka, an to jest sbírka básní, w nichž naskrze wždy sauzwučka se samohlaskau se střídá, na důkaz lahodnosti a zpěwnosti našeho materského jazyka, a však jim i při té přísne upautanosti prawé poetické ceny neschází. Na počátku r. 1842. wyšel w kwartu swazek příležitostních básní, pod názvem *Zlaté zápisy* k oslawení zakladatelů tolika w posledních letech vzniklých ústawů, staweb atd. w králowstwi českém, jmenowitě pak tehdejšího, o vlast naši tak

zaslaužilého nejvyššího purkrabí Exc. p. hraběte Karla Chotka, s připojením několika kamenopisných vyobrazení řetězového mostu w Praze, kamenného mostu Beraunského, opraveného hradu Karlova Týna atd. Podniknutí to zajisté chwalitebné. — Slušno zmíniti se i o *Pomněnkách*, památce to na utěšenau dobu milých zábaw přátelských w kole pauze vlasteneckém. Posledníkrátě upletly zpanilý wěneček tento pauze šlechtěné dcery milé vlasti české.

W oboru dramatické literatury wystaupil nějaký pan *Wojáček* s dramatem *Ludmila*. Jakožto o prwním pokusu nedá se o něm přísně sauditi, snad pozdější nějaké dílo powolání spisowatelowo zjewněji ukáže.

Co se pěkné prosy dotýče, w tom oboru několik patrnějších spisů se vyskytlo. Nad jiné pozoru hodný jest *Jarohněw z Hrádku*, *nowela z časů Jiřího Poděbradského od Jana z Hvězdý*. Spisowatel výborně pojal ducha tehdejšího času, a historické osoby, jenž w powídce wystupují, trefně jsau wylíčeny. Nad jiné tu vyniká král Jiří se swým bezzáštným vlastenectwím, a však i s tím wědomím, že on jediný s to jest, uwésti w zemi pořádek, kteréžto dvě hlavní stránky powahy jeho weškeré jeho jednání pronikají. I Menhart z Hradce a dětský král Ladislaw jsau čistě historicky wystawěni. Zvláště pak různé postawy jsau Kolda z Náchoda, kněz Bedřich, Makowec, poněkud i Beneš z Wody, a nad jiné podařily zhýralý žák. Škoda, že tento poslední jen w nepatrné episodě se vyskytuje. I Přech jest dosti dobrý, jen že by dle našeho mínění jeho fanatismus lépe nějaké osobě z odporne strany slušel, při které známost biblí a nwádění z ní míst obyčejnější bylo, nežli při katolicích, kterým swaté písmo bylo takměř zapowězenau knihau. Za to jest Jarohněw pauze trpná osoba, hrdina omrzely bez zvláštního výrazu, patrně jen k tomu slaužící, aby wýjewy nám před oči wystawěné, w jichž wylíčení skladatel s obzvláštní žiwostí sobě počíná, jakž takž w nějaký celek

spojoval. Tato rhapsodičnost děje bez dostatečného vnitřního spojení jest hlavní vadou toho díla; mimo to zachází se v něm s láskou velmi nelaskavě. Dvě opovržené milenky, z nichž by dosti bylo bláznivé dcery Kutnohorského povězného, a nedostatek náležitého ohně při Jarohněvu a Bertě nemile na čtenáře působí. Ze všech vášní zajisté láska nejméně snese mdlobu u vylišení svém. Při tom všem jest Jarohněw z Hrádku, jakožto první téměř pokus o delší historickou novelu, welcome potěšitelným úkazem, a svědčí o výtečných schopnostech spisovatelových k tomuto druhu básnictví. Řeč jest obratná, plynná a předmětu naskrze přiměřená. — Při té příležitosti nemůžeme se nezmíniti o mladém spisovateli, na poli historické novely v nejnovějším čase se vyjelištil. Jest to p. *Prokop Chocholaušek*, dříve již z Wlastimila známý, jenž wystoupil s prvním (?) původním románem pod názvem *Templáři*. O tom díle až posud auplný úsudek vydati nemůžeme, an teprw první swazek na světlo vyšel. Za to však něco promluvíme o dwau menších powídkách jeho, které prw we Kwětech, pak ale i o sobě vyšly. Jsauť to *Černohorci* a *Trawiči*, oboje z dějů nejnovějších. Wýmysliwost u zapletání a rozwázání uzlu nelze panu Chocholauškowi zapřiti, tau, i různým líčením mrawů a žiwým wyprawowáním těch nejrozmanitějších příběhů umí čtenáře zajímavě bawiti, a w tom ohledu mají noweletky jeho přednost před mnohými toho druhu pracemi našich ostatních beletristů. A však mají wadu nenepatrnau tu, že w nich wystupují osoby posud žijící, o jejichž powaze z přesných pramenů se přesvědčiti p. Chocholaušek zajisté žádné příležitosti neměl. Jsauť to, zvláště w Trawiči, ponejvíce osoby, nad nimiž teprw historie saud wynesti může, již ještě nenáleží, an weřejnému jejich působení daleko ještě konce není, a jen budaucnost ukáže, zdali posawadní jejich jednání vycházelo z čistého pramene nezištního vlastnictwí, aneb ze strannické zaslepenosti, aneb snad do-

konce z kalistě osobní zřetnosti. Ale p. Chocholaušek, podloživ jim samowolně, dle svého subjektivního zdání o politických ještě nenazvaných zápletkách, buď šlechtetné buď nešlechtetné podněty činů jejich, tím do práva sáhá dějepisu, přidav se k straně bez pravého náhledu do věci. Děje přítomnosti, nejsauce ještě ukončeny, nikdy nemohau býti předmětem poesie, jejíž hlavní úkol jest, *pravau* ideu svého dějepisného předmětu pojmauti; kde to nelze, tam nemůžeme hledati pravdy, a bez pravdy není krásy. Jediné jakožto podložek aneb rámec sankromých vymyšlených příběhů mohau děje takové slaužiti, kdežto pak saud nad nimi wynesti není potřebí. To sobě p. Chocholaušek pilně rozvaž, a předměty k svým historickým powídkám raději z časů minulých obírej, nad nimiž historie již neodwolatelně rozsaudila. A však i zde radíme mu *pilné studium dějepisu*, aby historické osoby, které nám předwádí, dle pravé jejich powahy dříve poznal, nikoli pak útwory své obraznosti historickými jmény nazwal, čímž by jen neodpustitelnau lehkowážnost historie, této welebně učitelkyně národů, na jewo dáwal. — Plodný p. *Ant. Šwihlík* w krátkém čase po sobě wydal pět půwodních powídek: *Helena z Jilowí, Slawibor, Albina, Marcel a Nalezenec*, které sobě sice žádnau krasowědnau zásluhu neosobují, a však obecnému čtenářstwu již proto lépe poslauží než mnohé daremnosti, že spisowatel podlé možnosti se wynasnažuje, ději vždy nějakau mrawní ideu podložiti, a mnohý čtenář, který by jinak žádné kázání nekaupil, tuto, nepřewracuje-li listy, přinucen jest, mnohý wyklad swatého písma, spojený s dobrým naučením, přečísti.

Z překladů cizích krasoprawných spisů chwálného zmínění zasluhuji: Skottowy *Puritani* od zwěčného Wácl. Špinky; *Lucie*, francauzská nowelka, přeložená něžným perem zpanilomyslné diwky; *Čerwená suknička*, plod znamenitého wýtečnika literatury polské; Balzakowa *Plawba Berezinská*, přewodem pilného mladého spisowatele, p. Řezníčka; Bozůw výborný *Oliver Twist*, ještě newyšlý

docela, prací vlastimilowného p. Fialky, profesora českého jazyka na vojenské akademii v Nowém Městě za Widni; van der Veldowo *Opanování Mexika*; z Hoffmannových spisů *Wojtěch Stražil* od J. Sommra; nákladem příčinlivého knihkupce Časlavského p. Wáši *Karbaník Latour* a *Wypovězenec* z německého prací p. Libánského; a konečně: *Příhody pana Prášila*, překlad to powěstného Münchhausena, pěti slušnými dřeworyty ozdobená knížka. — Jeden z nejzajímavějších spisů jest *Zapowo Zrcadlo života na východní Europě*. Pan Zap, který i u vzdálenosti od vlasti nepřestal býti pilným pracovníkem na půdě literatury její, uwádí nás tu do prostřed života po nejvíce polského, života nejrozmanitějšího, jakéhož sobě pomyslíti lze. Spis rozdělen jest na tři swazky, z nichž první dva obsahují *Obrazy, powěsti a anekdoty z národního společenského života*, od rozličných polských i ruských spisowatelů. Šlechtic, žid, ehlap, rozbojník, pustá step, okrášlený salon, pestrý jarmark, to vše před našima očima jako w nějakém kukátku rozmarntě se střídá. Zvláště zajímavá jest Nadeždinowa *Projížďka po Bessarabii*, seznamující nás s krajinau, w níž stopy a památky nedávno vypuzeného Tatarstwa podiwně s nowau ciwilisací se střídají. Přidána jest k tomu malá mapa Bessarabie. Třetí swazek obsahuje *Cesty a procházky po Halické zemi*, půwodní to práci p. Zapa, který buď w auředním powolání, buď pro zábawu welikau část Haliče projel a tudy příležitost měl, mrawy všelikých stawů dokonale poznati. K tomu má p. Zap zvláštní dar, že to, co widěl a zkusił, tak wěrně a živě wyprawowati umí, že se čtenáři bez mála zdá, jakoby sám toho všeho očitým swědkem byl. Wěru, jeho *Cesty a procházky* neustupují žádnému z nowějších zábawných cestopisů, w nichž nesnadno tu rozmanitost těch nejrozličnějších výjewů naleztí, jakau nám p. Zap podává. Jarmark w Břežanech, wánoční swátky u přítele R..., nobelbal w Monasteriskách, nawštěwa u Jesuitů w Tarnopoli nemohau býti prostomileji líčeny,

jsauť to výjwy we swém způsobu klassické. Welmi zajímavé jest též popsání rozličných obřadů slowanské liturgie. Něco zvláštního jest při tomto cestopisu, že cestowatel hned w první kapitole známost učiní, s níž několikráte nenádale se shledá a w poslední kapitole ožení. Mámeť tu tedy i roman. K cestopisu tomu přidány jsau w noty posazené dvě kolomyjky.

W oboru národního básnictwí pokračuje *Erben* we své sbírce národních písní, jejížto cena u weškerého obecnstwa slušného uznání došla. — *Sbírka powěstí morawských a slezských* od *M. Mikšíčka* jest podniknutí chwalitebné. To však bychom přáli, aby p. Mikšíček, kde toho potřebí není, neuchyľował se od prawdy historické a wíce spráwnosti jazyka hleděl. Wyšel posud jen jeden swazek, čím w něm pochybeno, toho možná se w budaucích warowati.

Ze staré literatury wyšlo čtvrté, překrásné wydání *Rukopisu Kráľodworského*, a sice s připojením polského, ruského, ilyrského, krainského, hornolůžického, německého a anglického překladu; pak *Komenského* překlad *Katonových mrawných distich*, wěrně podle půwodního amsterodamského wydání; w Uhřích i jiné ještě spisy *Komenského*; konečně *Weslawinůw Čelední wídce*, wydání to dle potřeb času poopravené.

W obzvláštní hojnosti wyskytlo se w posledním čase mluwnic českých. S nowými wystaupili *Konečný*, *Kampelík* a *Ziegler*. Škoda že *Konečného mluwnice*, jsauc we Widni tištěna, znešwarěna jest tolika omyly w tisku, an by jinak welmi užitečnou knihau byla. *Kampelíkůw Čechoslowan* nezdá se nám tak praktickým, jak bychom přáli, a mimo to neuwarował se náležitě mnohých, bohužel wůbec běžných, chyb gramatických. *Zieglerowa mluwnice* podává w stručnosti čeho wěděti třeba, a jeho o sobě wyšlý *Prawopis* dobře zvláště školám poslouží. *Burianowoy mluwnice* wyšlo druhé opravené wydání. — Důležité dílo jest *Frantůw Slowník německo-český*, jenž by weliké potřebě wyhowěl, kdyby plán jeho nebyť tak příliš obšírný, že se do-

končení jeho Bůh ví jak dluho ještě protáhne. Za to velmi wítaným úkazem jest *Špatného. slovník hospodářsko-technický, česko-německý*, práce to mladého úředníka hospodářského, kterážto třída lidí posud pramálo si literatury vlastenecké wálmala. Názwy, do rolnictwí, lesnictwí, stawitelstwí atd. padající, w co možné auplnosti tu sebrány a s obzwláštní pilností srownány jsau. Zwláštní zřetel bral p. spisowatel na mluwu obecného lidu, jemuž pilně přislauchaje mnohá dobrá zrna pochytil a jich náležitě použil. Zde onde, kde jiné pomoci nebylo, i sám jal se tvořiti, což se mu, an sobě přitom jak slušno opatrně počínal, na wětším díle šťastně podařilo. Pracujef nyní o podobném slovníku německočeském. — *Počátkowé českého mluwnictwí* od M. Klácela jsau w jistém ohledu wýjew znamenitý w naši literatuře. Jest to pokus, zdomácniti u nás způsob filosofowání, jež sice za velmi důmyslný, při tom ale docela za nepraktický pokládáme. Ustawicným sem tam obstráhowáním zmizí konečně prawá podstata věci, a my sobě s pauhau prázdnu formau neprospěšnau hru provádíme. Filosofii tu charakterizuje nad to snaha, wšecky wědomosti pauze z domyslu (a priori) wywáděti, což při wědách, na pauhé zkušenosti se zakládajících naprosto činiti se nedá, jak každý patrně uznati musí. Že ale při wyhledávání a wyšetřování prawidel jakého koliw stáwajícího jazyka pauze cestau zkušenosti prawdy dopídniti se lze, tomu zajisté každý přiswědčí, kdo jen dosti málo filologii se obíral. Něco jiného bylo by, wyhledáwati wšeobecná prawidla řeči wůbec, totiž prawidla takowá, která we wšech jazycích sobě stejná zůstáwají, jelikož základ swůj mají w powaze ducha lidského, který jen jediný jest, a tedy při tvoření těch nejrozličnějších jazyků w podstatných wěcech stejným způsobem sobě počínati musel. Zde se dá něco z domyslu wywáděti, když jsme přede wším powahu ducha lidského náležitě proskaumali. Pan Klácel ale obral sobě jazyk osohliwý, ano téměř *pauhé nářečí české*, a dokazuje, kte-

rak dle pravidla, že každé představení přirozeným, fysickým způsobem člověka k vydání toho a ne jiného zvuku, tedy k tomu a žádnému jinému pojmenování jeho, vede, nářečí české se tvořilo, a kterak dle pravidel myšlení právě *ty* gramatické formy povstati musely, jaké v něm nacházíme. Jelikož ale zkušenost učí, že jest nespočíslný počet představ, které v rozličných jazycích vždy jinými a jinými, sobě dle zvuku docela nepodobnými, ba odporujícími slovy se vyznačují: tedy by z toho patrně vyplývalo, že sobě duch lidský při tvoření každého jazyka jinak a jinak i v podstatě počínal, což tuším nikomu tvrditi nenapadne. Duch mluvy lidské vůbec jiný jest a tak rozličný od ducha jednotlivého jazyka, jako podstata rozličná jest od formy. Některé prakořeny; společné všem jazykům jednoho původu, ano i snad některým původu jiného, kde třeba pauhá náhoda hrusau provádí, ničeho nedokazují; a nad to bývají i zvukem tak od sebe rozděleny, že je toliko bystrým badáním zostřené oko zpytatele za jeden a tentýž kořen pozná. Dále museli by všickni jazykové právě tolika *ty* samé gramatické formy míti, jaké má jazyk český, kdybychom za pravdu uznali, že ony jsau výplyw všeobecných pravidel myšlení. Což pak jsau ale naše staré, zahynulé formy? či v prostém čase i některá pravidla myšlení zahynula? My známe za to, že formy gramatické každého jazyka spíše v osoblivé powaze, a z ní vycházejícím více méně určitým způsobu myšlení toho národu, u něhož jazyk ten se utvořil, základ svůj mají, nežli v pravidlech myšlení vůbec. Zde se otvírá zpytateli veliké, posud newzdělané pole zajímavého badání. P. Klácel nastoupil opáční cestu; přichází nám to právě tak, jako kdyby někdo z domyslu psáti chtěl historii člověčenstva. Že by ostatně spis ten žádné zásluhy (!) do sebe neměl, toho nikoliw tvrditi nechceme, jest on při nejmenším výborné brújdlo rozumu. ²⁾

2) Obšírnau úvahu o p. Kl. spisu: Počátkové česk. mluv. v 3. sw. Mus. podati hodláme.

W jiném spisu, nazvaném *Mostek, anebo sestavení skromných myšlének o tom, na čem každému záležíti má*, pohybuje se pan Klácal na poli docela jiném, na poli metafysiky a morálky. Zde jest pravé rejdiště domyslového rozumování, a jakkoli té napořád obstrahující filosofii nepřejeme, nicméně wyznati musíme, že spis ten w swém způsobu jest výtečný. Do rozboru jeho se pauzěti, obmezenost místa zabránuje, aniž aumysl náš jest, podávati uto auplné kritiky, za kterau ani swrchu položené úvahy o *počátcích mluvnictví* považovány míti nechceme, jelikož pauze *přehled literatury* podávajice, na tom přestávati musíme, při čelnějších spisech w krátkosti powahu jejich udati a w řadě literárních našich plodů náležitě místo jim wykázati.

Wyborný, we swém způsobu jediný spis jest *Hnojkůw: Nebe i země klíč, čili všesrozumitelní počátkové učení o nebi a zemi*. Pomysleme sobě, že w sedmi tištěných arších obsaženy hlawní základy hwězdosloví, zeměpisu a všeobecné statistiky, jenž při wší stručnosti tak srozumitelně a právě prostonárodně podány jsau, že knihu tu osobě každého stawu, která čísti umí, s prospěchem do ruky dáti můžeme. Neznáme w žádné literatuře podobného díla, i musíme bez pochlebenství důstojného spisowatele za pravého mistra w populárním poučování wyhlásiti. Mimo to získali jsme při spisu tom toho radostného přesvědčení, že národ náš žádostiwější jest všelikého poučení, než by mnohý i horliwý jeho zastawatel za to měl; neboť celé vydání w roce dočista jest rozebráno, tak že se přistaupiti musilo k vydání druhému. Jen pište pro národ, ale pište, aby wám rozuměl, a on wděčně a ochotně přijímati bude duševní potrawu jemu podáwanau.

Zvláštní pro řídkost úkaz jest *Žweykalowo Wypsdní trojích cest po Ewropě, Asii a Africe*, sprostícký plod sprostíckého ducha, wší zajímavosti prázdny. — Za to jest *Kollárůw cestopis* dílo welmi znamenité. W něm jest celý ohromný duch spisowatelůw w plné své síle. Na cestě

z Peště přes Záhřeb do Benátek, a odtud skrze království Ilyrské přes Bawory do Wídně a nazpět domů nachází Kollar nesčíslných příležitostí k úvahám o Slowanstwu, přes jehož historickau půdu kráčí. Wzpomínky na minulost střídají se s přemilými zprávami o wzbuzujícím se duchu Slowanstwa, s kterým se cestowatel téměř všude potkává, a se zajímavým wyprawováním rozmanitých příhod cesty. Kollar, naskrze proniknut jsa jedinou ideou vlastenectwí, všude nachází nitku k oblíbenému swému předmětu, a posud s tím samým ohněm, s tau samau nadšeností, s tím samým horlením zastává práwa národnosti, jako to činil w Sláwy dceři i jiných prwnějších jeho spisech. — Dle jeho německého spisu: *Ueber die Wechselfeitigkeith der Slaven*, vydal p. Kadawý *Wzájemnost*, spis owšem mdlejší než Kollarůw.

Ze spisů prakticky poučných wyskytl se na Mořawě *Lesní auředník*, w němž ale takowá nespráwnost jazyka panuje, že knihu tu docela neprospěšnau činí. — *Wítek, wčelař a aulař* zasluhuje chwalného zmínění.

W oboru paedagogické literatury pozoruhoden jest *Swobodůw Malý Čech a Němec*. Jest to spis, za aučel mající, aby z něho jak české dítě němčině, tak německé češtině zponenáhla se učiti mohlo. Kdo zná Swobodowu Školku, Malého čtenáře a Malého písáře, již napřed přesvědčen bude, že i tento nowý jeho spis w ceně za předešlými nezůstal. — *Kytka, dárek malým čtenářům* od *Winarickéhoho*, jest sbírka lehaunkých písní, k nimž i nářewy přidány, průpowídek, bájek atd. k zábawě čisti počínajících dítek; knížečka to prostomilá. — *Biblioteky mládeže* vychází nowý běh u J. Pospíšila. — Mezi zábawnými knihami pro mládež nad jiné vyniká pěknau zewnitrností *Timoteus a Filemon*, nákladem příčinliwého p. Wáši wyšla a pěti malowanými obrázky ozdobená kniha. — U wydávání *Šmidowých spisů pro mládež* zwláště horliwě pokračuje knihtiskárna paní Anny Špinkowé. — W arcibiskupské impressii wydává *Tomsa* překlady wyborných

Němčinových spisů, z nichž vyšly posud: Slepý pacholček; Pycha předehází pád; Pravda a lež; Malý haviř; Milowati budeš svého bližního jako sebe samého; Nalezeneček. — U. Medaua vyšel: Malý bubeník, u Neureutra: Adelaida císařovna a Čarodějnice, aneb Bůh dopustí, ale neopustí.

Z theologických spisů patrnější jsau: *Krolmusowa: Obrana pravdy katolické proti odporům akatolickým čili smír mezi katolíkem a nekatolíkem.* Spis ten, ať mnohé dobré a zdravé zrno v sobě zavírá, nicméně tu welikau wadu má, že w něm vše porůznu, aniž patrná jaká soustawa. Jeho třetí díl, historicko-statistický přídavek, jest nahromaděním pravých i mylných udání bez ladu a skladu, zvláště pak jsau statistická data zastaralá. — *Hawrdankových* vychválených *Kázání* vyšel druhý díl. — Pozoru hodny jsau *Wotýpkowy Sw. Jiří a Život panny Marie*, dvě malé, welmi čisté, pěkným obrázkem ozdobené knížky, jenž, jsauce nad to laciné, zvláště za dárky dítkám školním se hodí. — Též p. *Štulc* počal vydáwati řadu *životopisů swatých*. — *Dědictwí Swatojanské* vydalo *Filotheu sw. Františka Seratského*.

Z modlitčích knížek nad jiné vyniká Lipské stereotypní vydání *Tomáše Kempenského* w překladu *Fr. Dauchy*. Sotwa byla posud která česká kniha w tak krásné, ba nádherné podobě vydána. Vydání to ozdobeno jest mnohými welmi slibnými obrázky. — Jiné vydání *Kempenského* vyšlo u J. H. Pospíšila, též welmi čisté a slušné. — I p. p. J. Pospíšil, Neureutter a knížecí arcibiskupská tiskárna vydali nad předešlé ozdobnější modlitčích knížky.

Totož jest pomalu všechno, co o pokroku literatury w posledním dwaletí říci se dá. Pakli čeho opominuto, to nikoli zla wůli stalo se, ale omluvitelným zapomenutím věci jednotliwé w tak welikém počtu literárních plodů. Výsledek z toho přehledu učin sobě čtenář sám, daufameť, že nepotěšitelný nebude.

X.

O Janu Žižkovi.

Z rukopisu uniwersitní knihovny. *)

(Čteno ve schůzce král. české společnosti nauk, sekci filologické,
dne 29. Unora 1844.)

Od Wáclawa Hanky.

Jana Žižky jest w městě Čáslawi, w kostele swatých Petra a Pawla apoštolůw božích, u jednoho pilíře hrob kamenný nad zemí pěti pídí zweyši a zdéli osmi, a z šíři půl páté pídí, a na něm swrchu wytesaný obraz jeho w celém kyrysu maje helm na hlavě otewřený s hřebem, w prawé ruce palcát držíci, a po lewé meč a erb, na němž kalich wytesaný. A s druhé strany u prawé nohy též druhý kalich, a okolo toho wúkol text patrný literami welikými takto napsaný: *Anno 1424 die Iouis ante festum Galli Vita functus Johannes Žizka a Kalice Rector Rerum Publ. laborantium in nomine et pro nomine Dei hoc templo conditus est.* Nad hrobem wisi jeho palcát železný prostřední, zdéli dwau pídí na řetizku, jako klaničnick slowe, kterýžto palcát jest nalezen w hrobě témž při jeho těle tehdáž, když z krumfeštůw dobýwali po sboření města Čáslawě w témž kostele léta 1523. Nalezené i jiné věci (ale ty jsau zmrhány) s tau truhličkau, w kteréž kosti jeho zůstawají. Naproti tomu hrobu na jednom pilíři jest talíř kamenný, zdéli pídí a čtyř prstůw, a s šíři pídí jedné a jednoho prstu, a s tlausti jednoho prstu; wisi na jednom članku řetězu, jako w kterém petlice býwá. O tom talíři rozprávějí jiní, že jest na něm Jan Žižka jidal, a jiní, že jeho kněz na něm swátost oltářní pod obojí způsobau míwal. I tam jest w městě Čáslawi

*) Srow. zpráwu z Wolfenbüttelu w čas. Mus. r. 1838 str. 416.

jeden měšťán jmenem Zach saukenník již w dospělých letech, maje syny i wnuky, pobožný a učený muž, w auřadech bywající. Ten rozpráví, že jeho praděd Jan Laudat byl písařem u Jana Žižky, po kterémž mnohé listy i jiné paměti měl, i je čítával, ale že w ten oheň shořely. Ten rozpráví, že Jan Žižka umřel Michalowi Kaudelowi z Žitěnic na lůně u Přibyslawě pod hruškau. A držice jeho dwořané a wojáci přední radu, kdeby tělo jeho pochowati měli, že oni Michal a Laudat i jiní z Čáslawě přední rady to obdrželi, že jest pochowáno w Čáslawi w kostele, jakž s počátku oznámeno. Item urozený pan Natanael Kaudele z Žitěnic a w Starých Žlebích, člověk dobrý, pobožný a hodnowěrný, chowající se jako na ctného rytíře záleží, rozpráví, že od swého otce i děda slychal, že Michal Kaudele z Žitěnic, praděd jeho, nejprřednější rada u Jana Žižky byl, kterémuž jakž výš oznámeno, Jan Žižka na lůnu umřel. A ten to obdržel, že tělo Jana Žižky jest w Čáslawi w kostele pochowáno, o kterémžto Kaudelowi zmínka se děje w kronice české, že jest wstaupil na jeden pařez, a na něm kázal o spowědi atd. Nerozumí se tomu, aby se toho dopustiti měl, co jest o něm w té spowědi doloženo, neb ten rod posawad z Žitěnic, zwláště nadepsaný pan Natanael, maje swé syny, dobrého obcowání jest, a z dobrého stromu býwá dobré owoce atd.

XI.

Poselstwi Moskewské.

Ze sawěkého rukopisu uniwersitní knihowny.

Téhož (1595) léta XVI dne téhož měsíce (srpna) poselstwi Theodora Welikého knížete Moskewského jelo do Prahy, proti němuž J. M. C. Rudolf atd. wyslal dwa stawu panského, totiž: P. Jana Staršího z Waldšteina a na Sedčicích, nejvyššího komorníka království českého i P. Christofa Popela z Lobkowic, Presidenta nad Appellacemi s pěti sty jízdnými, aby je jmenem J. M. C. přiwitali. Což když se stalo na Špitálském, wzali též Poselstwi aneb Legaci kotěi, w němž šest výborných koní zapřeženo bylo: branau horskau jeli před wečerem přes rynek staroměstský až na Malaustranu s nemalau slotau a prškau. Byli pak w témž poselstwi od welikého knížete Moskewského wyslány osoby tyto: Iwan Witžius *) starý a letitý člověk, maje bradu dlauhau šediwau, a Cancellarius knížetstwi welikého Moskewského, člověk suchý a wysoký, mladý w síle, a ti oba okolo půl třetího sta lidu jízdného s sebau měli, jimž na Maléstraně na Anjezdě byt we dwau domích, pěkně a nákladně wystawených, ukázán jest, kdežto pokojowé pěknými a drahými koberci obestřeni a ozdobeni byli. Dáni jim byli také i služebníci, kteřížby jim slaužili, a strawau, pitím i jinými wěcmi opatrowali, tak aby w ničemž žádného nedostatku nenesli. Což oni widauce žádali J. M. C., aby jich ráčila při jich služebnících, obyčejích a zwyklosti zanechati, a nežádati od nich slyšeti Poselstwi prwé, nežliby oni swůj půst, wedle obyčeje swého wykonali. Nebo tehďáž byla památka Proměnění Christa Pána na hoře Tábor, při níž oni swůj půst wykonáwati obyčej mají až do XXVI dne měsíce srpna, kterýž když oni wykonají, kdyžby koliw J. M. C. se widělo, a jim jmenowan byl den a hodina,

*) Později ho jmenuje Michael Iwinowitius, tedy Iwanowic.

rádi takové poselství vykonati chtějí. Pokrm pak jejich byl jak ráno tak i večer: cibule, česnek, ryby; pití medowina, víno, pálené. Po vykonání toho postu žádali slyšání býti. I oznámen jim den XXIX augusti, hodina polední. Což zdálo se jim býti zastízné, a proti jich způsobu a zvyklosti, aby popolední teprva slyšání býti měli. Nebo Moskwané věci své přední a veliké ranním jítrem vyřizovati i vykonávati obyčej mají; a tak uloženi jim den XXX augusti, a hodina ranní dewátá na půl orlogi. Kterýžto den malostranstí hned od jich hospody až k zámku dvěma řady zbrojní stáli, skrze něž potom též poselství nesauc dary, tam kdež slyšení býti měli, poctiwě jest provázeno. Tu nejprvé podali J. M. C. listu věřícího od velikého knížete svého, jehož ta byla summa: »Poslala jest k nám welebnost Waše Legáta aneb Poslá svého Mikuláše Markotsimu, žádajíc nás, abychom Wám nejmilejšímu a nejwěrnějšímu bratru našemu z lásky bratrské proti dědičnému všeho křesťanstwa nepříteli, Sultanowi tureckému, nápomocni byli. I poněwadž s Wámi jakožto s nejmilejším a nejwěrnějším bratrem přede všemi jinými knížaty w ustawičné lásce, přátelství, swornosti, a smlauwě trwati žádostiwi jsauc, Wám proti již oznámenému všeho křesťanstwa nepříteli, po naší radě, služebníku a hejtmanu Rachynenském Michalu Iwanowitském a po Janowi Sohniám Vlasinum, sekretáři Oppomassenium, pomoc z pokladnice naší odesíláme, jimžto i některé jiné věci potřebné Wám sine přednesti poručili. Protož žádáme, že jim věřeno bude. Datum na velikomocném hradě našem Moskevském, léta od stwoření světa sedmi tisícího stého a třetího, od narození Christa Pána 1595, dubna měsíce. Co pak dále při J. M. C. jednáno bylo, o tom se více newí, než toliko, že veliké kníže žádá císaře, aby wěčné přátelství mezi nimi a papežem, též i králem hispanským způsobil, tak aby jak papež, tak španielský král Legáty své, jakž na sněmě snešeno jest, k němu do Moskwy odeslal, kteréžby mezi nimi wěčného

pokoje a přátelství potvrdili. Mimo to aby J. M. C. též Legací svou odeslal k králi perskému, a s ním smlauwu učinil. Ta pak Legací, aby nejprv do Moskvy přijela, tu že on veliké kníže Moskevské do Persie dáti doprovoditi sám chce. Darové, kteréž kníže veliké J. M. C. daroval, jsou tyto: Sto padesáté tisíc zlatých, a veliké množství drahých koží zvířecích, a rozličných vonných věcí: což vše za mnoho tisíc zlatých šacováno bylo. Dva sokly bílé, kteréž za dva tisíce dukátův šacováni byli. Tři živé lewhardy. Sam pak od sebe knížecí legát Michael Iwanovitius J. M. C. daroval některé drahé koberce díla vlastního, perského i babylonského, zlaté i stříbrné čalauny, některé kůže sobolové, kunní a černých lišek, kteréžto v týchž krajinách v nemalé ceně jsou, z nichž i čepice knížecí, již oni palpach (kalpák) jmenují, dělány bývají. A těch přespolečných všech koží tak mnoho pospolu bylo, že jich osm pacholkův sotva uneslo. Ti pak Legáti zůstali v Praze až do 27 dne Septembris, kteréhožto dne slotného a nepřijemného zase k světu velikému knížeti poctivě od panův Pražanův vyprovázení jsou, se navrátili. Přitom pak jich přijetí do Prahy diwná věc jest se přihodila, že málo před tím VI augusti dům nákladně vystavený pod stupni, jimiž se na hrad pražský jde, P. P. Adama z Hradce, nejvyššího Purkhrabí pražského, od ohně domácího vyhořel, kdež nemalá škoda jest se stala; nebo mnoho drahých kobercův, světnice nákladně vykládané a malované shořely, tak že někteří pravili, že dobře za padesát tisíc škody se tu stalo. Též toho dne, když přijelo to poselství Moskevské, okolo Buděšína a Žitavy veliký příval strhl se, tak že voda mnoho domův pobořila, lidé se nemálo stopilo. Potom při odjezdu jich, témuž pánu na Aujezdě blíž hospody týchž Moskwánův dům, aneb jakž někteří tomu chtějí sladowna, shořela. A tak jakž s deštěm přijeli, blátem a kalenicí i s větrem, tak zase i odjeli.

XII.

L i t e r n í z p r á w y.

1. Dopisy z ciziny.

W Charkově 2/2. pros. 1844.

Zde máte, ctihodný Wáceslawe Wáceslawiči, přehled ruské literatury pro první pololetí 1843 roku. Utěšitelného není tak mnoho, jakby se žádalo, než což jest, tím jsme bohatí, tomu i rádi. Knih vůbec jest méně než časopisův, tak že mnozí, ano i nazývající se milovníky literatury, nečítají ničeho kromě časopisův.

Bohosloví má pro sebe dva časopisy: Христiанское чтенiе i Воскресенское чтенiе. (Křesťanské čtení i Nedělní čtení). Ano i Творения св. Отцевъ въ русскомъ переводѣ (Spisy sv. Otcův w ruském přeložení) vycházející w způsobu časopisu po swazcích.

Filosophii možno wylaučiti z ruské literatury tohoto pololetí: někdy se vyskytují stati w časopisech, psány mladými horlivci; jest však pořádku, kdo je čítá.

Naše *Politika* obmezuje se správami nowin i *Právníctví* vydáváním zákonůw: Nowiny Moskevské i Petrohradské, Sewerní wěsta, Ruský Inwalid, Odesský Wěstnik zděluje nám první, i ty samé nowiny, ano mimo to Senátské nowiny, i nowiny gubernské, vydávané skoro w každém gubernském městě, podávají nám nařízení vlády. Stati Leškowa w Moskwitanině dělají jedinou výminku w obyčejném chodu naší nečinnosti w tomto ohledu. Chod zákonodárství stopuje se w Žurnale ministerstwa národní osvěty i w Otečestwenných zápiskách.

Historii, Ethnografii, Statistiku i Zeměpisem obírají se skoro všecky naše obecní časopisy i zvláště Žurnál Ministerstwa národní osvěty i wnitřních důležitostí, vydávaný nyní Nadeždiným, i Moskwiťanin Pogodina. Z knih w tom předmětu možno poznamenati: Левшина Прогулки въ Новое, Вельмана Достопамятности Московскаго Кремля, Странствователь по суше и морямъ неznámého, však výběrného wuprawowatele, putowawšího na východu (z knihy), Ханькова Описанiе бухарскаго ханства, Снегирева Памятники Московской Древности, práce učená i skwotně vydáwana. Погодина Рускiй историческiй сборникъ (swazek 4tý)

Собрание древних грамотъ и актовъ городовъ Вильна, Ковна, Трокъ (Sebrání starých písemností i akt měst Wilna, Kowna, Trok atd.), **Арцыбаева Повѣствованіе о Россіи** (Wyprawowani o Rusii) díl třetí, **Историческое описаніе одеждъ и вооруженіи Россійскихъ войскъ** (Historické popsání oděvu i zbraní ruských vojsk) skwostně wydawano na poručení J. M. Cisaře (díl druhý), **Čertkowa O Manasijskoj ljetopisi** (O Manasiském letopise), zřdaté čili stišťené wydání Karamsinowu **Исторіи Государства Русскаго** (Historie Mocnářství ruského) we třech dílech i t. d.

Theorie i historie Literatury i kritiky dává welmi málo knih a časopisy to zanjmaji skoro wše. Z knih možno poznamenati jedinau: Dawydowa **Чтеніи о Словесности** (Čtení o slowesnosti část 4tá). Z časopisů Moskwiťanin, kde statí Šewyrewa, Biblioteka dla čtenija, kde statí Senkowského, Otečestwennjja Zapisky, kde pracují nedoučiwši se jinochowé a nejwážnějši wšech **Žurnal Ministerstwa národní oswěty**.

Pěkná literatura jest newyhnutelná ozdoba každého obecného časopisu. Zwlastě se ozdobují tím Biblioteka dla čtenija i Otečestwennjja Zapisky. Oddělnými knihami wyšly: Polewého **Драгати-ческія сочиненія** (diwadelní spisy, část 4tá) i **Повѣсти Гудомника** (Powěsti Hudebníka dvě části), **Кукольника Повѣсти и расказы** (Powěsti i Wyprawowani dvě části), **Сказка за Сказкой** (Powidačka za Powidačkau část třetí), **Луганскаго Солдатскіе досуги** (Wojenská pochwili, hraběte Solohuba **На сонъ градущій** (Spat jdauci, část druhá, sbírka powěstí), **Кузмице Козакъ**, **Масальскаго Сочиненія** (Spisy, část první), **Булгарина. Полное собраніе** (úplna sbírka spisů, díl druhý zřdaté wydání), **Fedorowa Князь Курбскій** (kniže Kurbski čtyry části). W Petrohradě wychází **Утреннія Звезда**, almanach s krásnými obrázky, a w Charkowě wychází **Молодикъ** (Nowý Měsíc). Tisknau se: přeloženi Dante, Kalderona, Shakspeara, Göthe, i wycházejí wýpustky jako časopis **Репертуаръ Русскаго театра** i **Пантеонъ иностранныхъ театровъ**. Jest i **Литературная газета** (Literaturní nowiny), poswěcena toliko krásné slowesnosti i bibliografii.

Umělecká jednání w časopisech, zwlastě w Otečestwenných zápiskách i w Bibliotece dla čtenija. Hudebních časopisůw wychází šest. Z knih poznamenám toliko jednu: **Картины русской Живописи** (Obrazy ruského malířství) očerky s textem **Кукольника**.

Wojenské umění w časopisech: **Военный журналъ** pro schowanie wojensko-učebného ústawu, **Записки ученаго комитета морскаго Министертства** (Paměti učného zboru morského Ministerstwa), **Журналъ Путейсообщенія** (Časopis srojení cest). Jako časopis wychází také **Военный Энциклопедическій Лексиконъ** (Wojensko-encyklopedický slowník).

Průrodopis má pro sebe: **Горный Журнал** (Horní časopis), **Лесной журнал** (Lesní časopis).

Průmysl má pro sebe: **Журнал Министерства внутренних делъ** (Časopis Ministerstva wnitřních záležitostí), **Журнал Министерства государственныхъ имуществъ** (Časopis Ministerstva zemskýchъ státníchъ statkůw), **Мануфактурный, горнозаводскій Извѣстїя** (Rukodělnická i hornická năvěští), **Коммерческую Газету** (Obchodnické Nowiny), **Журналъ Мануфактуръ и Торговли** (Časopis rukodělen i kupectwí) i t. d. Wydán jest též **Атласъ Музеума вольнаго экономического Общества** (Atlas Musea wolné hospodářské Společnosti).

Hospodářství: **Журналъ сельского хозяйства и овцеводства** (Časopis selského hospodářství i chování owce), **Журналъ коннозаводства и охоты** (Časopis chování koní i honby), **Журналъ русскаго общества любителей Садоводства** (Časopis ruské společnosti milovníkůw zahradnictwa), **Земледѣльческая Газета** (Rolnické nowiny), **Посредникъ** (Prostředník), **Экономъ** (Hospodář). W Bibliotece dla čteníja i Otečestwennýchъ zápiskáchъ jest také zvláštní oddělení pro hospodářství.

Моды zajmají skorné místo skoro w každémъ obecnémъ časopise, i kromě toho mají pro sebe: **Листокъ для свѣтскихъ людей** (Listek pro světské lidi), **Журналъ парижскихъ модъ** (Časopis Pařížskýchъ mod), **Журналъ шитья и вышиванья** (Časopis šití i wyšívání).

Lékařství má čtyry časopisy: **Другъ здоровья** (Přítel zdraví), **Терапевтическій Журналъ** (Časopis hojictwí), **Журналъ ветеринарной медицины** (Časopis dobytčího lékařství). Poznáménám: **Лебедѣва Рецептура** (Receptura), **Коралева Ученіе о женской жизни** (Učení o ženskémъ životě), **Zaděpina о постной и скромной пищѣ** (O postní i skorné stravě). Wyšly tři knížky Medicinského encyklopedického Leksikona.

Knihy učebné vycházejí svýmъ pořádkem. Mezi nimi poznáménám: **Pawlowského Русскую Географію** (Ruský zeměpis, dvě části), **Учебныя руководства для военно-учебныхъ заведеній** (Učebné ruční knihy pro wojensko-učebné ústavy), **Русскую Грамматику для Русскихъ** (Ruskau Grammatiku pro Rusy) Polowcowa.

Mezi dětskými časopisy zmiňuji **Звѣздочку** (Hvězdičku) i **Библиотечку для воспитанія** (Biblioteku pro wychowatelstvo).

Knihy pro národní čtení pořád více se rozmnožují: **Сельское чтеніе** (Selské čtení), wydáváno w аuctаstenstwi nejlepšíchъ našichъ литераторůw; Polawoj wydává **Исторію Петра Великаго** (Historii

Petra velikeho), Lambin vydává to samé Живописное обозрение (Malebné přehledy) pokračuje dále i t. d.

Naše časopisná domácí čtení kromě nowin jsau: Москвитянинъ (Moskwitanin), Библиотека для чтения (Biblioteka čtení), Отечественныя записки (Wlastenské zápisky), Современникъ (Saučasnik), Смыслъ Отечества (Syn Wlasti), Маякъ (Swětlarna) atd. Každý se vydává od 15—35 archů měsíčně: chtěj čísti neb nechťej. Z časopisůw vládu wydávaných prwní místo zabírá Журналъ Министерства Народнаго Просвѣщенія (Časopis Ministerstwa národní oswěty), Внутреннiй дѣлъ (Wnitřních záležitostí) i Государственныя Имущества (Státních statků), poslední vychází posawad po šesti swazcích na rok. Žadatelé poznati podrobně obsah těchto časopisů, nahledněte w časopis Ministerstwa národní oswěty, tam najdete wyčtení, ano i skrácení všech znamenitějších statí w nich umístěných, já pak řeknu toliko to, že se w nich uměstují celé knihy, romány, dramu i t. d.

I. S.

W Berlíně 15. ledna 1844.

Wsácný host, po kterém ste mi psáti račil, wracuje se přes Prahu domů. Honicímu často myslí po smutné, při celé krásce, krajíně české, občerstvujícimu při každé okoličnosti w paměti, city poznane w obcowání se wskřesiteli nowého duchowního žiwota w Čechách — žžko při tak dobré příležitosti, nepsati i neposlati s počátkem nowého léta pozdravení i přání těm, kteří zaswěcením se i usilowáním svým připravují budauci osud i štěstí národu swého. Nemůžete sobě předstawiiti, jak mnoho příjemností mi činí nejdrobnější zpráva o prospěšném následku předsewzetí praotcůw českých. Citím, že kdyby rovným srdcem, jak nyní Poláci i Češi, šla všeccka pokolení slowanská k sobě — žeby se blaho všudy osazowalo — blaho shoďující se s láskau křesťanskau, které zajisté bude hlavním cílem rodu lidského wůbec. — Známost s ctihodným Wukem nad obyčej mi byla milá i žádána. Jest to muž, nesaucí na twaři i w celé postavě swé známku charakteru swého. Nezawedlť se w usilowáních swých. Potomstwo oddá mu tu za ně náhradu, kterau znající ho blíže nyní mu ze srdce oddává. Posílám Wám po něm poslední dvě knížky Denníka Ministerstwa národní oswěty i jednu Ministerstwa wnitřních záležitostí, wice posud nepřišlo. Co se naději našich w Poznańsku z ohledu založení uniwersitětu národního w městě samém Poznání týče, nemile sme byli dotknuti kráľowskau odpovědi na poslední sněm, odřikající založení podobného ústawu — a to z přičiny nedostatku způsobných k tomu učitelůw Poláků i nedostatečného počtu

utěšav, kteříby v něm účastni býti mohli, zvláště že jsouce rodem z království polského, podílu v tom mítí by nemohli. Z našich někdejší myslí, že utvoření takového ústava, tvoří i lidi, i jest takových, ač mladých, postačitelný počet; počet pak posluchačů ze sameho knižetství Poznaňského i Prus západních, ano i z horního Slezka bylby k udržení ústava až příliš postačitelem. Snadnější by bylo nejednomu jíti v universitét Poznaňsky, než do Krakowa neb do Berlína, jak mile by se to s menším nákladem peněžným státi mohlo. Literatura naše postupuje zdárně. *Trentowský*, professor filosofie v Badenském universitétu ve Fryburgu, psavši posud po německu — píše nyní po polsku. Mimo *Pedagogiky*, kterou nazval *»Chowanna«* ve třech velikých dílech, vydal *»Cybernatiku«* t. j. umění zemského řízení čili vlády, rozpravu umístěnou v měsícném spise *»Rok 1843,«* *»O srovnalosti filosofie s teologií.«* V tisku se nachází nyní jeho *Logika*, kterou nazval *»Myslinia«*, ve 3 dílech vyjde v tom měsíci. *Trentowský* píše pěknou polštinou, s neslýchanou lehkostí, snad s příliš velikou lehkostí, skrze co práce jeho nosí na sobě známku spěchu, a pro práce filosofického obsahu není pochvalau. *Napoleon Kamiński* vydal v knihkupectví Stefaňského první svazek: *»Filosofie ekonomie materialní lidské společnosti,«* dílo stavené na nejnovějších ponětích filosofie i teoriích zemského vládatství. Spis *»Rok 1843«* vycházející s počátku předešlého roku v knihkupectví Kamiňského v Poznání — určen pro rozprawy naukové v cele umístěné, zavírá rozprawy vážné z oboru nauk, zvláště filosofických, politických, historických, literárních i pěkných umění vůbec; mimo to známosti místné co se tkne snažení ducha. Vyšli 4 svazky, 6 dělá jeden díl. Kromě zmíněné rozprawy *Trentowského*, obsahují následující: *»Stanovisko poštův v společnosti Goščiňského*, *O spojení snah i prací naukových Augusta Cienkowského*, známého pisáře mezi filosofy německými; *O odvaze civilní Karla Libelta*, jednoho z nejschopnějších i nejvzdělanějších spisovatelů polských; *»Přehled literatury slovanské 1842. W. Cybulskeho*; *»Popatření z historie na stanovité Slovian Jindřicha Moračenského*, spisovatele *»Dziejeow Rzeczypospolitej polskiej do 15 wieku, Poznani 1843;«* *»Wšeobecný zárys nauki Towiańskiho* od J. M.; *»Poněti národnosti Rymarkiewicze*; o reformách *saučasnych we Francii*; *»První dojmy cestujícího Wlad. Wężyka*, spisovatele *»Podrózy na wschodzie»* (Cesty na východě), a několik jiných politických, literárních atd. maličkostí. Jiné časopisy udržují se ve svém stano-
višti, i známy jsau učené veřejnosti české. V knihkupectví Stefaňského vyšli mimo to: *»Pamiętniki Franiśka Karpińskiého,«* známého poety polského z časův krále Stanislawa Augusta, vydané z rukopisu p. Juliana Moračewského. *»August z Kości«* — dramat bez konce —

bezejmenného spisovatele. »*Powieści Czajkowskiego*,« nové vydání. W nowém knihkupectví vydává hrabě Račýnský pokračování »*Pamiętników do historii polskiej*,« též přetiskuje vážné dílo Tadeáše Čackého: »*O prawach polskich i litewskich*,« vyšel díl první v 4tu. Tamtéž knihkupec tiskne nyní »*Poezye Berwińskiego*,« známého již chvalně spisovatele »*Bogunka*« čili pověstí velkopolských. Poezye ty skládají se z veršův rozmanitého obsahu i formy, i z jedné větš básně pod titulem »*Don Juan wielkopolský*.« Jest to satyra w několika pismach na zwyczaj i obyczaje, život i obcowání wyżších swlášť domácych i salonských społeczności Poznańskich. Berwiński má mnoho schopnosti i newředni básnickau wlohu. Mnoho w básni té, již znám dílem z rukopisu, nachází se věci důwtipných, wybórané daných. Není to však předce básně odpovědná našim žádostem, našemu duchu. Satyra se přežila, newywěrá dawnějšího wplywu, rozzměchuje, ale nenaprawuje. Satyra přestěhowala se nyní w radikalism, práwy z něho wydobytymi i opřeným na nich domněsím napravujem wady společenské; wystawěním pak plodůw básnických sotwa toliko na wielkých historických udalostech, na prawdziwém charaktere i ducha národním osnowaných podnesti můžem úmysly k šlechtetnějšímu snažení i očištění je zdobnostech salonowych intrig i pletek, ješto se tam wšudy rodí, kde nemáš buď wyżších aučelůw života, neb prawdziwego wzdělání, a o tom pochybowati nelze w Poznańsku. Spisowatel tedy dle mého zdání se wybral trochu posad se swan satyričnau básni. Ne šumowiny marného obcowání w salonech, ale pramen čistý, plný, záživný života národního bráti nám třeba za předmět národního básnictwí. W ohledu tom nikdo nyní Vincentému Polowi se newyrowná. Nejznamenítějším z posledních skládání básnické naší literatury jest »*Przedmów Gałyńskiego*.« Buďte zdráv Wáš

W. Łukowický.

2. Nowé knihy české.

(Ceny we stříbře.)

1. Časopis pro katolické duchow. Wydawan od kniž. arcibisk. Konsist. Pražské. XVII. ročník. Sw. 1. wel. 8. 1844.
2. Pouučné listy pro polní hospodáře a řemeslníky w Čechách, wydawané od cis. kr. vlast. hosp. spol. Sedmý ročník sw. 1. 6 kr.
3. Archiv český, čili staré písemné památky české i morawské. Z archivůw domácych i cizích sebral a wydal Fr. Palacký. Díl III., sw. 1 a 2. W Praze 1844.
4. Doktor Faust. Starožitná powěst w dewíti zpěwích. Od Šeb.

Hněvkowského. V Praze 1844. Tisk kníž. arcib. knihtiskárny. Str. 186 w 12. Seš. za 24 kr.

5. Sáček s penězi. Z německého F. Neika přel. J. Sommer. V Praze 1843. Tisk Anny Špinkové. Seš. za 10 kr.

6. Bibliotéka mládeže. Spisek k poučení i k obveselení. Wydáván od J. W. Wlasáka. Dílek třetí. V Praze 1844. Nákl. Jaroslawa Pospíšila. Str. 70 I. w 12. Seš. za 8 kr.

7. Pomněnky na rok 1844. V Praze, tiskem a ve skladu Jar. Pospíšila. Str. VI a 61. w 32. S podobiznau Jeho C. K. Wysosti Arciknížete Štěpána a s winětkau, za 30, 15, i za 12 kr.

8. Čarodějnice aneb: Bůh dopustí — ale neopustí. Powídka pro rodiče a mládež. Wzdělal Petr Mil. Weselský. V Praze. Nakladem Mart. Neureutra. Str. 250 w 12. Seš. za 20 kr.

9. Zásoba ku předpisům a diktování, čili rozmanité užitečné wědomostí z historie, geografie (sic), přírodopisu atd. od J. P. Pribíka. V Praze 1844. Tisk Jar. Pospíšila. Str. 174 w 8. Seš. za 16 kr.

10. Naučení pro lid obecný o domácích jedech a kazijedech. Oddělení II. Sešitek 2. O jedovatých rostlinách w Čechách, na Morawě, w Slézku a na Slowensku rostaucích, Od Dra. Karla Amerlinga. Nakladem uměleckého skladu Wáclawa Merklasa. S černými rytinami za 20 kr., s malowanými za 26 kr.

11. Promyslný posel. Wydáván Drem. Karlem Amerlingem. Část první. Lučba čili chemie řemeslná. Sw. 13. Seš. za 6 kr.

12. Křížová Cesta dle pobožného kněze Leonarda a Partu Maurizio, wzdělána od P. Fr. Gabulky. Čtvrté wydání. V Praze 1844. Tisk Jar. Pospíšila. Str. 38 w 12. Seš. za 4 kr.

13. Wojtěch Strašil, aneb: po třech letech u sosnowého kříže. Romantická powídka od F. J. Hoffmanna, zčeštěná od J. W. Sommera. V Praze 1844. Tisk Anny Špinkové. Str. 56 w 12. Seš. za 12 kr.

14. Černý Jánoš, aneb: tajná sklepení Benátská. Historický obraz z první polowice šestnáctého století. Dle Jindřicha Waldena, přeložil J. W. Sommer. V Praze 1844. Tisk Anny Špinkové. Str. 147. w 12. za 20 kr.

15. Ze sedmi ta nejskaredější. Weselohra w 3 jednáních s předebrá od Angeliho, přeložil Jan Nep. Štěpánek. V Praze 1844. Tisk Anny Špinkové. Str. 89. w 12. Seš. za 12 kr.

16. Tichý Jindřich. Dárek pro milau mládež. Podlé Gustava Nierice od Frant. B. Tomsy. V Praze 1844. Tisk kníž. arcib. knihtiskárny. Str. 156. w 12. za 16 kr.

17. Mladý bubeník, aneb: zdárný syn. Powídka z našich dob pro mládež podlé Gustava Nierice od Fr. Boh. Tomsy. W Pr. 1843. Tisk K. W. Medana. Str. 113. 12. za 20 kr.

18. Zábavy nedělní, čili: prstonárodní vyučování w silospytu. Od Dra. F. S. Kodyma. Část první. Sw. 2. za 10 kr.

19. Básně Vincencia Furcha. Swazek druhý. W Holomauci 1844. Tisk Aloysia Škarnicla. Str. 101. w 16. Seš. za 20 kr.

20. Templáři w Čechách. Od Pr. Chochelauška. Díl III. W Pr. Tisk M. J. Landaua.

21. Masopůst. Kukátko, postawené w hluku a tisiu Pražského žiwota. Od J. K. Tyla. (Dle Kwětu 1839.) W Praze 1844. Tisk. Jar. Pospíšila. Str. 32. Seš. za 6 kr.

22. Rybářské děwce z Helgolandu. Dárek pro milau mládež. Podlé Gustava Nierice od Fr. B. Tomsy. W Praze. Tisk. kniž. arcib. knihtiskárny. Str. 127. w 12. za 16 kr.

23. Witězství křiže. Šestero duchowních řečí, wzdělaných dle Jiřího Saffenreutra od Eugena K. Tupého, kněze Premonstrátského. W Praze 1844. Tisk Jar. Pospíšila. Str. 90. w 12. za 16 kr.

24. Kwětný wěneček, školním dítkám k slawnostem uwitý, od W. A. Pohana. W Praze 1844. Tisk Anny Špinkové. Druhé wydání za 30 kr.

25. Nedělní kazani, od Františka Hawránka. Sw. první. W Pr. Tisk Anny Špinkové. za 48 kr.

26. Protichůdci. Báseň od Wáclawa Nebeského. W Praze 1844. Tisk Jarosl. Pospíšila. za 10 kr.

27. Katolická modlitebni a poučující knížka pro mládež od J. M. Pohorelého. S obrázkem. Newázaná za 14. Seš. za 16, w kůži wáz. za 24 — 30 kr.

Na Slowensku wyslo:

28. Čitanka, kniha pro mládež we školách slowenských, od J. Kollára. Druhé wydání.

29. Smrt a wěčnost we swětle ewangelium, od Dan. Martinyho.

30. Oswiceny křestan ew. od Stěp. Lešky.

31. Přemýšlowání o dokonalosti křestanské, od Komenského.

32. Nedělní, swáteční a příležitostné kázně a řeči k napomození pobožné národnosti od Jana Kollára, staršího seniorální církwe ew. Pešťansko-Budinské. Díl druhý. W Budieš 1844.

Ž á d o s t.

Niže psaný zánázi se již po 20 let sbíráním památnosti *Náchodských* (města, hradu i panství celého) a *Jaroměřských* (i jeho žořowních obci: Dolan, Čáslawek a Hofenic), jichžto nemalau zásobu pohromadě chowá; a však dříve nežli k pořádnému jich sestawení a sepsání se přičini, žádá snažně o zdělení wšelikých, potud netištěných památek nadřečených dwau měst a panství se týkajících.

Jos. Myslimír Ludvík,
duch. pastýř we Studnici u Náchoda.

XIII.

Zpráva o českém Museum.

(Od počátku Ledna až ku konci Března 1844.)

S p o l e č n o s t.

W třídu *činných audů* wstoupili: 1) složením jistiny základní 200 zl. stř. Jeho Exc. pan *Robert starohrabě Salm-Reifferscheid*, c. kr. gub. mistopresident a ředitel nejvyššího purkrabství v Čechách; 2) uwolením-se k ročnímu podatku po 20 zl. stř. Jeho Jasnost p. *Hugo Karel kníže a starohrabě Salm-Reifferscheid*; *Jan hrabě z Nostic-Rieneck*; *Jan starohrabě Salm-Reifferscheid* a *František starohrabě Salm-Reifferscheid*; 3) whodnými příspěvky k látkám: paní *Paulina Helfferova Desgranges*.

W třídu *prispívajících audů* wstoupili: 1) zawázáním se k ročnímu příspěvku po 5 zl. stř.: p. *Josef Micksch*, horní inspektor w Plzni; p. *Jan Eisenhut*, kaplan senior tamtéž; p. *Karel Hieronym Nera*, měšťan a obchodník w Liberci; p. *Antonín Beran*, privatier u Pyramidy; p. *Aloys Ladisl. Janata*, kaplan w Čáslawi; p. *Wáclav Wondra*, kaplan w Peruci, a p. *Kajetan Nádherný*, c. k. direktor registratury guberniální w Praze; 2) whodnými příspěvky osobními p. *Jan Hulakovský*, c. k. guberniální accessist w Praze. Týž jest i sbírajícím audem.

W látkách zaslali:

1. *Pro sbírku rud a kamenelín*: činný aud, p. dworský rada Dr. *Hoser*, sbírku kopanin; — p. *Karel Saatz*, právní na pauství Uslíckém a Lemberském: kamenělý hwězdejs, 1 kalcedon, pak 2 jizerky uherský granát, částici hlazených safirů, rubínů a jizerců, pak 3 swlátní stwůry oblátek.

2. *Pro sbírku živočišnou*: p. *Jan hrabě Salm* a jeho syn *Frant. hrabě Salm*: sbírku konchylí s rozličnými jinými ptirodinami.

3. *Pro knihovnu*: čestný aud, p. státní rada *Petr Köppen*, swé: 1. Russlands Gesammtbevölkerung im J. 1838, Skt. Petersburg 1843; 2. Разборъ совокупнаго Числа Населенія: Теорія Фанасова, С. II. 1843; 3. Uiber die Zahl der Nichtrussen (Нисородны), S. Petersburg. 1843; a 4. Uiber nichtrussische Bevölkerung der Apanagengüter 1843; — p. *Jaroslav Popelitz*, majitel knihtiskárny w Praze, ze swého skladu následující knihy: 1. Německá mluwnice od Jana Sykory, w Praze

1844; 2. Katolická modlitební a poučující knížka od Jos. Pohorělského, w Pr. 1843; 3. Černohorci, pověst z nowějších částí od Prokopa Chocholauška, w Pr. 1844; 4. Trawiś, novella španělská od P. Chocholauška, w Pr. 1844; 5. Poslední Orebta od J. E. Wocda, w Pr. 1843; 6. Ženská lest od Jana Přibramského, w Pr. 1843; 7. Jarobněw z Hrádku od Jana z Hwěsdy, část třetí, w Pr. 1843; 8. Podívané přibody pana Prášila, w Pr. 1844; 9. Bibliotéka mládeže od Jos. Wlasáka, dílek 1—3tí, w Prase 1843; 10. Kwěty, národní zábavník pro Čechy, Morawany, Slowáky a Slezany. Desátý ročník 1843; 11. Wišťastwi kříže od Eugena K. Tupého, w Prase 1844; 12. Zásoba ku předpisům a diktování od Jana Pr. Přibíka, w Pr. 1844; a 13. Masopust, kukátko postawené w hluku a tísni Pražského žiwota od J. K. Tyla, w Pr. 1844; — p. *Karel Amerling*, Dr. lékařství a učitel promyslné školy w Prase, 12tý swazek swého Promyslného posla, w Pr. 1844; — p. *František Xav. Jan Mašek* swau: »Neue Theorie des Holabrückenbaues nach Modellen, Prag 1844;« — c. k. *hospodářská společnost w království českém*: swůj Hospodářský kalendář-weliký i minuci, obojího 1 wýtisk w české a 1 w německé řeči; — p. *Frant. Daucha*, kněz cirkewní: »Thomsonowy Počasy, w Pr. 1843; — *jedn. ku powzbuzení průmyslu w Čechách*: od ní wydáwaný časopis »Encyklopädische Zeitschrift des Gewerbswesens« w Pr. 1844 (sw. 2—5tý); — p. *Petr Miloslav Weselský*: od něho wydany »Horník, almanach na rok 1844, na Horách Kutných;« — p. kustos starožitnosti *Josef Hellich*: »Koppa gruntowní a dokonaly regiment zdrawi, w Prase 1535« s rukopisnými přidawkami; — *Museum Francisco-Carolinum* w Linci: »Siebenter Bericht nebst der vierten Lieferung der Beiträge zur Landeskunde von Oesterreich ob der Ens und Salzburg, Lintz 1843;« — p. *Bohumír Ladislav z Rittersheimu* swau dissertaci »De epilepsia« w Pr. 1844; — p. *Jan Přibík*, učitel w Berauně, swau Zásobu ku předpisům a diktování, w Pr. 1844; — p. *Josef Rošlapil*, kaplan w Dobrušce: Niederteutsches Gebethbüchel, Rostok 1510; — přispíwající aud, p. *Jan Karel Škoda*, kaplan tejský w Prase: Ježíš Kristus wzor dokonalosti, w šesteru postních řeči w Prase 1843;« — přispíwající aud, p. *M. Dr. Cyrill Kampellk*, swé spisy: »Čechoslowan, čili národní jazyk w Čechách, na Morawě, w Slezsku a Slowensku, w Pr. 1843; a Částky česko-slowanského jazyka w obrazcích, w Pr. 1842;« — p. *Vincenc Wacha*, kamenopisec w Prase ze swého skládu: »Erzählungen aus der Vorzeit und dem Mittelalter Böhmens von J. Müller mit 14 lithograph. Bildern, Pr. 1844;« — *král. česká společnost nauk*: »Handbuch des Königreichs Böhmen für das Jahr 1844;« — p. *Emanuel rytíř Kratochvíle z Kronbachu*, pens. dworský úředník, swé: »Tableaux d'une partie du Royaume de Galicie — Darstellungen

aus dem Königr. Galizien« s 30 illumi. obrazy; — ctihodný *Worsulinský konvent Kutnohorský*: »Dějepis kláštera Worsulinského na Horách Klutnách,« w Pr. 1843 (1 výtisk w české a 1 w něm. řeči); — p. *Pavel W nauček*, měšťan a sládek Pražský: »Pomněnky bálu českého na rok 1840—44« (listek a čtyry knizečky); — p. *Sebestián Hněvkovský*, pens. purkmistr Pollšský, svůj spis: »Doktor Faust, starožitná pověst w dewiti zpěwích,« w Pr. 1834 (skwostný wýtisk w kožené vazbě); — p. *Karel Mensinger*, kaplan w Králově Městci, swáu »Pobožnost křížové cesty« w Pr. 1844; — p. *Wojtěch Koněwka*, kvestor university w Gryfswaldě: *Лекхконъ слашенороссей и именъ Талькованіе Памяы Верынды, въ Кіевъ. (1627)*; — činný aud, *knihkupectví Calveské*, ze swého skladu: »Praktische Anweisung zur Fassenzucht v. Ant. Schönberger, Pr. 1844; — p. Dr. *Legis Glückselig*: Kirchenkalender v. Kaspar Goldtwurm Athesinus; — p. *Ignác Jakt*, kanow. konsist. rad., syn. examin. i notář w Litoměřicích, svůj »Jahrbuch für Lehrer, Aeltern und Erzieher. Eilfter Jahrgang 1844, Prag;« — přispíwající aud, p. *Aloys Šembera*, professor řeči a literatury české w Holomauci: »Posel z Morawy aneb domácí, měšťanský a rolnický kalendář 1844, w Brně; — p. *Vincenc Furch*: swé »Básně« druhý swazek, w Holomauci 1844; — p. *Milowan Spasić*, právník w Srbském Bělehradě: *Сборникъ закона и уредба и уредбены указа изданы у княжеству Србскомъ, у Београду 1840.*

4. *Pro sbírku rukopisů, listin a rytin*: p. *Martin Cínka*, posluchač filosofie: »Powiesti Salomaunowy,« list na pergameně co zlomek biblí z 15. věku; — p. kustos starožitnosti *Josef Hellich*: nový diplom Pražského měšťanstwí; — p. *Jan Příbík*, učitel w Berauně: *Novus Atlas geographicus Wilhelmi et Joannis Baevv. Amstelodami 1631*, a svůj spis »Most císaře Ferdinanda w Berauně 1842;« — přispíwající aud, p. *Jan Karel Rojek*: 1. Přepis nápisu na paciřkálu w Hrádku řd L. 1400; 2. Saudní jednání o čarodějnici r. 1572; a 3. List zachowací od magistrátu města Těšina w Slezku, český na pergameně s pečeti; — p. *František Sudimir Letinský*, kancelista w Dlaškowicích, přepis diplomu powýšení Zděnka Hrzana z Harasowa do stawu hraběcího, řd r. 1624; — p. *Antonín Laudil*, kostelník hlavního chrámú sw. Mikuláše na Maléstraně w Praze: »Hildegarða, manželka Karla welikého,« činohra řd Ant. Laudila; — p. *Jan Heyrowský*, knížeci Šwarcenberský polesný w Hluboké: Wyobrazení erbu Kaplířů z Suławic; nacházejícího se na někdejším hradě (baště) Wimberském, a přepisy několika znamenitých psaní ze 17. stol. z moráwských archivů.

5. *Pro sbírku mincí a medailí*: p. *František Seidl*: 9 malých mincí stříbrných a 20 měděných; — p. *Jan Příbík*, učitel w Berauně, falešný groš mišenský; — p. *Jan Holáubek*, c. k. poštovní expeditör

w Bělé: 3 malé mince stříbrné, 12 měděných, 2 mosazné a 1 falešný groš mišenský; — p. *Antonín Laudil*, kostelník u sv. Mikuláše na Maléstraně, 2 malé stříbrné mince; — páni *stanové Štyrští*: broncowa medaili na 21té shromáždění německých přírodopysatelů a lékařů w Hradci Štyrském; — p. *Karel Saatz*, právní na panství Uslickém a Lemberském, 6 starých stříbrných minci; — činný aud, p. *Michal Josef hrabě Althann*, c. k. komorník, pán na Grulichu a Swojčicích, stříbrnou medaili bitau ke 50tileté slavnosti posvěcení na kněžství p. Josefa Knauera; — přispiw. a sbírající aud, p. *Jan Hulakovský*, cis. kr. gub. akcessista, 4 staré stříbrné groše české a jeden cizozemský;

6. Pro sbírku starožitností: p. *Antonín Martius*, pastor w Šönbergu w Sasku, starohylau střelu, nalezenau w Držwicích u Chebu; — p. *Pavel Žák*, zámečník w Praze, ozdobný zvonček s nápisem l. 1556 a starožitnou pozlacenau makowici; — p. *Gustav hrabě Kalnoky*, c. k. komorník: hliněné poprsí, figura z písečného kamene a zlomek jakéhosi náčiní též z pískowce, vše wykopané u sánku Letowického w Brněnském kraji na Morawě; — p. *František Seidl*: mosazné pozlacené slunečné hodiny od r. 1596 a starau střelu; — čestný aud, p. *Bedřich hrabě Berchtold*, broncowa modlu wykopanou w Morawě mezi Buchlowem a Hradištěm, a pár lyčených stěwici z Bělehradu Srbského; — p. *František Petera*, farář w Bělehradě, kamenný mlát, nalezený w Bydžowsku; — p. *Karel Saatz*, právní na panství Uslickém a Lemberském, broncowa sošku z Pompeji.

Do pokladnice českého Museum na vydávání dobrých,
knih českých, přijmím

M A T I C E Č E S K É,
složili

ode dne 1. Ledna do 31. Března 1844:

Pan *Bernard Rost*, studující w Praze, 5 zl. — p. *Josef Hüttl*, pisár lesnický w Mnišku, 5 zl. — Slečna *Isabella Bousifetowa* z Moricouru, 10 zl. — Slečna *Marie Jiríčková* z Blowic, 10 zl. — p. *Jan Herčík*, strážmistr w Nymburce, 10 zl. — p. *František Pros*, aktuar w Kolíně, 30 zl. — p. *Josef Peterka*, farář w Bakowě, 10 zl. — p. *František Blahorod Wolan*, studující z Hrubého Rohozce, 10 zl. — p. *Josef Wlastimil Svoboda*, sládek tamže, 10 zl. — p. *Tomáš Nowotný*, nájemník dworu na Libějicku, 10 zl. — p. *František Čermák*, kaplan w Mladé Boleslawi, 10 zl. — p. *František Těšínský*, benefi-

cient w Kostomlatech, 10 zl. — p. *František Schaj*, gymnazialní adjunkt, 10 zl. — p. *František Šir*, studující w Praze, 10 zl. — wika-
riat *Turnovský*, 30 zl. — p. *Karel Meergans*, subst. radda w Liberci,
5 zl. — p. *Jan Jerábek*, farář w Bečově, 20 zl. — p. *Antonín Husák*,
bohomytec w Praze, 5 zl. — p. *František Kaška*, ingénieur při žele-
zné dráze, 10 zl. — p. *Wáclav Kaudelka*, úředník při silnicích,
10 zl. — p. *Josef Talský*, kontribuční w Čáslawi, 10 zl. — p. *Josef*
Sápek, měšťan Pražský, 10 zl. — p. *Josef Kust*, kaplan w Nowémě
na panství Kolínském, 10 zl. — p. *Jan Wratislav Čermák*, důchodní
w Kolíně, 10 zl. — p. *Karel Čestmír Knyrs*, kandidát doktorství
práv, 10 zl. — p. paní *Marie Wlastimila Sauckowa* w Kolíně, 10 zl.
— p. *Wáclav Holček*, kancelářský w Kolíně, 10 zl. — p. *Wáclav*
Dobronil Zeman, kontribuční w Kolíně, 10 zl. — p. *Josef Hufrichter*,
doktor lékařství w Praze, 10 zl. — p. *Jan Perner*, c. k. vrchní in-
génieur při železné dráze, 10 zl. — p. *Wilém Čermák*, c. k. ingénieur
při železné dráze, 10 zl. — p. *Ferdinand Kučera*, bohomytec w Pr.,
5 zl. — p. *František Tvrdý*, důchodní w Liblíně, 10 zl. — p. *Jan*
Hendrich, kasír u hraběte Karla Kinského, 10 zl. — p. *Antonín Wel-*
ner, doktor práv a advokát w Písku, 10 zl. — p. *Josef Menzl*, logik
w Praze, 5 zl. — p. *Josef Kučera*, kaplan w Železném Brodě, 10 zl.
— p. *Joachim Jindra*, kaplan w Hradišti, 10 zl. — p. *František Rezáč*,
kaplan w Hostauně, 10 zl. — p. *Antonín Fülleky*, auskultant při ma-
gistrátě Králo-Hradeckém, 10 zl. — p. *Jan Palacký*, studující
w Praze, 5 zl. — p. *Jan Hostivít Husák*, správce winopalny w Land-
škrone, 5 zl. — p. *František Hladký*, kaplan w Krepisích, 10 zl. —
p. *Antonín Špolc*, doktor práv w Praze, 10 zl. — p. *Karel Helminger*,
doktor práv w Praze, 10 zl. — p. *Josef Kohaut*, radda we Skuci,
10 zl. — p. *Ferdinand Boháč*, c. k. ingénieur při železné dráze, 10
zl. — p. *František Červenka*, c. k. ingénieur při železné dráze, 10
zl. — p. *Karel Barichar*, c. k. ingénieur při železné dráze, 10 zl. —
p. *František Golc*, cis. kr. ingénieur při železné dráze, 10 zl. — p.
Emanuel Lego, c. k. ingénieur při železné dráze, 10 zl. — p. *Wáclav*
Perner, mlynář w Labské Tejnici, 10 zl. — p. *Josef Kohleus*, kaplan
we Wlašimi, 10 zl. — p. *František Klučák*, redaktor Wcely w Praze,
10 zl. — p. *Karel Hyna*, zámecký kaplan w Nížbořích, 15 zl. — p.
Josef Stoklasa, farář w Klenowicích, 10 zl. — p. *Wáclav Pechar*,
důchodní w Kostě, 10 zl. — p. *Josef Kopecký*, kaplan w Bojanowě,
10 zl. — p. *František Škrivan*, doktor lékařství w Mezeříči, 10 zl.
— p. *Miroslav Kalab*, studující w Mezeříči, 10 zl. — p. *Antonín*
Novák, kaplan w Libáni, 10 zl. — p. *Ludvík Černěcký*, doktor lé-
kařství w Lublíně, 10 zl. — p. *Adolf Ferdinand Hejrovský*, studu-
jící, 10 zl. — p. *Peregrin Novák*, kaplan w Nowém městě, 10 zl. —
p. *Jan Kozák*, právní w Dolních Kralowicích, 10 zl. — p. *František*
Brauner, doktor práv a vrchní, 10 zl. — p. *František Paleček*, stu-
dující w Kolíně, 10 zl. — p. *Vincenc Karabáček*, studující w Kolíně,
10 zl.

Dohromady 695. zl. na stříbre.

Redaktor: *Jan Er. Wocel*.
(Bytem w dlouhé třídě, číslo 726.)

Č A S O P I S
ČESKÉHO MUSEUM.

OSMNÁCTÝ ROČNÍK.

SWAZEK TŘETÍ.

W PRAZE,
NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.
1844.

Tisk a paprz z c. k. dworní knihtiskárny synů Bohumila Házce.

I.

Zlomky ze Shakespearovy truchlohry

„Romeo a Julie.“

Sděluje Frant. Daucha.

1. Druhého dějství výstup třetí.

Pokojík Lorenzův. Rozednívá se.

Bratr LORENZO s košíčkem vystoupí.

LORENZO.

Směje se šeré jitro noci w twář,
I wraubí východ prauhowitá zář.
Uhýbá se již temno zemdlené
Dni z cesty, Jasonem osvětlené.
Teď, než wřelého slunce oko žhaucí
Wyjasní den a zhlití rosu mraucí,
Nasbírám bylinek, jenž rány hojí,
I jiných, jenž se tajně s jedem poji.
Zem, — matka přírody i její row, —
Wrhá svůj plod zas w lůna svého krow,
A dítky, ježto z ní pocházejí,
Na nádrách jejích se napájejí:
Mnohé, jež kráslí štědré matky dar,
Wšak žádné, jež by zcela bylo w zmar.
Nerost i bejlí má své mocnosti,
Jenž dřímají w jich skryté wnitřnosti;
Není tak špatný žádný země plod,
By něčím dobrým nebyl zemi whod;
Wšak věc i dobrá užíwáním zlým
Spurná se zpauzí blahým silám svým.
Tak někdy ctnost newčasnu kalí mrak,

*) Truchlohra ta, z které již w 33. čísle »Květa 1843« malý zlomek we zkrácenosti sdělen byl, k tisku jest připrawena. R.

An chybu druhdy šlechtí činu znák.
 Spočívá zhaubný, smrtonosný jed
 W malinkem kwítku tak, jak léku med;
 Neb jeho vůní člověk okřívá,
 Však okusiw jej, k smrti zemdlívá.
 Tak w srdci lidském stále w boji jsau
 Dwa spurné žiwly — zloba s dobrotau;
 A jestli horší wítězně se zpírá,
 Bylinku rychle smrti rak sežírá.

(ROMEO *wystaupí.*)

ROMEO.

Aj dobré jitro!

LORENZO.

Pozdraw Bůh! Co je?

Či řeč tak z rána mne pozdrawuje? —
 Jistě ti, mládče, bauří hlawa twá,
 Že déle w lůžku pobyť ti nedá.
 Starost na stráži w oku *starce* bdí,
 A w bytu péče sen přetěžko dlí;
 Než kde *mladost* neswadlá má swůj stánek,
 Tam zlatým žezlem tichý włádne spánek.
 Swědčí twá návštěwa tak z rána hned,
 Že myslí nepokoj tě z lůžka zwed'; —
 Či w noc tu, dobře-li jsem uhodnul,
 Můj Romeo snad s lůžkem se minul?

ROMEO.

Tak jest; lepší jsem slasti dnes nabył.

LORENZO.

Uchowej Bůh! snad s Rosalínau's byl?

ROMEO.

Já s Rosalínau? otče, nikoli,
 Pustil jsem jmeno to, i se vši newolí.

LORENZO.

Toť hezké, synu! Však kde's potrwal?

ROMEO.

Chci říci hned, bys dwakrát se neptal.

Na plesu jsem dnes u odpůrce byl,
 Kde z nenadání mne kdo poranil,
 Jež také ranil já. Však ranění
 Tvůj swatý úřad w blaho promění.
 Není w mém srdci zášť; neb prosba má
 I nepříteli mému blaho dá.

LORENZO.

Bud'te zřetelná, synu, slova twá;
 Jaké wyznání, pomoc takowá.

ROMEO.

Wěz tedy již: zadal jsem srdce swé
 Překrásné dceři Kapuletowě;
 Ona mně rovněž srdce zawdala,
 I chcem', by řadem církwe swázala
 Nás ruka twá. *Jak* jsme se spatřili
 A sliby swé přísahau ztwardili,
 Powím ti pak: buď jen w tom nakloněn,
 Bys nás zasnaubil ještě w tento den.

LORENZO.

Pro Bůh, mladíku, kam jsi stálost dal?
 Jest Rosalína, již tak's milowal,
 Už z myslí twé? Tak láska mladická
 Jen oči jala, a ne prsa twá?
 Jak často myly slzy žírawé
 Pro Rosalínu bledé twáře twé!
 Jaké to bolných žalů přiwały
 Twé lásky kwětný luh rozrýwaly!
 Hle, tmí se ještě slunce wzdechů kalem,
 A wuchu zní mně twým přebědným žalem;
 Widí na twáři twé pósud můj zrak,
 Jak ji hálí předešlých slzí znak;
 W prsau-li twých se pláč a smutek zňal,
 Pro Rosalínu swau jsi ho jen znal!
 A teď? — Promiňme ženské slabosti,
 Nemá-li mužský wice stálosti.

ROMEO.

Wždy's mne pro Rosalínu kárával.

LORENZO.

Jen, že's ji nerozumně miloval.

ROMEO.

Welel's, bych se té lásky odřekl.

LORENZO.

Ne však, bys opět jiné podklesl.

ROMEO.

Odpust! Ta, již *teď* srdce miluje,
Za lásku láskau mně odměňuje; —
Nebyla druhá tak.

LORENZO.

Ba, věděla,

Že láska twá stálosti neměla.

Wšak pojď, mladý třeštlíku, pojdiž jen,

Jsem *pro věc jednu* k tomu nakloněn:

Snad sňatek váš nešťastné swdření

Rodů vaších w přátelství promění.

ROMEO.

O rychle, neb již kyne doba má.

LORENZO.

Aj zvolna jen; kdo kwapí, klopýtá.

(odejdau.)

2. Třetího dějství výstup třetí.

Pokojík Lorenzůw.

Bratr LORENZO a ROMEO wystaupí.

LORENZO.

Pojď, Romeo, pojď muži báziwý!

Strast za miláčka si tě zvolila,

A neštěstí se s tebau ssnaubilo.

ROMEO.

Máš zpráwu, jak zní ortel knížete?

Jaký jest žal, jenž na mne dopadá,
Ač posud ho neznám?

LORENZO.

Jaiť, synu můj,
Předobře spřízněn s věcmi žalosti; —
Nesu ti zvěst o saudu knížete.

ROMEO.

Jakau, leč že jsem smrti odewzdán?!

LORENZO.

Mírnější saud linul se z jeho ust:
Ne těla smrt, jen těla wyhnanstwí!

ROMEO.

Wyhnanstwí? smiluj se, a řekni: smrt!
Mát více hrůz wyhnanstwí w pohledu,
Než sama smrt; nezvěstuj: »wyhnanstwí«

LORENZO.

Z Veróny pauze jsi wyobcowán;
Zpokoj se, svět je šířý, daleký.

ROMEO.

Mimo Verónu žádný pro mne svět;
Jen muka očistce, ba peklo jen.
Odtud vyhnan, ze světa jsem vyhnan,
A to wyhnanstwí — smrt; proto »wyhnanstwí«
Jest názew křiwě pro »smrt« wolený;
Nazýwáš-li mi smrt jen wyhnanstwím,
Hlawu mi stínáš zlatau sekerau,
Usmívaje se k ráně wraždiwé.

LORENZO.

O hrozný hřích! newděčnost zuřiwá!
Dle zákonu jest na twůj přečin smrt,
Wšak kníže, tobě dobrý, mimo zákon
Smrt tobě proměnil we wyhnanstwí.
Milost to jest, a té neznamenáš!

ROMEO.

O muky, ne milost! Zde nebe jest,
Kde žije Julie, kde každý twor,

Byť sebe sprostší byl, slast nebeskau
 Okaušit blahým jejím pohledem,
 Jenom ne Romeo! — Čestnější stav
 I krásnější mocnosti dar blaží
 Mušky, než Romea: jím wolno jest,
 Dotknout se bílé ručky Julie,
 Nesmrtné blaho jí pak s ústek brát,
 Jež ve vestálské rdi se skromnosti,
 Za hřích majíce již políbení;
 Jen Romeo tak nesmí wyhnáný! —
 Muškám to wolno, já však prchnout mám —
 Swobodnyť ony; já pak wyhoštěn!
 A tuto strast »smrti« nejmenuješ?
 Neměl jsi jedu, dýky zostřené,
 Neb jiné cesty k smrti zrychlení,
 Než vraždné slovo »wyhnanství«? — Wyhnán!
 O, zawrženci w pekle slovo to
 S hrůzau wyslowují: jak's mohl ty,
 Muž bohomluwný, správce duchowní,
 Můj přítel, k tomu srdce nabyti,
 Bysi mne zničil slowem »wyhnanství«?

LORENZO.

Třeštku dětský, jen si k slowu dej!

ROMEO.

O, budeš mluwit zas o wyhnanství!

LORENZO.

Podám ti proti slowu tomu zbraň,
 Sladnaucí mléko w strasti — *mudrcství*,
 Bys, ač wyhnán, jím sebe potěšil.

ROMEO.

A přede wyhnán? Ponech si *mudrcství*! —
 Není-li s to, mně stvořit Julii,
 Přenéstí město, změnit rozsudek:
 Bez ceny jest, a wíc je nejmenuj.

LORENZO.

Widím, že pošetilci neslyší.

ROMEO.

Jakž jinak, anť i maudří newidí?

LORENZO.

Dej o své věci s sebau promluwit.

ROMEO.

Nemluw o věci, již nezná twůj cit.
Kdybys w mém věku byl, a Julii
Měl choť, s ní jen před chvílí oddaný,
A byl, jak já, pro vraždu Tybalta
Na wrchu lásky z obce wyhoštěn:
Pak bys moh' mluwit, sobě wlasý rwát,
A klesnuw na zem, jako nyní já,
Bys hrob budaucí sobě odměřil.

(z wenku klepání.)

LORENZO.

Wstaň! někdo klepá; skrej se, příteli!

ROMEO.

Neskryji; leč by wydech žalů mých,
Co m'ha, mne ukryl očím zwědawým.

(klepání.)

LORENZO.

Slyšíš klepání?! — Kdo to? — Rychle wstaň!
Zajmau tě zde! — Počkejte chvílku! — Wstaň!

(klepání.)

Běž wedlé sem! — Hned, hned! — O Bože můj,
Jaká to swéhlawost! Již jdu, již jdu!

(klepání.)

Kdo to klepá? odkud? co chcete zde?

KOJNÁ (wenku.)

Pusťte mne jen, mám wám co powědit;
Jdu k wám od Julie.

LORENZO.

Wítejte nám!

(KOJNÁ vstupuje.)

KOJNÁ.

Powězte mně, můj otče nábožný,

Kde jest mé paní manžel, Romeo?

LORENZO.

Zde leží, slzmi swými opojen.

KOJNÁ.

Jde mu tak zrowna, jako paní mé,

I zrowna tak!

LORENZO.

O, saustrast neblahá!

O staw požalný!

KOJNÁ.

Leží zrowna tak,

A pláče, nařiká a běduje. —

Powstaňte pak! powstaňte, jste-li muž!

Pro Julií, pravím, powstaňte jen!

Kdož pak by klesal v způsob takový?

ROMEO.

Co díš?

KOJNÁ.

Po smrti, pane, všemu konec je!

ROMEO.

Mluwila's o mé choti; jak je s ní?

Nejsem-li v jejích očích starý wrah,

An záhy naši slast jsem poškwřmil

Krwí, jenž s ní tak blízko spřízněna?

Kde jest? a co dělá? a co praví

Má tajná choť u swazku zrušeném?

KOJNÁ.

Nic, pane, neprawí; jen běduje,

Padá na lůžko a zas vyskočí,

Wolá Tybalta, potom Romea,

A zas padá.

ROMEO.

O žal, že jmeno to,

Metáno lukem smrtným, rovně tak

Jí vraždí, jako ruka neblahá

Jí strýce zabil! — O řekni mi,

Otče milý, kde bídná kostra má
 Mé jméno skrývá; powěz, powěz mi,
 Bych zničil jeho schránku zmrzelau.

(Tasí meč.)

LORENZO.

Zadrž, nesmyslný! Jsí-li to muž?
 Twůj pohled tak praví, však slzy
 Jsau zženštilé, diví pak činové
 Swědčí o lítém wzdoru zvířete.
 Nezhledná ženo w mužském pohledu,
 Nestworné zvíře w obau twáfnosti!
 Hrozím se tebe! — na mau řeholi,
 Měl jsem za to, že lepšíš mysl twá.
 Zabiw Tybaltu, chceš být samowrah
 I wraždít choť (žijící w tobě jen)
 Tak hříšným proti sobě zuřením?
 Co běduješ na nebe, zem i rod,
 An nebe, země, rod we spolku jsau
 Pro blaho twé, jež nyní odstrkáš?
 Swau twář, swau lásku, rozum hanobíš,
 Jichž jako lichwář máje w štědrosti,
 Nechceš je bráti k pravým účelům,
 Zdobicím twář i lásku, rozum twůj:
 Twá jemná twář jen larwa z wosku jest,
 Nemá-li spolu mužné powahy;
 Křiwá twé lásky jesti přísaha,
 Wraždíš-li lásku, již jsi kojil chtěl;
 Rozum pak, krásle twář i lásku twau,
 Však jsa přewrhlý w obau průvodu,
 Co w láhwi prach wojínů nedbalých
 Se wzněcuje vlastní twau nezbedau,
 Měníc we zkázu nástroj ochrany.
 Wstaň, a buď muž, neb žije Julie,
 Pro niž jsi ležel právě zmrtwělý;
 To štěstí jest! — Tybalt tě wraždít chtěl,
 Tys jej zabíl; to opět štěstí jest! —

Přeje ti zákon: smrti trest mění
 We vyhnanství; to rovně štěstí jest!
 Blahosti hojnost dlí na žíji tvé,
 A štěstí tobě kývá w úsměchu;
 Však co nezbedná děwa reptává,
 Na blaho své i lásku newražíš!
 Chraň se! Zlý konec bývá následek.
 Jdi, spěš ku choti podle úmluwy,
 Wstup w její komnatu, a potěš ji;
 Newáhej však, až stráž tě obstawí,
 Sic jí neujdeš wíc do Mantowy,
 Kde potrwáš, než času nabudem'
 Ke smíření sňatku prohlášením,
 A než dopustí milost knížecí
 Ti návrat k mnohem většící rozkoši,
 Než je žalost, w níž teď se odstraníš.
 Jdi kojná napřed, pozdraw paní swau,
 Ať doma všecky pudí na lože,
 Kamž bez toho je wrhá těžká strast;
 Neb přijde Romeo.

KOJNÁ.

Chtěla bych celau noc zde poslauchat
 Tak dobrau radu. Jaká učenost! — —
 Tak powím paní své, že přijdete.

ROMEO.

Pros drahau, ať uchystá domluwu.

KOJNÁ.

Zde, pane, prsten, jež wám poslala;
 Pospěšte jen, bylo by pozdě snad. (*odejde.*)

ROMEO.

Jak živne opět znouwu mysl má!

LORENZO.

Jdi! dobrau noc! osud twůj záleží
 Na tom, bys šel, než stráž se rozstawí,
 Aneb, bys ráno prchnul přestrojen.
 Potrwej w Mantowě, já sluhu twého

Pak najdu, by ti časem zprávu dal
 O každém příběhu, ti přiznám.
 Ruku mně dej! jest pozdě! dobrau noc!

ROMEO.

Slast nejvěšší čeká mé taužení,
 Sic bych měl těžké s tebau laučení!
 S Bohem! (odejdau.)

3. Čtvrtého dějství výstup první.

Pokojík Lorenzův.

JULIE.

O zavři dveře, a to učinív
 Pojď, plač se mnau! — pryč pomoc, naděje.

LORENZO.

O znám twau žalost již, má Julie,
 A těžce swírá věc ta mysl mau.
 Doslechl jsem, že máš bez odporu
 We čtvrtek se zasnaubit hraběti.

JULIE.

O neprav mi, že jsi to slyšel již,
 Newíš-li řici, jak to předejít.
 Newí-li maudrost tvoje pomoci,
 Pak jen můj úmysl co maudrý schwal —
 A přispěje mi w pomoc tento nůž!
 Bůh s Romeowým spojil *srdce* mé,
 Ty pak požehnav slaučil's *ruce* nám;
 A nežli *ruka* ta, mu snaubená,
 Nowau by smáuwu měla pečetit,
 Neb zrádau *srdce* mé se přiklonit
 K jinému: nech *tím* zhyne obojí.
 Protož ať letitá twá zkušenost
 Mně radu dá, sic uvidíš, jak nůž
 Krwutný mezi mnau a žalem mým
 Rozsaudí, rychle skončív děsný spor,
 Jejž tvoje zběhlost, wěkem zkušená,

Neznala srownat čestným způsobem.
Protož newáhej; »smrt« je heslo mé,
Newí-li pomoci tu slovo twé!

LORENZO.

Zadrž pak, dcero; switá naděje,
Jenž ale žádá čin tak zaufalý,
Jak zaufalá je strast, jíž chcem ujít.
Máš-li, než bys wdala se hraběti,
Ty sílu, sobě sama život wztít,
Pak myslím, že wěc smrti podobnau
Podnikneš, abys hanu zničila, jíž
Chtějíc ujít, se smrti láskuješ;
Máš-li ty srdnatost, já pomoc mám.

JULIE.

Než bych se wdala hraběti, poruč,
Bych swrhla se s té wěže cimbuří,
Do skryše lotrů šla i w daupata
Hadů; neb mne s diwými drawci spoj,
I zawři w noci mne do kostnice,
Plné rachotných kostí umrlců,
Hnatů zhnilých, žlutých hlav bezzubých;
Neb kaž, bych wstoupila teď w nowý hrob.
A s umrlým w rubáš se whalila.
Hrozil mne jindy doslech wěcí těch;
Teď bych je však bez bázně wolila,
Bych swému choti čistau zůstala.

LORENZO.

Nuže! jdi domů a dej s Párisem
Se oddat, — zítra máme středu již.
Hled' zítra w noci býti samotná,
Spát kojné w komnatě swé nedajíc.
Wezmi si w lože tuto lahwičku,
A srdnatá wypij ty kapky zde.
Proběhne nato rychle žily twé
Zimničná mdloba, jenž se zmocní pak
Životné síly, že běh obvyklý

Tepla změň a bítí přestane,
 Nezradí dech ni teplo žití tvé;
 Na rtech i tvářích růže zsinají;
 Spustí na zrak se temné zastření,
 Jako kdy smrt pudí den života;
 Wše audy, prosty vlády bývalé,
 Chladnauce ztuhnau jako při smrti.
 W podobě této smrti zhubělé
 Setrwaš hodin dvě a čtyřicet,
 Načež co ze sna libě procitneš.
 Když nato z rána přijde ženich twůj,
 By z lůžka tě wolal, tuť mrtwa jsi.
 Pak (podlé naší země způsobu)
 W nejlepším rauchu tě nepřikrytau
 Odneseu na marách we hrobku, kde
 Celý rod Kapuletů pochován.
 W ten samý čas, kdy ze sna se zbudiš,
 Má Romeo, poučen dopisem
 O věci té, přijít, a se mnau na
 Twé procitnutí čekat, i w tu noc
 S tebau se odebrat do Mantowy.
 Jen to tě může zbawit hany twé,
 Strach-li ochablý nebo wrtkawost
 We výkonu nesrazí sílu twau.

JULIE.

Dej mně, ó dej! o strachu mi nemluw!

LORENZO.

Zde máš! Jdi s Bohem a buď w úmyslu
 Pewná! pošlu hned bratra se psaním
 Do Mantowy, kde drahý manžel twůj.

JULIE.

Dej lásko sílu, — síla pomoc dá!
 S Bohem, cühodný otče! (odejdau.)

4. Čtvrtého dějství výstup třetí.

*Juliina komnata.*JULIE a KOJNÁ *se šaty vystaupí.*

JULIE.

Tak! tento oblek jest nejlepší! — Ted
 Mne však samotnau nech pro tuto noc;
 Neb jest mi třeba mnohé modlitby,
 By nebe se usmálo na staw můj,
 Jenž jest, jak wiš, slabostem nakloněn.

(HRABĚNKA KAPULETOWÁ vystaupí.)

HRABĚNKA KAPULETOWÁ.

Jste v práci? potřebna vám pomoc má?

JULIE.

Ne, matko drahá, již jsme vybraly,
 Co zítra k přistrojení potřebí.
 Libo-li vám, nechte mne samotnau,
 Kojná vám bude v noc tu při ruce;
 Neb jistě wím, že máte práce dost
 Při tom chystání kwapném.

HRABĚNKA KAPULETOWÁ.

Dobrau noc!

Jdi, lehni si, a sobě odpočín!

(Hraběnka a kojná odejdau.)

JULIE.

S Bohem! — Bůh wí, kdy se spatříme zas!
 Sbíhá mé žíly chladně s mdlobau strach,
 Jenž mrazí wřelost mého žiwota.
 Chci zpět ji wolat, by mne těšila; —
 Slyš, kojná! — Wšak co mi zpomůže zde?
 Hru smutnau musím sama dokonat. —
 Pojd', láhwičko! — —

Jakž ale, jestli nápoj neplaten,

A já hraběti dána s násillm? —

Ne, ne! — Tá tomu zbrání! — zde mi buď! —

(wylouží dýku.)

Což, kdyby to byl jed, mně připrawen

Chytře Lorenzem, by mne usmrtil,
 By novým sňatkem nebyl zahanben,
 An dříve mne zasnaubil s Romeem?
 Tak se bojím; však mním, že nelze tak,
 Neb býval vždycky mužem nábožným:
 I nechci kojit tak zlé důmnění. —
 Jakž ale, jestli v hrobku wložena
 Procitnu dříve, nežli Romeo
 Mne přijde zprostit? — pád to strašlivý! —
 Zda w kryptě (jejíž ústa prohníla
 Nedýšl dechem živným) nezhyne
 Bezdušná, nežli přijde Romeo!
 A bychť i žila, zda nemůž se stát,
 Že smrti, noci obraz děsivý
 Spojen s takého místa hrůzami,
 Jaký jest hrobka, krytba předvěká,
 Kde od mnohých set let jsau složeny
 Wyprahlé kosti mrtvých předků mých,
 Kde právě pohřben Tybalt krvavý
 W rubáši hnuje, kde dle powěsti
 Za noční doby bloudí duchové; —
 O běda! zda nemůž se stát, že tak
 Dřív procitnau, — ten hnusný puch,
 Ten skřek, co mandragor *) wyrýwaných,
 Jenž smrtelníka žene k šílení; — —
 O zda procitlá smyslu neztratím
 W té hrůze strašné? Zdaž si nebudu
 Zde hráti s kostmi otcůw šílená,
 Tybaltu rwáti z jeho přikrowu,
 A haátem některého z předků mých
 Rozrážet si swau lebku zmatenau?
 Widím tu ducha strýce pít se
 Po Romeu, jenž jeho mrtwolu
 Na kord nabodnul: — Stůj, Tybalte, stůj! —
 Jdu, Romeo! tobě ten nápoj můj!

(*Wrhne sebou na lože.*)

5. Pátého dějství výstup první.

Ulice v Mantově.

ROMEO *wystaupí.*

ROMEO.

Wlídny-li pohled spánku neklame,
Radostnau zprávu sen mi zwěstuje.
Lehko mých prsau vládné panovník,
A duch neobvyklý mne w tento den
Wzhůru ponáší blahým myšlením.
Snil jsem, že choť mne mrtwým shledala,
(Sen diwný, jenž po smrti myšlet dá!)
A že mně wdechla život libajíc,
Že jsem pak wzkríšen stal se císařem.
Ó jakž je láska w sobě přeblahá,
An lásky stín již tyto slasti má!

BALTAZAR *wystaupí.*

ROMEO.

Neseš z Veróny zprávy? Jakž je tam?
Zda mně Lorenzo psaní neposlal?
Co dělá choť má? jest můj otec zdráv?
Jak jest Julince? tak se opět ptám,
Neb vše je w blahu, s ní-li blaho jest.

BALTAZAR.

Nu jí jest blaze, tedy blaho všem;
W rodinné kryptě její tělo spí,
Duše pak její žije s anjely.
Widěl jsem, jak ji w hrobku wložili,
I chwátal jsem, bych wám tu zprávu wzdal.
Odpusťte za tak smutnau nowinu,
An jste mně sám byl k tomu rozkaz dal.

ROMEO.

W skutku-li tak? budiž wám hvězdy wzdor! — —
Znáš byt můj: papír, ingaust mně přines;
A najmi koně; w noci odjedu.

BALTAZAR.

Nesmím vás takto nechat, pane můj;
Jste děsný a bledý, a pohled váš
Věští mi neštěstí.

ROMEO.

Ó mylíš se!

Nech mne, a čiň, jak jsem ti poručil!
Což od Lorenza psaní's nepřines'?

BALTAZAR.

Ne, pane můj!

ROMEO.

Wšak neškodí! již jdi,
A najmi koně; jsem hned za tebau!
(*Baltazar odejde.*)

ROMEO.

Chciť, Julie, spočítwat s tebau dnes!
Než jak? — Ó neštěstí! že rychle wzdy
S radau se zaufalého shoduješ!
Lékárník mně teď nápadá (tuším,
Že bydlí zde), ježž óndy spatřil jsem, jak
O swislých brwách w šatstwu zedraném
Kořínky schraňowal; oči pak měl
Zapadlé, bídau wšecek umořen.
W chudobném krámě želwa wisela,
Wycpaný ještěř, kožky zpuchřelé
Ryb wadných; w příhradě měl pořadí
Žebrácké pušek prázdných, zelené
Hrnky, měchýře, ztuchlé semeno,
Prowázků konce, ztwardlé pokruty,
Wše řídko rozstawiť ku pohledu.
Spatřiw tu nauzi, k sobě jsem prawil:
Kdyby kdo měl tak jedu potřebí,
Jehož prodej trest smrti stopuje,
Nuzák ten by ho jistě odprodal.
Myšlénka ta je whod mým potřebám:
Musí mně bídák ten ho odprodát.

Pamět mně dí, že tento dům to jest.
 Že swátek dnes je, zawřel chudec krám.
 Hej, lékárníku!

(LÉKÁRNÍK *wystaupí.*)

LÉKÁRNÍK.

Či to bauří hlas?

ROMEO.

Pojď muži sem! — Widím, že w bídě jsi.
 Zde čtyřicet dukátů máš: jedu mně dej,
 Jenž s takým kwapem žil se zmocňuje,
 Že, kdož jej wypil (na smrt zmrzelý),
 W tu chvíli klesne, z prudka usmrčen,
 A že tak rychle zničen psau dech,
 Jak spěšně prach, zapálen k výstřelu,
 Z vražebné tlamy děla wysrší.

LÉKÁRNÍK.

Tak smrtných věcí mám; však zákonem
 Na jich prodání určen smrti trest.

ROMEO.

Jsi pln nuzáctwí, bídau ztrhaný,
 A smrti se bojíš? Hlad w twářích twých,
 W očích pak strast a žal ti žiwoří,
 Wisi ti s týle nauze zedraná,
 I není swět ni zákon přítel twůj:
 Nemá swět zákon, by ti bídu sňal;
 Protož bohatni, zákon zruš — a ber!

LÉKÁRNÍK.

Jen strast má swoluje, ne wůle má.

ROMEO.

Platím jen strasti, ne však wůli twé.

LÉKÁRNÍK.

Dejtež to w nápoj dle swé obliby;
 Pak to wypijte, — byste za dwacet
 Měl sily, rychle byste za swé wzal.

ROMEO.

Zde zlato twé — horší pro duše jed,

Jenž vraždí víc w tom světě zmrzelém,
 Než bídné kapky, w jichž prodání trest:
Já smrtný jed ti dávám, ne ty mně.
 S Bohem! kup jídel si na zlepšenau! — —
 Pojď, sladký nápoji (nejsi ty jed!) —
 Pojď, bys mne w hrob mé Julie uwed! *(odejdau.)*

6. Pátého dějství výstup třetí.

Hřbitow, na němž hrobka Kapuletů.

PÁRIS a jeho PANOŠEK, nesa kvítí a pochodni, vystupí.

PÁRIS.

Dej hochu, světlo sem a odstup dál! —
 Ne, shasni radě, chci být zde nepoznan.
 Polož se pod onen strom tisový,
 A přitlač ucho k půdě podduté;
 Tak každý krok na tichý hřbitow ten
 (Podrytý kypře hrobůw dutinau)
 Hned uslyšíš; *zahvízdej* rychle pak
 Na znamení cizího příchodu.
 Dej kvítí sem! Čiň, jak zní rozkaz můj!

PANOŠEK.

Skoro mi děsno, na hřbitowě zde
 Být samotén; chci se odvážit však.

(Poodstaupí.)

PÁRIS.

Květinko něžná, kvitím lůžko twé
 Swatebné zdobím! — Hrobko spanilá,
 Jenž we své klidné schránce ukrýwáš
 Swětů nebeských wzor ten rozmilý.
 Julinko krásná, družko anjelů,
 Přijmi zde dar poslední z rukau mých,
 Jenž, w žití ctitel twůj, teď oslawau
 Po smrti krášlí tichau hrobku twau!

(Hoch zahvízdá.)

Hoch dává znamení, že někdo jde.

Čí noha drsná kráčí w noci sem,
 By obřad wěrné lásky rušila?
 S pochodní? Skrej na chwítku noc mě w stín!
(poodstaupí ke straně.)

ROMEO a BALTAZAR s pochodní, metykau atd.

ROMEO.

Podej mi to železné náčiní!
 Wezmi to psaní; časně ráno pak
 Hleď, bys je otci mému odewzdal.
 Dej swětlo sem! Pod ztrátau života,
 (Co bys i widěl — slyšel —) vzdálen buď,
 A mne samého nech při činu mém.
 Wstaupím do této smrti ložnice,
 Bych milé choti spatřil drahau twář
 I sejmul s její ruky zmrtwělé
 Přeskwestný prsten, jenž mi potřeben
 K welkému činu. Protož odejdi!
 A wrátíš-li se, bysi zwědawý
 Wypátral mého činu další chod,
 Přisám-tě Bůh, klauby ti rozdrtiw
 Jě po hřbitowě hladném rozmetám.
 Rowná se k této době mysl má,
 Mnohem strašnějši w běsném zuření
 Nad lačné tygry, moře zbauřené!

BALTAZAR.

Chci pane jít, bych nepřekážel wám.

ROMEO.

Tak učiníš co přítel můj! Zde wezmi,
 Žij šťastně, hochu, a již s Bohem buď!

BALTAZAR.

Chci se tu někde skryt pod noční mrak;
 Neb strašnau věc mi věští jeho zrak.

(odejde.)

ROMEO.

Zlowěstná propast, smrti hlubino,
 Jenž jsi pochautku země shtíla;

Zde wetchá twoje ústa rózvirám,
 Bych ti na vzdory *nowý* pokrm dal.

(*wypáčí dvěře hrobky*).

PÁRIS (*stranau*).

Hrdý Montek to, z města wyhnany,
 Jenž, strýce milky zabiw, ji nad tím
 Utrápenau též k hrobu sprowodil.
 Přichází sem, by zrádně potupil
 Jich klidné mrtwoly: chopím se ho.

(*předstaupí*).

Zadrž w bezbožném činu, Monteku!
 Zda pomsta bránu smrti překročí?
 Nezbedný chlapče, teď jsi wězeň můj;
 Neplatno zpauzení; smrt podíl twůj!

ROMEO.

Smrt podíl můj! — *proto* jsem přišel sem.
 Nezdraždí, milý hochu, zaufalost!
 Prchni, a nech mne! — Tyto mrtwoly
 Necht' hrúzau tě plní! — Pro Bůh, neklad
 Mladíku nowý hřích na hlavu mau,
 An běsně zuřit mne nutíš! — O jdi!
 Wěř, že tě víc, než sebe miluji;
 Neb proti *sobě* jsem zde ozbrojen.
 Prchni! buď žiw, a wyprawuj, že ti
 Z milosti kázal prchnaut šílenec.

PÁRIS.

Nedbám já na twé liché zakletí,
 A tě zajímám jako zlosyna.

ROMEO.

Tak, chlapče, mne nutíš? tedy se braň!

(*šermují*).

PANOŠEK.

Ó Bože! šermují! chci wolat stráž. (*odejde*.)

PÁRIS.

Pro Bůh! jsem raněn! (*klesne*) Máš-li útrpnost,
 Wlož mne do hrobky wedlé Julie! (*Skond.*)

ROMEO.

Ano, tak učiním! Však či to twář!
 Hrabě to Páris, strýc Merkutiůw! —
 Co řek' můj hoch, an cestau jsem si slow
 Jeho newšímal, w duši sklíčeny?
 Že Páris měl oddán býť s Julií —
 Neřek' to? či jsem snil? či w blauznění
 Mním, že tak jest, slyšew, an Julii
 Hoch jmenowal? — Podej mně ruku — ty,
 Se mnau w neštěstí knihu wepsaný!
 We hrob tě kladu, sláwau wěňčený, —
 We hrob? ó mrtwý mládče, nikoli!
 We swítlnu, neb krása Julie
 Mění tu hrobku w lesklau hostnici.
 Lež mrtwý zde — *mrtwý* tě pochowal!

(Klade Párisa do hrobky.)

Jak často lidé, již na umření,
 Jsau weselí najednau! Strážcům jich
 Slowe to blesk poslední! — kterakž já
 Nazwu to bleskem? — Drahá choti má!
 Smrt, wystřebawši sladký podech twůj,
 Neměla moci nad twau slíčeností.
 Ó nejši zmožena! korauhew krásy
 Posud se rdí na rtech i twářích twých,
 Jichž netknul bledý smrti praporec. —
 Zde's w krvawém, Tybalte, přikrowu!?
 Ó jakž mohu wětši ti službu wzdat,
 Než rukau, jenž twau mladost zrušila,
 Rozsápat toho, jenž byl spůrcem twým?
 Odpusť mně strýče! — — Ó má Julie,
 Proč posud krásná jsi? Či wěřit mám,
 Že *smrti duch* zde k tobě láskau wře,
 A w temnu kostliwec ten zhubělý
 Tebe ukrywá co milenku swau?
 Bojím se toho, proto zůstanu
 S tebau w palácu noci černawé

Na věčný čas; ano, zde potrwám
S čerwy, danými tobě w posluhu,
A věčný stan si zřídím, swrhaje
S těla, světem sytého, jařmo hwězd
Trudných. — Pohleďtež oči, naposled!
Ber, náruč, poslední si objimek!
Wy ústa pak, co dechu weřeje,
Polibkem právným pečet wtiskněte
Na věčnou smlauwu smrti kupčiwé! — —

(Chopí se číše s jedem.)

Pojď družko trpká, drsná wůdkyně! —
Ty zaufaly pak plawče rozkotej
Na skále loď šwau, bauří schwácenau! —
To milce mé! *(pije)* — Twůj nápoj, lékárníku,
Rychle činí! — Umrut — w políbení! *(skoná;)*

*S druhého konce hřbitowa wystaupí bratr LORENZO se svě-
tloškau; železným sochorem a motykau.*

LORENZO.

Pomoz mně Bůh! Jak často w noci jsem
Stářím klopýtal po hrobech! — Kdo tu?
Kdo spolek se smrti tak pozdě má?

BALTAZAR.

Dobrý to přítel, jenž wás dobře zná.

LORENZO.

Žehnej tě Bůh! Powěz mně, příteli,
Jaká pochodně plýtwá světlem tam
Čerwům a lebkám bezokým? Tuším,
Že w Kapuletů hrobce plamená.

BALTAZAR.

Tak jest, ctihodný otče; pán tam můj,
Wám též milý.

LORENZO.

Kdože?

BALTAZAR.

Nu, Romeo!

LORENZO.

Pojď se mnau w hrobku.

BALTAZAR.

Nesmím, otče můj!

Můj pán má za to, že jsem dávno pryč;
 Hrozil mně strašnáu smrtí, chtěl-li bych
 Zde zůstat, bych zwěděl, co podniká.

LORENZO.

Zůstaň tedy, jdu sám! — Strach na mne jde,
 Ó bojím se welkého neštěstí!

BALTAZAR.

An jsem pod tímto tisem podrímnul,
 Zdáloť se mně, že pán můj šermowal,
 A soka swého zabil.

LORENZO.

Romeo? —

(Jde dál ku předu.)

Ó běda, běda! Co za krew to, jenž
 Przní kamenný wchod ke hrobce té? —
 Což meče ty bez pánů swých leží
 Zkrwácené w tom místě poklidu?

(jde do hrobky.)

Jakž? Romeo? a zbledlý! — Páris též,
 Krwí zbrocen?! — Ó jaká nehoda
 Jest winna tímto pádem strašliwým? — —
 Slyš! ona wládne sebau!

(Julie procitnuwši, sebau hne.)

JULIE.

Ó dárce útěchy! kde manžel můj?
 Dobře mám w paměti, že jsem na místě
 Umluweném. Kde jest můj Romeo?

(Pohluk z wenku.)

LORENZO.

Slyším powyk! Pryč, pryč z propasti té
 Drsného spánku, smrti, nákazy!
 Neb moc, wyšší nad naše zpauzení,

Zvrátila záměr náš. Ó rychle pojď,
Mrtew leží blíž tebe *manžel twůj*,
 I Páris též! pojď, chci pod ochranu
 Tě dátí spolku sester nábožných!
 Neptej se dlaho, neb již stráže jdau;
 Pojď drahá! (*Hluk z wenu*) Déle zůstat ne-
 mohu! (*odejde.*)

JULIE.

Jdi jenom, jdi! já odtud nejdu víc! —
 Co to zde? číška w ruce chotí mého?
 Widím, že *jedem* skonál před časem.
 Ó zlý, žes všecko wypiw nenechal
 Slitowné kapky, jenž by k tobě mne
 Prowodila! Chci líbat ústa twá,
 Snad ještě částka jedu na nich lpí,
 By k sladké smrti mne napájela. (*Líbá jej.*)
 Ó wlažnat ústa twá!

STRÁŽ (*z wenu.*)

Weď hochu nás!

JULIE.

Co to: powyk? — nuže, tak rychle jen!
 (*chopí se dýky Romeowy.*)
 O blahá dýko, zde buď schránka twá!
 (*dýku w sebe wraží.*)
 Zde rez tě szírej! smrti wůdkyně!
 (*Klesnau na Romeowu mrtwolu, umře.*)

 Poznámání k stránce 337.

*) *Mandragora* f. (řecky *μανδραγόρας*; lat. *mandragora* čili *atropa mandragora*; anglicky *mandrake*), vlastně rostlina lilkovitá, jejížto kořen jest podoben tělu člověčímu, odkud u nás také prostonárodně *mužíkem* slowe; něm. der Alraun. Slowenské *nadragula*, užívané pro *atropa belladonna* (w saustawě: *lilek pošetilý* čili *rulik zlomocný*, die Tollkirsche) jest jen různomluw čili variant významu *mandragora*. Rostlině té se dle wiry lidu u všech skoro národůw ewropských jakási tajná kauzelná moc připisuje; ano již Hebreowé,

nazývajíce ji □✕□□ *dudaim*, za to měli, že plodnost působí. Viz I. Mojš. 30, 14. též píseň Šalomaun. 7, 13. Pročť její vyrývání ze země spojeno se zvláštním obřadem, jak o tom i Calepinus praví: »Herbae soporiferae genus est, quod alio nomine appellatur Circaesium. Ejus duae sunt species, quas et sexu distinguunt. Nam candidam marem putant; nigram foeminam. Mandragoram fossuri ab adversante vento cavent, et occasum spectant. Vis ejus in poculo somnifera est, ac etiam olfactu.« Srowněj Plin. lib. 25, cap. 13. — Na základě těchto vlastností rostliny utvořilo se básnické, ve víře lidu zakotvené představení, že její kořen jest bytnost živící, která ze země vyrývána žalostným skřekem swau chaulostiwost jewí. Na tuto wiru lidu wstahuji se zde i Shakespearowa slova:

»And shrieks, like mandrakes' torn out of the earth,«

kde s anglickým »shriek« možná i srownati naše »skřek.« Snad se odtud také polský význam téže rostliny »pokrzyka« dá odvoditi, jakož německé Alraun, od gothického *all-run*a pocházejíc, na wiru w kauzelnau mocnost byliny poukazuje (srow. Run-stab = kauzelná hůl). Také ruské *connoe seže* = senná čili uspací selina, s tím smyslem na shodě jest. Význam *mandragora* ostatně od našeho lidu přenešen jest na člověka podivína, za přičinau své chaulostiwé powahy nad sebau promrzělého. (Viz Jungmannůw Slovník.)

II.

W ý k l a d y

na pojednání p. N. Iwanišewa

pod názvem:

„I d e a o o s o b n o s t i.“

Od Dra. A. Strobacha.

Žalostný stav, w němž se dějepis práwa staročeského na ten čas nalézá, netřeba široce wypisowati, an se o tom již důkladně pronesli mužové, mne mnohem zkušenější.¹⁾ Pan Fr. Palacký, jenžto sobě o dějepis práwa českého netoliko wyjasněním mnohých stránek práwa staročeského nébrž i zprávným wydáním nejdůležitějších pramenů práwa toho zásluh podstatných dobyl, o čemž listy tyto ne jeden stkwělý důkaz w sobě zawírají, ukázal při wypisowání nynějšího stawu bádání w práwě staročeském i na příčiny, z nichž důležité toto odvětví wědění lidského u nás ještě napořáde ladem leží.

Za nejpřednější příčinu toho pokládá okolnost tu, že skaumání starých řádů práwa českého nijaké u nás praktické platnosti nemá; protože řadowé tito práwě od té doby, co wědecký duch we vlasti naší se zmohl, totiž od wěku Josefa II obnovenými řády saudními dokonce z užívání vyšli.

S míněním tímto nemohu se nikterakž srownati a přiznávám se k mínění zcela odpornému, že totiž zpytování řádů staročeských až potud platnost praktickau do

1) *Historya prawodawstw słowiańskich przez Wacława Alexandra Macieiowskiego, W Warszawie i w Lipsku 1832 tom. I 47 §. 22 pak p. Frant. Palacký w časopise česk. Museum na rok 1835 str. 399—400.*

sebe má a i budaucně míti bude; an se důwod, z něhož p. Palacký mínění své odwozuje, se skutečností nesrovnává, což z tohoto widěti lze:

1. Obnowené práwo a zřízení zemské dědičného králowství českého od roku 1627 pak práwa městská králowství českého od roku 1579 jsau s důklady a výklady swými²⁾ až potud, pokud se *k záležitostem manským, horním, politickým a stawowským* wztahují, zákony platnými; neboť nebyly nikdy co do věci těchto zákony pozdějšími wyzdwiženy.

Máme však i wyměření, jimiž zákonodárství nynější zákony dotčené výslovně za platné uznává. Na důkaz uwědu zde z mnohých příkladů jen některé.

Jeho cí. král. Milost ráčila sobě rozhodnutím od 31. Kwětna 1811 co do manství Karlštýnských výslovně zůstawiti práwa, články F. 58 a 60 obnoweného zřízení zemského králi českému wyhrazená. Nařízení kanceláře dworní od 4. Února 1819 zná se zjewně k platnosti narownání o hory a kowy od 18. Září 1575, pod články Z. VIII — XL k obnowenému zřízení zemskému připojeného. Wůbec známé nařízení dworní od 5. Čerwence 1811 čísl. 950 sbírky zák. saudn. dokládá se starých práv městských při wyměřování způsobilosti k nabývání nemovitých věcí městských. Nařízení dworní od 11. srpna 1783 prikazuje, aby cizinci, když se za obywatelé země české přijímají, úpis obsahu obyčejného od sebe vydali, nežli

2) Důklady a výklady k oběma zákonům těmto zawírají w sobě: Cysarze Rzymskeho, Uherskeho a Czeskeho krale, Jeho Milosti Ferdynanda Trzetího. Na obnowene Zrzyzeni zemske Publycyrowane Kralowska Declaratory a Nowelly. Anno Domini 1640. Codex Ferdinandeo-Leopoldino-Josephino-Carolinus: Pro Haereditario Regno Bohemiae ac incorporatis aliis Provinciis utpoté, Marchionatu Moraviae et Ducatu Silesiae. Von Johann Jakob Equite de Weingarten. Prag Anno MDCCXX. Continuatio Codicis Ferdinandeo-Leopoldini de A. 1710 usque ad an. 1720. Praegae. Další dodatky obsahují zákony od r. 1720 až do r. 1724, od 1724 — 1728, od 1728 — 1731 pak od r. 1731 — 1735.

počnau w práwech stawowských aučastenství bráti. Obyčejný pak úpis ten ³⁾ táhne se na článek A. XX obnoveného zřízení zemského, kterýžto na obyvatele, nowě přijaté, povinnost klade, aby se wedlé nynějších a budoucích královských nařízení, práv a zřízení zemských chovali.

Na důkaz, že se i věda k dosawadní platnosti dotčených zákonů starých zná, dokládám se zde jen §§. 24 a 25 horního práwa českého od p. Jana Ferd. Schmidta, ⁴⁾ hláwy dewáté ruční knihy o konání u desk zemských od Josefa Hasnera ⁵⁾, a §. 140 I díl obecného rakauského zákonslowí žiwnostnického od W. Gustawa rytíře z Koptzů. ⁶⁾

Wše to, což swrchu položeno, zřejmě swědčí o tom, že auředníci koruny české i na ten čas w potřebě postaweni býwají, zákony staročeské bráti za základ nálezů swých a to i w případnostech, za dnů našich zběhlých.

2. Obnovené zřízení zemské a stará práwa městská byla i co do předmětů práwa občanského při platnosti swé zůstawena, jedná-li se o posauzení případností, kteréž se před započítím aučinnosti zákonů nynějších udály, a teprw nyní k rozhodnutí přicházejí. Zřetelně na to ukazuje §. 5 wš. zák. obč., jenž w slowa tato zní: »Zákonowé nepůsobí w minulost; nemají tudíž w skutky, prwe předsewzaté, ani w práwa, dříve nabytá, aučinku žádného.« Článek pátý patentu ohlašowacího od 1. Čerwna 1811

3) *Wiz Handbuch des landtäflichen Verfahrens im Königreiche Böhmen. Von Joseph Hafner, k. k. landtäflichen Viceregistrator (nyni již registrator). Prag 1824 str. 222 §. 243.*

4) *Versuch einer systematisch geordneten Darstellung des Bergrechtes im Königreiche Böhmen. Von Johann Ferdinand Schmidt, k. k. Appellationsrathe und wirkendem Mitgliede des vaterländischen Museums. Prag 1833.*

5) *Wiz připomenutí pod čisl. 3.*

6) *Allgemeine österreichische Gewerbs-Gesetzkunde. Von W. Gustav Kopetz, Doktor der Rechte, k. k. ordentl. öffentl. Professor der politischen Wissenschaften und der öst. polit. Gesetzkunde an der Universität zu Prag atd. Wien 1829—1830.*

k všeob. zák. obč. pronáší se o tom takto: »Poněwadž jsme ale w zákonní kníze samé ustanowili za prawidlo obecné, aby zákonowé w minulost nepůsobili; nemá i zákonní kniha tato žádného aučinku míti ani w skutky, kteréž se přede dnem, na němž se ji moci wižící dostalo, udály ani w práwa, podlé zákonů předešlých již nabytá, nechť skutkové tito záležejí na řízeních práwních, obě strany wižících, aneb i na takowých výjewech wůle, kteréžby od projewujícího ještě samowolně změněny aneb wedlé předpisů, w zákonní kníze této obsažených, zřízeny býti mohly.«

I obnowené zřízení zemské zawírá w sobě podobné nařízení, pronešené slowy těmito: »A pokudžby před publikowáním tohoto zřízení zemského která wěc se sice zběhla, při saudu však ještě nezašla, takowý proces práwní wedle tohoto obnoweného zřízení zemského weden, wěc však sama (wymínajíc w tom Jus Publicum) wedlé předešlých práw, jak jsau takowá ještě před již jmenowaným publikowáním w užíwání byla, rozsauzena a ortelowána býti má.« Zřízení toto dokládá se napořáde předešlého zřízení zemského, jež z části při platnosti dřewnější zůstawilo, z části ale w ten způsob k proměně přiwedlo, že bez důkladného seznání předešlého zřízení zemského wyměřením nowým náležitě rozuměti nelze.

Uwážimeli, že strany při wedauci z §§. 3 a 12 wá řádu saud. toliko k tomu zawázány jsau, aby skutek, o kterémž se domníwají, že jim z něho práwo wzešlo, saudci předložily, nikoli ale, aby se zákonů, k rozepři jejich se wztahujících, dokládaly aneb aby do konce auplný obsah jich uwáděly, a že za příčinau nařízení dworního od 15. Ledna 1787 čísl. 621 sb. zák. saud. na saudce powinnost náleží, aby sám z auřadu swého k zákonům hleděl a to i tehdaž, kdyby se byly strany jich buď mylně dokládaly aneb jich ani neuwedly: nezůstane nás tajno, že seznání starého zákonodarstwí českého není pauhým milownictwím, anobrž powinností, již zákonowé stáwající na

soudce a jiné auředníky koruny české wzkládají; že důkladný a auplný dějepis práwa českého k správnému opatřování záležitostí, kteréž z wýslovného příkazu zákonů nynějších podlé starých práv českých spravowány a rozsuzowány býti mají, newyhnutelně potřebný jest, a že tedy bádání w práwu staročeském i na ten čas nemalau platnost praktickau do sebe má a i budaucně míti bude.

Ačkoli bude již sotwa kdy wznešena na saudy naše připadnost právní, kteráž se před wyjítím prwního zřizení zemského od r. 1500. udála a kterážby podlé práv tehdejších sauzena býti měla: předce ukazuje se wzdlávání práv ještě starších bez ohledu, že nemalau cenu wědeckau do sebe má, newyhnutelně potřebným, poněwadž nemožno právům pozdějším náležitě rozuměti, jestli bádání w práwu pozdějším nepředěšlo seznání řádů starších, z nichž se nowější ústawy právní poznenáhlu wywinuly.

Mínění p. Palackého o příčinách, za kterýmiž se skaumání řádů starých u nás zanedbává, zdálo se mně nad míru důležité býti; poněwadžby mínění to, kdyby se wůbec za prawdiwé přijalo, spíše od wzdlávání starého práwa českého wedlo, než ke seznání řádů starých powzbuzowalo, a tudíž žádaucímu wzdlávání dějepisu práwa českého překáželo.

Nowější literatura starého práwa českého není co do počtu děl tak skrowna, jakž se wůbec myslí, a záleží nejwíce

a) we wýtazích z obnoweného zřizení zemského, z práv městských a wýslých k oběma důkladů a wýkladů: ⁷⁾

7) Uwedení spisů těchto, o prawě českém jednajících, budiž pokládáno za příspěvek k literatuře práwa českého, kteráž, co do části této, pokud mně wědomo, ještě nikde sestawena není. Co se ale ostatních pramenů práwa českého dotýče, wiz p. Jungmannowu literaturu, p. Palackého Archiv český a p. Hankůw přehled pramenů právních w Čechách w Rozboru staročeské literatury od roku 1842.

1) Auszug aus den königlich böhmischen Stadtrechten. Prag 1668. (Od Jana Jakuba rytíře z Weingartnerů.)

2) Kurtzer, aber doch ausführlicher Extrakt aus denen Böhmischem Stadtrechten und Landesordnung. Von Adam Krammer. Leipzig 1671.

3) Compendium juris provincialis. Prag 1677. (Od rytíře z Weingartnerů.)

4) Vollständiger Auszug aus der verneuerten königlichen Landesordnung und Novellen im Königreiche Böhmen. Von dem Appellations-Secretario Joanne Jacobo von Weingarten. Prag 1686.

5) Extractus Instructionis Regiarum Appellationum. Nürnberg. 1692.

Později vyšel spis tento pod názvem: Verneuerte Instruction Wayland Ferdinandi III. Von Johann Jakob Equite de Weingarten. Nürnberg 1712.

6) Extractus juris provincialis. Pragae 1710.

7) Compendium novellarum declaratoriarum in regno Boëmiae. Pragae anno MDCCXX.

8) Clavis Codicis juridica. 1738.

9) Clavis Codicis juridica. Prag 1739. (Obě knihy tyto jsau sepsány od Jana Jiřího Millera z Mühlendorfu, bývalého rady saudu nejvyššího.)

10) Grana veteris et novae legis bohemicae. Prag u. Nürnberg 1741. (Od téhož.)

b) We sbírkách zákonů:

Wiz sbírky w připomenutí pod čísl. 2 uwedené, pak:

1) Fasciculi diversorum jurium. Nürnberg 1690. Od ryt. z Weingartnerů.

2) Prodromus Hodoeporici Joannis Jacobi Equitis de Weingarten. Prag 1694.

3) Codex Ferdinando-Leopoldinus. 1701. (Od rytíře z Weingartnerů.) Jest to vlastně první vydání sbírky zákonů, w připomenutí pod čísl. 2. zmíněné.

c) W porovnání obnoveného zřízení zemského s právy městskými a práva českého s obecným:

1) Kyblin, *Tractatus de differentiis Juris communis et bohemicus*. Praga 1663.

2) *ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ* hoc est: moderamen differentiarum juris communis et bohemicus in tractatu C. I. Kyblini congestarum. Praga 1664.

3) *ΑΝΑΛΥΣΙΣ* seu Resolutio obsectorum contra moderamen differentiarum Juris communis et bohemicus. Praga 1666. (Obě knihy tyto pocházejí od Jana Jindřicha Proskowského z Krohensteinů, bývalého app. rady.)

4) *Systema juris provincialis*. Von Joanne Jacobo equite de et in Weingarten. Prag 1699.

d) We výkladech na obnovené zřízení zemské a práva městská:

Josephs Johann Feigls Edlen von Feigfeld öffentliche Vorlesungen über die königlichen Stadtrechte, neue Landesordnung, Novellen, Deklaratorien, Reskripten, Patenten und sonstigen Anordnungen. Prag 1770.

e) W sestavení zákonů českých, w pojednáních o řádech starých a w ručních knihách právnických:

1) *Vindemia judicialis*. (Od rytíře z Weingartnerů. Dílo toto bylo čtyřikrát vydáno, totiž w Praze w r. 1669, 1672, 1679 a 1692.)

2) *Instructio der königlichen Richter im Königreiche Böhmen*. (Od téhož) 1680.

3) *Sylva variarum observationum et juris quaestionum*. Prag 1683. (Od téhož.)

4) *Speculum civium*. Prag 1690. (Od téhož.)

5) *Manuale et respective Favus mellis Joannis Jacobi equitis de Weingarten*. Prag 1694.

6) *Trifolium quatuor foliorum Joannis Jacobi equitis de et in Weingarten*. Praga 1694. (Spis tento pokládá se za nejvýtečnější práci rytíře z Weingartnerů.)

7) *Cornucopiae Joannis Jacobi equitis de et in Weingarten*. Praga 1694.

8) *Hodoeporicon Joannis Jacobi equitis de et in Weingarten*. 1695.

9) *Panoplia judicialis per Joannem Jacobum Equitem de et in Weingarten. Norimbergae Anno 1796.*

10) *Manuductio zum Rechtsprozesse. Von Joanne Jacobo Equite de et in Weingarten. Nürnberg 1699.*

11) *M. Paul. Stransky de re publica Boema. Amstelædam. 1713.*

12) *Melchioris Goldasti Heiminsfeldii Commentarii de regni Bohemiae, incorporatarumque provinciarum juribus ac privilegiis, nec non de hereditaria successione regiae Bohemorum familiae. Francofurti ad Moenum Anno MDCCXIX.*

13) *Juris prudentia consultatoria. Norimbergae 1736.*

14) *Memoriale poenarum in universo jure boëmico contentarum. 1737.*

15) *Julii Friderici Keffenbrincki, equitis pomerani, meditationes ad statutum pragense. Francofurti et Lipsiae 1760.*

16) *Adnotationes theoreticae practicae usibus Boemiae accommodatae ad Joannis Ortwinii Westenbergii principia juris juxta ordinem pandectarum. Pragae 1778. (Jsau od Františka Wáclawa Stephanna, býwalého rady nejw. saudu sepsány, a od Antonína rytíře z Ebenfeldů, app. rady, wydány.)*

17. *Handbuch der ältern bürgerlichen Gesetze für das Königreich Böhmen. Von Leonhard Stöhr, beider Rechten Doktoren und Landesadvokaten zu Prag. Prag und Wien 1788.*

18) *Adelshofen, Handbuch der erläuterten allgemeinen Jurisdiktionsnorme. Prag 1792. (Wypisuje saudy, kterých před uwedením nynějšího zřízení soudního w Čechách stávalo.)*

19) *Systematische Darstellung des bürgerlichen Rechtes im Königreiche Böhmen. Von Jos. R. v. Jordan, k. k. böhm. Landrechtsauskultanten. Prag 1795.*

20. *Swrchní již uwedené horní právo od p. Jana Ferd. Schmidta, kdež i literatura horního práwa českého w §. 36 pojednána jest.*

f) W dějepisu jednotlivých právních ústawů českých:

1) Pragmatische Geschichte der Gesetzbücher des Königreichs Böhmen. Viz. Einleitung zu den praktischen Vorlesungen des Franz Joseph Gross, J. U. D. aid. Prag 1777. §. I—XCIV.

2) Statistische Übersicht der böhm. Staatsverfassung und Landeskultur von den ältesten Zeiten bis auf Ferd. II. Prag 1798.

3) Über den Geist der böhm. Gesetze in den verschiedenen Zeitaltern. Eine Preisschrift von Adaukt Voigt. Herausgegeben von der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften. Dresden 1788.

4) Pragmatische Geschichte der böhm. Freisassen. Von Franz Xav. Twrdy, wirklichem k. k. Rathe bei dem böhm. k. k. Landrechte. Prag 1804.

5) Geschichte des k. böhm. Appellationsgerichtes, von J. E. Grafen von Auersperg, k. k. Hofrath bei der obersten Justizstelle. Prag 1805.

6) Notizen über die polit. und Justizverfassung Mährens seit den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1628. Von Dr. Johann Luksche. Brünn 1808.

7) Dějiny desk zemských sealezají w knize, w připomenutí pod čísl. 3 uwedené. (§. 1—60.)

8) Balbini liber curialis C. VI. von den verschiedenen Gerichtshöfen des Königreiches Böhmen, von Joseph Grafen von Auersperg, Obersulandrichter und Landrechtspräsidenten im Königreiche Böhmen. Prag 1810—1816.

9) Geschichtlicher Überblick der ältesten Gesetze Mährens. Von Christian d' Elvert, k. k. Gubernialkonceptsbeamten. Viz. Zeitschrift für österreichische Rechtsgelehrsamkeit und polit. Gesetzkunde na rok 1829. I 59—82.

10) Umriiss der ältesten Gerichtsverfassung Mährens. Od téhož w témž časopise na rok 1829. II 43—62.

11) Das Institut der Freisassen in Mähren und Schlesien. Od téhož w témž časopise na r. 1840. str. 437—444, pak 485—498.

12. Dějepis práva várečného a práva k prodávání nápojů v Čechách. Viz §§. 140—144 zákonosloví živnostnického od rytíře W. Gustawa z Koptzů.

13) Kurzgefasste Bergbau- und Bergrechtsgeschichte des Königreichs Böhmen. §. 3—20 v horním právě od p. Jana Ferdinanda Schmidta.

Ze spisů, swrchu uvedených, obírá se jen málo který líčením poměrů právních, před vyjitím práv městských a obnoveného zřízení zemského stávalých; neboť skladatelé jich měli při spisování knih swých toliko na mysl, aby potřebě praktické vyhověli, a za tou příčinou jednali jen o právech, za času jejich v užívání jsaucích.

Časům však novějším, duchem národním nadchnutým, bylo zůstaweno, aby nejdůležitější památníky práwa staročeského k obecnému užívání tiskem vydány a nejdávnější doby právníckého života starých Čechů vyjasněny byly. Co se tu až posud stalo, nedá se ani srownati s tím, což činnosti právníků českých ještě ponecháno; pročezby již déle wáhati neměli, přičinliwosti swau odhrnauti záclonu, kteráž nám nad míru zajímavé právní poměry praotců našich zakrývá, a měliby již počítí pojednáváním o předmětech právníckých klestí cestu názvosloví právníckému, všemožně na základech historických založenému.

Myslím však, že se dílem pro hojnost předmětů a nesnáze, spojené se vzděláváním role, z větší části rádlem téměř ani netknuté, dílem ale i proto, že právníkům, w auřadech postaweným, obyčejně času scházíwá, auplný a důkladný dějepis práwa českého pojednau na místo postaviti nedá; pročezby se snad práwo staročeské způsobem tím nejprůhodněji vzdělati dalo, kdyzby se přede wším jen o jednotlivých předmětech práwa starého pojednáwalo, aby se pak z monografických prací těchto časem wybudowal chrám, práwa českého a tudíž i slowanského důstojný.

Abý se však takowáto pojednání monografická s ci-

lem žadaucím neminula, jest potřebí, aby všemožně zewrubna byla a toliko k tomu se wztahowala, což w které případnosti za práwo bylo; neboť by mudrowání o sprawedlnosti a příhodnosti práwa staročeského jakož i srownávání řádů českých s právními ústawy národů cizích, dokudhy právníká podstata řádů starých ještě náležitě wybádána nebyla, snadně nás w podobnau nehodu uwésti mohlo, s níž se Adauktu Voigtu potkati bylo, o němž na slowo wzatý p. Palacký whodně prawí, že knihu o *duchu zákonů českých* psal, an mu ani *tělo* jejich totiž zákonowé a řadowé sami známi nebyli.

S podobnau nehodau potkal se wedlé zdání mého i p. spisowatel pojednání o idei osobnosti, kteréž sice mnohých a zdařilých rozjímání právnických w sobě zawírá, ledwa ale kterého z čtenářů poučilo o prawé podstatě wěna aneb nedilnosti neb o práwech, kteráž ženským, dětem, služebníkům a nebo poddaným za dnů minulých we vlasti naší příslušela.

Jelikož w pojednání zmíněném jsau pronešena mínění, wedlé zdání mého křiwá, kterážby, kdyby se wůbec za prawdiwá přijala, budaucímu bádání w práwě českém za dlouhý čas překážeti mohla, zůstal jsem na tom, o některých předmětech, w pojednání p. N. Iwanisewa toliko podotknutých, z nowu a obšírněji pojednati, a při tom ukázati na bludy, w něž swrchu dotčený p. spisowatel wedlé zdání mého uběhl.

Žádám však p. vlastence, we věci zběhlé, aby práci mau, kdekoli pochybím, pooprawili; neboť jen způsobem tímto lze čistau prawdu na jewo přiwésti.

Aby pak nikdo pojednání má, jež časem o předmětech dřiweřečených w listy tyto klásti míním, bez přičiny z neauplnosti newinil, widím se nucena, přede wám připomenauti, že jsem, wyjma toliko netištěné doplňky ke knihám Wšehardowým, naskrze jen z pramenů tiskem wydaných wážil, že jen o práwě českém, nikoli ale o skandináwském psáti, poměry právní jen až do wyjiti

prvního zřízení zemského v r. 1500. ličiti a pozdějších zřízení zemských jen tehdaž dokládati se budu, když toho věc sama bude vyhledávati.

Konečně laskavě žádám čtenáře, aby práci tuto toliko za pokus a plod hodin prázdných přijali, jichž se mně, mnohými pracemi auředními zahrnutému, nikoli v míře té nedostává, jakžby to dokonalost práce druhu tohoto žádala.

O právech pohlaví ženského.

Osobnost právníká záleží v způsobnosti, býti podmětem práv a povinností právních. O větším a nebo menším vywinutí idey o osobnosti svědčí počet a powaha práv, jichžto národ zwyklostmi právními aneb zákony swými těm třídám obywatelstwa swého, kteréž se z příčin, za právní pokládanych, pod saukromnau mocí spoluobywatelů swýchalezají, popřál. Jest pak idea ta wedlé zásady, právě pronešené, co do wywinutí swého na stupni tím wyšším, čímž wíce a důležitějších práv zákonodárstwi třídám těmto propůjčilo.

Aby však stupeň wywinutí idey o osobnosti pohlaví ženského podlé práv staročeských co nejpatrněji wynikl, widělo se mně potřeba, abych práwa, kteréž pohlaví ženskému někdy we vlasti naší příslušela, zewrub wyčetl, a při tom dle možnosti pojednal o úkazech, jimž práwo každé podrobeno; myslím tím: půwod, obsah, změnu, pojištění a pominutí práwa; mimo to chci ukázati i na zwláštní práwa, kteréž pohlaví ženskému při wedení pře příslušela.

Za dělidlo zwolil jsem předměty, k nimž se práwa ženských wztahowala. Za příčinau tau dělí se pojednání toto na dvě části, na pojednání o právech *hlavních* čili *materiálních*, kteréž předmětem rozepře *hlavních* jsau, a na pojednání o právech *postranních* čili *formálních*, ku kterýmž se, když o ně spor wzejde, pře postranní wztahuje.

W pojednání o právech hlavních bude řeč 1) o právu k osobě, 2) o právu k wolnosti osobní, 3) o právu ke cti, a 4) o právu k věcem.

Předmětem pojednání o právech postranních budou zvláštní práva, kterýchž pohlaví ženské při vedení rozepře požívalo, pokud pro těsnou souvislost s právy hlavními nebude již v části první o nich jednáno.

A. O právech hlavních.

1) O právu k osobě.

Právo to zawíralo w sobě přede vším

a. právo, aby se

a. osobě ženské život neodjal.

Že pohlaví ženské nebylo bez práva toho, vyplývá z toho, že w zřídlech práva českého nikdež ustanowení nenalezáme, kteréžby bylo dopauštělo, aby se bez trestu vražda na osobě ženské spáchati mohla. Jiný a však zřetelnější důkaz poskytuje nám §. 75. řádu práva zemského⁸⁾, kterýžto praví, že každá paní každého z chromoty těla svého nebo z ran krvavých pohoniti mohla. Nesměl-li tedy nikdo paní (a bez wší pochyby ženskou vůbec) bez pomsty ochromiti ani poraniti, nebylo jemu zajisté dowoleno, aby ji života zbawil.

Kromě toho připauštěl §. 1. ř. pr. z., pak §. 10. Ond. z Dubé, aby přátelé vraždu, na příteli swém spáchanou, pomstili. Že pak právo staročeské i osoby pohlaví ženského mezi přátele tyto zahrnowalo, wyswítá z §. 10. Ond. z Dubé a §§. 40. a 75. ř. pr. z.

Co do původu svého bylo právo to právem přirozeným; neboť se ho nenabývalo teprw po porodu kterým stářím aneb skutkem, nýbrž narozením samým.

8) Kdo se o předůležitém tomto památníku jakož i o knize starého pána z Rosenberka a o Výkladu p. Ondřeje z Dubé na právo zemské české, kterýchžto pramenů se dole dokládati budu, zevrubnější správy dočísti chceš, nahlédniž w převýborný Archiv český p. Fr. Palackého. Díl I str. 447—450. Díl II 76—78. pak 481—482.

K pojištění práva k životu nesloužila pauze pomsta krvavá, kteráž od přátel osoby zavražděné nad vrahem jejím učiněna býti mohla a přísnosti swau zlomyslné od zločinu toho odstrašovala, nýbrž i *odpowěd* čili wypowiedzení pokoje.

Kdožkoli s jinými *zajíti* t. w nepřátelství, zášti (*Fehde*) se dáti ⁹⁾ chtěl, *odpowěděl* jemu. ¹⁰⁾ Aučel odpovědi záležel w tom, aby ten, komuž odpověděno bylo, na odpowědníka *pěci měl* t. aby sebe a všecko zboží své wojensky ostříhal. Jelikož odpověď wždy předcházela aneb měla alespoň předejiti zášti, mohla se osoba pohlavi ženského po odpovědi učiněné snadně vystříhati všech nebezpečenství, kterýmiž odpowědní nepřátelé její životu jejímuhrozili.

Právo, o němž zde řeč, míjelo w případnostech těchto:

1. *Když osoba ženská koho zavraždila.*

Z toho byly však vyjaty paní, muže mající, a wdowy, pokud běželo o vraždu, za manželství wykonanau.

Přítel zavražděného, kterýž na ženskau před saudem žalował, mohl ji wzítí život, když ji w sauboji, před saudem wedeném, přemohl (§. 26. ř. pr. z.), aneb ji, když mu bylo na ni právo stané (*Kontumazerkenntniss*) dáno, jíti aneb zabiti, kdežkoli ji nalezl, w čemž se ale wedlé §. 29. ř. zr. z. takto zachowati měl:

»Pak když se to vše dokoná (totiž dobývání práwa na jmění nemowitém) a pohnaný nesmluwi se s powodem i s úředníky: tehdy ten powod, kdežby koliwěk nalezl pohnaného, má jej jiěti nebo zabiti, a prokole jemu stehně, i má jej k ocasu koňskému za nohy přiřázati, nic s něho rúcha neswláče, i wlěci jej pod Pražskou šibenici.

9) Viz příspěvky ke glossarium řeči české od F. P. w časopise česk. Museum na rok 1827. str. 79.

10) Wypověděl mu pokoj. Viz glossarium dotčené, pak Weleš. lex. w sbírce nejdávnějších slovníků latinsko-českých od p. Hanky na str. 22., kdež se »odpowiedam« slowem »diffido« a »odpowyeda« slowem »difidatio« wykládá.

I má to odpovědieti úředníkóm, a komorníka wzieti, aby jej ohledal. A když to komorník wyzná, má to we dsky wložiti a žádný toho nemá mstiti.«

Wyměření, w §§. 26., 27. a 29. ř. pr. z. obsažená, mluví sice o pohnaném, tedy o osobě pohlaví mužského, myslím však, že i o osobách ženských platila, jestliže se která z nich vraždy dopustila; neboť se z toho panny ani wdowy, poslední pokud se jedná o vraždu za wdowství zpáchanau, nikdež výslovně newyjímají.

Co se však vraždy, od paní prowdané aneb od wdowy za manželství wykonane, dotýče, myslím, že z ní pohnány býti nemohly, ani že přečiněním tím práwa k životu neztratily.

Kn. Ros. prawi w §. 122.: »Když žalují na paníu z nároku, ana we wdowství jest: tehda před odpovědiť zwié, kdy se stalo; odpowíe: dřéwe (než) za muž sem nešena, to se stalo. Práwo ludmi dolčiti, že je dřéwe toho času za muž šla, těmi swědky, jakž na peníze.«

Domníwám se, žeby se odpověď wdowina takto čisti měla: »dřéwe za muž sem nešena, (než) to se stalo.«

K tomu mne wedau důwody tyto:

Když žalovaný uwedl kterau obranu (exceptio) totiž skutek, pro kterýž aučinky práwní ze skutku w žalobu položeného buď ani newznikly, aneb k proměně přišly, aneb již pominuly, náležel jemu a nikoli původu důkaz obrany přiwedené. O tom swědčí §. 126. kn. Ros., kterýž na pána, když z toho pohnán byl, že panoš jeho za příměří (cosi proti příměří) učinil a tím se bránil, »že jeho panoše není dřéwe přimířie« wzkládal důkaz, že panoš w službě jeho ještě nebyl, když se příměří činilo a že tedy do příměří pojat není. Tímto se oswobodowal pán od práwních aučinků, z jednání proti příměří vznikajících, ačkoli nepopíral skutku, panošowi za winu dáwaného. Rowným způsobem nepotřebowal panoš konžele zemského aneb poprawce, když byl ze zločinu pohnán, jež z příkazu pána swého učinil, prowěsti, že

jeho nespáchal, nýbrž jen uvéstí a dokázati, že toho času w službě konšele zemského aneb popravce byl a že to z kázání jeho učinil. (Řád. pr. z. §. 81.)

O tom, že odpověď wdovy, w §. 122. kn. Ros. uwe-
dená, jakausi obranu w sobě zawírá a že podstata obrany
té w tom záležela, že se skutek, wdově za winu dáwaný,
w jakési době života jejího udál, w kteréž se jeho bez
zawdání příčiny k aučinkům právním, o něž w rozepři,
s ní wedené, běželo, dopustiti mohla, není tuším žádné
pochyby.

Jelikož pohnanému důkaz obrany náležel, protož
musila i wdowa, když obrany swrchu položené chtěla
užiti, »ludmi dolíčiti, že je dřéwe toho času za muž šla.«
Náležel-li důkaz ten jí, musila odpověď její pronešena
býti slowy těmito: »dřéwe za muž sem nešena, (než) to
se stalo;« neboťby se byl jinak důkaz s řečí její nesro-
wnával a bylaby wdowa právě protiwnu toho provedla,
což na obranu swau odpověděla.

Nemohla-li wdowa býti platně pohnána z nároků, kte-
rýchž se pod čas manželství dopustila, nebylo zajisté lze,
aby z nich pohnána byla, dokud byl muž její ještě na
živě; neboť jen okolnost ta, že se křiwdy, jí za winu dá-
wané, za manželství udály, činila, že skutky tyto obyčej-
ných aučinků právních prázdný byly.

Tomu nasvědčuje z části i §. 75. ř. pr. z., kterýž ne-
připauštěl, aby žena prowdaná ze škod peněžitých po-
hnána byla, když neměla a nedržela žádných dědin zwlašt-
ních. Takowéto peněžité škody nazývá kn. Ros. nároky.
§§. 158., 159. a 178. Ros., pak §§. 55., 61. a 56. r. pr. z.

Slowo »nárok« běře však kn. Ros. na smysl pro-
strannější a wyrozumíwá tím skutky, jimiž se komu škoda
na osobě aneb na jmění dala. O tom swědčí nadpis hlavy
VIII. kn. Ros. w spojení se skutky, pod nadpisem tímto
uwedenými.

Nemohla tedy ani žena ani wdowa z vraždy, chro-
moty, ohawy, poranění, ani z kterého jiného přečinění

proti právě k osobě, jestli se toho za manželství dopustila, s právem winěna býti a neztratila tedy vraždau práva k životu.

2. Když osoba ženská někoho křivě před saudem nařkla, což se *sočením* čili *obúzstwem* nazývalo; neboť newyjímají práva osoby ženské z trestu, na zločin ten položeného.

Podlé práva knížete Kunrada Brněnského ¹¹⁾ od roku 1080. měla osoba, kteráž opáčně koho křivě nařkla, ukamenována býti. Zákon zní v slova tato: »Nullus zok aliquem accuset nisi certo sub testimonio uicinorum constet de dampno, et si fuerit zok conuictus testimonio fori communis, lapidetur.«

Glossarium juridicum w sbírce nejdáv. slovníků vyměřuje pojem o sočení takto: Saca, Sacha est, quod si quilibet aliquem *nominatim* de aliquo calumniatus est. L. L. Edo. Confessor. c. 22. et Sota. S tímto se srovnává i §. 227. kn. Ros.: »Pakli opowěděł *jmenem*, kto mu škodu učinil, ano ještě čas jistně vyníti: s právem mohl stawen býti, že jeho *obúzie* ¹²⁾ zlodějem; a poslati k tomu, chceli se zprawiti *obúzstwa*. Chtěl-liby se zprawiti obúzstwa opowědač, musilby se súditi o siju, že tak nemůdře opowiedal.«

Prvním přečiněním nepropadl sok hrdlo, neboť by bylo právo Kunradowo žádati nemohlo, aby k saudu připuštěn nebyl, lečby na dokázání škody své svědky wedl. Aby soud povinnosti této dostáti mohl, musil již alespoň jednau na něm obúzstwo shledati, a winěný musil tudíž saudu za soka znám býti.

11) Zprávu o starém tomto právě českém dává p. Palacký w časopise tomto od r. 1837. na str. 71.

12) Smysl slova toho wyswítá také z těchto dwau weršů:

Wězte, žeť jest zle žalował,
Súsěda listivě obuzal,

wzatých z básně »Desatero kázanie Bozie,« z počátku 14. století pocházející. Mimo to viz Mater verborum a Glossae psalterii secundí w sbírce nejdáv. slov. na str. 4. a 235., kdež se nalezají slova: »calumpniator, obuzce; obuznika calumpniatorem.«

W časech však pozdějších byli zákonové w tom přísnější; neboť místo, z Kn. Ros. swrchu uvedené, nečiní rozdílu žádného, zdaž se křivý opovědač ponejprvé aneb opáčně obúzstwa dopustil, a dowoluje, aby jemu i hned o šiji šlo. Totéž platí i o tom, kdož koho vraždau nařknul; neboť měl pohnaný, když jej w bitvě před saudem přemohl, práwo jej vlastní rukau stíti. (§. 26. ř. pr. z.)

3. *Když bylo saudem nalezeno, že má osoba ženská za psance (proscripta) býti.*

Psanec neměl práwa žádného proti žádnému. (Ondř. z Dubé §. 86.) Osoba ženská, jsauc psancem, byla všech práv, tudíž i práwa k žiwobytí zbawega, a mohla býti od kohokoli zabita. Wrahu jejímu nenáležel důkaz jiný, leč že poprawce toho kraje ji na listech swých napsanau měl. (§. 181. knihy Ros.)

4. *Jestliže ženská počátkem swým na koho moci sáhla, mohl ji ten, na kohož tak saženo, žiwot wzítí, bráně jmění, hrdla nebo zdraví swého.* (Wšehrd III. 23. a IV. 7.) Již w 14. století bylo bránění žiwota wúbec užíwanau obranau proti žalobě z vraždy. (§. 10. a 19. ř. pr. z.)

5. *Když se osoba ženská mimo cestu pokojnau čili mírnau nalezala.*

Slowa „na pokojné, mírné cestě“ (via pacis) opakují napořáde prameny naše, a to netoliko při opowědi vraždy, nýbrž i při žalobě. (§. 1. a 6. ř. pr. z., §. 17. Ondřeje z Dubé a III. 11. Wšehrda.) Stále opakování slow těchto ukazuje na to, že mírná cesta podstatným znakem vraždy, pomstě podrobené, byla, a že se z vraždy, mimo cestu mírnau čili pokojnau wykonané, s právem poháněti nemohlo. Coby však mírná čili pokojná cesta byla, nedá se s anplnau jistotau udati, podobá se ale, že slowa ta vraždu bez učiněné odpovědi wykonanau znamenala. Odpověď byla do časů, dokud páni nenalezli, aby všecko násili w koruně české buď odpovědi neb neodpovědi (Ondřej z Dubé §. 86.) minulo, i tehdaž dowolena, když práwa w zemi šla; w časech však pozdějších měla jen

w případnosti té místa, když byla práva nepokojem w zemi zastawena. Na to ukazuje Wšehrd (III. 11.) udáje žalobu Petra z Kamenice, že mu Jan z Wesce zabil bratra na cestě *w zemi pokojné, ano prdwa jdt, a on naň žádné péče neměl*. Wiz také zřízení zemské od r. 1550. T. XXVIII.

6. *Byla-li osoba ženská poddanau neb služebníci některého pána*, měl tento wedlé svědectví Wšehrdowa nad ní auplnau moc života i smrti. (Wšehrd III. 23.)

Přechimění proti nejdůležitějšímu tomuto práwu lidskému nazývalo se *hlawau*¹³⁾, *mordem* (§. 10. Ondř. z Dubé) čili *wražda*. (Wšehrd III. 21. a III. 7.)

Wedlé wzorce žaloby, od Ondř. z Dubé w §. 17 uwedeného, dalaby se hlawa w způsob tento vyměřiti: hlawa byla bezprávním zabitím člověka na mírné cestě.

Podobá se, že řád pr. z. ukazuje w §. 87. na oběšení, stětí a upálení jakožto na skutky, jimiž se hlawa nejobyčejněji páchala. Jelikož ale k skutkům těmto nepřikládá žádných zvláštních aučinků právních, není třeba o tom širěji jednati.

Hlawy se ale dočinil netoliko ten, kdož skutečně koho zabil, nýbrž i, kdož jen aumysl aneb vůli měl, koho zavražditi. Tomu nasvědčuje Wšehrd, pravě:

„Ne jednostajní než rozliční a mnozí sú pohonowé, a tak nečíslní, jak nečíslné jsau křiwdy a škody, kteréž se jedněm od druhých radú, řeči, skutkem nebo úkladem dějí; nebo by pak k skutku dowedeny nebyly, dieti se mñie wolí nebo radú, jako vražda, zrada a jiné k tomu podobné. A z té každé křiwdy, škody, myslí umíněné nebo skutečně dowedené, kterážby se stala nebo státi měla, můž pohoněno býti; neb mnohé sú nepravosti, na kterýchž se netoliko účinek skutečně dokonany a dowedený, pomstú práv poprawuje, ale také sám úmysl a sama wóle přisností se práv mstí a káže. — A někdy

13) Hlawa caput §. 1. ř. pr. z. nex, occisio. Mat. verb. Wiz také pojednání p. Palackého w časopise tomto od r. 1837 na str. 80.

w některých příhodách pozdě by bylo skutku čekatí, kdyby se úmyslu nepřekazilo, dříve nežby doweden byl k skutku, jako w zradě, w úkladu o zlezení zámkůw, w úkladu o hrdlo dobrého a newinného člověka a o jiných nešlechetnostech mnohých, na kterýchž netoliko skutečná zločinnost, ale také úmyslem uložená a umíněná, by pak nebyla k skutku dowedena, wedlé světských práv tak přísně jako skutečně spáchaná kázána bývá, poněwadž wóle a mysl jest, kteráž hřeší. (III 21.)

Dělitiť tedy staří hlavu na hlavu *dowedenau* a *umíněnou*, kterážto však poslední se od vraždy okaušené tím lišila, že nebylo k ní nižádného skutku vnějšího potřebí. Od vraždy umíněné až do hlavy dowedené měly všechny stupně vraždy okaušené místa, i byly právě tak přísně trestány, jako vražda sama.

Dále pak vychází na jawo, že aučastenství we vraždě měl i ten, kdož k ní buď radil aneb komu kázal, aby ji vykonal. Řád pr. z. (§. 78.) a Ondř. z Dubé (§. 16. a 23.) mluví sice jen o půhonu ze škody, kteráž z kázání někomu na jmění jeho učiněna byla, myslímť však, že to i o hlavě platilo, an vražda, z kázání kohosi spáchaná, byla vraždau, vůlí umíněnou, kteráž se také pomstau práv poprawowala.

Ze všeho vyniká, že staří netoliko okus zločinný, nýbrž i mravní půwodství a pomocnictví w zločinu znali.

Byl-li kdo winěn z kázání, mohl se z nářku toho wywésti právem sirotčím¹⁴⁾ (§. 165. kn. Ros. a §. 78. ř. pr. z.). Pakli se ale toho neočistil, tu teprw, jak se podobá, šel na něj půhon z hlavy. Když panoš konšele zemského nebo poprawce z kázání pána svého se vraždy dočinil, nemohl býti z ní winěn, když dokázal, že toho času konšeli zemskému aneb poprawci slaužil, a to z příkazu jeho učinil. (Ř. pr. z. §. 81.) Jelikož se vražda

14) Právo sirotčí (jus orphanile) zawiralo dvojí práwo w sobě, totiž práwo k prisaze bez pomocníků aneb otistníků, a práwo, westi při o hlavu poručíkem; viz kn. Ros. §. 72, a 129. pak §. 33. ř. pr. z.

taková nekladla služebníku tomu za wina, lze z toho souditi, že panošové konšelů zemských aneb poprawců pánům svým buď posluženstwím neobmězeným, powinni byli, aneb že páni moc, nad míru rozsáhla, nad nimi měli, pro kterauž se za osoby, wšl vlastní vůle prázdne, pokládati musili. Zdali to i o služebnících pánů jiných platilo, newyswítá z pramenů.

Mimochodem musím zde připomenauti, že i manželkám a wdowám vraždy, od nich po čas manželství wykonané, s aučinkem za winu dávány býti nemohly.

Byla-li vražda na osobě pohlaví ženského spáchána, dala půwod rozličným aučinkům práwním, kteréž se tím spravowaly, jestli zločinec zůstal tajný aneb na jewo přišel.

Aučinky, z tajnosti vražedníka vyplývající, měly u nás místa do těch časů, dokud *ruka společná* neb *ručení společné* (*fidejussio universalis*) průchod mělo. Řád tento záležel w tom, že celá *okolina* (*vicinia*) t. j. všickni sausedé a saubydlitelé jedné wsi aneb jednoho aujezdu (okresku) za všecko, cokoli w jejich aujezdě zpácháno bylo, společně státi a ručiti powinni byli, a nemohli-li zločince samého wypátrati a ku poprawě podati, musili všickni společně pokutu na zločin uloženu platiti.¹⁵⁾

Wražedník musil, jakž později o tom mluweno bude, wedlé práwa Kunradowa 200 peněz k auřadu složiti. Práwe tolik měl půwodně i jeden každý obywatel wesnice složiti, když se vražedník newypátral. Wýsadau však Přemysla Otakara I., 10. března 1222. stawu duchownímu w Čechách danau, bylo břímně to poddaným duchowenstwa w ten způsob ulehčeno, že všichni dohromady jen 200 peněz platili. Zníf pak wýsada ta takto: »Hanc autem poenam alleviare volumus, qua quando quis interficiebatur in aliqua villa, et interfector non capiebatur, quilibet rusticus in CC denariis condemnari solebat: nunc nos mitius agentes cum eis, volumus, ut tota villa in CC denariis con-

15) Viz p. Palackého pojednání w časopise tomto od r. 1837. str. 76—80.

dempnatur.« Pokuta tato slula *hlawau* a bývala důcho-
dem kostelů aneb klášterů, od wojwod aneb králů českých
nadaných, jakž to z nadacího listu kollegiatního chrámu
Litoměřického wyswítá:

Jungimus praeterea omnibus supra dictis collectas. gene-
rales venditiones. Ssvod. *Glava*. Narok. Nedoperne. Irrdost.
quidquid ex his et talibus ad usum nostrum debet proue-
nire, totum libere et hilariter nostre concedimus ecclesie.«

Byl-li však vražedník wypátrán, wzešla z vraždy
wedlé práwa Kunradowa na něj powinnost:

- 1) aby dvě stě peněz k auřadu (tudíž pokutu peně-
žitau) složil;
- 2) aby se jinam odebral (wyhnanstwí) a
- 3) aby za milost (bez pochyby přátele osoby zavraž-
děné) žádal.

Staw vražedníka ani osoby zavražděné nečinil w tom
rozdílu žádného. ¹⁶⁾ Práva pozdější, totiž řád pr. z. §. 1.
a 2., pak Ondřej z Dubé §. 10. dávají přátelům osoby
zavražděné práwo, pomstiti se na wrahu odejmutím ži-
wota jeho a pohledáwati na něm peněz, w nichž hlavu
pokládají. Nad to měl vražedník složit k auřadu tolik,
což peníze hlavní obnášely. (§. 28. řád pr. z.)

Z práwa k pomště, přátelům po meči příslušcího,
lze saudit, že se vražda netoliko práwa osoby zavraž-
děné dotýkala, nýbrž i w práwo osob sáhala, kteréž
s osobau zavražděnou pokrewenstwím spřízněny byly.
Přátelé dotčení mohli, když wraha w bitvě před saudem
přemohli, jemu život wzíti. Byl-li však vražedník wyš-
šího urození, nemohl se již půwod nad ním odejmutím
žiwota mstiti. Bylť pak pán wyšší wladky a wladka
wyšší měšťana nebo sedláka. (§. 34. a 36. ř. pr. z.) Mohliť
tedy šlechtici přátele měšťanů a sedláků, a páni nad to

16) Quicumque nobilis vel rusticus occiderit aliquem, CC denarios
soluat curie et alias recedat et querat gratiam. Wiz Codex diploma-
ticus e epistolaris Moraviae. Studio et opera Antonii Bocsek. Olomucii
9 Dil II. str. 210.

přátele wladýk bez ztráty vlastního života ubýjeti. (§. 42. ř. pr. z.)

Nechwalná to zajisté uchyilka od prostého a však spravedlivějšího práwa Kunradowa.

Bitwu před saudem wypisují §. 22. 25. a 26. ř. pr. z. takto:

»A pakliby prošel (pohnaný, t. přísahu platnou učinil) tehdy se ihned jmáta bíti bez oděnie, jedno w sukniech a w nohawiciech, s mečmi a za štíty, w šranciech jim připravených, jako jest obyčej.«

»Ale kdyžby již w šranky oba wešla, a počala se bít, a kdyžby některý z nich ustal, jmá žádati otpočinnutí, a w tom jmá uslyšán býti. Tu purkrabie Pražský jmá mezi ně wložiti sochor, aby přes ten žádný na druhého nesahal až za hodinu; kterýžto sochor dwa úředníky, totižto komorník a sudí hotow jmáta držeti; a kterýžby jeho žádal, aby hotow byl až do třetice k odpocinutí, a vždy za hodinu.«

»A kdyžby jeden druhého přemohl: tehdy jej jmá swú rukú sietí, a hlavu jemu mezi nohy wložiti; lečby s králowú wolí a s panským powolením bylo mezi nimi lepší zjednáno. A kdyžby jej stál, a hlavu mezi nohy wložil, tehdy jmá pokleknúti na jednom koleně a poděkowati králi a pánóm z prawého práwa, a dwa halěre naň wložiti, a těmi jej osěrowati. A tak swítězí nad ním a práwo obdrží w téj při.«

Bitwa (duellum) slowe také *dolíčení životem* (kn. Ros. §. 127.), *dowedení rukau w šrancích* (Wšehrd II. 23.) aneb *sědání* (kn. Ros. §. 129.)¹⁷⁾

Sedání bylo však dwoje:

a) sedání s meči, pak

b) sedání za kyje. (Kn. Ros. §. 184.)

Sedání za kyje mělo w časech dřevnějších jen teh-

17) Wis w Králdowském rukopisu básen: »Ludiše a Lubore«

»Znamenajte starsi mladi

o potkach i o sedani.«

Čtvrté vydání w Praze 1843. str. 54.

dáž místa, když měla bitwa s cizinci býti wedena; neboť se pronáší práwo Kunradowo o tom w slowa tato: Praeterea duellum, quod in vulgari dicitur kiy, non habeant nisi ad extraneos.«¹⁸⁾ Podlé knihy starého pána z Rosenberka (§. 184.) sedalo se s meči o hlavu, o přihlawní však dobytek za kyje. W knize Rosenberkowě rozhoduje o tom, zdaž má bitwa s meči aneb kyji býti wedena, předmět sporu, w řádu ale pr. z. staw těch, kdož se bítí měli. §. 37. pr. z. prawí:

»A pakliby měštěnin sedláka pohnal: máta se bítí kyji a štíty welikými, neb jsta oba jednoho řádu chlapského; a to jest ot starodáwna ustaweno, že k téj bitwě nemáta mečow užíwati.«

Latinský pak text téhož §. dokládá: »nunc autem duellare debent cum gladiis et magnis clypeis, sicut superius est praemissum.« Dále vyměřuje tentýž řád (w §. 34.):

»Když rovný rovného podlé urozenie, točížto pán pána, wladyka wladyku z hlavy pohoní, všeho téhož řádu, jako swrchu psán, jest, máta požíwati, i máta se bítí s meči i se štíty.«

Přemožení wraha w bitwě bylo důkazem skutku, w žalobě přivedeného, a stěti přemoženého trestem, na vraždu uloženým. Powahu tuto zachowala bitwa až do časů Wšehrdowych (II. 23. a III. 7.), od kteréhožto spisowatele se dozwidáme, že o tom, jakžby bitwa wedena býti měla, wazači zpráwu a naučení dávali. Slovo »wazači«¹⁹⁾ wykládá se w abecedním ukazateli na knihy Wšehrdowy słowem »lictors.«

Dle zřízení zemského od r. 1550. V. XXVII. užíwalo se bitwy již jen za prostředek k naprawení cti. Článek zmíněný, chtěje bitwy takowé stawěti, nepřikládá k nim aučinku, od saubojníků žádaného, prawě, že nařknutý, by pak wyhrál a nebo prohrál, tím cti své neočistí, i

18) Viz Bočkůw diplomatář Díl II. str. 212.

že nad to od každého za člověka nešlechtného a zlého držán býti má.

Co za právo bylo, když se původu dalo na pohnaného za právo stané, vyniká z toho, což jsem swrchu o osobě ženské prawil, když se vraždy dočinila, a právo stané na ni vyšlo.

Předmět však práwa, život odniti vražedníku přítele, přicházel druhdy k proměně i nastupowalo w přípádnosti té věčné vězení vraha na místo bezživotí jeho. Musím předewším zde připomenauti, že obě strany, nežli byly k bitvě připuštěny, přísáhati musily, a sice půwod napřed, jakž jemu páni ro tu ¹⁹⁾ (přísahu) vydali. Když přísahu tu zmátl (w něčem pochybil), ztratil při swau. Pakli přísáhaje prošel (platnau přísahu vykonal), tehdy pohnaný přísáhal za newinu swau.

Co však za právo bylo, když pohnaný přísahu zmátl, to líčí §. 23. ř. pr. z. slowy těmito:

„Tuto znamenaj, že za starodáwna tento řád byl jest, když by pohnaný přísahu zmátl, a po třetí se neopravil, žeby ztratil i při i hlavu. Proti tomu z přiezni páni sú byli nalezli jednomu za nebožce Ciesáře ²⁰⁾, že pro tu přísahu nejma ihned stát býti, ale že jest swú při ztratil, a ten pówod jmá získanú jmiati. Ale miesto stětie tento pohnaný jmá dán býti do věčného žaláře, aby jeho purkrabie Pražský chowal až do smrti, jakož na vězně slušie; a pakliby purkrabie Pražský byl jeho přítel prirodzený, tehda jmá dán býti do jiné wazby, kdežby se králowi a pánóm zemským zdálo, a tu jmá chowán býti, jakož na vězně slušie, dokudžby král a páni zemští jeho newiny neoptali úplně, aneb dokudžby ten pówod a jeho přítelé jemu té winy neotpustili a zaň krále a pánów neprosili, aby byl propuštěn.“

Práwo k pomstě mýjelo,

19) Od toho pochází: »rotiti se« conjurare se, pak »porota« saud přisežných.

20) Karla IV. viz Archiw český II. str. 76.

1. Když pohnaný (na nějž právo stané dáno bylo)

a) byl u ženy své oddané nalezen a ona jej objala aneb rauchem svým přikryla;

b) když se u hrobu swat. Wáclawa w kostele Pražském aneb

c) před králowau Českau nalezal; neboť neměl odtud wzat býti, ani které žalosti trpěti, nýbrž pokoje požití. (§. 30. Ř. pr. z.)

Hrob swat. Wáclawa a místo před králowau Českau bylo z úcty, k oběma chované, za autočiště pokládáno; nebyla však moc, oběma těmto místům propůjčená, vůbec uznána. O tom svědčí latinský text §. 30. slovy těmito: *«Quidam vero dicunt, quod etiam circa sepulcrum beati Wenceslai in ecclesia Pragensi, et coram regina Boemiae si fuerit inventus, ob reverentiam ipsorum, idem citatus non debet etiam perturbari quoquo modo.»*

2. Když se přátelé osoby zavražděné práva svého buď zcela odřekli aneb se s wrahem o to smluili.

O práwě k odřeknutí se pomsty svědčí §. 1. ř. pr. z., kterýž to při vůli přátel osoby zavražděné zůstawuje, zdali wraha pohoniti chtějí neb nic. Ustanowení w §§. 27., 28. a 29. ř. pr. z. obsažená, ukazují několik na to, že se půwod s wrahem smluwiti mohl, nýbrž i že půwod powinen byl, pohnaného, jestliže bylo na něj práwo stané dáno, třikráte napomenauti, aby se s ním o hlavu smluwil. Práwo, odřeknauti se pomsty aneb smluwiti se s wrahem o hlavu, příslušelo přátelům jen potud, pokud se nestýkalo s práwem k pomstě vši zemi příslušícím, což se w těchto dwau případnostech přiházivalo:

1, Když byl důkaz wraždy před saudem auplně doweden; neboť se wražda; dokud nebyl dostatečný důkaz před rukama, pokládala za záležitost pauze občanskau, kteráž se i hned věci zemskau stávala, jak byla wina na wražedníka dostatečně provedena. Protož nemohl žalobník již o své vlastní vůli přemoženému winu promi-nauti a měl k tomu vůle královske a powolení panského

potřebí (§. 26. ř. pr. z.). Rovněž neměl původ práva, purkrabí pražskému přikázati, aby ze žaláře propustil vraha, kterýž pro přísahu zmatečnou do věčné vazby dán byl, když mu winu jeho odpustil, nýbrž musil krále a pány prositi za to, aby propuštěn byl. Slovo *prositi* ukazuje na to, že král s pány na vůli měl, k prosbě původově učiniti aneb jí odepřiti (§. 23. ř. pr. z.).

Na opak neměl ani král ani pánové práva, winnému o své vůli prominauti trest, a jediný prostředek, jehož pánové v tom s právem užití mohli, záležel v tom, že na požádání vražedníka, když se neosmělil, k bitvě státi, přikázali purkrabí před bitwau, aby jej tři míle od hradu Pražského bezpečně prowodil, tak aby mohl před násilím nepřátel svých utéci (§. 24. ř. pr. z.). Tím však nebyla pomsta wyzdwižena, leč jen pozdržena.

2. Když někdo swým počátkem zabil osobu ženskau před králem nebo před saudem plným, měl i hned stát býti. W případnosti té nečekal soud teprw na půhon přátel osoby zavražděné, nýbrž konal, jak se nyní říkáwa, sám z auřadu swého. Wražedník takový přečinil skutkem swým proti welebnosti krále i důstojnosti saudu zahájeného (Ondř. z Dubé §. 3. a II. 2. Vikt. ze Všehrd) a tudíž i proti wší zemi. Uprchnul-li vražedník ten, neměl jeho nikdo přechowáwati, ba ani král, kterémuž nepřislušelo, aby sám o sobě winu prominul, kteráž za urážku wší země pokládána byla. Paměti hodná jsau práwa, kteráž w tom wedlé §. 50. a 51. zemi české na krále jejího přislušela.

Wyměření o tom znějí takto:

»Pakliby král Český toho ztracence (bannitum) chtěl chowati: tehdy wšichni zemené mají jeho prositi, aby jich práwa nerušil, a on je má uslyšeti. Pakliby jich neuslyšal: tehdy wšecka obec toho hradu neb toho města, kdežby chován byl, má dobýwati; a když dobudú, mají k tomu ztracenci pomstu učiniti a nábytky pobrati. Než dědiny wždycky k králowstwi mají ostati.«

»Druhý obyčej jest: kdyžby jich král nechtěl uslyšetí, tehdy všichni zemené nemají jemu služby ani žádného řádu činiti, dokudžby toho ztracence choval a jim jeho newydal. A pakliby který pán tomu králi přes to službu neb který řád ukazoval, aneb jej sám choval, anebo jiného ztracence neb zloděje přes otsúzenie panské choval: má z země wypowědien býti, a swé dědiny aby rozprodal we třech létech, a jich obce i práwa byl otsúzen. A mají jej všickni, ktož k České koruně slušejí, za swého nepřitele jmieti.«

Až potud bylo jen o jednom aučinku právním jednáno, kterýž ze zavraždění osoby ženské vyplýwal.

(Dokončení.)

III.

Reparticí aneb rozvržení *)

wedle swolení sjezdu, kterýž u přítomnosti nejjasnějšího a welikomocného knížete a pána pana *Ferdinanda*, toho jmena třetího, woleného Římského císaře a Uherského, Českého atd. krále atd. na královském hradě Pražském létha 1652. 12. dne měsíce čerwena držán, a 6. dne měsíce srpna létha tohoto zawřin jest, jakým způsobem na tento kraj *Hradecký* týmž sněmowním snešením přicházející a assignirowaná summa jmenowitě *dwaceti čtyry tisícůw zlatých Rejn.* sebrána a k auřadu J. M. C. a královské berničnému na hrad Pražský zajisto a konečně odwedena a zaprawena býti má.

Panstwí, statkové, sídla neb twrze.

Z nich má odwedeno býti:

Panstwí J. M. C. Podubrady	391 zl. 44 kr.
» » » Smrkowice	41 » 6 »

*) Rozvržení toto, jsauc wypsáno z originalu, dává jistau zpráwu, w čich rukau se brzo po skončení wálky třicetileté, kteráž celau

Staw duchovní.

Z nich má odvedeno býti:

Braunow, panství p. p. opata kláštera Braunowského	1823 zl. 40 kr.
Opočten, panství p. p. Rudolfa hraběte z Colloredo	1883 „ 2 „
Smidary, panství téhož	274 „ - „
Radim a Pecka, panství kláštera karthusie Waldické	337 „ 8 „
Kostelec, panství kolleje Soc. Jesu S. Klimenta w st. m. Pražském	386 „ 10 „
Milčowes a Tuří, statek kolleje Soc. Jesu a seminarium Jičinského	114 „ 10 „
Žampach, statek kolleje Soc. Jesu w Králové Hradci	95 „ 54 „
Žirec a panství Šackř, noviciatu Sw. Anny Soc. Jesu w městě Wídní	406 „ 26 „
Solnic oba díly, panství p. p. Karmelitánůw w m. m. Pražském spolu s dílem paní purgkrabinky z Donína	328 „ 48 „
Borohrádek, statek p. p. Ferdinanda Ludwika z Kolowrat, řádu sw. Jana Hierosolimitanského	68 „ 30 „

Staw panský.

Náchod, panství p. p. Octaviana Piccolomini, duca d' Amalfi	1869 „ 20 „
---	-------------

zemi takofka na ruby obrátila, nacházeli statkové nemowiti w jednom z nejwětších tehdaž krajů w Čechách, nyní Hradeckém a Bydčowském. Zpráva ta, ačkoli dosti hubená, přináší předce na světlo mnohé dobrézrno, jež od jinud ne tak snadno lze shledati, k známosti rodin šlechtických, a zvláště šlechty nižší času toho; neboť mnohé z nich byly již wymřely, a w zapomenutí upadly, jiné pak, pozbywše statků swých, žiji nyní sprostými lidmi, toliko jméno býwalé usedlosti své podržewše. Bylaby wěc historii welmi prospěšná, aby se podobné listiny bedliwě vyhledávaly a záhubě, kteráž je snad brzičko blbau newědomostí aneb i zlomyslností potkati může — exempla sunt odiosa! — wytrhowaly.

J. Erben.

Z nich má odvedeno býti:

Hradiště a Heřmanice, panství téhož . . .	347zl. 4kr.
Weliš a Kopidlno, panství p. p. hraběte z Šliků	680 » 26 »
Kumburk, Aulibice a Chotec, panství p. p. hraběte Rudolfa z Týfembachu	797 » 10 »
Jičín a Železnice, panství téhož	182 » 40 »
Dymokury a Chotelice, panství p. p. hraběte Binky Balí z Kamu	374 » 28 »
Hostině, Nowý Zámek a Bělehrad, panství p. p. Wiléma Lamboje	611 » 56 »
Nowé Město, panství p. p. hraběte Waltera Lehla	520 » 36 »
Chlumec, panství p. p. Jana Octaviana ze Wchynic	566 » 16 »
Žamberk, panství pp. Jindřicha hraběte z Bubna	1093 » — »
Rychnow, panství p. p. Františka Karla Libštejnského z Kolowrat	638 » 20 »
Rokytnice, statek p. p. Otty z Nostic . . .	95 » 54 »
Lomnice, statek p. p. Jana Viktora hraběte z Walštejna	246 » 36 »
Hermanzejf a Hlušice, stat. p. p. Jana Krištofa hraběte z Walštejna	91 » 20 »
Wlčice, panství p. p. hraběte z Wejheru . .	680 » 26 »
Krulich, panství p. p. Ferdinanda z Althamu . . .	556 » 8 »
Hořice a Třebowá, p. p. hraběte Strozzi . .	264 » 52 »
Wrchlabí, panství p. p. hraběte Marcína . .	680 » 26 »
Brandejského půl dílu p. p. hraběte z Trautmansdorffů	223 » 46 »
Černikowice, panství p. p. Hendricha Krafta z Lemersdorfu	337 » 56 »
Stárkow, statek p. p. Bernharta Hertwika z Čertorej	68 » 30 »
Cerekwice, statek p. p. Wáclawa Záruby z Hustiřan	45 » 40 »

Z nich má odvedeno býti:

Střetice, statek p. p. Zigmunda Zdenka Štossa	
z Kunic	13 zl. 42 kr.
Kacířow, p. p. Albrechta Richnowského	18 » 16 »
Staré Buky a Maršendorf, panství p. p. Ma- thiáše Dewakhy	406 » 26 »
Aderspach, statek p. p. hraběte Louis de Caraffa	114 » 10 »
Welichowky, p. p. hraběnky Černínové	13 » 42 »
Slaupno, p. p. hraběnky de Forrowé	27 » 24 »
Smiřice, panst. sirotkův hrabat Gallažowských	1642 » — »
Miletín, Fořt, Swěti a první díl Nedčlíst, p. p. Magdaleně Mičánové, wdowy	246 » 36 »
Skály, p. p. Beaty Křinecké, wdowy	54 » 48 »
Wamberk a Potenstein, p. p. Magdaleny Štossowé, wdowy, spolu s paní Franceli- nau Zárubowau, dcerau swau, statku Po- tensteinského	274 » — »
Dobrá Wůda a Mokrowausy p. p. Pertolda	
Záruby z Hustiřan	22 » 50 »
Libčany, statek p. p. Johany Doroty Zárubové	59 » 22 »
Braná, Štěpánice a Štěžeř, panství p. p. hrabat z Harrachů sirotkův	511 » 28 »
Častolowice, p. p. Otty z Oppersdorfu si- rotkův	310 » 32 »
Jilemnice, panství p. p. Jana Wiléma Ha- ranta Poltického	511 » 28 »
Bílé Poličany, p. p. Kotulinské, roz. Gro- decké z Grodce	114 » 10 »

Staw rytířský.

Malá Bukowina, p. Jindřich z Bubny	13 » 42 »
Winary, p. Adama Rašina z Riesenberků	15 » 59 »
Kyšperská Orlice, p. Adama Witanowského	411 » — »
Barchow a Mžany, p. Wiléma od Kolka z Aujezdce	27 » 24 »

Z nich má odvedeno býti:

Borownice, p. Matiaše z Lowstenhana (Bloensteina?)	73	zl. 4 kr.
Přestawky, p. Wouka Bukowského z Hustiřan	27	» 24 »
Třebnošowes, Třemešna, Sádowá a Obědowí, p. Jana Arnošta Šofkočoho	237	» 28 »
Kaclířow, p. Jana Rosenheina	9	» 8 »
Skřiwany, p. Křištofa Somerfelda	27	» 24 »
Rohoznice, p. Zilwera z Silbersteina	18	» 16 »
Hoděšín, p. Wiléma Bukowského z Hustiřan	13	» 42 »
Teplice dolní, p. Zikmunda Šmida	22	» 50 »
Ždár, p. Jiřího Hartmana z Hartensteina	13	» 42 »
Lišno hořejší, p. Zděnka Zasmuckého	13	» 42 »
Čermny díl první, p. Wáclawa Cikána	13	» 42 »
Čermny díl druhý, p. Wáclawa Šmichaře	13	» 42 »
Skalka, p. Jana Mladoty z Solopisku	36	» 32 »
Radkowice, p. Jetřicha Myšky ze Žlunic (jest do gruntu spáleno)	—	» — »
Welká Bukowina, p. Jana Hauslara	13	» 42 »
Lišno, p. Wolfa Fridricha Čestilice Seitendorfského (Ceülice Zeitendorfského?)	18	» 16 »
Aušeňowice, p. Jana Talacko z Ještětice	18	» 16 »
Janowice, sirotkůw Strakowských po p. Petru	22	» 50 »
Wysoké Weselí a díl Dohalic, p. Wáclawa Dohalského	27	» 24 »
Bílsko u Kopidlna, p. Jana Müllera zlaté koruny	13	» 42 »
Wělehrad a Dubenec, p. Francisco Pirona z Pallionu (Pierona z Gagliano?)	109	» 36 »
Krynstorf a Kwališ, p. Jana Walroda	77	» 38 »
Wřeštow a Studený, p. Berharda Leipa	27	» 24 »
Kunčice a Nechánice, p. Jana Baptisty Verdemona	109	» 36 »
Kratonohy a Boharně, p. Jana Alstrle	27	» 24 »
Lhota Lipanská, p. Kryštofa Kyregna(?)	13	» 42 »
Nedělišť díl druhý, p. Petra Myslíka z Nedabílic	13	» 42 »

Z nich má odvedeno býti:

Pořice, w sequestru J. M. C. zůstávající	45 zl. 40 kr.
Hořejší Teplice, p. Marie Šenkysowé z Ná- choda	59 „ 22 „
Dobřenice, p. bratrův mladších Dobřenských	18 „ 16 „
Zwików, sirotkůw po p. Adamowi Rodow- ském z Hustiřan	13 „ 42 „
Holowausy a Hradiště, p. Weroniky de Car- mes Štossowé	36 „ 32 „
Lhota Řešetowa, p. Anny Prunorowé	13 „ 42 „
Zběř, p. Marie Welchdy z Ditter. (?)	18 „ 16 „
Lhota Sudličkowa, p. Kunigundy od (sic) Kolkowé	13 „ 42 „
Popowice, p. Linharta z Winoře, a	
Přím, p. Magdaleny z Winořowé	22 „ 50 „
Wikleky a Slibowice, p. Wácl. Wltawského	15 „ 59 „
Puhlowice a Homulé (Homile) sirotkůw po p. Albrechtowi Jestřibském	4 „ 34 „
Trisowice, p. Karla Rodowského z Hustiřan	13 „ 42 „
Lukawec a Sobětuš, p. Karla Stařimského	18 „ 16 „
Ještětice, p. Jana Jiřího Wostroměřského	13 „ 42 „
Litice, p. Hanibala Litického	9 „ 8 „
Wesec, p. staršího Huberka (?)	9 „ 8 „
Domoslawice, p. Francissa de Jacobi	9 „ 8 „
Radostow, p. Jana Kapřika z Lesonic	9 „ 8 „
Střezoměrice, p. Jana Dohalského	9 „ 8 „
Těchlowice, p. Kateř. Brachowé Kapřikowé	4 „ 34 „
Jičinowes, p. Jana De Sande	22 „ 50 „
Huburky, p. Jiřího Felixy Wančury	13 „ 42 „
Bartošow a Barchowek, p. Matěje Cejnka	13 „ 42 „
Popowice, p. Markéty Kurantowé	9 „ 8 „
Wojice, díl jeden, p. Bohuchwala Dohalského	9 „ 8 „
Wojice, díl druhý, p. Dawida Flejšinowa	9 „ 8 „
Sobizice, p. Stanislawy Bořky Dohalského	9 „ 8 „
Aujezd, p. Jana mladšího Dohalského	9 „ 8 „

*Z wesnic k městům věrným Její M. C., jakožto králové
České, přínaletějících:*

Z nich má odvedeno býti:

K městu Trutnowu	182 zl. 40 kr.
» Jaroměři	9 » 8 »
» Bidžowu	13 » 42 »
» Dworu J. M. Králové	22 » 50 »
» Hradci Králové	31 » 58 »

Dworové swobodní, osobám z vyššího stawu náležející.

Při některých se žádných osedlých nenachází.

Dwůr we wsi:

Plotišťích, k seminariu Jičínskému náležející	9 » 20 »
Na panství Kumburském, p. p. Wilémowi z Řičan	9 » 20 »
Swětí, p. p. hraběti z Lodronu :	9 » 20 »
W též wsi Swětí, p. p. Anně Marii Melonové z Kolowrat	9 » 20 »
W Aulibicích na p. Hořic, p. Hynkowi Bořkowi Dohalskému z Dohalic	9 » 20 »
Chotělicích na p. Dymokurském, p. Martinowi Fidlerowi	9 » 20 »
Hořejním Jilmu, na p. Branském, p. Jaroslavowi Březnowskému	9 » 20 »
Stežeřích na témž panství, p. Gerihartowi Hertwskowi z Čertorej	9 » 20 »
Hořejní Brané p. Jiřkowi Bémowi	9 » 20 »
Kopidlno, na témž panství, p. Matěj. Jeníkowi Češowě, a k tomn. dílu statku Dohalic, p. Janowi mladšímu Dohalskému	9 » 20 »
Jesenici, na p. Nowoměstském, p. Janowi Osterreichowi	9 » 20 »
Lužanech na p. Kumburském, p. Dawidowi Fleischmanowi	9 » 20 »
Na témž p. Kumburském, p. Kateř. Šaškové	9 » 20 »
Na p. Chlumeckém, p. Jiřímu Matiašowi .	9 » 20 »

Z nich má odvedeno býti:

Trnowách, p. Hendrichowi Maierowi . . .	9 zl. 20 kr.
Střezeticích, p. Wácl. Strakowi z Nedabílic	4 » 40 »
Mostech, p. Zdenkowi Dobřenskému z Dobřenic	4 » 40 »
Na Hořanech na p. Nowoměstském, p. Janowi Šmadlowi	4 » 40 »
Quahynách (Chwalinách) p. Lidm. Wlkanowské	9 » 20 »
Německé Čermny, p. Jindřichowi Rausowi .	9 » 20 »
Mlacowici na p. Kumburském, p. Kateřině Hartmanové	9 » 20 »
Wolanicích, p. Kateřině Zliwské a Dorotě Bukowské	9 » 20 »

Dvůr hanfeštní:

We wsi Černčicích na panství Smiřickém, Janowi Quirenzowi	9 » 20 »
Item we wsi Chotowicích na panství Hostinském, Martina Bitnera	9 » 20 »

Swobodníci:

Humer we wsi Chijicích na p. Weliském .	9 » 20 »
We wsi Morawčicích na panství Kumburském, Řehoř Jaroslaw	9 » 20 »
We wsi Černutkách na panství Poličanském, Jan Lozina	9 » 20 »

24,000 » — »

Actum reparticií této w městě Hradci nad Labem 24, dne měsíce srpna 1652.

R. Al.
zu Bruia.

Wáclaw Záruba
z Hustižan.
Johann Ernst Schofkotseh
von Kynast.
Georg Kotetschnik
von Domoslaw.

IV.

O w z d á n í.

(Čteno we shromáždění filologické sekci král. české společnosti nauk,
dne 2. Maje 1844.)

Od Pawla Josefa Šafářika.

Když sem před mnohými lety, k žádosti zpytatele slowanských práv, Wáclawa Alexandra Maciejowského, překládáním a vysvětlováním starosrbských, za císaře Dušana sebraných a potvrzených práv se zanášel, uhodil sem nenadále na článek jednající o *wzddni*, jehož pravého smyslu ani tehdaž, ani dleuho potom dowtípití a dohledati sem se nemohl. Mnohonásobná dotazování jednak u přirozených Slowanůw, zvláště w Srbsku, Chorwatech, Dalmatech a Černohoře, zdalibžy w podání lidu nějaká památka té věci nebyla zůstala, jednak u učených našich zpytatelůw práv a dějin, doma i za hranicemi, jmenowitě w Petrohradě, Moskwě a Waršawě, zdalibžy ze starých písemných památek a z dějin Slowanstwa nějakého světla dobytí lze nebylo, newedla k žádaucímu konci, nýbrž jen nový jasný důkaz podala, jak málo paulými dohadkami a domysly w positiwních historických záhadách s prospěchem a bezomylnau jistotau poříditi lze, kteréž, jakož z hlubokého šera minulých wěkůw se wytasují, tak obyčejně jediné světlem z rovně starých památek se wypryskujícím dokonale objasněny býti mohau. Pročež ponechaw tehdaž dalšího hlaubání o předmětu tom, co sem později, po wydání nejstarších a nejdůležitějších památek práwa českého, polského a litewského, na historické cestě kritické látky k wyjasnění té temné a však předůležité záhady shromáždil, tím se dnes zde, aspoň z podstatné částky, s wylaučením všeho po stranách se rozbíhajcího pátrání, sdělití chci.

Wzdání jest jistý způsob obapolného založení a zavázání se saupeřůw před saudem k zaplacení zeměpánu a auředníkům jeho peněžité pokuty od toho, jehož přeby na saudu nespravedliwa shledána byla. Synonyma jsau *wdání* a *wyddání*, ač nenili toto poslední omylem čteno a psáno. W sauwěkých latině psaných památkách slowce *wzdání* tlumočí se *traditio*, *assignatio*, *poena vallata*, *obligatio* (dicta) »*vadium*« a *vadium*. Památka právního zwyku toho zachowala se we práwích *staročeských*, *polských*, *litewských* a *srbských*. Nejšířeji a nejjasněji jedná se o něm we práwích staročeských, potom w polských; kratčeji w litewských; nejstručněji a nejtemněji w srbských: pročež w tomto pořádku výroky starobylých těch památek na zřetel bráti a trest jejich swědectwí uwažowati budeme.

Práwo české.

We čtwerých památkách dřewních českých práw, pokudž mně powědomo, zachowala se buď zběžná zmínka, buď prostrannější zpráva o staroslawanském zwyku, *wzdání jmenowaném*, totiž w *auřední listině zemského saudu Pražského* l. 1284, w *knize starého pána z Rosenberka*, w *řádu práwa zemského* a w *zákonech Karla IV.*

W *listině* nejdřiw jmenované dowoluje zemský soud Pražský župnímu saudu Plzeňskému čili cúdě Plzeňské, aby k žádosti probošta Chotěšowského k ohledání škod, na statcích klášterních učiněných, pro vzdálenost města Prahy, swého komorníka místo Pražského wysílati mohla, a však podíl ze *wzdání*, auředníkům Pražského saudu náležitý, proboštu odewzdáwati powinna byla. Ostatně w listině této pauze o *wzdání* howad se mluví w tato slowa: »Camerarium, per quem tradantur seu assignentur beneficio animalia . . . qui animalia damnificantia . . . beneficio in Pilzna vel in Mýsa tradere seu assignare valeat . . . salva nostra debita portione de hujusmodi animalibus, quae beneficio assignari continget . . . ipsi praeposito par-

tem nos contingentem de vestro iudicio, tam in argento, denariis, animalibus, quam rebus aliis, recipiendam vice nostri commisimus, cui ipsa volumus assignari. ¹⁾

Místněji a jasněji o vzdání jedná se v knize starého pána z Rosenberka, na konci XIII anebo na začátku XIV stol. dle staré praxi u saudu zemského v království če-

1) Listinu tuto, ještě netištěnou, klademe zde, pro důležitost věci, v celosti. »Hoygerus summus camerarius, Bolezlaus summus iudex provincialis regni Boëmiae, Radozlaus notarius terrae, ceterique beneficiarii Pragenses, viris providis H. camerario, Ul. iudici provinciali et universis beneficiariis Pilznensis provinciae, salutem et bonorum omnium incrementa. Accedens nos dominus Myrozlaus, venerabilis praepositus de Chotessow, nobis exposuit cum querela, quod per vicinos suos termini possessionum sui monasterii saepius occupantur, ac ipse et homines sui in seminibus, pratis et pascuis ac alias molestantur, caedemque occupationes et molestationes remanent impunitae, eo quod propter distantiam viarum camerarium nostri beneficii seu iudicii, per quem tradantur seu assignentur beneficio animalia ipsum et suos homines dampnificantia, habere nequeat, cum opportunitas exigit et requirit, petens a nobis suppliciter, ut sibi, suo monasterio et hominibus ipsius praebere super hoc salubre remedium dignemur. Nos vero qui ad hoc sumus constituti, ut injuriis occurramus, de communi nostro et deliberato consilio, praefato domino praeposito concessimus et concessisse tenore praesentium nos sciatis, ut quandoque dictus praepositus in terminis possessionum monasterii sui turbatus fuerit, vel in seminibus, pratis, pascuis suis et suorum hominum molestatus, liberam facultatem habeat eligendi vel assumendi sibi camerarium de iudicio provinciali in Pilzna vel in Mysa, qui animalia dampnificantia bona ipsius et suorum hominum beneficio in Pilzna vel in Mysa tradere seu assignare valeat loco et vice camerarii, qui de beneficio seu iudicio nostro in huiusmodi excessibus consuevit assumi, salva tamen nostra debita portione de huiusmodi animalibus, quae beneficio assignari continget, quam nobis nolumus deperire. Scientes, quod ipsi praeposito partem nos contingentem de vestro iudicio, tam in argento, denariis, animalibus, quam rebus aliis, recipiendam vice nostri commisimus, cui ipsa volumus assignari. Et ut praemissis valeatis fidem credulam adhibere, praesentes literas sigillo terrae communiri fecimus in testimonium veritatis. Actum et datum Praegae anno domini millesimo duocentesimo octogesimo quarto XIII kal. Junii XII indictionis. (Z rukopisné sbírky Fr. Palackého.)

ském sepsané. Uvedeme zde trest slow k věci naší se vztahujících. »Když sta pojala posly na ohledání, čteme v hlavě XVII o wdání, kde sie mu škoda stala, z níž pohoní, když sie wzepřita, móż jeden wdáti druhého . . . Wdání prvé tři sta halérów; druhé šest set halérów; třetíe dewat set halérów; wdání w ohřeb to je, což na nem a pod ním málo nebo wele, to jide vše na auřad. Pakli řekl: dájaju jej w ohřeb i šiju, bezpráwně wdal, proto při ztratil, že žiwot wdal. . . . Kohož dadié weš s práwem nebo bez práwa, to je s práwem na úřad wdání. Wdání zprawte napřed, jakož komorníci wyznajú, že sta sie wdala.« ²⁾ Potom následuje širší wyprawowání o rozdilech wdání a o některých při tom zachowávaných obzwláštních formálnostech a wýminkách, k nimž my na ten čas zření swého obraceti nebudeme, pauze podstatu věci w uwážení berauce. To jediné připomeneme, že dwůj byl způsob wdání: jeden po půhonu, s posly čili komorníky obojí straně od saudu k ohlédání škody danými, o němž vlastně hořejší slowa wznějí; druhý bez půhonu a opowědi, když žalobník škůdce swého, anebo dobytek jeho, na skutku samém anebo hned po něm komorníkowi wdal. W poslední případnosti musel se wdaný hned na místě buď základem buď rukojměmi komorníkowi wyručiti; w druhé případnosti ani základu ani zaručování na místě potřebí nebylo, nýbrž súde, wrátivše se k úřadu, powinni byli položením peněz aneb rukojměmi zprawiti dříve vzdání, nežli jejich pře rozsuzena byla.

Pustivše uwážování všech těchto podrobností mimo sebe, obrátíme zřetel pauze na onen způsob vzdání, při němž po učiněných škodách spor mezi sauperi o práwo k dědině a statku byl wzešel. Formule od nás nahoře z knihy starého pána z Rosenberka uvedená wyjasňuje se w některých okolnostech tím, co o vzdání w *Řádu práwa zemského*, památce půwodně latinsky mezi l. 1348

2) *Palackého Archiv český*. D. I. Str. 481.

a 1355 sepsané a teprvé po smrti Karla IV. na česko přeložené, poznamenáno stojí. Tu zajisté §. 56 — 58. takto čte se: »Kdyžby ten den přišel, ještě máta, ohledovati tu škodu ta komorníky, tehdy ten pówod nebo jeho poručník na tom městě má jich dočakati na koni. A kdyžby je uzřel, má s koně ssěsti, a má s sebe kuklu sněti a meč odložiti, plášť i jiné raucho s sebe swléci až po pás. Pakliby toho neučinil, tehdy ten kón, mneč i to rúcho, w čemžby jej zastihli na koni, má spadnutí na komorníky ty. A kdyžby jich dočakal obnaže sie a pohnaný neb jeho poručník tu stál: tehdy má wstúpě nohú prawú na tu dědinu řeči: poslowé slyšte, že tento (ukáže naň prstem a pojmenuje jej a odkudž jest) tuto mi škodu nčinil (pojmenuje: obilé spásł, neb štěpy otrásł, neb ryby wyłowil, neb les srúbal, na čemžby mu sie škoda stala), a ty škody mám ot něho za sto neb za dvě stě hřiwen střěbra, jakž jest summa w žalobě. Tehdy pohnaný taktěž se má obnažiti, a ot sebe wšeccko otlože, má na túž dědinu wstúpiti lewú nohú, a má řeči: Slyšte poslowé, tato dědina jest má a ne jeho (ač má k ní které práwo, toho dotýkaje práwa), a tohoto pówoda wzdávám (*do sive trado, quod vulgariter wdávaju dicitur*) úředníkóm Pražským we třech stech peněžích. Tehdy pówod má řeči: Slyšte komorníci! jáť sem jej poňal, jáť jej wzdávám úředníkóm Pražským we třech stech peněžích. Druhé pohnaný má řeči: A já wzdávám jej w šesti stech peněžích. A pówod druhé dí: A já jej wzdávám w šesti stech peněžích. Třetí pohnaný dí: A já jej wzdávám w dewěti stech peněžích. Tu čtvrté a posledně pohnaný má řeči: A jáť jej dávám na ohřeb. A pówod takéž dí: Jáť jej také wzdávám na ohřeb.«³⁾ Na to w latinském textu následuje, čeho w českém překladu není: »Vel aliter etiam fieri potest *traditio* seu *wdávání*, cum aliquis ex lipigantibus dicit: ego *dono* adversarium meum beneficio in trecentis denariis; et ipse adversarius: et ego eum etiam

3) Palackého Archiv český. D. II. str. 105.

done in sexcentis denariis; et ipse iterum *donat* in noningentis denariis; et alter contra *tradit* in XII centenariis; et ille iterum et ultimo dicere debet: et ego *done* ipsum in ohřeb; et ipse eundem similiter *tradet* in ohřeb.«⁴⁾

— Coby *ohřeb* w latině byl, již spisowatel Řádu práwa zemského sám s dokonalau jistotau newěděl, neboť tak dí: »Tuto pilně znamenaj, co jest to ohřeb? Jedni prawié, že kterýby propadl a při swau ztratil před úředníky Pražskými, má otsúzen býti hrdla i sbožíe, jakoby byl již pohřben; neb ohřeb česky wzni jako pohřeb. Druzí prawié, že ohřeb jest rok položený státi před úředníky, a ktožby jej zameškal, jiné winy nemá, než aby ztratil hrdlo i sbožíe, protož jeho neslušíe izádnému zameškati. Třetíe prawié, že ohřeb jest summa těch peněz, w kterýchž sie wzdáwaj úředníkóm až do dwanádsti set.«⁵⁾ Ze zákonůw Karla IV s jistotau se dowíme, co by ohřeb byl, a spolu shlédáme, že všeccky tyto tři výklady mylné jsau, ačkoli poslední poněkud a z částky ku prawdě se blíží.

W zákonech totiž Karla IV, pod jménem *Majestas Carolina* wůbec známých, od dotčeného krále již před l. 1348 sepsaných a l. 1355 odwołaných, též dosti obšírně, a při tom mnohem určitěji a jasněji, než kde jinde, o wzdání se jedná, a sice we článku CXXV, jehož nápis jest: de actione civili super succisione silvarum, annonarum, pratorum, captura piscium et his similibus. Článek tento, jehož jediné půwodní latinský text, nikoli český překlad, se zachowal, jest jen doplněk předcházejícího CXXIVho článku: De eo, qui cum animalibus suis blada destruxerit aliena, a zdá se býti wstawka, ačkoli sawěká, wážená za starobylého podání o věci teház již neběžné: particularia, quae aliquando in causis hujusmodi novimus contigisse, . . . solemnitas, quam ex consuetudine regni servari intes privatas personas percepimus temporibus an-

4) Palackého Archiw český D. II. str. 106.

5) Palackého Archiw český D. II. str. 106—107.

tiquatis — jsau slova zákonodárce. Nebudeť zbytečno, uvesti zde aspoň hlavní částky zákona o wdání čili vzdání. Jsauť pak tyto: »Adveniente termino, in hereditate ipsa partibus existentibus, et bedellis per judicem assignatis, actor pedes, depositis vestibus consuetis, vidente, audiente et intelligente citato ejusque bedello, locum dati damni personaliter calcando demonstret, dicens: talis N. damnum mihi intulit in loco isto, succidendo arbores istas sive bladum, vel aliter, prout idem duxerit asserendum, quod aestimo ad marcas argenti vel grossos N. sicut in querimonia super hoc per me facta plenius continetur. Citatus vero, si hereditatem suam eandem duxerit asserendam, adhibito sibi bedello suo, depositis vestibus, hereditatem ingressus in loco damni dati, debet asserere dictis bedellis dicens: hereditas haec est mea, allegando titulum, et jus quod habet in illa adjiciens: et hunc actorem, qui me citari fecit, trado beneficio Pragensi in CCC denariis; actore ipso statim si sua interesse putaverit et jus habere confidit in hereditate praedicta, asserente bedellis eisdem: et ego eundem adversarium meum trado dicto beneficio in CCC denariis. Tunc citatus iterum tradat seu det actorem dicto beneficio in VI°. denariis, actore immediate sequente citatum ipsum totidem in VI°. denariis beneficio saepe dicto tradente. Et iterum citatus tertio, modo praemisso, tradat actorem in noningentis denariis, actore similiter respondente: et ego eundem adversarium trado in IX°. denariis. Ultimo citatus dicat: et ego trado eundem in *ohřeb*, *haec est in aequivalenti summa pecuniae traditionibus supradictis et aestimationis totius hereditatis*, quam non licet per partes ipsas transgredi in ipsis traditionibus quoquomodo. Solemnitate proxime praescripta servata... partes ipsae et bedelli termino assignato compareant coram iudice, *assignantes unaquaeque partium pecunias in traditionibus designatas beneficiariis, aut aliter cum iis concordiam facientes*. . . . Pars, quae in probatione defecerit . . . parti adversae probanti . . . ad totam causam

et ipsam hereditatem, super qua facta fuit traditio, et in pecunia quantacunque in traditionibus ipsis expressa, condemnabitur ipso facto, et assignabitur parti victrici pro obtento jure, *medietate dictae pecuniae beneficiariis assignata, et reliqua medietate cum hereditate remanente penes partem victricem eandem.* 6) Patrnó, že formule vzdání w těchto zákonech předeepsaná srownává se, co do podstaty věci, s první formulí Řádu práwa zemského jakož i s tím, co o stupňování peněžitých základůw w knize starého pána z Rosenberka položeno jest. Než nejdůležitější jest určité vymezení *ohřebu*, totiž že *ohřeb* jest summa, jenž powstává z peněz we vzdání wyčítaných (dewatenácte set), a z ceny dědiny čili statku, o nějž spor wzešel, dohromady wzatých. Že vymezení toto prawdivé a jisté jest, a že spisowatel i překladatel Řádu práwa zemského na omylu jsau, pokládajíce ohřeb za jedno s pohřebem čili ztrátou hrdla i statku (w jisté případnosti), nebudeme w pochybnost bráti, powážímeli, že zakládati se o štji, dle knihy starého pána z Rosenberka, zákony zapowěděno bylo, a že, kdo se toho opowázil, při swau ztratil. I Majestas Carolina dí: *Aequivalentem summam pecuniae traditionibus supradictis et aestimationis totius hereditatis . . . non licet per partes ipsas transgredi in ipsis traditionibus quoquomodo.* Neméně důležité jest, o čemž se zde dowídáme, že summa ta peněz, w ohřebu obsažená, mezi stranau w rozepři wítězíci a mezi auředníky toho saudu, u něhož pře konána, na rowno rozdělena býwala.

Práwo polské.

W práwích polských, podobně jako w českých, we čtyřech rozličných památkách, pokudž wíme, zmínka o vzdání a ohřebu, dle našeho výkladu, se zachowála, neboť těchto slow samých w zákonech polských, latinsky psaných, owšem nenacházíme, a sice we *wýsadě knížete*

6) *Palackého Archiv český* D. III. str. 178 sld.

Boleslawa zemi Mazowské l. 1408. dané, w jiné wysadě knížete Boleslawa zemi Zakročimské l. 1482. vydané, w Statutách Mazowských l. 1531. sebraných a potvrzených a naposledy w Mandátu krále Zykmunta l. 1532. wyslém. K našemu předsewzetí náleží, bychom dřiwe swědectwí těchto čtyr pramenůw w půwodní jejich tresti a přesnosti wyslyšeli.

Článek *wysady knížete Mazowského Boleslawa dané zemi Mazowské l. 1408.*, jednající o wdání, jest nadepsán: De poena jednane et vadio, a wzní takto: »Imprimis namque damus ipsis omnibus nostris fidelibus, et eorum posteritibus, plenam et omnimodam potestatem in omnibus eorum causis, magnis et parvis, inter eos in jure terrestri motis et movendis, etiam circa crucem amicabiliter componendi et concordandi. Qua concordia facta, ipsae partes, aut una earum, quam arbitri condemnaverint, poenas integras, jednane dictas, in duabus septimanis immediate sequendis, judicio, sub poenis in terra currentibus et consuetis, solvent et pagabunt. Poena vero vallata seu vadii super quibuscunque causis, ac per quascunque personas quomodolibet interposita, omnino excepta, pro qua ipsae partes litigari debebunt, nec poterint concordari, et hoc propter subditorum nostrorum animadversionem et castigationem.« ⁷⁾ To jest: we všech jiných rozepřech mohau saupeře po wykonané žalobě a po půhonu, přátelsky se smířiti, zaplatice saudu tak jmenované »jednané« (poena concordiae); než w rozepřech, w nichž o pokutu »poena vallata seu vadii« řečenau se jedná, nížádné přátelské narownání místa nemá. Příčina, již zákonodárce udává, jest paedagogická; a však dle prawdy, jak mně se widí, spíše by se na dně měšce knížete a jeho auředníkůw než kde jinde hledati měla.

Téměř w týž smysl o věci té wyjadruje se *wysada*

⁷⁾ J. V. Bandtkie Jus polonic. (Vars. 1831. 4°) p. 456. We wytištěném textu jest několik omylůw, jako accepta místo excepta, non debebunt místo debebunt atd.

*knížete Mazowského Bolesława daná zemi Zakročimské l. 1482. Článek sem náležící nadepsán jest: de poena jednané et vadio. Dále w textu praví: »Deinde omnes praelatos, spirituales et seculares, nec non nobiles, terrigenas, barones, milites, et eorum kmethones, a tota sive integra poena concordiae, dicta jednané, liberamus, eximimus, et praesentibus ex nunc perpetuis temporibus absolvimus: ut quotiens praefati praelati, nobiles, et subditi nostri, eorumque subjecti, ad judicia nostra terrestria pro quibuscunque causis et ad justitiam quarumcunque personarum tracti aut conventi fuerint, causasque suas inter eos judicialiter motas per concordiam et arbitrium bonorum virorum lite indecisa sopierint et concordaverint, totiens ipsam poenam concordiae, alias jednane, nobis et nostris dignitariis, sive quibuscunque officialibus, in parte vel in toto minime solvere tenebuntur, poenis vallatis exceptis, quas in suo robore, et etiam diu servatas consuetudines confirmamus, ita, quod ipsam poenam vallatam, in jure et citatione nominatam, per concordiam hincinde nullatenus evadere poterint.«⁸⁾ Patrnó, že praud času mezi l. 1408. a 1482. opět jeden hřeb z járna prawotíciho se národu wyrazil: placení pokuty čili podatku saudcům, jednané řečeného (*poena concordiae*), přestalo. Jen poena vallata zůstala we své nepřemožené přísnosti.*

Než netrvalo již dlouho, až týž neuchylný praud času i k této se probral a ji konečně podvrátil. We *statutách Mazowských*, l. 1531, za krále polského Zykmunta obnowených, čte se sice ještě w článku nadepsaném: De poena vallata: »Quando actor in poena vallata labitur judicialiter, totam poenam principi aut ejus capitaneo solvere tenetur, si vero reus in eadem poena condemnatur hujus poenae medietas principi terrae et altera medietas actori pertinebit, secundum antiquam consuetudinem terrae;»⁹⁾ ale na odpor tomu již o rok později, l. 1532, týž král Zykmund, w dopl-

8) *Bandtkie Jus polonic*, p. 462.

9) *Bandtkie Jus polonicum* p. 408.

ňujícím mandátu k témuž statutu, wyzdwihl a zrušil starobylý zvyk vzdání čili ohřebu dokonce těmito slovy: »Quamvis veteri consuetudine et privilegiis ducum... prohibitum erat omnibus subditis in isto ducatu *vadium* seu *poenam vallatam*, per citationem seu quovis alio modo ad iudicium deductam, aliqua compositione et concordia partium sopiri et extingui absque consensu principis; nos tamen... admittimus pro talibus *vadiis* et *poenis vallatis*... facere et inire compositionem et concordiam ac se ipsos mutuo ex hujusmodi vadio dimittere, antequam sententia pro eodem vadio inter ¹⁰⁾ partes per iudicium lata et pronunciata fuerit. Podlé toho v Polště, a jmenovitě v Mazoweck, právní zvyk vzdání až do l. 1532. trval.

Coby právní ten názew: *poena vallata*, jehož v jiných latinských památkách středního věku nižádné stopy sem nenašel, znamenati měl, nikdež v těch dotčených právích a zákonech výslovně poznamenáno nenacházím; než z užívaného s ním zároveň středolatského slowce *vadium*, t. staroněmecky wetti, lat. jednak pignus, jednak pactum, sponsio ¹¹⁾, jasně wyswítá, že to nic jiného není, nežli známá odjinud, u př. z dřevních zákonůw langobardských, *poena obligata*, in quam quis se ex pacto obligavit, adstrinxit. (Lex Langob. l. I. tit. 16.) Ano, není u mne v pochybnosti, že neobyčejný ten názew v polské latině nic jiného není, nežli doslovní přeložení staroslowanského *ohřeb*. Neboť ohřebsti, t. *ohrabati*, odkudž *ohřeb* znamená vlastně vallo munire, vallare; podlé toho poena vallata tolik co exaggerata, munita, adstricta, t. na nejvyš, na wrch, jehož překročení zákonem zahájeno, dowedená, swrchovaná, pevná. Muselo tedy tehdáž, když dotčené právní památky psány, slovo *ohřeb* (ogřeb) v ústech lidu polského ještě běžné býti. Podlé všeho toho nebude, tuším, od střízlivého a nepředpojatého soudce v pochybnost bráno, že věc, o níž v polských právích pod ná-

10) *Bandtkie* Jus polonicum p. 416.

11) *J. Grimm* Deutsche Rechtsalterthümer str. 601. coll. 618. 621.

pisy *vadium*, a *poena vallata* se jedná, s našim wzdáním a ohřebem jedna a táž jest.

Právo litevské.

Velmi krátká, a však při tom dosti jistá a nepochybná zmínka o staroslowanském právním zvyku wzdání zachovala se w jedné památce zákonodatelství polsko-litevského, totiž we *wýsadním listu od Welikého knížete Litewského Alexandra l. 1492. národu Litevskému we Żmudi (Samogitia) obývajícimu* wydaném, a w archiwu Litewském w obojím jazyku, běloruském i latinském, zachowaném. Zníť zajisté listu tohoto článek čtvrtý w tato slova: »Item obligatio *vadium* alias *wdawszczizna*, nec etiam judiciales alias peresudy de cetero inter ipsos fieri non debent.« W běloruském textu kratčěji: »Těž *wdanie* i peresudy nemajut byti mezi imi.«¹²⁾ We wydaném od hr. Działyńskiego textu oboje slovo čte se zkaženě a beze smyslu, ono *wifawszczizna*, toto *wydany*: než to, aspoň co do prwního slova, zjewný a makawý omyl jest, jakož wůbec celě to wydání, zvláště w druhé polowici, počnauč od archu 26ho, welmi nesprávně tištěnó a téměř nescíslnými omyly nakwašeno jest. Slovo *wdawszczizna*, twořené dle obdoby ostatních názwůw, týkajících se podatkůw, n. př. *serebščizna*, *pańščizna*, *wołowščizna*, *tatarščizna* atd., pojišťuje se na místě tomtó jednak slowem w běloruském textu stojícím wydanie, čili, jakž raději čtu, *wdanie*, jednak připojeným w latinském textu *obligatio vadium*, jednak názorností a nutností věci samé: slovo *wifawščizna* jest we slowanštině non ens. Ostatně i z tohoto zákonného ustanowení patrno, že čas wzdání na konci XV stol. již w celém Slowanstwu i Litvě byl wypršel.

Právo srbské.

W *zakonech srbských* za slawného cara Štěpána Dušana na obecních sněmích l. 1349. a 1354. podlé starých

12) (*A. T. hr. Działyńskiego*) Zbiór praw Litewskich (Poznań 1841. 4°) Str. 68.

zvykůw a zřízení dohromady sebranych a stwrzených, čte se, jakoby o samotě a bez sauwisnosti s jinými, následující záhadné ustanowení: »Uzdanija da něšť nikomu ni w česom. Ktoli se pouzda za što, da platiť samo sedmo.« Tak podle rukopisu okolo l. 1390: w jiném rp. od l. 1700. pauze s proměnou dwau slow, totiž takto: »Uzdanija da něšť nikomu ni zašto. Ktoli se pouzda što, da plati samo sedmo.«¹³⁾ Totof hle jest ono hned na začátku přítomného sepsání připomenuté místo starých srbských zákonůw, kteréž pro swau temnotu a záhadčiwost příčinu mi zawdalo ke hledání světla k wyjasnění jeho w jinoslowanských právních pramenech, a kteréž tím, co sem posawad z památek českých, polských a litevských uwedl, jestli ne auplně a dostatečně, aspoň snesitedlně a dosti podobně wyjasněno býti mním. Že při slowě »uzdanije« ani na nowosrbský význam »swěření, důvěření se«, ani na »uzdu«, ani na srb. »obeza« a staročes. »obuzstwo« (pohanění) a podobně při slowě »sedmo« na staroslowanské »sadno, sedno, sadmo, sedmo« (rána u koně od sedla, tropicky ztráta, škoda) s důvodem mysliti nelze, po nestranném uwážení věci každý snadno se přesvědčí. Smysl, ať zkrátka dopowím, widí se mi býti tento: »Ke wzdaní žádný w žádné při zákonem zawázan není a nucen býti nemá. Jestli však se saupeře dobrowolně wzdají, ať se wyručí šesti rukojměmi.« Totižto domýšlím se, že auředníci zemští, majíce sami největší zisk ze wzdaní, chytrostí swau a rozličnými obmysly k tomu wedli, aby se saupeře co nejčastěji wzdávali, a snad je w Srbsku i k tomu doháněli a nutili: takže obmezení obtížného toho zvyku stalo se potřebným. Wyrukování při wzdaní bylo i w Čechách zákony předepsáno; a počet šesti rukojmí w příčině dluhůw vyskytl se mi we wypowiedi dluhu Humprechta z Račina, purkrabí hradu Pražského l. 1629., kdež takto se čte: Jakož ste rukojmím sám šestý w listu

13) A. Kucharshiego Najdawniejsze pomniki prawodawstwa Słowiańskiego. (Warsz. 1838. 8°.) Str. 122.

dluhu . . . a zapsali jste se pod pokutau atd. ¹⁴⁾ Místě sám druhý, sám třetí atd. říkají nejen Srbové, ale i Slováci, samodruhý, samotřetí atd.

Tolik na ten čas k vysvětlení starého toho právního zvyku, co do hlavní věci: neboť aumysl náš není, bychom se do všestranného rozbírání a vyšetřování předmětu toho ve všech jeho způsobách, odstínech a podobnostech, k jakémuž zvláště kniha starého pána z Rosenberka w rozdílu XVI a XVII hojnau látku poskytlá, zde pauštěli. Cíl náš dosažen, jestliže jiným, zvláště důkladnější, než my, známost práv majícím zpytatelům aspoň cestu, kteráby se ve vysvětlování jak tohoto, tak i jiných podobných temných předmětůw slowanské starobylosti s prospěchem kráčet mohlo, sme poukázali, a spolu novým, různým příkladem doličili, jak welice potřebí jest w podobném badání svědectví domácích památek s jinოსlowanskými pilně srownáwati a jedny druhými vysvětlowati. Z toho, co sem nahoře o vzdání čili wdání z rozličných starých památek a písemností slovo od slova uwedl, snadno se domýšleti lze, jak starý ten právní zvyk u Slowanůw a příbuzných jim Litwanůw býti musel, ješto jej zároveň w Čechách, w Mazoweck, w Žmudi a w Srbsku nacházíme, a to w době, kdež se vláda a moc jeho již k západu klonila. Téměř we všech pramenech, w nichž se o zvyklosti té jedná, činí se zmínka o starobylosti její. W knize starého pána z Rosenberka uwodí se co »staré práwo,« na odpor některým nowějším proměnám a přejinačením jednotlivých částek jeho, což tam »nowé práwo« slowe. W Majestátu císaře Karla praví se: *particularia, quae aliquando in causis hujusmodi novimus contigisse . . . a opět: solemnitatis, quam ex consuetudine regni servari inter privatas personas percepimus temporibus antiquatis*. Podobně we výsadě Mazowské druhé počítá se mezi »diu conservatas consuetudines,« a nejináč slowe we statutu Mazowském, »antiqua consuetudo ter-

14) W rp. c. k. veřejné knihowny Pražské.

rae.« Než nejjasnější svědectví hluboké dřevnosti toho zvyku leží, dle mého zdání, ve srownalosti názvu u tak rozdílných a vzdálených větví a kmenův: znít zajisté všude a u všech *wdání*, *wzdání*, srb. *uzdanije* (pravdělně uz- místo wz-, jako udova místo wdowa atd.). Srownalost tato až na správu slowesa, newím náhodněli, se wztahuje: česky »wzdávám pówoda *we* třech stech peněžích,« srb-sky: »uzdanije . . . w česom.« K wysvětlení původu a významu názvu toho snad poslauiiti může staropolské práwo, w němž latinské: *condemnatus*, obyčejně se tlumočí, *wdanyj*, *zdaný*.¹⁵⁾ Počátek a příčinu pojmenování nebude nemístno klásti do onoho času, když w jistých přech odsauzený od soudce *za ruku pojat* a wítěziteli *wzdan* býwal. Podlé toho při latinském *trado* mysliti dlužno na *judicio meo damnatum trado*, a překlad *dono* zdá se býti méně příhodný. — Obrátimeli zření k samé powaze a duchu této starobylé právní zwyklosti, powážimeli, kterak, při snadné a přirozené popudliwosti stran, z činění škod a skřiwdění swých práv se winicích a proti sobě wůči na místě přečinění postawených, prostranná brána k wašniwému, nerozwážnému *wzdání* se otwírala, přidámeli k tomu, že poslowé čili komorníci, u Srbůw přistawové, a ostatní osoby, zisk z té tak weliké pokuty ohřebu mající, podlé známé powahy lidské, nepochybně sami půwody častého nadužíwání té tak nebezpečné sázky, při níž jedna strana newyhnutelně a to nemálo prohráti musela, se stawali; welmi snadno se přesvědčíme, že zwyklost tato, kteráž w jistém času a na jistém stupni wywinutí práwních poměrůw mezi audy obce bez welikého nepohodlí swůj průchod a swau platnost míti mohla, stala se w běhu času, při jiné powaze mrawůw a společenských poměrůw, při jiném zřízení soud-

15) J. Lelwela Histor. pomniki (Wilno 1824. 4°) Str. 17. 96. IV. coll. *Bandkie* pag. 30. §. V. Stat. Litew. 1588. (pol. překl.) Rozd. IV. čl. 16. G. Czaradzkiego Proces sądowy. Pozn. 1620. fol. Lit. Sig. A verso. Linde p. s. Zdać.

ného řádu, pro strany rozepři wedaucí welmi obtížnau. Podlé toho není se čemu diwiti, že práwo wzdaní, od národu nepochybně za tíhotu sauzené, všudy, kde se koli we starých památkách vyskytuje, již se wiklá a k au- padku kwapí: w majestátu Karla IV jedná se o něm jen jako nádawkem k jinému článku, co o věci již zašlé a zastaralé; w zákonech srbských se obmezuje; w listině Žmudské se wyzdwihuje: jen w Mazowech i pod polskými králi ještě trwá, kdežto jinde již dávno žádné zmínky o něm není. Bylo to jistě krásné a wynosné huménce pro komoru králowskau, owšem prostrannau, a jakž wíme, často práznau. Než i zde je běh věci čili duch času naposledy obořil, jenž wždy mocnější jest, nežli wůle jednotliwců, jakkoli vysoko postawených.

V.

W ý p i s k y

**z paměti kolleje Jesuitské u sw. Klimenta
w Praze,
sepsaných od Jesuity.**

Z latiny přeloženy od Wácl. Wladiwoje Tomka.

(Pokračování.)

9.

Powěst towaryšstwa roku 1560.

Tento rok, šťastnější než předešlý, jak wíce sláwy tak wíce záwisti — která však naposledy také we sláwu se obrací — wzbudil kolleji. Byla sice i předtím rozšířena powěst o pokrocích kolleje Pražské, a daleko až k nejwzdálenějším národům se donášela; ale sausední země Saská, a tu předně Wittenberk, jako nějaké papež,

ské sídlo luteranstwa, kdež Melanchthon ty časy wypo-
wědi činil, nejwice ni pohnut byl. Nelze wypowěditi, ja-
kau měrau ta powěst wšecky kacíře dojala. Křičeliť aka-
demikowé Wittenberští: že jsau psowé wywrženi (rozuměj
mniši) ale włci ze Wlach do Němec powołáni, aby trhali
owce Kristowy nedáwno od Luthera sebrané. Tedy w
hrabství Mansfeldském, odkud Luther, muž boží — jakéz
takéz ceny — a německý apoštol — líbili se — posel
jest, sbor duchowní toho roku držán, jehožto nálezy do-
tčeni jsau naši, a od těch nowého ewangelia wynálezů od-
sauzeni a zatraceni; kdyby kdo do Prahy snad z přičiny
nějaké záležitosti přišel, se zapřisáhnutím zapowídáno mu,
aby nešel k našim, ani společnosti s nimi při jídle neměl,
ani nepozdrawil jich, ale je měl za pohany a publikány
— vlastní tak jsau slowa. —

Těž doma nebyla menší nenáwist. Kostel náš častěji
byl kamenován, wšecká okna, kteráž při oltáři jsau, po-
tlučena, ano rozházena kamna we školách, když se lidu
množství pod záminkau nawštíwení božího hrobu nahr-
nulo, zkažena a zrušena. Tehdáž pak nejwice bylo se
obáwati nějakých bauřek, když kacíři s příkrytau hlawau
chodili okolo hrobu pána Krista w našem kostele pře-
nádherně wyozdobeného, a tomu se jako nějaké marné
a zbytečné věci hlasitě posníwali, a křiky swými modlí-
cím překáželi. Někteří také k zpowídajícím, jakoby po
nich nastaupiti chtěli přislauchali, a co oni mluwili, zwě-
děti se pokaušeli.

Byliť i při samém dworu nejjasnějšího mistokrále,
kteří, poněwadž zjewně pro knížete nám co nejłaskawěji
nakloněného nemohli, tajně na towaryšstwo sočili. Aka-
demikowé husitští boha i lidi za swědky brali, že se klam
děje; císař, co slíbil, zapomenuw, cizozemcům wše pro-
paušti; že se náboženství jejich na weřejných disputacích
odporuje, a na kázáních že jsau nazýwáni kacíři, protože
s Římskau církwi stejně nesmýšlí; těm se protiwenství
děje, kteří pod obojí způsobau tělo přijímají, a potupy

se jim všem stávají proti kompaktátům sboru Basilejského; mnozí každodenně že se jim odvozují, ješto slowo dáno od císaře, že Jesuité náboženství i nejméně se dotýkati nemají. Potud konečně některých lidí wztek šel, že se od přátel výstrahy dály, abychom se chránili nebezpečenství; neb že se čeká na naše towaryše, aby wečír nawracující se s hradu, jakž se každodenně stávalo, buď do Wltawy uwrženi, buď dle učiněného spřísežení mečem se swěta sprowodini byli. Ale Bohu bylo milejší zachování našich než nešlechetných šilenost. I stálat proti těm úkladům arciknížete Ferdinanda nepřeměnitelná k nám láska a w celém městě rozhlášena byla; kterýž s dědičnou domu rakauského, kdež o náboženství řeč jest, sláwau sám sebe udatnější byl, a toho samého roku dne 25. dubna před očima všeho Pražského lidu zatvrzelé Pikarty ze prostřed města jmauti a na galleje s pláčem lidu a želením jich osudu odvésti kázal.

10.

Obrácení protestantského pacholete na katolickau wíru.

(1560.)

Weliké bauřky přistaupení jednoho pacholete ze školy grammatické k wíře naší způsobilo, což tak se stalo. Zapálen láskau k náboženství chlapec, když matka jeho kacířka otrávením a usmrcením sebe i syna nazmar byla hrozila; aby nám nenáwist nezpůsobil — jakož byl zvláštního wtípu a rozumu diwného, nad swůj wěk — utekl z Prahy a odebral se do Plzně, města katolického, kdež katolickau zpověď wykonaw swátost oltární přijal. Mezi tím matka w Praze zuříc a křik zdvihajíc, že jest jí syn wzat a drží se w kolleji, skrze přátele své, skrz raddu městskau, dwořany i skrz samého knížete usilowala, aby jí nawrácen byl. Celé město se pobauřilo, a málem by bylo ku pozdwižení přišlo, kdyby bylo psaní od chlapce k mistru Štěpánowi Liberowi z Plzně učiněné úmysl jeho nezjewilo. I wrátil se k našemu poradění z útěku chlapec

a lichotěním matku z největší bolesti a zlosti k tomu připravil, že sama syna svého do školy a společného s druhými příbytku přivedla, pravíc, byť byl katolíkem, když se mu chce tak blázniti, že nechce jemu k druhému útěku příčiny dáwati. Tak i tato bauřka, když bůh matčinu a chlapcowu mysl obměkčil, se utišila.

11.

Milosrdné skutky.

(1560.)

Wšední dni bývala držána kázání i také vyučování w křesťanském náboženství w několika špitálech a we třech žalářích, ku kterým od hradského hejtmana přístup slobodný tovaryšům propůjčen byl, kdykoli se líbilo — neb tam panoval Blysemius, kterýž, poněwadž při arciknížeti všeho mocen byl, tu lásku k wyžádání wěznům milosti obracel. Dwěma wyprosil život, sedm propuštěno z wězení; takž wdowy, chudí, wěznové a což se bídými lidmi nazývá, všichni obraceli se ku kolleji jako k nějakému útočišti. Obyčejně psanými žádostmi předkládali o swých nesnázech, a nikdo prázdnen, nikdo bez pomoci neb aspoň potěchy neodcházel. Jistý člověk, který na hrdle trestán býti měl, kdyžby welkých peněz bohatec, kterému ublížil, nesložil, nemoha to zaprawiti, k Blysemiovi se utekl. Kterýž ujaw tu wěc bez wáhání, přistaupil k bohatému muži, a důwody wezma od lásky boha k lidem, jinak tak welice zatwřelého k milosti obměkčil, že všecken dluh pro boha odpustil dlužníkowi, a jeho hned z wězení propustiti kázal. Mnozí jsau od našinců na těle i na duši buď potřebnau pomocí neb potěchau zotaweni, a kteréž zločiny jejich odsuzowaly, swatě k smrti připraweni. Nějaký Moschus, přetěžkého zločinu usvědčený, kterýž měl na hrdle trestán býti, od patera Blysemia pomocí českého tlumočnicka na wíru naši obrácen byl, a když upřímnost jeho w tom mnohými příčinami se dokázala, žiwobyťm jest darowan, a potom také na swo-

bodou předešlau propuštěn; což bylo nowé w Čechách a předtím newídané.

Každau neděli a každý pátek chodili dwa z našich do špitálu chudých toho, kterýž blíž kolleje jest, i druhého na Malé straně, též třetího na hradě Pražském, a nejprwé postele všechněch stlali, smetávali pawučiny, čistili obydlí a špinu stírali; pak to vše wykonawše kázání o božských věcech drželi k nemocným — nebo předtím z domu špitálského posílání býwali chudí k službám a kázáním kacířským — rozmlauwali se všemi, a ku pobožnosti, k trpěliwosti, k wolnému podrobení se rozkazům wůle božské a jiným ctnostem pro nemocné potřebným napomínali; umírajícím posluhowali potrawau nebeskau; takže takowá laskawost towaryšů samým nemocným stud působila, i říkali, že se jim všechno při nich líbí, toliko, aby postele stlali aneb swětnici od špíny čistili, toho že bu-daucně nemohau snášeti.

Ležel na weřejné cestě na samém mostě Pražském již na smrt neduhy sklíčený nemocný, skoro zcela nahý a nakažený. Přitáhla na sebe ta věc pozornost rektora Hoffaea, tudy náhodau jdaucího; i zastawiw se, nadšen jsa božským milosrdenstwím, pro toho bídného člověka prositi a od mimojdaucích welikým hlasem almužnu žádati se jal. To neobyčejné diwadlo přiwedlo jaksi k obdiwení lid, i zůstávali tu státi brzy nad bídau toho nemocného, brzy z milosrdnosti otce žasnauce. Tedy sebrala se štedrá almužna, a byloby se mohlo ještě i wíce wyprositi, kdyby saudruh rektorůw, jinoch ještě nedospělé ctnosti, přemožen malomocností ducha, na útěk nebyl se dal a otce s sebau do kolleje zatáhl.

Jest w rukau mých denník téhož Hoffaea, we kterémž těch, kteří každého týhodne k nemocným chodili, jména poznamenána jsau, a nejznamenitější a nejčastější zmínka děje se o Blysemiowi, tak že pak se diwiti není, jak toho nábožného a křesťanské pokory plného kněze práce w nebesích požehnány a diwným zdarem wěněny byly.

12.

Ascetická cwičení.

(1561.)

Ctnost tovaryšů rostla, mnohými jsauc cwičena pracemi, jakožto potrawau sobě příslušnou; neboť není lepšího prostředku ku pozvýšení ctnosti, jako ctnost wykonáwati, kteráž, jsauc w zahálce, jako oheň bez potrawy zhasíná. Wychwalujef list do Říma k Jakubowi Laynezowi, weškerého tovaryšstwa předstawenému, poslaný, prostau tovaryšů poslušnost, přelíbeznu pobožnost w modlení, zachowávání pravidel řeholních a nařízení, pilnost každodenní w kormaucení sebe a jak říkáme, sebe samých zapírání i jiná usilování powědomá mužům řeholním. O ostatcích, jak se říká, chtěje tovaryši hněw boží, pokudžby jim lze bylo, zmírniti, všichni w kolleji po tři dni co nejkrutěji se bičováním veřejně trýznili; byliť k tomu — jakáž byla toho času starobylá prostota — i cizí připuštění. Za dní jarního postu bylo každodenní bičování, obzvláště z té příčiny, aby ctihodného otce Viktorie, který toho času byl u císaře, šťastné pořízení s nebes wyžádali. Totéž opětováno i w letě, když slyšeli, že jest Laynez do Francauz od papeže poslán, o kterémžto poselství děje tovaryšstwa kladau, kterak s welikau sláwau církwe se wykonalo.

13.

Židé a kacíři.

(1561.)

Dlauhé a pracné zaměstnání w kostele dostalo se obzvláště Blysemiewi zastáwati. Všickni Židé, což jich tehdy w Praze bylo, k rozkazu arciknížete nuceni byli každý týden do našeho kostela jíti; kterýmž tu kázal Blysemius. Sedmadwadcatého kwětna učiněn byl začátek. Ale brzy se ukázalo pro wštípenau zatwřelost toho lidu, že se tu práce daremně vynakládá a maří, poněwadž ne-
toliko myslí ale i uši welmi mnozí prsty zacpávali. Jen

tří z nich božství pána Krista poznali a wodau spasitedlnau skropeni k církwi swaté přistaupili. *) Nemnoho kacířů w zatvrzelosti Židům pouštěji, jichžto však předce dewět a dwadcet k církwi jest nawráceno. Zpovědi katolických slyšáno jest tisíc, a mnohé z nich od wíce let; bylť jeden, který již dewět let swátost oltární přijímal, ale zpovědi zatvrzele se vyhýbal; jiný již churawý nikdy nebyl u zpovědi, nadto rozdíl u přijímání pod jednau a pod obojí neznal, nicméně nazýwal se katolíkem; posledně kněz hanebným sauložnictwím od osmnácti let poškrvněný: všichni ti welikau lítosti známku jewíce, swědomí sobě ulehčili, a žádaný pokoj mysli nabyli jsau. Kacířských knih mnoho bylo do ohně uwrženo, a k rozkazu arciknížete místokrále nařizeno bylo Blysemiewi, aby kázání tak rozdělował, aby prwní polowici wykládáním ewangelia a druhau odpíráním kacířům stráwil, což se nedálo bez skutečného užitku katolíků, kteří často u wíře se wiklajice tím způsobem utwrzowani býwali.

14.

Přátelé tovaryšstwa.

(1561.)

W takowé lásce a w takowé cti bylo tovaryšstwo u všech, a zvláště u arciknížete Ferdinanda, že se zdálo, jakoby mnozí o záwod zápasili w náklonnosti a přízni k nám. Blysemius při arciknížeti všecko zmohl, jemuž skoro jedinému pro učenost a horliwost w kázání se obdiwował, jehož kázání i lutheráni w kostele psávali. Apostolský legat Commendonius prawil, že jest jemu mezi jinými kusy poselství swého od nejsvětějšího otce Pia IV. zvláště poručeno, aby tovaryšstwo w Němcích ochraňował, kteréhož řádu dobré i zlé příhody též na celau obecnu cirkew se wztahowaly; pročež často důraznau řečí, i nejsa za to žádan, tovaryšstwo arciknížeti i sice dobrotiwě na-

*) Srow. Žiwot Jana Augusty, wyd. od Jos. W. Franty Šumawského str. 84.

kloněnému, pilně poraučel. Též činil vyslaný Polského krále Martin Kromer, biskup Varmienský, známý knihami vydanými, též Citardús, císařský kazatel a Jindřich Scribonius, probošt kostela Pražského, který skoro všecko největší a nejmenší, dle rady naší dělal. Jemu toho roku, když důležitějšími pracemi duchovními zaměstnán byl, wypracował Blyssemius kázání o večeri páně, které chtěl mít před šlechtou; a když se o obnovení arcibiskupství Pražského rada brala, tyž probošt o té věci s našimi se sjednaw, zdání své we spis uwedené nám podal ku přečtení a posauzení; kterýžto spis papeži i císaři poslán a welmi schválen byl, w němž byl způsob celé věci ukázán, jakby se wěsti měla, i také kdoby k tomu úřadu nejlépe se hodil; jakož pak dle jeho rady, poněwadž s naší spojena byla, učinil císař. Protož Antonín, biskup Widenický, téhož léta na arcibiskupství Pražské zvolený, když jej w měsíci říjnu naši Pražští brzy po wywolení uwítali, welice towaryštwu powinowatu býti se přiznal, a všechny své předešlé předsudky z mysli wypustil, a se zcela napotom prospěchům kolleje oddal. Jednalo se toho času o Židy, a mnozí mužové velké wzáctnosti — jakž byli sprostí časové — za to měli, žeby se měli malé děti židovské i proti wůli rodičů k naší wíře a ku křestu nutiti. Tomu naši ostře odporowali, na jejichžto radu proti všem jiným nastaupil jest arcikníže, i arcibiskup a probošt. Nicméně posílal často arcikníže všechny chlapce židovské pospolu do kolleje, aby na naše způsoby uwykli; ale nazmar se pracowalo, neboť lichocení mateřské a peníze otců, kteří své děti u dwora od toho wykupowali, a nejwíce i vlastní zatwřelost dětí učení žádného místa w myslich nezanechávaly.

15.

Nadání kolleje od císaře Ferdinanda.

(1562.)

Rok 1562. může se nazwati rokem narození kolleje Pražské, poněwadž tu teprwé kolleji wykázány jsau jisté

a stálé platy, které až posawád se wáhaly, a tak založení celé dokonáno a ku konci přiwedeno listem královským, pro wěčnou pamět do desk zemských wloženým. Ale abych wšecko w hromadu nespletl, musím o tom, jak se co stalo, dle pořádku času položit.

Již předtím žádali sobě naši sprawowání kláštera Oibinského zbawenu býti, a o té věci žádost učinili k císaři, stýskajíce sobě, že se tudy zbytečnými hospodářskými starostmi obtěžují, že bývají týráni od kacífských poddaných, sausedé Žitawští se statky našimi hraničící příčiny k rozepři vyhledávají, že naši dva neb tři s ujmou kázně řeholní u vzdálenosti od kolleje přebývati musejí; což wšecko prwním otcům, pokud německých a českých věci dosti neznalí, těžké a téměř nesnesitelné se zdálo, ohlízejíce se na kolleje we Wlaších, we Španělich a w jiných krajinách, kteréž se žádnými pozemskými statky nezachowávají, než platy. Kteréhožto zdání hlavního půwoda nalezám patera Hurtada Pereza, Španěla, kterýž nedáwno byl rektorem Oibinským, ale mezi Pražskými otci pro stáří swé a maudrost welmi wážený; kterýž netoliko wšecko sprawowání a starosti zawrhowal, ale i spis učiniw — kterýž jsme w archiwu čtli — římským otcům ukázati se snažil, že se nedobře zakládají kolleje statky nemowitými, žeby se měly prodati a w stálé úroky obrátiti. Ale jiný jest způsob we Wlaších, we Španělich, a jiný w Německu, kdež časté wálečné bauře a proměny nikdy wěčných úroků nepřipauštějí, ješto pak statky, jakkoli nátisky wálek zhubené, předce pánowi zůstávají a jistým způsobem wěčné jsau; i jestli ne tau měrau jinde, zde jistě platí ono přísloví práwníků, kterým oni blažené ty, ješto drží, nazývají. Přezádauci owšem bylyby platy, a poněkudby nenáwisti, w které naše jméno jest, ubylo, kdyby wždycky nalezeni mohli býti, kdožby platili, a nikdy wýmluw jakýchkoli nesměli přinášeti. Takto skutečně trochu té nenáwisti snadno bezpečností kollejí, kteréž statky mají, se přemáhá; ku kte-

řemůžto mému zdání jistě se všichni w hospodářství českém zběhli přidají, jak se naději; a později následowala toho i společnost w těchto krajinách, jak uvidíme a nescíslné příklady toho widěli jsme. Což a kolikrátež i w té samé věci přeli jsme se s Žitawskými o úroky! aniž pak oni samotní tak obtížnými nám se činili, ale i skoro všichni, kdož nám placením úroků powinnowati byli, jedny rozepře na druhé hromadili; i musili jsme žalowati, saudy obtěžowati, často také poraženým odpustiti s welikau škodau kolleje.

Ale se na předešlau cestu nawrátím. Císař, ačkoli našich žádostí neschwalowal, předce prosbami našimi přemožen Oibin odňal kolleji, a zámek sice a klášter s blížkým dworem šlechtici jednomu odewzdal k své ruce ke spravování, panství pak samo na 20 let pronajal Žitawským (28. led.), tak aby z něho každoročně 1400 kop ku kolleji platili o sw. Jiří a o Hawle, kteřížto jsau po Čechách slawní dnowé úroční.

To tedy učiniw císař, k tomu mysl swau obrátil, aby založení swému věčnost přidal, i udělal list zakladací se zlatau bullí téhož léta dne 15. března, na kterémž nejvyšší kancléř králowství Joachim z Hradce, pak dwa mistokancleři, a naposledy sekretář králowský podepsáni byli. Toho zakladacího listu kázal císař tři exempláře, zlatými šnůrami a welikými pečeti, z ryzího zlata uměle zhotowenými, ozdobené udělati; kterýžto jeden we schránce králowské, druhý w archiwu komory české uložití dal, třetí pak kolleji Pražské odewzdal. Obsah listu jest tento: Klášter sw. Klimenta s powolením, od apoštolské stolice obdržným towaryštwu Ježíšowu ku přebývání wykazuje, k wychování pak towaryšů z kláštera Oibinského w Lužici 1400 kop mš., též ze statků kláštera Dobroluckého w Lužici 450 kop, z komory králowské 300 kop, auhrnkem 2150 kop. mš. we dwau terminech vyplácti nařizuje. Mimo to dům wedlejší při kolleji wykupuje, a sice jak prawi, s výslovním přiwolením bratří dominikánů,

těž powolení dává k wykaupení odcizených statků, kteréž někdy ku klášteru Sv. Klimenta patřily. Ustanowuje, aby kollej Pražská podlé zákonů církve a ustanowení papežských w Čechách swobody požíwala, swátostmi posluhowala, kázala, mládež vyučowala, ke všem stupňům literáckým promowowala, a zákowé naši všech priwilegií jak wůbec mistři a doktorowé w Němcích, we Wlaších, we Španělich a Francauzích účastni byli. Konečně ode všech zemských daní kollej oswobozuje.

Widí se nám úsudek takowého panowníka, o pracech towaryšstwa weřejným listem pronešený, ku paměti bu-
daucích přiwěsti, a z téhož listu něco málo wytáhnauti:
»Známo činíme« praví cisař, »že, když jsme již od mno-
hého času welmi sklíčený staw našeho králowství Českého,
zwláště s strany náboženství našeho katolického pomínulá
léta jako wykořeněného a zahubeného pilněji powážili, a
jej takový býti našli, že kdybychom se brzy po nějakém
slušném prostředku neohlédli, zwlášt při zmáhajících se
den od dne- tolikých a takých nových kacřstwach kaž-
dému i dosti slabému rozumu zjewně býti muselo, že jest
w krátkém čase weta po slabých zůstatcích téhož našeho
katolického náboženství, neměli jsme zajisté přednější a
pilnější péče a starosti, jak abychom proti tomu zlému
co nejúčinnějšího léku našli. Tedy poněwadž jsme o
zwláštní nábožnosti a jiných nesčíslných dobrých vlast-
nostech a zásluhách welebného towaryšstwa Ježíšowa, též
weliké jejich a newyrownané pilnosti u vyučowání mlá-
deže, jak w křesťanských ctnostech tak w krásném všeho
druhu umění, nicméně o jejich neustálosti w kázání k lidu,
jak ze zpráv mnohých hodnowěrných mužů tak i z vlast-
ního zkušení a příkladu císařské kolleje téhož towaryš-
stwa, kterauž jsme před mnoha léty we Wídni pro ty
samé přičiny zřídili, se přesvědčili: i připustili jsme to
snadno k swé mysli, abychom je k této hojně a přebuj-
nělé žni, učitelce o to jak ku papeži Římskému dobré
paměti Juliowi III., tak k nejvyššímu předstawenému téhož

towaryšstwa a prwnímu zakladatelowi mistrowi Ignaciowi z Loyoly co nejlaskawější psaní, powolali atd.

Bohaté to zajisté a wzácné nadání bylo dle hojnosti a laciného žiwobyí těch časů, kdyby vždycky platnost swau bylo mělo; ale mnoho čas změnil, tak že někdy i celau summu ztratiti kollej w nebezpečenství byla — zvláště za císaře Maximiliana, panowníka k našim věcem ne welmi nakloněného — ano i sám císař Ferdinand hned ten rok potom úrok Dobrolucký nám daný Gersdorfským odewzdal, ohož příčiny doleji položíme. Také tu škodu z té proměny wzala kollej, že Dobrolucký klášter, prwe k wyživě chudých w konwiktu našem určený, když úroky ku kolleji naši obráceny byly, nic domu chudých poskytovatí nemohl, až i docela ono společné obýwání zrušiti se muselo, poněwadž k wychowání obojích Dobroluky postačowati nemohly.

Ale toto vše bez pochybnosti těm se přičítati musí, kteří takowého panowníka, starostmi císařství Římského a tolikých králowství a wálek zanešeného, úmysly, zvlášt menší, dle libosti měnili a jemu ustawičně w uších leželi. Neboť dobrý císař, jak welice sobě celého towaryšstwa wážil a je milowal, i přítomného roku ukázal dosti. Neboť když se do Prahy z Říše nawrátil (6. dub.) s králowského bradu swého při takowé wzdálenosti do kolleje se syny swými, králem Maximilianem a arciknížaty i se wším komonstwem pánů a dwořanů sešel; wešel do kostela, když naši jemu wstříc wyšli, jednemu každému přiwětiwě ruku podal, a otcem našim milostiwě se nazýwal; potom k bohu před welkým oltářem se modle, ne na připraweném ale nízkém místě na kolena klekl, a po wykonání této boží služby po školách obešel, Blysemíowi kázaw při straně swé jíti, jehož se mnoho o věcech kolleje wyptáwal, a zwědew, že již nemálo Čechů k lůnu církwe obráceno, přál toho zemi České, práci naši chwálil a počet všech, i kteří se zpowídali, i kteří kacířství odpřisáhli, we spisu sobě poznamenati poručil, kterýž s díkůčiněním domů

s sebau wzal. Kteraužto laskawostí panowníkowau mnoho wáženosti u všech tovaryštwu přibýlo.

Král Maximilian, ačkoli swau všecku práci i sám sebe celého častěji rektorowi, když jej pozdrawowal, podával, však nikdy lásce arciknížete Ferdinanda místokrále bratra svého se newyrownal, kterémuž přízeň k tovaryštwu a ustawičné pomýšlení o prospěchách jeho přirozením se stalo. By pak nad Čechy déle byl vládl! od něho mohla se kollej všeho prospěšného důstojnosti své i swému jmění nadíti. Ale Ferdinand několik let co místokrál vládnuw odešel z Čech, a w něm slaupu svého zbaweno bylo Pražské tovaryštwo. Než brzy wzbudil bůh ty muže, kteříby místo arciknížete Ferdinanda kollej ochraňowali. Neboť Zachariáš Delfinus, apoštolské stolice posel, též jiných králů a knížat wyslaní i domácí páni — jakož Zbyněk Berka, JMC⁶ komoří, pán na Mělníce a Zákupích, Wolfgang ze Wřesowic, nejvyšší písař a jiní — všechno pro tovaryštwu učiniti chtěli.

(Pokračování.)

VI.

Slowozpytné srownání slowanského jazyka s německým.

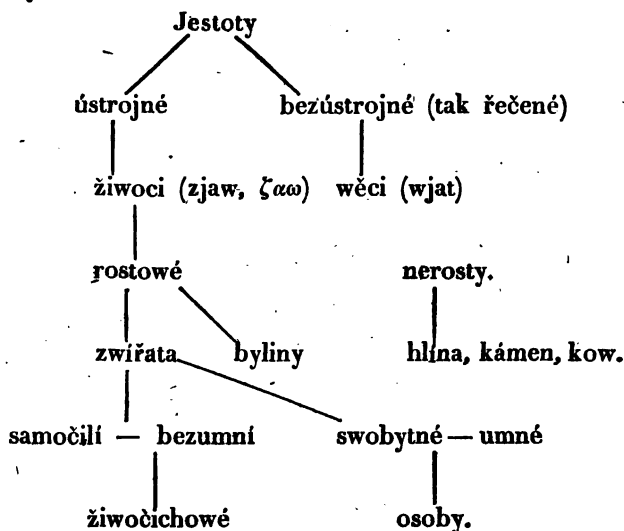
(Wýtah z většého spisu.)

Od Františka Šíra.

Ú w o d.

I. Obor všeho, co tu jest, poskytuje nám věci *žiwotné* a *bezžiwotné*, t. j. nemající žádného ústroje k jakémus žiwobyti, k. př. *dům*. Žiwotné věci jsau opět takové, které sice swau bytnost mají, žijí, ale sami sebe,

swým chtěním, ani pohybowati se nemohau, aniž čeho vykonáwati, a to jsau: *byliny*, *rostliny* (hauba, strom); nebo zas takowé, jenž swým určením, pužením, chtičem něco činiti w stawu jsau, samohybné, samočinné *žiwoky*; jenž swůj žiwot číjí, *žiwočichowé*, až i konečně *sobě wědomé*, *samochtiwé*, *swéwolné*, *swobodné*, t. j. *osoby*. Jsau tedy:

II. Člowěk, co samostatná, swobodná bytnost, má *um*, t. j. jem (ind. *uma-sam*, *sjam*) *japnost* jakausi, čili *schopnost wnímat* a pochopowat *dojemny* zewnitřních wěcí, a *s-um* (Sinn) nebo *s-wěd-omí*, (pol. *s-umiony*) t. j. *wjati wnitřní*, neb *cít* (čutí od *k-jat*), on w sobě *cítí dobře* čili *wí* (wja) a jest sobě *wědom*, že něco naň aučinkowalo, jej dojalo. Nebo w přirozeném stawu musel člowěk nejprwé pozorným býti na wěci okolo něho se pohybující, poněwadž tím na jeho smysly dorážely, a teprwa w potkání se s těmito zewnitřními wěcmi na sebe, co bytnost wíjmající, pozor obrátit musel a *wšimal se* (*w-s-jímal se*), t. j. *wjal se* a cítil, že jest *já* (ah, ach neb aja-aa). Teprwa w tom stawu wědomosti o sobě počíná člowěk

sebe (swé já) od okolních věcí rozeznáváti, a má *rozum*, rozumuje.

Člověk tedy jest nejen *smyslný* a *citlivý*, ale i *myslicí* a *duševný* tvor, on jest si také každého dojemu neb citu *wědom*.

Každé pak *učení* s wědomím nazývá se *předstawa*, poněwadž si to jaksi *před* duševní oko *stavíme*. Zewnitřnost věci doráží ale vždy jen na jednotliwý smysl, který nějakau zewnitřní *známku* některé věci k wnitřnímu také citu *přivádí*; hlavní ale, a jako *wšeobecný smysl* jest *cít*; widím-li barwu, slyším-li zwuk, čichám-li vůni, rozeznávám-li chuti, vždy říkám, že něco *čuju* neb *cítím*. Wědomé pojetí jednoduché *známky jednotliwé* (wlastnosti) n. př. *čerwený, zniwý, kyselý, pichlawý*, — slowe *cít*. Ale myšlením teprwa jednotliwé známky spojujeme k jednotě, a máme *názory, náhledy* jednotliwých věcí, na př. této růže, tohoto zwuku *A*. — Když pak na mnohých věcech jednotliwých tu samau a jako jim společnau známku pozorujeme, odlučujeme ji a opět spojujeme k vyšší jednotě, kteréžto pojmutí jest *ponětí*, k. př. widauce, že: *husa, wrabec, sůwa*, jsauce opéřené, *létají*, máme jakausi wšeobecnau předstawu něčeho *létawého, létadla*, t. j. *ponětí ptáka*.

Předstawy jsau tedy jako *obrazy* zewnitřních věcí, které skrze *smysly* na wnitřní *cít*, čili *ducha, duši, dorážejí*. — Pozorujem-li zase *ponětí*, widauce ku př. že *čerwenost* tomu kwětu wlastní jest, že tedy nějaká wlastnost k věci patří, a nebo, že *jednotliwé* k nějakému rodu nebo pokolení náleží, tedy stává se nowé *sňatí*, t. j. *saudění*; *saud* pol. *sąd* = *sjud*, lat. *jud-icium* od *ud* místo *jud* = *jug* od *jat*; a wypowied' toho jest *usudek*, n. p. růže jest *čerwená*, a tak i pol. *saud* (*sąd*) podobá se lat. *sent-entia*, wypowied', a staroněm. *Sanden* = Weisheit; však: *Ur-theil* spíše, co se u-rotilo, *uřeklo* (oraculum) nežur, ir = uz-iz, a *děl-ení*(?) Odtud pochází wšecko naše *mínění* (jmu) *poznání* (zna = zja) a *wěd-omosti*, a kde mnohá *saudnost* tam

i *maudrost*; nebo: *s-úd = m-úd*, sem patří: Mund, mont, mens, Muth, mys-l, mósa, *μητ-ις*, od *jmu*; jako *sap-ientia* od *sjaw*, *jap-nosti* nebo *schep-nosti*, a dle poznání řídí se *wůle* (wjala) a pak i *wjara*, *wíra*. Ze všeho bude již widno, že první základní a původní smysl — an pak na wice smyslů se dělí, — jest *cít*, to wjímání, na které člověk všechno potahowal, a z čeho také *řeč* swau *rozumně* tworiti musel. Nebude tudy *diwno*, když všechno skoro z toho smyslu jako z pramene a kořenů se wywádí. *Wyraz* toho *uwnímání* jest čistý zwuk *a*, sjemným přidechem *ja*, [w Samskr. *já* značí: *jíti* a pft. *jaja* též *jajau* = *jati*, *jeti*, *jíti*.] *wa*, silněji *ka*, kterýžto dle jasnosti nebo temnosti světla, zwuku, citu vůbec, buď se snížil na *u* nebo zvýšil na *i*, mezi *i-a* leží *e*, mezi *a-a* leží *o*; *jaja* muselo asi zníti tolik, co: *já uwnímám*, *ich vernahme*, *είπω*, jakoby řekl: *a-jo*, pak *αἰσθ-ν-α-ν-α-ν*; to řecké *α* přešlo u Slovanů do *a*-ju (rus.) z kteréhož slowesa powstali významy smyslů: *u-cho*, *ňuch* (nos), *ug* neb *aug*, oko; *us-ta* (os-oris) *čuch* neb *čich*, od *k-u-ju*, *ἀ-κ-ο-ω*, *aušu*, *audio*, *ja*.

III. Každé těleso, nebo věc, má podstatu (látku) *žiwě*, a nese tyto žiwly co vlastnosti na sobě; odtud i první a původní smysl rozeznával se dle *žiwů*, a každý *ústroj* (organ), který co *ujal* (wjal), zněl: *jach* neb *uch*, a to *jmení*, *moc*, co to wjímá: *jam*, *jem*, *um*; a co to poněti *dejala*, jako *dojach* = *dach*, *duch*, *duše* (*duja* = *d-ja*).

1. Přinesemli nějakou věc na *swětlo*, tu náš smysl *uch* neb *ug* (Aug) *oko* (*ono*) *widí*, nebo *uwnímá*, čije věc, *barwu* její, rus. *cwět* (kwět něm. *wit* = *weiss*) *zjal*-eň její atd. Sem náleží pojmenování: *swět-la*, *hwězd*, *oh-ně*, *ud-ění*, *kad-ění*, *in-cendo*, *jutra*, *jasu*, *znícení*, *nišor*, *wes-ťra* (*φαιδος*, *heiter*) *po-wět-ří*, *tepla* nebo *wření*, *hoření* neb *jár-ání* *zár-e* od *zjal*, odtud i *lesku* a *slunce* (*αἶ-ας*), *bílě*, *alé* = červené, a všech *barew*.

2. Všickni smyslové ponímají věci zewnitřních wět-šim dílem, méně wnitřních, jenom *uchem* dozwidáme se také mnoho wnitřních vlastností, které se obyčejně *šumem*

jakýmsi, *zvukem* a *hlasem* prozrazují, a proto také *sluch* = (swůch = *s-uch*) jest takořka *nejprvnější*, *nejvyšší* a také *poslední* smysl, jímžto wnitřnost se ožívající ponímáme; co sluchem se ožívá, z hluboka pocházejíc do hloubky živočichů vráží. *Wýznamy* odtud jsou nejhustší, a celá lidská mluva jest smyslná, na sluch nejvíce se potahující, a přirozenau prwotností také *poetická*, tak že slova ze smyslných věcí na *smýšlené*, *odtažená* přenesená byla. Přejde-li tedy *powěťtím* nějaká věc k *uchu* (sluchu), znamená nějaké *kučení* (*huk, hluk, hlök, άδην, Laut*), a to znění slove *zvuk*, *wyk*, *vox*, *vices*. ind. *wakša*, též: *woj, boj, (βον)* atd. vše od: *u* = *wja*, *waj*; *άνω, sám witr byl wd-ní* (*Bewegung*) *powd-ní*, *favonius*; od *wách* ostřejší, *pách, pích*, *fach-en, wich-r*; dle *zwuku*: *fuk* a *fičení*, dle *jarosti, juris* (srb. *Sturm*) *Eurus*, *burá* atd. Sem tehdy patří *wšeliké wrázení* a *rány* (rām hebr. *hrom*, *parom*), *jemuž u swětla* odpovídá *ráno* (*rjaný, reín*), *třesku* a *prasku* odpovídá *břesk* (swětlo), *plesku* *blesk*. Sem patří *wšecka onomatopoeická* jména zvířat od *wšelikého hlasu*: *od o*, *ov-is*, *owce*; od: *bu, bov-is*, *býk*, co *buják, vac-ca, wuk-wlk*, (*wy-ju*); *buk-ač, (mu-hen) be, beč-et, bera, μηλα; př, pi, pile* ill. *pipe*, *pullus*, *piskle*, *pětuch*, *pěn-kawa*, *Fink, jul*, *Eule* (*wyla*), *koh-aut, kuk-ač, kwoč-na* *Gluck-henne*, *Küch-lein*, *skřiwan*, *krkawec*, *kāñ*, *Hahn*, *kaw-ka*, *galka*, *gall-us*, *Nachti-gall, krd, Krähe, krůta, Trut-hahn* atd.

3. Přivedeme-li nějakau věc, ana ze sebe vydává nějaké *powěťtí* (duch) zase k jinému smyslu, nástroji t. j. k *ň-uchu* neb *nosu*; tehdy říká se, že ta věc ze sebe vydává *wd-ní*, že *zawd-ní*, *woní* od *wa, wja*; neb že *dýže* (thus) *uch* jest i *čuch* a *sluch*, odtud se říká, že kwět *neslýší* (mor.) *schmeckt* = *rieht* (rakausk.) bylina *hluchá* kwět má, *nepálí*, *taub*, *tup*; odtud i *duška θυμ-ιαμα*, *dým*, *wý-ruch*, *oškliwý zápach* má twrdé *t*, *tuch*, *puch*; odtud *schoř*, *Martes*, *Marder* = *smradar*.

4. Jestli že nějakau we *wedš* rozpuštěnau věc k jinému opět ústroji přivedeme, k *us-tům* (*usod uch*) tehdy

k-úsáme, okusujem čili *koštujeme*. Sem náleží jmena *ust* a *twóre*, větším dílem od *jmutí* odvozená, tak u Čerkezů *jö* (usta) *ja* (ea, ah) Hand, jat, jeć, wjet; od jap: gub-a, đub, zub, gęba atd. vše pak co vypuklé ční a k jati, jedení slauží co morda neb Schnautze. Sem patří pojmenování wszelikého *tečení wod*, *autoků litých* zvířat a jich běhu, významy *rojení*, *rostlin* a *rodičů*, *děti*; šití, pletení a *tkání*, konečně i mluwa lidská co wýtok z ust, mluwení, powídání a počítání, ajo, báju, lá-ju, řěju.

5. Powážímeli konečně věci *zemních*, či lépe: *těhoty*, *těže*; tehdy se to stává citem ostatního celého těla, zvláště ale dotýkáním, *tactus*, *Tasten*; podobně *chmatem* = chwatem (fatten, fassen) chyt; kjat = kjut, *čuti*; sem patří cit wniterní *Ge-fühl*, *Wille*, *wůle*, *βολη* (wjal) a *jaw* = *jub*, *ljub*, *Ge-lob-en*, *Glauben*, *fid-es*, *πισ-is jist-o* od: *wjat*; *wíra* čili *wjara*, *Wahr* od *wjal*, potom význam země: *aia* (jaja) *γαια* = γὰ, δα, γη: jako: *γαι* = dzam, zem (quae sumitur) co se užívá; *ham* = *hum-us*, *homin* a *zeman* pers. *A-dan-ah*, pak: *adamas*, *kámen*, *gemma*; *chemin* fr. jinak *ἡρα*, *jera* (Hera), *jarota* Erde.

Přirozenost a význam hlásek.

Pozorujme nyní vlastnost spoluzvuček s nejsnadnější hláskau *a*, první a přirozenau we věcech jasných a krásných i welebných, stojíc u prostřed mezi vyšším *e*, *i*, malujícím předměty *weselé*, *swětlé*, *milé*; potom mezi nižším *o*, *u*, malujícím předměty *hrubé* a *rudé*, *hluboké* a hrůzliwé.

1. Spojíme-li tedy *a* s dyšnou *h*, *ch*, *ah*, *ách*, wtáhnouce dech do sebe, označíme *wjímání* do sebe, něco *wdechnutého*, *wjatého* i sebe poznávajícího: (já = ach, staroslow.); wydechném-li wen *áh*, značí otewření ust na něco, co se nám tu wnowě naskytá, a tudy žádost je *po-jati*, *poznati*, poněwadž to tíže k wyslowení, obyčejně zas tu hlásku obracujeme w *ha*, *hja*; (hiatus, zijat, zýwat). Chřtánové zwuky *g* a twrdší *k*, dyšné *h*, a ostřejší *ch*, již w sobě *duť*, značí něco dyšného, dychtiwého, žádost-

ného, *chápawého*, ale i ostře se pohybujícího, tak že w řečích napřed stojíce značí *příchod*: *ke*, *ge*, *con*, *šov*, a nazad samohlásky *odchod*: *ek* (*ěš*), *eg* (*od*), *iz* = *ir*, *uz* = *aus*, *ký*, *ká*, *ko*, značí tehdy osobu, věc k nám se pohybující *k-*, *kiw*.

2. Zawřeme-li usta po slabice *ja* (nebo *va*, *na*), pozorujeme hned na rtech napřed zvuk *m*, němé zavření pysků; a tudy značí: *ja-m* čili *jam* již něco *pojateho*, *wzateho*; ono značilo jako předešlé *jách* také první osobu: *já* = *ma*, *ňa*; ale i vše, co se nyní *jímá*, *béře*, tudy také třetí osobu a věc *pojatau*, a tvořilo se jím we Slowanském part. praes. Passivae, jak w řec. *op-sros*, naše *om-ý*, *im-ý*, n. př. *wědom*, *widim-ý* (qui videtur) obzvláště požívání, *jídla*, *pítí* (*paj*), názvy *mat-ky* (*jmu*) a *ot-ce* (*ja-a*). Jako *a* počíná hlásky otworem ust, tak zase *m*, sedě na konci lipců, zawírá řadu spoluzvuček ze chřtánu přes jícen na rty se táhnoucích, tak že indiští grammatikové prawi, že w slabice *am* neb *om* všechny zvuky obsažené jsau,

M znamená co němý zvuk předměty *mutné*, *smutné*, temné a zamknuté, ale i *jímawé* a *wzaté* (n. př. *ham-at*, *kamat*, *ham-owat*, *hemmen*), co se *imá*, a *má*, tělesně i duševně; *m* značí po málu pohyblivé: *me-are*, *mov-it-ý*, *moj*, *moře*, *namáhání* a *moc*; napřed kladené značí směr do wnitř: *ma* (*mja*) a nazad zase směr pryč: *-am*. Jako skoro každý slova kořen w sobě uzawírá *affirmací* a *negací*, tudy protiwnost.

Hned za *m* leží *n*, též *plynutý* ale *wrtkawý* a *mnohotwárný* zvuk, tak že w samskritu *pateré* se udává; brzo stojí místo *j*: *ja* = *na*; *neně* = *ne-je*; *pja* = *pna*, *zja* = *zna*; brzo místo *l*: *zemja* = *zeml'a*, *zemně*, *znamenat*, *illyr. zlamenat*, *gwrtaros* = *gwltaros*; někde místo *r* (*s*) *avena*, *haver*, *owe-s*, *jelše*, *erle*, *alnus*, *amare* = *jamaně* (*jímání*); ba i místo *d*, *dehet* = *nehet*, *devjet* = *novem*; často střídá se *s* *m*, *ma*, *me* = *ne*, *na* = *ma* (*habe*) w pádech *morowl*. nářečí a w něm. *den* = *těm*, *lesen* = *lezem*, *zehen* = *decem*. Ono

má tehdy s *m* stejný význam *pohybování, plynutí, vyrojení*: *rau*, nat-um, noju, nyju. Ono značí počátek wzhůru: *an, aya*, na; a zas upírá: je=ne, *ā=na* ind. co ma, m. Ono značí 3. osobu vzdálenější, nežli *t*; on, in, *jen-er, in-hle*=ille; ein, un, *muā*, jena. Na konci co *m* tvoří particip. adjunct. a subst. jan=jat, pol. *jenec=jatý*, inf. *šrau*=jení, gehn, mladý, *nowý*, krásný atd. jan, jen, jon, jun, un, sun- schön atd. Poněwadž še při tvoření toho zwuku zvláště *nos*, wíce méně, potřebuje a slyšeti ne- chává, slowe tudy *nosowý, rhinesm*, ind. *Anuswara*, a na konci střídaje s *m* málo neb nic nezni jako pol. *a, e*, lat. *um, em* we verši; ono činí w ewr. řečích welikau proměnu příkládáním a wkládáním: *zandat, runka* polab. *reka*=ruka; ale zvláště rozkládáním zwuku *ú* do *a, e, ou, iu*, tak že úter=ander, avter, alter, venter atd.; w něm. činí slabiky němé, polohlásky: les-*n*, sieb-*n*; u nás jen *sed-m, os-m*. M a N střídá s *W*.

4. *L* jest tak *měké* a *plynuté*, že w samskr. w srbs. a českém, a wšak i w rakauskoném. za polohlásku platí a slabiku tvoří: *zfl*=zu viel, *Gfl*=Gefühl; Wlaši *kladau j*=l; *fiore, fiume*: franc. *u* místo *l* po *o*: Thibeaud=Theobald, *fou*=fol; Niederl. *houden* ó: *halten*, wood=Wald; též u Jihoslowanů stojí místo *l* wětším dílem *u*, malorus. *w*, ill. *o*: byl=byw, byu, byo; a tak i *sun-ce* (Sunne) slnce; *wuk, wouk*=*wlk* (лук) *owuch*=sluch. Tudy stává místo předdechu *j* a *w*, *lápa*=jápa, leb-en=viv-ere, živ, *zjaw*=diw. Samskr. místo *r* *loluta*=rudita (rudý); *lup*=rup, *lump*=rump-o; střídá s *d* *levir*=děwer, *δαηρ*. Ono líčí naše *libé, milé, malé, jemně* se *linaucí, liné, stále, ploché, ležaté, po-le*.

5. *R*, co *drkawý, ostrý* zwuk, maluje *zrušený* směr nějakého pohybování, tudy: *křiwé, okrauhlé, rychlé, hrubé, prchlé, rudé, i nepřijemné*, jako: *mor*=moj; ono co ostré stojí místo jemného *j* a *l*, *wal-war, pal-par*; ono značí ostré *řinutí* a *rojení, ruje* atd., a také s před-

cházejícími spoluhl. bývá kořenem, *p*, *k*, *t*, a *sp*, *sk*, *st*; nejraději má *k*, *s*, *s* a *ž* mění se do *r*; *ř* do *š* atd.

6. *J*, co přechod ze samohlásek do spolozvuček, má charakter jemný co *w* a *l*; jsauc na rtech sbratřeno s *m* a retnými. Ono má býti všude aspirací, jako w řeckých slowech, kde nepřeslo w ostrý dech (h). *owos* hebr. jain, Wein, wíno, olen = jelen. Ono se mění s jedné strany co *ja* do *na*, *ma*, *wa*, *ba*, *pa*, *fa* atd., s druhé strany s ostrodýšným h (ch) a z něho poslým s co aspirace *ja* do: *wa*, *ha*, *sa*, ostřeji co: *hja*, *hwa*, *haa*; na konci značí osoby: *oj* (*ij*) *ow*; *oh* = *os* (*ós*) *or* = *er*, *is*, *iž*.

7. *W*, co jemné *wdní* jest jako *bh* indické, a předchází poloněmé *b*; to pak mezi *w* a *p* jest prostřední (media) načež následuje twrdší *p* a to přechází do ostřejšího *ph* čili *f*; něm. *pf*, jest docela nepřirozené odprskování a namáhawé faukání; *w* co wdech rádo stojí místo *j* po *h* a *s*: *hja* = *hwa*; *sja* = *swá*.

F má něco *faukawého*; tudy jen w takových slowech přirozeno, jako: *fičet*, *fučet*, *fuk*, *frk* = *prk*; *fachen* = *pách*, *wách*; kdežto *widět*, že wětším dílem, kde méně přirozené, pošlo z *p* nebo *b*, *w* a *chw*; *chwála* = *fála*. *B* a *P* stojí obyčejně co proměny z *w*, značí něco *bauchawého*, *bit*, *bacat*, a *plného* (*pun*), *napuchlého*, *pich*, *pisk*, tudy ostrého, *špičatého*. Jinák co předložky: *po*, *bo* z *wo* *w*, *u*, znamenají s *l* něco jemně rychlého, a s *r* ostře bystrého, pro zrak a sluch: *pli*, *blesk*, *plesk*, *prask*, *plch*, *prch* atd. Co nejsnadnější retní zvuky spojené s *a* hodí se nejlépe pro prwní řeč dětskau: *pap*-*bab*, *aw* co, *am*, vše od *ja*, *va* atd.

8. Zubní *d* jemné a *t* ostré *swau* přirozeností jsau dotýkawé, *tepawé*, *tlučiwé* (*tundo*), a značí něco přítomného: *tu*, *da*; přístojícího: *ty*, *ten*, a stálého a *táhlého*, pomálu *jdauciho*, *hynauciho*: *táju*, *tanu*, *tok*; též se hodí pro dětské zvuky: *dada*, *tata*, značíc něco *jateho*, *jat* = *ot*; čerkez. *jata*; *chotě*, *zetě*, *testa* (*tchána*); pak i *dujícího*: *dudy*, (*tuba*, *tília*). Následuje-li měkká hláska (neb *j*), měniwají se do sičawek měkkých, *d* do *d'* mění se, a pře-

chází w dz, dž, z, ž; *t* do *l*, *ts*, *c*, *ć*, *č* (th). Konečně jak se zastupuje *π*, *κ*, *τ*, tak také *β*, *γ*, *δ*; i u nás.

9. Každá zwučka může se s nějakým předdechem pronést, jako to u Řeků bylo, jemným *j*, psáno také *s* a v t. j. *w*, *F.* (digamma), orient. *šwa* a ostrým *co* *h*, což se střídalo se chřtanovými: *ch*, *g*, *k*.

Máme tudy samohlásky čisté: *i*, *e*, *a*, *o*, *u*, a ty samé s onau aspirací. K wyznačení ale spoluhlásek měkčích a tvrdých řeči nowější všelijak si pomáhaly; potřebovaly k tomu: *y*, *j*, *e*, *h*, *g*, *z*, a zdvojování: (York = jork; Leute = ljude, *šaq* = jar; port. *nh* = ň; *lh*, *ll*, *gli* = l'; *ch* = k, *č*, *š*; *q̇q̇* = *q̇σ* = ř.)

U nás méně rozeznané měké: *mi*, *wi*, *bi*, *pi*, *fi*, *ci*, *si*, *zi*,
tvrdé: *my*, *wy*, *by*, *py*, *fy*, *cy*, *sy*, *zy*.

Znatně u wyslowení měké jsau: *ni*, *li*, *ri*, *ti*, *di*;

tvrdé: *ny*, *ty*, *ry*, *ty*, *dy*.

opět měké: *ci*, *či*,

si, *ši*, *zi*, *ži*, *dzi*, *dži* směnu

» tvrdé: *ky* směnu do: *ty*; *chy* *hy* *gy* do: *dy*.

U nás i pro odvádění slov důležitá přecházka *ch*, *h* (*g*) a *d*, *k* a *t* do měkčích. Sem patří pojednání o sahláskách hlavních a wedlejších, což widno z:

e	o	i, ě	ae, ě	oe, é	ü, y
ia	au				
i-	a u;	e i, je i	ai, ja a	oi, jo	u ui, ju,

welike množství proměn hlásek, často méně jasných a čistých leží opět mezi nimi; sem patří také prodlužování samohlásek, rozkládání dlahých, dvoj- a trojhlásky.

Tworění mluwy lidské.

Mluwa lidská tvořila se ponímáním skrze smysly, paměť, saudností a rozumem člověka, jeho duševními, bohem danými schopnostmi čili wlohami. Aby pak tyto účinkowały, musely se probuditi a do wášní přiwésti, což se stalo dorážením zewnitřních předmětů, působujících w duši člověka skrze smysly buď příjemné, buď nepřijemné, bolestné city. K proslowení nebo výrazu těchto užíwal člověk jistých zwuků, z počátku jistě jen jednodu-

chých a ve skrovném počtu; pomálu teprva násobováním rostli a rozmnožovali se. Saustawa řeči ukazuje, že mluva lidská bývala nedokonalá, w jakémsi dětinství, a později teprva se vzdělala i zdokonalila, až i posledně z dokonalých řečí opět se otřela a schudla w nářečích. Tak chudý a nedokonalý způsob sdílení svých myšlének a citů, jako jej u dětí a u diwochů posawád znamenáme, musel i z počátku před zawedením ústrojně mluwy býti. Arci že děti a osoby z nižšího stavu swá ponětí ze svých zvláštních citů a pojmů wyvádí; ale ony je vždy podlé příbuznosti a podobnosti s jinými spojují, dosti obdobně swá slova na známé výrazy wázajice a tvořice; což i my posawáde činíme. Nesmíme tu zapomenauti, že dětem matky, chůwy a jiné osoby takové zvuky předřikávají, a ony je dle schopnosti své po nich patlají, nejvíce retnými a zubními zvučkami, nebo chřtánové a síčawé zvuky a *r* jest jim nesnadno k wyslowení. Však první člověk schopnostmi nadaný, a w stavu jsaucí všeliké zvuky wyrážeti, bylby jako zvířata wůkol něho, následowaw jich hlasy, jen *křičel*, ale nikdy *nemluwil*, kdyby byl *rozumu neměl*; a tudy se může říci, že Bůh skrze přírodu a rozum jeho mluwiti jej naučil. Člověk widěl wůkol sebe w ustawičné proměně všecko a poráde w aučinkowání, a cítil w sobě sílu a pud k jednání, mysle, že i ten aučinek zewnitřních věcí z jakési jin wědomé aučiniwosti pocházeti musí, a tudy své výrazy, swau řeč tvořil dle *widý pohybowání se, činění a jednání*. Wše, co tu jest, něco dělá, aučinkuje, a jsaucnost (bytnost) jest jen jako okamžik uchwácený z tohoto ustawičného se pohybowání, proměňowání a působení. Tak se posawád mluví: Strom *roste*, kámen *tíží*, uráží, oheň *pálí*, žaludek *tráwi* atd. Mluwa naše musí býti tedy z počátku *hrubá* sice a *newzdělaná*; ale *rozumná* a *přirozená*, wíce *smyslná* a tudy *básnická*, kde samohlásky podlé *wýšky* své malowaly *hrubost* nebo *jemnost* hlasu, a tudy wyznačeného pojemu, činice jako látku jeho; spoluzvůčky, co *forma předstawy*, obmezowaly

ji w jistý obraz, a přivedše ji k vědomí rozeznávaly ji od druhých. —

Kořeny a kmeny slow.

Dle předešlého widěti, že každá hláska *sama sebou* již něco wyznamenávala, nějaké ponětí a cit wyjadřowala, tudy mohla býti *základem* čili kořenem slow; a wěru nahlednauce do mluwnice Slowánské najdeme mezi wypočtenými kořeny prwní třídy také *jednoduché samo-* a *spoluzwučky*, a jich význam jest *prdwě základ všech ostatních kmenů slow*. Jako w hudbě wšeliká skladnost a libozwučnost sestává z *akordů, kwint, tercí*, a vlastně ze 7 celých a z půltonů pochází: tak i w mluvě wšeliká rozmanitost powstává ze slow, w nichžto jednotlivé slabiky a hlásky jsau jako základem, a mohau se také na 5 samo- a několik spoluzwuček uwést; a jako tam wšhecko ladění hudební se řídí dle tonu *A*, tak i w řeči můžeme *A* za prwní a hlawní kořen přijmauti, k čemuž ostatní spoluzwučky dle významu swého přilnau a základní slabiky tvoří. A jest nejen význam citu, co wykřiknutí, ale značí-co z něho zvýšené *i* (et), jest kořenem mnohé spojky: (at, a-ber), prwní osoby *já* (ach, az) a mnohých slowes: lat. a-jo, *āto*, *qaw*, báju atd. *jati*, (začít, beginnen) *wzjati* (wzít), ind. *asti* = jest, ja, je = da; zvýšené zní: *jeti*, *jíti*, a jest wůbec kořen wšelikého wnímání (u-ju) a pohybowání. Powážíme-li *a* co prostřední zwuk mezi samohláskami, také snižené na *o*, *u* (y), wšude s jistým odstínem, a spoluzwučky k tomu připojené co nádech: *ja*, *wa*, s příbuznými: *b*, *p*, *f*, a zplynutými, *m*, *n*, *l*, *r*, potom zase *ka*, *k*, s příbuznými: *g*, *h*, *ch* a *s* a jiné síčawky a zubné *d*, *t*: widíme tu již weliký počet kořenů jednoduchých, twrdých a měkých vznikati. Podlé ústroje staré řeči powažowalo se každé slowo za *wykonané, konawé* nebo *se konající* jednání. W prwním pádu nebylo třeba znaku pro činění; slowo samo bylo *nebojít*, pro sebe *hrubé*, jak Bramané dí. W druhém pádu již se

muselo přidati slůwko, nikoli na pohlaví se potahující, nébrž jen na *wěc, činící*, za to se každá považovala; později teprwa přistaupil rozdíl pohlaví a dalo se *ženskému* slabší, jemné, a *mužskému* silné ukončení; a bylo dřív obojí, pak zůstalo jen pro ženské, konečně se zvyšovalo z *ja* do *e, ě, i*, až i odpadlo; to samé se pak stalo s mužs. a neoboj. *i, o*; nám pravidlem: m. — ž. *a, neo. o*. Přísadau jedné z předešlé udaných spoluzwukůk powstala všeliká *zájmena*, lépe dle indick. jen: *Sarvanamat* (všejmeno) t. j. všeobecné, nic zvláštního neukazující jméno; tato jména musela dříve powstati, nežli se jednotlivým věcem zvláštní jména udělila, t. j. než powstalo *podstatní a vlastní jméno*, poněwadž se k naznačení těchto co *záwěsky* a spolu k *ukončení slowes* potřebovala. Se *zájménem* spolu zniklo *časoslowo* (sloweso) a tím teprwa něco určiti se mohlo, tak ku př. bylo-li ono *to* neb *je* = es; a kmen slowesa *ja* neb *je*, nejprwnější a jako všeob. průpowěď, udávajíc něco w času, zněla asi *jaja*, n. *jeje* (es ist); co wyjadřowalo se i *je-se* (esse) neb *je-to* (jeti, esti); *sivau* = je-ně = *je-ono* atd. něm. *ja* = ano, ono (viz o ústrojnosti řeči p. Kollár. pojednání w Mus. 1838. sw. II. str. 220.)

Sloweso bylo jistě prwním nálezem mluwy lidské, a když praotec Adam w ráji zvířatům jména dáti měl, musel míti času k poznání vlastností jejich. Máme-li totiž něco pojmenowati, musíme předce *něco*, a třeba jen dosti málo o té věci dříve *seznati*, a tudy lze poznati, že w řeči lidské *nic* není zcela náhodného; ale všudy *wýznam*, třeba od nás pozdních ještě nepochopený, vězí. Také Hebreové již učili, že ze slowes pocházejí ostatní jména, a nowější zpytatelé dokládají, že nejčistší kořen se nachází w času *minulém*; aor. II. něm. imperfectu.

Již považme všeliké východy slowesa z kořene *a* nebo *ja*: Třetí osoba: *t, ta, to, ja-t, ja-ta, ja-to*, tohle poslední bylo mužské a neobojí, odtud subst. adjunct. infinitivi *játí, ja-n, ja-na, ja-no*, t. j. *ja-on* atd. tvoří vše-

liká slova, w neutru jest *infinit.* a *verbale liter.*; *ja-m, ja-ma, ja-mo, m* we střídání s *w* a *n*, tvoří w staroslow. partic. pr. P. pak *adject. atd.*; *ja-w, ja-wa. ja-wo, ja-ow*, tolik co *on*, tvoří *adjectiva* i *substant. particip.*; *ja-l ja-la, ja-lo*, kde *l* místo *u* nebo *w* značí *il = on = iw*, tvoří to samé; *ja-r, ja-ra, ja-ro*, pozdní zvuk *r* pochází z *l* neb *j*; a také ze (sicávek) *s, z*, značí *on er, iz*; *ja-ch atd.*, kde *ch* místo *k* (*ký = qui*) a s ostatními chřtánovými se střídá.

W ohledu na ostatní přechody zvuků vystavíme následující postup a obraz:

<i>ja, jach</i>	<i>jah</i> neb <i>jag, jak</i>	<i>jaw</i> *) = <i>jal</i>	<i>jam</i>
<i>jas</i>	<i>jaz = jar jac</i>	<i>jab = jaj</i>	<i>jan</i>
<i>jaš</i>	<i>jaž = jař jač</i>	<i>jap = jar</i>	<i>jaň</i>
		<i>jaf = jař</i>	

jat = jad se změnou do *ć, č, z, ž*.

jať = jad.

To učiníme-li we všech hláskách a potom i s aspirací *j* nebo *w, h*: nabudeme již dílem významných slov a jmen, dílem kořenů k jiným slovům, ku př. jen z minul. času: *jach*, neb *ach*, střídáním chřtánových zvuků, což řecká slowesa dokazují, *ag, ah, ak*; nebo zvýšením *a* do *e*, *jech* (*ek, eg, eb*), *ich* (*ig, ih, ik*); anebo střídáním *g* s *d*, také: *id, wid* a tomu podobné, opět. *a* sníženo w *o* poskytuje: *och, oh, og, ok, uch, uk, ug atd.* Takové ukončení ale není zcela případné neb náhodné, ale přirozené a rozumné, jak jsme viděli u významu hlasek; takováto rozumnau proměnu může míti opět kořen ze začátku, tedy s jakousi nárázkau, která ale také svůj význam má. Krom jemného nádechu má *w* (*u*) co *j* (*l*) také význam předložky: *we*, (*Γε, ει, in, bei*) a přešlo ze zvuku *wo* do předložek, *po, pa, ba, fa atd.*, něm. *pi, bei*; zase *k, kü*, má význam *zu, ad, ke* (*a s, s, se, ovr, ξvr, cum, con, zum, sou*); střídavě *s: ch, h, g*; pak *d* a *t* co do týkavý ráz; *l, r, m, n*, plynutý výraz:

*) horw. *jau* ill. *jao = jav*.

Powstanau tedy kořeny s předrážkau: 1) ja, wa, ba, pa, fa, neberauce tu ohled ani na zvýšení 2) - ha, ga, ka, cha, samohlásek ani na jejich snižení a 3) - - da, ta, sa, proměnu, ani na twrdost a měkost. 4) - ma, la, na, ra.

Z toho lze poněkud již udati obraz kořenů druhé třídy ze tří písmen. Předložky jsau postawené tak, jak se dle příbuznosti k sobě hodí; ony se mohau střídati a zastupowati *rownowdžně* i *prostopádně*:

		koncowky, zna-		
Předložky: j	hláska kořenná	čice zajmena, osoby, wěc		
s, t, d, l	i	ž, č, š,		
ch, k, g, h	e	z, c, s,		
r, n, m, l	a	h, g, k, ch,		
f, p, b, w	o	j, d, t, (t, d')		
	u (y)	l (l), m, n (n), r, (ř)		
		w, b, p, f.		

Zde stojí *a* co zvučka kořenu u prostřed, mohauc zvýšená býti do *e*, *i*, nebo snižená dle výrazu do: *o*, *u*; po stranách spoluzwučky, z nichž ale w ohledu na prwní třídu kořenůw a na zvučku *a* neb *ja*, vždy jen jedna spoluhláska náleží ku kořenu, druhá jest buď koncowka, buď předložka, méně potřebná, ale odstín významu slova naznačující, která w tom *trojpísmenném* kořenu jest jaksi *základní* a *prwotní*, není tak snadno vždy k poznání, kdežto kolikráte kmen přewrácen nahrnuje buď obě spoluzwučky z předu na zad, neb je přewracuje, na přík. *lka*-m, lat. *lug*-eo; *lač*-nim, od *lak*, rus. *alč*-ný, *algeo*, *dra* = *der*; ostřeji: *tra*, *ter*, jemněji: *ila* neb *tel*-lus, kde předložka jest, *d* a *t* (do) a písmeno *r*, *l*, koncowka značící: *ou*, *er*, *il*-le tak slovo, *šle*, *mašle*, *nášlik* a *lěčka*, *polikat*, *Schlinge* maj kmen *l-k* nebo *l-g*, kde *l* (místo *j*) ráz kořenný a *š* předložka *s*, se (cum). Na ten způsob se dají *kmeny* z wíce písmen složené uwěsti na *trojpísmenný* a z něho pak na *jednoduchý* kořen, tak u př. *Sprache*, *zpráwa* φραζω (φραδω) *prosím*, mají kmen: *pra*, mohlo by se ale dle rozdílu řeči také říci: *bra*, *wra*, *fra*, kde ale retní *p* jest předložka,

po, w, u, jak již ukazuje bez ní slovo: *rogo, rok-uju*; zbyde tehdy kořen, *ra, r*. Tak we slowě, *scribo, schreibe, škrábám*, odvrhnuli ukončení osoby *já* (o, e, ám) a předložky *s* (se) a *k* (ke), zbyde trojpísm. kmen *rab, rīb*, kde *b* místo *w* značí pft. *ryw* od *rýti* engl. *to write*, kamž patří, *row, rob, G-rub-e*, tudy *r* kořen. Tak i w hudbě říká se že, ku př. akord: *d-h-g*, jde do tonu *g* (j).

We slovníku abecedním jsau, *l, r, m, n*, se všelikau hláskau vždy kořenem slow, což se u zubních, retních, dyšných a síčawek méně bezpečně udati dá, poněwadž mnohonásobně mezi sebau se mění a w nowějších řečích se pokazily. U nás jsau kořeny *jednoslabičné*, w semitičkých řečích ale *dwojslabičné*, poněwadž naše předložky, *s, t, n, m, k* atd. u nich se zwučkau spojené zní co: *sa, ta, ma, na, ka* atd. a činí slabiku; mezi slowanskými řečmi činí k nim přechod nářečí ruské swým slow rozkládaním, což se nesmí přičítati wplywu tatarskému, sice by se i řecké: *περι, παρα*, lat. *porro* atd. za tatarské prohlásiti muselo; takowéto skupení jednoslabičných slow má nejen čínská a jiné asiatské, ale i w Americe cos podobného se vyskytá. Právě čtu (Pfennigmagazin 1844. Nr. 55.) že p. Audubon našel w sewer. Amer. nové zvíře s jelení hlavau a rohama, jenž, majíc krátké přednice a dlouhé zadnice, jako Kenguru skákalo, a příšlí Indiáni nazwali prý je: *Ke-ko-ka-ki*, der Hüpfen, s newelkau proměnou nacházím w tom naše: *S-ko-ká-k(ý)*, *kok, jac-io*. Ewropské řeči jsau, čím západnější, tím staženější, řeč Slowanů má ráz ewropský již, a spolu jest důkazem, že od dáwna s jinými w Ewropě sldleli. *Hemsterhuis, Valkanaers, Weinhart* a jiní učili také, že řeč powstala z jednoduchých slabik a kořenů, kde samohláska k samohlásce, na př. *ao, eo, io, oo, uo* atd. nebo ta k spoluzwučce: *ab, ac, ad, as, al, ar* atd., anebo zas naopak s předsaděním: *ba, ca, da, sa, la, ra, na, ma* atd. a tak skrze *wšecky* samo- a spoluzwučky, přidala, wložila neb opakowala, z čehož *nesmírný počet slow!* Andr. Rethy, Prof. ř. řeči w Rabu we spisu:

Lingua universalis communi omnium usui accommodata (Vindobonae) považowaw ústroje mluwy lidské physiologicky wypočítal možné proměny spoluzwuček se samohláskami, a wynašel 3.969 jednoslabých půwodních neb základních slow, které sami sebau složené již nesmírný □ní počet dají: 15,752.961, *dwauslabých* slow, z nichžto nesmírně rozličná proměna i rozmanitost slow w nynějších jazycích powstala. My uwádíce cos podobného neuznáváme to skládání co *mechanické, matné a bez rozumu*, ale co *rozumné, přirozené a významné*; a tak i w prwopočátečném základu, jak sme to ukázali we zwuku: *a, ja*, značíc: *hnutí, počátek*, činění, jestotu, jati atd. Anglické řeči zpytatel P. A. Muray přišel na tu samau stopu, jenže ku podiwu, místo, *hnutí, tečení*, přijal následek toho pohybowání, udeření totiž *ráz, bítí* všeliké (Schlag), ustanowiw 9 základních a 9 pobočných slowíček: *ag, wag, hwag; bag (bisag) pag, fag; dwag, twag, thwag; gwag, kwag; lag a hlag, mag; nag a hnag; rag. hrag; swag*; které ale již jsau složené tuze, a podobají se těm na str. 10. a a tudy jeho pobočným částicem k utvoření pádů pomocným: *a, wa; ba, pa; da, ta, tha; aga, aka, ga; la, ma, na, ra, sa*; naše koncowky. Není snad ale žádná řeč na světě, kteráby *wšechy možné* proměny samohlásek a spoluzwuček měla; a tudy Grotius o půwodní řeči přisedi: *Nulibi pura exstat; sed reliquiae ejus sunt in linguis omnibus.*

P. Klapproth (in Asia polyglotta) ukazuje na to, že po potopě mnozí ještě národové jazykem sobě bližší zůstali, a že se co *nářečí jednoho jazyku* považowati mohau; nelze pomysliť, dokládá p. Admir. Šiškow, žeby synové a wůbec rodina Noemowa rozličnými jazyky byla mluwila; nýbrž těm, co jejich otec a matka mluwili. Teprwa rozmnožením a rozptýlením lidstwa stala se i různice řečí, a tak se každý živý jazyk posawáde mění, a nejen básník a spisowatel, ale i sprostý člověk, potřebuje-li nějakého nowého výrazu, tworí si slowo, a jda při tom swau cestau předce jakýmsi cítem weden, wáže své ponětí nowé na

staré, nic nečiní maně; a tak i zpočátku lidé různí, každý jinak pro sebe předměty pojal, ale předce rozumně s jistým výrazem věci přiměřeným, slova swá dle zwuku přirozených si tvořil, tak na př. *h-rom*, *βροντη*, *ga-ram* i *ta-ram*, hebr. *rám*, má ponětí *ráný*, *rachotu*, *r*; zase: *tonitru*, *Donner*, wzal výraz *ducání*, tu, atd., l. *tundo*, *tu-tudi*; *tum* = *bum* buben; jiní ho nazvali *udeřením*, *udarem*, fr. *foudre*, l. *fulgur*, *blk*, *blesk* i *plesk*, w ponětích si zůstali tedy lidé stejní nazývající to *bařením*. Tak *smrt* jim byla *zhynutím*, *skon*; *mor*, od *moju*, co: *ner* od *roju*, *ryju*, *steknutím*, co řec. *θανε* (periis) *con-tab-uit*; *taju* a *tanu*, *θαρω* (*δραω*), *Tod?* *ch-cíp* od *s-kap* *tap*, *taw* atd. tak; *reka* byla něco *jdaucího*, *běžícího*, *ryba* něco *plavajícího* (*r*), *strom* něco *strmícího*; *čtení* (*čet*) *sjati*, sbírání, skládání (*lego*, *lese*); *psaní* u nás *píchání*, *pingo*, *pungo*; jiným: *rytí*, *čárání*. *Hlawa*, *caput*, *Kopf*, mají význam kulatého, a to do se *wjateho*, *leb*, *law* = *jaw*, *kap* = *kjaw*. Jestliže zpytatelé přírody něco záslužného činí, když nesmírnau rozmanitost plodů w přírodě na jisté čeledi, rody a vůbec k jednotě uwádí: také řeči zpytatelé práce nebude marná, když různé jazyky sestaví a k jednotě přiwede; již pak se od učených vůbec uznáwa, že *Indowé*, *Peršané*, *Slowané* *jsau wětwe jednoho stromu*, a že k nim náleží také jazyk *latinský*, *řecký*, *celtický* a *tewtonský*, ale těch všech jako původní matka nezná se, ba, může se říci umřela, žije w dcerách. Při tom všem ale zkaumati sluší, která řeč nejwice kořenů co *prwku* zachowala, a jako matce blíže zůstala, *jsauc* prostá, jednoduchá w saustawě swé, přirozená a rozumně utvořená spolu, která nejméně k objasnění swému pomoci jiných potřebuje, ale sama sebe wysvětlujíc ještě jiné řeči objasnowati pomáhá. Žeby takowéto vlastnosti naše starobylá a předce vzdělaná řeč slowanská měla, k tomu má tohle pojednání a následující přirovnání s německau poněkud slaužiti.

VII.

Druhá ukázka ze spisu, k tisku hotového:

Auplná saustawa slowesnosti.

Od J. Malého.

● rozmanitosti a jednotě řeči.

I. W jednotlivých slowech.

A) Rozmanitost.

Rozmanitost výrazu *zřetelného*, *určitého* a *předmětu* dle významu *přiměřeného* může se docíliti způsobem trojím:

a) Když slova, jenž dle významu na sebe potahována býti mohou, jedno za druhé klademe, an se tu podstata rozličná w měřidle formy k celku spojuje, což owšem opatrně se diti musí, aby se pravidlům zřetelnosti, určitosti a přiměřenosti neublížilo. Takové jednoho slova na místě druhého kladení nazýváme *zástupkau* (*tropus*), n. p. *jaro života* n. m. mládi; *pata hory* n. m. zpoděk.

b) Když slow, w jich vlastním sice smyslu, ale jiným způsobem, než w obyčejné mluvě se děje, užíváme. Takové neobyčejné užívání slow nazývá se *obrat* (*figura*). Při obratech obzvlášť k tomu zření míti musíme, aby neodporowaly přiměřenosti. ¹⁾

c) Když na místě jednoho slova více jich klademe, při čemž nicméně slušné krátkosti šetřiti sluší. Takové kladení vícerych slow na místě jednoho jmenujeme *hoj-*

1) Jsaut i obraty sadowé, t. takové, kterými celé sady neobyčejným způsobem se zwracují; o těch později na swém místě jednáno bude, zde toliko o slovních obratech promluvíme. Ano i celé řeči mají své obraty (*Wendungen*.)

nost słowni (copia verborum). Tak n. p. na místě: *Syt jsa Bohu poděkował*, pěkněji řekneme: *Když pak se nasytíl, Bohu díky vzdával.*

O zástupkách.

- Zástupka jest *słow*, jenž *na sebe* dle významu w nějakém způsobu *wztahowána býti mohau*, sebe zastupování.

Při zástupkách následující kusy pozorowati třeba:

1. Musí býti patřno, že toho slova na místě jiného, a sice toho prawého, se užívá, aby snad we vlastním smyslu wzato nebylo.

2. Slova sebe zastupující musejí býti takowá, aby se dle swého významu w nějakém způsobu k sobě wztahowati mohla, t. musejí míti nějakau *společnu známku*.

3. Zástupka musí býti různá, t. musí se vždy slovo význačnější na místě mdlejšího klásti, nikoli ale naopak. Tak n. p. *jaro života* jest zástupka různá na místě prostého *mládí*; naopak ale *mládí roku* na místě *jaro* byla by zástupka špatná; neboť slovo *jaro* dle kořene i smyslu wyznamenává jakausi bujnost sil, slovo *mládí* ale spíše na slabost připomíná.

4. Zástupka musí býti přiměřeně umístěna, t. w takowé řeči, která kladení jednoho významu za druhý připauští. Tak n. p. w slohu přísně vědeckém místa míti nemůže.

5. Zástupka musí býti vážná, tedy ani směšná ani sprostá.

6. Konečně musí býti zástupka určitě obmezená, aby se hned widělo, jak daleko sáhá a kde přestává; jinak by se i slova k ní nepatřící w jiném smyslu bráti mohla.

Způsoby zástupek.

Zástupky jsau *rozličné* dle *způsobu známky, společne* výrazům sebe zastupujícím:

a) Dají-li se významy sebe zastupující podle společné známky swé *wedlé sebe*, w žádné nutné sauwisnosti nejsauce, řaditi, tehdaž powstane *podobenství* (metaphora),

n. p. *pata hory*. Zde stojí slovo *pata* na místě slova *zpoděk*, a význam obau má společnau známku *dolejška*, an ostatně nutné sauwisnosti mezi nimi žádné není.

Druhowé podobenstwí jsau *jinotaj* (allegoria) a *zosobnění* (personificatio).

Jinotaj tím se liší od podobenstwí vlastně tak zwaného, že při něm ten předmět, který se k jinému přirovnává, docela zmizí. Tak n. p. výraz *pata hory* jest pauhé podobenstwí, poněwadž na dvojí předmět připomíná, t. slowem *hora* na wrch, a slowem *pata* na člověka. Řeknu-li ale: *pata welikána*, rozuměje tímto posledním slowem horu, jest to *jinotaj*, poněwadž předmět *wrch*, který k člověku se přirovnává, již znižel, a pauze obraz obrowské osoby zůstal. *Zosobněním* stává se podobenstwí, když bezžiwný předmět jako žiwotem nadaný považujeme a vlastnosti neb úkazy žiwotního twora mu přikládáme, n. p. *jaro přichází* n. m. nastává; *zakon welí* n. m. stanoví. — Často býwá *jinotaj* i *zosobněním*.

b) Je-li společná známka významů takowá, že působí mezi nimi *sauwisnost zewnitřní*, tenkráte powstane *metonymia*.

Takowá sauwisnost jest:

1. Mezi *příčinau* a *aučinkem*. Klade se tedy buď příčina n. m. aučinku, n. p. Četl jsem *Kollára* n. m. *Kollárový spisy*; anebo aučinek za příčinu, n. p. *Boží požehnání* wyléwá se na pole n. m. *prší*.

2. Mezi *předcházejícím* a *následujícím*, n. p. s přátely swými se *rozlaučil* n. m. *opustil je*, kdežto rozlaučení předcházetí muselo jeho odejítí; aneb: *newrátil se* z bitwy n. m. *zahynul*, kdežto newrácení jest následek zahynutí.

3. Mezi *látkau* a *formau*, n. p. smrtící *ocel* n. m. *meč*, kdežto látka klade se za formu; aneb: *kaule*, na které žijeme n. m. *země*, kdežto forma na místě látky položena.

4. Mezi *nástrojem* a *wěcí* jím *způsobenau*, n. p. *wýborný štětec* umělcůw, n. m. *malba*.

5. Mezi *místem* a *wěcí* w něm *obsaženau*, n. p. *Praha*

jásá nad příchodem wlaďarowým n. m. *Pražane*; aneb naopak: olaupil *oltare* n. m. chrámy.

6. Mezi *wěci* a jejím znamením, n. p. dychtil po *wěnci wawřinowém* n. m. po *slůwě walečné*; aneb naopak: *wítězství* wěnci jeho skráně n. m. *wawřin*.

7. Mezi *časem* a tím, *co se w něm děje*, n. p. byla auplná *noc* n. p. auplně se setmělo; aneb naopak: a když pominula *noc*, *bylo světlo* n. m. *nastal den*.

Druh metonymie jest *bajesłow* (mythologia). Wědomoť, že staří množství bohů cūli, z nichž každému půwod a ochranitelství nějaké věci přiřćtali. Když tedy na místě takowé věci klademe domnělého jejího půwodce, nastane *bajesłow*. W nowějšich jazycich řiććěji přichází, staří hojně ho užíwali. Tak n. p. *Liher et Ceres* znamená tolik *co vinum et panis*. *Vario Marte* pugnatum n. m. *varia fortuna*. A wšak i posud nazýwáme krásnau ženskau *Ladau*, a mluwíme o *prácech Herkulských*.

c) Když společná známka významů působí mezi nimi *sauwisnost wnitřní*, tehďaž powstane *synecdoche*.

Takowá *sauwisnost* jest:

1. Mezi *celkem* a jeho *částěmi*, n. p. *otec* zde pocho-wán n. m. *tělo otcowo*; a naopak: wtipná *hlawa* n. m. člověk.

2. Mezi *roďem* a *druhem*, n. p. *smrtelník* n. m. *člowěk*; a naopak: lakomec hľdá své *tolary* n. m. *peníze*.

3. Mezi *druhem* a *jednotníkem*, n. p. *Pán* n. m. *Báh*, kterýžto způsob nazýwá se *antonomasia propria*; aneb naopak: český *Hordc* n. m. *slawný lyrický básník*, což se jmenuje *antonomasia impropria*.

4. Mezi *jednotností* a *mnohostí*, n. p. *skřiwánek* již zpíwá n. m. *skřiwňkowie*.

5. Mezi *počtem určitým* a *neurčitým*, n. p. bylo tam na *tisíce* lidí n. m. *mnoho*.

Druh *synecdochis* jest *hyperbole*, která tenkrát powstane, když se předmět nad možnost a wíru buď zwětší neb zmenší, n. p. ono známé: *tolik hubiček, co na nebi*

hwězdíček; aneb naopak ono Hamletowo; zaklet w škořepinu ořeší muel bych se býti králem swěta. — Sem náleží i litotes, jenž význam předmětu mírní, n. p. Rothschild není nejchudší z Židů. S ním zpřízněna jest euphemia, která příjemnější výraz na místě nepříjemnějšího klade, n. p. děkuji n. m. nechci.

d) Když konečně společná známka významů jest taková, že je sobě zrowna naproti stawí, powstane *wýsměch* (ironia), n. p. Tys to *wýborně* wywedl n. m. *zle*. Jeli *wýsměch* s jakousi trpkostí spojen, nazývá se *sarcasmus*, n. p. ono posmívání se Židů ukřižowanému Ježíši: Jsi-li ty *messiáš*, tedy *pomoz sobě*. — *Wýsměchem* státi se může i *euphemia*, když užíwá slova právě opácného významu, n. p. zde něco *zapáchá* n. m. *smrdí*.

Při *wýsměchu* obzvláště na to zření míti sluší, aby zástupka byla *zřetelná*, t. aby se vědělo, že význam w opácném smyslu bráti se musí.

O obratech slovních.

Obraty slovními nazýváme *užívání slow*, w obecné mluvě *neobyčejné*. Že při tom ta největší rozmanitost panuje, která žádného dokonalého, na pewných základech založeného rozvržení nepřipauští, snadno pochopiti, a duch lidský w žádná, jemu libowolně uložena pautá se wřítiti se nedá, pročež my tuto jen několik neobyčejnějších uwedeme.

a) *Opakování* téhož slova, a sice:

- α) na začátku *sady* (repetitio, anaphora), n. p. *Nic není nad cnost krásnějšího, nic zpanilejšího, nic libeznějšího.*
- β) na konci *sady* (conversio, epiphora), n. p. A od toho času swornost z obce *zmizela*, přátelství *zmizelo*, wíra *zmizela*.
- γ) na počátku i na konci *sady* (complexio), n. p. *Kdo se zákona nebojí, kdo se trestu nebojí, kdo se svědomí nebojí, ten by se měl hroziti neprawosti?*

- δ) toho, čím jedna sada *zaczína*, na konci druhé (anadiplose, epanalepsis), n. p. *Truchlele se mnau*, wy bory a lesy; on mne již nemiluje, *truchlele se mnau*.
- ε) toho, čím jedna sada *končí*, na začátku druhé, n. p. Již mne tam *neuvidí*; *neuvidí*, anzi uslyší o mne.
- b) *Dwojnasobení* (conduplicatio), t. opětne kladení téhož slova w téže sadě, n. p. *Mýlíš se*, příteli, a welice *se mýlíš*.
- c) *Postup* (gradatio), a sice
- α) *buď nahoru wystupowání* od méně významného k významnějšímu, n. p. Smrt jej odňala jeho *rodině*, jeho *přátelům*, *obci*, *člověčenstvu*.
- β) *aneb dolů sestupování* od významnějšího k méně významnému, n. p. Swědomitý wlaďař wyhledáwa dobro netoliko *celé říše* wůbec, nýbrž i všech jednotlivých *zemí*, *krajin* a *obcí*, a stejnau sprawedlnost uděluje *wznešeným* i *nízkým*, *boháči* i *žebřáku*.
- d) *Protiwa* (antithesis), když slova opáčených významů sobě na odpor se stawí, n. p. Takový jest běh tohoto swěta, že často *zpozdíly* rozkazuje *maudrému*, *cnostný* *neštěchetnému* *poddán* býwa.
- e) *Opakování téže spojky* (polysyndeton), n. p. Wšecko, co měl, *i* klénoty, *i* knihy, *i* nábytek, *i* posledni šatstwo mu wzali.
- f) *Wynechání spojky* (asyndeton), n. p. ono powěstné Caesarowo: *veni, vidi, vici*.

O hojnosti słowní.

Co swrchu powědino o obratech, to samé též o hojnosti slow platí. Každý zajisté člověk dle powahy své jinak řeč swau stawí a jiným způsobem ji rozšiřuje, pročež my tuto na tom přestati musíme, uwěsti jen několik nejhlawnějších prostředků k docilení hojnosti słowní, w nichž ostatní na wětším díle obsaženy jsau. Jsauť pak následující:

- a) *Saustlow* (synonymia), t. užíwání w řeči wedlé sebe výrazů, smyslem od sebe málo rozdílných, což zvláštní

okrasau řeči jest, n. p. Proč jsou díla páně tak *ozdobná*? proč we všem, s čím oko naše se potkává, taková panuje *skwostnost*? proč zrakům našim naskytují se takové *krásy*? — Mravy jeho byly tak *přívětivé*, tak *lahodné*, tak *libezné*, že každý, kdo jej poznal, newolně milowati jej musel.

b) *Přidáwní* k pojmům *příznaků* je charakterizujících (appositio), naznačení jich *příčinné sawisnosti*, jich *bytosti* w čase neb *prostore* i jiných případků, n. p. Kdož by Boha, tak *milosrdného* a *dobrotiwého*, nemilowal? — Bůh jest tak *mocný*, že *wšecko* učiniti může. — *Pýcha*, tato *předchůdkyně pádu*, jest wždycky znamením slabého ducha. — *Hvězdy nebeské* jasné switily.

c) *Opsání* čili *okolek* (circumscriptio), když na místě jednoho slova wíce jich k wyjádření téhož smyslu užíváme, n. p. *Stalo se, že jsem přítele swého newědomky urazil* n. m. *Newědomky urazil jsem přítele*.

Hojnost slovní wždycky srownáwati se musí s *krátkostí* řeči, která nic zbytečného netrpí. Krátkosti pak odporuje:

a) *Nadpotřebné opětowání* toho samého pojmu. Totot jest opět dwójí:

α) *Totožmluw* (tautologia), t. opakované wyznačowání toho samého pojmu, n. p. Jaro již *uplynulo*, již *odkwetlo*, již ho *není*. Totožmluw naproti stojí sauslowu.

β) *Nadplněk* (pleonasmus), t. příkládání k pojmu příznaků od něho neodlučitelných, tedy již wyrozuměných, bez patrného aučelu, n. p. *Skleněné okno*; *železná podkowa*; *škodliwá nákaza*. Té chybě u přidávání příznaků bedliwě wyhnauti se třeba.

b) *Rozwláčnosť* čili přílišné okolkowání a opisowání, n. p. *Tuto zprawu raději widěl bych kratší býti*, kdežto slovo *býti* jest nepotřebný přiwěsek. — *A když cít hladu a žízne w sobě nalezl už ukojil, jal se pán Bohu díky wzdawati*, n. m. Když pak se nasytil, Bohu poděkowal.

Z toho widěti, kterak hojnost slovní a krátkost řeči

obapólně sebe obmezují. Při hojnosti slovní zvláště na krátkost, při krátkosti přede vším na zřetelnost ohled míti sluší.

Ostatně ani hojnost slovní ani krátkost řeči stejného práwa všude nemají. W jedné řeči, n. p. we zprávě auřední, powinnost bude šetřiti krátkosti, a co by jinde, n. p. w popisné básni, za okrasu slaužilo, zde za rozwláčnost pokládáno bude. A naopak w řeči jiného druhu krátkost, která tuto na swém místě byla, stane se *suchostí*. Pročež prawé, jak hojnosti slovní tak krátkosti šetření spravowati se musí aučelem řeči. Krátkost na prawém swém místě jmenujeme *stručností*, a pakli w málo slowech mnoho významu obsaženo, *jadrností*.

B) Jednota.

Jednota jest ona vlastnost řeči, která všecku *látku*, *k věci nepatřící, vylučuje*. Jednotě tedy odporuje wměšowání do řeči toho, co k věci nepatří, n. p. Spadl dům a zabil *hubeného* muže. 'Zdali zabítý byl *tlustý* neb *hubený*, o to se zde nejedná, ale o neštěstí, které se stalo, pročež pojem *hubený* k věci nepatří a zbytečně do řeči wmíšen jest.

II. *W celých sádkch.*

A) Rozmanitost.

Rozmanitost sad záleží w rozličných jejích *obratech* (*figurae sententiarum*). Jako obraty slovními nazwali jsme užíwání slow, w obecné mluvě neobyčejné: tak rovněž *obrat sadowý* jest *spořádní* sady *jinaké*, než k *přímému wyjádření myšlénky* potřebí. Panujeť pak při tom tak hojná a rozmanitá kombinací, že předmět ten dočista wyčerpati nemožno, pročež jen nejhlavnějších několik a jako nejdůležitějších tuto uwedeme:

a) *Otázka* (interrogatio), když kladená průpowěď w podobě otázky se podá, n. p. ono Ciceronowo: *Quousque tandem Catilina abutere patientia nostra?*

Způsob otázky jest *podvržení* (subjectio), když řečník činí k někomu otázku, jakoby se odpovědi jeho podvrhowal, n. p. *Tedy žádně není naděje pro nešlechtníka, k věčným mukám odsauzeného? žádně? Třeště se hříšníci.*

b) *Odpověď* (responsio), když řečník na otázku, kterau učinil buď sám aneb zdáulivě i jiná osoba, odpovídá, n. p. *Kam se zabírá spisowatel? Jen strpení, laskawý čtenáři, nebude tě mrzeti tato zacházka.*

Způsob odpovědi jest *napnutí* (sustentatio), když otázku zwědawost posluchače neb čtenáře se wzbuzuje, a pak neočekáwaná odpověď následuje, n. p.

Proč rozkacenci meče *tasili*?

By opět do pošwy se *wrazili*.

c) *Pochybnost* (dubitatio), když řečník na rozpacích se býti zdá, co mluwiti neb činiti, n. p. *Kam se ubohý uchýlím? Kde útočiště naleznu? Doma? abych rodinu swau w nebezpečenství uwrhl? U přátel? a mám-li pak jakýchk w neštěstí?*

Způsob její jest *porada* (communicatio), když řečník w své pochybnosti činí, jakoby s někým radu sobě bral, n. p. *Rcete sami, co mi činiti zbýwá.*

d) *Oprawa* (correctio, epanorthosis), když předešlé wyjádření jiným, větší wáhu dodáwajícím, opravujeme. Oprawa jest způsob *postupu* (gradatio), pročez jest buď

a) *wstupowací*, t. od menšího k většímu postupující, n. p. *Weškeré Slowanstwo, než co dím, celá Ewropa obracuje oči na nás.*

aneb β) *sestupowací*, t. postupující od většího k menšímu, n. p. *Málo kdo posud zásluhy jeho náležitě ocenil, ba říci mohu, že nikdo jich úplně nezná.*

e) *Připauštění* (concessio), když námítku činěnou připauštíme, abychom tím důrazněji přesvědčili, n. p. *Připauštím, ano uznávám, že wiležství nad sebou samým těžké jest, ale tím větší jest jeho zásluha.*

Způsob její jest *předejítí* (occupatio), když námítku, která by nám učiněna býti mohla, sami wyřkneme a pak

wywrátimé, n. p. *Když tedy člověk tak vysoko postaven jest w řadě tworstwa, řekl by někdo, proč tolika slabostí podléhá? Proto, odpovím, že pravdě jen člověk jest, a ne anděl.*

f) *Zduwoka* (parenthesis), když se od hlavní myšlénky k vůli nějaké wedlejší odskočí, n. p. *Widěl jsem — ó, kdož popíše hrůzy toho, co jsem widěl — widěl jsem wztekle proti sobě zuřili zpřízněnou krew.*

g) *Pominutí* (praeteritio), když se stawíme, jako bychom pomlčetí chtěli o tom, co právě wyznačiti chceme, n. p. *Nebudu mluwiti o jeho zásluhách o vlast, jenž wydobily mu práwo na wděčnost potomstwa; pomlčím o ctnostech jeho domácích, kteréž jen audové rodiny jeho oceniti mohou.*

h) *Zardžka* (reticentia), t. náhlé zadržení w řeči, čímž něco zamlčowati se zdáme, což předce z celé řeči lze uhodnauti, n. p. *Pročež nezaufej, hříšníci, ale na pokání se dej; snad — wždyt znáš neskončené milosrdenství božské.*

i) *Doložka* (epiphonema), když po wyprawení neb dokázání nějaké věci položíme wáznau průpowěď, n. p. *když po wyprawowání zločinu laupežnického dodáme: Tak daleko wede nezřízená lakota po zlatě!*

k) *Přewrat* (inversio), když k vůli důrazu, jež na nějaké slowo klademe, přirozený chod sady zjinačíme, n. p. *Tem se odebrati chceš, kde tisícero skrytých aukladů a nástrah zákubau tobě hrozí?*

l) *Zwoldní* (exclamatio), newolné to vypuknutí překypujícího citu, n. p. *Ó jak překrásná to krajina! — Jak brozný byl to den!*

Způsoby jeho jsau:

a) *Zádost*, výjew wraucí tužby po něčem, n. p. *Ó, kých bych nikdy opustiti nemusel tyto blažené kraje!*

β) *Preklínání* (detestatio), prudký výjew náruživosti, čelící proti nějaké osobě neb věci, a wyslowující přání zlého, n. p. *Nechť uschne tráwa na nešťastném místě tom, kde ukrutně miláčka mi zavraždili!*

γ) *Dokládání* se slawnau věci, w účtě u lidí jsaucí,

na potvrzení prawdiwosti swé řeči. Tak Jago w Othellu dokládá se hvězdami nebeskými, že pomstu mauřeninowu na sebe wzíti chce.

n) *Zaklínání* (deprecatio), když někoho pohnauti chceme k wyslyšení prosby naši připomínáním mu věci slavných, wáhu majících, n. p. *Při památce na zwěčnělé rodiče twé zaklínám tebe, aby si neuchýlil se od dráhy cnosti.*

o) *Oslowení* (apostrophe), když řeč obracujeme na jiného, než ke komu mluweno. Oslowiti můžeme:

α) *Bytost žiwau a rozumnuu*, n. p. *Slyš mě, swrchowaný Bože!*

β) *Bytost žiwau sice ale nerozumnuu*, n. p.

Pospěš si koníčku přes ten les,

Dones mě k mé milé ještě dnes.

γ) *Bytost nežiwotnuu*, n. p. *Jen tenkrátě ještě mi posluž, wěrný můj meči.*

p) *Uvádění osob neb věci co mluwících* (prosopopoeia), n. p. *A k nawrátiwšímu se zwolá pak matka: Kdes nechal syna mého, jež tobě pod ochranu jsem poručila? — Se wšech stran mluwí k nám příroda: Užiwejte pozemských radostí, pokud wám žiti popráno.*

Sém poněkud náležejí i

q) *Parodie*, když o směšné věci wážným, a

r) *Trawestie*, když naopak o wážné věci směšným způsobem jednáme. Tyto poslední dwa obraty týkají se wíce celých řečí než jednotlivých sad. Oba wztahují se na věci již známé. Tak Kuffnerowa *Káwa* (wiz Čas. mus. na rok 1833. sw. 1.) jest *parodie*, a Voltairowa *Pucelle* a známá Blumauirowa *Éneida trawestie*.

B) J e d n o t a.

Jednota wylučuje wšecko k věci nepatřící, w sadě tedy wšecko, co nepatří k její myšlence. Chybuje se tedy proti jednotě:

α) Když w jednu sadu pojíme věci, které by do wíce sad rozděleny býti měly, n. p. *Cesta jejich (Řeků pod Ale-*

sandrem) šla zemí newzdělanau, jejíž obyvatelé jen nuzně se živilí, jelikož řádkých jiných statků neměli, než jistý druh hubených owcí, jejichžto maso bylo nechutné, poněwadž se od samých morských ryb živilý.

b) Když spojujeme spolu sady rozličných podmětů, čímž často dvojmysl powstává, n. p. *Čechové do dalekých zemí chodili a udatnost jejich všudy obdiwowali*, což znamenati má: udatností swau všude podiwení působili. — *Jemu (Bajazetowi) Srbové poplatky dáwati museli, a oblehl Carhrad.* — Někdy dá se to dobře ušiniti pomocí transgressiwu, a však jen tenkrát, když sawisnost obau sad jest příčina, totiž když jedna sada příčinu, druhá aučinek obsahuje. Jiná sawisnost žádná té konstrukci netrpí. Tak dobře řečeno jest: *Stolice ty po krajích stály, maličko ji posmeknā kned se zwrátila.* — *My pak wjedauce na most, tot hlásný na věži zatraubí.* Naproti tomu směšno bylo by říci: *Jā kaukaje s okna přtl.*

c) Když bez potřeby a vyššího aučelu záworkami sadu přetruhujeme, n. p. *Pakli můj přítel jste (a proč bych o tom pochybowal, an jste mi tolik důkazů swého přátelství dal), tedy se mnau ucítíte tu urážku.*

d) Když k ukončené sadě ještě wlečka nějaká se přiwěšuje, n. p. S takowau hrdostí chowal se k společnosti, tak patrnou powrzhliwým pohledem wšecky měřil, že tím všickni uraženi se cítili a we mně zlost kypěti počala, *kterau nic tak snadno we mně newzbudí, jako licha pycha.*

● **spořádanosti sad.**

Předmět sady jest vždy nějaká *wýpowěď*, buď *jednoduchá*, když se něco prostě twrdí neb zapírá, aneb *složená*, když určitelnosti příčiny, času, místa, wýminky, nástroje atd. se přidají.

Wýpowěď jednoduchá činí vždy *jednoduchau sadu*, wýpowěď složená činí obyčejně sadu *složenau*.²⁾

²⁾ Zmínené určitelnosti mohau totiž i w jednoduché sadě místa miti, aby činily sadu složenau, musejí wyjádřeny býti zvláštními sadami, jež wedlejšími nazýwáme.

Jednoduchau jest každá jediná sada, *složená* pak sada záleží z více sad, z nichž jedna jest *hlavní*, vyjadřující hlavní výpověď, ostatní pak, obsahující její určitelnosti, jí podřízené, *wedlejší*. Od sad složených rozeznáwati sluší *sady spojené*, které tím powstávají, když více jednotlivých sad, jenž nemají se k sobě jako hlavní a *wedlejší*, w jednu spojíme. Tak n. p. *Bůh jest všemohaucí*, jest sada jednoduchá. *Pes jest wěrný, kočka mlsná, osel trpělivý, liška chytrá* jest sada spojená. *Ačkoli pilnost w sobě jest chwaliteľna, přece nedostatek schopnosti nenahraťuje*, jest sada složená. Složenau sadu jmenujeme jinak i *periodau*, od řeckého *περιόδος*, což znamená okolek, an výpověď w sadě obsažená ne prosto, jako w sadě jednoduché, nýbrž s jakýmsi okolkem se wyslowuje.

Každá sada, buď si jednoduchá nebo složená, musí býti tak spořádaná, aby to, co w předmětu jejím přirozeně předchází, též w sadě předcházelo, a to, co w předmětu podlé sebe aneb pod sebe se řadí, i w sadě tak se řádilo. Tak n. p. při jednoduché sadě: *Bůh jest všemohaucí*, každé jiné její spořádání chybné by bylo. *Bůh jest podmět*, o kterém se mluví, tudy přirozeně předchází; *wšemohaucí* jest vlastnost, jeimu přisuzovaná, tedy w něm obsažená a následowně podřízená, pročez přirozeně následuje. — Jinak jest při následující spojené sadě: *Sworností malé věci prospívají, neswarností weliké hynau*. Tato sada může dle přirozenosti předmětu swého i jinak postawena býti, n. p. *Malé věci sworností prospívají, weliké neswarností hynau*. Toto její postawení nebylo by chybné, neboť s jedné strany *malé věci* a *swornost*, s druhé *welké věci* a *neswarnost* neřadí se pod sebe, nýbrž wedlé sebe, a tudy jedno jest, které slowo předchází, a které následuje. Owšem ono *přirozené* postawení její z jiného ohledu lepší jest nad toto, totiž z ohledu *aučinnosti*, an slowa *swornost* a *neswarnost* pro důraz na nich spočívající napřed se kladau.

O periodách.

W periodě rozeznáwáme *sadu hlavní*, obsahující

hlawní wypowiedź, z sady wedlejší, jichż může býti wice, obsahující její určitelnosti. Na to wztahuje se ono známé: Quis? quid? ubi? quibus auxiliis? cur? quomodo? quando? Co? kdo a kdy? proč? či pomoci? kde a jak to?

Otázky *kdo a co* wztahují se na sadu hlawní, ostatní na sadu wedlejší, n. p.

Bůh, když podle sprawedlnosti své všecko pokolení lidské, za časů Noema žijící, poněwadź wielikým neprawostem oddáno bylo, všeobecným wody příwalem se země dočista zahladiti sobě umínil: jediného Noema, který sprawedliw nalezen byl, dle neskončené dobroty své udělenau mu radau w korábu diwným způsobem zachránil.

Zde jest hlawní sada: *Bůh Noema zachránil*, w kteréž odpověděno na otázky *kdo a co?* Na otázku *proč?* odpowídá wedlejší sada: *który sprawedliw nalezen byl a slova: dle neskončené dobroty své;* na *či pomoci?* odpowídají slova: *udělenau mu radau;* na *jak?* odpowídají slova: *diwným způsobem;* na *kde?* slovo: *w korábu;* a na *kdy?* konečně wedlejší sada: *když pokolení lidské zahladiti sobě umínil.* Tato poslední wedlejší sada, ačkoli podřízena jest sadě hlawní: *Bůh Noema zachránil*, zase ohledem na wložené w ni jiné sady jest sadau hlawní, an tyto opět na swrchu položené otázky z ohledu jí odpowídají. Na otázku *proč?* odpowídá wedlejší sada: *poněwadź wielikým neprawostem oddáno bylo,* a slova: *podle sprawedlnosti své;* na *kdy?* odpowídají slova: *za časů Noemowych;* na *kde?* odpowídá: *se země;* na *či pomoci?* odpowídají slova: *wšeobecným wody příwalem;* konečně na otázku *jak?* odpowídá slovo *dočista.*

Pozorujmež w periodě této též její spořádání. *Bůh* jakožto podmět, o kterém řeč jest, zaujímá prwní místo, přísudek *zachránil* končí periodu přirozeným způsobem, zahrnuje takto w sadu hlawní všechny wedlejší. Předmět, na nějž přísudek přichází, *Noe*, dělí periodu na dvě. W prwní části, kteréžto opět jest podmětem *Bůh*, hned po něm následuje vlastnost, jenž jest půwodem přísudku

w něm samém ležícím; pak následuje předmět: *wšecho pokolení lidské*, na něž přisudek přechází; na to určuje se, které pokolení lidské to bylo: *za časů Noemových žijící*; pak klade se příčina přisudku, ležící w předmětu: *poněwadž wšelikým nepravostem oddáno bylo*; na to následuje nástroj přisudku: *wšeobecným wody příwalem*; pak místo: *se země*; a konečně způsob přisudku: *dočista*. Ten samý pořádek zachován jest i w druhé části periody. Hned za Noemem klade se vlastnost jeho, jakožto w něm ležící příčina přisudku naň přecházejícího; hned na to vlastnost božská, jakožto w Bohu ležící půwod jeho; pak prostředek přisudku: *udělenau mu radau*; dále místo *w korábu*, a konečně před samým přisudkem způsob jeho: *diwným způsobem*. — Nesnadno by jiné uspořádání té periody přiměřenější bylo.

Periody jsau dvojí:

a) Buď jsau wedlejší sady do hlawní wložené, která jimi přetržena jest, n. p. *Člowěk, zanedbawající swau powinnost wděčnosti, hoden jest opowrzení*.

b) Aneb předchází nejdůležitější z nich sadu hlawní tak, že tím perioda na dvě části se dělí, n. p. *Ačkoli pilnost jest w sobě chwalitebna, předce nedostatek schopností nenahraňuje*.

Některá perioda může oba způsoby na se přijmouti. Tak mohu při posledním tomto příkladu předcházející wedlejší sadu do hlawní takto wložit: *Pilnost, ačkoli w sobě chwalitebna, předce nedostatek schopností nenahraňuje*. Tak onano mnohočlenná perioda, kterau jsme rozbírali, náleží vlastně k druhu prwnímu, malau pak změnou stane se z ní perioda na dvě rozdělená takto: *Když Bůh atd*.

Prwní část periody na dvě rozdělené jmenuje se *nápowěď* (protasis, Vordersatz), druhá *dopowěď* (apodosis, Nachsatz).

Obojí, jak nápowěď tak dopowěď, obsahují výpowědi samostatné, které jen spojky, je wížícími, od sebe závisnými se stávají. Tak n. p. sada: *Pilnost jest chwa-*

litebna obsahuje výpověď samostatnou; rovněž i sady: *Pilnost nedostatek schopností nenahraňuje*; obě pak sady spojkami *ačkoli* a *předce* v periodě spojené od sebe závisnými se stávají.

Od způsobu závislosti té dostávají pak periody zvláštní jména: *perioda příčinná* (causalis), *výmíneční* (conditionalis), *připauštiwá* (concessionalis) atd. N. p.

Příčinná: *Poněwadž za časů Noemowych pokolení lidské wšelikým neprawostem oddáno bylo, umínil sobě Bůh, je potopau swěta zahladiti.*

Výmíneční: *Když cnosti wěrným zůstaneš, budeš mítí chwdlu u lidí a zásluhu u Boka.*

Připauštiwá: *Ačkoli pilnost jest w sobě chwalitebná, předce nedostatek schopností nenahraňuje.*

Nápowěď i dopověď mohau opět pro sebe uzavřené periody býti. Při tom však pozorowati jest, aby sobě jak w délce tak w článkowitosti wáhu držely, aby pokud možná, perioda na dvě stejné části se dělila, w nichž by opět stejný počet wedlejších sad obsažen byl. Takowá rownowáha periody slauží k měrnosti její, a dosahuje se hlawně hojností slow.

Zmatená jest perioda, když wedlejší její sady, nenásledují w pořádku, jaký předmětu přiměřen jest, n. p. *Wojsko králowské, neméně udatné jako zástupowé templářští, ale, ačkoliw rozumnými a udatnými, předce mezi sebau rozdwojenými wůdci wedeno, doráželo nicméně s welkau chrabostí na zástupy Břenkowy, kde závislosti jako w zmo-drehaném klubku pomíchány.*

VIII.

Jednání Společnosti vlastenského Museum w Čechách,

we 22. shromáždění jejím dne 17. Dubna 1844.

I.

Řeč presidenta hraběte Josefa z Nostic.

Pánové!

Dáwno již člověk, dříve než se mu podařilo poznati nějakou srownalost w ukazích přírody zewnější, sám na sobě cítil i pozorował úzkau a nepřetrženau spojitost s tauže přírodau. Kolikeré a opětne zkušenosti o jejím mocném působení naň, pomálu jeho pozorliwost pautajíce, powzbudily ho k bedliwějšímu pozorování toho, co se okolo něho děje. I namáhaje se tudy swým rozumem wypátrati, jak, a s kterými wýminkami tyto úkazy se k sobě mají, kráčel toliko za swým přeswědčením, jehož dáwno již swým citem nabył, přeswědčením o stálém, nezměnitelném pořádku swětowém. Čím wíce toto jeho útrobu a wědomí proniká, tím rychlejší spatřujeme wywinowání jeho wloh mravních a společenských. Musí-meli tedy, cit za prwni popud sil člověka nejšlechetnějších uznati; i zdát se, že wzdělání citu zasluhuje naši pozornosti a našeho uwážení w stejné míře, jako wzdělání rozumu; zwláště pak zdá se, žeby powzbuzení citu mělo býti hlawním zřetelem při wychowání národu. Kdežto totiž síly lidského rozumu obzwláště od ukazů přírodních aneb od stýkání se člověka s přírodau zewnější powzbuzeny a zánímány býwají, jsau to naproti tomu předewším obecné důrazy weškerého pozorowatelného tworsta, kteříž náš cit zánímají. Tím se také wyswětluje podstatný wplyw,

jež mají vědy přírodní a dějepis na obžiwnutí a ušlech-
tění citu lidského.

Obrátímeli dále swau pozornost na chod, kterým se
city člowěka wůbec rozvíjejí, nemůžeme neznamenati, že
jejich následkúplné jewení-se w pokolení lidském wesměs,
teprw ubydlením se jeho w pewných sídlech wykázati se
dá. Získáním vlasti teprw cítí se potřeba stawu pravidel-
nějšího; city lidské nabývají určitějšího, stálejšího směru,
pewnějšího základu, na němž se mohau opírat. Usaze-
ním se tedy w stálých bydlístech počínají teprw společné
směry a snahy, počíná se dějepis národů. To wede nás
k dalšímu, jak se mi zdá, nejvyšš wážnému pozorování,
jak málo swazek potomstwa sám pro sebe, anť i kočující
ještě národy a sice výhradně již spojowal, city lidské tak
wysoko a tak stále powznáseti může; jak toho společenské
směry žádají, anobrž že spíše urputilemu setrwávání we
zwyklém stawu přízniw jest. We vlasti teprw, w poznání
jejich zvláštností a ostře se vyjadřujících záležitostí w
lásce k ní, — musíme jediné zdroj nejvyšší činnosti, nej-
oddanějšího se obětování a nejslechetnějšího zápalu, ja-
kéhož člowěk schopen jest, uznati. Ten aby wynikl, již
w nejstarších časech mudrcowé a zakonodárcowé použili
dějin swého národu; tak powstaly kroniky a hrdinské
básně, schowávaly se trofeje, stawěly se památníky, sla-
wily dni skutků welikých.

Zajisté takowéto snaze o zachowání historických pa-
mátek národních nemůžem upřítí mocného působení na
wznik a obžiwnutí lásky k vlasti. A předce za nowějších
časů spatřujeme, že w ústawech pro národní wzdlání
zřízených o zachowání a rozšíření památek dějinných ná-
rodu daleko méně se dbá. Neměli-libychom to mítí za
příčinu sak wýznamného úkazu, že obywatelstwa, od wěků
společnau vlast mající, účastní až posud wespolek jejich
dějin a její sláwy, projewují jakési bažení po oddělení se
dle kmenowé pokrewnosti? Neměli-libychom w takowýchto
známkách časowych poznáwati nutné pokynuti, aby se,

co zanedbáno, nahradilo? Toto jen malé naznačení snad, Pánové! postačí, potvrditi Waši přesvědčenost o nutné důležitosti té snahy, kterauž si Společnost naše za cíl obrala. Ze zprávy, kterauž Wám pan jednatel podá, přesvědčíte se o wzrůstajícím účastenství, jehož ústaw náš dochází. Třebas i jedna naděje, od Společnosti kojená, nesplnila se, nesmíme proto předce důvěru w trvání a zdar našeho ústawu tratiti. Skutečné we vlasti se wzmáhající aučastenství w našem přičinění může nám ručiti za to, že Společnost od ní potřebného podporování nadíti se může.

III.

Přednešení jednatele Františka Palackého.

Ačkoli roční zpráva, kterau mám čest opět weletčenému shromáždění jménem a úlohau výboru ředitelského podati, tenkrátě žádných nových stránek neposkytuje, z nichžby se účinnost našeho vlastenského ústawu dala powážiti: přece se té naději oddáváme, že Wy všickni, jež aučastenství w tomto ústawu zde shromáždilo, swau pozornost i na rozvíjení dáwno položených zárodků, na pokroky i po již nastaupené dráze, neodepřete. Jeli idea ústawu obecně prospěšného prawidly jeho wůbec již wyřknuta, býwá podrobné provedy její neméně zajímavým, i stává se tím záslužnější, čím wětší a rozmanitější jsau obtíže, w cestu se mu stawící.

Osobní staw naší Společnosti změnil se od posledního shromáždění jen málo, a však ku prospěchu swému. K politování jest sice úmrtí auda výborového, o wědy a vlast welice zaslužilého, c. k. gubernialního raddy a professora šlechtíce Krombholze, a dwau činných audů, děkana Adama Fialky w Sušici, a p. Jana Štěpánka w Praze; podobně ztratili jsme auda čestného, p. Františka Kurza we Sw. Florianě w Rakausku, a tři audy přispívající, totiž p. Jana Jägra, děkana Radnického, p. Jos. Kreibicha we Widni a c. k. gub. sekretáře Ondřeje Krómáře. Mimo

to někteří audové, jako pp. Hugo Brunner z Brunberka, Antonín Gundinger, Jan Kraupa a Karel Markuzy dílem sami vystoupili, dílem pro nezapravení dříve zadržovaných příspěvků vyloučení jsau. Tato ztráta však více než nahrazena znamenitým počtem audů v nově získaných. Za audy totiž činné přistoupili: Jeho Excell. pan Robert altkrabě *Salm-Reiferscheid*, nejvyšší hofmistr a zástupce nejvyššího purkrabství v království českém, složením vyměřené jistiny; pánové Jan hrabě z *Nostic*, Hugo Karel kníže *Salm-Reiferscheid*, Jan a František altkrabata *Salm-Reiferscheidové* závazkem k ročnímu příspěvku statutnímu, a weledůst. pan Klemens *Zahrádka*, opat Cisterc. kláštera Oseckého, k ročnímu příspěvku 24 zl. stř.; pak paní Paulina *Helferowa-Desgranges* darem materialí vyměřenau cenu přesahajících. Do třídy audů přispívajících wstoupili: pan Karel *Hutzelmann*, doktor práv v Praze, p. Emanuel *Prušák*, držitel statku Chotimířského, p. Jan *Buml*, jubil. c. k. radda a krajský hejtmán, p. Wilém *Kilian*, českostawowský úředník wrchní kassy, p. Karel *Boleslawský*, c. k. gubern. radda a státní aučetník v Čechách, p. Tomáš *Trubač*, kanovník Wyšehradský, p. A. Adolf *Schmidl*, vychowatel synů knížete Ferdinanda z Lobkowic, p. Antonín *Hansgirk*, professor na c. k. gymnasium Litoměřickém, p. Antonín Jaroslav *Bek*, vychowatel knížete Jana Adolfa ze Šwarcenberka, p. Petr *Hagenauer*, kněz cirkewní a vychowatel knížeciho Paarského rodu we Widni, p. Karel *Halík*, farář v Kardašowě Řečici, p. Hubert *Hudec*, prefekt gymnasium Jindřichohradeckého, p. Aloys *Landfrass*, knihlačitel w Jindřichowě Hradci, p. Antonín *Kolarský*, lokalista w Jamách na Morawě, p. Antonín *Habl*, farář we Straně, p. Josef *Breischl*, direktor krajské hlawní školy w Kolíně, p. Josef *Ronz*, stawowský expeditní kancelista w Praze, p. Josef *Mikš*, hornický inspektor w Plzni, p. Josef *Krikawa*, wrchní we Wrchlabí, p. Jan *Eisenhut*, starší kaplan Plzenský, p. Karel Jarolím *Nerad*, měšťan a kupec w Liberci, p. Antonín *Beran*, dr-

žitel dworu Pyramidy, p. Aloys Ladislaw *Janata*, kaplan w Čáslawi, p. Wáclaw *Wondra*, kaplan w Peruci, a p. Kajetan *Nádherný*, direktor c. k. gubern. registratury w Praze, — všickni s ustanoweným přispěvkem po 5 zl. stř. ročně; p. Antonín *Strobach*, doktor práv w Praze, 10 zl. stř. ročně; konečně byl do této třídy přijat pro přiměřené osobní služby, p. Jan *Hulakowský*, c. k. gubern. akcessista.

Otázka, od několika let přemítaná, o přenešení českého Museum s Hradčan do některého dolejšího dílu města Pražského, jest w té míře rozhodnuta, že wysoce slawní páni Stawové králowství Českého we swém dne 14. Března r. b. držaném sjezdu se usnesli, že památkem, jež císaři Františowi I. postawiti chtějí, nemá býti stawení, ale socha; pročež také sešlo s nawrženého stawení pamětního domu na staroměstském nabřeží a s wěnowání jeho našemu Museum. I ačkoli nelze tajiti, že tudíž od naděje na tak stkwělé umístění našich sbírek owšem upustiti musíme: předce mnohonásobně projewené, našemu ústawu příznivé smýšlení pánů Stawů tau důwěrau nás naplňuje, že nutným jeho potřebám, mezi nimiž nejprwnější jest příležitější a prostrannější místnost, jiným skromnějším způsobem, jehož označení budaucnosti zůstawujem, skutečně a brzo bude spomoženo. Zatím najali jsme, ana se příležitost k tomu nahodila, w posawádním musejním domě nowé čtyry pokoje s příslušenstwím, aby se sbirky některé, zvláště starožitnosti, přiměřeněji uložiti a obecnstwu přístupnějšími učiniti mohly.

S wýminkau botanických sbírek, ostatní wšecky lonského roku darem, a některé také kaupí, patrně se rozmnožily. K rudám a zkamenělinám přibýlo wesměs 14 přispěvků, dílem w jednotných kusech, dílem i we sbírkách a částinkách; a sice 6 částin rud, 2 zásilky skalnin a 6 zásilek zkamenělin. Mezi nimi wyznamenávají se skwostná weliká druza křišťálowá z dolů Štáwnických w Uhrách, darowaná od Její Maj. Císařowny-Matky; pak 52 kusů

wzácných mineralií, opatřených od našeho pana presidenta k doplnění sbírky saustawné; částina znamenitých výkopků z dolů Příbramských, jež čestný aud náš, p. c. k. dwor. radda Michal Layer přislal, a weliký černý křišťal z panství Swijanského, darovaný od Jeho Jasnosti knížete Kamilla Röhana; dále částina výborných zkamenělin z kraje Be-raunského, dar od c. k. gubern. raddy a krajského hejtmana Ignáce Hawle; pak znamenitá zásilka zkamenělin z českého pohorí pískowcowého a křidowého, co doplněk ku předešlým zásilkám, od p. Med. Dra. Reussa w Bilině. Konečně odewzdal náš činný aud, c. k. dworský radda Dr. Hoser, znamenitau částinu hlazených kopanin, a výborový aud, prof. Zippe, řadu 60 kusů skalnin z kraje Kauřimského. Nepřestal také p. Zippe od té doby, co se ze služby poděkowal, při sbírce rud a zkamenělin potřebné práce s tau oddaností a důkladnau známostí obstaráwati, jejímuzto mnoholetému přewládání i za utěšený staw těchto sbírek, i za poučliwý pořádek jejich zvláště děkowati máme.

Poněwadž staw našich rostlinických sbírek ničím se wloni nerozmnožil, obmezowaly se w tomto oddělení konané práce toliko na prohlížení sbírek, aby hmyz škodliwý w nich se neuhníždil, a staloli se kde, aby zničen byl.

Z toho též ohledu, abychom zachowali co máme, muselo se i we sbírkách živočišných obtížné čistění a přenášení jich předewzítí, jmenowitě sbírek hmyzů a motýlů, jenž sewerní polohau swých předešlých schránek obzvláště utrpěli. Nehoda ta daufáme že bude w nowě najatých pokojích skutečně odstraněna. Z darů do této sbírky minulého roku došlých musíme přede vším jmenowati od našeho pana presidenta opatřeného, ke skaumání a w kostinu připrawení určeného krokodyla; a od Jeho Excell. pana Josefa hraběte z Nostic (otce) poslaného kamzika; znamenité a wděčné zmínky zasluhuje také od našich činných audů, hrabat Jana a Františka Salm-Reiferseidů do Museum darovaná sbírka přírodnin, as 1000 čísel obsahující, z níž zvláště raci, pásatci a býložilci mnohocenní

jsau. Kustos tohoto oddělení živočišného, p. Corda, mimo potřebné práce svého úkolu i tím Museu posloužil, že pracowal o svých příspěvcích ku kwěteně předpotopní, wnowě určil dřewa w opál obrácená i mnohé druhy rostlin zkamenělých.

Již w lonské zprávě zmíněná Helferowa sbírka přírodnin smluwau s owdowělau paní Paulinai Helfer-Desgranges dne 21. září 1843 uzavřenau již auplně w majetnost wlastenského Museum přešla. Obsahuje pak okolo 1600 druhů rozličných přírodnin, wesměs 55259 exemplářů, mezi nimiž do 500 druhů, kteréž pro wědy as nowé budau. Důležitější a obsáhlejší díl její jest živočišný, a tohoto opět hmyzový.

Jest w něm totiž:

47,833 brauků (Coleoptera)	as w 1700 družích,	
552 rownokřidelců (Hemiptera)	» 60	»
106 řasokřidelců (Orthoptera)	» 20	»
110 žilnokřidlíků (Hymenoptera)	» 20	»
25 dwaukřidlíků (Dyptera)	» 5	»
30 pawauků (Arachnida)	» 8	»
508 motýlů (Lepidoptera)	» 45	»

auhrnkem tedy

49,164 hmyzů w družích asi 1858.

Tito pocházejí menším dílem z přední Indie, totiž z okolí Kalkutského, wětším dílem ale ze zadní Indie, totiž z bývalých burmeských, nyní anglických krajin Maulmein, Tenasserim, Mergui a z Merguiských ostrowů. Dále se nachází w té sbírce 609 ptačích swlačků (koží) w 160 družích a 14 ssawčích koží w 9 družích, wše ze zadní Indie pocházejících, a však dílem již we stawu porušeném, jakož to i o motýlech platí. Ostatní hmýzy jsau lépe zachowány, a zawírají i znamenitý počet nowých druhů a pokolení. Méně nowého a však přece mnoho zanimawého, i ku prodaji aneb k wýměně potřebného obsahuje Helferůw rostlinář. W tom jest

810 kusů rostlin z přední Indie ve 126 družích, a 5285 kusů rostlin ze zadní Indie ve 448 družích, v celku tedy 6086 kusů rostlin v 574 družích. Celá sbírka zasluhuje tedy ovšem slauti znamenitau a pro vědy zánimawau, tím wíce, ana pochází ze země, jejížto plody pro pewnau zem buď ztěžka dostati jest, anebo docela není. Výbor ředitelský tím méně wáhati mohl, zawázati se ku popsání nowých pokolení a druhů w této sbírce obsažených, a k wydání jich na autraty musejní co památníku sběratele tuze brzo wědám i vlasti naší odnatého, jelikož autraty wětším dilem již zápiskau ujistěny jsau. Wypracování toho díla wzał na sebe Helferůw přítel již od mladosti, Med. Dr. Hermann Schmidt, u něhož ta sbírka od počátku až po dnešní den se schowáwá; i zawázal se tu práci dle wůle paní z Helfer-Desgranges až k počátku roku 1846 dohotowiti.

W darech pro knihownu sešlo se minulého roku 317 swazků a sešitků knih tištěných, 30 rukopisů wětších i menších, 16 wyobrazenin a 173 listin buď půwodních neb přepsaných. Musímeť obzwláště jmenowati od našeho činného auda, knížete Františka Jiřího z Lobkowic darowanau, ze 17 swazků we folio záležející sbírku nařízení, Morawy se týčících, chronologicky spořádanau. Do mincowního kabinetu přišly w celku 3 zlaté, 201 wětší i menší stříbrné a 339 měděných mincí. Pro sbírku starobylostí sešlo se 26 předmětů, z nichž nejznamenitější jsau od našeho čestného auda, hraběte Berchtolda, přinešený broncowý bůžek, wykopaný w Morawě mezi Hradištěm a Buchlowicemi, a několik kusů kamenných i hliněných bůžků z Morawy od hraběte Gustawa Kalnokyho.

Znamenitější ještě jest rozličnými kaupěmi způsobené rozmnožení sbírek těch, jmenowitě knihowny, anať mimo jiné obohatila se krásným, někdy nešťastnému králi zimnímu, Fridrichowi, náleželým wýtiskem české malé biblí bratrské od r. 1596. na hedbáwném papiře, a saučasným welmi bohatým rukopisem jednání weřejných o Čechách

od r. 1609 a 1610. Také přepisná sbírka vlastenských historických zdrojů, zvláště obecného diplomatáře českého, w běhu minulého roku neočekávaně a utěšeně se powznesla. Aby totiž zdroje ty našeho dějepisu, po všem světě roztraušené, se sbromažďowaly a skaumateli přístupné učinily, sjednotili se lonského roku z vlastního ponuknutí někteří zpanilomyslní mužové našeho nejvyššího šlechtictwa, a mezi sebau znamenitau zápisku na šest let způsobiwše, uwedli přede vším mne w staw, abych mohl práci ode dáwna jen slabými silami konanau, připoje k sobě nowých schopných pomocníků, jakož jsau pánové Wáclaw Tomek a Karel Erben, s wětšími prostředky a na prostrannějším základě dále wěsti. Za tuto neobyčejnau podporu jsme šlechtným dobrodějům k díkům tím wraucnějším zawázání, jelikož oni všechno owoce takovým způsobem od nich zžiweného pilného sbírání do českého Museum obrátiti se uwolili. Takto obdrželo Museum, kromě as 1000 přepisů wětším dílem neznámých dosawad listin ze XIV. až do XVII. věku, z nichž některé od r. 1619 — 1637. welmi důležité jsau, také přepisy následujících prwé neznámých spisů, totiž: Tomáše Štítného poučné rozprawy mezi otcem a dítkami ze XIV. věku w české řeči; latinský denník českých wyslanců do konciliu Bazilejského r. 1433. o jednáních, kteréž připravowaly uzawření kompaktat; Praxis cancellariae civilis, spis to od nějakého písaře města Prahy okolo středu XVho věku zhotowený, podávající mnohau a wítanau poučku o wnitřní zprávě městských obcí w Čechách za onoho času; mnohé traktáty, od jednoty českých bratří i proti ní psané w XV. a z počátku XVI. století, mezi nimiž také poznamenání hodná žaloba podkomořího w králowství českém, Wáclawa Walečowského, proti mistru Janowi z Rokycan, a. m. j. Toto s wětším důrazem počaté archiwní badání přiwedlo také již p. Tomka k nalezení mnohých starých knih městských w Praze, mezi nimi kodexu, obsahem swým rovně důle-

žitého, od r. 1310, na hedbávném papíře we folio, nejstaršího to takového způsobu w naší vlasti.

Od toho welikomyslného aumyslu podotčených pánůw Českých smíme ostatně, kromě bezprostředných hmotných následků, očekáwati neméně i dobrodějných mrawních účinků. Když nejšlechetnější mužové naší země k wytrhnutí posud neuznaných pokladů vlastenského dějepisu z nezaslauzeného práchniwění a zplesniwění se sjednocují, nezůstane jistě tento příklad dlaugo bez působení na ostatek národu. Pohříchu nezřídka se až posud přiházíwá, že se spaustám starých spisů newšímauwě zahynauti dalo, a prosbám o zachowání a darowání jich do Museum nepowolilo. I w jiných stránkách příkladowé takowéto necitedlnosti a nedostatku wlastenectwí nejsau u nás ještě docela neslýchaní. Tak byly w jistém místě zásoby starobylych zbraní co staré železo bez rozvahy kowáři odewzdány, žádost ale o přepuštění jich do Museum jakožto neslušná byla zawržena. Owšemť má saustředowání starobylych památek také swé nehody, jichž nechceme zapíratí; ale daleko wíce škodí, když je porůznu roztraušené, neznané a nepoužité w záhubu wydáwáme.

Z předmětů nakaupených pro sbírku starožitností, kteráž se w Museum znowa wystawiti má, poznamenáwáme, mimo několikero starých pečetidel, zvláště wíce půwodních dřewořezeb, jichž otisky několik kněh českých ze XVI. a XVII. wěku krásílily. Takowých dřewořezeb máme nyní w celku 21, z nichž 5 z popisu cest pana Haranta z Polžič do zemí východních od r. 1608., 6 z Pražského wydání Holbeinowa tance zemřelých, jednu ze Rwačowského Masopustu od r. 1580., jednu z knihy Jesusa Siracha atd. Také kustos této sbírky, pan Hellich, ze swých lonského roku do několika krajín w Čechách konaných cest, mimo zásobu kreslin, mnohé wážné věci z otewřených hrobů pohanských s sebau přinesl.

Sbor archeologický již se, dle zásad w lonské zprávě jednatelské wyjádřených, pod předsedstwím našeho auda

wýborowého, rytíře z Neuberka, náležitě ustanowil a řádnau účinnost swau započal. Za swého zvláštního jednatele zwolil redaktora Musejního Časopisu, pana Jana Erasíma Wocela. První usnešení jeho směřowalo k tomu, co nejpotřebnějšího: k sepsání a vydání prostonárodní knihy o českých starobylostech, kteráž nejenom obecně pocho-pitelný náwod ke studium tohoto předmětu podati, ale i k tomu se hoditi má, aby srozumění a cit pro mnohau wzácna, jen newědomostí a newšímawostí opowrženau starožitnost wzbudila, a spolu u wzdělanců našeho národu wlastenecký smysl pro ochranu a wážení si předmětů dáwnowěkosti, w ohledu uměleckém i dějepisném památ-ných, powzkřísila. W práci tu uwolil se pan Wocel, i podal swými, co nejdříve w obau řečích wyjítí majícími »Základy českých starobylostí« spis welmi záslužný, na tomto ještě tak málo wzdělaném poli cestu proklešující, a kladauci dosti prostranný základ, na kterémž pak bu-daucně, když se nauka ta lépe wytvoří, dále bude se moci stawěti. Rozkládáť totiž nejenom starobylosti pohanské w Čechách, alebrž i křesťanského středowěku, jedná o pozůstatcích jeho stawitelství we slohu oblauků i kruho-vých i lomených, o malbě a rytectví, o staročeských twrzích, o kroji našich předků, a t. d. K tomu náležité wykresky na kameně, se srozuměním spisowatelowým, zho-towil kustos Hellich. *) Po tomto spisu obmyšli Sbor wy-dáwati později zvláštní listy archeologické, we swazcích, s obrazy a výklady některých zánimawých, předmětů české starodáwnosti.

Náš starší sbor pro wědecké wzdělawání české řeči a literatury, již r. 1830. zřízený, pokračowal pod předsed-stwím téhož auda wýborowého, rytíře z Neuberka, i w mi-nulém roce we swé účinnosti k obecnému prospěchu. Zá-

*) Slavný wýbor národního Museum na wydání německého spisu: Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde náklad wěsti se uwolil; o wydání *obštrnějšího díla* w českém jazyku téhož obsahu spisowatel sám se postará.

ležitosti jeho obstarával téhož roku bibliothekar p. Hanka. Návrh pravidel k rozdělování poct za výborné práce z třídy české národní literatury, od sboru předložený a od ředitelstva schválený i v lonské zprávě oznámený, byl hned vysokému zemskému presidium podán a od něho přijmutím ho k vědomí ztvrzen. Přece se však vidělo sboru, aby na rok 1843. žádných poct neuděloval, z příčin, kteréž on sám ohlásí. Zvláštní, jménem „Matice Česká“ známá pokladnice pro vydávání dobrých knih českých těšila se wloni z obzvláště hojných příspěvků. Počet zakladatelů jejich osob rozmnožil se w tom čase o 201 a 6 spolků, obnášel při konci roku 893 osoby a 25 spolků, z kterýchž, po odrážce zemřelých a wylaučených, w celku 823 aučastníků bylo vydanými knihami podělováno. Jistina téže pokladnice wzrostla ze 20,855 zl. 39 kr. na 23,164 zl. 6 kr., příjem pak vydajných peněz obnášel 6410 zl. 5 kr. Nákladem 4174 zl. 35 kr. zaprawil sbor kromě tisku Časopisu českého Museum ještě vydání 1) krátkého dějepisu Českého od W. Tomka, 2) krátkého obecného přírodopisu od Dra. W. Staňka, 3) druhé vydání Miltonowa ztraceného ráje, překladem J. Jungmanna, a 4) vydání mapy císařství Rakauského. Připočtením skladních artikulů w ceně 3431 zl. 12 kr. obnášelo weškeré jmění této zvláštní pokladnice koncem 1843. roku 28,830 zl. 49½ kr. we stříbře.

K prohlednutí uchystané aučty o mohovitosti společenské, výběrem samým řízené, wykazují na rok 1843 následující výpadky:

Příjem obnášel:

1. Pozůstatku od r. 1842.	58,688 zl. 53 kr.
2. Auroků z uložených jistin	2,563 „ 37½ —
3. Příspěvků audu činných	2,976 „ — —
4. Příspěvků audu přispívajících spolu se sebranými příspěvky	527 „ 38 —
5. Rozličných příjmů	8 „ —½ —

Saučet příjmů . 64,764 zl. 8½ kr.

Naproti tomu bylo vydáno :

1. Na nájem a daně	405 zl. 47½ kr.
2. Na služby	2,598 „ 26 —
3. Na stavbu a vnitřní nábytek	78 „ 22½ —
4. Na sbírky	2,165 „ 33 —
5. Na skladní artikule	86 „ 20 —
6. Za topení, čištění kancelářské a jiné menší potřeby	142 „ 11 —
7. Odražením nedoplatkův	170 „ — —

Saučet vydání 5,646 zl. 40 kr.

Odpočteli se vydání ode příjmů, vy-
padá na rok 1844. zbytek mohovitosti 59,117 zl. 28½ kr.
kterýž se následovně vykazuje:

1. W státních dlužných zápisech . . .	9,250 zl. 28½ kr.
2. W uložených jistínách	47,322 „ 7½ —
3. W pozůstatcích za audy	448 „ 39 —
4. W hotowosti	2,096 „ 13½ —

Saučet jako nahoře 59,117 zl. 28½ kr.

Tudíž rozmnožila se mohovitost Společnosti během
minulého roku na hotově sice jen o 428 zl. 35½ kr. westř.;
že ale na rozmnožení a zauplnění sbírek musejních ode
tří let větší summy než kdy prvé se vynakládají, slušně
i rok od roku množící se cenu sbírek připočísti musíme.

III.

Wýtah z protokolu o 22^{tém} shromáždění

dne 17. Dubna 1844.

§. 3. Od zwolených revisorů sbírek, pánů preláta
Zeidlera, faráře Hausera, hraběte Berchtolda a pana Opice
podané písemné poznamenání bylo čteno před Společností;
pánům revisorům vzdány od polečnosti díky a spolu jich
požádáno o další vedení té práce i na rok příští.

§. 4. Za revisory aučtů musejních zwoleni, jako w
minulém roce, činní audowé

hrabě Jindřich Chotek,
 hrabě Erwein Nostic,
 appellační radda Schmidt
 a magistrátní radda Boršický.

§. 5. Audem výboru ředitelského, na místo zemřelého profesora šlechtice Krombholce, wolen a učiněn: Jeho Jasnost, p. *Hugo Karel* kníže a althrabě ze *Salm-Reiferšaidu*.

IX.

Ú w a h a.

Počátky vědecké mluvnictví českého. Od Mat. Klácela.

Welkolepé zajisté otvírá se diwadlo před zrakoma našima, pozorujeme-li dráhu, na které duch nynějšího věku k swému uskutečnění dospívá. Všude, we všech dílech Ewropy, patrně widíme probuzování-se všech národů, všude tauhu a snažení po wyjewení žiwota w půwodních, Bohem každému národu udělených určitelnostech. Nelze žádnému upírati, že jako *uwolnění jednolliwce* za hlavní známku věku našeho se udává, taktéž i samostatné, samorostlé wywinování žiwota u všech téměř ewropských národů s radostí pozorowati jest. Jazyk pak jest věčnost národa; neb jazykem a vzdělaností swau trvá jeho památka po všechná budaucí století; řeči swau žije posud Řek a Říman w nynějšku. Z tohoto přesvědčení, že řeč jest nejduchownější výjew ducha, powstalo w našich dnech úsilné pěstování jazyka národního; tím však dále odhalil se celý tajný poklad, w řeči uschovaný, málo však posud všimáný. Tak otewřela se spolu i brána k vědeckému poznání řeči; nowé, širé, posud ladem ležící pole se tu okazalo badawému duchu lidskému. Uznáno jest nyní, že řeč není pauhý náhrnek slow a frastí, jaké nám grammatiky a slowníky posud podávaly; ale že powinností se stalo nynějším učencům, k uwědomění přiwésti *zakony ducha* samého, jaké w organismu řeči ukryté jsau, ony logické

kategorie, které w tak jmenovaných částkách řeči posud vědecky osvětleny nebyly. W řeči tedy wystawěl sobě duch lidský nejskwělejší chrám, a w slaupech jeho wryl nezrušitelnau mocí nezměnitelné zákony swé. Nejen to zdá se nám při našem náhledu důležité, že nám řeč jest nejzřetelnějším výjewem naší wniternosti, ale i na to obracujeme pozornost čtenářůw našich, že duch i w řeči (ačkoliw w prwních počátcích newědomě) swé určitelnosti utkwělé má. Též *Aristoteles* myšlénkau tautó tak byl proniknut, že swá logická bádání započal s bádáními swými o řeči, a odtud logické zákony odváděl. Ale i jinau ještě stránku w řeči oceniti musíme, která nám zdá se nejwážnější. Řeč totiž jest prwní vykročení ze žiwota soběckého w žiwot *obecný*; myšlénka, cit wyjewený we slowě, přestane takto býti pauze naším jměním, a wejde w obecný poklad; slowem wystaupí myšlénka z wazadel ji aužících, a rozlítne se w žiwot všeobecný; a kdo může určití, kam zalétne a kde stane se z ní símě hojného, netušeného kwětu? Odtud však wyswětliti lze onen dojem, ono kauzlo, jaké řeč w sobě chowá pro srdce lidské. Bez slova newykonalo se nic welikého w historii; všichni welicí mužowé, zákonodárci, wůdcowé wojenští, mudrcowé, řečníci a básníci uznawali řeč za nejsilnější prostředek, hnauti srdcem lidským, a probuditi w prsau lidských myšlénku a čin.

Ačkoliw *Aristoteles* již k tak vysokému náhledu o podstatě řeči se byl powznesl, předc w následujících stoletích mluwnictwí w ohledu vědeckém žádného pokroku neučinilo. Byltě duch lidský ohromnými oněmi přewraty, jaké idea křesťanstwa we weškerém žiwotu člowěčenstwa byla utwořila, po mnohá století zadržén, mudrcem řeckým probuzenau myšlénku dále sledowati a k vědeckému uwědomění přiwěsti. Teprw w nynějším století, když se zrúcením mezer, Asii od Ewropy dělicích, wolný přístup otewřel k pokladům prastarého sanskritu, obecné této mateře druhých řečí indických, nastaupila i jiná příznivější doba k pěstowání wědy této. Prwní tak říkáje puky filosofických

náhledů o řeči nalézáme u *Leibnitze*, *Herdera* a jiných německých mudrcůw. Nowau však epochu mezi Germany we vědě této utvořil *W. z Humboldtů* we swém díle: »Uiber die Kavisprache auf der Insel Java« — Berlin 1836. Wíce učeného materiálu než filozofických názorů obsahuje w sobě dílo slowutného Dra. *Eichhoffa* w Paříži pod názvem: »Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde etc.« Paris 1836, — jehož německý překlad od Dra. Kaltschmidta vyšel w Lipsku r. 1840. Díla tohoto místy i we spisu Klácelowě použito. Spis Eichhoffůw zvláště welikau zásobu w sobě chowá geniálních myšlenek; a čtení jeho každému, zvláště mladíkům slowanským (neb i na řeči slowanské ohled tu brán) všemožně poraučíme, majíce za to, že u Slowanů věda mluwnictwí na vysoký chlum wýtečnosti se powznese. Welký příspěvek k uskutečnění úlohy této podává nadřečený spis p. profesora *Klácela*, w kterém roztraušenau sem tam o předmětu tomto látku u wědeckau jednotu spojenau nalézáme. Pokročení wěd wůbec w našem wěku připočítáme nynější filosofií uwědoměnému *wědochodu*, který pod jménem *absolutní metody* powšechně znám jest, a jehož we všech téměř wědách moderních s překwapujícím prospěchem užíwati se započíná. Wyswětlení wědochodu tohoto předmětem jest *úvodu*. To pak podstatné wědochodu tohoto, že nehledá prawdy mimo předmět, ale tauží po ztotožnění poznalosti s předmětem samým; což jediné úkolem může býti prawé wědy. Tu newtírají se w mysl upřímného badatele přistrojené wějičky artis Lullianae, aniž pak kalí se panenstwí wědaucnosti subjektivními smyšlenkami, jaké w předmětu samém nejsau, ale w něj wložené býwaji.

My však necháwáme předmět samý před očima tak říkáje ze sebe sama se wywinowati: doba jedna jest nutnosti druhé; prwní jest spolu i nejjednodušší, z nich opět jiná wyšší, bohatější wykwetá, ale opět vlastní swé zničení wyšší, hlubší dobau w lůně swém nosí. Celau saustawu proniká ona we weškerém wesmíru wládnauri trojice *pau-*

hosti, rozboru a sauboru (thesi, antithesi a synthesi); kategorie tyto základy jsau, na kterých celá vědecká budowa se vypíná. Wynalezení vědochodu tohoto byla tauhau všech předešlých století; *Heglem* však teprw k jasnému uwědomění přiweden byl. — Pronikne-li badatel takowým způsobem až ke dnu předmětu swého, owane tato z půwodnosti předmětu samého wyřinulá wědaucnost celý sloh jeho, a propůjčí řeči jeho onu okauzlující, myšlence samé přiměřenau barwitost, která pak neodolatelnau čaromocí čtenáře uchwacuje. Tím však zničen i posawadní způsob *retoriky*, kde vše, což slauží k ožiwení a okrášlení slohu, o sobě bez ohledu na předmět se vyhledává, kdežby forma z myšlénky samé co kwět ze swého jádra pučeti měla.

Naše českoslowanské mluwnictwi stálo posud na stupni *purismu*. Purismus však není nic jiného, než rozpadnutí grammatikáře s řečí: kde totiž badatel sám si utvoří ideál řeči, a dle toho teprw jistau mluwu posuzuje, přisťihuje, mění a zlepšuje. Jestliť to památný úkaz w rozwinování naší literatury, že panowal u nás čas, we kterém bez ohledu wědy kuly se nepřestálé nowé názwy, a že se při tom nepomysliło, bez wzděláni wěd že nemůže utwořiti se přiměřené názwosłowí, ale že toto z pojmw samo téměř wyrůstá. Každý však nyní wí, že doba tato již minula, a že nesmí ostýchat se národ jeden wypůjčiti słowa od národa druhého; čemuž snad tím méně odpírati budeme, čím wice přiswědčíme minění *Humboldtowu*, že přijímání cizých slow, we kterých zrcadlí se *zwlastní* nějaký názor druhého národa, welmi příhodným jest prostředkem, powznesti se nad *strannost* jisté umluwy; tím však dále ke hlubší lásce, k užšímu sbratření všech národůw cesta proklestěna. Postup wědy mluwnické nyní požaduje, by badatel wnikl w tajna u osnovu zákonůw, w řeči utkwělých, by nám uwědoměl, jak odráží se w řeči celý život národní až w nejwniternější záhyby jeho, jakým způsobem nazírá národ w běh wěcí a záležitostí lidských, a jak

opět názor tento vyjevuje se v řeči národní. Zorau pak wědy takowěto jest nám spis *Klúceliŭ*. Dle zprwu naznačeného wědochodu počíná od žiwlů řeči, kteréž jsau hlásky a zwučky; neb toť doba nejjednodušší. Hlásky jsau wíce výraz citůw, w nich leží půwabnost řeči, za kterau řeč nazwati se může sestrau *zpěwu*; hlásky, zwláště w prwních počátcích řeči, jsau téměř samorostlé zwuky duše, wlywem mocné přírody wyluzené. Jako we hláskách wyjevují se příjemné a nepříjemné pocity, jaké příroda, jejíž zrcadlem byla prwopočátečně řeč, w člověku zbudila, tak jsau *zwučky* se swými rozmanitějšími formami a přechody uzpůsobilejší k naznačení sem a tam propleťajících-se *myšlenek*. Řeč bez pochyby prwopočátečně řídila se dle citů, z nichž powstala; jemný zwuk byl ohlasem jemného pocitu; silný, hrubý, výrazem bolného, strašlivého dojmu; stejné pak předměty učinily stejný dojem, wylaudili tedy stejný zwuk: na tomto stanovuje se jistý wýznam jednotlivých hlásek a zwuček, a wtom příbuznost wšelikých řečí, kterýžto wýznam tím stává se patrnějším, tím přirozenějším a půwabnějším, čím dále k prwotnímu tworení slow se blížíme, k. p. w řečech indických. Dle toho tedy hlásky *wysoké* wyznačují něco lehkého, lahodného, milostného; *prostřední* — o, ó — mají ráz podiwuhodného, welkolepého, welebného; *hluboké* výrazem jsau wšeho, což jest těžké, tajemné, hluboké, nemilé. Tak i zwučky zwláštěm naznačeny jsau rázem, kterýžto wýznam zwuček stanovuje se na zwláštěm pohybowání a položení částek mluwidla (totiž: rtů, jazyka a chřtánu). Tak k. p. prwní zwučka w ústech dítěte jest *l*; nebo pozůstává jen w lehaunkém nadzdwizení jazyka k zubům; spojením pak nejjednodušší zwučky této s nejjemnější a též prwotní hláskau *a* powstalo slovo *lal*, čímž Němec (lallen) prwní tento pokus mluwy, Řek mluwu wůbec (*λᾱλειν*) naznačil. Nejbližší přechod zwučky *l* jest *r*, kteréž powstane tím, že při wyslowení zwučky *l* pozdwizený jazyk wýše k zubům se wztýčí a zubůw se dotkna třesawý zwuk wyluzuje.

Odtud lehce sobě vysvětlíme, proč z jedné strany za přibuzností tauto mezi oběma zwuky *l* a *r* obapolně se často směnují, ano že i národové, *r* vyslowiti nemohaucí (jako k. př. Čiňané), na místě jeho *l* užívají; — z druhé strany hned nám wyswitne význam jejich w prwopočáteční mluvě. Tak znamená *l*, co lehké pohýbnutí jazyka něco pohyblivého, živého, lehkého; k. př. láska, laetor; *la* (w sanskritu), užívati; ludo, *lagh*, hýbati, levo, *lève*; *lubh*, přáteli sobě = ljubím; *lal*, žádati sobě atd.; — *r*, co třepetání mluwidla, jest významem chřestivých a mohutných dojmů a pocitůw, jako w sanskritu: *rás*, zwučeti, *rášw*, brausen, rasen, rieseln, rascheln; *ri* (téci), *réw*, ruo, rue, rivus, rauschen, řeka (rieka); *rac*, křičeti; Ruf, Trompete; též znamená silnější činnost duchovní: *rajas*, (náruživost), rabies, rego, rex; *raj* (oživěti, barwiti), rubeo, rage, Röthe atd. — Totéž platí o druhých zvučkách; my w příkladu jednom chtěli jsme jen okázati, že uwědomění sobě významu zvuček a hlásek není pauhá filologická hříčka, ale že na hlubokých základech prwního rozwinování se řeči stanoweno; ačkoliw upírati nelze, že nám, tak ohromnau mezerau od těchto prwotních počátkůw řeči vzdáleným, často nesnadno jest, půwodní dojem, w zvučce tak říkáje utkwělý, seznati a sobě uwědoměti; neboť čím více řeč jednotliwá se vzdělává, tím více stírá se sebe prwotní onu vůni, onen půwodní swit přírody, jakým nadchl ji prwní mluwu swau tvořící sobě člověk.

Prawili jsme, že řeč we swém prwotním powstávání byla ohlasem přírody a ní probuzeného samocitu; výjewem ohlašující se wnitřnosti čili citu tohoto jsau tak nazvané *wykríkničky* (citowky, interjectiones); život, we zwířecím organismu se ozywající, w nich stává se slyšitelným. Proto i u zwířat jich též nacházíme, ačkoliw i na tomto stupni již pozorowati jest přednost člověka před zwířetem; neboť mluwidlem swým w stawu jest hláskám, we kterých citowky tyto se wyjewují, stálau určitost ddati. Jak množi se poklad představů a wid, jaké člo-

wěk swými smysly ze přírody wznímá, postupuje čili lépe počíná i řeč w bohatější míře se wywinowati. Zvláště tu uwádíme *oko*, we kterémž, ač nejmenším dílu těla našeho, nejširší okres swěta se paprskuje, a *ucho*, které nejwniternější tajemstwa žiwota na perutích zwuku duši naší přináší; i widíme při prwních počátcích řeči, že slova — článkowitzé zwuky — nejsau nic jiného, než nápodobení a ohlas toho, co w přírodě buď widíme buď slyšíme; z čehož powstávají tak nazvané *óromata* počítca, které pokrokem wzdělanosti wíce a wíce se ztrácejí. Pěkně to wyřkl *K. Gutzkow* (zur Philosophie der Geschichte str. 94): »die Natur sprach ihre Töne dem sprechenden Menschen vor; ihre Donner, ihre Blitze, ihr Waldsäuseln, ihr Wogenbrausen, ihr Wallen der Kornähren, ihre zahllosen lautern oder sanftern Stimmen, mit denen sie aus der Pflanzen-, Thier- und Steinwelt spricht, gaben den Nationen die Themata, welche sie mit gelehriger Zunge nachschnalzten und nachzwitscherten. Der ganze Charakter dieser oder jener Sprache ist der Abdruck der Natur des Landes, wo sie gesprochen wird. Die griechische Sprache ist der griechische Himmel selbst, mit seiner tief dunkeln Bläue, die sich in dem sanft wogenden ägäischen Meere spiegelt.« — O všem, co jsme tuto krátkými slowy nastínili, pojednává se w našem spisu w II. a III. částce obšírněji.

Člowěk, jsa saubor celé přírody, stojí s ní we všestranném swazku; a tudy weškerá příroda, jako k. p. swětlo, wzduch, odráží se w organismu lidském; proto mocnau jat jest tauhau, všechny její doby w sobě pojmauti. Prostřednictwí mezi přírodau a člowěkem vyplňují *smysly*. Tyto pak člowěku přinášejí nesčíslné množství předmětůw, a tak látku strojí k budaucímu chrámu, který sobě ze swé vlastní, samorostlé síly wystawuje *duch*. Činnosti *mysli* tratí látka tato swau kalnau přísadu, a na hrobě přírody prokwétati počíná žiwot duchowní. Uzawřeně chowá w lůně swém mysli všechny

předměty, které byl smysl v ni wkauzlil; netřeba státí člověku na tomto stupni w bezprostředním poměru a přiř-
 rodau, a předc w něm bdí a plápolá, ač tmawau gauš-
 kau zahaleno, weškeré smysly donášené předmětenstwo.
 Paprsky mysli jsau *paměť* a *fantasie*; w prwní w půwod-
 ních nezměněných barwách swět smyslný se odráží;
 w druhé sesnubují se předstawy popudem přibuznosti
 w zewnější spolky, až pak w *rozumu* wespolek wnitřně
 se proniknau; tím wnitřní jich jednota probleskne, která,
 jsauc obecností, opět musí na *weněk* wystaupiti, což stá-
 wá se we *słowě*; slovo tedy jest důkazem, že mysl
 k wolné samostatnosti a obecnosti se powzněslá. Toť
 pak zábřesk wyššího, duchowního žiwota, počátek řeči,
 we kterau co w nejwěrnější obraz swůj wrywá dach
 wšechny swé tahy, a spolu jsa we swé paubosti wzorem,
 kategoriemi swými proniká a protkává celé ústrojí její.
 A toť stanovuje *logický* žiwel řeči, který posud pod
 jménem *částak řeči* (Redetheile) znám byl. Stránka tato
 řeči *grammatikální* předmětem jest částky IV., we které
 spisowatel jedná o řeči na stupni *rozumovém*.

Jest obecné mínění, že s *časosłowem* počala mluwa
 lidská; a obrátíme-li zřetel na wywinowání se řeči, lehce
 odůwodníme sobě náhled tento. Ruch totiž a zwuk,
 wyjew ruchu, podstatné známky jsau žiwota; jimi po-
 bidnut byl člověk, na předměty swěta smyslného, s kte-
 rým nejužším swazkem sauwisí, pozornost swau obrátiti,
 a we slowě zewnější tento swět zobraziti a swým jméním
 učiniti. Jak tedy powzněsl se člověk nad pauze zwřecí
 zwuky, wyjewující prwotní city jeho, musel taužiti po
 slowech, slaužících k naznačení ruchu, w celé přírodě
 se jewících.

Čas pak forma jest, we které toto stáwání a hynuti
 se děje; tedy byly *časosłowa* prwotní částkau mluwy lidské.
 Totěž ztwrzuje také Dr. *Eichhoff* w nadřečeném spisu
 (str. 41. a násled.), kdež w četných příkladech jasně do-
 kazuje, že jména samostatná půwodně z kořene *nájakého*

slowesa powstaly; k. p. u Indůw jest obecné jméno všech Bohůw: *daiwas*, kořen slova tohoto jest *sloweso* *div*, lesknouti se, síliti; odtud i w druhých jazycích: *θία*, *θεότης*, *dea*, *deitas*; — slunce, *ἥλιος*, *sol*, *soleil*, *Sonne*; kořen jeho časoslowo: *su*, hoditi; — a tak w jiných všude. Z časoslowa tedy, co z půwodního kořene powstaly postaupně ostatní částky řeči; což my dále odwozowati tuto nemohauce odwoláwáme se na spis samý.

Nesmíme však sobě mysliti, jakoby při počátku řeči *jednotliwé* slowo se utwořowalo, a tuto pak jakausi úmyslnosti s druhými we spoj se uwedlo; alebrž — dle wyřčení Humboldtowa — *jednotliwé* slowo wždy powstáwá *ze spoje*, byt by pak jen o sobě samo se wyřklo. Řeč tedy počíná wždy již w sadách, *w průpowědích*, se wyjewowati. Nemůže to však též jinak býti. Je-li swět obsahem wzájemnosti, kde wěc na wěc obapólně působí, jedna druhau se změňuje a twar nabýwá: nelze též člověku, swět tento we swé mluwě zobraziti chticimu, to jinak učiniti, než w jistém spogení jednoho slova s druhým; nebo swět jen we wzájemnosti lze poznati. Tak k. p. lípa zcela w jiném swětle okáže se nám, pozorujeme-li ji w plném kwětu jejím, w málebném rozwinutí ratolesti; aneb když na ní pozíráme co na poswatný strom Slowanů, we kterém widíme obraz jemného a klidně činného žiwota Slowanského. Totéž říci lze o každém předmětu. Wyobrazení wzájemnosti této stáwá se w řeči tak nazwaným *skloňowáním* jmen podstatných a časoslow, předločkami a t. d. Na tom stanovuje se *syntaktický* žiwel řeči, o kterém jedná našeho spisu částka V., která zajisté mnohé přewraty uzpůsobí w posawádním způsobu našeho grammatikárství, ale i naučení se jazyku našemu, wystawením totiž základních zákonůw jeho, welmi ulehčiti a sjednodušiti musí.

Žiwot jest wyjewowání se obecnosti we zvláštnosti, a této w jednotliwosti; *obecností* pak — jak to sám názew wyjadřuje — wyznamenáwáme bytnau jsaucnost we všech

předmětech, to, co vždy trvá, bytby i jednotlivé předměty pominuly. *Zvláštnosti* pak jsou rozdíly, ve které obecnost se rozkládá; vršek skutečnosti jest konečně jednotlivost. Tak člověčenstvo jest obecnost, která se uskutečňuje národy, co svými zvláštnostmi, a tyto v jednotlivých osobách, ve kterých se sráží paprskové ducha národního. Tak i příroda co obecnost patrnu, skutečnou se stává prostřednictvím zvířectva, bylinstva a nerostů v jednotlivosti k. p. ve lvu, v růži, v hlati a t. d. Zákony tyto co nutné panují ve vesmíru. Proto praví p. spisovatel na str. 95, že »předmětenstvo ustavičné jest potahování obecnosti na jednotlivost a naopak;« potahování toto jmenujeme *poměr*; vyřknutí poměru tohoto stává se v *průpovědi*, která dle posádkovního názvosloví naznačiti můžeme co jednotu podmětu (jednotlivosti) s praedikátem (obecností). Že pak poměry tyto buď jsou jednoduché, buď složené, složené pak k vyšší vždy všeobecnosti, a tudý k vzájemnosti povznesti se mají, rozdělil p. spisovatel průpovědi, které předmětem jsou částky VI. dle kategorií jednoduchosti, složenosti a vzájemnosti; a všechny o sobě podivu hodnou ostřetipností rozbírá (od §. 96. až do §. 111.). V průpovědi dosáhla řeč onoho stupně, na kterém slouží k vyjádření *myšlenky*; neboť myšlenka jest výjevem činnosti nadřecené obecnosti. Průpověď jest *vtělená myšlenka*; v průpovědi začíná se pronikati smyslné a ideální, cit a rozum, obraz a pojem ve své nejhlubší wniternosti. Forma myšlenky jest spolu formou průpovědi; rozmanité vznikání a utvářování se myšlenek musí se vyjeviti v rozmanitém tvaru průpovědi; jak rozmanití citové přiměřený ohlas nacházejí buď v rychlém buď v zdlauhavém tempu hudebním; tím powstávají sady jednoduché a složenější čili periody. V průpovědi stala se myšlenka viditelnou; onať jest plastikou myšlenky, a tenkrát dosáhne stupeň dokonalosti když se stane tak říkáje průzračným šatem ducha, jeho

malbau, tak ale, by všechny částky a tahy její průsvitem byly ducha. Dokonalá průpověď by tedy byla ona, ve které sřadění jednotlivých slov dle požadavků zákonův rozumových, kauzelným prutem fantasmie jako v jeden ladný celek splyne.

Že ale duch, jak zprvu praweno bylo, uskutečňuje se národy, kteréž jsau nezrůtitelné typy jeho určitelnosti: snadno uzavřítí jest, že duch dle zvláštností těchto v rozmanitých barvách wyjewowati se bude, důsledně tedy že i průpověď u každého národa v rozličném se wyjewí šatu; tento pak zvláštní oděw citů a myšlének, a tudy i průpovědi u jednotlivých národů, a jej we výtečné míře reprezentujících osob, jmenujeme *slohem*. —

Květ života jest tam, kde lze jednotlivci možnosti svého wniterného genia rozwinauti a uskutečniti; w tomž pak pozůstává upřímnost, která má býti pravidlem wškerého života našeho; upřímnost tedy jest jediným pravidlem *slohu*. W slohu wyšinula se řeč na nejvyšší stupeň; w slohu wyjewuje a zobrazuje se duch nejurčitěji, nejwěrněji; všechny jeho mohůtnosti widíme tu w činnosti; cit, mysl a rozum pronikají se tu k půwabné jednotě, by přiměřený, úprawný šat utwořily duchu. Kde w srdci wíří mohutnější city, kde w hlavě wznikají a plodí se hlubší myšlénky, kde w prsau plápolá wřelejší nadšení a různější čínorodost: tamť i různější, mohůtější a jarejší wyjewení duchowního života tohoto we slohu. Obsah tedy stanovuje twar slohu. Jako každý předmět, dle *Herbarta*, má svůj zvláštní střed, odkud žíwaucí štáwa po celém organismu se rozléwa: tak i sloh dle této zvláštnosti předmětůw říditi se musí, a wždy jinau barwitosti má naznačen býti, jaká z jádra předmětu samého vyplývá. Takovým wšak způsobem wyjewí se onano rozmanitost, která jest libost přírody, jako wůbec celého wesmíru, i w slohu, a takto základem se stane půwabu a krásy jeho. Jakýmto kauzlem dojímá nás spis, kde w slohu jako odhalenau nalezáme tajnau dílnu my-

šlenek, jakobychom sami slyšeli wnitřní tlukot citůw z prsau spisowatelových w úprawná slova se wyřinujících. Že pak duch w neustálém jest pokroku, nemůže sloh pro všechny časy jeden a tentýž stanowen býti, aniž mohau pravidla, jaké se wzhledem slohu wystawují, k tomu aučelu slaužiti, bychom jimi slohu naučiti se mohli, což tak nemožné, jako naučiti se mravnosti od druhého; tu každý sám znowa započjti musí a po dokonalosti taužiti; nebo jako mravnost, tak i sloh wyjewem jest ducha; duch ale bytně jest wolný, samostatný. Pěkně prawi o této nepřestálé změně slohu Th. Mundt (we swém wytěčném spisu: »Die Kunst der teutschen Prosa. Berlin 1837.)« na str. 144: »Gäbe es Normen des Stils für alle Zeiten, so gäbe es keinen Tacitus, keinen Jean Paul, keinen Göthe, keinen Hippel, keine Rachel, keinen Sterne, keinen Swift, keinen Viktor Hugo, keine Dudevant. Der Stil lässt sich eben so wenig reguliren, wie die Weltgeschichte; er ist der schreibende Griffel der Klio, die immer neue Striche macht bei neuen Thaten und Bewegungen der Menschen.«

Ze všeho toho, co sme krátkými slowy o podstatě slohu prawili, snadno uznáme, že mimo předmět, mimo obsah nestává správného slohu, odtud spolu i patrno, jak bezrozumní jest posawádní způsob, we slohu cwičiti mladíky, kteří žádnuu zásobu duchowní sobě byli neshromáždili. Powážímeli dále, že, jak s wrchu řečeno, we slohu všechny stránky a doby ducha wespolek se pronikají a wtělují, doba rozumová i přírodní, chod však našeho wzdělení od přírodních wěd nás posud wzdaluje: tudy hned nám wyswitne příčina, proč i w slohu našem posud jakausi žiwaucnost, wrlost a rozmanitost pohřešujeme, která tak mile nás dojímá tam, kde myšlénka kauzlo obrazu owiwá. Čím hlauběji tedy wníkati budau wědy přírodní w pospolitý žiwot náš, čím wíce bude prowiwati upřímnost všechno smýšlení naše a naše celé jednání: tím žiwaucnější síla probíhati bude w slowech i

w spisech našich. Takto jen možno, sprostiti se oné tíže, oné suchoparnosti, která co mūra na společenském životu našem spočívá, a kterau co duchormutným miasmem nakažena jest celá atmosféra naše; tak jen bude možno wliti w žily rozerwaného pokolení našeho čerstvý praud lásky, ze které co nejutěšenější kwět pučí *oběť*, která pak středem jest jak celé historie tak i života našeho. — Úkol člowěčenstwa má swé doby, swé stupně, na kterých vždy wíce a wíce ke swému uskutečnění se blíží; dle nich řiditi se bude i pokrok slohu. O těchto rozdílech jedná p. spisowatel od §. 112 — 116. a rozvrhuje jej dle známých kategorií we sloh *nerozhodlanosti*, *rozboru* (we sloh básnický a vědecký) a *sauboru* čili jednoty — powědomosti umělecké, který poslední wystawuje za úkol budaucnosti. Díl to spisu našeho nejwýtečnější, oplývající geniálními náhledy, které k hlubokému rozjímání by nás pobídnouti měly. Na počátku literatury spatřujeme vždy přewládati sloh poetický; neboť *obraz* první téměř raucha jest, we které duch se obléká; tento přechází s pokrokem wzdělanosti lidské we sloh vědecký — w prosu, která w nynějším přewahau intelligence wynikajícím věku stala se k zobrazení našeho života přiměřenější. Kdo zná k. př. wywinování nynější německé literatury, wí zajisté, jaké důležitosti nabyla — jmenowitě popudem mladého Německa — prósa w celé německé moderní literatuře wůbec. Ale jako »nemá býti tělo a duše mimo sebe, nýbrž jedno; tedy i sloh pauze poetický a pauze rozumový sjednotiti se může a má; sloh poetický a vědecký má se pronikati wzájemně; a to čekáme od budaucnosti.« W naší českoslowanské literatuře mohlibychom za wzor takového slohu uwésti dílo našeho, mezi nejwýtečnějšími básníky věku našeho se skwícího *Čelakowského*: »Růži stolistau« w kteréžto, jmenowitě w oddílu druhém, myšlénka wšude se snaubí s poesií, a tak celau duši naši neodolatelným kauzlem proniká. Onť

sám (w básni LXIX.) blahau shodu tuto vědectwa s poesíí
co znamení prawého žiwota wystawuje, těmito slowy:

»*Obraznost* si orlím pérem
Kruhem prostor odmyká,
Anto *rozum* rovným směrem
Wšude k jádru proniká.
K stáří on, a ona k mládi
Wlnawé winau se rádi;
Prawý žiwot zazwučí,
Kdy padnau si w náručí.

Promluwili jsme šířeji o spisu tomto, než jak sme počátně w úmyslu měly, a snad obšírněji, než to směr pauhého referátu dowoluje; ale chtěli sme za důležitosti, kterau zanáma w naší literatuře kniha tato, powrchně aspoň ukázati čtenářům celý obsah její, wedauce jich od dob nejjednodušších až k nejvyššímu stupni řeči — slohu, vyplniwše tak požadawky metody absolutní. Zprwu pozorowali sme wíce fysiologickau stránku řeči, pak rozumowau a konečně obapolnau dob těchto jednotu. — Nemůžeme však na konci zatajiti radostný pocit, jaký wždy wzejme se w prsau našich, obrátímeli zřetel na nynější staw vědectwa a jeho budaucnost. Widíme wždy jasněji, jak jeden a tentýž zákon wine se co stříbrná tkanina celau osnowau wěd jednotlivých; jak vše, co bylo posud rozwrženo, pomícháno, wedle sebe, wždy w hlubší jednotu splýwá, a tak wždy se patrněji uskutečňuje znamenitá sada *Spinozowa*: Wše jest we všem, vše paprskuje se we všem.

Od další chwálořeči spisu Klácelowa zdržeti se musíme, majíce za to, že prawda samowolně se zakotwiti musí w upřímných duších; a nikde není wolného uznání tak žádati, jako we wědě. Předc ale z druhé strany wraucně přejeme, by i z jiných stanovisk obádal se spis tento, a tak bystřejším tokem wypraudily uweřejněné w něm náhledy; neb netečnost we wědě jest její smrt.

S—k.

X.

Zpráva o českém Museum.

(Od počátku Dubna až ku konci Čerwna 1844.)

S p o l e č n o s t.

Do třídy *audů činných* wstoupili, a sice: 1) uwolením se k přispěwku ročních 40 zl. stř.: wysoce důstojný pan *J. Marian Heintl*, opat kláštera prémonstrátského w Teplé a prelát zemský; 2) osobními zásluhami o Museum: přispíwající aud, p. *Josef Šmidinger*, kněz cirkewní w Kolíně, a p. Med. Dr. *Reuss*, w Bilině.

Za přispíwající *audy* přistaupili, uwoliwše se k přispěwku po 5 zl. stř. ročně: p. *Wojtěch Fingerhut*; — p. *Karel Maroušek*, právní na panstwi Polenském, Wejnoměsteckém, Žďarském a Nowoweselském; — p. *Karel André*, knihkupec w Praze; — a p. *August Beer*, c. k. kowkopní kommissar w Slaném.

W látkách do Museum zaslali:

1. *Pro sbírku kopanin a zkamenělin*: p. *Jan Jarka*, c. k. silniční kommissar w Německém Brodě, 3 kusy obsidianů, nalezených u Holkowa na panstwi Krumlowském w Budějowsku; — p. *Jan Bohuslav Perner*, c. k. hlavní inženýr pti železné draze: 1. zkamenělau rakowinu z oblátku blíž Kolína; 2. zlomky zkamenělých trilobitů z Žizkowa u Prahy; 3. zlomky duté prowlaky z ryzího slata, wykopané ze skály blíž Labské Teynice na panstwi Pardubickém; a 4. sbírku kamenů z polabských skal odtamtudž.

2. *Pro sbírku živočišnou*: p. *Josef Sládek*, Dr. lékařství w Kostelci nad Orlicí, živočišnou potworu; — p. *Wáclav Poláček*, rychtář w Tursku, bílého wrabce.

3. *Pro knihovnu*: p. *Matěj Černý*, studující w Praze, Ovidii *quindecim metamorphoseos libri cum familiaribus commentariis ab Ascensio collecti*; Lugduni 1506; — p. *Josef Tichý*: »Mé slzy nade smrti Jeji Oswic. Karoliny kněžny z Lobkowic,« w Praze 1843; — p. *František Karel Novák*, c. k. fiskální protokollista, své »*Romantische Erzählungen II.*« (w Praze bez let); — p. *Jaroslav Pospisil*, majitel knihutiskárny w Praze, ze swého skladu: 1. Protichůdci, báseň od Wácl. Bol. Nebeského; 2. *Oliver Twist* aneb anladictwi sirotka, z anglického zčeštil M. Fialka, w Praze 1844, swazek 3ti; 3. Zábawné

spisy Drahotina M. baróna Villani-ho, 1ni swaz. Lyra a meč. w Pr. 1844; 4. Prostonárodní dějepis české země, od J. B. Malého, w Pr. 1844 swaz. 1ni; a 5. Původní vlastenské powidky, powěsti a báčorky od Jos. Ehrenbergra, w Pr. 1844; — p. *Antonín Kínal*, stáwowský krajský kassir w Hradci Králové: 1. Fasti et triumpho Rom. a Romulo rege usque ad Carolum V. Caes. Aug. Onuphrio Panvinio authore, Venetiis 1557; 2. Neues Münz-Tractat von Lucio Jurisconsulto, Nürnberg. 1676; — p. *Fr. Dobromil Kamaryt*, kněz cirkewní, swau modlitebni knihu »Ježíš moje žádost« dle Dra Al. Šlöra, w Jindřichově Hradci (bez let); — p. *Jan Kollár*, starší seniorašní cirkwe Pešťansko-Budinské sl. b. kazatel, swé »Nedělní, swáteční a příležitostné Kázně a Řeti k napomožení pobožné národnosti, w Budině 1844«; — p. *Jos. Franta Šumavský* swůj Úplný německo-český slownik, w Pr. 1844 (swazek 6tý); — p. *Frant. Alex. Heber* swé »Böhmen's Burgen, Vesten und Burgeschlösser,« Prag 1843 (2 swazky s obrázky); — p. *J. B. Malý*, swůj »Prostonárodní dějepis české země. kniha první, w Pr. 1844; — p. *Antonín Procházka*, biskupský wikář Kutnohorský a farář w Nebowidech: »Gründliche Darstellung christlicher Glaubenswahrheiten,« Prag 1794; — přispíwající aud, p. *Wáclav Hájek*, starší kanownik a farář Wyšehradský, jednu německau knihu; — p. *Karel Schiller*, proboštský ceremoniář a wikář na Wyšehradě: »Kurze Lebensbeschreibung der gottseligen Mutter Mariae Electae a Jesu, Prag 1773«; — *Jednota ka powzbuzení průmyslu w Čechách* od ní w něm. řeči wydáwaný encyklopedický časopis pro řemesla, w Pr. 1844 sw. 7 až 10tý; — p. *Ludvík Černěnský*, Dr. lékařství w Lublině: »Монографія глазоной болѣзни Петра Олоріо, С. Пемербурга 1839;“ — p. *Ignác Lederer* w Plzni: »Herz u. Kopf, eine humoristische Vorlesung von J. E. Mand. Prag 1843«; — p. *Med. Dr. F. S. Kodym* swé: »Zábawy nedělní, — prostonárodní powěowání w silowpytu,« w Pr. 1844 swazek 3ti; — činný aud, *knihkupectwi Calveské*, swé skladní knihy: 1. Albanien, Rumelien und die österreichisch-montenegrische Gränze von Dr. Josef Müller, Pr. 1844; a 2. Skizzen zur Organographie und Physiologie der Klasse der Schwämme von C. Montagne, Pr. 1844; — přispíwající aud, p. *Josef Quadrit*, Dr. a prof. lékařství w Praze: »Miscellanea eruditae Antiquitatis Jacobi Sponii, Lugduni 1685 in folio cum figuris«; — p. *František Barwůsius* w Německém Brodě: »Hortulus animae. Zahrádka duše, nábožnými modlitbami a pěknými figurami osdobena, w Normberce 1520«; — p. *Karel Kreil*, adjunkt c. k. hwězdárny w Praze, swé: »Magnetische und meteorologische Beobachtungen in Prag, 4ter Jahrgang, vom 1. Aug. 1842 bis 31. Dec. 1843« Prag 1844: — přispíwající aud, p. *Aloys W. Šembera*, professor české řeči a literatury

na stawowské akademii w Holomauci, druhé vydání své knížky: »Böhmische Rechtshreibung, Olmütz 1844; — p. *Antonín Stránský*, professor boboslowi w Hradci Králové: »Přítel mládeže, časopis pro českoslowanské národní školy, 17tý ročník, w Praze 1842; — p. *Deml*, studující w Praze: »Quadrilingue dictionarium boh. germ. latino-graecum, Praga 1683«; — činný aud, p. *dworní radca Hoser*: 1. *Patriotisches Tageblatt*, Brünn 1800 (9 swazků); 2. *Literarische Beilage zu den schlesischen Provincialblättern*, Breslau 1827—1824 (16 swazků); 3. *Von Schlesien vor und seit dem Jahr 1740*, Freyburg 1785 (2 swazky); — čestný aud, p. *Bedřich hrabě Berchthold*: 1. *Wiegleb's Natürliche Magie*, Berlin 1789 (16 swazků); a *Bruckmanni Magnalia Dei in locis subterraneis*, Braunschweig 1727; — p. *Bedřich Sonnenwend*, prowisorní registrant i chronista města České Lípy, svůj spis: »Geschichte der königl. Freistadt Aussig, Prag 1844; 2. *Sagen von der Elbe*, Prag 1842; pak dvě cizozemské knihy; — čestný aud, p. *Dr. Josef šlechtic Berres*, c. k. řádný veřejný professor anatomie na universitě Wídeňské, swau knihu: »Anatomia partium microscopicarum corporis humani« X, XI, XII; — p. *Ignác Novák*, kněz cirkewni w Praze, sedm vlastenských spisů příležitostných; — *J. Wašák*: první sešitek svých *Pisní světských s právodem*, w Praze 1844.

4. *Pro sbírku rukopisů, listin, rytin* aud.: p. *František Karel Milner*, wrchni na Smečně, 6 listin na pergameně a 6 na papíře, 1 bibliický zlomek w jazyku českém a několik potištěných papírů kytajských; — činný aud, p. *Jos. Burde*, 41 listin i psaní, nejvíce s vlastnoručním podpisem osob znamenitých, pak 9 tištěných patentů a oblašení veřejných, a 5 snímků z ručních rysů Petra Stevense, dworského malíře Rudolfa II; — přispívající aud, p. *Aloys W. Šenibera*, profesor české řeči a literatury na stawowské Akademii w Holomauci, 6 českých listin s podpisy vlastními znamenitých mužů ze 16. věku, a dva odtisky pečeti města Hlubčic w Slezsku; — čestný aud, p. *Bedřich hrabě Berchthold*, šlechtický list od Rudolfa II; — čestný aud, p. *Josef šlechtic Berres*, c. k. řádný a veřejný professor pitwy na universitě Wídeňské: daguerrotypný výřitek obrazu welmi podobený; — p. *Ignác Novák*, kněz cirkewni w Praze, akademické řeči rektorů vysokých škol Pražských Bretfelda, Royka a prof. M. A. Kopce; — nejmenovaný: *Opera Sti. Hieronymi*, rukopis z XI. věku.

5. *Pro sbírku mincí*: p. *Josef Kauble*, duchovní správce w Laukowě, 2 malé mince stříbrné; — p. *Matěj Černý*, studující w Praze, 13 malých měděných mincí cizokrajných; — p. *Fr. Dobromil Kamarýt*, kněz cirkewni, 1 groš Pražský Wáclawa III. a jeden tyrolský; — p. *Martin Cívka*, posluchač umdrctwí: 1 staročeskau minci mědě-

nau, pak 4 stříbrné a 5 měděných minciček; — p. *Karel Dvůrák*, studující humanitní třídy, 3 malé stříbrné a 3 též takové měděné mince; — sbírající aud, p. *Wit Daniček*, prefekt gymnasia Německobrodského, 3 malé stříbrné a jednu měděnou minci; — p. *Felsenburg*, zlatník v Litomyšli, 12 starých stříbr. halířů rakouských; — p. *Josef Hromádka*, měšťan a barvit Německobrodský, starý trojnásobný groš polský; — p. *Leopold Winter*, pachtitř c. k. mýt v Něm. Brodě, 2 staré groše vlastenské; — p. *Jeronym Grohmann*, c. k. dworský klenotník, 5 starořímských a 5 starých polských mincí stříbrných; — p. baron *Schrenk z Notzingu*, c. k. krajský v Pisku, jednu stříbrnou a 1 měděnou minci starořímskou, pak 2 malé mince stříbrné z věku 17ho; — přispívající aud, p. *Josef Michl*, professor v Slaném, francouzský bronzový peníz od r. 1791.

6. Pro sbírku starožitností: p. *Antonín Stránský*, professor bohosloví v Hradci Králové: obrázek na mléčném skle a klíček koštěný; — p. *Antonín Příbyl*, právní v Žitkovicích: pečetidlo ryté na opuce a dvě švédské kule dělové; — činný aud, p. *Josef Burde*: tři starožitné střepey a ozdoba řezbářskou; — p. *Jan Bohuslav Perner*, c. k. hlavní inženýr při železné dráze: bronzový náhlavní kruh a dvě též bronzové rohaté střely z hrobů pohanských blíž Peček na panství Poděbradském; — p. *Ignác Novák*, kněz cirkewní v Praze, agátové pečetidlo rodu de Piqueseiche; — přispívající aud, p. *Josef Michl*, professor v Slaném, dva bronzové kraužky z hrobů pohanských u Slaného.

Do pokladnice českého Museum na vydávání dobrých knih českých, přijmím

M A T I C E Č E S K É,

složili

ode dne 1. Ledna do 31. Března 1844:

Mimo v swazku 2. na stránce 319. a 320. uvedených, ještě následující, toliko omylem přehlédnutí:

Pan *Josef Wlastimil Dolanský*, listovní v Hrubém Rohozci, 10 zl. — *Studující na staroměstském akad. gymnasiu pro knihovnu gymnasiální*, 14 zl. — p. *Josef Wang*, posluchač filosofie v Praze, 10 zl. — p. *Josef Hošek*, barvitř v Petrowě, 10 zl. — p. *Gustav Pabstmann*, prakt. u c. k. fiskálního audu v Praze, 10 zl. — *Slečna Theodora Miloslava Horníková*, v Jičíně, 10 zl. — p. *Prelauc*, podporučík u cis. kr. pěšího pluku Barona Wochera, v Budějovicích,

10 zl. — p. *Wincenc Jirů*, doktor lékařství w Praze, 10 zl. — p. *Jan Blažek*, kooperátor w Jablonné, 10 zl. — p. *Wincenc Labler*, děkan w Berauně, 10 zl. — p. *Libor Klein*, podnikatel státní železné dráhy w Kolině, 50 zl. — p. *Josef Jungmann*, darem 2 zl. 15 kr. *Dohromady 156 zl. 15 kr., a w celosti od 1. Ledna do 31. Brezna 1844, 851 zl. 15 kr. na stříbra.*

Dále složili:

Od 1. Dubna do 30. Června 1844:

Pan *Antonín Ueík*, kaplan w Sobotce, 20 zl. — p. *František Pokorný*, studující w Českém Brodě, 5 zl. — p. *Antonín Böhm*, bohemluvec w Kr. Hradci, 5 zl. — p. *František Jaromír Nedbal*, kupcecký we Widni, 10 zl. — p. *Jan Rosler*, obchodník w Praze, 10 zl. — p. *Antonín Hájek*, učitel kreslení na hlavní škole w Liberci, 5 zl. — p. *Jan Nep. Prais*, representant městský w Liberci, 10 zl. — p. *Karel Meergans*, subst. magistrátní radda w Liberci, 5 zl. — p. *Aloys Wáclawík*, mlynář w Žehuni, 10 zl. — p. *Wáclav Tomek*, kaplan w Žitelicích, 10 zl. — p. *Josef Kučera*, duchovní správce w Mliksrbech, 10 zl. — p. *Wáclav Branžovský*, zámecký kaplan w Sehušicích, 10 zl. — p. *Jan Wambera*, kaplan w Chotušicích, 10 zl. — p. *Wojtěch Pacelt*, fabrikant w Čáslawi, 10 zl. — pani *Marie Anna Markreiterová* w Kolině, 10 zl. — p. *Karel Šalinger*, kancelářský w Lauňowicích, 10 zl. — p. *Kristian Bohuvěr Lužan-Pfuhl*, episowatel w Lipsku, 15 zl. — p. *František Čermák*, akademický malíř w Praze, 10 zl. — p. *Bedřich Kirschbaum*, cis. kr. zemský radda w Praze, 10 zl. — p. *Jan Kafka*, kaplan w Zásnukách, 5 zl. — p. *Ludvík Worel*, studující w Praze, 5 zl. — p. *Antonín Háek*, doktor lékařství w Praze, 10 zl. — p. *Josef Čermák*, biskupský wikář we Bělé, 10 zl. — p. *Antonín Král*, exposita w Suši u Chomutowa, 10 zl. — p. *František Meninger*, studující w Praze, 10 zl. — p. *Wáclav Černý*, kooperátor w Aupici, 10 zl. — p. *Ferdinand Kraml*, důchodenský pisar w Dobříši, 10 zl. — p. *František Heller*, děkan a konsistorní radda w Mezeříči, 5 zl. — p. *Jan Miroslav Pohleisch*, lékárník w Mezeříči, 5 zl. — p. *Josef Krikanva*, wrchni we Wrchlabi, 10 zl. — p. *Antonín Dlaak*, kněz cirkewni na sw. Hoře, 10 zl. — p. *Karel Faber*, měšťan w Bechyni, 20 zl. — p. *Ignác Lužnický*, měšťan Pražský, 10 zl. — p. *Petr Stnard*, farář w Kolině, 10 zl. — p. *Josef Tichý*, kaplan w starém Kolině 10 zl. — Slečna *Maximiliana Anna Šnyrchová*, w Kolině, 10 zl. — p. *Ignác Kunc*, kaplan w Polné, 10 zl. — p. *Matěj Havelka*, magistrátní radda w Nymburce 10 zl. — p. *Jan Perwolf*, cis. kr. poštovní w Plaňanech, 10 zl. p. *Wáclav Bran-*

deys, kaplan w Třebechowicích, 10 zl. — p. *Jan Hradecký*, mlynář w Břeštanec, 10 zl. — p. *František Cyril Kampellk*, doktor lékařství w Widni, 5 zl. — Dědicové p. *Wáclava Slunečko*, posluchače lékařství, 11 zl. 30 kr. — p. *Prokop Dvorský*, professor náboženství na nowoměstském gymnasiu w Praze, 10 zl. — p. *František Pštros mladší*, obchodník w Praze, 50 zl. — p. *Karel Seyfert*, kněz cirkwní w Německém Brodě, 5 zl. — p. *Tomáš Štocký*, měšťan w Blatné, 5 zl. — p. *Josef Baudiš*, kooperátor w Hlawicích, 10 zl. — p. *Crha Martinek*, bohomluwec w Brně, 10 zl. — Welebný *Wikariat Turnowský*, 30 zl. — p. *Ferdinand Grm*, kancelářský w Zlonicích, 10 zl. — p. *Karel Žirsa*, archiwář w Zlonicích, 10 zl. — *Knihowna studujících w Budějowicích*, 20 zl. — p. *František Kepler*, farář w Citolibi, 10 zl. — p. *Jaroslav Čermák*, studující ze Škworce, 10 zl. — p. *Josef Král*, kaplan w Wlňowsi, 10 zl. — p. *Wáclav Matý*, kancelářský na Klenowém, 10 zl. — p. *Josef Pekárek*, bohomluwec w Budějowicích, 5 zl. — p. *Wincenc Sexer*, bohomluwec w Budějowicích, 5 zl. — *Knihowna kláštera Teplského*, 20 zl. — p. *Albert Reył*, promisor w Teplé, 10 zl. — p. *Filip Klimeš*, bibliotekář w Teplé, 10 zl. — p. *Josef Šebor*, učitel hudby w Warsawě, 10 zl. — p. *Jan Palacký*, studující w Praze, 5 zl. — p. *Jan Neubauer*, conceptní praktikant u cis. kr. fiskálního úřadu w Praze, 5 zl. — p. *Jan Jindřich*, studující techniky w Praze, 10 zl. — paní *Karolína Jindřichová*, měšťanka w Praze, 10 zl. p. — p. *Jan Haering*, důchodenský pisář w Wodňanech, 5 zl. — p. *Josef Smetana*, cis. kr. prof. filosofie w Plzni, 10 zl. — p. *Matěj Zoch*, podstarší w Postoloprtech, 10 zl.

Dohromady 756 zl. 30 kr. na stříbre.

Oprava. W prvním swazku musejnika na rok 1844, na stránce 160. má státi, místo hlavní summy 2.780 zl. na stříbre, toliko 2.739 zl. na stříbre.

N á w ě š t í.

Jednatelství, čili spravování literárních záležitostí Sboru Musejního pro řeč a literaturu českou, přešlo tohoto 1844. r. na p. Jungmanna, prefekta akad. gymnasium a rytíře c. řádu Leop. (bytem v široké ulici, č. 749—2.

Ode Sboru woleni jsau za audy zborové pro řeč a literaturu českou a od Výboru Musejního potvrzení p. Jos. Frič. doktor práv a zemský advokát, a redaktor časopisu Mus. Jan Erazim Wocel.

Správu důchodů Matice české vede p. Jos. Frič, doktor práv a zemský advokát, (bytem ve Wodičkové ulici č. 706, v druhém poschodí), k němuž před pol. od 9. do 12. hod., po pol. od 2 do 6. hod., aby p. p. vlastencové ve všech případnostech, důchodů Mat. české se týkajících se obraceli, uctivě se žádají.

Matice česká nákladem svým roku 1843. mimo časop. musejní následující knihy vydala:

Malé Encyklopedie nauk díl II., obsahující Wácł. Wlad. Tomka *Děje země české*. S třemi mapkami.

Malé Encyklopedie nauk díl III. obsahující, Dr. Wácł. Staňka *Prostonárodní přírodopis*. S obrazy.

Nowočeské bibliothéky číslo III., obsahující Jana Miltona *ztracený ráj*. Přel. z angl. do česk. jazyka od Jos. Jungmanna.

Druhé vydání 1. a 2. swazku, časop. mus. na rok 1842.

Těž nákladem Matice *mappa Říše Rakauské* vydána jest.

W tisku se nachází, a nákladem Matice české *ještě roku 1844.* vydáno bude:

Duśesłowí, od K. Hyny, duchowního pastýře w Nyž-burce.

Základy filosofie od Ant. Marka, vikáře a děkana Libunského.

Botanika od Prof. Jana Swatopluka Presla. S obrazy.

Wybor literatury české. (Dilem tímto welkolepým a skwostným nemalá mezera w literatuře naší se vyplní.)

Mappa království českého.

Swazek 1. a 2. časopisu Mus. ročn. 1843. za příčinou rozmnožení audů matičných podruhé se tiskne.

Z přehledu tohoto patrně wysvitá, že působení Sboru Musejního pro řeč a lit. českau, hledícího k všestrannému vzdělávání literatury národní, v míře množení se peněžitých prostředků vždy větší a důležitější rozsáhlosti nabývá; zde však se i žádost snázná pronáší, aby p. p. Zakladatelové, jak u vybírání knih, tak zvláště v doplňování wkladůw swých co nejprísnejší pořádek zachovávali.

Mezi spisy roku 1843. vyššími uznán nebyl žádný za takový, aby *všem* we statutech (w 1. sw. Mus. čas. r. 1843. str. 157) wytčeným žádostem *úplně* byl dosti učinil.

W Praze dne 3. Čerwence 1844.

Od Sboru českého Museum pro řeč
a literaturu českau.

Nowé knihy české.

(Ceny we stříbre.)

1. Ponaučné listy pro polní hospodáře a řemeslníky w Čechách. Wydávány od cis. kr. wlast. hosp. spol. VII. ročn. sw. 7.

2. Naučení pro lid obecný o domácích jedech a kazijedech. Oddělení II. Seš. 3. Sepsal Dr. Karel Amerling. Nákladem uměleckého skladu Wácl. Merklasa. S černými řytinami za 20 kr., s malowanými za 26 kr.

3. Zábawy nedělní, čili: prstonárodní wučování w silozpytu. Od Dra. F. S. Kodyma. Část první. Sw. 3. a 4. po 10 kr.

4. Zeměpis, čili úplné popsání oboru zemského. Podlé francouského »Abrégé de géographie« p. Hadr. Balbiho. Díl II. Sw. 1, 2 a 3.

5. Poklad duše. Modlitební kniha pro katol. křesťany. Od Jos. Zimmermanna. W Praze 1844. W arcib. knihtisk.

6. Prstonárodní dějepis české země. Od J. B. Malého. W Pr. Tisk a sklad Jar. Pospíšila. Seš. 1. za 8 kr., seš. 2. za 12 kr.

7. Zábavné spisy Drahotina barona Villaniho. Sv. I. Lyra a meč. V Praze 1844. Tisk a sklad Jar. Pospíšila. Seš. za 30 kr.

8. Půwodní wlastenské powídky, powěsti a báchorky. Sepsal P. Jos. Ehrenberger. Sw. 1. a 2. W Praze 1844. Tisk a sklad Jar. Pospíšila. Seš. po 12 kr.

10. Kamzíkostřelci, aneb: Císař Maximilian na stráni Martinské. Zčeštil P. Fr. J. Dobicer. W Praze 1843. Tisk a nákl. W. Medaua. za 16 kr.

11. Kam to ten chlapec přiwedl! Od J. Jawornického. W Časlavi 1844. Nákladem W. Wašy. za 12 kr.

12. Černý Bedřich. Od Karolíny Pichlerové, přelož. od Al. Čepeláka. V Praze 1844. Tisk a sklad Jar. Pospíšila. Seš. za 12 kr.

13. Šňupka. Fraška od Raupacha. přel. od J. Pečírky. W Znojme nákladem J. Fourniera. Seš. za 12 kr.

14. Kratochvilník pro dospělou mládež. Od Fr. Boh. Tomsy. sw. 1. W Praze 1844. Tisk a nákl. W. Medaua. za 24 kr.

15. Popsání života a skutků Swatých a Swětíc Božích. Dle M. Sínzla, od Jos. M. Pohorelého. Tisk a náklad. Jana Host. Pospíšila. za 12 kr.

16. Základové maudrosti a opatrnosti, čili pravidlo vezdejšího života. Z knéh hlubokých mudrcův vybráno a nyní ze čtyř starých rukopisů českých po pilném porovnání z nowu wydáno, od Fr. S. Bezděky, kněze cirkewn. S předmluwau od Pawla Jos. Safarika. W Praze 1844. Nákl. Calvo'ského knihkupectví. Seš. za 20 kr.

17. Sbirka Powěstí moravských a slezských. Sebral M. Mikšíček. Sw. 3. W Brně 1844. Tiskem Fr. Gastla. za 16 kr.

18. Swatislav, smutnohra od Wáclawa Klicpery. — Swatislav, tragédie Bohémique, mise en français par A. Vigneron, avocat français. W Praze 1844. Tištěná u Tomáše Tábora. Seš. za 15 kr.

19. Růže Sionská, katolická modlitebni kniha pro vzdělané pani a panny. Z části dle Kerseka z části půwodně od Eugena K. Tupého, kněze Premonstr. W Praze. Cena newázané knihy 1 zl.

20. Ausfühliches, theoretisch-praktisches Lehrbuch der böhm. Sprache für Deutsche, Von Thom. Burian. Zweite, verbesserte Auflage. Druck und Verlag von J. H. Pospíšil. za 1 zl. 45 kr.

Nákladem E. J. Fourniera, kněhkupec w Znojmě, vyšly následující knihy:

21. Číslo 1. Bibliotéky vybraných románů, obsahující: Šwédowé w Praze. Román od Karolíny Pichlerové, přel. od J. Pečírky. 3 díly, za 1 zl. 12 kr.

22. Číslo 1. a 2. Bibliotéky poučných i zábavných spisů, a sice: Swěták z Krkonos. za 20 kr.

23. Wystěhowanci do Ameriky. Powídka od Nieritze, přelož. od Jos. Pečírky. za 20 kr.

Číslo třetí: Jan Poctiwa, kratochwilná powídka, dle anglického románu vzdělána, nachází se w tisku.

Číslo 1. Sbirky poučných i zábavných spisů pro řemeslníka a rolníka, kteréž obsahuje: Zlí následkové z pítí kořalky. za 8 kr.

Druhá knížka této sbirky bude obsahowati příběhy šťastného sedláka Pavla Klaudy; obsahem čísla 3. bude znamenitý spis: Wácl. Nowák, aneb: rolník jak by měl býti.

Ziwotopis swatého Prokopa. Od Josefa Zimmermanna, lokalisty w Stodůlkách. S obrázkem, jeskyni a kostel sw. Prokopa představujícím od K. Ebnera a F. Špatného. W Praze 1845. Tisk arcib. knih-tiskárny za 6 kr.

H u d b a.

Národní zpěw a ples slowanský. W Praze 1844. W Budči. Sw. 1. Wycházeti bude měsíčně jeden swazek po 5 písnic, w ceně 12 kr. Hlawni sklad je u J. Fišera w Karolině.

Redaktor: Jan Er. Wocel.

Bytem na Malé straně w Chotkowské ulici
u Karla IV w prvním poschodí.

Č A S O P I S
ČESKÉHO MUSEUM.

OSMNÁCTÝ ROČNÍK.

SWAZEK ČTWRTÝ.

W PRAZE,
NÁKLADEM ČESKÉHO MUSEUM.
1844.

Tiskem c. k. dvorní knihtiskárny synů Bohumila Házce.

I.

O Swarohowi, bohu pohanských Slowanůw.

(Čteno we shromážděni filologické sekci král. české společnosti nauk
dne 2. Listopadu 1843.)

Od Pavla Josefa Šafářika.

U Ditmara, biskupa Meziborského [1009, umř. 1018], čte se, podlé nejnovějšího Pertzowa vydání, mezi jiným o Slowanech někdy w sewerní Germanii přebýwawších, a jejich mrawích i zwycích, i toto místo:

»Est urbs quaedam in pago Riedirierun, Riedegost nomine . . . In eadem est nil nisi fanum de ligno artificiose compositum, quod pro basibus diversarum sustentatur cornibus bestiarum. Hujus parietes variae deorum dearumque imagines mirifice insculptae, ut cernentibus videtur, exterius ornant; interius autem dii stant manufacti, singulis nominibus insculptis, galeis atque loriceis terribiliter vestiti, quorum primus *Zuarasici* dicitur et prae ceteris a cunctis gentilibus honoratur et colitur.«¹⁾

We starším vydání kroniky Ditmara, od Wagnera, stojí *Luarasici* místo *Zuarasici*.²⁾

Nejnovější wydawatel Ditmara, Jan M. Lappenberg, archiwár swobodného města Hamburku, poznamenal k dotčenému místu a jménu toto: »Idem nomen occurrit in epistola a S. Brunone ad Heinricum II. imp. data. Poněwadž dotčené psaní sw. Bruna, pokudž nám wědomo, ještě posawad wydáno není, nýbrž jediné w rukopisu se chowá (nemýlímeli se w Kasselu), nemůžeme slova od slova zde ho položiti a se swědictwím Ditmara srownati:

1) *Thietmari Chronicon* L. VI. c. 17, in *Pertz Monum. German. histor.* tom. V. p. 812.

2) *Dithmari Chronicon* ed. *Wagner*, Norimbergae 1807, 4° st. 151,

než na ten čas přestáváme na hodnowěrném svědectví ctihodného a důkladného zpytatele Lappenberga, vědauce s jistotau, že jméno »Zuarasici« w dvojím starém pramenu stejně se čte.

Tímto tedy, vážnosti starého rukopisu letopisůw Ditmara, jenž autographon čili vlastnoruční býti se widí, a sauhlasností druhého svědectví, z listu sw. Bruna wyňatého, dostatečně pojištěným čtením wywracují se a w niweč rozplývají všichni posawadní wykladové tohoto jména. Wědomost jest, že wětší částka jak našich domácích, tak i cizích wykladačůw, s nemalým namáháním wtipu a umělym přejinačováním písmen, jméno to wykládala na *Swatowíta*; já pak sám před několika lety w Časopisu muzejním ³⁾ pokusil jsem se tlumočiti je na *Lwa-Ražice* čili *Lwa-Krale*, owšem mylně, jakž teď widím, zaweden jsa nepravým čtením *Luarasici*, od Wagnera za jisté wydáwaným. Pročež, jakož jindy, tak i teď: una manus nobis vulnus opemque ferat.

Neočekávané světlo na celé toto temné místo prostírají některé w nowě wydané památky staroruské slowesnosti, jmenowitě jistý výjimek ze staroslowanských rukopisůw u Wostokowa we wypsání rukopisůw Rumjancowského Museum, a jedno místo letopisůw Wolynských. Zdeť jejich svědectwí!

W rukopisu Rumjancowského Museum w Petrohradě pod č. 181 w 4°. na papíru, psaném léta 1523, nachází se mezi rozličnými spisy Sw. Otcůw, zvláště Jana Zlatoustého, i *půwodní ruská stat* (Aufsatz), t. řeč neznámého spisowatele o powěře, stat předůležitá a zasluhující, aby w obzwláštním spisu wyswětlena byla, w níž mimo mnohá jiná i tato slowa se čtau: »Iže suť christijane wěrujušče w Peruna, i w Chorsa, i w Mokoš, i w Sima, i w R'gla, i w Wily, ichže čislom tri dewjat sestrenic glagoljuť okannii newěglasi. To vse mnjať Bogy i Bogynjami. I tako

3) Viz pojednání: Podobizna Černoboha w Bamberku, w Časop. českého Museum, ročníku 1837. sw. I. str. 52.

pokladywajut im treby, i korowaj im lomjat, i kury im režut, i ognewi moljat sja, zowut jeho *Swarożicem*.« ⁴⁾ To jest: Jsaut křesťané věřící w Peruna, i w Chorsa, i w Mokoše, i w Sima, i w Regla i we Wily, jichž počtem třikrát dewět sestřenic prawí býti bezbožní ti nedoukové. Ty všecy mní býti bohy i bohyněmi. A tak jim pokládaj oběti, i koláč jim lámaj, i kohauty jim řeží, i ohni se modlí, zowauce jej Swarožicem.

Podobně w Letopisu předtím jmenowaném *Wolynském* (od Karamzina a jiných), nyní pak od Petrohradských wydawatelůw nazwaném *Ipatijewským* (dle kláštera, w němž se zachowal), nachází se pod l. 1114 welmi zajímavá mythologická wstawka, w níž mezi mnohým jiným, čehož tu pomůžeme, i toto se čte: »I byst po potopě i po rozdělení jazyk poča carstwowati perwoje Mestrom (rozuměj Menes čili Metraim) ot roda Chamowa, po nem Hermija (rozuměj Hermes), po nem Feosta (rozuměj Ifest, Hephaestus, latině Vulcanus), iže i *Swaroga* narekoša Egyptjane . . . Tojže Feosta zakon ustawi ženam za jedin muž posjagati i choditi gowějušči, a iže přeljubu dějušči kazniti powelěwaše, sego radi prozwaša i bog *Swarog* . . . i blažiša i Egyptjane. I po sem carstwowa syn jeho, imenem *Solnce*, jehože narijčut *Dažbog* . . . *Solnce* car' syn *Swarogow*, ježe jest *Dažbog* . . . nechotja otca svojego zakona rozsypati *Swaroža* i pr.« ⁵⁾ To jest: I stalo se po potopě a po rozdělení jazykůw, že začal panowati nejprwé Mestrom z rodu Chamowa, po něm Jeremija, po něm Feosta, jež i Swarohem jmenowali Egyptští . . . Týž Feost uložil zákon ženání, aby za jednoho muže se wdawali a čistotu zachowávali, a ty, jenž smilstwí páchali,

4) Opisanije Ruskich i Slowenskich rukopisej Rumjancowskago Muzeuma, sostawl. Alex. Wostokowym. Sankt-Peterburg 1842. 4°. str. 228. sl. 2.

5) Polnoje sobranije Ruskich Lětopisej, izd. archeograf. Kommissijeju. Tom. II. Ipatijewskaja Lětopis. Sankt-Peterburg 1843: 4°. str. 5.

trestati přikázal, pročej jej nazwali bohem Swarohem . . . a ctili Egyptští. Po něm panował syn jeho, jmenem Slunce, jehož nazývají Dažboh . . . Slunce cár syn Swarohůw, jenž jest Dažboh . . . nechtě otce swého zákona Swarohiho zrušiti atd.

Z těchto slow a svědectví dvojě věc jasně wysvitá: jedno, že jméno *Zuarasici* u Ditmara věrně zapsáno jest a čísti se má *Swarożic*; za druhé pak, že bůh Swaroh čili Swarożic (neboť toto jen zdrobnělá čili vlastně patronymická forma onoho jest) od původce poslední stati čili wstawky za rovného položen s Hephaestem, bohem ohně, od spisowatele pak první stati výslovně jmenován bohem ohně. Wydawatelé Letopisu Ipatijewského hádají sice w poznámenání pod textem při jměnu Feost na jakéhosi mně neznámého Fiopsa: než nebyl jim dozajista znám pramen, z něhož wstawka ta půwodně wážena a do ruského letopisu, s pauhým přejinačením některých jmen, wetkána. Pramen tento není žádný jiný, nežli byzantinský letopisec Jan Malalas. Což aby názorně ode všech spatřino býti mohlo, uvedeme zde některá místa, pokudž ku porownání se slowanskými potřeba jsau, w latinském překlade: »Mercurio in Aegyptum veniente, Aegyptiis regnavit Mesremus (w půwodním řeckém textu *Μεστρέμ*), ex Chani gente oriundus; cui fatis functo Aegyptii Mercurium suffecerunt regem . . . post hunc imperavit Vulcanus (w řec. *Ἡφαιστος*) . . . Hic Vulcanus (*Ἡφαιστος*) lege condita sanxit, ut feminae Aegyptiae unico contentae viro vitam caste agerent, adulterae autem deprensae uti poenas darent; gravanter hoc tulerunt Aegyptii, quod primam hanc continentiae legem accepissent . . . in deorum itaque numerum . . . relatus est. Post mortem Vulcani regnavit ad Aegyptum filius ejus Sol (*Ἡλιος*) . . . Sol vero, Vulcani filius . . . quo legem a patre latam praestaret inviolatam etc.⁶⁾ Zdeť všudy Hephaestos a Swaroh jeden a

6) *Auct. anon. Excerpta chronologica et Jo. Malalae Chronographia* Ed. Venet. p. 8—9.

týž bůh, jakož i Helios s Dažbohem za totožného se bere, a smísné jediné to jest, že původce wstawky již Egyptským slowanské jméno Swaroh připisuje. S Malalem nebude zbytečno srownati Georgia Mnicha Hamartola, jenž dle slowanského překladu (w rukopisu pergamenovém l. 1389 na l. 22) takto praví: »No i bogy Egyptěne prwěje Slnce i Lunu imenowaše, narekoša ubo Sl'nce Osirin, Lunu že Isin . . . i Ogñ ubo Ifesta, Dimitru že Zemlju . . . položiše.« Egypťi sami arci boha ohně nejmenowali Hephaestem, nýbrž Phthasem, podlé předůležitého svědectví Jamblich: »Qúatenus opifex mens perficit omnia summâ cum veritate et arte, vocant eum Aegyptiî Phthas, Graeci vero Ἡφαίστος, solam artem in eo considerantes« 7); ale letopisci Byzantští podstrkowali Egyptským své domácí Hephaestos týmž obyčejem a právem, kterýmž původce wstawky w letopisu Ipatijewském slowanské Swaroh a Dažbog (toto místo Osiris, Helios).

Tolik k vysvětlení temného posud a záhadného jména Zuarasici u Ditnara z pramenův domácích, slowanských, a k doličení toho, že boha Swaroha čili Swarožice vším právem a bez rozpaku do pantheonu staroslowanských mythologických bytností uvesti můžeme. Do dalšího vyšetřování powahy a vlastností tohoto boha, jakož i rozšířenosti a trvání pocty jeho u Slovanův i jiných příbuzných národův, na ten čas se zaumyslně nepauším, neboť by mne to daleko za meze dnešního aukolu mého wedlo, anož k rozluštění té úlohy zřetel na celau poctu *Slunci* a *Ohni* od starých Slovanův přinášenau, a na všecko, což s tím sawisi, obrácen býti musí. To jediné zde ještě připomenu, coby k auplnějšímu potvrzení a snad i wyjasnění samého jména poslaužití mohlo a w památkách jazyka našeho, pokudž mně známy jsau, bez pracného shledávání se vyskytá. Mám totiž za to, že slůwko *swor* (w rukopisu »zuor«, kdež *z* = *s*. obyčejem onoho věku), kterýmž se we známém rukopisném slo-

7) Jamblich. De myster. Aegypt. VIII. 8.

vníku biskupa Salomona: »Mater Verborum« w Museum českém, slovo Zodiacus glossuje ⁸⁾, se jmenem Swaroh z jednoho kořene pochází. Toto zajisté naše staročeské *swor* zní w sanskritu *swar*, a znamená nebe, w užším smyslu zwěrokruh (zodiacus). Podobně i naše starosłowanské *Swaroh* jistě sanskritskému *swarga* (coelum Indri, aether), jehož se též co *přijmí boha Slunce* užívá, jak co do původu a odvození rovné, tak i co do významu velmi příbuzné jest. ⁹⁾ Nabytím této jistoty otvírá se zpytatelí starosłowanských bájí nové prostranné pole k důmyslnému badání původu, starobylosti a sauwisností slowanských bájí s jinokmennými. — Zdaž i staročeské slůwko *stwor* (w rukopisu *ztuor*), kterýmž w dotčeném rukopisu Mater Verborum jméno egyptského boha Osiris (w rukopisu Osiros) se glossuje ¹⁰⁾, a litewské *Sotwaros*, t. bůh slunce čili slunce samo ¹¹⁾, co do původu a tvoření sem náleží, totiž zdaž jedno i druhé z kmene *swar*, *swor*, s přísuwkau *t* odvozeno jest (jako *stříbro* místo *srebro* atd.), twrditi nesmím a spíše, až do dalšího vyskumání a doličení, w pochybnost беру. Podlé smyslu a ponětí zajisté slova *Swor*, *Swar* (zodiacus), *Swaroh* (bůh ohně), *Swarga* (bůh slunce) a *Stwor* (Osiris), *Sotwaros* (bůh slunce, slunce) velmi dobře w jedno spojití se dají, neboť oheň, slunce, wzduch čili aether, nebe, zwěrokruh atd. w mythologii, jakž známo, příbuzné a sebe wzájemně za-

8) Viz Glossen de Mater Verborum we spisu: *Schafarik's und Palacky's Älteste Denkmäler der böhmischen Sprache* (Prag 1840. 4°) str. 226. sl. 2.

9) *Bepp Glossar. sanscr.* p. 198: *swar* coelum, *swarga* coelum Indri (aether).

10) Glossen der Mater Verborum, we spisu: *Schafarik's und Palacky's Älteste Denkmäler der böhmischen Sprache*, str. 226. sl. 1.

11) Jméno *Sotwaros* zachowało se we spisu *Petra Aliacenského* (kw. 1398), řídícím a posawád netištěným, o Manicheioh w Rusku a Litvě, z něhož výjimek u *Narbutta Dzieje narodu Litawskiego* (Wilno 1835. 8^a) D. I. str. 19,

stupující předměty jsou ¹²⁾: než na poli etymologie, před sebou střízlivého zpytatele, newšeco, což stejně nebo srovnale zní, proto samé, bez jiných názorných důvodů, hned za stejnorodé anebo příbuzné jméno býti může. Pročež zatím *swor* a *stwor* stůjte w mythologii naší co dvě rozdílná slova, a však wedlé sebe.

12) Egyptští mythologové představovali boha Phthasa jako tvůrce světa, jenž nad hvězdami bydlí a w podstatě své z aetherického ohně záleží, z něhož krůpěje po světě se rozplývají, jej obživují a zase do něho se wracejí. — Osiris, jakž vědomo, byl vlastně slunce, po zwěrokruhu se pohybující, pán a dárce časůw.

II.

W ý k l a d y

na pojednání p. N. Iwanišewa

pod názvem:

„I d e a o o s o b n o s t i.“

Od Dra. A. Strobacha.

(Dokončení.)

Přátelům osoby zabité příslušelo mimo právo k bez-
životí wrahovu i právo k jmění jeho, totiž k penězům,
w nichž hlavu osoby usmrčené pokládali (§. 2. ř. pr. z.).
Peníze tyto jmenowaly se *hlawau* aneb i *penězmi hlawními*. (§. 42. a 31. ř. pr. z. ²¹⁾) Hlavní peníze lišily se
walně od *peněz přihlawních*, od *dľuku* nebo *dobytku při-
hlawního*. (§. 17. Ond. z Dubé, §. 71. a 184. kn. Ros. pak
II. 11. Všehrda), čím se wrozumíwalo vše to, což usmr-
cenému při hlavě wzato bylo. O tom, že hlavní tyto
peníze pauhau náhradau ²²⁾ za škodu, bezživotím přítele

21) Od toho pocházel způsob mluwení *»slokiti hlavu«*, wiz také
pojednání p. Palackého w časopisu tomto od r. 1837 na str. 80.

22) Myslímt zde na náhradu, o níž se §. 1327. wš. zák. obč. pro-

wzatau, nebyly, nýbrž skutečnou pokutau, není tuším pochyby žádné, ač se wedlé §. 28. ř. pr. z. w spojení s §. 110. Ondřeje z Dubé škodami jmenowaly; neboť §. 1. a 2. ř. pr. z. a §. 10. Ondřeje z Dubé dowoluje každému příteli osoby zabitě poháněti z peněz hlawních bez rozdílu, zdaž usmrčením přítele swého w kterau škodu uběhl neb nic. Podle § 2. ř. pr. z. odhadowal půwod sám hlavu přítele swého, a jen tehdaž, když poháněl koho, kdož vyššího urození byl, činili to úředníci Pražští; pakli se ale nemohli o to shodnauti, rozhodowal o. tom král aneb hofmistr jeho. (§. 42. ř. pr. z.). Penězům hlawním poskytowal půhon žádaucího pojištění.

Půhon byl jednoho od druhého komorníkem nebo kmetem k saudu wedlé práwa připrawením ²³⁾ a záležel půwodně bez pochyby w skutečném hnání provinilce k saudu, od čehož se jemu pojmenowání dostalo, jakož latinskému slowu »actio« (žaloba) od »agere« hnáti. Lidé půwodně jen půhonem se připrawowali k saudu; za časů však Všehrdových počalo se již wedlé půhonu i obsílati, zvláště ke dni auternímu. Všehrd pokládá obsílání lidí k saudu zemskému za wěc nowau a má za to, že nikdo powinen není, na pauhé obeslání k saudu státi a pakliby předce stál, že k tomu zawázán není, aby odpowídal čili původu práv byl (II. 2. a I. 1.). We rozhorlení swém prawí w II. 13: »pakliby kto nucen byl mocí, aby bez půhonu odpowídal, tóby se zřetedlně proti práwu dalo, proti náležóm všem, proti obyčejóm a zwyklostem, a dáboby se bez příkladu.« Půhon dělil se hlawně od obeslání tím, že se austně komorníkem nebo kmetem zem-

náší takto: »Jestliže byl úraz na těle příčinou smrti, mají se nahraditi nejen wšecky autraty, nýbrž i vše to, což manželce pozůstalé a dětem zabitého tím ušlo.«

23) Tak vyměřuje Všehrd w III. 2. půhon. Musím však zde podotknauti, že slowa »od druhého« znameňají »jmenem druhého«, jakož Všehrd w předmluwě na str. XXVIII. prawí o řečnících »ty, kdož od lidí mluví.«

ským we jménu půwodowě konal; obelání ale dalo se i listem od úředníků menších, jmenem krále a pánů vydaným, a list ten nedodával se, jak se podobá, komorníkem ani kmetem zemským, leč kým jiným. (Wšehrd II. 2. a VIII. 21.). ²⁴⁾

Wedlé D. I. zřízení zemského od r. 1550. a D. IV. zřízení zemského od r. 1564. nesmělo se již z některých záležitostí právních poháněti, leč jen obslati a půhonné pře slyšely se w pondělí, we čtврtek a w sobotu, obelané ale w auterý.

Obnowené zřízení zemské od roku 1627. wyzdwišlo konečně (B. XVIII) všechen rozdíl mezi půhonem a obeláním, i nařídilo, aby se budaucně toliko obelálo.

Poháněl-li kdo někoho z peněz hlawních, nemohl pohnaný dědictwi swé, w němž půhonem zastížen byl, po půhoně platně prodati ani zapsati ani jinak zciziti. ²⁵⁾ Učinil-li to předce, měl půwod práwo, trhu tomu, zástawě nebo zápisu odpor klásti t. wkład ten za neplatný prohlásiti. Zachowal-li se půwod wedlé toho a zůstal-li proti pohnanému práv, ²⁶⁾ mohl na dědiny ty práwo wěsti. ²⁷⁾ Právní opatření toto dávalo tomu, kdož z peněz hlawních poháněl, jistotu w ten způsob, že pohnaný po půhoně

24) Tytulář Šebastyana Fauknara z Foukensteyna od roku 1589. jmenuje *půhony* (citationes) Ladungen, *obelání* však vocation oder Beschickung.

25) Půhon měl tudíž aučinek, podobný tomu, jež §. 33. pat. o dskách zemských od 22. dubna 1794. čisl. 171, sb. zák. saudn. a nařízení dworní od 29. srpna 1818. čisl. 1488. sb. zák. saudn. k. *spor-nosti*, w knihách weřejných zaznamenané, příkládá.

26) *Práv zůstati* — wysauditi opp. *krív zůstati* prosauditi, propřiti. Wšehrd III. 7. pak předm. na str. XXXI.

27) *Právo wěsti* běře se w pramenech na smysl prostranný a znamená vše to, což někdo wedlé předpisů práwních před se běře, aby se mu za sprawedliwé učinilo (Wšehrd III 24.); pak na smysl těsný, a⁴wyrozumiwá se tu wedením práwa exekuce, čili dobývání práwa. Slovo »*právo*« znamená zde *skutky*, k nimž někdo *moc má* a slovo »*wěsti*« tolik, co »*před se bráti*« jako w způsobech mluwení žiwnost, úřad wěsti.

jměním svým, z něhož se původu spravedlivému peněz hlavních dostati mělo, na ujmu věřitele svého vládnauti nemohl, i srovnávalo se opatření to zcela s povahou desk zemských jakožto knihy veřejné, an se půhon deskami zemskými zapisoval a každý, kdož sobě zboží nemovitě od pohnaného we dsky klásti dáti chtěl, z desk samých zwěděti mohl, jestli zboží to půhonem zastíženo neb nic. (Wšehrd II. 11.) Wšehrd praví o dotčeném aučinku půhonu, že se to od starodávna zachovávalo.

Slowům těmto nasvědčuje kn. Rosenberkova. Wedlé §§. 29., 43. a 44. konával se w případnosti, když ten, kdož pohnán býti měl, nesesedl na zboží swém, dvojí půhon, jeden w sídle a druhý na zboží jeho. Oba měli sice za aučel, pohnanému dáti zpráwu, kdyby k saudu státi měl (§. 46. a 29. kn. Ros.): předce však měl půhon, kterýž se konal na dědině, kdež pohnaný nesesedl, ještě zvláštní aučel, aby totiž dědinu takorčka pohnal čili do sporu pojal, aneb alespoň k dobývání práva příhodnau učinil; neboť byl půhon ten neplaten, jestliže na cizí dědině wykonán byl, protože *»cuzíe zboží nemož zwodu wěsti«* ²⁸⁾

Rozsah pojištění toho zakládal se na rozdílu, jestli půwod w půhoně aneb vlastně w autoku ²⁹⁾ (žádosti o půhon) k tituli a jměnu pohnaného postavil slova *»a kdež co mda«* aneb nic. Učinil-li to, mohl práwo své dobývati na všech dědinách pohnaného, když na saudě práv zůstal. Opominul-li toho, mohl se toliko wěsti na to, odkudž jeho pohnal aneb což w půhon postavil. Jiný způsob pojištění poskytovala práwa stará weřitelům, tudíž i

28) Zwod byl druhým článkem dobývání práwa (§. 28. ř. pr. z. §. 44. Ondř. z Dubé a IV. 14. Wšehrda.). Zwod tento lišil se od swodu, ač w listinách starších rovněž *zwod* psaného.

29) Půhon se dělil od útoku, jakož to ze slow Wšehrdových wyswítá: *»Útok, kterýž každý pónon předchází, jest, když kto na koho utkne, žádaje, aby byl pohnán. — A tentýž útok jest pónonem, ale tímto se dělí, že útok slowe, když se najprwé wpisuje a dokudž na pohnaného po kmetu nebo po komorníku newyjde; ale půhon slowe, když již komorník nebo kmet požene.«* (III. 3.)

tomu, kdož k penězům hlavním *sprawedliw* byl, opatřením tím, že dání, od dlužníka k dětem nebo přátelům jeho před pûhonem učiněné, za neplatné pokládala a věřitelům dowolowala, aby se na dědiny dané wedli, jestliže we *dskách* neleželo, že bylo právem odepřeno, že pohnaný na dědinách těch nic nemá. (§. 96—100 kn. Ros.)

Že pak právo k penězům hlavním *smlauwau* rozličných proměn docházelo, o tom netřeba široce pojednáwati.

Skutky, jimiž právo k penězům hlavním scházelo, byly tyto:

1. Když *powinný hlavu složil* čili peníze hlavní zaplatil, neboť učinil, což na něj náleželo, pročez minutím *powinnosti* zhynulo i právo. (§. 42. ř. pr. z.)

2. Když se zboží pohnaného původu w penězích hlavních odháдало. (ř. pr. z. §. 28. a 41.). ³⁰⁾

3. Když ten, kdož k penězům hlavním *sprawedliw* byl, je *powinnému* prominul, což i způsobem tím učiniti mohl, že vraha z peněz dotčených ani nepohnal (§. 1. ř. pr. z.)

Swrchu jsem se již o tom zmínil, že úřad při vraždě tolikéž dostati měl, což peníze hlavní obnášely. Změnlivá tato *summa* nastaupila na místo těch dwau set peněz, jež wedlé práwa Kunradowa každý vražedník k úřadu složití powinen byl. Peníze ty nazýwaly se na *prosto winami* aneb i *winami úřednicími*. (Ondř. z Dubé §. 110. a 108.). Za časů Wšehrdowych byly již *winy-z* užívání vyšly, neboť *prawí* o nich Wšehrd:

»Winy za starých (jakož se to po *dskách* a zvláště póhonných shledává) byly sú *weliké* k *úředníkóm* menším; neb ktož jest *koli* koho ze škod pohonil z malých

30) Wedlé práwa starého dobýwalo se právo způsobem dvojím, buď na dědinách aneb na osobě pohnaného. Dobýwalo-li se na dědinách a záleželo-li w dluhu, nedostával dobýwající nikdy peněz, nýbrž dědin pohnaného, kteréž se cenau swau dluhu dobýwanému *wyrownávaly*. Neměl-li ale dědin, dobýwalo se právo *wězením*, ku kterémuž cíli se *list zatýkací* aneb *zatýkač* na dlužníka vydával. §. 28. ř. pr. z. §. 58. a 59. Ondř. z Dubé a IV. 16. I. 2. III. 18. a IV. 14. Wšehrda.

nebo velikých, a ty na pohnaném obdržal, to jest původu pohnaný dáti musil, a k úřadu úředníkům menším tolikéž. Ale již takové winy všecky netbandliwostí úředníkůw sú minuly, a od žádného se neberú, kromě té, kdežby kto z otboje pohnán byl, jakož nahoře psáno jest, a té, kdež jeden druhému póhon propúštie z desk, od kteréhož osmdesáte grošów jedniem méně berú. A poněwadž se neberú již winy, zbytečno jest o winách psáti; aby se pak na ně táhnauti chtěli, darmo se potáhnú; poněwadž sú úředníci winy swé proti zemi, jako písaři Juxti proti panóm swým promlčeli.« (VII. 31.)

Úřadu dostávalo se, jakož šwrchu praweno, tolikéž, co straně, pročez dostával úřad při odhádání tolik dědin, co strana, a bral při panowání, dokud w skutečném brání záleželo a jalovým se ještě nejmenowalo, tolikéž, což sobě strana auroku wzala. (§. 51. Ondř. z Dubé a IV. 15. Wšehrd.)

Úřad bral winy při škodách, když bylo buď práwo stané aneb dowedeno a nemohl sám wěsti práwo, jestliže strana sama jeho newedla. W případnosti té měl winy podlé milosti k vůli swé bráti, jakož půhon swědčil, málo neb mnoho, ale vždy w půhonu nedowedeném (při práwě staném?) méně než w dowedeném (při práwě dokázaném a nálezem přísauzeném?), nikdy však dříwe, až se buď winný se stranau smluwil aneb až roky prošly. Chtěli-li úředníci winy swé bráti, když strana práwa newedla, měli na roky swé před zemany wolati, aby se každý o winy smluwil, jinakže na ty pošlí, kdož se nesmluwi. Když se to stalo, měli úředníci po druhých rocích teprw s výpisem win na každého zeměninu poslati, je dobrotiwě bráti a neposílati nikdy na jednoho obzwláště, nýbrž po každé na všecken kraj. (§. 110. a 108. Ondř. z Dubé).

β) O práwě, aby se přátelům pohlawi ženského život neodjal.

O práwě toímto swědčí §. 10. Ondř. z Dubé w spojení §. 38., 39., 40. a 75. ř. pr. z. a III. 7. Wšehrda. Wedle

wyměření těchto měly osoby pohlaví ženského skutečně právo, nad wrahem přátel svých se mstiti; kteréžto by právo jim nikterakž příslušet nemohlo, kdyby byla vražda, na příteli zpáchaná, do jejich práwa k životu přítelovu nesáhala.

Právo to bylo právem přirozeným, neboť se na pokrewenství zakládalo, kteréž porodem již počátek svůj bere.

Co do obsahu wztahovalo se právo to toliko k životu přátel, krví spřízněných, a z těch toliko k těm, kteří po meči přáteli byli. Semť náležel otec vlastní, bratr vlastní a polowlastní po otci, strýc, strýčenec a t. p., nikoli ale otec pastorní, matka, bratr newlastní aneb polowlastní po matce, pak ujec a t. p.; neboť nebyly osoby tyto buď ani krví spřáteleny, nýbrž jen sešwagřeny, aneb jen po přeslici spřízněny. (Ondř. z Dubé §. 10.)

Účinky právní, spojené s vraždau na příteli po meči zpáchanau, zprawowaly se okolnosti, jestli osoba ženská, o jejížto právo k pomstě běželo, byla již smlauwu manželskau učinila nebo nic, a w případnosti přední, zdáž smlauwy té ještě stáwalo, aneb zdali se již rozešla.

1. O práwě panny k pomstě na wrahu, kteráž se a) muže neodpowěděla.

Poháněla-li panna takowá z hlavy, měla práwa sirotčího užiti (§. 39. ř. pr. z.), kteréž w tom záleželo, že na místě osob, let sprawedliwých nemajících, přátelé jejich saud až do bitwy wésti mohli (§. 32., 33. a 39. ř. pr. z.), a když přišlo k bitvě, měl nezletilý státi před šranky, meč a štít drže, přítel jeho měl meč a štít ten z rukau nezletilého wztít, a se za něj s wrahem až do skonání bít. (§. 33. ř. pr. z.)

Zvláštní toto právo nezletilých zawíralo w sobě dvojí wýmínku z práwa obecného; předně, že nezletilci w rozepři o hlavu sobě poručníky (zástupce, plnomocníky) učiniti mohli, což osobám jiným powoleno nebylo (§. 32. ř. pr. z.), a potom, že před dojitím let sprawe-

dliwých poháněti mohli, což ale w jiných rozepřech průchodu nemělo.

Wšehrd uwádí za příčinu obau výmínek toto:

»W té při člověku let nemajícimu práwo dopůstie a moci dáwa: wrahów otce, bratra, strýce nebo jakéhožkoli přieteles swého (jako se w starých spisích o práwích českých nepotupných nalézá), aby takowých mordéřów mohl hned, let nečekaje, pohoniti, aby snad, let spravedliwých čekaje, nežby jich dočekał, prwěby neb on sám, nebo wraždlníci přieteles jeho a zloději s swěta sešli, a neuměli pro mladost sám nebo nemóžli mluwiti, móż zaň přietel jeho přirozený nebo dobrowolný nebo kdožkoli jiný mluwiti, při wěsti a dowěsti, a do šranków zaň k súdu i k bitwě, jestližeby na to přišlo, wstúpiti a wšeccko zaň učiniti, čehož on pro léta swá nedospělá učiniti nemóže, jakoby sám, kdyby léta přirozená měl, učiniti mohl.« (III. 7.) Zletilost osob ženských nezáwisela na určitém počtu let, leč na dosažení přirozené dospělosti; pročez pohlaví ženské let spravedliwých teprw tehdaž docházelo, »když se prsy pučie a nadýmají.« (Wšehrd V. 45.) Mimo to *dáwal* král z příčin hodných a spravedliwých a pro znamenitý užitek sirotků těmto *léta* a to buď *ustawičnā*, což se však zřídka přihaziwalo aneb jen *na čas*, aby sirotek díł statku swého we dsky klásti, nebo zápis nápadní a neboli jiného cožkoli k tomu podobného učiniti mohl. (Wšehrd V. 45. a 48.) Léta daná měla we wšech záwazcích tolikéž moci jako přirozená. (V. 46. Wšeh.)

Jest otázka, jestli mohla panna před dojitím let spravedliwých práwa sirotčího se odříci? Myslím, že mohla; neboť dowolowal to §. 32. ř. pr. z. sirotkům wůbec, tudíž i pannám nezletilým. S tím nepotýkají se nikoli slowa, w §. 39. ř. pr. z. položená: »ta *mā* užiwati práwa sirotčího«, neboť nezahrnují nic jiného w sebe, leč že panna práwo sirotčí mítí má a že jí nikdo w tom brániti nesmí. Panna, kteráž se muže neodřekla, požíwala práwa sirotčího až do prowdání bez rozdílu, jestli w tu chvíli

již let spravedlivých došla neb nic: neboť nebylo jí práva toho proto popřáno, že let neměla, nýbrž že pannau byla, kteráž se muže neodpověděla. Z toho však, že práva sirotčího užívala, nelze uzavírat, že jí právo to jen dotud příslušelo, pokud let spravedlivých neměla, poněvadž zákonodárství staročeské povolovalo druhdy i zletilým, aby práv užívali, kteráž původně jen sirotkům dána byla, což jmenovitě o přísaze, sirotčím právem nazvané, platilo (§. 123., 72., 129., 164., 165., 166., 167. a 168. kn. Ros.). Jinak měla se však věc ta za časů Wsehrdových, an právo sirotčí jenom osobám nezletilým a jen potud příslušelo, pokud nebyly způsobny, samy při swau wěsti.

b) Panna však w osmnácti letech anebo starší, kteráž se muže odřekla, měla, když se chtěla s wrahem swým bít, požíwati práwa téhož, jako wdowa. O právě tom pronáší se §. 40. ř. pr. z. takto:

»Pakliby wdowa koho sobě rovného w urození pohnala z hlavy mužowy neb kterého swého přítele: má tiem řadem proti pohnanému jiti, jakti muž. Pak když se s ním bude mieti bít, tehdy ten pohnaný má w dole wykopaném státi až po pás s mečem a se štítem welikým, a w tom dole obracet se jakž může, a brániti se jí. A ona má také býti s mečem a se štítem w šranciech w okružlých k tomu připrawených. A on z dolu, ani ona ze šraňkůw nemá wyníti, dokudžby jeden druhého nepřemohl. Pakliby z nich který vyšel, tenby swé práwo ztratil.«

Ze slow těchto wyswítá, že zákonodárství staročeské w bezohledné pravidelnosti předpisů swých pochwalu nehledalo, nýbrž že k powaze osob, o jichžto práwo běželo, náležité zření mělo. W případnosti, swrchu uwezené, snažilo se nerownost síly pohlaví mužského a ženského wyrownati tím, že osobě ženské bitwu w téže míře usnadňowalo, w níž ji mužskému stěžowalo. Swrchu zmíněný osmnáctý rok nebyl počátkem zletilosti, než spíše

rozhraním práv, kteráž pannám, muže se odřeklým, k bitvě příslušela. O právech panen, kteréž se před osmáctým rokem muže odřekly, jakož i o případnostech, v kterých se osoby ženské mužů odpovídaly, mlčí prameny naše.

2. *O právě ženy k pomstě nad wrahem přítele jejího.*

Když žena, majíc muže, koho z hlavy poháněla, tehda měl pohnaný newinu swau pokázati na kříži, přísahaje sám sedmý. (§. 38. ř. pr. z.) Přísaha konala se w kapli všech swatých (§. 85. kn. Ros. a §. 66. ř. pr. z.) na kříži před oltářem, odkudž posel wzorec přísahy: »na tom (totiž kříži) přísáhám atd.« (Wšehrd II. 23.) Z toho byli jen kmetové, kteří w saudu sedali, úředníci zemští nejvyšší a menší wyňati, ti nepřísáhali jako jiní na kříži klečíce, než stojíce a dwa prsty na prsa položíce brali to, nač přísahati měli, na swau kmetskau aneb úředničí přísahu. (Wšehrd II. 27.) Práva toho užíwali w starších časech jen kmetové zemští a poprawci, a však nikoli we všech případnostech, než jen w některých. (Kn. Ros. §. 142. a ř. pr. z. §. 79. a 80.) Opatové však a abatyše přísahaly za časů dřewnějších na čtení swaté. (Kn. Ros. §. 138.)

Když měl někdo *sám sedmý* (metseptimus) *se spraviti* (osprawedlniti, z nářku wywésti), přísahal sám napřed (odpřísehl se) a po něm wykonalo šest swědků přísahu, že jest newinen. (Kn. Ros. §. 71.) Takowito swědci nazýwali se *pomocníky*. (Kn. Ros. tamtéž). Wedlé §. 63. ř. pr. z. přísáhali toliko swědci, že přísaha pohnaného jest prawa a nekřiwa. Swědci tito sluli *očistníci* čili *očisty*, a přísaha jich *očistění přísahy*. (Ondřej z Dubé §. 36. a 30., pak Wšehrd II. 24.) Počet očistníků klesl později se šesti až na dwa (§. 25. Ondřej z Dubé a Wšehrd II. 25.), což zajisté na to ukazuje, že zákonodárství w časech pozdějších obywatele země české za hodnowěrnější pokládalo nežli w časech dřewnějších.

Rozdíl mezi přísahau pomocníků a očistníků záležel jen w slowech přísahy, neboť pomocníci přísáhali, že po-

hnaný *newinen*, očistníci však, že *prísaha* jeho *prawa* a *čista* jest, čímž postředně dosvědčovali, že *newinen* jest.

Jelikož měl ten, kohož žena z hlavy poháněla, jen přísahau *newinu swau* ukázati, neměla tudíž w případnosti této bitwa žádného místa, a žena, kteráž muže měla, neměla práwa, nad wrahem přítele svého bezžiwotím jeho se mstiti.

Pomsta její wztahowala se toliko k věčnému žaláři vražedníka, jestli on aneb pomocníci jeho přísahu zmátli (§. 23. ř. pr. z.). Příčina, pro kterouž žena *prowdaná* k bitvě připuštěna nebyla, zakládala se bez wší pochyby na tom, že ze smlauwy manželské muži swému ke konání powinností manželských zawázána byla a proto samowolně a bez porušení práv manželowých žiwotem swým wladnauti nemohla. Jest otázka, jestli mohla žena, když sice muže měla, ale žádných dědin wlastních nedržela, wraha přítele svého i z peněz hlawních poháněti, an práwa stará peníze hlawní škodami (§. 28. ř. pr. z. a §. 110. Ondřeje z Dubé) jmenují a wedlé §. 75. ř. pr. z. žena takowá ze škod peněžitých ani poháněti ani pohnána býti nemohla?

Myslím, že mohla, dílem, že peníze hlawní žádnu náhradau nebyly, nýbrž skutečnu pokutau, jakož jsem již swrchu ukázal, dílem ale i proto, že držení dědin s púhonem z peněz hlawních nikterakž nesauwiselo. Škody peněžité, o nichž w §. 75. řeč jest, wztahowaly se wedlé zdání mého jen ke škodám, na dědinách učiněným. Jakéby působení byl míwal rozvod manželů w manželčino práwo k pomstě, nelze na ten čas udati.

3. *O práwě wdowy k pomstě nad wrahem přítele jejího.*

O práwě tomto netřeba již jednati, an každý z četnářů může práwu tomuto wyrozuměti z toho, což o panně, kteráž se muže odpowěděla, swrchu powěděno bylo.

γ) *O práwě ženy, aby se žiwot manželu jejímu neodjal.*

Že práwa takového skutečně stáwalo, o tom swědčí

zřetelně §. 40. ř. pr. z., kterýž wdově dowoluje, aby z hlavy mužovy poháněla. Jelikož ale jí právo to příslušelo pauze proto, že zabítý mužem jejím byl, protož musí se právo dotčené za aučinek smlauwy manželské a tudíž za právo nabyté pokládati. Aby však rovné právo bylo i muži příslušelo, o tom nečiní prameny, ode mne užité, zmínky žádné, pročez mám za to, že bylo právem, pohlaví ženskému výhradně příslušícím. Příčina toho zakládala se snad na tom, že vražda, na muži zpáchaná, ženu výživy, již od muže dostávala, zbawovala a tím wezdejší jsaucnost manželky zhusta pro všecku budaucnost w nemalé nebezpečenství uwáděla.

Neměla ale manželka pauze práwa, úmrtí muže na wrahu jeho a rušiteli wezdejšího štěstí swého mstiti, nýbrž i moc, muži swému nawrátiti život, když jej vraždau, na někom zpáchanau, proti krewným přátelům usmrceného propadl.

Když byl muž z vraždy pohnán a bylo na něho právo stané dáno, mohli jej přátelé usmrceného, jakož již swrchu bylo praweno, jíti a zabiti, kdežkoli jej nalezli. Byl-li ale u oddané ženy swé (uxorem suam propriam et legitimam) nalezen a objala-li tato jej aneb přikryla-li jej rauchem swým, neměl od ní wzat býti ani které žalosti trpěti (§. 30. ř. pr. z.): Toto wyměření práwa starého, kteréž manželce příležitost poskytovalo, aby swau lásku k manželu swému aučinně osvědčila a swýma vlastnima rukama dar nejvyšší ceny pozemské — dar života — podała tomu, jemuz se slibem swatým zawázala, že wěrnau družkau jeho po wší pauti z Wesny po Moranu býti chce, jest zajisté stkwělým důkazem něžné mysli zákonodárství staročeského.

Právo k osobě obsahowalo dále w sobě

b) Práwo, aby nikdo tělo osoby ženské nezohawil.

Zohawení dalo se za časů dřewnějších nejobyčejněji:

a) wynětím očí (§. 181. kn. Ros.),

b) uřezáním jazyka (§. 181. kn. Ros.),

- c) utětím ruky, nohy, prstu aneb jiného audu (Wšehrd III. 25. pak §. 62. ř. pr. z.) a
- d) ohydným seknutím w twář (§. 62. ř. pr. z.)

O práwě tomto platí wše to, což swrchu o práwě k žiwotu pronešeno bylo, leč že ani pomsta přátel ani bitwa místa neměla, vyjímajíc z toho případnost, když osoba zohawena let sprawedliwých neměla, a některý přítel její poručníkem jejím byl, w kterémžto případě na něj náleželo, žalobu z ohawení poručence swého wěsti. (Wšehrd V. 38 a 36.) Mimo to newedla se w příčině této bitwa žádná, a půwod byl powinen, na přísaze swé a přísaze pohnaného se šesti swědky přestati (§. 63. ř. pr. z.). Jelikož se ale pohnaný z nároků těchto sám sedmý zprawowal, wyswítá z toho, že zákonodárstwí staré zohawení těla za přečinění pokládalo, kteréž hlavě, zpáchané od osoby, ješto se s půwodem bítí powinna nebyla, rowné bylo (§. 34. ř. pr. z.).

Zdá se, že se zohawením narčený za času dřewnějších očišťowal *železem*, neboť prawí kniha Rosenberkowa w §. 71., že přísaha šesti pomocníků byla za železo, že totiž přísaha tato na místo očisty železem (*judicium ferri*. Kunradowo práwo) nastaupila. O případnostech, kdy očista železem průchod měla, jsau práwníci staří na rozdilu. Wedlé latinského textu §. 53. ř. pr. z. přísahaly dříve obě strany, a teprw potom podnikal pohnaný aneb zástupník jeho očistu železem. Mínění to dochází potvrzení swého w obdobě očisty wodau, kteráž jen tehdaž místa měla, když swědci přísahu nezmátli. Nad to srovnává se s §. 71. kn. Ros. w tom, že dotčených šest pomocníků teprw po přísaze pohnaného přísáhalo. Poněwadž ale tito na místo železa nastaupili, musíwalo se také i železo teprw po přísaze pohnaného užíwati. Proti tomu přísáhal wedlé českého textu §. 53. pohnaný i hned na železu, swětle rozžženém, klada naň dwa *háky* (prsty) (§. 53. ř. pr. z.). W časech starších užíwalo se k tomu

radlice rozežžené (vomeres. Právo Kunradowo.)³¹⁾ Jest to zajisté památné, že rolnictví, nejoblíbenější zaměstnání starých Čechů, soudům českým netoliko prvního soudce (Přemysla), nýbrž i nástroje (radlici) k vedení pravdy dalo.

Železo bylo netoliko k větší očiště (ad majorem purgationem), nýbrž i pro strach ustanoweno, aby se zločinů tím méně páchalo (§. 53.ř. pr. z.). Z uwedeného vyplývá, že železo nebylo pauze průvodem newiny, nýbrž i skutečným trestem, dilem že spisowatel latinského textu ř. pr. z. je sám trestem (poenam) nazývá, dilem ale i proto, že od zločinů odstrašowati a tudíž účinku vznik dáti mělo, kterýž se obyčejně jen trestu příkládá. Mínění toto neodporuje nikterakž tomu, že se trest nikdy dříve na pohnaném nekonal, až wina jeho byla zauplna na jewo přiwedena; neboť užívání očíst (soudů božích) spo-lehalo na zásadě, od Všehrda zhusta opakowané: »že sprawedliwému bůh, štěstí i práwo pomáhá.« Wedlé zá-sady této necitil newinný bolestí, žhaučím železem win-nému způsobených, i byla očista železem newinnému to-liko průvodem newiny jeho, na winného však strašli-vým trestem za zločin, od něho zpáchaný.

Jediné w ohledu tomto náleželo o železu, jakožto práwním účinku zohawení těla ženského, zde jednati. Ostatní účinky práwní, z ohawení těla vyplývající, záležely w náhradě peněžité, již winný původu zaplatiti powinen byl. K úřadu musil tolikéž jmenem winy složit. Dokud ještě ruka společná w Čechách w užívání byla, platila se k úřadu ze zohawení, ochromení aneb poranění, w půtce způsobeného, pokuta *nedoperné* jmenowaná, o níž swrchu uwedené místo z nadaciho listu kostela Litoměřického zmínku činí.³²⁾ Wýslovného ustanowení nenalezl jsem o tom w pra-

31) Podlé pojednání p. Palackého w mus. časop. od roku 1837. str. 99. musil narčený jistau chvíli na rozpáleném železe postáti.

32) Wiz: Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache. Kri-tisch beleuchtet von Paul Joseph Šafařík und Franz Palacky. Prag 1840 na str. 202.

menech; neboť kn. Ros. nařizuje toliko, aby se všelijaké ohawy úřadu opovídaly (§. 212.). Totéž praví i Wšehrd (III. 25.). Wedlé wzorce žalob starých ze škod kladla se vždy summa peněz, w níž půwod škodu sobě učiněnou, pokládal, i hned do žaloby. (Wiz Ondřeje z Dubé §. 24. a Wšehrda II. 10., pak ř. pr. z. §. 56.) Za příčinou tau mám za to, že se to i při ohawách stávalo, a mnoho-li se tu náhrady původu dostalo, tolikéž skládal pohnaný i k úřadu jmenem winy.³³⁾

c) Právo, aby nikdo osobu ženskau neochromil.

O ochromení (mutilatio) jednají §§. 71., 180. a 212. kn. Ros., pak §. 62., 63. a 64. ř. pr. z. a III. 25. Wšehr.

Ochromením narčený očišťowal se půwodně též železem a později přísahau swau i šesti pomocníků aneb očištníků. Táhna se na to, což jsem již swrchu o ohawách pronesl, připomenu zde toliko, že pře o chromotu sauzena býti neměla až do roku, když se nedalo i hned poznati, jestli skutek, z něhož pohoněno, skutečně chromotu způsobil neb nic. Po roce byl půwod z nowu ohledán a nález wynešen (§. 64. ř. pr. z.)³⁴⁾

d) Právo, aby nikdo osobu ženskau neporanil.

Co do pojmenowání ran, poskytují práwa stará hojnost výrazů a dělí je:

a) wedlé powahy jich na rány 1) modré; 2) siné; 3) krvawé a 4) otworité (kn. Ros. §. 73., 171—174.);

33) Žeby byla osoba ženská, když zohawena byla, větší náhrady nežli osoba pohlaví mužského žádati mohla, o tom nečiní práwo staré zminky. Nynější zákon občanský zawírá w sobě důležité toto nařízení: »Jestli byla osoba, již uškozeno, zlým nakládáním zohyzděna, má obzvláště, jestli pohlaví ženského, k okolnosti té hleděno býti potud, pokudby to zdárnějšímu prospíwání jejímu waditi mohlo.«

34) Wyměření podobné zawírá w sobě §. 101. wš. zák. obč. o nemohútlosti powinnost manželskau konati:

»Nemůže-li býti udáno s jistotau, zdaž nemohútlost ta jest usta-wična aneb jen časna, jsau manželé powinni, ještě rok pospolu by-dleti, a trwala-li nemohútlost po ten čas, má manželstwu za neplatné prohlášeno býti.«

- b) wedlé skutků, jimiž způsobeny byly, na 1) *bodené* a 2) *sečené* (III. 25. Wšehrd);
 e) wedlé následků jich na 1) *chromé* a *nechromé*; pak 2) *smrtelné* a *bezsmrtelné* (§. 65. a 46. ř. pr. z.).

Jenom rozvržení ran na krvawé a nekrwawé (suché), chromé a nechromé, pak smrtelné a bezsmrtelné mělo wedlé práwa starého ceny praktické do sebe; neboť se utínala ruka tomu, kdož před králem nebo před plným saudem jiného (osobu ženskau) mečem nebo nožem *do krwe* ranil, a umřel-li raněný od rány té (smrtelné), měl ranící trpěti to, což swrchu psáno bylo o vražedlnících, kteří se před králem aneb před plným saudem vraždy dopustili (§. 46. ř. pr. z.). O ranách pak chromých platilo to, což swrchu o chromotě praweno bylo.

Z poranění, kteréž chromoty nezpůsobilo, wzešla na winného powinnost, náhradu za rány dané činiti. Řád pr. z. (§. 65.) udává, že pohnaný za každau ránu pět grošů náhrady dáti má. Wyměření však toto platilo o ranách menších; neboť vychází z latinského textu §. 68. ř. pr. z. na jawo, že náhrada za rány i 100 hřiwen přewyšowati mohla. Ostatní zřídla neobsahují w sobě wyměření podobného a zůstawují tedy původu, aby sám sobě škodu, z poranění pošlau, odhádal, čemuž i to nasvědčuje, že w případnosti té důkaz znalci weden nebýwal, nýbrž že původ sám přísáhal, co jej ran bolelo neb ran mu dáno. (§. 73. kn. Ros.). Tomu, což o náhradě swrchu položeno, nejsau nikoli slowa kn. Ros. w §. 171.: »práwo póvodu přisiéci, co jmá ran ot nieho, jenž bit, wiće práwa nenié,« na odporu; neboť slowo »práwo« musí se zde bráti na důkaz, a to nikoli na smysl ten, žeby se pohnaný byl z nářku toho důkazem newiny swé wywésti nemohl, nýbrž že po přísaze očisty ani bitwau, ani železém neb wodau, ani wrhnutím hřebů (metáním losů) užíwáno býti nemělo; načež i §. 65. pr. z. zjewně ukazuje, an pohnaného sice k přísaze připauští, nikoli ale k důkazu dalšimu, kterýžby se byl teprw po přísaze wedl.

Konečně musím připomenauti, že §. 75. ř. pr. z. dával paní provdané právo, z ran krvavých poháněti. Že ale paní provdané i z jiných ran, panny pak a wdowy taktéž z každého poranění poháněti mohly, o tom není, tuším, žádné pochyby.

e) O právě, aby se osobě ženské i bez úrazu na těle násilí žádné nedálo.

K násilí tomuto přísluší:

- a) zbití, pokud se zavražděním, zohavením, ochromením aneb poraněním spojeno nebylo;
- b) přebój a laupež, pak
- c) podávení.

O zbití vůbec nelze nic zvláštního říci; pročez zde jen připomenou, že původ sám škodu tím utrpenau odhadoval, a že pohnaný, zůstal-li křiv na saudě, powinen byl, netoliko náhradu dáti, nýbrž i winu k úřadu složiti. Zvláštní pak způsob bití bylo dání poličku před králem aneb před saudem plným. Právní účinky, tím původ beraucí, zprawowaly se stawem osob, které buď poliček daly aneb obdržely.

Dal-li kdo, urozením rowný aneb vyšší, osobě ženské poliček před králem aneb před plným saudem a byl-li s tím popaden, měla mu osoba uražená zase dáti dwa, w každé líce jeden a pěsti w nos. (§. 43. ř. pr. z.) Dal-li ale nižší, t. wладыka, ženské osobě stawu panského, měšťan aneb sedlák ženské osobě stawu šlechtického poliček, měla mu ruka uřata byti a měl zaručiti, že žádné pomsty hledati nebude. (§. 44. ř. pr. z.) Dal-li ale chlap ženské takové poliček a byl-li tu popaden, měl jí i shrđlem na milost odsauzen býti, aby z něho učinila, což se jí líbilo. (§. 45. ř. pr. z.)³⁵⁾ Dání poličku bylo přechíněním ná-

35) Nemohu zde nepřipomenauti, že §. 37. ř. pr. z. měšťana i sedláka za osoby stawu chlapského pokládá, §§. 44. a 45. ř. pr. z. je ale ze stawu toho vyjimají, prawíce, že měšťanům a sedlákům ruka uřata, chlap ale i s hrdlem na milost osoby uražené odsauzen býti má. Nad to wylučuje latinský text §. 44. a 45. jen měšťany z počtu

sobným, neboť neurážela se tím toliko osoba, již dán byl, nýbrž i vážnost, která u každého králi a saudu powinowal.

Co by byl přebój býval, jest na ten čas těžko udati. Kn. Ros. klade jej w §. 69. wedlé plenu, laupeže, zlodějství a posekání lesu, kterýmž přečiněním společné bylo to, že se z nich pohnaný přísahau swau a dwau pomocníků na místě vody ³⁶⁾ wywozowal.

chlapů, zahrnuje ale sedláky mezi chlapy. Odpor tento dá se snad tím vysvětliti, že se chlap za starodáwna na smysl prostranný t. na všechny ty, kdož swobodného zboží nemowitého nedrželi, a na smysl těsný t. na služebníky sprostnější bral. §. 37. ř. pr. z. běre chlapa na smysl prostranný, §. 45. ale na těsný, latinský pak text též na prostranný, s tím rozdílem, že měšťany z řádu chlapského vyjímá. Viz Geschichte v. Böhmen v. Franz Palacky 2. B. Seite 30.

36) Očista wodau mřwala jen tehdaž místa, když obě strany swědky wedly a tito přísahu swau řádně wykonali, i záležela w tom, že půwod do wody břisti měl a pohnaný za ním, tři kročeje vzdálí. A když půwod utonul w těch třech kročejích, tehdy měl se pohnaný wrátiti a toho, z čehož pohnán, newinen býti. Jestli půwod přebředl, tehdy měl pohnaný za ním břisti; a přebředl-li také, byl půwoda prázen; pakli utonul, ztratil život i to, oč pře šla. (§. 68. ř. pr. z.) Latinský text §. tohoto prawi, že woda již wyzdwižena. Et si omnes jurando processerint, quid ultra faciendum sit, hoc ignoro; quia prius citatus super aquam mittebatur, quod jam abolitum est, et quid juris sit pro eo, per barones nondum est inventum. Podobá se, že Wšehrd latinský tento text při spisowání dewatera kněh swých před rukama měl, neboť slova jeho: Co po té tak od obů provedené přísaze má býti, nalezl sem w knihách pro starost shnilých, kdež jeden, ode sta let o tom piše, takto jest powěděl: »Že za starých do wody sú brodili, anebo železo horiecie brali: ale to že jest minulo a zdwiženo. A coby w tom za práwo bylo, ještě není zemi a kmety nalezeno«, jsau z wětši části, jen překladem místa swrchu uwedeného, w něž jen připomenuti o železe, z §. 53. ř. pr. z. wzaté, wloženo jest. Za času dřewnějších bylo šlechticům, nikoli ale druhům powoleno, očistu wodau plnomocnikem podnikati, i konaly se při užíwání očisty této všeliké obřady cirkewní, o čemž se práwo Kunradowo pronáší takto: »Quando aliquis iudicium aque debet subire nullus eum in aquam dimittat nisi sacerdos et ejus cooperator. si deus iuuerit eum iudici det duos denarios et sacerdoti XIII. si nudaverit se et iudicium noluerit subire, soluat capellano VII denarios et uetule duos. Si aliquis nobilis vir et non druho super se habuerit narok, puer pro ipso sub-

W rukopise L. 2. čte se »z přeboje neb z wyboje«, w rukopisech ale M, N. 2. a B. 2. toliko »z wyboje.« Z růzností čtení wyswítá, že někteří přepisovači přeboj a wyboj již w druhé polowici XV. století za přečinění to-tožná měli. Myslím však, že to dvojce rozličné přečinění; neboť se pohnaný přeboje přísahau a wřdau, později přísahau dwau pomocníků (§. 69. kn. Ros.) očisťowal; z wyboje ale, ježž kn. Ros. wedlé škod, na sweřepicích ³⁷⁾

eat iudicium et si non fuerit adiutus soluat pro eo CC denarios.« Zminěný »druho« wyznamenává zde snad náprawníka aneb služebníka vyšší třídy, kterýž pánu swému služby dworánské konal a *druh* slul. K službám těmto prikazowali se šlechtici chudší, a práwo Kunradowo zdá se, že moc, wodu plnomocníkem podnikati, toliko šlechticům na nikom nezawislým propůjčowalo. Wiz Geschichte von Böhmen. Von Franz Palacky 2. B. p. 30. Na místo wody nastaupila později wedlé §§. 69. a 70. kn. Ros. přísaha dwau pomocníků a wrhání hřebů. P. Palacký prawi sice na str. 449. I. dílu Archivu českého, že význam slowa »hřeby« w průpowědi: »wrci hřebě (za wodu)« wyswětliti neumi, ano již we XV. století tomu nerozumíno. Že tomu w XV. století skutečně nerozuměli, swědčí nejzřetelněji rukopisowé B 2 a N 2, kteréž místo to wykládají takto: »ale jedné ten kuon wrci za wodu, na kterém běžal.« Myslím však, že se s prawdau neminu, jestli slowa dotčená wyložím na smysl tento: »*metati losy místo očisty wodaui*;« neboť mater verborum wykládá slowo »hřebi« takto: »*cleros grece sors hřebi*.« S tímto srownává se i řeč Michala Černigowského při wolení archijereje w r. 1229. w Nowgorodě pronešená: »položme tři hřebi, ať bůh rozsaudí, komu býti u nás archijerejem.« (Wiz p. Palackého pojednání w časopise tomta od roku 1842. na str. 27.). Nejisto jest však, jestli metání losů rozhodowalo, kteréž strany swědci k přísaze připuštění býti mají, aneb kterým swědkům po přísaze wíra dána býti má. Myslím, že rozhodowaly o přednější, neboť prawi kn. Ros. w §. 144.: »Pakli proti tej žalobě odpověď taká, že dié »ten koň, neb cožkoliwěk, jehož sě Mikeš z Unhošče u mne jal, ten sě je rodil na mém hnoji i žiw i mrtew, na to jmám prawějšě ludi: »tehda práwo o to hřebi, čím sě swědkům práwo dostane, ale woda neslušíc.« Že práwo zde přísahu wyznamenává, není těžko prowěsti.

37) Sweřepice jest kůň na kobyłém poli (pod širým nebem) chowaný, opp. orné klisny. Wiz p. Palackého Archiv český I. str. 460. a »mater verborum« equaricia suerepice.

učiněných, wedlé hlavy, přihlawního dobytka, chromoty a ohně klade, zprawował se nařknutý přísahau swau a železem, později přísahau šesti pomocníků (§. 71. kn. Ros.), i nepodobá se to prawdě, aby bylo totěž přečinění co do wývodu z nářku rozličných účinků právních do sebe mělo. Ba i latinské pojmenowání obau těchto křiwd jest rozdílné. Wýboj sluje w §. 52. ř. pr. z. *excussio*, tak též i w mater verborum. *Wýbojník* pak *excussor* (wiz mater verborum a glossae psalterii secundi w p. Hankowě Sbírcce slowníků na str. 7. a 240.). Proti tomu nazývá slowník Rozkochaného »*przebytye — praedatio*;« Glossae psalterii primi »*ku prsieboyiu — ad praedam, prsieboynictwa — rapinae*« (Wiz p. Hankowu Sbírkku slowníků na str. 85. 210. a 218.)³⁸⁾.

Záleželtě wýboj, jejž ř. pr. z. (§. 52.) násilím nočním a Wšehrd (III. 27.) wýbojem, wybitím nočním jmenuje, w násilném dobytí se do domu, wypáčení dwěří, wybití zámků a pobrání wěcí. (Ř. pr. z. §. 52. a Wšehrd III. 27., pak práwo Kunradowo: qui spoliatus est per wiboy.) Žeby se při tom bylo i osobám násili dalo, o tom nečiní prameny zminky. Přeboj byl proti tomu druh laupeže, neboť jej glossa právě tak, jak mater verborum, laupež »*rapina*« nazývá. Wedlé ř. pr. z. §. 95. sluje laupež »*spolium*.« Wýboj dělil se od přeboje tím, že se k pobrání wěcí s násilným odstraňowáním překážek wěcných (dwěří, zámků a. t. p.) wztahował; přeboj však wždy s přemáháním osob, zamyšlenému pobrání wěcí se na odpor stawících, spojen byl.³⁹⁾ Čím se ale přeboj od laupeže lišil, nejsem s to, na ten čas udati.

38) Různého mínění zdá se p. překladatel kn. Ros. w dílu: Najdawniejsze pomniki prawodawstwa slowiańskiego, wydal Andrzej Kucharski, Warszawa 1838 — býti, an překládá *přeboj* i *wýboj* tímž slowem »*excussio*« str. 295. a 296.

39) Tomu nasvědčuje i báseň »Desatero kázanie Bozie« z počátku 14. století: jenž (kaplan) zpowědaw přebojníka, mnohých lidí násilníka,

Přeboj i laupež zawíraly w sobě dwójí bezpráwný žiwel, totiž přečinění *proti osobě* a *proti jmění*, a jen w ohledu předním náleží zde o nich mluwiti.

K wypátrání toho, zdaliž zákonodárství české při ukládání trestu na tyto dvě křiwdy i k přečinění proti osobě zvláštní zření mělo, mohloby srownání práwních účinků z laupeže a přeboje s účinky krádeže nejbezpečněji wěsti, an laupež a přeboj se pauze tím od krádeže lišily, že laupežné pobrání wěcí cizích wždy s násilím, osobě učiněným, spojeno bylo. Látky však k tomu potřebné schází z wětší části zřídílům našim, an tresty, práwem Kunradowým na krádež položené, nedají se s práwními účinky laupeže, w ř. pr. z. wypsánými, pro vzdálenost časů, w nichž oboje w užíwání byly, příhodně porownati. Jakýsi základ poskytuje nám kn. Ros., a řád. pr. z., §. 175. kn. Ros. prawí, že lowení w cizím jest zlodějstwím. Lowil-li kdo ryby w cizím, měl škodující práwo, žádati náhradu za škodu, tím wzatau. (§. 56. řád. pr. z.) Mimo to w případnosti té wdáwání stran místa mělo, když pohnaný po provedení žaloby za ohledání žádal. Na požádání to dal sudí jemu komorníka a půwodu druhého, aby spolu jeli a ohledali, kdy a na které dědině se škoda ta stala. (§. 55. ř. pr. z.) Když se tam w čas určitý shledali, prawil půwod, že pohnaného úředníkům Pražským we třech stech peněžích dáwá, na to měl pohnaný říci, že půwoda w šesti stech peněžích dáwá; načež

wece: Chceš sě hřiechów káti?

Chut dobrú kúpi prodati.

Což jsi ukradl z twé mladosti,

Zhawuji tě té wsě zlosti.

Starobyl. Sklád. I str. 91.

Pak báseň o přebojnících:

Posluchajte přebojnici,

Wšichni boží protiwníci;

Ješto cizieho žádáte,

Tiem Boha welmi hněwáte.

Starobyl. Sklád. II 145.

původ řekl, že pohnaného w dewíti stech peněžích dáwa, na cò pohnaný odpowěděl, že půwoda na ohřeb dáwa, a půwod takéž prawil, že pohnaného na ohřeb dáwa. (§. 58. ř. pr. z.)⁴⁰⁾ Wdání w ohřeb to je, wykládá §. 261. kn. Ros. »což na něm a pod ním málo nebo wele, nebo mnoho nebo málo, to jide wše na úřad.« Podlé práwa starého musil wdání k úřadu zaprawiti ten, kdož propřel, protože na něm ostalo wdávání. Podlé práwa nowého zaprawowala každá strana hned wdání swé a poháněla druhau, když práwa na saudě zůstala, ze škody, bezpráwním wdáním wzaté (§. 276. kn. Ros.) Jelikož to, což strana křiwá k úřadu platila, bylo skutečnau pokutau, protož vyplýwá z uwedeného, že wdávání cò do podstaty swé práwnické bylo ustanowením trestu, od stran samých předsewzatým. Ztratil-li pohnaný w případnosti, o níž zde řeč, rozepři, bylo to, což sám k úřadu jmenem wdávání již složil a což původu jakež náhradu za škodu, bezpráwním wdáváním jemu učiněnou, dáti musil, pokutau, na krádež uloženu. Zůstal-li ale půwod křiw, bylo wdávání na něj trestem za křiwé nařknutí pohnaného čili pokutau na obuzstwí (calumnia).

Práwní účinky krádeže záležely tedy:

- 1) w náhradě za škodu krádeží okradenému způsobenu (§. 55. a 56. ř. pr. z.);
- 2) w peněžích, jež zlodej jmenem winy k úřadu skládal (§. 110. Ondřej z Dubé), a
- 3) w summě peněz, kterauž zloděj jakožto swé wdávání k úřadu skládal, pak w summě, kterauž odpůrci jakož náhradu za wdávání, od něho zaprawené, dáwal, a konečně w summě peněz, kteráž náhradě za bezpráwné wdávání rowna byla a kterauž též jmenem winy k úřadu platil.

40) P. Palacký odwozuje slovo »ohřeb« od slova »hrab,« brání, laupení, hrabivý = laupežný. Podlé kořene záležel ohřeb w oblaupení, pobrání wšeho statku. Wiz časopis musejní od r. 1835. na str. 400. a 401.

Laupež, při níž wdávání stran k úřadu průchodu nemělo, dávala toliko účinkům, pod čís. 1. a 2. položeným, původ. (Ř. pr. z. §. 100. a Ondřej z Dubé. §. 110.) Z uvedeného wysvitá, že zákonodárství staročeské k přecházení proti osobě, w přeboji a laupeži s přecházením proti jmění spojenému, žádného zvláštního zření nemělo, a že tedy sobě ještě osoby tak wysoce newážilo, jakož se to na ten čas děje.

Přísnost důkazu, jímž pohnaný newinu swau ukázati powinen byl, zprawowala se wedlé zdání mého welikosti křiwdy, z níž se winil. Důwod na to jest toto poslaupenství důkazů:

- 1) z krádeže psa zprawowal se pohnaný toliko tím, že to na swau wíru a duši bral (§. 176. kn. Ros.);
- 2) z přijetí věcí, komu wzatých, právem sirotčím čili přísahau swau bez pomocníků (§. 167. kn. Ros.);
- 3) z zlodějství wodau aneb přísahau swau a dwau pomocníků (§. 156. kn. Ros.);
- 4) z ohně (žhářství) železem aneb přísahau swau a šesti pomocníků (§. 162. kn. Ros.); a
- 5) z hlavy sedáním s meči (kn. Ros. 184).

Příčina toho zakládala se na tom, že ten, kdož se zločinu těžšího dočinil, nebezpečnějším byl toho, kdož jen málo zawinil, a že z toho pro půwoda i bezpečnost obecna u větši škoda pošla, když weliký zločinec zaslaupilému trestu ušel, nežli ten, kdož se jen nepatrné křiwdy dopustil. Aby se pak toto nestáwalo, wzkládal se na ty, kdož pro těžší přestaupení w podezření byli, přísnější důkaz nežli na ty, kteří se jen z malé křiwdy poháněli.

Obrátíme-li k tomu zření swé, že se laupež a přebój w §. 69. kn. Ros. co do průwodu newiny wedlé plenu (plenjenje vastatio, vocabularium Rozkochany), zlodějství a lesu posečení klade, a že se při ohni, wyboji, swěrepících přísnější důkaz newiny nežli při přeboji a laupeži žádal, přijdeme k tomuže výsledku, že sobě staré zákonodárství osoby málo wážilo, a mnohé přecházení proti pauhému

jmění za těžší křivdy nežli uražení osoby lidské pokládalo.

Násilí, ješto powahau swau výhradně jen na osobách pohláwi ženského zpácháno býti mohlo, za to ale ženskost tak těžce uráželo, že se s hlawau, na osobě ženské zpáchanau, na rownau wáhu kladlo, jest *poddweni* (násilné zlehání) čili *násilí* (oppressio).

Podáwení to bylo *poddwením dívky* čili *odjetím dżwojstwa* (devirginitas), *poddwením ženy* čili *hanbau ženskau* (t. w smyslu těsném) aneb *podáwením wdowy*. (Kn. Ros. §. 74., 182. a 183. pak Ondř. z Dubé § 10.)

Když se násilí dalo osobě ženské, měla na sausedy upěti.⁴¹⁾ Jestli se nemohla žádného dowolati, měla i hned ten den nebo tu noc, když se jí násilí dalo, pláčíc to opowěditi dvěma sausedům okolo domu toho, kdež se jí násilí stalo. Pakli ale bylo to w lese nebo na poli, a nemohla se nikoho dowolati, měla w nejbližší wsi nebo městě od toho lesu úp učiniti a násilí swé úředníkům opowědět. (§. 88. ř. pr. z.) Opowěd pak před úředníky dala se takto: »Když opowiedá která z podáwení, práwo jie opowěditi jmajíc krwawý šlojěr nebo rúchu na swej hlavě, a úplet jeden rozpletši i rozmetawši prameny i řici: opowiedaju, že jsem podáwena.« (§. 228. kn. Ros.)

Wyměření to zajisté na to ukazuje, že opowěd, takto wykonaná, zločin zpáchaný úředníkům tak žiwě na mysl uwěsti měla, jakoby se byl před vlastnima jejich očima zpáchal, a opowěd takowá měla snad k tomu wěsti, aby měli úředníci s ní, co do ženskosti nanejvýš uraženau, slitowání a aučinně se zasadili o to, aby se jí za sprawedliwé stalo. Památné jest to, že jen osoby ženské powinny byly, samy hanbu swau úřadu opowídati, a w případnosti té nikoho na místě swém poslati nemohly. Opa-

41) Půwodně byli snad sausedé powinni na takowýto up ku pomoci přispěti, až pak právem Kunradovým od toho byli oswobozeni: »Item ad clamorem communem qui nestoyte (nastoyte?) vulgariter nominatur nullus currere teneatur nisi de propria voluntate.«

tření to bylo snad učiněno proto, aby se opověď jejich s účelem dříve řečeným neminula.

Podávení bylo křivdau násobnau a nezawíralo w sobě pauze sáhání w práwo k osobě, z kteréhož nikdo samowolně w tělo osoby ženské působiti neměl, nýbrž i w práwo k swobodě osobní, an byla podáwením osoba ženská bezdečně připrawena k skutku, kterýž, ačkoli osobní její wolnost mocí otcowskau walně obmezena byla, alespoň proti vůli její před se jíti neměl. Nad to trpěla i čest osoby podáwené, čemuž z toho wrozuměti lze, že se podáwení i *hanbau ženskau* nazýwalo. (§. 225. kn. Ros.) Aby se však odjeti děwojstwa co do účinků práwních bylo od podáwení ženy aneb wdowy lišilo, nepřichází nikdež na jawo. Předěšla-li *odpowěd*, pokud dowolena byla, podáwení, nemohlo toto trestáno býti, neboť se i w žalobách z podáwení kladla slova *»na mierné cestě.«* (§. 18. Ondř. z Dub.)

Strany, kteréž sobě odpowěděly, wedly s sebau wálku. Jelikož se podáwení, we wálečných běžích zpáchané, nestrestalo, musíme za to miti, že se podáwení osob ženských za příhodný a tedy i sprawedliwý prostředek wálečný u Čechů starých pokládalo. ⁴²⁾

Co do účinků práwních užíwalo se na potrestání násilníků a jiným na wýstrahu w časech dřewnějších železa. (§. 71., 74. a 182. kn. Ros.) W časech však pozdějších pohánělo se z toho jako z hlavy (§. 88. ř. pr. z.), a w případnosti té běželo násilníku o hlavu i o jmění t. o ty peníze, w nichž osoba podáwená hanbu swau kladla. Nad to musil winník tolikéž k úřadu jmenem winy složiti. (§. 88., 26., 27. a 2. ř. pr. z. pak 110. Ondřej z Dubé). Z přisnosti této lze sauditi, že časy pozdější sobě násilí, ženským činěné, u wětší nenáwist wzaly nežli doby dřewnější.

42) Toto však platilo jen o zástích; we wálkách, od wší země wedených, neužíwalo se prostředku toho; neboť nařizuje nejstarší české zřízení wojenské od r. 1413. o podáwení toto: »Jestližebý násilí které panně neb panie učinil kdokoli a uswědčen byl, takowý bude hrdla zbawen bez milosti.« Čas. mus. od roku 1828. na str. 32.

Podobá se, že se pře o hlavu ode pře o podávení tím lišila, že ženská, z podávení pohanějíci, potřebí neměla, s násilníkem svým bitvu vésti, nýbrž že mu i hned hlavu vlastní rukou svou utínala, jakž se přísahau svou a šesti pomocníků z nářku newywedl. (§. 11. Ondř. z Dubé).

Zákonodárství české stawělo se tomuto zneuctění důstojenství ženského i v časech pozdějších na odpor, neboť neměl wedle článků, zřízení zemského se týkajících, králi Wáclawu od pánů českých poddaných a od něho 30. kwětna 1395. potvrzených, nikdo pannám, ženám ani wdowám násilí činiti, a dopustil-li se kdo toho, mělo to na něm mstěno býti. ⁴³⁾

Jakau pokutu msta tato w sobě zawírala, neudávají ani článkové dotčení ani knihy Všehrdowy.

Ze všeho ale wyswítá, že zákonodárství staročeské podávení osoby ženské za křiwdu, vraždě rovnau, pokládalo, a že osobu pohlaví ženského, jejíž důstojenství podávením uraženo bylo, za osobu mrtwau drželo.

Práva k osobě, swrchu uwedená, příslušela s malau proměnou i pohlaví mužskému, a jen tehdaž, když pöwinné zření k právům osob jiných to newyhnutelně žádalo, ujímalo zákonodárství české osobám pohlaví ženského právo to neb ono a nahražowalo štědře ujmu tu právy, pohlaví ženskému výhradně propůjčenými, ježto se buď spowahau pohlaví toho lépe shodowala aneb důstojenství jeho walně powyšowala. Téměř úplná rovnost právního působistě pohlaví ženského a okresu práv pohlaví mužského jest dostatečným průwodem lidskosti starého zákonodárství českého.

Pojednaw o práwech pohlaví ženského k osobě, měl bych nyní k ohledání mínění p. Iwanisewa o předmětu tomto, pokudž se od swrchu položeného dělí, přistaupiti; úplné však mlčení p. spis. toho o práwě pohlaví ženského k osobě činí mne powinnosti této prázdna.

43) P. Palackého Archiv český I. 57.

III.

Český jazyk

we wojsenské akademii w Nowém Městě za Widni.

Od T. Buriana.

Ú w o d.

Mnohý z našich slyšel a četl již, že se chowanci wojsenské akademie w Nowém Městě za Widni českému jazyku vyučují, nebudeť tedy od místa, nějakou obšírnější zprávu o počátku, běhu a osudu tohoto vyučování etěnému obecnostu našemu podati. Dříve však, než k samé věci přistoupím, widí se mi prospěšné něco málo w stručnosti o ústavu samém powěditi.

Po skončení osmileté těžké wálky, již sobě císaře Karla VI. slavná dcera Maria Teresia wšecky země teprw wybojowati musela, zamýšlela dobrotiwá císařowna, jak tomu jen trochu její jmění dowolí, swému udatnému wojsku, jehož srdnatostí a krwí na trůnu se upewnila, něčím se odměniti, čehož by wšickni jeho audowé audastni býti mohli, a čím by mu též trwanliwau památku a spolu weřejné díky vzdala. Uwážiwši při sobě, jak těžko jest nemohowitému ženatému důstojníku swým dětem stawu přiměřené wychowání dáti, a jaká škoda z toho pochází, že mnohá wůpná hlawa mezi nimi pauze z nedostatku přiměřeného vzdělání vlasti takowých služeb wykonati nemůže, jakých by dle swého nadání byla očekawati dala, pak jakého by to prospěchu samému wojsku podawalo, dostawajíc takowých důstojníků, kteří by již od autlého wěku nejen obyčejné službě, alebrž i we wšech wyšších, stawu tomu potřebných wědách wycwičeni byli, uzavřela we swé laskawosti, z těchto důležitých při-

čin 28. listop. l. 1751. we swém dědičném hradě w Nowém Městě za Wídní *wojenskau akademii* pro dvě stě mladíků založiti. Ke zřízení náležitých příprav pro tu akademii odewzdala císařowna hned onen hrad polnímu maršálowi hraběti Daunowi, který od ní za prwního nadříditele toho ústawu jmenován byl. Oním rozhodnutím bylo ustanoweno 200 míst we vojenské akademii na státní útraty, z nichž 100 míst určeno mladíkům, jichž otcowé zaslaužili wojenští důstojníci bez mohowitosti neb bez příležitosti k dobrému wychování swých dětí jsau; druhé 100 určeno synkům panstwa neb rytířstwa z dědičných zemí, jichž otcowé nemohowiti jsau, aneb po 20 let ciwilskau neb kamerální službu wěrně a dobře zastávali. W obau pádech měli vždy nejchudší přednost. 11. listop. l. 1752. nalezalo se již w akademii 200 chowanců 14ti i wiceletých, kteří na dvě setniny podlé swého již dříve nabytého wědeckého wzdělání rozdělení byli, a učení tohoto dne započato.

Dobrotiwá císařowna založila spolu při zřízení Nowoměstské akademie též přípravowací pro ni školu pode jménem: Pflanzschule we Wídní, w nynějším stawení inžinýrské akademie, aby se takto rodičům hned prwnější wychování synků usnadnilo, a tito, pokud ještě jich stáří autlé, srdce dobré a mysl ohebná jest, aby se k wystawenému účelu akademie náležitě připravowali a mravně wychowávali. W této škole založila císařowna toliko 100 míst na státní útraty pro synky zaslaužilých wojenských důstojníků, při kterých se u wstupování týž ohled bral, jako při oněch do akademie, jen že nesměli býti starší 10ti do 13ti let. Tato škola počawši swá učení 1. listop. l. 1752., stála též pod nadříditelstwím polního maršála hraběte Dauna. Když pak císařowna widěla, že 100 míst w přípravowací škole málo jest w ohledu oněch dwau set w Nowoměstské akademii, uwážiwi spolu, žeby též mnozí mladíkové stawu panského a rytířského aučastní takového učení a wychowávání býti chtěli a mohli: tedy

wyzwała stawy všech swých dědičných zemí, aby každoročním složením jisté summy peněz podíl na škole a později též na vojenské akademii na sebe přijali, a tím školu i její učení zesílili a zvelebili, nabyvše sobě spolu práva nawrhování mladíků do toho ústavu. Po mnohém o to jednání a rokování uwolili se konečně stawové k tomu l. 1754., ustanowivše následující počet míst ročně zaprawowati.

Čeští	36	Honorakauští . . .	6
Morawští	12	Štyrští	12
Slezští	6	Korytanští	6
Dolnorakauští	12	Krajinští	6.

Dohromady 96 míst. Tím wyrostl počet všech míst w té škole na 196, k němuž císařowná k doplnění dwau set ještě 4 místa na státní útraty přidala. Od té doby přijímali se do té školy toliko osmiletí mladíkové, a wyučiwše se zde všem na gymnasiích obyčejným wědám, pak počátkům matematiky a francauského jazyka, přicházeli 14letí na uprázdněná místa do Nowoměstské akademie.

Léta 1768. 27. února utrpělo akademické stawení znamenitě zemětřesením. Zároveň s opravau stawení předewzalo se též zjinačení akademického zřízení. Tehdejší nadříditel vojenské akademie a připrawowací školy, polní maršál hrabě Ant. Colloredo, předložil z stran toho nawrh, který 14. března l. 1768. od císařowny Marie Teresie podepsán a za další zřízení vojenské akademie ustanowen byl. Tímto vydaným nowým zřízením spojena jest připrawowací škola, učitelé i chowanci s Nowoměstskou akademií, a tento obnowený slaučený ústaw jmenowán *Teresianská vojenská akademie*. Od slaučení obau těchto ústawů přijímání mladíkové do akademie stáří 6ti do 10ti let, a všech chowanců bylo w ní 400, z nichž 304 na státních a 96 na stawowských místech. Všickni chowanci byli k wychowávání na 4 setniny, k wyučování ale na 10 tříd rozděleni.

Léta 1779. dne 24. čerwna byl od císařowny Marie

Teresie na říditelství Nowoměstské akademie jmenován muž, jehožto jediná radost byla vychovávatí státu schopné důstojníky a dobré občany. Tento šlechtitný a výsoce učený muž, jímž akademii jasná hvězda zasvítla, byl krajan náš a vlastenec generál hrabě Frant. Kinský. Hluboké, obšírné vědomosti ve všech předmětech činily jej docela schopným k tomuto úřadu; jeho přednášení bylo tak dojemné, jako byl jeho příklad jediný, kterým každého státi se užitečným a lepším popuditi uměl. Všecy předpisy, rozkazy a závody tohoto pána, které se z části až podnes zachovávají, nesau na sobě ráz hluboko promyšlené zvláštnosti, jak to jen u genia a virtuosa bývá. Za jeho říditelství vydal císař Josef II. po smrti své matce na opětowanau prosbu hraběte Kinského vojenské akademii pořádnau zakladací listinu, vyhotowenau 18. dub. l. 1786., kteraužto uwedeno celé akademické řízení na jisté meze, jež překročiti bez císařowa dowolení nebylo více lze; w ní přede-psáno jak se vše stáwati má, slowem, ji bytnost akademie utvrzena. Při té příležitosti dáno od císaře akademii jméno *Cís. král. vojenský kadetní dům*. Nawzdor všem výtečným vlastnostem hraběte Kinského neminuly ho nepřijemné posudky mnohých lidí, kteří, domnívajíce se akademii tím posloužití, až k samému císaři Františkowi je na počátku tohoto století donášeli. Kinský zastával s hlubokau přesvědčeností a s důmyslem své blahodaté závody a posavadní zřízení, aby alespoň dobrau část toho udržel, a při tom namáhání zachwátla ho smrt. Hned po smrti Kinského stal se nadříditelem akademie JCW. arcikníže Jan, který pak umíněné zjináčení we zřízení cis. král. voj. kadetního domu s horlivostí a důmyslností provedl. Tato proměna stala se l. 1806., a brzy na to dáno tomuto ústawu opět nové jméno *Cís. král. vojenská akademie w Nowém Městě za Wídní*. Až do l. 1791. bylo w akademii 400 chowanců; tohoto roku ale 10. kwět. přidal k nim císař Leopold II. ještě 20 míst pro mladíky z Haliče; k těm přidal nebožtík

císař František I. 1816. dwadcet míst pro mladíky lombardobenátské a 2 místa pro mladíky z Tyrol; pak léta 1819. tři místa pro mladíky z Dalmat, a l. 1823. 2 místa pro mladíky z Rakauského Pomoří: za to ale ujmuli morawští páni stawové s powolením JMC. l. 1823. tři místa. Od té doby až podnes jsau w akademii následující místa založena:

S t á t n í.

- 304 pro synky vojenských důstojníků,
- 20 pro mladíky z lombardo-benátského králowství.
- 3 pro mladíky z Dalmat, Dubrownika a Albanie.
- 2 pro mladíky z cis. král. Pomoří.

S t a w o w s k á.

36 českých,	6 korytanských,
9 morawských,	6 krajinských,
12 dolnorakauských,	6 slezských,
6 hornorakauských,	6 halických,
12 štyrských,	2 tyrolská.

Dohromady 444 míst.

Stráwníků přijímá akademie pode jménem pensionářů jen tolik, co místa w prwní každoroční třídě zbývá, aby welmi přeplněnau se nestala; letošního 1844. roku jest jich 38 we všech třídách.

Wšickni tito chowanci byli od l. 1806. až do l. 1837. w učitelském ohledu rozděleni na 8 tříd, we wychowawacím a vojenském ohledu na 4 setnirty. Po ukončení akademického vzdělání wystupowali chowanci osmé třídy po wykonané zkaušce w měsíci srpnu najednau k wojsku, a sice prwní a nejlepší čtyři co zástupníci k řadowým neb hraničním plukům pěším, ostatní dobří co praporečníci, prostřední co cis. král. kadeti, a nejslabší co plukovní kadeti k plukům.

Léta 1837. stala se w akademickém zřízení opět znamenitá změna. Předměty, jimž se chowanci učiti musejí, dilem rozmmoženy, dilem zauženy a wynechány; pořádné

akademické učení na 7 let ustanoweno, a krom toho ještě pro nejřednějši a nejlepší chowance wylaučené 7mé třídy tak nazwaná vyšší třída (höherer Lehrkurs) zřizena. Všickni akademičtí chowanci jsau tedy na 7 tříd a pak na vyšší kromobyčejnau 8mau třídu rozdělení. Chowanci vyšší třídy jsau c. k. zástupníky nižšího platu; oněch 7 tříd pořádného učení rozděleno jest na 4 setniny tak, že k prwní setnině náleží 7 a 6, k druhé 5 a 4, k třetí 3 a 2, k čtvrté toliko prwní třída, do kteréžto mladíkové přijímáni stáří 12 let.

Po tomto nástinu akademického zřízení přistupme již k věci samé, totiž k českému jazyku w akademii.

Již w rozhodnutí slawné císařowny Marie Teresie od 28. listop. l. 1751., kterým založení wojenské akademie w Nowém Městě za Wídni se nařizuje, stojí mež předměty k učení we wojenské akademii určenými český jazyk; widěla se tedy již tehdaž jeho newyhnutelná potřeba při wojště JMC. poddaných zemí, ba potřebnějšim se zdál než maďarský, který w onom rozhodnutí ani nepodotknut. Ačkoliw při založení akademie učitelé jazyka českého w pořadí teprw po tancmistru a šermumistru přicházeli, byliť však postaweni před učiteli jazyka francouského a wlašského.

Hned s počátku byli dwa swětští učitelé českého jazyka w akademii. Prwní, Glovas Antonín, učil u prwní setniny denně od 1 do 3 hodin w létě, a od 5 do 7 hodin w zimě; druhý, Wiedemann Wáclaw, u druhé setniny w létě i w zimě každodenně od 7 do 9 hodin dopoledne, podle mluwnice Pohlowsy. Kterak vyučowali, o tom se nic říci nedá, an z té prwní doby nijakých psaných prawidel pro učitele jazyků nestáwá; to ale jisté, že tenkrát chowanci při jídle každý týden jiným w akademii se učícím jazykem mluwiti museli. Co se týče učitelů a hodin, zůstalo vše až do roku 1770., totiž do spojení přprawowací školy s Nowoměstskau wojenskau akademií.

Při spojení obau dotčených ústawů zaveden zcela nový školní plán; že však právě w ten rok též professor Glovas se 300 zlatými do pensí přišel, zůstal professor Wiedemann po dvě léta sám jediný. Při této příležitosti sepsal tehdejší místní řídítel jenerál baron Hannig pro učitele českého jazyka instrukci, založenau tuším na jiné starší, kterau 30. října 1770. professoru Wiedemannowi doručil. Celau tu instrukci přeložiti a podati nezdálo se, ana všudy důležitého obsahu není; že ale na mnoha místech jasného světla o stawu českého jazyka w akademii poskytuje, předkládají se takowáto místa; sám její úwod takto zní: »An učení českému jazyku w císa. král. Teresiánské. vojenské akademii, jakož bšledně jest, onen dostatečný výsled owšem posud nemělo, a mezi jinými příčinami též se seznalo, že nedostatek w samém způsobu učení přewládal, ano se we všech kusech podlé potřebného pořádku všem jiným mluwnicím obyčejného nepokračowalo; tomu aby se pomohlo, a wšecky posawádní nedostatky a překážky aby se najednau zničily, a jakož vše jiné, též český jazyk w lepší formu a pořádek se uwedl, a takto widitelný dobrý následek se dosáhl, widělo se Jeho excellenci panu polnímu maršálowi hraběti Colloredowi, jakožto nadřídíteli této vojenské akademie naříditi, aby od tohoto nowě počínajícího školního roku 1770/71 staří chowanci welké setniny českého jazyka zproštění, naproti tomu ten jazyk na mládež latinské školy studující přeložen byl, poněwadž se přesvědčení nabylo, že pravidla, jímž tato mládež w latinských školách se učí, když je w čerstvé paměti má, s pořádným učením latině weliký a dobrý wplyw též na českau mluwnici získají, když jich učitel uměle a horliwě užívati umět bude. Wysoce připomenutého pana maršála nadříditele excellenci jest lepších výsledků toho jazyka jist, klada swau důwěru w pana Wiedemanna, učícího posawáde tomu jazyku w akademii, a to tím více, an sám w latinském jazyku se zná, tedy w stawu jest z něho weliký

užitek, zvláště pak pořádný způsob w učení vážiti, a od nynějška jej při učení jazyka českého užíwati.

Po tomto úvodu, který nám dost jasně tehdejší staw českého jazyka w akademii, jako i dobrau vůli jemu pomoci, liči, počíná instrukcí sama, obsahujíc w dewíti paragrafích chod a způsob učení a cwičení w tom jazyku, kterak se totiž všudy latinský jazyk při vyswětlowání ku pomoci bráti, a pak co možná brzy k mluwení přikročiti má.

W prvním § se obzvláště poraučí, aby se učitel přičinil, rozdíl mezi twrdau a měkau písmenau dokonale srozumitelným učiniti, zvláště pak písmenu *t* dobře wyswětliti, by se její twrdé neb měké, dlouhé. neb krátké wyslowení zauplna poznalo. Toto poručení nebylo tenkrát zbytečné, protože se podle Pohlwa prawopisu *č, ř, ž, z* před *i (í)* tak jako *ň, ď, t* nahoře neznamenovalo.

W druhém a třetím § se nařizuje, chowance podle pořádku, jakého se při základním učení latinskému jazyku užívá, w českém jazyku vyučowati. Též se má vůbec a zvláště pan učitel přičiniti, tento na sobě trochu těžký jazyk mládeži co možná usnadniti a pochopitelným učiniti.

We čtvrtém § se prawi, že všickni chowanci jeden po druhém w úlohách zkaušení byti musí, poněwadž častým mluwením a zkaušením jazyk žáků twrdému českému názwuku snáze přiwykne; nebude tedy od nynějška nikoliw trpěno, jenom některé wywolelé žáky k dennímu zkaušení wolati; neboť akademické zřízení žádá podle nejvyšší vůle naší nejmilostiwější mocnářky a zakladatelkyně, aby všickni chowanci tomuto českému základnímu a národnímu jazyku se naučili; nestane-li se to při některém, za takowého zanedbaného má se pan učitel zodpowídati.

W pátém § se poraučí, aby učitel českého jazyka každý poslední školní den w měsíci knížky a argumenty a diktaty od chowanců sebral, a je jenerálnímu říditelství odewzdal, při tom též spolu zpráwu dal, jak se každý chowanec w pochopení jazyka, w chování we škole a

wůbec spravował. Kničky s argumenty a diktaty wrátě jenerální řídítelství po přehlédnutí jich panu učíteli, a ten je opět každému chowanci k dalšímu prohlédnutí a dobrému schování odewzdá.

W šestém § stojí, že překládání welmi mocný prostředek jest při učení-se jazykům, protož má pan učitel, kdyby žádného dobrého spisowatele aneb žádné mrawné kničky dostati nebylo, swým žákům častěji české historiety, které se ale vždy o dobré mrawy opíratí musí, diktowati a je překládati dáwati; z toho pojde, že chowancům w těch překládáních užitečná poučení dáwati a je spolu w českém prawopisu tím lépe s prospěchem tažiti moci bude.

W osmém § se prawí, že se w dalším předpisování učení způsobu obšírněji pokračowati nechce, poněwadž bez toho každému učíteli znám a wlasten, též to známo byti musí, že tam, kde sobě učitel sám wážnost, tudíž lásku a bázeň, každé w přiměřeném množství, u mládeže nabyti neumí, ztěží daufaných následků se dojde, ba mládeži zmařením času a útrat ještě jazyk se znechutí; čehož owšem u pana professora Wiedemanna ohledem na jeho známou horliwost a rozšafnost obáwati se není, alebrž spíše se rozumí, že on wznešenau důwěru, kterau pana polního maršála a nadříditele excellencí w něj k samojednému učení českému jazyku zdejšími akademikům klade, osprawedlní, a sobě na swém školním úřadě s úplnou horliwostí, pilností a schopností záležeti dá.

Professor Wiedemann učil českému jazyku po dvě léta do roku 1772. sám; tohoto léta ale učil w listopadu již zase druhý swětý professor jmenem Josef Zlobický (též Zlovický psán) spolu s Wiedemannem w 3., 4., 5. a 6. třídě vždy odpoledne od půl čtvrté do páté tak, že vždy jeden do 3tí a 5té, druhý do 4té a 6té ob rok chodil, a tak každý učitel swé třídy po wšecky čtyry léta podržel. Že pak we wšech čtyrech třídách hodiny českému jazyku w týž čas wykázány byly, nemohli oba uči-

telé každodenně ve všech čtyrech třídách učit; z té příčiny bylo nařízeno, aby učitelé vždy ob den ve školách střídali, a oněm třídám, ve kterých ten den neučili, úlohy k překládání a k mluvení dávali. Při těchto hodinách a třídách zůstalo učení českého jazyka až do l. 1780.; při dwau učitelích ale již napořád.

Jak se asi chowanci w ty časy česky učili a w české škole chowali, wyswítá z toho, že w pravidlí (Réglement) pro c. k. Teresienskau wojenskau akademii, l. 1775. na rozkaz císařowny Marie Teresie wytištěném, zvláštní § pro učitele českého jazyka z stran jich právomocnosti se nalezá, an právomocnost všech ostatních profesorů w jiném § se odbyvá. Onen § zní takto: »Českým učitelům se práwo dává, že žáky, které pod sebau mají, poněwadž ještě k nižším třídám patří, při nedbalostech w učení-se swým úlohám, též pro jiné zlé chování, weřejně we škole klečením trestati, jim o jedno neb dvě jídla méně dáti, též času k zábawě určeného ujmauti mohau, což obé toto písemní cedulkau se naříditi musí. Při takowych prowiněních ale, kteréby již wětšího trestu zasluhowaly, musejí se dle míry předešlých §§ k weliteli diwizi, a dle okoličností konómu, kdož dozor nad studii má, uchýliti a odtud další nařízení očekáwati.«

W takové míře a tím způsobem učilo se na wojenské akademii českému jazyku až do příchodu místního říditele hraběte Františka Kinského do akademie l. 1779. Tento maudrý a učený český pán hleděl hned po přejítí swého těžkého úřadu všecko učení w akademii w lepší staw uwésti; zvlášť. však se všemožně wynasnažil jazykům na nohy pomoci, jelikož až po tu dobu nijakých značných pokroků w nich se neshledáwalo. Dobrý jsa Čech ¹⁾, hleděl swůj vlastenský jazyk, jehož potřebu při

1) Viz od hraběte Frant. Kinského sepsanau knížku »Erinnerungen über einen wichtigen Gegenstand. Von einem Böhmen. Prag 1774.« Obsah tohoto důležitého pojednání jest wychowávání mládeže, a wznešený spisowatel jewi zde lásku k vlasti a horlení pro

wojště sám dobře znal, w akademii vzděláwati; z té příčiny rozšířil jeho učení l. 1780. do pěti tříd, od 4té do 8mé, pak od l. 1791. od 4 do 9té, daw každé třídě tyhodně dwakrát po půldruhé hodině k učení. Oba učitelé wedli své třídy weskrz tak, že jeden rok učil prwní we 4., 6., 8mé, druhý w 5., 7., 9té, druhý rok pak učil prwní w 5., 7., 9té, a druhý we 4., 6., 8mé třídě. Grammatickým prawidlům učilo se podle mluwnice Pohlowy vlastně we 4., 5. a 6té třídě; za čítánku slaužil w těchto třídách Maximiliana Šimka l. 1778. wytištěný »Krátký wýtah všeobecné historie přirozených věcí atd.«, která Pohlowským prawopisem tištěna jsauc, dosti zajímavých látek obsahuje. W 7., 8. a 9té třídě bylo cwičení-se w jazyku českém, tu se totiž mluwilo, ústně a písemně překládalo a o věcech wojenských čtlo, k čemuž se užíwalo Athanasia Spurného l. 1783. a 1786. wytištěné knížky »České cwičení pro schowance c. k. kadetního domu atd.«, která ale ne Pohlowským, alebrž opět starým prawopisem wytištěna jest.

Aby pak všecko učení jazyků podle úmyslu a wůle nadřídítelowy stejně šlo, wydal Kinský i professorům jazyků i chowancům předpisy, podle kterých se zachowáwati měli, z nichž co se českého jazyka týká takto zní: »Když wíce jazykům učeno býti má, musí se jedním počíti. U nás zde owšem německým, protože tento jazyk nejdůležitější, nejpotřebnější k službě jest; a nad to při zdejším wychowávání z té wedlejší příčiny, že sem tolik Němců přichází. Bezprostředně po německém jazyku sleduje ex officio český — protože mocnářowa wůle jest, aby se mladíkové, na Jeho útraty k wojenskému stawu

wlastenskau mluwu; tak počíná § 79. takto: »Při slowě: swého vlastního jazyka, bylbych brzy přiložil: totiž Českého. Přiznávám se, že jsem jakožto dobrý potomek Slowanů předsudek zdědil, že musí mateřský jazyk Čecha český býti, an Francauzowi jest francauský a Němci německý. Poněwadž se ale wětším dílem podle protiwného důmění pokračuje, a mé slowanské náhledy o wychowávání by se wůbec nehrubě s přijatým důmněním shodowaly, tedy nechci swáru o to počínati, který jazyk by Čech mateřským míti měl« atd.

wychowávaní, w tomto we službě tak rozšířeném, tudíž tak potřebném jazyku znali. Ostatní jazykové, latinský, francauský, wlaský, jsau k saukromnému užítku mladíků — dobrodiní mocnáře.«

»Český jazyk, ex officio zde učený, musí z právě podotknutých příčin ostatní tři předcházeti. Později učený bylby obtížnějším; kromě wychowávaní zmizela by mnohému příležitost déle se mu učit, na to se ani neobládá, že osten, který k francauskému a wlaskému pobádá, u českého zmizí. K tomu by ještě mnohý s nedostatečným ostnem k služebné ochotnosti, ani tam, kdeby se příležitosti naskytalo, příležitosti neužil.«

»Uznávali se za newýwratný prospěch, začítí s učením jazyků hned w mladých letech, zajisté se to u českého jazyka ještě s větším prospěchem stává. Jeho podobnost w rozměru syllab a skládání slow, jeho přispěw tedy při učení-se latinskému jazyku, který pak na všechny od latinského jazyka pocházející jazyky wplyw míti musí; ten newýwratný prospěch, že se jeho wyslowowáním jazyk oblomí, tudíž každému jinému, nářečí učeliwějším stane: to vše dokazuje užitečnost, neli potřebnost, českým jazykem hned z mládí začítí. A právě proto chodí to s ním dost hezky we 4., 5., 6té třídě wedlé latinského jazyka.«

Wida Kinský že mnozí mladíkové přišedše do akademie, dost dobře tím neb oním, buď mateřským, neb přiučeným jazykem mluwili, po několika letech ale, než do třídy přišli, kde se tomu jazyku učilo, jej téměř zcela zapoměli; to aby předešel ustanowil týhodně několik hodin, všem třídám w týž čas, k cwičení-se w mateřských jazycích, wykázaw jim místa, kde se chowanci stejného jazyka, českého, charwátského, francauzského, wlaského, až i maďarského, pod dozorcem některého předstaweného scházeli a spolu tímž jazykem mluwiti museli. O tomto cwičení prawí Kinský: »Bez cwičení není daufat pokroků w mluwení; sám jazyk mateřský bez cwičení se zapo-

mene; k zachování toho, neb některého zde přiučeného aneb z domova přinešeného, ouen aby se nezapoměl, ten ale upewnil a wětší pokrok se w něm udělal, jsau zde ustanowené hodiny k cwičení wykázány, kdežto jich wíce stejného jazyka pohromadě jsauce sobě pomáhají.«

Ze pak Kinskému obzwláštně na tom záleželo, aby se akademičti chowanci we slowanském (zwlastě českém) a francauském jazyku dobře vzdělali a jimi mluwiti se naučili, ustanowil alespoň k nějakému wědeckému cwičení w nich od prwni až do třetí třídy tak nazwané předmluwči (Kinský je jmenowal Vorsprecher, Zungenbrecher), wyměřiw jim čas, w němž chowance Komenského swět w obrázkách nazpamět učili, a nic wíce. Tito předmluwči byli poddůstojnikowé, kteří w akademii co wůdcowé kadetů (Kadetenführer) slaužili. Českým předmluwčím byl od roku 1780. do 1782. jistý Přeska; od l. 1782. až do l. 1805. jistý Šrámek, který se l. 1799. zástupníkem stal a l. 1806. po úmrtí Kinského co nadzástupník do pensí přišel.

Wizmež dále Kinského nařízení ze strany wzájemného wyučowání w jazycích; prawitť zajisté: »Od páté třídy až k třetí dolů, ti kteří se charwátsky a česky wyjádřití umí, buďte we francauštinu uwozowáni. U prwní a druhé třídy se to bez toho státi nemůže, neboť charwatština a čeština dítěte obmezuje se jen na málo pojmu, tudíž jen na welmi málo slow. Chowanec, při swém příchodu do akademie dobře česky a chorwatsky mluwiwši, kdyby ani slowa nezapoměl, aniž swau zásobu ničím nerozmnožil, neuměl by po desíti letech ten jazyk wíce; mezi tím časem nashromáždil si mnoho pojmu, pro něž mu w onom jazyku slowa chybí. Mladíky, když jen poněkud česky a charwátsky se wyjádřití umí, we francauštinu uwáděti, rozumí se tedy jen o 3., 4. a 5té třídě, s těmi w každé třídě w českých hodinách střidawě francauzsky učeno — čteno a překládáno, prawidly netrápěno, ty

jen poznamenány a opraveny, kde proti nim chybeno. — Od šesté až do osmé (později od 7mé do 9té) inclusive, musí se w charwatštinu a ilyrštinu, co o služebných věcech k českému učení slauží, překládati; nápodobně musejí chowanci též z charwatštiny a ilyrštiny do češtiny překládati, by se w tomto jazyku cwičili, který jim bez toho snáze půjde, k tomu české hodiny střidawě brány budte. We francauském jazyku musejí ti, kteří dobře česky mluwí, z francauského do českého překládati; jedním kamenem více wrhů.«

I na heřišti, když se chowanci vyraželi, žádal Kinský, aby jinými jazyky a ne pořád německým mluwili. W tom ohledu oznámil jim: »Třídám hořejší diwizi, u kterých se jiný než německý jazyk slyšeti nebude, splatí se cwičením w jazycích; u kterých se jiné jazyky slyšeti budau, též, — ale příjemnějším způsobem.« (?)

Z toho ze všeho widěti, kterak se Kinský nejen z wlastenectwí, alebrž obzvláště z vlastního přesvědčení o jeho potřebnosti nanejvýš snažil, by chowanci nowoměstské akademie při swém z ní wystaupení k vojsku co důstojníci, w českém jazyku co možná dobře se znali. A nawzdor wší té weliké péči o český jazyk, jaké se mu nápotom více nedostalo, klesala chuť k němu vždy více a více, zvláště za nepřítomnosti Kinského, když od léta 1793. do 1795. u armády w Nírozemích, a pak od léta 1796. do 1797. w Čechách byl. Byla-li to wina času, aneb knížek k českému učení užíwaných, aneb samých učitelů, to s jistotau udati nelze; tuším že vše to tré. A však nejen český jazyk, i jiné předměty akademického zřízení nalezaly s počátkem nowého století swé hance a uštípače, tak že se jediný we wojenském wychowávání muž, hrabě Frant. Kinský, jehožto zásluhy o akademii přeweliké byly, přinucena widěl, JMC. o sestawení kommissi žádati, kteráby jeho s nejpřísnější prawdiwostí sepsanau administraci nowoměstské akademie posaudila. Tato kommissi, sestawena jsauc na konci roku 1804. we

Wídni, zasadila českému jazyku w akademii, jako mnohému jinému, následující výpovědi we zprávě svého druhého sezení smrtelnau ránu: »Ze slowanských (slavischen) nářečí má se kadet na místě češtiny polštině učit. Dokud se haličtí nowáčkové mezi německé pluky rozdělowati budau, zůstane polština vždy obecnější potřebau než čeština, a tak dobře, jako nyní důstojník česky umějící s Haličany obcowati může, bude též onen s Čechy moci, kdož se polsky učil.« Na tuto písemní výpověď odpověděl maudrý Kinský následující odpovědi: »W kadetním domě i se stawowskými chowanci jest 75 Čechů, 33 Morawanů, a jen 28 Haličanů — počet Čechů a Morawanů bude vždy počet Haličanů přewyšowati, a w samém úsudku stojí, že tak dobře onen, kdož česky umí, s Haličany obcowati může, jak onen s Čechy, kdož se polsky učil; Čechům se tedy připaustí mluvení s Haličany, pročez mám za to, že méně obtížno jest, na místě přewedení většího počtu česky mluvicích na polštinu, nynější zawedené učení českému jazyku ponechati; Haličané mohau proto předce, tak jako Chorwáté, w českém učení při swém nářečí zůstati, jako se posud stávalo; ač takto jistý druh wojensko-slowanského nářečí powstane, jenž však usnadní mluvení se všelikými slowanskými národy.«

Welmi to bolelo dobrého Kinského, že měl w akademii od učení českého jazyka docela pustiti, pročez se snažil, alespoň jednoho učitele toho jazyka w domě podržeti, což z odpovědi na onu podotknutau zprávu, tam, kde se o umenšení počtu duchowních až na 4 (bylo jich 10) mluví, vyplývá; tu prawi Kinský: »Též jest zpovědníka pro českau čeled' w domě zapotřebí; byl-li by zároveň jako nyní učitel českého jazyka, nepotřebowal by se zvláštní platiti.« ²⁾

Tyto pletichy působily zle na ubohého Kinského;

2) Nyní se nenalezá w akademii ani jeden čeledín paubý Slowan, wšickni umějí německy; w poměru k weškerému čeledinstwu jest zde jen skrownický počet Slowanů.

rozstoupil se na zapálení jater a plic více nepovstal, neboť zemřel ve Widni 9. června l. 1805. co dobrý křesťan a vlastenec, co statný wojín a maudrý vychowawatel. Po jeho smrti nastoupil l. 1806. nadříditelemstvi vojenské akademie arcikníže Jan, a plukovník Filip Faber, rodem z Mohuče, stal se místním říditelem. Tu počaly změny v akademickém zřízení; místo desíti tříd uděláno jich osm, češtině zazvoněno umíráčkem; její místo zaujala sestra polština.

Léta 1806. na 1807. učil ještě tehdejší professor českého jazyka nadzástupník Fuchs čtvrtou třídu česky, an byvší druhý professor českého jazyka, kněz Justus Jelínek, v páté a šesté třídě již polsky učil, což na češtinu štěpoval. Od l. 1807. do l. 1824. učeno ve všech třídách polskému jazyku, týhodně ve čtvrté třídě 3 hodiny, v páté 5 hodin a v šesté půl třetí hodiny podle Daniele Vogla. Což pak náhoda nechťela; po těch 17 let, co se v akademii polskému jazyku učilo, byli čtyři professorové, a žádný nebyl Polák čisté krve, ba tři nebyli ani praví Slowané; dva totiž byli Čechové z německých míst, jeden náhodau ve Lwowě se zrodilý a jen několik prvních svých let se tam zdržowawší Polák, a jeden byl pravý Morawan. Příčina toho byly tehdejší válečné časy, za kterých se důstojníci šavli a ne knihau obírali. Z toho pošlo, že se polský jazyk v akademii w daleko horším stawu nalezal, nežli kdy český. Právě na počátku třetího desetiletí tohoto věku křísil se český jazyk a vydával mnohý utěšenější plod, než kdy před tím, o čemž i do akademie powěst došla, na níž nemálo podílu měl prý tehdejší professor dějů a zeměpisu nadzástupník baron Chanowský, který, jsa rodilý Čech a we vlasti statky maje, o její jazyk a blaho se staral. Bídný staw jazyka polského w akademii a zrušt českého we vlasti wydobyly opět českému jazyku w akademii starého jeho práwa.

Léta 1824. powoleno od nadříditele akademie JCW.

arciknížete Jana, na žádost místního řiditele maršála zastupníka Fabera, aby se s počátkem nového školního léta učení českému jazyku opět započalo tak, by ve čtvrté třídě česky, v páté a šesté třídě ale ještě polsky se učilo. Příští rok bylo učení českému jazyku již ve všech třech třídách, které se l. 1826. od čtvrté do osmé, a l. 1828. od třetí do osmé rozšířilo. Učeno podle mluvnice Nejedlého v třetí třídě dvě hodiny, ve čtvrté a páté po čtyrech, v šesté, sedmé a osmé po dvou hodinách týhodně. Professorové newedli své žáky weskrz až k jich wystaupení z akademie, nybrž jeden měl dolejší tři, a druhý hořejší tři školy; teprv l. 1832. ustanoweno professorům provedení swých žáků skrze wšecky třídy až k jejich wystaupení. Léta 1837. nařizeno, aby w akademii od l. 1838. toliko 7 tříd a pak vyšší třídy stávalo. Při té změně obmezeno pořádné učení českému jazyku na 5 tříd, dáno mu ale více hodin než kdy prvé, w třetí třídě 6, ve čtvrté, páté a šesté po čtyrech, a w sedmé dvě hodiny týhodně, wždy po dvou hodinách najednau. We vyšší třídě, která toliko z nejlepších žáků wylaučené sedmé třídy sestává, dány k lepšímu ještě vzdělání-se w jazyku českém 3 hodiny týhodně na dwakrát. Léta 1839. zawedena w akademii co školní kniha mluvnice Burianowa, wedlé které se starých, nynějšímu stawu českého jazyka nepřiměřených slowníků Thamowých užívá.

Čechové a Morawané nejsau w nowoměstské akademii wždy též nejlepší a nejpilnější žákové w češtině; mnohem lépe se tomu jazyku učí Illyrowé, zwlastě Chorwáté. Mezi 60 chowanci jedné třídy dají se pokroky w češtině w průměru desíti let takto rozdělití: 12 emincí, 28 jedniček, 20 dvojek a trojek. Lásky k vlasti nalezá se při zdejších slowanských chowancích mezi Poláky nejwice, méně mezi Čechy a Illiry, a však předce ještě dosti hojně; mezi Morawany a Slezany téměř nic. Nyní se nalezá w akademii 482 chowanců; mezi těmi jest dle místa narození 255 Slowanů, a sice Čechů 70, Mo-

rawanů 33, Slezanů 7, Poláků 55, Illyrů (Srbů, Chorvátů, Slowenců) 90; Slowanů ale, umějících svůj národní jazyk, jest jen 153, a sice Čechů 44, Moravanů 9, Slezanů 1, Poláků 38, Illyrů 61; t. j. ti uměli, když do akademie wstoupili, svým národním slowanským jazykem mluвити. Mezi rozenými Čechy jest ohledem na veliký počet stawowských míst velmi málo česky mluvicích, což odtud pochází, že čeští páni stawové mnoho míst důstojnickým synkům, rakauské šlechtictwi majícím, zadávají, jichž otcové podle jazyka zřídka kdy k Čechům přináležejí. Kdyby všickni chowanci českých a morawských pánů stawů při wstoupení do akademie česky mluвити uměli, usnadnilo by se tím učení českému jazyku velmi, cožby zajisté i ku prospěchu vlasti, i ku prospěchu wojska slaužilo.

Učitelé jazyka českého byli hned od počátku dwa ustanoweni; z té příčiny uznal jsem za dobré, poslaupnost každého zvláště pro sebe až na dnešní den ukázati, nebera při tom ohled, zdali to byl učitel českého aneb polského jazyka.

První poslaupnost.

Glovas (Globas) Antonín Prokop, narozen w Praze; wstoupil do akademie co světský učitel l. 1752., zprwu měl 400, pak 500, konečně 600 zlatých ročně; wystoupil l. 1770., obdržew 300 zl. roční pensí; jeho místo se obsadilo teprw po dwau letech, an zatím Wiedemann sám českému jazyku učil.

Zlovický (Zlobický) Josef, narozen we Welehradě na Morawě; wstoupil do akademie co světský učitel l. 1772., a wystoupil l. 1775. Tuším že to též jest, kterýž pak do roku 1810. professorem českého jazyka we Widni byl.

Cervelly Alexius, kněz řádu piaristického, narozen na Morawě w místě, jenž slowe po německu Stanitz ³⁾; wstoupil do akademie l. 1775., a wystoupil l. 1787. Ten byl, jak se zdá, z české provincie.

3) Suad Steinitz, Ždanice w Brn. kr. ? R.

Krvec (Krbec) Donatus, kněz řádu piaristického — kde narozen a z které provincie byl, nelze naleztí — wstoupil do akademie l. 1787., a wystoupil l. 1801.

Jerábek Valentinus, kněz řádu piaristického z české provincie, narozen w Znojenském kraji na Morawě w místě, jenž slowe po německu Maispitz ⁴⁾; wstoupil do akademie l. 1801., a wystoupil l. 1804.

Jelínek Justus, kněz řádu piaristického, narozen na Morawě w Bučowicích, wstoupil z piaristické kolleje w Strážnici na Morawě l. 1804. do akademie, učil českému jazyku do l. 1806., pak polskému do l. 1811., kteréhožto léta se do kláštera nawrátil.

Koch Josef, narozen w Teplé (Kloster Töpl) w Čechách; wstoupil do akademie co setník l. 1811., učil wojenskému slohu a polskému jazyku, a wystoupil l. 1816.

Lindemann Leopold, narozen we Lwowě w Haliči; wstoupil do akademie co zástupník l. 1816., učil polskému jazyku do l. 1825., t. l. přebral cwičení we zbrani, a wystoupil z akademie l. 1828. co setník; nyní jest prvním majorem u řadového pluku pěšího, čísla 22., w Terstu.

Krůta Karel — kde se narodil nelze naleztí — wstoupil do akademie co nadzástupník l. 1825., učil českému jazyku a wystoupil l. 1827.; nyní jest majorem u řadového pluku pěšího čísla 25.

Polák Mathiáš (Milota Zděrad), narozen w Zásmukách w Čechách, wstoupil do akademie co nadzástupník l. 1827.; wydal tiskem »Wznešenost přírody, Cestu do Italie, mnoho básní a písní«; stal se setníkem 1830., wystoupil z akademie k swému pluku l. 1831., přišel opět do akademie co major l. 1837. za professora wálečné historie, stal se l. 1843. podplukovníkem a jest posud w akademii.

Burián Tomáš, narozen w Praze; wstoupil l. 1831. do akademie co zástupník, wydal tiskem »Předpis služby pro pěchotu i pro jízdu, Cwičení we zbrani, Mluwnici českého jazyka, a učí co setník posud českému jazyku.

4) Mašuwky, wes na panství Jewiśowickém (Jaispitz). R.

Druhá poslaupnost.

Wiedemann Wáclaw, narozen w Plzni, wstoupil do akademie co světský učitel l. 1752.; vydal tiskem l. 1768. ku potřebě akademické wýtah z Weleslawína Sylva Quadr. pod titulem: »Neuverfasstes deutsches und böhmisches Wörterbuch« u Jos. Fritsche w Nowém Městě za Wídní; wystaupil z akademie, bez pochyby do pensí, l. 1774.

Simek Maximilian, kněz řádu piaristického, narozen w Nejdowě (Neudau) w Štyrsku, wstoupil do akademie l. 1774.; vydal tiskem »Krátký wýtah všeobecné historie světa, l. 1778. we Wídní, Krátký wýtah všeobecné historie přirozených věcí, mimo přílepek některých pamětihodných příběhů a poznamenání některých českých slow, kteráž se w této knížce nacházejí, k všeužitečné potřebě českého jazyka w c. k. Tereziánské vojenské akademii w Nowém Městě, nawržený od M. Š. řádu škol pobožných, l. 1778. we Wídní, Příručka pro učitele české literatury, l. 1785. we Wídní«; odešel 30. října l. 1780. do Hornu.⁵⁾

Spurný Athanasius, kněz řádu piaristického, tuším z české provincie, narozen w Uherském Brodě na Morawě, wstoupil l. 1780. do akademie; vydal na pobídnutí hraběte Fr. Kinského knížku: »České cwičení pro schowance c. k. kadetního domu, pozůstávající w Exercitium, službě atd. sprostého muže.« We Wídenském Nowém Městě l. 1783. a 1786. Wystaupil z akademie l. 1791.

Radnický Vincentius, kněz řádu piaristického, — z které provincie a odkud rozen nedalo se wyšetřiti — wstoupil do akademie l. 1791., a wystaupil l. 1795. Kdo w této řadě od l. 1795. do 1797., a pak zase od l. 1798. do 1800. česky učil, nebylo mi lze naleztí; bez pochyby wždy supplens.

Wilt Leonardus, kněz řádu piaristického, bywší woj. kněz při pluku knížete Eszterházyho, narozen we Welkém Waradýně w Uhřích, wstoupil do akademie w únoru l. 1797.

5) Toto místo nenazýwal bych Rob, jak to nowější spisowatelé činí, alebrž Horná; neboť zajisté od Slowanů swé jméno obdrželo, čemuž i poloha samého místa přiswědčuje. Srow. Zwettel a Swětlá.

co nedělní kazatel, učil však také co supplens do l. 1798. českému jazyku, a wystaupil z akademie l. 1806.

Fuchs Wojtěch, narozen w Žlutici (Luditz) w Čechách, wstaužil do akademie co zástupník l. března l. 1800., učil českému jazyku do l. 1807., pak polskému do l. 1824. Wystaupil z akademie co major do pensí l. 1824.

Waněk Wacław, narozen we Woseku, Boleslawského kraje w Čechách, wstaužil do akademie co zástupník l. 1822., učil zprvu polohopisnému kreslení, přejal l. 1824. učení českému jazyku we čtvrté třídě, stal se l. 1830. setníkem, a wystaupil l. 1831. k Walašsko-illyrskému pluku hraničnímu, kdež nyní nejstarším setníkem jest.

Hladký Josef, narozen w Šluknowě w Čechách, wstaužil l. 1831. co zástupník do akademie, stal se l. 1838. setníkem, a wystaupil t. s. léta k swému pluku. Nyní žije co setník w pensí.

Fialka Moric, narozen w Písku w Čechách, wstaužil do akademie l. 1838. co nadzástupník, stal se l. 1843. setníkem a učí posud českému jazyku. Známť po Čechii co spisowatel. *)

Kromě těchto musí se ještě o jednom muži připomenauti, který na český jazyk w akademii veliký vplyw měl, pohříchu však k jeho ujmě a škodě; jeho jméno jest Šrámek Dominik, a narozen byl w Bystřici na Morawě. Slaužiw co poddůstojník u c. k. jízdy, přišel l. 1782. co wůdce kadetů do akademie. Kinský jej ustanowil, jak již praweno, českým předmluwčím chowanců tří prwních tříd; on však jsa člověk beze všeho wědeckého a wyššího vzdělání, neuměl ani prawidelně česky, ani dobře německy, a newěda vlastně jak se k učitelství mítí, chowal se při tom zauplna směšně, z čehož pošlo, že se mu již i nejmladší chowanci wysmíwali, posměch i na samý jazyk přenášejíce a odtud nechuf k učení se mu do wyšších

*) Dle jistých, nejnowěji obdržených zpráv wystaupil Fialka co setník do wojska, a na jeho místo powolan nadzástupník Alexander Krappel, Čech a vlastenec horliwý.

žkol s sebau berauce; po wystaupení do wojska pak sobě we společnosti jiných o něm wyprawowávali, posiněch si z něho dělávajíce. Bože, uchowejž nás budaucně všech jazykoškůdců i jazykohanců! —

IV.

O Slovanéch w Dolních Rakausích.

Od A. W. Šembery.

Wědomo jest, že Slované za dáwnominulé doby welkau část nynějších Dolních Rakaus a poněmčených krajin pohraničných na jih a na západ zalidnili. Ku konci 6. století po odtáhnutí Longobardů do Wlach, nepochybně od Awárů tisknuti jsauce, wtrhli do zemí těchto (někdejší římské sewerozápadní Pannonie a Norikum), a přebýwali w nich společně s Awáry, tryzniteli swými, až do časů Karla W., šíříce se na západ až do Bawor a do Tyrolska. Po wyvrácení vlády awárské na Dunaji Karlem W. r. 791., a po wyhnání Awárů z Rakaus r. 799. osadili uprázdněná od nich místa zarowě s Němci, ož Karla W. a nástupců jeho z Bawor, Frank a Šwáb tam nasazenými, a vzdělávali dle obyčeje swého zpustlou zemi co podrobenci Franků, jenž z krajiny Podunájské až téměř k řece Rabě zvláštní, hrabaty franckými zprawované markrabství zřídili. Osud jejich pod vládu franckau byl neméně krutý než pod awárskou, jen že té doby bauře wáleční tak nezuřily. S počátkem však 10. století nastaly jim nové, tuhé boje s Mařary, kteréž trwajíce od stroskotání markrabství franckého r. 904. nepřetrženě skoro po celé to a dílem i 11. století, ke ztenčení jich hlavní přičinu zawdaly, až pak we století 12. a 13. w dawu zmáhajícího se Němectwa téměř zcela zanikli. 1)

1) Wia obsírněji o tom: Šafarikowy Starožitnosti Slowanské. Str. 687 — 716.

Později powstały w Rakausích nové osady slowanské, kteréžto, nebyvše podobnými pohromami stihány, s nepatrnými zbytky bývalého Slowanstwa při své národní powaze šťastně až po dnešní den se udržely.

Pročež nebudeť nezajímavé, stopowati 1. sídla *někdejších* Slowanů w Dolních Rakausích na oswědčenau jich hlubokého tam zakořenění a bývalé rozšířenosti, a 2. seznámiti se blíže se Slowany w téže zemi *nyňi* žijícími.

Sídla Slowanů někdejších w Dolních Rakausích.

Dle svědectví listin sauvěkých a zachovaných podnes jmen řek, hor a míst bydleli Slowané od 7. století hustěji neb řidčeji we všech čtyrech čtvrtích Dolních Rakaus, a sice, jak se ku prawdě podobá, na pravém břehu Dunaje (wyjma některé pozdější osady české) Slowané korutanští, na lewém čeští. U wypočítání míst od nich někdy obývaných počínáme u rozhraní Dolních i Horních Rakaus, zabíhajíce tu po kraji i do těchto.

Slowané we čtvrti nad Wídenským lesem.

Hojno osad slowanských nalezalo se w 8. století po obau březích řeky Enže a po řece Štyře, od stejnojmenného města až ke Stoderanům (Stoder), Slowenskému Garstenu (Windischgarsten) a k hoře Ostrawici, tak že obyvatelé toho okolí swými obyčejí, krojem, stawbau domů a zvláštním wyslowowáním němčiny po dnešní dobu ráz slowanský zřejmě projewují.²⁾ Roku 777. darowal Thassilo II., wojwoda baworský, založenému od něho klášteru nad Křemží (monasterium Chremissa, Krensmünster) 10 poplatných Slowanů pod správau jistého Taliuba a Sparuny w okrsku župana Physa (Jopan, qui vocatur Physso), 30 Slowanů w Ditachu (Dietach) se zemí, kteraž oni bez powolení wojwodowa pod lesem u Ditachu a Sirnice (n. Sirning) byli wzdělali, (terram, quam illi sclavi cultam fecerunt sine consensu nostro infra forst

2) Die slawisch-germanische Völkermischung. Augsburger Allgmn. Ztg. v. 24. Mai 1841. N. 144. Beilage.

ad Todicha et Sirnicha) a jednoho poplatného Slovana w Krunswitu (ad Crunzinwiten schlavum cum justo tributo). ³⁾ W listu od r. 791., jímž Karel W. témuž klášteru nadání Thassilowo potvrzuje, jest opět řeč o těch Slovanéch, ⁴⁾ w listu pak císaře Ludvíka a syna jeho Lothara od 28. března 828. pro týž klášter o Slovanéch w Krunswitu blíž hory Sommerberku a w místě, jmenovaném Hohoga-pleichun. ⁵⁾ Sedm roků na to (834) daroval císař Ludvík Patagerowi, manowi swému, dědiar Granesdorf nad Enží, (původně snad Krainersdorf, wes Krajinská, nyní Kronsdorf), w krajišti slowanském (in parte sclavanorum). ⁶⁾ Léta 990. přičknul Pelhřím, biskup Pasowský, w tomtěž krajišti desátek z wesnic Garstenu (Garstina, n. Garsten), Sabinice (Sabinicha, n. Sarning) a Sirnice krom jiných, kostelu Pasowskému ⁷⁾ a r. 1124. založen w něm klášter Gluník (coenobium Glunicense, n. Gleink. ⁸⁾ Od Enže táhli se Slované we čtvrti nad Wídenským lesem po potoku Bystré (n. Veistra), Skalné (w listu od r. 888. Scalaha), Ipise (Ips), Erlafě a Suché (Zauchbach) wzhůru ku kopci, po slowansku Rusnice zwanému (in rivum, qui dicitur Zucha, et per hunc usque in montem, qui dicitur sclavanice ruznic, ⁹⁾ a po Dunaji až k Welkým Pechlarům (Gross-Pöchlarn) a Medliku (Melk), dolů pak po potocích Peznici (phezniza, n. Forsnitz) a Rudnici (Rudnicha, n. Raming) až ku pohoří štyrskému. ¹⁰⁾

3) Monumenta Boica. Coll. nova. V. I. P. 2. p. 197—199.

4) Wiener Jahrbücher der Literatur. J. 1825. Bd. 31. Anzeigeblatt. S. 46.

5) Monum. Boica. V. IV. P. 1. p. 55.

6) Monum. Boica. XI. p. 106.

7) Jahrb. d. Literatur. Bd. 40. Anz. Bl. S. 7.

8) Hormayr's Taschenbuch für d. vaterl. Geschichte. J. 1813. S. 107.

9) Monum. Boica. C. N. V. I. P. 1. p. 228. ad a. 979.

10) Hormayr's Taschenbuch für die vaterl. Geschichte. J. 1813. S. 84. z. J. 1033.

O bytech Slovanů při Dunaji svědčí list Ludwika krále, daný r. 830. biskupu Řezenskému Baturichowi, jímž kostelu s. Petra a Emerana v krajišti awárském (slovanském) statky některé od ústí Erlafy do Dunaje po pobřeží Dunajském až k Erdgastegu (n. Ardacker) a odtud na východ až do polowice hory, od Slovanů Chlumec jmenované (ad medium montem, qui apud Vuinades Columezza vocatur) se Slowany tam přebývajícími (cum Sclavis ibidem commanentibus) daruje.¹¹⁾ Na Slowany ty připomínají podnes jména některá hor a míst v tom okolí, a sice jmenovaná hora Chlumec (Kolmitz), a na patě její dvě saujmenné dědiny Kolmitz a Kolmitzdörfel, wesnice Göblitz (snad Kobylce) u hradu Skály (r. 1161. Schala, n. Schalaburg), Ströbitz blíž s. Valentina, Bystrá (Veistra) a Čahlow (Zaglau) blíž s. Petra; dále pod Pechlary wrch a dědina Chlum (Kolm), městys Ferschnitz a na blízku dvojí Slowanská wes (Windischdorf), pak dědiny Stroblice (Ströblitz) a Slatina (Schlatten) u Wieselburku (r. 979. castellum Luisila) a kopec i wesnice Lonice (Lonitz snad Lomnice) na panství Windpasinském. I město Medlíc (za starodávna Medelike, Medlich) zdá se že má jméno od Slovanů, alespoň se jména téhož zvuku a kořene v krajích slowanských zhusta nalézají, na př. v Moravě Medlice, Medle, Medlow a j.

Památka bývalých Slovanů na jihu od města Štýry k horám Štyrským zachovala se ve jménech místních: Bejdow (Waidhofen), Ipisice (Ipsitz), Opotnice (tak v starých listech, n. Oponitz) na panství Gleisském, Kameník (r. 1257. Kamnich, n. Gamink), Jesenice (Jesenitz), potok a starý hrad, od něhož se držitelové ještě ve 14. století z Jesenice psali, a Trnowice (Thürnitz) městys na saujmenném potoku jižně od Lilienfeldu.

Hojní byli též Slowané v sewerovýchodní části čtvrti nad Widenským lesem okolo Mutaren (Mautern). Karel W. nadal r. 812. baworský klášter Altašský zbožím

11) Boček Codex diplom. Mor. I. p. 19.

nedaleko Medlika při ústí Bělé (n. Bielach) do Dunaje (ubi Bielaha fluvius Danubium ingreditur. ¹²) Roku 985: po vybytí krajiny této z moci Maďarů jmenuje Jindřich, vojvoda bavorský, u wypočítávání statků kostela Pasowského sw. Štěpána mimo jiné Mutárny (Mutarun), Rosatec (Rosseza, n. Rossatz) a Prstník (č. Prstnici, n. Perschling), w kterýžto poslední se toho času Čechové byli uwázali a jej vzdělávali. (Persnicha, quod tempore presenti Boemani insidendo arabant. ¹³) W nadacím listu kláštera Kotwického (Kotwik, Göttweih) od r. 1083. přichází w okolí Mutáren a Kotwika více jmen dle zvuku slowanských, jako potok Flaedniza (Blatnica, nyní Fladnitz) u Horního Wölblinku, potok Sirnica (Syrinicha, n. Sirning), Radwanesbach (Radwanica), hora Jedlice (Edilize) a j. ¹⁴) Listem, daným w Mutárnech r. 1239., darowal Blažej, rodem Slowan (Blasius, genere Slavus), kostelu sw. Mikuláše u Pasowa dvě winice w Rosatci ¹⁵); roku pak 1420. Štěpán Osler, měšťan Mutarenský, panenskému klášteru Dürnsteinskému lauku w Březnici u Rosatce (in der Friesnitz bei Rossatz.) ¹⁶). Konečně uwádějí jména Křemnica (Kremnitzbach) potok u sw. Hypolita, Český Kostelec (Böheimkirchen), Přibice (Preuwitz, wes u Treismauru) Glognice (wes u Neulengbachu, 3 pošty od Wídně) a snad i město Tulln čili Dolina w pamět Slowany někdejší w této končině nad Wídenským lesem. ¹⁷)

12) Monum. Boica. V. IV. P. 1. p. 26. Řeka Bělá (r. 1150. Pyela) vzniká w údolí Trnowickém (Thürnitzthal) a přijavši potok Sirnici (Sirning) a Křemnici (Kremnitzbach) wtéká u wesnice Bělé (Bielach) do Dunaje.

13) Monum. Boica. V. I. P. II. p. 208.

14) Hormayr's Taschenbuch. J. 1813. S. 98.

15) Jahrbücher der Literatur Bd. 40. S. 140.

16) Chmel's Österreichischer Geschichtsforscher. B. 2. Hft. 1. S. 9.

17) Město Tulln leží, jak známo, pod Kahlenberkem w prostranné dolině (Tullnerfeld) na saujmenném, w údolí Tullnbašském (we čtvrti pod Wíd. lesem) se wyprýštujícím potoku. Poloha tato, staré diplomatické jméno Tullina (Dullona, Tullana, Tulna) a obdoba jeho

Slované we čtvrti pod Wídenským lesem.

We čtvrti pod Wídenským lesem stopowati lze Slo-
wany nejhojněji w jižní části okolo města Putiny (Pütten).
Toto místo bývalo w 11. století přední hradbau proti
náwalům maďarským a sídlem zvláštních markrabat; i
neníť pochyby, že statní, při tom však porobau stížení
Slované w nebezpečné to krajiště za tauž příčinau posta-
weni jsau byli, za kterauž je podnes téměř po celé hra-
nici štyrskorakauské rozsázené widíme. O jejich tam pře-
bývání w době této swědčí sawvěké listiny kláštera Form-
bašského, statky okolo Putiny nadaného, jenž často o
tamních osadách slowanských (coloniae slavonicae), o slo-
wanských swědcích (testes slavigeni), o slowanské míře
(mensura, meta slavica) atd. mluví. ¹⁸⁾ Jmenowitě darowal
tam klášteru řečenému Popo ze Stupachu (blíž Glognice)
lán pole w jistém místě, které se po slowansku »Poldi-
goeri« nazývá (in loco, qui slavica lingua Poldigoeri di-
citur). ¹⁹⁾ Po dnešní dobu jsau tam památníky někdej-
šího Slowanstwa místa: Glognica (snad Hlohnica) na po-
toku téhož jména, městys pod Semerníkem ²⁰⁾, Priglice
(mezi Glognicí a Nowým Kostelcem, Neunkirchen), Ra-
glice (tamtéž), Rychnow (Reichenau) západně od Glognice,
Kostřice (Gostritz) pod Glognicí, Trnice (Ternitz), Wid-
nice (Weidnitz) na Kamenném poli (Steinfeld), Chlum
(Kulm) hora a wes u Šteyersberku, Bystřice (Feistritz) a
Jedlice (Edlitz) jižně od Putiny.

A však i w sewerní části čtvrti pod Wídenským
lesem zachowaly se některé známky obywatelů slowan-
ských w místních jménech více méně porušených, přece
ale půwodce swé projewujících. W listu císaře Jindřicha II.

se jménem Dolenice (Tullnitz) we Znojemsku osprawedlní snad odwa-
dění německého Tullen od slowanské Doliny.

18) Jahrbücher der Literatur, Bd. 40, S. 141.

19) Tamtéž.

20) Tak se nazývá powěstný Semering w listinách od r. 1158, a
1253. i j. (Hormayr's Taschenbuch, J. 1813, S. 155 u. 169.)

od r. 1002. pro markraběte Jindřicha jmenují se potoky Lieznicha a Tristricha (snad Lesnice a Trstnice, nyní Liesing pod Widní a Triesting), v jiném od r. 1020. pro klášter Tegernsee potok Pistnicha (snad Pistnice, n. Piesting, ²¹⁾) a v listu Oldřicha z Traiskirchu od r. 1160. pro klášter Formbašský wes Radůň (Radun) u Widně (později Radaun, nyní Rodaun. ²²⁾) Patrnější ještě ráz slowanský mají na sobě v tom kraji: luh Tajnice (Tagnitz), u Ebenfurtu, wes Pernice (Pernitz), Jedlice (Edlitz) blíž sw. Wíta, Kaplice (Gablitz) na západ od Widně na Linecké silnici, Hradčany (Hradschin) zvýšené místo u sw. Kříže (Heiligenkreutz), na němž dle místní pověsti hrad (s. Leopolda) stával, Sedlice (Sedlitzerhof), dvůr u Klosterneuburku a Břestová (Leopoldsau) před samou Widní na levém břehu Dunaje v Podmanhartsku. ²³⁾ Jména: Rakauská Teplice (Baden) a *Nové Město* (Neustadt) jsau pozdějšího původu.

Sejmeme-li svědectví tato o sídlech Slovanů ve Wídenském podlesí a okolo samé Widně, a dámeli wíry i tomu, že we Widni ještě za časů Rudolfa Habsburského na návrší nad Salzgiesem a p. Marii na Pobřeží býval starý ohražený dům »Windický čili slowanský hrad« (die Windenburg) jmenovaný ²⁴⁾: tedy přisvědčíme owšem dějepiscům Widně, »že jest velmi ku prawdě podobno ano téměř jisto, že první známí obyvatelé nynějšího sídla císařství Rakauského byli Slované (Windové)«. ²⁵⁾ Jestliže však první obyvatelé Widenští byli Slované, nebude domněnka příliš odważná, že i jméno Wídeň (Wien) od nich pochází a tedy slowanského původu jest, čemuž netoliko kořen slowanský *widen*, *widný*, nébrž i ta okolnost nasvědčuje, že totéž jméno i jinde v takových kra-

21) Hormayr's Taschenbuch. S. 81 u. 83. Máme Lieznicha, Liesing za Lesnici, Tristricha, Triesting za Trstnici podlé analogie jiných jmen rakauských: Strezenica Drösing, Jawornica Jauerling.

22) Jahrb. der Lit. B. 40. Anz. Blatt. S. 27.

23) Jméno Břestová (Leopoldsau) žije v ústech lidu slowanského.

24) Hormayr. Wiens Geschichte B. I. 2. Hft S. 45.

25) K. Schimmers Geschichte von Wien, Wien 1844. S. 2.

jích se nalezá, kde Slowané buď někdy přebýwali, buď podnes přebývají, totiž Wideň u wtoku Kyrice (Kiritzerbach) do Blatnice (Fladnitz) blíž Kotwika we čtvrti nad Widentským lesem, a stará dědina Wideň na panstwi Welko-Mezřickém w Morawě.²⁶⁾ I jméno předměstí Widentského »Wieden« zdá se potvzrowati domněnku tuto.

Slowané we čtvrti nad Manhartským kopcem.

Welmi četní byli někdy Slowané w Nadmanhartsku. Od břehu Dunaje až k hranicím českým i morawským připomíná množství jmen místních na bývalé příbytky jejich we čtvrti této. Sewerozápadně od Agsbachu rozkládá se hora Jawornice čili Jaworník (r. 1830. Ahornic²⁷⁾ n. Jauerling), pode níž Bystřice (Feistritz) na saujmenné wodě, w listu krále Ludwika od r. 1830. Mystrica neb Mustrica jmenované²⁸⁾, wes Jeseník (Jassenek) a městečko Lipina (r. 1002. Liupna, r. 1019. Liupana²⁹⁾, nyní Leiben), výše pak wesnice Raná (Rana), Ostrá, Rýha (Reycha) u hory Chlumu (Kolm) a wes Dubnice (Taubitz) leží. W témž okolí wzniká welká i malá *Křemže*³⁰⁾, padající u stejno-

26) Spisowatelé římsí nazýwali místo, kde císař Mark Aurel r. 180. po nar. Kr. zemřel a kteréz se za nynější Wideň pokládá, Windobona (snad od neznámých praobywatelů Windů); jméno to w brzce ale zaniklo, a twrz, na témž místě od kohorty Fabianowy založená, obdržela jméno Fabiana čili Favianis. Po zkáze vlády římské w Panonii od Rugů zmizela i Fabiana, rozkotána bywši při mnohonásobných wpádech surowých národů, jmenowitě Hunů, Awárů a Maďarů. Teprwa we 12. steletí, když již Slowané w Rakausích dávno byli zdomácněli, vyskytuje se w listech co nepatrné ze zřícenin wzkřísené místo pod novým jménem *Wienna* (Wideň), a sice ponejprw w listu markraběte Leopolda od roku 1137., načež od Jindřicha Jasomirgotta okolo r. 1141. místo Medlika na sídlo wojwod Rakauských powýšeno jest. Jahrb. d. Lit. Bd. 40. Anz. Bl. S. 23. a Hormayr's Wien na mnoha místech.

27) Monum. Boica, C. N. V. IV. P. 1. p. 59.

28) Tamtéž str. 58.

29) Hormayr's Taschenbuch. J. 1813. S. 41.

30) Jména cursíwním písmem tištěná čerpána jsau z úst lidu slowanského w Čechách, Morawě a Uhřích.

jmenného města do Dunaje. Nad Křemží jeví jménem svým původ slowanský městečko *Dlauhd Lauz* (Langenlois), sewerně nad ní wes Trnice (Ternitz) a na západ za Štitáry (Schiltern) a *Kwílem* (Gföll) městys *Krumlow* na řece Kampě čili Chubu. Po řece této slowanských jmen místních, čím dále k Čechám, vždy více přibývá. Nalezají se tam z jedné strany Staré a Nowé Polany (tak w listech 12. století i později, nyní Alt- und Neu-Pöla), *Staré Hradý* blíž wrchu Hora (Horasberg) řečeného, a potoky Teprnice a Gegnice; z druhé strany: les Daubrawa (Dobrawald) se saujmenným potokem a starým hradem (Dobra), od něhož panstwi Daubrawské jméno má; wice na západ město *Swětlá* (Zwettel) s předměstím Sirnawau a blizkým powěstným klášterem cisterciackým, wesnice Hradnice (Gradnitz), Welká a Dolní *Glognice* (Gross- und Nieder-Gloggnitz), Solice (Söllitz), *Rožnow* (Rosenau) a Česká wes (Böhmdorf) při potoku *Malé Swětlé*. K západu od Swětlé jest okrsek *Witorazský* (Weitra), pohraničný s Čechami, w němž městys *Cmunt* (Gmünd) na řece *Lužnici* (Lainsitz) a wesnice Lužnice (Ober-Lainsitz), *Rychnow* (Reichenau), *Wilánc* (Wielands), *Nekalice* (Naglitz), *Hlinná* (Erdweiss), *Trpnauze* (Tamenbruck) a *Německé* (Beinhöfen) znak osad slowanských mají.³¹⁾

Nad Witorazí a Cmuntem leží w někdejším kraji slowanském starý hrad *Kamýk* (Heidenreichstein) a dědiny

31) Okolí Witorazské bylo w 9. století zvláštním českým knížetstwím, jehož držitel kníže Slawitěch, syn Witoradůw, byw z něho r. 857. od Baworů vypuzen, k Rastislawowi, knížeti Morawskému, se utekl. (Palacký Geschichte v. Böhmen. I. Bd. S. 115.) Jak daleko tehda knížetstwi to do nynějších Rakaus zasahowalo, newi se. Roku 1179. náleželo ještě k Čechám, což z toho wědomo, že císař Fridrich Rusobradý za vzniklau mezi wojwody Fridrichem českým a Leopoldem rakauským rozepří o hranice, téhož roku w Chebu rozhodnul, že mají jíti od Wýsoké Hory (mons cetus) ke stoku Skřemelice (Schremelize, snad potok Brunawa, na němž městečko Schremz (Skřemelice?) leží) a Lužnice, odtud ku brodu blíž Segoru (r. 1221. Sahar, nyní Schr), dále ku pramenům Postice (Jestice) a k místu řečenému

k němu přináležel: *Lomy* (Brand), *Malý Ličow* (Klein-Litschau), *Radešínek* (Klein-Radischn), *Halamský* (Witschkoberg) a *Krabonoš* (Zuggers)³²; nad Kamýkem v nejsevernějším rohu Rakous k Nowé Bystřici město *Ličow* neb *Ličawa* (Litschau) na potoku *Kastanici* (Reissbach), dědiny *Trnávka* (Tirnau), *Hermanec* (Hermanns) a *Malá Světlá* (Klein-Zwettel³³), níže pak *Český Bejdow* čili *Wejdow* (též Bejdow nad Dyjí, Böhmisch-Widhofen, Waidhofen an der Thaja) a v okolí vesnice *Jesenice* (Jassnitz) na saujmenném potoku, *Humpolec* (Weinpolz) pod *Humpoleckým kapcem* (Weinpolzerberg), *Dubnice* (Taubitz), městyse *Dyje* (Thaja); výše na Dobrsbersku: *Jilmová* (Ilmau), *Lexnice* (Lexnitz) na potoku téhož jména, *Ples* (Plessberg), *Hradčany* (Radschin) a potoky *Lehnice* (Legnitz) a *Fernice* (Fernitz); dále na východ od Bejdowa: ves a potok *Bystřice* (Feistritz) u *Sihorce* (též Zihorec, Gross-Siegharts), *Libenice* (Liebnitz) se zbytky starého hradu nedaleko *Robse* (Raabs), městyse *Ludkowitz* neb *Ludweis* (Ludweis), starý hrad a ves *Chlumec* (Kolmitz) na saujmenném vrchu, *Radwanice* (v starých listech Radwanesdorf, n. Rothweinsdorf) a *Kyprice* (Göffritz) při Widentské silnici.

Neméně míst se jmény slovanskými nachází se v severovýchodním rohu Nadmanhartska, počínaje od moravských hranic, a sice: město *Drozdowice* (Drosendorf), *Horní a Dolní Trnávka* (Ober- und Unter-Tirnau) se zbořeným stejnojmenným hradem, *Ludeň* neb *Ludňa* (Luden),

Ugruch. (Boček Cod. diplom. Mor. T. I. p. 301.) Roku 1185. dal wojwoda Fridrich Witoraz s lesem Witorazským a krajem mezi Lužnicí a Stropnicí Hadmarowi z Kunringu v léno, od kteréž doby s Rakousy spojena jest. (Boček p. 316.)

32) Okolí Kamýcké náleželo nepochybně ještě ku sklonku 12. století k Čechám. Soudíme to z toho, že wojwoda Český Fridrich r. 1186. z Kamýka klášteru Světelském ves Zářečice v hraně české ležící daroval (praedium Zazisich infra portam Bohemie. Boček I. p. 319).

33) Ještě jiná Světlá (Zwettel) jest v Horních Rakousích nad Lincem u Rychnowa, západně od Cáhlowa (Freistadt).

Sátice (Schaditz), *Grosawa* (Grossau), *Pertolec* (Pertolz) na patě hory *Glognice* a *Rudolec* (Rudolz) pod Slawonicemi; jižně od Drozdovic: *Sedlice* (Zettlitz) a Tumrice (v listech Tumratz, snad Domarac), dědiny na saujmenných potočích, wes *Kotanowice* (Kottaun), městys *Lanawa* (Langau), klášter *Jerauš* (v starých listech Jerus, něm. Geras) a při něm les Sas a potok někdy Pigawice (Fagnitz?) řečený³⁴⁾, níže při Widenské silnici *Nový Kostelec* (Neunkirchen), město *Rohy* (genit. Rohou, Horn), pautnické místo *Trí Daby* (Dreiaichen) a na východ nad *Imburkem* (Eggenburg) wesnice *Kadow* (Kattau), Horní a Dolní *Mixnice* (Ober- und Nieder-Mixnitz), Horní a Dolní *Blatnice* (Ober- und Nieder-Fladnitz) na samých hranicích čtvrti Podmanhartské.

Slované ve čtvrti pod Manhartským kopcem.

Čtvrť Podmanhartská zachovala u srovnání s ostatními a vzhledem svého položení mezi slovanskou Morawou a Uhry nejméně památek bývalých Slovanů, tak že se podobá ku pravdě, že v ní Slované jen částečně a po nedlouho přebývali. Snad že Karel W. a staupenci jeho zúmyslně kraj ten, mocným Moravanům pohraničný, Němci osázeli, Slovanům vzdálenější příbytky mezi jinokrewníky ukazující a s nimi je smísíce. Jen v severozápadním cípu pod Znojmem a na úzkém praužku země při Dyji a Moravě potkáváme se se jmény starodávných slovanských osad, řek a hor. Mezi nimi nejznamenitější jest powěstný Rejc (Retz³⁵⁾ na patě réwo-

34) Hormayr's Taschenbuch. J. 1813. S. 185.

35) Lid moravský ve Znojemsku, jemuž i mnohá jiná čistě slovanská, z listin známá místní jména v blízkém okolí z paměti vyšla, jmenuje město toto stejně s Němci »Rec« (Gen. do Rece); že ale slovanský Rejc čili Rajec, jest přesné jméno, vysvitá 1. ze starého způsobu psaní: Ragez, Ragcz, Reze v listinách 12. a 13. věku; 2. z analogie Rejce (Raitz) v Brněnsku a Rejce (Rasel) v Holomaucku, kteréžto oboje místo se dle desk zemských prvé též »Rajec« nazývalo a nyní lidu »Récem« sluje; 3. z pěkného položení místa a bohatého okolí, jemuž Rajec čili Rejc rakauský, významem svým zcela odpovídá. — Mnozí tomu chtějí, že se Retz někdy »Rakaus« na-

nosného kopce Holiče (Golitschberg) a pod ním městečka *Pulkawa* (Pulkau) na saujmenném potoku a *Rešice* (Reschitz). Na hranicích moravských pod Dyjakowicemi (Gross-Tajax) ozywají se hlaholem slowanským: *Wlči Dwory* (též Wlči Hofy, Wulzeshofen) městečko *Lawa* (Laa) *Starý Přerow* (Alt-Prerau) naproti Nowému Přerowu w Morawě, a dále na východ město *Waltice* (slowensky Waučice, Feldsberg), *Hlowowec* (Bischofswart), *Nowá Wes* (Ober-Themenau), *Požorně* (Unter-Themenau), Slowenská *Krutá* (Böhmisch-Krut), *Cahnau* (Hohenau), *Čistějow* (Zistersdorf), Slowenský *Pangort* (Windisch-Baumgarten), *Střezence* na řece *Caji* (Drösing an der Zaja), *Prílep* (Waltersdorf), *Suchá Krutá* (Dürrenkrut), *Wrbowec* (Götzendorf, wes, u kteréž dle místní powěsti král Otakar padl), *Hrádek* (Ebenthal), *Holajka* (náwrší Hohenleithen ³⁶), *Wirnice* (Würnitz) a *Lysá* (Leis) blíž saujmenného wrchu (Leissenberg). Jména *Ska-rohled* (Pullendorf) nad Čistějowem a *Selce* (Mannsdorf), *Poturno* (Engelhartstteten) a *Zámeček* (Schlosshof) na Morawském poli zdají se pocházeti z doby pozdější. ³⁷

zýwal, poněwadž w některých listech 12. století také »Raketz a Rakutz« psaný přichází; a však jakého rukojemství o prawosti jmen slowanských *pauhy* způsob psaní pisařů německých podává, jest věc wědomá; wždyt píši i nejnowější topografowé rakauští Potzko aneb Āarzko von Bernegg, majíce za to, že na wlas poznatili našeho Bočka z Perneku.

36) Holajka jmenuje se též jisté místo w Holešowě na Morawě.

37) Ostatní místa krom zde jmenovaných we čtvrti Pod- i Nadmanhartské mají u okolních Slowanů, pokud jsme se wyptáwáním dowěděli, jména německá neb německým podobná. Jména tohoto posledního druhu w Podmanhartsku jsau: Horní Holobrón (Ober-Hollabrunn), Jělsdorf (Jetzelsdorf), Horní a Dolní Rezbachy (Ober- und Unter-Retzbach), Kadolec (Kadolz), Ubrice (Obritz), Hadrasy (Hadros), Welké Harasy (Gross-Haras), Štác (Stožec? Staats), Pušdorf (Poisdorf), Kačisdorf (Katzelsdorf), Šatniberk (Schrattenberg), Pangort (w listech 12. století Pongart, Herrn-Baumgarten), Rentál (Reinthal), Pernitál (Bernhardsthal), Ličnibort (Lichtenwarth), Hasprun (Hausbrunn), Obrnašdorf (Dobermannsdorf), Lingašdorf (Ringelsdorf), Kestink (Gästing u Čistějowa), Ochorno (Richhorn), Najsigl

Z uvedeného zde množství místních jmen slowanských, jenžto by pilnějším probráním starých listin a zevrubnějším rozbořem místních jmen rakauských zajisté ještě vzrostlo, a podaných zpráv dějepisných zřejmě se vidí, netoliko jak hojní někdy Slované v Dolních Rakousích byli, ale že i v této jako v jiných od nich obyvaných zemích swau prostau powahu, swau míru- a orbymilownost a zalíbení v stálých sídlech na jewo dávali, wzddělávající pilně, co surowci poplenili, stawice, co tito pobořili a všelikému dílu swému nepominutelný znak původu swého »jméno slowanské« wtskující. Objevuje se z toho též nemalá mezera v obyčejných historiích Rakaus, w nichž se o dobýwawých Římanech, o jejich nástupcích Wandálech, Hunech, Gotech, Awářích a jiných swěteřpých po Rakausích tékawších národech dosti obšírně wyprawuje, o Slovánech však a jejich zásluze o

(Neusiedel), Inčisdorf (Inzersdorf), Nidršpelk (sl. Nidršpeuck, Jedenspeugen), Bilwasdorf (Wilersdorf), Misliboch (Mistelbach), Ošpra pod Cajau (Aspern an der Zaja), Hrubé a Malé Sulce (Ober- und Nieder-Sulz), Wemprisko (Erbbres u Sponberka), Londorf (Ladendorf), Wandorf (Weidendorf), Protes (Prottis), Mačno (Matzen), Šenkarka neb Šenkárich (Schönikirch), Štokeraua (Stockerau), Spilina (Spillern), Puklis (Bockflüss), Congr (Anger), Hrubý Ogrún (Gross-Wagram), Malý Ogrúnek (Klein-Wagram), Chorwátský Ogrún (Kroatisch-Wagram), Hrubý a Dlauhý Enčisdorf (Gross- und Lang-Enzersdorf), Štádlo (Stadlau), Prádlo neb Prádle (Breitenlee), Losej (Lasse), Kisibrun (Kroissenbrunn), Cisibrun (Süssenbrunn), Špice (Spitz u Widně), Ošpra (Aspern) a některá jiná od Slované obýwaná místa, o nichž níže. W Nadmanhartsku jsau takowátěž jména: Štumbach (Steinbach nad Cmuntem), Šwarcnawa (Schwarzenau), Witeš neb Fitiš (Vites), Šandachy (Schandlachen), Gündšachy (Gundslachen), Rabšachy (Rottenschachen), Irnfritz (Irnfritz), Šenawa (Schöna u, Šlaky (Schlag u Litowa), Waikršlok (Wajkartice? Weikartsschlag), Daksín (Daxen), Kaueno (Kautzen), Pertolec (Unter-Pertolz), Nowá Ligeř (Neu-Niegers), Šébs (Seebs), Lindawa (Lindau), Almužna (Almosen), Blumawa (Blumau), Kiriberk (Kirchberg), Helbach (Hollenbach u Bejdowa), Primšdorf (Primersdorf), Zišldorf (Zissersdorf), Maisawa (Meissau), Garš neb Gorš (Gars u Rohau), Hardeck (Hardegg) a Horni Hewlin neb Hewlany (Oer-Höflein).

zwelebení země, od těchto drancířů zpuštěné naprosto nic newí, neb alespoň neuwádí. I místopiscům rakauským, temná jména německá z gothickeho, celtickeho a podobných jazyků násilně odvádějícím, zřídloslowí slowanskému ale, bytby i jméno makawě slowanské bylo, místa nedávajícím, poslouží snad článek tento k wywedení z bludů a předsudků.

V.

Několik nowě objasněných obdow slowes.

(Čteno w českořilologické sekci král. společnosti nauk
dne 27. Čerwna 1844).

Od Wáclawa Hanky.

Předčítawaje při wydáwaní Jungmannowa Slownika arch po archu, přišel sem na to, že jako w posud známých *hnu*, *hy nu*, *tonu*, *oslu* místo *hybnu*, *topnu*, *eslepnu* wyrřeno jest *b* i *p*, to samo i w jiných slowech, zvláště w starých spisech, se stává, jako:

rynu	místo	rypnu:	rýpati.
šinu	—	šibnu:	šibati.
kynu	—	kypnu:	kypěti.
kanu	—	kapnu:	kapati.
uskřinu	—	uskřipnu:	skřipati.
runu	—	rupnu:	rupati.
chrunu	—	chrupnu:	chrupati.
chronu	—	chropnu:	chropati.

Dwoji půwod má *kynu*, pročez také dwoji wýznam: místo *kypnu*, *kypěti* a místo *kywnu* *kýwati*. *Runu* místo *rupnu*, *rupati*, jest téhož kořene jako latinské *rumpere*, *rupi*, *raptum*, tak jako *šinu* místo *šibnu*, *šibati* téhož ko-

řene jest jako německé *schieben*. Ostatním objasnění netřeba.

Důležitější a zcela nový jsau následující obdoby. Příčinu k jich wyzpytování podala slovo OTAWA w témž Jungmannově slovníku, kdež stojí: »*r. otawiti se ut zábawa ex zabawiti se,*« welmi dobře; však »*otawiti se, r. otaji ex quo otawiti factitivum, ut stawiti ex státi,*« ne tak šťastně. *Zabawiti se* připomenulo mi: *zabawiti* od *zbýti* we čtvrté formě sloves Dobrowského mluwnice, a kořen *otawy* byl nalezen.

Jemné *iju* přechází w *oj*:

wíti,	wiju:	woj.
bíti,	biju:	boj.
píti,	piju:	poj, nápoj.
liti,	liju:	loj, sloj.
řiti,	řiju:	roj.
čiti,	čiju:	koj, pokoj.
hāti,	hniju:	hnój, hnůj.
břiti,	břiju:	broj, zbroj.
střiti,	stru:	stroj.

Ano i od čísla *tři* jest *trój*, tak jako od náměstky *mi*: *mój*. Prosté *woj* jest w polském w užívání, i znamená pramen w prowaze, a w množném značí *motowuz*, *špagdt*: my máme složená *náwoj*, *záwoj*. Prostého *poj* i *koj* není w užívání, ale *nápoj*, *zápoj*, *pokoj*. Tak jako od *břiju*: *břitwa*, tak také *broj*, ježto prosté w českém Alexandru přichází, a významem svým od složeného *zbroj* newelmi se liší. *) Poslední *střiti*, ač se w přítomném od ostatních odchyluje, tauž obdobau má *stroj*. Wšecka tato

*) A řka: wěz to pyšné robě,
posilaji ten mäk tobě,
aby wěděl co jmám moci
wlastních lidi bez pomoci;
tu jest owšem máka mnoho,
ty nemůžeš čisti toho,
tolikéž i mám já broji,
wsudy lid se w niž rozbroji. *Star. sklád. II. 199.*

slova, připojili se k nim *iti*, stanau se *faciutiva*; i zdaž sloweso od statného, či naopak statné od slowesa pochází, w slowozpytu jednostejné se býti zdá.

Toto *oju* přechází w *aw*:

roju,	rojiti:	řawiti.
doju,	dojiti,	dawiti.
hoju,	hojiti:	hawiti.
koju,	kojiti:	čawiti.
broju,	brojiti:	brawiti.
kroju,	krojiti:	krawiti.
stoju,	stojati:	stawiti.

Tak jako od *řiju* *roj*, a od toho *roju*, *rojiti* pochází, tak od *rojiti* neužívané *řawiti*, odkudž posawádní *řawa*, právě tak od *doju* *dojiti*: *dawiti*, kteréž předpokládá neužívané *dyju*, *dýti*; tak od *hoju*, *hojiti*: *hawiti*, odkudž *zohawiti*, špatným hojením skaziti, kteréž opět neužívané *hyju*, *hýti* předpokládá. Jako od *rojiti* měkké *řawiti*, tak od *kojiti* opět neužívané *čawiti*, z čehož i w českém i w srbském vlastní jméno *čawa* pochází. Tauž obdobau i *broju*, *brojiti* míwalo *brawiti*, odkudž nám zůstal w užívání *braw*. Též *kroju*, *krojiti* muselo míti *krawiti*, odkudž polské *krawec* a ruskopolské *kraweč*, kraječ, pochází. Naše *státi*, *stál* jest staženo ze *stojati*, *stojal* tak jako *pás* z *pojas*.

Hrubé *yju* také přechází w *aw*:

wýti,	wyju:	wawiti.
býti,	—	bawiti.
pýti,	pyju:	pawiti.
nýti,	nyju:	nawiti.
týti,	tyju:	tawiti.
plyti,	plyju:	plawiti.
slyti,	slyju:	slawiti.
prýti,	pryju:	prawiti.
trýti,	tryju:	trawiti.

Nejdůležitější jest tato obdoba, poněwadž jsme z ní u Dobrowského toliko jediný příklad, totiž *zbawiti* od

zbyti v jeho mluvnici měli. Týmž pravidlem jest od *wyti* neuziwané *wawiti*, jehož intensivum *wawikati* mezi lidem ještě se zachoválo. Tak jako od *duju*: *duch*, od *čuju*: *čuch*, od *směju se*: *smíček*, tak od zastaralého *pyju*: *pych* i *pýcha*, factitivum z *pyju* bylo *powiti*, odkudž náš *páv*, jehož původ druzí ewropští jazykové sotwa tak značitě provésti mohou. Tak jest od *nyti*: *nawiti*, *unawiti*, odkudž u Dalimila *naw* f. »Potom Krok jide do *nawi*, tři dcery múdré ostawi.« Ješin vykládá *nawa*: hrobka, hrob na poli: zdá se však spíše s litewským *ndve*, smrt, i gothským *náus*, umrlec, spřízněno býti. Neméně nás překwapuje tu dozvěděti se prawého významu *otawcy*, i *zotawiti se*, neboť *týti* mělo pravidelně *tawiti*, *otawiti*. *Plawiti* i *stawiti* jest snadnější, ale naše *prý* není staženo *prawi*, jak se to posud vykládalo, ale naopak původní od zastaralého *prýti*, *prý* místo *pryje*. *Trawiti* předpokládá *trýti*, *tryju*, a *truju* má dle pravidla *trowati* jako posud w srbském. Některá z hrubého *yju* přecházejí w *ow*:

mýti,	myju:	mow.
rýti,	ryju:	row.
krýti,	kryju:	krow.

Od *myju*: *mow* jest w starosłowanském a ruském w užíwání; *row* i *krow* i u nás swým půwodem dávno známy jsau.

VI.

Jistá a prawdiwá zpráva

o wyswobození dwau synůw

Wratislawa i Ferdinanda,

urozeného pána Floriána Kryspeka od zamordování w Paříži, léta 1572. dne srpna měsíce 24., jakž správa listu tuto položeného ukazuje.

(Čteno w historické schůzce 18. Dubna 1844.)

Od Wáclawa Hanky.

Léta paně 1572. za příčinau swobodného umění literního, urozený a statečný rytíř pan Florián Kryspek na Kacerowě, Rožmitále, Nalahozevsi, císaře Maximiliana druhého rada tajná, vyslati ráčil dva syny své: Ferdinanda a Wratislawa do Paříže. Když se ta lázeň neslychaná Hugenoťům od oznámených w listu teď položeném zatopila, a mýti w ní počínali admirála a jiné slavné pány s králem nawarrským Jindřichem, ku poctivosti jeho swadby do Paříže wyprawenými. Králowna mladá Alžběta, krále Karla IX. manželka a císaře Maximiliana druhého dcera, vědauc o tom co se diti všem Hugenoťům bez ušetření bude w Paříži zůstávajícím, domácím, přespolním, hostem i při swobodném literním umění zůstávajícím, spomenula, že urozený pan Florián Kryspek dva syny své w Paříži na učení swobodným má. Wěduč o jejich hospodě, tajně poslala svého jednoho komorníka k preceptorowi jejich, aby bez prodávání dal jim šaty nové černé dělati, a na těch napřed bílý kříž aby byl, a když k nim do pokoje jejich mordéři přijdau, s žádným nic aby nemluwili, než při svém učení zůstawali, a k tomu po jídle nikam nechodili. Což preceptor jejich

sobě od královný pro zachování pánův svých, sebe a jeho služebníka oznámeno maje, hned takový oděv spravit dal, a jeho s pány užíval. Když již v té lázni neslýchané admirál s jinými zmyt byl, že živi nebyli, běžající ti wstekli morděři jako psi po městě a domích Pařížských, přišli najednou do hospody a pokoje jejich, meče své a šaty na sobě v krvi umáhány majíce, kdež oni při svém učení zůstávali: některý četl, jiný lautný instrumentu užíval a jako napoly mrtew při tom byl, však se weselými býti proti přirození těm katanům ukazovali, ke kterým když přicházeli spatřivše je v oděvu znamenáném postaveny, hned zase od nich, nic neubliživše žádnému, odcházeli. Když pak se to tišiti počalo, hned preceptor všechny věci sklidil, a poštu až do Štraspurku jako na projížďku zjednal, a tak z Paříže vyjeli. Když do Štraspurku přijeli, poštu samého zase od sebe propustili, a k panu otci svému stízně na poště do Prahy, že živi jsau, aby se starati neráčil, poslali, a sami w Štraspurce pobývše několik dní, až po uleknutí okráli, se na cestu vydali, a k panu otci i bratřím svým s radostí i jiným přátelům přijeli: nebo pan otec s syny doma zůstávajícími a přátely w tom postavení byli, že sau tam také zamordováni, a nařikání společně všichni weliké činili, až pošta přijewši od nich samých s psaním, jich zármutek přestal, a očekávání s radostí od p. otce, bratří a všech přátel příjezdu bylo a se stalo.

Tak pán bůh jim z té lázně, w ní že sau se nezmyli, osvobození skrze královnou oznámenau způsobiti ráčil, a je ochránil. Což sem já kněz Pawel Slánský, w ten čas správce církwe Christowy w Lochowicích, tak zwěděl, a jakožto wěc jistau a prawdiwau k tomuto listu připsal. Nebo léta 1573. w pondělí po neděli smrtelné powolán byw skrze psaní s knězem Viktorinem Nymburským (w ten čas w Litni u Karlšteina církwe páně na kollatuře urozeného pana Jana staršího z Mitrowic správcím) od urozeného pana Floriána Kryspeka sme na Kacerow přijeli.

Na ráno w auterý, maje sobě z rozkazu panského pokoje od pana Ladislawa ukazowány, sem dotázku k němu učinil, že pána žádám, aby mně oznámeno bylo, kteří sau bratři jeho w Paříži byli, a kterak sau z takowé lázně vyšli, w ní že sau se neznyli, o tom že nemohu jisté správy dostati. Tu on hned dal se w řeč, a co tuto sem z úst jeho ušima mýma s knězem Viktorínem, s knězem Mathaušem Wegeliusem, w ten čas w Potworowě správcem církewním, a nyní kralowickým, knězem Thomášem Pražským, tehdaž we Zbiroze farářem, slyšel, sem jakožto sám poslauchající toho pro pamět a opatrowání božského předíwného, skrze položenau králownu jim zřízeného, poznamenal, a že prawdu Šalomaun w přísloví w položení 21. prawi: Nenít maudrosti, nenít opatrnosti, nenít rady proti pánu Bohu. Ítem umít pán Bůh sprawedliwé z pokušení wyswoboditi, ale nešlechtné zachowati ke dni saudnému k mučení.

VII.

W ý p i s k y
z paměti kolleje Jesuitské u sw. Klimenta
w Praze,
sepsaných od Jesuity.

Z latiny přeloženy od Wácl. Wladiwoje Tomka.

(Dokončení.)

16.

Slawné wejítí krále Maximiliana do Prahy.
(1562.)

Welikau sláwu towaryštwu našemu způsobil den 7. září, kteréhožto dne nejjasnějšího krále Maximiliana, jehož brzy předtím stawowé králowstwi Českého za krále

byli přijali, slavné wejítí do Prahy jakožto koruny slaveno bylo. Hned ráno začal průvod do Prahy wcházeti a bez přetržení na způsob wítězosláwy postupował; nicméně poslední z komonstwa královského pro welké jich množství noc překwapila. Tu slavnost mnozí oslawowali popisy swými. Naši aby powinnosti nezanedbali, před wraty kolleje postavili bránu wítězoslawnau s mnohými ozdobami, wíce na oko než cenau swau skwělými. Celé dílo spočítwalo na několik slaupích čili raději stěnách, kteréž dobrý malíř s takovým uměním omalował, že s daleka na ně patřícím zdály se mramorové býti; blíže podstáwek slaupů na powýšeném místě stáli dwa mládenci, krásau těla k tomu způsobní, w podobě nebeských geniů; z nichžto jeden ku králi, druhý ku králowně, podlé sebe jdaucím, weršemi k tomu složenými a s wážeností říkanými pozdrawení učinili. Takowá, jak se píše, byla prý jejich způsobnost, že mnozí se rozpakowali, zdali žiwí čili malowaní jsau, a o to záwody se staly, i nedali tomu prwé wíry ti, kteří přemoženi byli, než když se týchž pacholat rukami dotknuli. Brána sama, jsauc zlatými hwězdíčkami wykrášlena, co nejjasněji se trpytila; po stranách wisely znaky zemí, obzwláště pak krále a králowny, kteréž také básněmi a přáními owěnceny byly. Nejwýš nad branau stál obraz blahoslawené panny matky boží welmi krásný, kterýž na krále přicházejícího radostně hleděl, okolo něhož zlaté kaule s obzwláštním uměním udělané byly, též zlaté praporečky, kteréž od slunce oswíceny a lehkým wětýrkem pohybowány diwný lesk a libezné šumění působily, takže lid newěděl, co má činiti. A pokud lešení stálo, nebylo konce diwení lidskému; zwláště pak malíři a básníci, jedni oblauk wítězosláwy kreslili sobě, druzí básně sobě přepisowali. Zeď kolleje, pokud do ulice obrácena jest, čalauny nejdražšími, od urozenstwa nám ku prosbám našim zapůjčenými, potažena byla, na nichž bylo welké množství weršů w rozličných jazycích, chwalu knížat obsahujících. Když wykonali ji-

nochowé pozdrawení, začali nejlepší naši zpěváci — z nichž toho času kollej welikau chwalu měla — píseň, jižto začátek jest: Te Deum Laudamus, zpíwati. Kterážto pokud se zpíwala, zůstal státi císař, král, králowna; wéwoda Baworský a ostatní knížata a páni, a mnohým pokýwáním jewili, že se jim líbí ta horliwost naše w počtění panowníka.

Ale předtím z příčiny tohoto diwadla welmi směšná wěc a již proto zaznamenání hodná se přihodila. Nebo když několik dní předtím naši koly k witězoslawné bráně zarazili, a jak obyčejně nad dvěma koly do země zaraženými třetí w přič jako na způsob jha položili; nena-dále od nepowědomého půwoda po městě se rozšířila powěst, že mají všickni Jesuité rozkazem nowého krále Maximiliana na šibenici zwěšeni býti, a z té příčiny že král poručil welkau šibenici před jich wraty postawiti. I sběhlo se nesčíslné množství diwáků; a když naši, poněwadž oblauk ještě hotový nebyl, prodléwaly trámy přikryti, a všickni widěli tak býti, nebylo nic jistějšího lidem. Tedy jedni se smáli, a byli tomu rádi, jiní osud náš lito-wali; dosti známo, že byli i někteří přátelé naši tak leh-kowěrní, že našim u sebe skryš podáwali. Potom vši-chni, když s takovým jewením přízně císaře i krále před domem našim státi widěli, powěděwše o tom jiným, dosti dlaugo čemu se smáli dáwali.

17.

Smrt patera Walentina Voita.

(1564.)

Toho času byl předstawen nad konviktem pater Walentin Voit, jehožto náhlá smrt dne 12. ledna netoliko konvikt a nás wšecky, ale celé město Pražské diwným způsobem k užasnutí přiwedla. Ráno u jednoho z našich kněží se zpowídaw a mši swatau jako wždycky pobožně doma wykoňaw, odešel byl na hrad Pražský za wěcmi konviktu, nad kterýmž byl postawen; a již byl do ko-

mory dworu královského přišel a ku pobídnutí u prostřed urozených sednul; w tom náhle jako bleskem poražen, we velikém množství panstwa a šlechty, na zem upadnul. Od lékařů, kteří powoláni byli a i hned přiběhli, zvědělo se, že jest mrtwici poražen. Tedy byl hned donešen k stařícké matce své, která nedaleko bradu dům měla; ne bez zvláštního řízení prozřetelnosti boží. Nebo jakožto člověk nad míru nábožný, co do Prahy přišel, nikdy nemohl k tomu přiweden býti, aby do domu mateřského wešel, ačkoli mnoho a častěji od ní prošen býwal. Mimo všecko přičiňování dwau lékařů we dwau hodinách tiše skonal, wezen potom do kolleje a slavným pohřbem ctěn jest. Z toho bylo veliké leknutí starších kolleje i tovaryšů a celého města pro tak náhlau případnost; nebo jakž byli časové surowí, lidé ti starožitné prostoty náhle smrti zrowna neprawostem přičítali. Píseť zajisté Jiří Perarius w listu swém k generalowi Laynezowi: »Velikým strachem a hrůzau naplnilo náš skonání P. Walentina, poněwadž takové a tak náhlé smrti w tovaryštwu nepamatujeme. A to podiwení i leknutí nepojalo toliko našich a město, ale i legaty Benatského a Ferrarského, také nejjasnějšího arciknížete a krále Maximiliana, který nedlauho potom do Prahy wešel, došlo jest. Ale brzy když se rozhlásilo o swatosti toho otce, a co toho dne pobožného byl vykonal, utichla powěst, zvláště také pomocí lékařů královských, kteří příčiny udadauce dokázali, že to nic nowého w lidském žiwobyті není; prawiliť o velikém mrazu, w kterém byl na hrad přišel, a twrdili, že u něho to zlé z ustawičných počtářských badání pošlo, kterémužto studio on se welmi oddával. Slysána i matka jeho, prawíc, kterak i jeho otec a děd podobnau nemocí sešli. Tedy na jinau stranu počali mluwiti lidé: tak pak že již nic zlého přihoditi se nemůže, když i dokonale a swaté muže tak náhle smrt odjímá.

Byl jest pater Walentin Voit rodem z Prahy, muž ku konání velikých věcí rozený. Do tovaryšstwa od swa-

tého otce Ignatia roku 1553. přijat byl, potom svěcen na kněžství; pro výtečné vlohy duchovní stal se sluhau w Římě, pak rektorem w Insbrucku; větší věci daufaly se od něho, leč jej smrt zachwátla. Ale tu ztrátu Alexander, bratr Walentinůw, hojně nahradil, kteréhož, jak se místem svým podotkne, kolleje Pražské druhým otcem a zakladatelem, a semeniště Swatowáclawského pěstunem nazwati můžeme.

18.

Přijímání pod obojí způsobau.

(1564.)

Mezitím něco nowého a nebýwalého se přihodilo, což mnohé těžkosti rady uwalilo na kollej, a chrám skoro zrowna nowotnými řády poškrvnilo, aspoň nemálo we zmatek přiwedlo! Císař Ferdinand brzy před swau smrtí, nadíwaje se, žeby tudy nemalého oblíbení došel při Čechách, a tak Husité, kteří se od katolických málo dělili, s církwí smíření býti mohli, dožádal se toho od papeže Pia IV. dne 16. dubna, aby w Čechách pod jistými výminkami — mezi kterýmiž nejhlavnější byla, aby jednakaždý prwé z hříchů swých řádnému knězi se zpowídal, — swátost oltární pod obojí způsobau tomu, kdožby koli chtěl, podávána byla. To bylo dne 31. čerwence wšudy po Čechách z kazatedlnic prohlášeno. Naši newěděli, co mají činiti; neb napominání jsau k témuž listem císařovým, arcibiskup w témže smyslu rozkaz byl vydal, jehož bylo poslechnauti, příklad celého kněžstwa byl před očima; witalať naděje, žeby tím způsobem zblaudilé od církwe owčičky do chléwa ostatního stáda zase shromážděny býti mohly; také bylo se báti řečí lidských, jako bychom powolení papežské stolice málo sobě wážili. Protož k radě přátel našich i my ten řád podstaupili jsme, a však s výslovným napomenutím s strany výminek, i podávali jsme lidu kalich we chrámě našem. Byla k tomu určena kaple blahoslawené panny Marie a sw. Anny, i přistaupilo, jak se píše, třináct osob; paetr Wolfgang

Maria posluhování činil; všichni prvé u kněží našich se zpovídati museli, aby se snad nestalo, by kdo nenaplniw výminky k takowému přijímání se připustil. Ale to celé milostiwé powolení potom nazmar přišlo, a následek očekávání katolíků marné býti ukázal.

19.

O pohřbu císaře Ferdinanda.

(1565.)

Toho roku arcikníže Ferdinand více, než kdy pamatujeme, skutkem, jak welice sobě tovaryšstwa váží, ukázal. Mělo býti tělo císaře Ferdinanda otce jeho do královské krypty wezeno, jenž we Widni umřel; kterýžto průvod pohřební k welkému oslavení našeho tovaryšstwa se obrátil. Neboť se jednalo o to, we kterém místě by tělo na čas složeno bylo, kdeby, jak jest obyčej w těchto zemích, arciknížatům, pánům a urozenstvu hostina wypravena byla, kdeby se průvod pořádal, odkudby vyšel nejpohodlněji. Hned arciknížata dle své k nám nepomíjitelné náklonnosti kollej Klementinskau jmenowali; aniž kacířů úmysl ten tajný zůstal. Protož přistaupila radda Pražská nawedením Husitů před místokrále arciknížete Ferdinanda, podávajíc k tomu weliký dům radní a slibujíc i všecken náklad skwostných hodů na sebe přijmauti, kdyžby tau slavností, pomina Jesuity, radnici poctiti chtěl. Ale arcikníže odpověděl těmi slovy latině: „Elegi semel locum apud dominos Jesuitas; eum servabo;“ načež oni nic nepořídíwše s mlčením odjiti musili; i nemohlo se nic krásnějšího a k našemu poctění více slaužícího přihoditi. Ale již o věci, jak se pořádek dala, powím.

Dne dwadcatého srpna, ku kterému powoláno bylo wšecko urozenstwo do Prahy, s královskau přípravau — jakž to wše Jan Francolin, královský dějepisec sepsal a tiskem vydal — před polednem počal průvod pohřební do nowého města Pražského wcházeti. Nejjasnější arciknížata Ferdinand a Karel šli za tělem. Když se přišlo

ku kolleji, wešel všechen průvod wraty, která jdau z ulice, a zanechali tělo císařowo na dvoře w kolleji. Wůkol wiselo na zdích našich přibito množství hrobních nápisů, sepsaných vše třinácti jazyky. Pokoje všechněch našich tovaryšů obvěšeny byly černým sukem na znamení smutku; naši pak sedíce u truhly, střídawě zpíwali žalmy Dawidowy; zatím průvodčí pohřebu všichni k požívání pohodlí tělesného se odebrali. Kuchyň byla na dvoře školním z tabulí složena; arciknížata hodowali w musaeu mistrowském, dvořané w refektáři, ostatní urozenstwo rozděleno po školách. Po wykonání oběda jest opět w pohřební slavnosti pokračowáno; čtyrmecitma našich prowodilo pohřeb až na hrad; druhého pak dne, když po wykonání obřadů mrtwola císařská do hrobu spuštěna býti měla, při spořádaném průvodu bylo našim, kteří přítomní byli, od ceremoniáře za všemi klášterními a duchowními hned před kanowníky místo wykázáno; kteréž jsme i obdrželi, ač s horšením se proto některých málo. Pohřební kázání měl probošt Scribonius, kteréž prvé rektorowi ukázal: a to potom spolu s básněmi našimi a náhrobními nápisky, bywši prvé od rektora opraweno, do Wídně k tisku zasláno jest. K tomu přidal Blysemius psaní, kterým básnický ten wýtvor jakož i řeč od Scribonia nejjasnějšímu arciknížeti Karlowi připsána byla.

Potom přišla štědrost arciknížat, pro kterauž, jak se zdá, kolleji naši přednost dali před jinými domy a chrámy, hledající totiž způsobu, jakby nám bez záwisti jiných dobře učiniti mohli. Neboť nejenom ku kolleji, jako za ten pohřeb štědrau almužnu na penězích poslali, ale též všecko, což jen od pohřbu u nás zůstati mohlo, jakožto sukna, kterými pokoje potaženy byly, též i všecko jiné toho druhu welkomyslně nám darowali. Konečně pak arcikníže w měsíci říjnu, když první plod z winice, kterau nedáwno předtím koupil, sebral, prawě, že prwotiny pánu Bohu obětowati chce, čtyry sudy nejlepšího wína

do kolleje zawězti poručil, jakkoli mnozí ze šlechty nemálo o to žádali, aby jim darováno bylo.

20.

Nábožné účinky tovaryšstwa roku 1567.

České kázání, které po několik let předtím držáno bývalo, pominulo (v kolleji), protože málokterí čili nikdo tu dobu do kostela jíti nechtěli. Německá kázání byla dvě u nás, jedno patera Alexandra Hölera ráno, druhé p. Adama Hölera, představeného nad konviktem, odpoledne. V tom kázání vysvětlovala se každodenní epistola. Potom chlápci k tomu vybrání mezi sebou hádali se o otázky wíry, kteréž Otec, když potřebí bylo, zkaušel a rozhodoval s nemalým posluchačů i žáků prospěchem. Wlachům kázal ve školách p. Blažej Montaninus s výborným prospěchem; neboť mnozí z nich, buď wiklajíce se u wíře utvrzení jsau, buď již poněkud nakaženi kacířstwím zase rozumu nabyli. České kázání bylo trojí držáno, jedno od p. Wolfganga Marie mladšího u Sw. Jakuba, potom k žádosti probošta Scribonia u Sw. Benedikta na Hradčanech — kterýž kostel on spravoval — od M. Alexandra Voita; třetí v domě špitalském blíž kolleje od jednoho neb druhého z mistrů. Za sedmé může se k tomu počítati čtení bohomluvecké, které s welkau sláwau tovaryšstwa i swau vlastní u weliké schůzce vzdělaných mužů míwal Blyssenius w hodinách odpoledních, w čemž již od několika let pokračowal. Týž kazatel měl řeč o wečeři páně w kostele metropolitanském, ku kteréžto slyšení, což bylo w Praze katolíků, všichni se sehnali. Kázal dle swého obyčeje mužsky, vzdělaně, důrazně, a takowau sobě úctu při proboštwi získal, že když slavné kázání před cisařem a pány míti měl, powolaw k sobě Blyssemia jeho žádal, aby mu z hlavy diktowal, a ačkoli on dosti se wymlauwal, předce prosbami jej k tomu přiwedl; než rektor potom domů se wrátíw jiné překrásné sepsal, kteréž pak náš Scribonius kázal.

Téhož času hrob pána Krista za nás zemřelého vystrojený myslí diáků diwně zajímal; celé swaté tři dni vyslancové papežský, Španělský, Francoauský, Polský, též republiky Benátské, mnozí biskupové, hrabata, nejprřednější páni zemští, jakož Rosenberský nejvyšší kancléř, maršálek a písař králowství i jiní páni a rytíři urození buď w modlení we chrámě našem buď w kolleji w přátelských rozpravách, a otázky svědomí se týkající předkládajíce, trwali, a pak řádně od našich rozhřešení, přiklekli k swatému stolu se znamenitým příkladem pobožnosti. Kteréžto následuje lid, 1300 osob ty dni welkonoční z hříchů swých se zpovídawše potrawau swátosti oltární jsau posláni. Počet to znamenitý, a za našich již katolických časů záwidění hodný, nedice nic o pobožnosti mládeže we školách našich, kteří se zvláštní celého těla pokorau každý měsíc ke stolu páně přicházeli.

Také milostiwé léto, které w prosinci toho roku ohlášeno bylo, mnohé ku pokání přiwedlo. Bylyť zpowědi od mnohých let zpátečních, od 18, 20, 30, jedna až od šedesáti let opětována. Wyprawuje se obzvlášť podiwení hodné obrázení laupežníka. Ten byl s towaryši swými po osm let silnice znepokojowal; ale za celý ten čas zlostného laupežnictwí jen jednoho člověka žiwota zbawil, jiné jen chopené a olaupené zase propauštěl; a snad zásluhau tohoto milosrdenstwí i milosrdenstwí boží sobě získal. Jako chlapec byl někdy četl w žiwotech swatých, kterak jeden laupežník ku pokání se nawrátil; kteréžto příhody pamět tak jeho mysl každodenně ponaukala, že pak toho výborného wítězstwí nad sebau dosáhna, dobrého onoho laupežníka chtěl následowati, a zanechaw pusté lesní skryše do města se wrátiiti a Bohu za zločiny své dosti učiniti umínil, také trest dle ukrutnosti týchž zločinů ustanowený rád utrpěl.

Od kacířstwí toho roku, jak nalezám, k církwi bylo obráceno 160 osob. Našinci častěji za ten rok vycházeli do Buštěhradu, a zvlášť p. Wolfgang Maria tam kázním

swým símě slova božího šťastně rozšiwal. Símě pak upadalo w zemi dobrau, jelikož urozený pán p. Joachim Nowohradský z Kolowrat, pán toho místa, kterýž byl od pacholetství bludy Husowy s mateřským mlékem do sebe wssál, poznaw prawdu katolické církwe sám se obrátil a pateru Michaelowi Tolmaineru, Slowákowi, kterýž tam kázat přišel, w den narození páně ponejprw se zpowídal, potom pak věci katolické mnoho vážnosti i prospěchu přinesl. Do jiných také sausedních měst a městeček wždycky s welikým prospěchem náboženství otcové naši chodili, a zvláště do Brandýsa — kteréžto město wšecko bludy pikartskými zeškwrněno bylo — kdežto pater Wolfgang Maria mladší častěji kázal. Sluší i nepominauti o pilnosti patera Tolmainera, o kterém jsem nahore powěděl, jenžto nadšen horliwostí swau o duše lidské, tak se českému jazyku naučil, že i při kázaních chválen byl.

Podiwný a téměř zázračný sen husitského kazatele wyprawuji toho roku letopisowé. Leželtě nemocný w posteli; w tom we snu widí k sobě přicházeti jistého otce našeho, kterýž jej napomínal, aby za ním šel, chceli zdráwí swého zase nabyti, kteréhožto když w brzce nabył, přišel do kolleje, a téhož otce, jehož we snách widěl, potkaw, zjewil jemu, proč přichází, přijal spasitedlná napomenutí, i slíbil, že to při něm marné a zbytečné nebude, co slyšel.

Kterých vážnost takowá byla při cizích, pomyslití snadno jaká u wíře při našich samých byti musila! Což jen wzdělaných w těchto stranách se nalezalo, všichni ku kolleji Pražské, jako k nějakému útočišti wzdělanosti — tak jsau slova Blyssemiowa — se utíkali. I ze sausedního a wzdáleného Německa s našimi se radili, a přihodiloli se co pochybného, o wysvětlení žádali, ano i knihy k wydání tiskem určené spisowatelé sami přinášeli k nám, je přečísti, zkaušeti; a snesli milerádi od našich opravu a wytríbení, wáhaloli se kde. Arcibiskup Pražský

byl všem za příklad, kterýž s velikau dobrotivostí náš řád w oblibě měl, a naši pomoci w nejtěžších věcech užíwal. Klášter jistý, představenému swému zatvrzele odporný, k swornosti přivéstí byl se nadarmo arcibiskup i sám i skrze jiné představené cirkewní welikého jména přičiňowal. Našim ta podzaufalá práce tak šťastně s pomocí boží se podařila, že po učiněném napomenutí ku pokoji a swornosti na kolena všichni upadli, a přewora, aby jim zatvrzelost jich prominul, prosiwše, w objímání jak všickni swého otce, tak bratři mezi sebau wespolek se wrhli, a napotom pokojně se srownawali. Podobné bylo štěstí při jednom klášteře panenském, a to tím wětší, poněwadž ony, když žádného konce roztržkám widěti nebylo, skoro wětší díl klášter opustiti a k swým se rozejíti chtěly. Ale když nadarmo arcibiskup a prwé official ženské hádky srownati se byli namáhali; poslán byl tam jeden z našich od arcibiskupa, kterýžto podiwnau obratností nejprwé wšecky ke zpowědi přiměl, potom pak škodliwost neswornosti a blaženost života klášterského jim wyložiw tak wšecky pohnul, že skzám konce učiniti newěděli, a wšecky urážky z paměti wypustiwše, za opuštění představenau swau i samy sebe wespolek žádaly i též sobě daly, a pohromadě zůstati i slowe Kristowi dané zachowati slíbily. Tož pak otec wytáhna z klína Tomáše Kempenského, aby jej každodenně čítaly, toho že za mistra pannám zanechává, prawil, poněwadž on z čisté a panenské půdy plody hojné wydawati bude. Z toho byla welká pochwala od arcibiskupa, kterýž jako i probošt z našeho štěstí tak jako z vlastního se těšiti w obyčeji měli.

VIII.

Kniha Starého města Pražského od roku 1310.

Od Wacsl. Wladiwoje Tomka.

Kniha tato, učenému světu až posud naskrze neznámá chová se při úřadě gruntovních knih na radnici Starého města Pražského, dle obsahu i formy své patříc mezi nejdůležitější staré památky, k dějepisu městského stavu v Čechách slaužící.

K důkladnějšímu posazení způsobu a ceny této knihy sluší věděti, že staré zřízení městských knih tak nazvaných od nynějšího způsobu knih gruntovních, pauze ke stwření saukromých práw slaužících, welice rozdílné bylo. Na nich záleželo totiž weškeré úřadowání městské tím způsobem, že cokoli se weřejně, jak při saudech tak při jiné správě obecní, dalo, w nich probudauci pamět a lehčí přehled stavu všech věcí, než sbírky jednotlivých akt podati mohau, zaznamenáno býwalo. Ačkoli tento způsob úřadowání, jako wůbec všecko zřízení městské we swobodných obcích středowěkých na žádném pojednau uspořádaném zákoně se nezakládal, než všecko práwě na wůli obcí i předstawených jejich pozůstávalo: předce již w polowici XV. století skoro we všech městech českých we hlavní věci stejný, a jen we wedlejších rozdílný, způsob zacházení s knihami, též rozdělení jejich podlé rozdílných předmětů se zachowával, jakož o tom saukromé dilo písáře jistého nowoměstského okolo toho času složené, nazwané »*Praxis et cursus cancellariae civilis*« swědectwí wydává.¹⁾ Půwod takowé srownalosti

1) Dilo toto až posud newydané nachází se w sauwěckém rukopise kapituly Pražské.

lehko jest sobě vyložiti, jak ze stejnosti potřeb, tak z rozličné wzájemnosti mezi všemi městy w králowstwi.

Skladatel nadřečené praxis cancellariae čini theoretický rozdíl tři druhů knih městských dle *trojího dobrého*, ku kterému se způsobují, jedny ku *pocitwému*, druhé ku *užitečnému*, a třetí k *sprawedliwému*. Ku *pocitwému* tři knihy slauží: *kniha příruční* čili manual, do kterého se všechny věci nejprvé w krátkosti zapisují, a odtud teprw do druhých knih dle rozdílnosti předmětů přenášejí; *kniha památní* zvláště tak nazwaná; a *kniha počtů* z obecních příjmů a vydání. K užitečnému slauží *registra dēdictwí*, w kterých všecko jmění jednotlivých osob zaznamenáno jest; *kniha berní*, we které se dle jmění jednoho každého, kolik berně platiti má, klade; *kniha úročné*; a *kniha osob*, do které se měšťané, kdy který práwo městské přijal, zapisují. K *sprawedliwému* konečně slauží *knihy saudné*, do kterých se klade všecko jednání před saudem na saukromá práwa jednotlivých osob se wzahující; *knihy náleží* raddy a obce o všelijaké věci saukromé i obecní (*liber sententiarum*); a *knihy psanců* (*liber proscriptorum*) čili práwa útrpného. Ačkoli tento počet knih wšudy a wždy stejný nebyl, než naopak i w již dotčených gruntovních knihách Pražských také knihy jiných názwů přicházejí, jakož *knihy sirotčí*, *knihy posledních řízení* atd. a však již na tomto přehledu jest dosti, ku poznání, co všecko w oboru spráwy knih městských za těch časů obsaženo bylo.

Wážíce toto, pohlédnemli na knihu naši od r. 1310. tím okem, abychom powěděli, k jakému druhu asi tato kniha podlé onoho rozvržení náleží; bude se nám na prwní pohled zdáti prawau směsí nejrozdílnějších zápisků a zaznamenání beze všeho ladu a skladu we hromadu sebraných; bedliwější pak uwážení hned nás přesvědčí, že tu nejsme jistě na té půdě obvyklého jistého pořádku — kterýž owšem ani w pozdějších časích nikdy úplný nebyl — ale teprw při wywinování se pořádku toho a

že máme před sebou právě památník toho samorostlého vywinování.

Kniha totiž, o které zprávu učiniti tuto míníme, jest foliant papírový, 316 listů počítajících. Čísla listů — jak se toho nížeji ještě dotkneme, mnohem později teprw, než kniha složena byla, na nich poznamenaná — ukazují, že kniha ještě později po tomto poznamenaní listů znouwu wázána byla. Omylem wazače dostaly se listy w jiný pořádek, tak sice, že nyní po listu 7. hned 34., po 59. teprw 8., potom po 33., 60., po 131., 253., po 316. konečně listové 133. — 247. následují. Z tohoto wyčtení jest také patrno, že listové 132. a 248. — 252. scházejí; winauli téhož wazače, čili hned prvé ztraceny byly, nelze saudití. Naproti tomu při přední dešce dwa listové nepočítaní se nalezají.

Největší počet listů jest na dwa sloupce rozdělen a psáno na nich z části po liniích, nejwice pak bez linií; jen malá částka zápisků je přes celý list psána, zvlášť w pozdějších časích.

Ruky jsau, jak se je nadíti při knize úřední, a přitom, jakž bude dále widěti, dosti dluho užíwané, rozdílné, a rovněž jest při jedné a též ruce znamenati rozličná péra, i dle času větší neb menší pilnost a zas nedbalost; pro kteréžto vlastnosti jedna ruka w druhau tak splývá, že pravý počet písarů, od kolika do knihy psáno bylo, naskrze určití nelze.

Pořádku ale, dle kterého by do knihy wpisováno bylo, není widěti docela žádného, ani podle roků ani podle obsahu, nýbrž, jak již nahoře řečeno jest, všeko se nachází w jednu hromadu snešeno. Tak na příklad na listu 54. stojí zápis od r. 1349., na l. 57 od r. 1332., na l. 58. od r. 1333., na l. 60 od r. 1350. a 1354., na l. 61. od roku 1332. a 1360. etc. Rovněž co se obsahu týče, na l. 276. přichází zaznamenání při obnově raddy r. 1339. učiněné, kteří konšelé sazení, a kteří nižší úředníci od nich ustaweni byli; na l. 277. zápisek téhož roku

o jednom měšťanu a dwau osobách duchowních, že pečeti své ztratili, aby tudy listové nově jimi pečetení žádné platnosti neměli; na témž listu nález konšelů o zatčení pro dluhy od r. 1359.; jiné podobné nálezy na l. 277. od r. 1356. a 1361., na l. 278. od r. 1339. a 1340., na l. 278. pv. od r. 1340., na l. 279. od r. 1357., na témž listu opět obnowa raddy a úřadů w roku 1340. atd. Podobná směsice jest w celé knize, kromě jednotlivých skupení vždy několika listů, na kterých jisté roky aneb jisté předměty přewládají, jen poněkud jinými proplétány jsauce. Z toho widěti, že wůbec žádný pořádek w úmyslu nebyl, ale se dle libosti písaře brzy na ten brzy na onen list, a naposledy, kde právě zbývalo místa, zapisowalo. Patrnější jest to z toho, že i hned prwní zápisek, který do knihy učiněn byl, teprw na listu 204, jak hned ukázáno bude, a sic teprw na druhé straně toho listu přichází. Z též příčiny jest sobě snadno wyložiti, proč znamenitý počet listů docela prázdný a jiní jen z části, třeba dost malé, popsání se nacházejí. Dle toho zbývá nám jen bedlivé uwážení a roztřídění obsahu dle předmětů i let, také s ohledem na rozdílnost rukopisů, kudy bychom se prawého ustanowení nebo lépe historie knihy dowěděti mohli. Wýsledky swého takowého ohledání klademe w tyto následující kusy.

1. Roku 1310. byla kniha tato složena, jakž počet z rozličného wydání téhož roku na listu 234. ukazuje, kterýž hned těmi slowy začíná:

»Haec sunt distributa civitatis anno domini MCCCX a festo S. Galli inchoata. — Item dedimus iii fertones ²⁾ pro libro praesenti.«

Zápisek tento jest tedy prwní w celé knize, jakož hned toho roku, kdy kniha způsobena byla, učiněný; na-proti tomu wšecky zápisy staršího datum za pozdější přepisy považowati dlužno. Welikau archaeologickau důležitost má zápisek tento, o složení celé knihy hned toho

2) Ferto = vierdung = čtvrt htiwny, t. dohromady asi 16 zl. stř.

roku svědectví vydávající, jelikož kniha papírová jest a tedy k nejstarším rukopisům na této látce v Čechách patří. Ještě důležitější výsledek přišelby snad na světlo, kdyby papír tento chemicky skaumán byl, jestli bawlněný čili lněný, což pauhým okem s jistotou rozhodnauti nelze. Powědomoť, že we 12., 13. a dlouhý čas we 14. století kromě pergamenu jen na bawlněném papíře psáwáno bylo, ješto lněný we všech zemích teprw we 14. století začíná. ³⁾

2. Od roku 1310. až do roku 1322. nalezají se w knize, jako již hned první zápisek příklad jest, počty z obecních příjmů a vydání, wztahující se nejvíce na cla městu náležející, na rozličné anticipaty králi Janowi místo berně učiněné, a na věřitele obce, od kterých zase ona půjčky bráti musila. I některé jednotlivé dlužní listy věřitelům takovým vydané jsau do knihy co důklady wepsány. K tomu patří též několik počtů z pokut od kupců vybraných pro přestupky zákonů na ně se wztahujících, které však až do roku 1328. w knize přicházejí. Wšecky tyto věci nalezají se, však bez zachowání chronologického pořádku na listech 2., 3., 7—17., 19—21., 44., 234. a 313. Ruka, kterau největší díl zápisů těchto psán jest, má ráz XIII. století, který se w první čtvrti čtrnáctého ještě vždy zachowával. Jen některé, zvlášť zmínění dlužní listové jednotlivým osobám učinění, tento ráz již opauštějí, což se w periodě wůbec již k jinému rázu písma přecházející wyswětliti dá.

Widíme tedy z obsahu knihy od r. 1310. až do r. 1322., že nebyla w tomto čase nic jiného než prawá kniha počtů obecních, čili *liber rationum* dle názwu w 15. století běžného. Nalezá se sice i několik, a sice toliko pět, zápisů jiného obsahu z téhož času w knize, jsau ale naskrze již psány rukau pozdější ze XIV. století, a nemáme pochybnosti, že jsau tak, jako jiné již zmíněné zá-

3) Wiz: Savigny, Geschichte des röm. Rechts, Heidelberg 1822. Dritter Band. S. 534.

pisy téhož obsahu ještě před rokem 1310. datované, později teprve wepsány, o čemž dále více powěditi sobě zůstavujeme.

3. S rokem 1322. přestalo se knihy k zapisování obecních počtů užíwati, kromě již zmíněných počtů z přijatých některých pokut, které až do roku 1328. sahají. Místo toho začala kniha slaužiti od roku 1324. k zapisování měšťanů, kdy který práwo městské přijal; a z knihy obecných počtů stala se tedy *kniha osob* (liber personarum). Poznamenání toto, rozličnými rukami, právě když kdo nový k měšťanství přijat byl, psané, jde od r. 1324. až do roku 1389., a nalezá se na listech 35—38., pak po krátkém přetržení na listu 39. (kdež zatím, prvé než poznamenání tak daleko postaupilo, roku 1330. jiný zápis učiněn byl) na konci přední a po celé zadní stránce téhož 39. listu, dále na l. 41. a 85—114. Proměna taková w užívání s knihau učiněná mohlaby diwná býti a snad proti authentii knihy samé za námítku slaužiti, kdyby i w pozdější době, kde již wůbec wětší pořádek w rozdělení knih uведен byl, podobné příklady nepřicházely. Tak n. p. w gruntowních knihách Pražských nalezá se sirotčí kniha (liber orfanorum) z posledních let 14. století, která ale hned po několika listech knihau sirotčí býti přestává, a dále jest knihau saudní; též kniha psanců ze začátku 15. století, která od roku 1420. začíná býti knihau posledních řízení atd. Než tolikých dalších proměn, co jich s tauto knihau učiněno bylo, owšem žádného druhého příkladu se nenalezá.

4. Hned s rokem 1327. začínají se totiž w kníze wedlé zapisování měšťanského práwa také zápisy *nálezů* konšelských jak *obecných* čili *statut*, tak některých *privatních*, ku kterým též někteří *listowé králů Českých* pro přibuznost předmětů se přiměšují. W obsahu tom pokračuje kniha až do roku 1371., i zastává tedy w tom čase místo *knihy nálezů* (liber sententiarum).

Nálezowé titi jsau dějepiscům Českým z nejwětšího

dílu od dáwna známi z rukopisu Pražského městského archívu, nazwaného: »*Liber vetustissimus privilegiorum, statutorum et decretorum Veleris urbis Pragensis*,« ze které již sem tam i něco tištěno se nachází. Též biblioteka kapituly Pražské má rukopis, we kterém nálezové tito wedlé jiných věcí též z welké části přicházejí. Ale jak welice důležitý jest způsob, we kterém s rozdílem od oněch dwau rukopisů tentýž předmět w naší knize se nalezá, má ihned tuto ukázáno býti.

Nepotřebuje zde široko býti opětováno, že kráľovská města w Čechách jako i w jiných zemích ewropských we středním věku *autonomie*, čili práwa sami sobě zákony ustanowovati, užíwala. Podobným způsobem, jak se w zemských deskách nálezové sněmů i saudů zemských zapisowali, a budže s strany jednotlivých osob buď za obecnými potřebami wynešeni byli, wždy pro budaucí časy, pokud jinak nalezeno nebylo, zákonnau moc měli; k témuž slaužil we městech později tak nazwaný liber sententiarum, w nějž se kladli nálezové konšelů a obce, postawení za prawidlo při spravowání sprawedliwosti a policie městské, též i rozsudkové w saukromých přech měšťanů, jestliže od wyššího práwa změnění nebyli. ⁴⁾

W knize naší od r. 1310. přicházejí obecní nálezové tohoto druhu we dwojí rozdílné formě. Někteří totiž mají naskrze *formu listů*, začínající se k. p. těmi slowy: »*Nos Nicolaus iudex ceterique iurati et tota communitas civium civitatis Pragensis recognoscimus tenore praesentium et ad publicam deferimus notionem . . .*«, se záwěrkau: »*In cuius rei memoriam perpetuam praesentes literas scribi et sigillo nostro communiri et civitatis Pragensis praedictae fecimus roborari. Actum Pragae etc.* Takowau formu mají nejenom nálezové wydání cechům aneb jiným osobám, kterým se od města nějaké práwo neb privilegium udě-

4) Takowá kniha nálezů Nowého města Pražského, řečená *Liber sententiarum aureus*, nalezá se i w gruntowních knihách Pražských, jdauci od r. 1389. až do r. 1418.

luje, cožby zcela přirozené bylo, ale i některé vůbec vydané zákony žádných pauze jednotlivých osob se netýkající. Tak k. p. zřovna list, který jsme tuto za wzor zmínili, obsahuje w sobě nález, jak má s uteklými dlužníky nakládáno býti. — Jiné naproti tomu mají pauze formu psaných zákonů, jako n. p. »*Wir richter vnd scheppen vnd purger gemeinchlich der stat zu Prage bechennen, daz wir mit gemeinem rat geboten haben*« etc. se závěrkau: »*Daz gesece ist gemacht, do man czalt nach Cristes geburde dreuzehen hundert iar in dem sibem vnd zwainczigstem iar vmbe vnsern vrowen tage der lezzeren.*« Nebo: »*Dise geseoz haben di purger gemainlich gemacht durch der stat eren willen*« beze vši zvláštní závěrky. Nebo: »*Haec sunt statuta iudicis et juratorum pro commodo civitatis,*« rovněž bez závěrky. I tato forma přichází zase netoliko při všeobecných nařízeních, kdežby se zcela na svém místě býti zdála, ale také při nálezech, které se jednotlivých osob neb jednot dotýkají. W takové formě k. p. nalezá se w knize smlauwa od obce s Jindřichem Neithardem o čištění města učiněná roku 1340., též vykázání jistých příjmů Wernherowi, písaři městskému roku 1354., pak privilegium r. 1365. dané postríhačům a j. Toliko to se dá pozorowati, že forma listů předce nejvíce při takových zápisích, které se na jisté osoby neb jednoty wztahují, obyčejná jest, druhá pak při takových, které se celého obecnstwa týkají. Druhé, že ona více w dřevnějších létech, tato pak hustěji w pozdějších přichází.

Při této rozdílnosti forem vzniká tím hlasitěji otázka, co vlastně o zápisích těchto w knihu učiněných držeti sluší, čili určitěji: *Jsau zápisowé tyto nálezu obecních w knize naší obsaženi originaly čili přepisy?*

Co se napřed zápisů takových týče, které pauze formu zákonů mají, myslíme, že o nich ani nemůže příliš pochybowáno býti, že jsau skutečně co originaly w knihu wepsáni, tak že právě wepsáním w knihu tuto až posud

nám zachowanau plně platnosti zákonní dosahowaly. K tomu již mluví:

a) Wšecka až posud wypsaná powaha knihy, dle které stůši zápisy tohoto druhu tak jako jiné w ní obsažené za prwotní spisy pokládati, jestliže jiné důwody naopak neukazují.

b) Sama pak ona forma jest takowá, že jí sobě ani jinde na zvláštních snad jednotlivých listinách dobře pomyslití nemůžeme, než spíše w knize k zapisowání podobnému ustanowené.

c) Mimo to zachází se s nálezy těmito w knize naší zcela tak, jako se zápisy we knihách na práwa saukromých osob se wztahujících, kteréž nikdo dle tehdejšího způsobu spráwy knih městských za paulé přepisy držeti nebude. Obyčejně totiž newpisowaly se hotové listiny we knihy, nýbrž dle ústního přednešení a žádosti jednoho každého činily se wkłady a přetrhnutím čili mřežowáním rušily se opět w knize, když platnost swau ztratiti měly. Totéž naskrze nalezáme i s nálezy těmito. Tak n. p. zápis již zmíněný o písari městském od r. 1354. w knize přetržen jest, na znamení, že později platnost ztratil; též smlauwa r. 1340. s Neithardem učiněná. Na l. 3. w nálezu, který se mnoha rozdílných věcí týká, ruší se mřežowáním artikul, který se na taxu pekařskou wztahuje. Mnohem řádněji činí se též s nálezem od r. 1364. o práwích mezi manžely, jehož jeden artikul též mřežowán se nalezá, a stranau pozdější rukau připsáno: *»Domini consules et communitas jusserunt illud deleri anno domini MCCCLXXX in vigilia beati Mathaei apostoli et evangelistae.«* Na listu 51. mění se nález od r. 1335. pauhým přetrhnutím několika slow w textu a nadepsáním jiných pozdější rukau; též činí se na listu 60. s nálezem od r. 1350. pauhým připsáním několika slow stranau, a což jiného k tomu podobného. Kdyby zákony tyto nebyly wepsáním w naši knihu platnosti dosahowali, nebylyby se jistě také rušily aneb měnily w též knize.

d) Někteří z těchto nálezů jsau dokonce tak psáni, že se zrowna sami na ostatní obsah knihy wztahují, cožby owšem býti nemohlo, kdyby to byly přepisy odjinud. Tak n. p. začíná se zápis na l. 283. od r. 1342. těmito slowy: »Wir Wenczlav genant Rokczaner richter, Andres Goldner, Seydl von Piesk, Ott gewantsnaider vnd dy andern, dy do vor geschriben sten, schepfen, bechennen« oc. Poněwadž totiž na témž listu již napřed stojí zápis jiný, kde se konšelé toho roku jmenují, opomíjí se již tuto opakování všech jmen jejich. Odtud též přichází, že při některých nálezech jména richtáře a konšelů naskrze wynechána jsau a jen punktiky místo vyplněno, as tímto způsobem: »Wir . . . richter vnd . . . scpfen vnd purger gemeinlich, arm vnd reich, ze Prag oc. Bylo na tom dosti, když se jména týchž konšelů jednau w knize jmenowala. Tento obyčej pauhého punktikování jmen přichází ostatně sem tam i w původních pečetených listinách toho času, když se výslowné přidání jmen za potřebné nedrželo.

e) Nemale světló dáwa nám konečně také již zmíněný *liber vetustissimus privilegiorum* oc. w archiwu městském, skládající se z několika sbírek kopií w rozličných časích udělaných a w jednu knihu sešitých, ze kterých nás ohledem na knihu od roku 1310. jen dvě zajímají; jedna na pergameně stejnau rukau psaná, od stránky 1.—72., druhá pak na papíře též stejnau rukau psaná, jdaucí od stránky 175 — 213. Celá tato druhá sbírka neobsahuje nic jiného než nálezy w naší knize zapsané, k tomu pak ještě další až do r. 1418. Nepochybujem, že zrowna tohoto aneb 1419. roku sbírka tato skutečně sepsána byla, jednak dle ruky, která s jistotau do začátku XV. století patří, rovněž dle správnosti prawopisu w kusích německým jazykem psaných, ješto hned o dvě léta později po wyjití Němců z Prahy všechno německé psaní naskrze přestalo, konečně a obzvláště proto, že hned na témž listu, kde se sbírka tato končí, nowá, jinau rukau psaná od r. 1420. se začíná. Celá tato zbírka jest, po-

kud w. sobě nálezy obecni od roku 1327. až do r. 1371. obsahuje, z naší knihy od r. 1310. přepsána; čehož dwa důkazy máme: Předně, srownawše celau tuto sbírku od slowa k slowu s naší knihau, našli jsme w ní text docela dle posledních oprav knihy od r. 1310., tak že co w této wytrženo, to w oné wynecháno, co w této opraweno, to w oné již tak s tau oprawau aneb přidawkem, jakoby již tak půwodně psáno býwalo, se nalezá; nýbrž i patrné chyby w psaní, které jsau w knize staré, jsau i w této nové knize; a kdež nowá chyba takowá wíce w této se nalezá, skoro wždycky dá se z nedosti jasného písma we staré wyložiti. Jen na jednom místě liší se přepis od originalu, a sice k tím wětšimu stwrzení zdání našeho. Na listu 5. stojí totiž w knize od r. 1310. psáno: *Hae conditiones in thelonei receptione, prout inferius continentur, de rebus universis in ponte ligneo Pragensi pro reaedificatione pontis lapidei sic observabuntur, quae etiam notatae sunt in hoc libro anno domini MCCCXLVIII etc.* Přepisowatel r. 1418. myslil, žeby nepsal prawdiwě *in hoc libro*; a místo čehož proto postavil: *in libro antiquo, ubi antiqua jura civitatis conscripta sunt*; a patrno, že tím myslil knihu naši, z které přepisowal, od r. 1310.; ano ještě wíce na potvrzení toho: již psal *in hoc*, ale zase slowo: *hoc* wzpomena si, přetrhnul, a teprw jináč napsal. (Wiz w knize archiwní na str. 177). — Za druhé zachowáwá sbírka od r. 1418. zrowna týž pořádek, co kniha od r. 1310., ale to ne dle listů, jak jsau čísla při nich nadepsána, než zrowna již w tom pořádku, w jaký se nedbalostí wazače dostaly, a jak kniha až posud před námi leží, cožby se náhodau nebylo mohlo státi, než že zrowna kniha od r. 1310. přepisowateli za original slaužila. Wýminku čini jediné nález o starších obecních (artikel, die *genanten* angehoren) na stránce 180., který w knize od roku 1310. nikdež nepřichází, a dle zachowaného pořádku mezi l. 39. a 40. býti by musel. Jestliže pisař nález tento nedatowaný z jakékoli přičiny odjinud

na tom místě newepsal, chtěli bychom doměnku swau o tom pronést, že se nález ten w knize nacházel na některém nyní scházejícím listě, který snad již tenkrát wytržen, a náhodau mezi 39. a 40. list wstrčen byl. Že písař psal pryč, jak leželo, nemuseloby nám příliš diwné býti; neb i chybu we wazbě lehko. pozorowati mohl, a nedbal jí, ani také dbáti welké příčiny neměl, protože bez toho w knize samé žádný pořádek se nezachowával. Ostatně to při tom zanecháváme, příkládajíce pauze, že některé nálezy, ač málokteré, we sbírce od roku 1418. scházejí, poněwadž je snadno přehlídnauti bylo, jakož s tolika jinačího druhu věcmi w jedno smíchané, které se newypisowaly. — Co se pak týče dalších nálezu w sbírce od r. 1418., které teprw po roku 1371. wynešeny byly a we sbírce hned dále stojí, kde se obsah z knihy od r. 1310. wyňatý končí, nepochybujeme, že jsau wypsány právě zase z knihy podobné authentické, které hned potom za knihu nálezu užíváno bylo, a která již nyní při úřadě gruntowních kněh Pražských se nenachází.

Jistota toho dostatečně ukázaná, že sbírka od r. 1418. skutečně z knihy od r. 1310. přepsána jest, zdá se nám proto wětším stwřením prwotnosti zápisu knihy této býti, žeby jistě konšelé Pražští roku 1418., chtěce ku pohodlí swému wšecky nálezy předků swých w jednu knihu sebrány míti, sotwy právě z této knihy byli dali čerpati, kdyby byli jiné lepší zapsání těch nálezu před rukama míwali.

Že jsme pak se při této části zpráwy naší tak dluho pozastawili, rozwláčností a omrzení nedbajíce, nezazlí nám ōtenářowé naši, když powáží, že se nám jednalo o wěc dosti důležitau, památník totiž zákonodárstwi, na kterém se wšichni pozdější zákonowé stawu městského w králowstwi Českém prwotně zakládali. Jelikož staré dsky zemské, které wyšším dvěma stawům za práwo slaužily, ohněm roku 1541. zahynuly, můžeme směle říci, že jest toto nejstarší až posud známá kniha zákonů w Čechách,

kteřá se našemu věku v prvotním svém sepsání dochovala. W tomto svém způsobu jest pro historii práva městského w Čechách weledůležitá a přepisem we sbírce od r. 1418., nenahražená, poněwadž w něm všichni nálezové sice w témž pořádku, jako w knize staré, přicházejí, než nicméně w takové, byť zewnitř jen w maličkosti rozdílné formě, že bez známosti originalu o původu jednotlivých nálezů i jich sbírky ničeho jistého se domýšleti nelze. Nálezové w knize od roku 1310. obsažení skládají se totiž obyčejně z několika kusů čili artikulů, ku kterým později privatní rukau zvláštní nadpisy přidány jsau. Těch nadpisů šetřil i přepisowatel roku 1418., a ještě značněji je nad jednotlivé artikuly nadpisowal, než se w originalu děje, ale tak, že poněwadž nijak značně jeden statut od druhého w své celosti nerozdělil, při největším jich počtu poznati nelze, kteří artikulové ku kterému datum patří. Těžkost ta je největší tu, kde w originalu jeden statut napřed a druhý wzadu datum má, když jeden zrowna wedlé druhého stojí. K tomu též nemálo přispívá přendání listů wazbau, kterého přepisowatel nedbal; ješto w originalu těch všech obtížností nikdež se nenalezá. Než. my zase k dalšímu pásmu svého uvažování obrátiti se čas máme.

S strany nálezů w knihu zapsaných, kteříž *formu pečetených listů* mají, jest odpověď k otázce nahoře postavené na oko ještě mnohem snadnější, než při zápisích onoho druhu. Neb jest jisté, že wedlé zápisů w knihu totiž nálezové museli také na zvláštních listech pečetených psáni býti. Týkal-li se nález, jak již nahoře řečeno bylo, jednotlivých osob neb jednot, jistě že na obsah jeho list týmž osobám neb cechům a jiným jednotám vydán byl; týkal-li se celého obecnstwa, nedá se jinak mysliti, než že aspoň w archiw městský list položen byl, a totéž že snad se dalo dílem i při první oné případnosti, tak že jeden list třeba osobě neb jednotě, a jiný wedlé toho do archiwu dán býwal.

A však my, dříve než své zdání o té věci úplně powíme, nejprve musíme také o některých nálezech hned před rokem 1327. učiněných, které v knihu wepsány jsau, něco powěditi. Hned při první době, když kniha ještě *knihau počtů* byla, o tom jsme zmínili, že se i jiného druhu zápisové v témž čase v knize nalezají, které jsme ale za pozdější teprve wpisy položili. Právě tito wkladové jsau, kromě dwau listů královských, nálezové konšelů, jichž všech před r. 1327. na počet čtvero se v knize nachází, a sice od roků 1296., 1297., 1314. a 1318. Zrowna nejstarší dwa jsau obsahu obecného, newztahující se na žádnau zvláštní osobu; první se týká způsobení radnice za sídlo úřadu městského, druhým ukládá se jistý plat k městu na toho, kdožby jistý dwůr kapitoly Pražské v městě najal. Všichni čtyři tito zápisové jsau rukau psáni, kterau každý dosti slabý znatel na první pohled za pozdější uzná než je datum jejich; kromě toho první dvě již z té jediné příčiny nemohly roku 1296. a 1297. v knihu wepsány býti, že kniha sama teprw r. 1310. složena byla. Listina o radnici jistě byla v knihu wepsána teprw r. 1338., když se opět jednalo o radnici, a listina od roku 1318., jsaucí privilegium krejčím udělené, jistě teprw roku 1341., když krejčím nové privilegium uděleno bylo; druhé při jiných příčinách, kterých my udati neumíme. Takž nepotřebuje zdání naše o zápisích těchto žádného důkazu, že owšem z pečetěných listů, dávno před zapsáním jich učiněných, v knihu wtaženy byly.

S strany zápisů, kteří teprw po r. 1327. v knize stojí, nesmíme napřed mlčením pominauti první onu sbírku na pergameně, která se in libro vetustissimo privilegiorum od str. 1—72. nalezá, poněwadž v tom poněkud lepšího světla dáti může. Celá tato sbírka, jak řečeno, jest jednau rukau a sic mnohem starší než ona druhá psána, obsahující v sobě samé přepisy listů pečetěných buď královských buď konšelských od r. 1282. — 1367., po kterémžto hned brzy složena býti musila. Žádný

z těchto zápisů nemá pauhau nahoře wyspanau formu zákonu, také nemohau býti ze žádné knihy wyspáni, než jistě jsau to přepisy všech tehdejších důležitějších listin z archiwu Pražského, we kterém až do tohoto dne originalowé některých jich se chowají. S nejedněmi nálezy a kráľowskými listy před r. 1327. i po tom roku wydányi se tu shledáwáme, které i w knize od r. 1310. přicházejí; s jedním pak mezi nimi, který nám w bádání tomto nenadále znamenitau jistotu podává.

Zápis tento obsahuje w sobě nařízení konšelské, jak má s mladými měšťany, kteří jmění své prohytují, nakládáno býti. Začátek zápisu zní w knize od r. 1310. (na l. 30.) w tato slowa: »*Wir . . . richter vnd . . . scepfen vnd purger gemeinlich, arm vnd reich ze Prag, sein des ze rat worden, vnd mit vordachtem mvt uber ein chomen mit vnsers hern des chvniges willen vm di jungen vngeraten purgere da ze Prag*« oc. se zázewkau: »*Dise dink sein beschriben vnd gelautmert an dem nechsten tag nach sand Veytes tag an einem sunnabent.*« We sbírce z archiwu od r. 1367. (na l. 56.) naproti tomu jest začátek tento: »*Wir Frenczel von Posenpach richter vnd Pillunch, Chunrat von Leutmeriz, Mertyn von Eger* oc. (jmenují se všichni konšelé Staroměstí), *schepphen vnd buerger gemeynlich der stad ze Prag tuen kunt allen den, di disen brif lesen odir horent lesen, daz wir des zu rate wurden sein, vnd mit vordachtem mut vbir ein komen myt vnsers herren des kuniges willen vm die jungen vngeraten burger ze Prag*« oc., načež celá listina od slowa k slowu se zápisem w knize od r. 1310. se srownáwá, kromě zase zázewky předešlé, místo které list takto se zawírá: »*Czu vrkunde vnd czu ainer stetikeit aller diser dinge hab wir disen brif lazsen scrieben vnd vorinsigeln mit der stad ingesigel. Der gegeben ist nach Cristes gepurd tausent iar vnd dreuhundirt iar, darnach in dem driessigistem iare, des nechsten sunabencz nach sent Vites tage.*«

Máme tedy před sebau jeden a týž nález konšelů Praž-

ských w obau na hoře rozdělených formách, jednau we formě zákonu, podruhé we formě listu; jak medle sobě to wyložiti? Odpověď k tomu myslíme dostatečnou moci dáti, použice toho, co nám skladatel Praxis cancellariae o celém způsobu správy knih městských za svého času vypisuje. Již prvé jsme zmínili, že byl starý způsob spravování knih městských docela jinačí než nynější. Nebo ještě se nyní hotové platné listiny do knih přepisují, aby tudy většího stvrzení, kterého právo žádá, došly; we 14. a 15. století i později naopak se dalo, že z knih teprw listové vypisování bývali. Zápisy do knih daly se před saudem veřejným zahájeným, před kterým strany smlauwy neb žádosti své ústně přednáseti musily. Po přednešení takovém prowolal biřic věc lidu přítomnému, a písař skutek ten nejprvé do manualu, po skončeném pak saudu teprw do jiné knihy, do které věc patřila, zapsal, čímž, nestalli se odpor w čas k tomu vyměřený, pewnost práwa se dosahowala. Chtěl-li kdo toho důkaz i w rukau míti, byl mu k žádosti jeho list wedlé znění zápisu knihowního vydán pod pečeti konšelskau, tolik moci jako zápis ten sám mající. Že se zrowna tak, jako při věcech saukromých, konalo i při wynášení nálezů obecných čili zákonů, tak že po usnešení richtáře a konšelů i obyčejně wší obce sebrané nález biřicem prowoláwán a pak we knihu wepsán byl, není žádné pochybnosti, a tak již i zázewrek zápisu našeho ukazuje, totiž: *tyto věci jsau psány a prohlášeny (gelautmert) nazejtří po Sw. Wítu w sobotu*. Dle zápisu takového bývali potom, jakž se jest lehko dále domyslit, listové vydávání, jestliže se věc zvláštních osob týkala, a bylli obsah docela všeobecný, kladl se, jak tuto příklad máme, zvláštní pečetený list pro lepší zachování paměti do archiwu. Že w něm musela jména richtáře a konšelů všeccka výslovně položena býti, též rok na konci přidán, samo sebau jest světlé, ježto toho obého při zápisu w knize wždycky potřebí nebylo, jakž jest již nahoře ukázáno.

Dle objasnění tohoto jest nyní s strany nálezů do knihy samé ve formě listů wepsaných dvojí věc možná. Budto se pro pohodlí nálezy některé již w té formě wpisovali napřed do knihy, aby potom dle nich list beže vši proměny slow jen přepsán býti mohl, anebo zachovával se výminkau také způsob ten, že se po wynešení nálezů a snad zaznamenání w manual, hned list buď pro osobu, které se týkalo, nebo pro archiv složil, a z něho se přepis do knihy buď učinil nebo neučinil, poněwadž na tom již pak mnoho nezáleželo. Přiznáváme se rádi, že w tom ohledu s plnau jistotau nic twrditi se odvážiti nemůžeme; však co se nám dle našeho náhledu we věc podobnější býti zdá, nemíníme mlčením pominauti. Již nahoře prawili jsme, že jest forma listů obyčejnější w dřevních, a řídčí w pozdějších letech, pokud kniha sahá, i zdá se nám nebýti od prawdy, že snad před r. 1327. ještě ani žádné knihy nálezů w tom smyslu jako naše kniha nebylo, než že se všichni obecní nálezowé pauze na listech psali a do archivu ukládali, kterých potom několik wíce náhodau, než žeby toho newyhnutedlná potřeba býwala, i w knihu od r. 1310. wepsáno bylo. Tak potom dle tohoto staršího obyčeje mohlo se i později někdy výminkau dělati, zvláště s listy, které se zvláštních osob týkaly, že jim wydání a do archivu wloženi, však do knihy jen někdy také wepsány byly. Nač se w mínění tom, že se před r. 1327. výhradně tak jednalo, zakládáme, jest 1. to, že nálezowé starší než ten rok w knize od r. 1310. položení, všichni formu listů mají; nač se vlastně w knihu psali, jestliže již také w jiné knize stáli? byly-li jen w archivu, mohly se owšem aspoň pro pohodlí do knihy psáti, že pak spíše při ruce byly. 2. Byla-li kniha starší při úradě konšelském, do které se prwé zápisy nálezů tak kladly, jako do knihy od r. 1310., musela roku 1418. již ztracena býti; poněwadž we sbírce toho roku učiněné jen nálezowé z této knihy a z jiné, která hned po ní následowala, se nalezají, žádné pak starší; což dosti

těžko jest mysleti, powážili se, s jakau nyní sotwa pocho-pitelnau péči a auzkostliwostí se tehdaž s knihami měst-skými zacházelo, aby k zmaření neb změnění nepřišly. Žeby knihy tenkrát již potřebí nebywalo, nedá se dokonce mysleti. Ostatně pro nedostatek starších pamětí, kteréby w tom lepší jistotu dáti mohly, to všechno při tom zane-cháwáme.

Listů královských we knihu wepsaných jest počet newelký. Nejstarší je od r. 1235. od krále Wáclawa I.; netýká se však městských věcí, než pauze kláštera kři-žownického u Swat. Františka konec mostu. Ostatní se wztahují wesměs na nálezy konšelské, že je buď twrdí buď k nim příčinu zadávají. Mezi nimi jsau dwa od krále Wáclawa II. (od r. 1299. a 1304.), tři od krále Jana (1329. 1338. 1340.), jeden od Karla ještě markrabi (1340.). O všech se dá lehko domýšlet, kdy asi w knihu přepsáni byli, totiž obyčejně tenkrát, když pozdější nále-zové konšelští, kteří se na nich zakládali, wkládáni byli; k. p. list od r. 1299., obsahující potvrzení listu konšel-ského o radnici, r. 1338., když se opět o radnici nový nález stal, který w knize i s potvrzením krále Janovým stojí; list Wáclawa II. od r. 1304., kterým městu privi-legium s strany cizích kupců uděluje, bez pochyby roku 1333., kteréhožto roku prošel nález konšelský, celý obsah onoho privilegium jen s malými proměnami opětuující, a tak každý za podobnau příležitostí.

Též *saukromých nálezů* není w knize mnoho z pe-riody zde wytknuté, totiž od r. 1327. až do r. 1371.; ani tak jdau celým tím časem, než pauze od r. 1345. až 1352. Všichni mají formu listů, a zdají se jen wpisky odjinud býti.

Všichni do tohoto již wypsaneho času patřící, jak obecní tak saukromí nálezové, též listové královští na-cházejí se w knize na listech následujících:

Fol. 1.	(bez datum).	Fol. 4.	od roku 1314.
" 3.	(bez datum).	" 5.	od " 1348.

Fol.	5. od roku 1329.	Fol.	47. od roku 1331.
"	5. od " 1297.	"	48. od " 1338.
"	6. od " 1296.	"	48. od " 1338.
"	6. od " 1299.	"	49. od " 1332.
"	12. od " 1352.	"	50. od " 1318.
"	12. od " 1352.	"	51. od " 1336.
"	12. od " 1345.	"	54. od " 1349.
"	12. od " 1352.	"	60. od " 1350.
"	12. od " 1352.	"	60. od " 1354.
"	12. od " 1352.	"	61. od " 1360.
"	13. od " 1352.	"	62. od " 1304.
"	13. od " 1352.	"	63. od " 1330.
"	13. od " 1352.	"	65. od " 1235.
"	18. od " 1345.	"	72. od " 1333.
"	21. od " 1353.	"	73. od " 1333.
"	27. bez datum.	"	115. od " 1365.
"	28. od " 1328.	"	258. od " 1338.
"	29. od " 1327.	"	259. od " 1338.
"	29. od " 1347.	"	271. od " 1364.
"	30. od " 1329.	"	273. od " 1370.
"	30. od " 1330.	"	273. od " 1371.
"	31. od " 1346.	"	275. od " 1338.
"	33. od " 1350.	"	276. od " 1355.
"	34. od " 1330.	"	277. od " 1359.
"	34. od " 1332.	"	277. od " 1356.
"	34. od " 1328.	"	277. od " 1361.
"	39. od " 1330.	"	278. od " 1339.
"	40. od " 1328.	"	278. od " 1340(?).
"	40. od " 1330.	"	278. od " 1340(?).
"	42. od " 1331.	"	279. od " 1357.
"	43. od " 1341.	"	280. od " 1340.
"	45. od " 1331.	"	280. od " 1340.
"	45. od " 1331.	"	281. od " 1340.
"	46. od " 1335.	"	283. od " 1342.
"	46. od " 1335.	"	284. od " 1344.
"	46. od " 1335.	"	294. od " 1371.

Fol. 310. od roku 1350.	Fol. 314. od roku 1350.
„ 312. od „ 1362.	„ 314. od „ 1354.
„ 312. bez datum.	„ 315. od „ 1346.
„ 313. od „ 1350.	

5. Na druhém ze dwau nepočítaných listů, kteří se při prvním dešce knihy nacházejí, stojí rejstřík všech obecných nálezů v knize obsažených, s pominutím všech jiných zápisů, kteří k tomu druhu nenáleží. Rejstřík ten má nadpis: *»Incipit registrum iurium et statutorum civitatis per numerum antescriptum,«* a obsahuje jen nálezy od r. 1327., ne pak i ty, kteří před tím rokem datum mají. Psán jest ve dwau slaupcích a sic ne s wypočítáním celých jednotlivých nálezů, nýbrž podlé již zmíněných nadpisů jednotlivých artikulů každého statutu. Možná, že tyto nadpisové od skladatele rejstříka samého i k zápisům teprw přidáni byli. Před každým titulem stojí napřed číslo listu, na kterém v knize přichází; pohříchu jest poznamenání stránek při prvním slaupci tak porušeno, že již jen několik málo čísel těch se čísti může. Nepochybně jest rejstřík složen roku 1360., poněwadž jen do toho roku v něm titulové v pořádku zaznamenání jsau, ostatní pak od r. 1361. až 1371. pauze přidawkem, dílem nahoře nad nápisem: *»Incipit registrum«* dílem dole pod slaupci, dílem také stranau pod řečeným nápisem wstrčeni, a sice z největší části jiným inkaustem než rejstřík psáni se nalezají. Hned pod nápisem *»Incipit registrum«* stojí v přidawku tam wstrčeném i wslowně nowým tím inkaustem: *»Nova statuta quaere in folio cclxxi.«* Na listu tom stojí totiž nález již od r. 1364.

Ostatně jest widěti, že nynější čísla listů, jak se až posud v knize nacházejí, již i skladatel rejstříka před sebau měl, poněwadž se jeho citaty, pokud nečitedlné nejsau, všechny s nynějšími listy srownávají. Nejpodobnější jest, že sobě právě skladatel rejstříka roku 1360. sám k cíli tomu poznamenání listů čísly učinil. Před ním aspoň nebylo čísel potřeba, protože, jak jsme již ukázali,

žádný pořádek v kladení zápisů od začátku knihy po jednom listu za druhým se nezachovával. Kdyby pak kniha hned při svém prvním sešití roku 1310. čísly byla poznamenána bývala, musila by se čísla tato rukau, kterau jsau psána, od pozdějších ruk znamenitě lišiti, poněwadž tehdy písmo ještě ráz XIII. století mělo; čehož se však naskrze nenalezá.

Že nynější vazba knihy pozdější jest než poznamenání toto listů, již nahoře jsme ukázali, poněwadž listové v tom pořádku jak čísla za sebau neleží. Jisto pak jest, že se chyba tato u vazbě aspoň hned před r. 1418. stala, protože, jak též již ukázáno, sbírka nálezů v knize archivu r. 1418. učiněná dle této chyby pořádek zachovávala.

6. S rokem 1371. hlavní obsah knihy se ukončuje, ještě všechno ostatní, co dále v ní psáno, daleko méně má důležitosti. A však z téhož času, když se nálezové v knihu zaznamenávali, ještě i jiný obsah se nalezá, který se o něco později, a sic r. 1332. zapisowati začal. Od r. 1340. přicházejí totiž poznamenání konšelů, kteří kdy při obnově raddy sazení byli, již pak dříve od r. 1332. podobná poznamenání nižších úředníků městských, kteří od konšelů, a sic obyčejně hned po obnově raddy, někdy však i mimo čas, obnowováni bývali. Proto se také obyčejně v knize obojí obnova pohromadě vždy nalezá. Obnowy tyto zapisowávaly se v knihu *památní*; jakož toho celá řada knih takových ze 14. a 15. století ještě stávajících důkazem jest. Rokové, z kterých takowito zápisové v knize se činí, jsau 1332. na l. 49., 1337. na l. 316., 1338. na l. 315., 1339. na l. 276., 1340. na l. 279., 1341. na l. 283., 1344. na l. 281., 1348. na l. 284., 1349. a 1350. na l. 285., 1352. na l. 286., 1353. a 1356. na l. 287., 1359. na l. 289., 1360. na l. 290., 1362 a 1365. na l. 291. Přeskok, který rokové tyto činí, má příčinu v tom, že i v skutku obnova úradů každého roku se nestávala. — Některé drobnější zápisky, které také ještě z té doby v knize přicházejí a k žádnému

posud wytknutému oddílu připočísti se nedají, prozatím zde mlčením pomijíme, zvlášť poněwadž počet jejich nadto jest nepatrný.

7. Ještě tuto zvláštní zápisowé po celé knize rozdělení zasluhují zmínění býti, o kterých nic jistého powěditi neumíme, než dle ruky, že museli také již před r. 1371. do knihy se dostati. Zápisowé tito jsau dle formy swé části počtu nějakého; ale, nač ten se wztahuje, není z textu widěti, který se příliš suše jen z udání časů a z cifer příjmů skládá. Počet ten začíná se hned na prvním listě nepočítaném při desce, právě co první zápisek w celé knize. Nahoře na stránce stojí nápis, z kterého by snad právě ustanowení počtu mohlo poznáno býti, ale jest tak porušen, že ho w celosti přečísti nelze. Dále je celek po celé knize rozložen, a sic na sedmme- cítma listech, nestejně od sebe vzdálených, nahoře nad každým listem stojí nějaké jméno, bez pochyby toho, od koho příjmy šly; k. p. hned na prvním listu: »Fridlinus de Egra;« však ani dle těchto jmen nic poznati není, w kterém asi času počet udělán byl. Musilo spíš dřív než později býti; neb se zdá, že sobě písař knihu zro- wna, pokud ještě tuze popsána nebyla, rozdělil, a w počtu tom při každé osobě zvlášť pokračowati chtěl, potom pak toho nechal. Že to všechno w jeden kus patří, je patrné již z toho nadepsání jmen; pak ze stej- nosti formy na všech listech, kteří každý jen as na půl prvním slaupci popsán jest, konečně ze stejné ruky, kte- rau celé psáno jest, a která se ode všech ostatních w knize dosti značně liší.

8. Po roce 1371. psali se, jak již nahoře ukázáno jest, nálezowé obecní do jiné knihy, we sbírce r. 1418. po- užité, které pak nyní již nestáwá. Odtud začíná se nowá již do XV. století přecházející ruka w knize, kterau pauze priwatní málokterí důležití zápisowé, dílem nálezowé kon- šelů Pražských, dílem jinačí, wepsáni jsau. I české listiny začínají se mezi nimi, ješto předtím jen německé a la-

tinské w knize se nalezají. Wšecky se zdají jen kopie býti, kterým se ani mnoho wáhy nepřikládalo, zrowna jakoby kniha již toho času pro nepořádek w ní panující byla přestala úředně užíwana býti. Dost možná, že se proto od r. 1371. nálezowé obecni jinam psáti začali, že se zatím zdálo již potřebné býti, lepší než předtím slušnosti hleděti, tak aby kniha tak důležitá, jako liber sententiarum, zákonní moc mající, aspoň w pořádku od listu k listu psána byla. Podobnauť knihu skutečně w takowém lepším pořádku wedenau, měli i Nowoměšti toho času, *liber sententiarum aureus* již prwé zmíněný. Kopíř tento, o kterém protož slow šířiti nemíníme, jde od r. 1388. až do r. 1419. a nalezá se na listech 133. — 147. bez chronologického pořádku. Mnohé kusy ke sbírce tě patřící jsau welmi nedbale psány. Na l. 141. nalezá se mezi tím i listina od r. 1360, také tauto pozdní rukau přepsaná a we sbírku pojatá.

9. Nicméně ještě w pozdějším čase dostala kniha po dlahé přestávce opět nowé ustanowení, a sic r. 1451., w kterémžto se do ní znou zase měšťané, kdy který práwo měšťanské přijal, zapisowati začali. To se dalo zase jako prwé pokaždé, když který w měšťanstwí wstoupil, tak že ruky pořád w nowější a nowější přecházejí až do r. 1517., kdež konečně užíwaní knihy dokonce přestává. Zápisowé tito osob jsau na listech 198. — 247. s přetržením jen skrze zápisek hned prwní w knize na l. 234. od r. 1310. a na listech 210., 216., 222., 228. a opět 234. počtem oním po celé knize rozloženým.

Tolik jsme o původu a powaze knihy této paměti-hodné powěditi za newyhnutedlně potřebné měli. Co se samého obsahu jejího týče, obsírněji w jiném článku čtenářstwu o něm něco předložití sobě pozůstawujeme. 5)

5) Nálezy konšelů Pražských w knize od r. 1310. obsažené mini wydati w celosti we zvláštní sbírce památek práwa městského w Čechách Dr. E. F. Rössler. Prwní díl sbírky této bude s koncem tohoto roku w rukau obecnstw.

IX.

Slowo o rozdilu u vysloweni hlásek

i a y.

Od Jana Krbce.

Pan professor Šembera poznamenal we své české orthografii pro Němce, že se »široké *y*, a úzké *i*, již od staletí u vyslowování (českém) nerozeznává, ač se prý toho rozdilu mezi *i* a *y*, ješto w ústrojí slowanského jazyka hluboký kořen má, w spisowné řeči bedlivě šetří.« — My se w tom, že rozdíl (hlubokého) *y* a (vysokého) *i* w ústrojí slowanského i českého jazyka pevný základ má, s panem professorem docela srownáváme: však ale spolu při té příležitosti k veřejné známosti uwádíme, že se ten rozdíl u vyslowování *i* a *y* z částky až do dneška w Čechách udržel, a w ústech wesnického lidu po *b*, *p*, *f*, *w*, *m* welmi slyšný jest; a to, pokud nám známo, na panstwach Třeboňském, Hlubockém, z částky i Bechynském, — na statcích Bzí a Zálší, — wúkol měst Soběslawi a Weselí, i w celém kraji Budějowickém, pokud český jest, i dále. —

Počátek všeho psaní jest zajisté mluvení, a všeho prawopsaní prawé vyslowování. Jak se skutečně mluwilo a vyslowowalo, tak se z počátku a každého času i psáti hledělo. Prawé vyslowování jest tedy w každém jazyku bez rozdilu prwním, přirozeným základem všeho prawopsaní. Němec to nazývá prwním základním pravidlem prawopisu. Čím se tedy wěrněji psaní s mluwením a skutečným vyslowováním srownává, tím přirozenější, pravidelnější a snažší jest prawopis: čím pak se, z rozličných důležitých i nedůležitých příčin, psaní od skutečného, prawého vyslowování, dále uchyluje, tím ne-

přirozenější, nepravdělnější, aneb raději říci, pravidly nacpanější a tedy nesnadnější bude prawopis.

Pokrokem času se ovšem wyslowování jednotných zvuků, slabik i slow mění, v kterémžto pádu, pakli nic jiného nepřekáží, i prawopis se mění a měniti musí; nikdo u nás již ani newyslowuje ani nepíše: najmilejší, sě, abyšte atd. Z důležitých ale příčin zůstává někdy, nawzdor proměněnému wyslowování, prawopis nezměněný, a co se jindy psávalo pravidelně dle wyslowování, to se nyní tak píše platným obyčejem (Schreibgebrauch), aneb dle obdoby (analogie). Česká ústa již dokonce žádného rozdílu nedělají mezi *í* a *ů* (*uo*), a přede se ten rozdíl ještě v psaní zachovává, čehož příčina jest rozdílný počátek obau zvuků. Podobně se má věc s hlubokým a vysokým (širokým a úzkým, tvrdým a měkkým) *I*, totiž s *i* a *y*: Nikdež v městech, ani v ústech tak nazvaných vzdělců nerozeznává se již u wyslowování *i* a *y*, neb k. p. *mi* (mir) a *my* (wir) zní v jejich ústech stejně a nerozdílně; a přede každý přisvědčí, že jest tu velmi důležité alespoň v psaní ten rozdíl znamenati, poněvadž jest toho potřebí pro lepší určitost a srozumitelnost, a zakládá se to na starší všeobecné výslovnosti, která se, jak swrchu podotčeno, ještě dosawáde sem a tam v ústech wesnického lidu udržela, o čemž právě powěděti chceme. Wyslowuje totiž náš lid v poledních Čechách, a snad i jinde, *y* tak jako *my* je wyslowujeme; *y* se rozwinuje v jeho ústech wždycky w *ey*; *í* tam zní tak, jako u nás, ač trochu výše, takže prawý a prawí ne sice tolik w sluchu, jako w ústech se rozeznává; neb při *í* lpí téměř jazyk na patře, ne tak při *y*. Mimo to se rozwinuje w časoslowě (3 pers. pl. praes.) *í* w *ejí*, k. p. vědí = wěději, welí = weleji, mámí = máměji, chrání = chráněji atd. Krátké *í* pak zní w ústech toho lidu velmi značitě a měkce, tak jakoby se psalo *jí*, a sice po: *b*, *p*, *f*, *w*, *m*; ale po: *c*, *l*, *s*, *z*, zní obyčejně. Konečně se dlauhé *í* w časoslowech na *ím* wždy zkrátka wyslowuje a *i* w infini-

tivu vůbec a zcela odhazuje, tak že časoslovo se vždy končí na *l*. V časoslovech na *ci*, jako, říci, moci, říká se říct, moct. Vysvětlíme to následujícími příklady:

1. *po b*.

Babička,	zní jako:	babjička.
Holubice,	» »	holubjice.
bič, bičík,	» »	bjič, bjičík.
bidlo,	» »	bjidlo.
dobré bydlo,	» »	bydlo.
bil ho,	» »	bjil.
bíti (holý),	» »	bíti.
byl tu,	» »	byl.
žabinec,	» »	žabjinec.
biskup,	» »	bjiskup.

2. *po p*:

opice, opička,	» »	opjice, opjička.
slepice, slepička,	» »	sleppjice, sleppjička.
pila, pilka,	» »	pjila, pjilka.
pilnost,	» »	pjilnost.
spis, nápis,	» »	spjis, nápjis.
napiti (se),	» »	napjit se.
pískati,	» »	pískati.
piskot,	» »	pjiskot.
piwo,	» »	pjiwo (v městečkách piwo).
piwowár,	» »	pjiwowár.
piwoňka,	» »	pjiwoňka.
pižmo,	» »	pjižmo.

3. *po f*:

figura,	» »	fjigura.
fičeti,	» »	fjičeti.
fik,	» »	fjik.
fikaný,	» »	fjikaný.
rafika, rafička,	» »	rafjika, rafjička.

4. *po w*:

biskupowi,	» »	bjiskupowji.
borowice,	» »	borowjice.

widle, widlice,	znf	jako:	wjidle, wjidlice.
zdwihati,	»	»	zdwjihat.
winu, zawinu,	»	»	wjinu, zawjinu.
wínek,	»	»	wínek.
wina,	»	»	wjina.
winen,	»	»	wjinen.
nowina,	»	»	nowjina.

5. po m:

dej mi	»	»	mji.
my jsme,	»	»	my.
-mice, Hostomice,	»	»	-mjice.
pramice,	»	»	pramjice.
mihá se,	»	»	mjihá se.
milý,	»	»	mjilý.
milost,	»	»	mjilost.
dvě míle,	»	»	míle.
minu,	»	»	mjinu.
minulý,	»	»	mjinulý.

U jmen.

Sing. nom. čáp,	»	»	čáp.
dat. čápowi,	»	»	čápowji.
pl. nom. čápi,	»	»	čápjí.
acc. čápy,	»	»	čápy.
sociat. s čápy,	»	»	s čápy.

U přídavných jmen.

Sing. nom. zdráv,	»	»	zdráv.
pl. n. zdráwi,	»	»	zdráwji.
práv,	»	»	práv.
práví,	»	»	právji.

U časoslov na ím, jež se vyslovuje zkrátka (im).

hubiti,	»	»	hubjit.
sing. hubím (hubim),	»	»	hubjjim.
hubíš,	»	»	hubíš.
hubí,	»	»	hubí.
pl. 3. p. hubí,	»	»	huběji.
hubil,	»	»	hubjil.

Z tohoto sestavení již patrně viděti jest, jak se od tamního lidu *i* a *y* rozličně vyslovuje, a nelze pochybovati, že se za předešlých dob také po *c*, *l*, *s* a *z* v podobném pádu *i* od *y* slyšitelně rozeznávalo; poněvadž naši starší ten rozdíl v psaní dobře poznamenávali. Rusové pak a Poláci dosaváde i v mluvení i v psaní toho rozdílu šetří. W šestnáctém století ale již toho rozdílu po *c*, *s*, *z* v mluvení nebylo, pročež tehdejší učení Čechové, spravující se pauhým vyslovováním, ustanovili za pevné pravidlo, aby se již po *c*, *s* a *z* vždy jen *y* psalo. Později pak se ztratila w městech a mezi učenými rozdílná výslovnost písmen *i* a *y* také po *b*, *p*, *f*, *w*, *l* a *m*, a tedy se ten rozdíl jen pauhým obyčejem až do našich dnů w psaní zachoval. Nedávno pak se pozornost našich slovospytců i na tuto nestejnost obrátila, a tak se měkké (či úzké, vysoké) *i* opět na své staré místo po *c*, *s* a *z* položilo; nikoli pak za příčinou přirozeného vyslovování, nýbrž návodem viditelné obdobnosti (analogie). Ano z nenadání při té příležitosti také spojka *y* se proměnila w *i*, ač za její měkkost, tuším, žádné starší vyslovování neručí.

Když se před 30ti lety proti širokému *y* w Čechách a jinde horlivě wálčiti počalo, bylo již w Němcích proti témuž ubohému (že prý mnišskému) *y* všeobecné pozdvižení. Mohlo by se tedy snadno zdáti, že české pronásledování nemilého ypsilonu, bylo poněkud jen slepé následování a ohlas německého zwuku, neb zajisté Čechové více a častěji než jest třeba, a někdy i nechtíce a newědauce, se swými zahraničnými saupři se řídí a jejich maudrých i nemaudrých kausků chutě následují: však buď jak buď, analogická oprava našeho prawopisu stojí na základu prastarého, ač poněkud již zaslého mluvení způsobu, jehož stopu dosaváde w ústech českého lidu nalazáme. Má tedy, nejprvé, ona oprava dobrý, přirozený základ. Potom jest také užitečná a nezřídka i potřebná k lepšímu rozeznání a srozumění; jakž bychom

k. p. rozeznávali *mi* a *my*, *bi*l a *by*l, *si*ra a *sý*ra, biskupowi a biskupový? t. d. Pak jest vždy ještě poněkud možná k starému vyslowování se navrátiti. Městský lid sice, a vůbec učení Čechové (mezi nimi i školní učitelové) nikdež více *i* a *y* u vyslowování nerozeznávají, ano ještě se dobrému wesnickému lidu, který posud ten rozdíl činí, posmívají. Však když ti páni nejprvé považí, že sprostý, wesnický lid (a we škole wesnické děti) lépe vyslowují než oni, a tedy že by to holý nerozum byl, jemu se zato, že nám z částky to původní vyslowování zachoval, ještě posmívati: zajisté přestane nemau-dré spílání, a místo toho může lepší, zřetelnější, rozdíl-nější vyslowování písmen *i* a *y*, alespoň u učených, nastati. Nemíni se tu, aniž třeba jest, aby se u vyslowování zvuky *i* tuze na *j* tak říkáje naléhalo, a ano jako lid dělá, příliš měkce až jako *ji* vyraželo: nicméně by jemná, česká, zvláště ženská ústa snadno prostřední cestu nalezla, žeby *i* a *í* trochu výše, úžeji a jemněji než dosawáde, a *y*, *ý* trochu níže, šíře a temněji než posud zníti mohlo. Hledíme-li na swá ústa, poznáváme, že vyslowujice *i* a *í* značitě ústa swíráme a jazyk téměř až na patro pozdvihujeme; zkrátka, vyslowujeme we čtení *i* a *í* vždy tak jemně a wysoce, jako když to písmě jednotně napsané widauce jmenujeme a pravíme: to je samozwučka *i*, *í*. Naopak, *y* a *ý* se vyslowuje s otwřenějšími ústy a trochu doleji spustěným jazykem, tak jako když to písmě napsané jmenujeme řkauce: to je *y*-psilon. K. p. b-yl, tad-y, ráf-y, noh-y, ruk-y, tak-y, wel-y, rám-y, dám-y, stan-y, kos-y, koz-y, woz-y. Ač když je prodlužujeme (*ý*), něco málo ústa zúžití musíme: nikdy ale tolik, jako když vysoké *í* vyslowujeme; k. p. prawý a prawí; známý a známí atd.

Tento rozdíl u vyslowování *i* a *y*, nalezající se dosawad w lidu, má w prařopisu pro toho, kdo jej zná, nemalau wýhodu. Tak jsme r. 1811. z Nejedlého grammatiky slyšeli a se učili, že w českém jazyku jak se vyslowuje tak

se *i* píše; a že se *i* jemně, měkce, a *y* hrubě a tvrdě vyslovuje (podobně Pelzl, Tomsa, Dobrowský atd.); a podle té vyslovnosti že se má po *b, p, f, w, m, l*, také rozdílně *i* neb *y* psáti. Však ten rozdíl měkkosti a tvrdosti písmen *i* a *y* nebylo nikdež, ani z úst samého profesora slyšeti a rozeznati; pročez bylo těžko daným pravidlem se spravovati, a dělalo se w tom jak od Čechů tak od Němců nemálo chyb. Kterí pak onen rozdíl *i* a *y* z domácí mluvy znali, neměli tehdáž dokonce žádné nesnáze, neb po *c, s* a *z* se všude psalo *y*, a po *b, p, f, w, m* se jen každý rozpomenul, jak w tom pádu náš sprostý wesničan vyslovuje, a tak nikdy nechybil. Kde si jiní hlavy lámali, a poněwadž jazyk městský neposkytoval žádného rozdílu, jen obyčejem se řídití museli: tu bylo nám dle známého w lidu vyslovování snadno dobře psáti. Podobně se w tom pádu největší díl, písič posawade jen obyčejem analogie, řídití musí, a snad jen málo kdo skutečnou, žiwou, neomylnou — w lidu pozůstalou — vyslovností se spravuje.

Nelze zapírati, že se w rozličných časech také rozličné, příhodné, prospěšné oprawy w prawopisu učinili, záležející w tom, že se zde onde od obyčejného, zvykem se řídícího psaní způsobu k skutečnému ústnímu vyslovování blíže přistaupilo: bez pochyby žeť se *i* budoucně w tom smyslu dále opravowati bude, dokud jen co k opravování zbyde. Však dle našeho zdání neméně by bylo hodno, aby se, pokud třeba a možná, též na opravu skutečného mluvení hledělo, by se vyslovování od pravého psaní bez potřeby nelíšilo; bychom k. p. nejen psaní pravidlo měli, že se *i* měkce, jemně a jasně, *y* pak tvrdě, hrubě a temně vyslovuje, nýbrž abychom je w skutku také rozdílně vyslovowali; zvlášť když to poněkud ještě w národu se nalezá, a od slowanských bratrů úplně i jazykem i písmem se wyznačuje. Ei tedy, zde jest ještě něco důležitého k opravování! —

X.

Viktorina knížete Minsterberského list k hamerníkům panství Polnického r. 1480.

Sdělen od prof. Stárka.

We jméno boží. Amen.

Poněwadž všecy věci, a zvláště k časům budau-
cím, kteréž listy a psaními ku paměti lidské sepsány a
pečetmi od těch, od nichžto vycházejí, a poddaným niž-
šího stawu, jakožto od kralůw, knížat a panůw wydávají
se a půjčují, k správám, utvrzeny nebýwajíce, w zapome-
nutí škodlivé přicházejí, a skrze to častokrát od panůw
a úředníkůw jich poddani k bezpráví a škodám a k zmat-
kům přicházejí: A protož my Viktorin kníže Minster-
berské, Oppawské, hrabě Kladský oc., znamenawše stá-
lost a celau wíru našich wěrných milých hamerníkůw pan-
ství našich Polnického (*sic*), Ronowského a Přibyslaw-
ského, a že w časech wálek předešlých za předkůw na-
šich, panůw Polnických, byli jsau w řádu a w řízení za-
chowáni, jakož na jich staw náleží, we všech obchodích,
jakožto od uhlěrůw, od jich w hamřích a při hamřích
dělníkůw a čeledi wezdejši: ale že w času wálek již dotče-
ných všecka jich práwa, zřízení a obyčejowé skrze roz-
ličná jich od nepřátel i od dělníkůw, od uhlěrůw a wez-
dejši čeledi obtížení porušena, zkažena a změněna jsau:
we všech věcech swrchu dotčených, že nejsau již w žádné
starodáwní míře stály, ale ze všeho wystaupily; skrze kte-
raužto věc my i naši budauci mohli bychom na poplat-
cích, od nich nám powinných, ujmu a škodu wzíti a míti.
I nechťejíce nás a našich budaucích w omylu zůstawiti, a
jich w takowém nezřízení a w zmatcích, nám i jim škod-
ných zůstawiti, jsauc prošení skrze urozeného a statečného

rytíře Jana Špana z Barnšteina, heitmana na Polně, a słowutného panoše Matthiáše z Tříbska, ještě tu chvíli kanceliře našeho, wěrné milé, od swrchu dotčených hamerníkůw, abychme jim jich práwo a swobod a starodáwných obyčejůw sprawedliwých nawyklostí potwrditi, a z milostí naši piwa waření k jich vlastnímu stolu, a mlení a chleba pečení při jich hamřích přiti a dopustiti bez škody jiných městeček našich ráčili; jakož pak ceduli sepsanau na ty kusy, žádosti a prosby skrze týž wěrné naše milé nám jsau poslali. Kteraužto prosbu we všech kusích neb artikulích, každý zvláště, s raddau wěrných našich milých wážili jsme, a k prosbám jich snažným, jakož slušné jest, přistaupiwše, nachýlili jsme se způsobem tímto...*)

Item: Ustanowujem a ku prwnímu obyčeji nawracujem, aby všeccka starodáwní práwa a obyčeje zachowávali; mezi sebau totiž aby tiž mistři hamerníci, kteříž nyní jsau a w budaucích částch budau, saudy své měli a drželi w našem městě Přibyslawi, a všeccky zápisy na hamry jich aby w knihy téhož města sobě zapisowali; a oehožby sami saudem swým mezi sebau srownati nemohli, to purkmistr, richtář a konšelé. aby rozdělili na témž práwě. Pakli by se přihodilo, žeby pře těžká a neznámá byla, a žeby w to ani práwo již dotčené uhoditi mohlo: tehdy aby stáli ti mistři s stranami, jichžby se ta wěc dotýkala, před úředníkem naším Polnickým, kterýž by té chvíle byl. A ten a takowý aby té pře byl rozdílce a saudce, a cožby za sprawedliwé mezi stranami nalezl, při tom aby obě straně zůstaly, beze všeho odwolávání k wyššímu práwu, kromě nás a budaucích našich.

It. Jakož již z dopuštění Božího na horách našich ruda pohoršila se, a že již náklad, jakož zpraweni jsme, mnohem wětší jest a weliké obtížení skrze štohu dřiwí a naprawování přichází, takto ustawujem a powolujem: Aby též hamerníci, a z těch hamrůw kteříž by rudy w swých tálich málo měli aneb s těžkostí dobýwali, mohli jiné

*) Mezera w připsu.

okolo týchž hor, aneb kdežby najíti mohli, dobýwati, kdežkoli na panství našem, beze vši překážky všelikerých ašředníkův našich nynějších i potomních, kolikrát by kterému z nich toho potřeba přišla, k jich vlastnímu každého z nich hamrowání, ale nejnam k odbývání, bez ujmy však našich poplatkův.

Přísně také ustanujem a míti chceme, aby všickni hamerníci, kteříž už rudu z našich hor berau a bráti (by) chtěli, budau po všecy časy věčné w jednostejném práwě všecy řády a obyčeje, saudy, artikule, i očby se k našim poplatkům neb k swým potřebám, buďto nám poctu učiníu chtíc, kdykoli by se jim zdálo a líbilo, podlé jich wúle a potřebnosti obecné, buďto ku štolám aneb k jiným jich potřebám, oč se swolili a mezi sebau uložili, zbírání z sebe podlé přísežných ustanowení a uznání aby všickni jednostejně, jakož (od) starodáwna jsau se jich předci a oni po nich zachowávali, též se zachowali, žádný se z toho newytahuje, ani ti, jenž na našich gruntech sedí, ani ti, kteříž na jiných cizích, ale jednosworně aby to jho spolu nesli beze vši odpornosti. Pakliby se událo kterému z nich nyní neb potom, a potom jako nyní, proti tomuto našemu, ne nowému, ale z starodáwna obyčeji zachowalému zprotiwiti a podle břemení uloženého z jedné a z větš strany wúle nechťeti nesti a srownati se: proti takowému každému zprotiwilému a nepowolnému obecnému dobrému powolujeme a přísně prikazujeme přísežným starším z týchž hamerníkův, kteříž by té chwile byli, nám přísahau zawázání, moc jim plnau dávajíc, takowému nepowolnému rudu na horách často psaných našich zastawiti. A budeli se takový neustupně, twrdě, nechťe uloženého poslušenství podniknauti, držeti, aby mohli tu rudu jeho také obrátiti, kdežby se jim zdálo, tak aby nám poplatek náš nescházal, i moci se rozděliti a tak dlauho držeti, až by uložení poslušenství podnikl a s jinými se s utvrzeným zapsáním srownal a podstaupil.

It. Co se lesůw k stawení, kdyžby se přihodilo z do-

puštění Božího aneb zlých lidí spálením, dotýče, jakož prvé podle správy a obyčeje bylo jest, že jsau na našich lesích a w těch, kteréž jsau klášteru od předkův našich Žďársku dány, s tau výminkau, že naši všickni lidé poddani sobě w těch lesích k stawení bráti mají, a též nadepsaní hamerníci, komužby toho potřeba byla a přihodilo se, čehož pán Bůh ostřež, což kterému potřebí bylóby, swobodu lesůw a dříwi stawěti, ho moci bráti, sekati a woziti budau. Však s wědomím hajných, našeho i kněze opata Žďárského, jakož tak způsobeno jest bylo.

It. Co se uhlěřůw dotýče, kteříž též mistry, jakž slyšíme, k welikým škodám připravují, zájmajíc u nich welikých summy peněz a weliké dluhy na se zberauce, a košůw na míře umenšující a na wozy nespoře nakládajíc, a když z dopuštění Božího a neb zlých lidí který z nich sejde, že všeho každý mistr, což jemu dlužen zůstane ten jenž smrtí sejde, škoden býti musí, a druhý daufaje w to i tím wíce se dluží, a že mistr jeden přes druhého zakládali jsau takowé, a skrze to týmž mistrům weliké škody přicházely jsau a přicházejí, že druhí museli a musejí hamrůw odbywati, a tak i nám ujma skrze to přichází: takto o tom prikazujeme a ustanowujeme: aby uhlíři a lidé naši poddani k mistrům již psaným, kteříž jim tím přisluhují, za jich peníze měli se we wší powolnosti podle starodáwních práv a obyčejůw, buďto w košech, w míře beze všech obtěžowání fortelůw kladení i w záplatě. A jakžkoli za starodáwna košowé byli jsau dlauzí, širocí, hlubocí, jakož pak na zámku našem w Polně jeden z starodáwna wísi, z něhožto míru bráti mají, aby měli a jim w takowých uhlí wezli a sprawedliwě nakládali. A mistři (*sic*) jakož z starodáwna bylo jich uhlěřů předkům groši českými placeno, též aby jim placeno bylo, bez ujmy a bez přečinění, lečby se dobrowolně všickni mistři o to swolili; jestližeby znali, žeby při tom zůstati nemohli, to buď práwo beze škody prikazujíc každému z týchž mistrůw, aby jeden druhému uhlířů neodluzowal

zakládání peněz ani žádnau věcí vymyšlenau, ale všickni a každý zvláště aby se zachovávali podle práv starodávních pod pokutami na to uloženými.

It. O dělnících při hamřích, kteříž jsau, v budaucích časech byli by a budau, takto ustawujem: aby mistry w potiwosti měli a jich mimo starodávní obyčeje neobtěžowali, ale jakož z starodáwna, za pokoje a za slavné paměti krále Wáclawa jich mzda každého podle powahy buďto šmelcíři, kováři, šmidknechtu (*sic*), kolšiwowi (Kohlenschürer?) a jiným, kteréž při hamřích mítí musejí, placeno hylo groši českými, při témž aby každý zůstal, a wíce žádati nesměl, ani také jeden mistr přes druhého tejně neb zjewně dáti nesměl. Pakli by se který z mistrůw toho dopustiti směl, ten aby nám a budaucím našim do komory naši deset hřiwen propadl, a dělník aby na žádném hamru díla mítí nemohl. A tiž dělníci aby, dokudž jsau na takowé službě mistrůw, jich wůle hleděli, jich poslauchali, žádných jiných pánuw ti ani jiní na hamřích ani na horách zvláštních nemajíc mimo nás a úředníka našeho, nám i úředníku našemu oddáni jsau, pokudžby na našich gruntech žiwnost jich byla. A jestliže by se který z uhlířůw neb dělníkůw čeho dopustil, jestoby swéwolně proti pánu Bohu i proti nám a proti mistru swému se w čem zprotiwil, buďto řeči nestydatau, hanliwau, aneb skutkem, takowého každého aby mistr uručil a w moc naši na Polnau postavil, aby takowý podle prowinění trestán byl, jak by wina kázala.

A z milosti naší zvláště, a k snažné prosbě nadepsaných úředníkůw Jana z Barnšteina a Mathiáše z Tříbska, a znajíc w tom i náš zvláštní užitek bez naší škody, sradau našich wěrných milých jim mistrům na hamřích a w hamřích našich často psaných dali jsme a močí listu tohoto jakožto kníže a Pán jich dědičný mocně dáwáme plnau wůli a swobodu, najejnice při hamřích, piwowáry a pekárny mítí a držeti, a w nich piwa každý z nich k své potřebě a čeledi jich wezdejší wařiti, mlěti, péci, pokud

jich potřeba kázala by, po všechny časy budaucí a věčné, beze všech odporů, překážek a rušení našich budaucích auředníků a poddaných našich všelijak. Však bez pohoršení a škody městeček našich Polné a Přibislawi na též panství našem obývajícím.

Také z milosti naší dopaušíme jim mistrům a jich budaucím, aby mohli časy svými ku potřebě jich a pro dobré přátely, kdyžby se k nim přihodili, zajíc nebo dva neb více v jich stráních, kteréž k hamrům příleží a příslušejí, zabít v tenatech, tak však aby na trh žádný neposílali, ani v dary, ale toliko k jich jídlu domácímu. A aby toto naše znowu potvrzené, a k starodávnímu právu a obyčeji nawrácení moc mělo a celau pevnost v sobě držalo, prikazujem auředníkům a poddaným našim na Polné a w Polné a w Přibislawi, i jinde po všem často psaném panství, i budaucí naše k témuž zawazujem: aby nadepsané mistry a jich budaucí dědice při tomto našem potvrzení práv a swobod i obyčejích starodávních, i znowu z naší zvláštní milosti přidanych a obdařených we všech a w každém zvláště kusu zachovávali a jich z nich newyvodili, ani na ně nesprawedliwě sáhali, ani jich jakým na ně ukládáním obtěžowali, mimo jich sprawedliwé poplatky a pomoce, jimž nám jsau povinnowati, podle práwa a obyčeje knížecího, a jakožto pánu dědičnému wozbami k stawení lesůw neb jiných potřeb k zámku, ku obraně jich a stěhowání. Neb kdyžbychom se, neb syna našeho neb dceru ženiti chtěli a wdáwati měli, ale jiným žádným obtížením aby nebyli obtěžováni pod zachováním milosti naší. Toho na potvrzení a věčnou pamět počet naši knížetskau k tomuto listu přiwěsiti sme rozkázali. Dán na Oppawě we čtvrtek před swatým Martinem zpovědníkem Božím, létha Božího od narození Syna Božího tisícího čtyrštěho osmdesátého počítajíc. **)

**) Ant original listu toho, jehož text z nowějšího přpisu tuto podáváme, bez pochyby k ztracení přišel: milovníkům starožitnosti Českých, tušíme, nebudem newhod. Jest rukopis ten w druhé polo-

wici 17. století na papíře in fol. frakturovým písmem psaný, a chová se nyní v archivu bisk. v H. K. Na způsob přívěsku ještě konečně připsané má články sněmowui o hory a kowy s tímto zvláštním nadpisem:

»V kwaternu čerweném sněmůw obecniích l. 1575. Nr. 4. tito artikulowé na sněmu obecném králowstwi Českého, kterýž držán byl na Hradě Pražském, a zawřen léta božího 1575., w auterý po swat. Mathausi ewangelistu Páně, w přítomnost. nejjasnějšího a nejneprerobenějšího knížete a pána, p. Maximiliana, římského woleného císaře, Uherského a Českého atd. krále; jakožto krále Českého ode všech tří stawůw téhož králowstwi Českého swoleni a zawření jsau.«

Na zad jest připsáno rukau vlastní wypisowatele takto: »Tito artikulowé z sněmu obecního dáni jsau z desk zemských s powolením uroz. a staetného rytíře p. Mikuláše Genátorfa z Genštorfu a z Malwic na welkém a malém Osanie (sic) Skřípli a Nowých Dworích JMti říms. císaře, Uherského a Českého krále rady, králowského místodržícího a nejvyššího písaře w král. Českém. Pod pečeti Albrechta Kristofa Hložka z Žampachu a na Hrubích JMti císa. rady a místosudiho zemského, a Wácl. Jezborowského z Zelené hory, též JMti. císa. rady a mistopísaře w též král. Českém, we středu den památky sw. Hawla oppata, t. j. 16. dne měsíce října a 1638.

XL.

Statuta, to jest nařízení k hašení ohně,
JMti p. Wácl. Haugwicem z Biskupic a na Litomyšli
ztwrzené roku 1564.

Sděleno od professora Stárka.

We jméno Pána Boha, amen. Známe jest, kdyžkoliw pán Bůh všemohaucí lid swůj, pro hříchy a nepravosti jich, ranami a pokutami swými, jakž se kdy jeho milosti swaté libilo, trestati a nawštěwowati račil: že jest takowé pomsty neodwracowal, ani trestati přestáwal, dokawadž by lid, seznajíce se w hříších swých, k Bohu wszelikau snažností, srdcem upřímným, modlitbami poníženými

pokorně se neobrátili, hříchůw swých nekáli, za odpuštění jich, za odwyswobození ze zlého neprosili, a životůw swých w pobožnosti newedli. Když pak již takové změnění zlého w dobré činwali, i hned pán Bůh také zůřiwost twáře své proměňowati, je jako otec dítky své na milost laskawě přijímati, a ta neštěstí, pády i všelijaké škodné protiwenstwi a pokuty od nich odjímati račil. Tímž tedy způsobem i my, kteříž jsme předešle, za těchto našich časůw, ran a hrozných metel Božích skrze oheň, i jinak také hodně a sprawedliwě, s znamenitými swými těžkostmi na swých statech, i na zdraví, někteří do ochuzení, někteří z našich do usmrčení pocítlí. *) Chicemeli z těch neštěstí oswobozowáni, od nich zachowáni i ostříháni býti, musímeť w prawdě pánu Bohu swému w swých hříších se winny dáti, jich se káti, milosti hledati, stráže a opatrowání jeho žádati, a tak na cestu prawého pokání nastaupiti.

Tot již jestli jsme se pána Boha swého prwé kdy strhli, jakož pohřichu! mezi smrteelnými toho mnoho se nachází, toho abychom wíc nečinili, každý hospodář sebe i ōeládku swau na pozoru a bedliwosti drželi, w hřichy zjewné ani tejně se newydávali, ani jich komu jinému páchati a činiti dopauštěti, a ctnostně, mrawně a sprawedliwě žiwi byli, a všelijak to předsebrali a konali, čímž bychom wíce pána Boha swého nehněwali, a wrchnosti své, bližním swým, i řádu dobrému urážky nepřinášeli a nečinili, a přes to, jestli by pán Bůh z své milosti, znaje

*) Tuto naráží na dvojí we 14. letech stalé města Litomyšle wyhoření, t. dne 11. máje 1546., w němž město i s zámekm popelem lehlo, a do sta osob lidí obojího pohlawi zahynulo; a roku 1560., kdež okolo hodiny 18té město téměř všecko zase wyhořelo. — Čemuž naswědčuje na slovo wzatý gradual literáckého kůru, w témž městě dosawád chovaný, kterýž Fol. 37. dokládá takto: »*Za p. Wäcl. Haugwice z Biskupie oc. a Jana Sedlčanského, hejtmana toho času na Litomyšli, všechny téměř knihy chwal božských a duchowních zpěwůw při kůru literáckém ku porušení přišly.*« Srow. Weleslawiny kalend. hist. str. 128 a 256.

totiž naši potřebu, nás metlau swau jakaužkoliw kdy nawštlwiti ráčil, to od jeho milosti swaté, jakožto od Otce plného milosti a prawdy rádi přijímali; pakliby na nás nepřitele ďábla pro zkušení, jakž jest to se swatým lidem, Jobowi a jiným dalo i posawad děje, s nějakau překážkau žiwnosti tělesné neb s umenšením statku časného, tím způsobem skrze oheň připustiti ráčil, buďto že by skrze nerozšafnost někteří, nebo skrze zlemyslnost kterého zlého člověka (jehožby sobě proti wši wůli Boží — neb Bůh zlému nechce, aniž zlého příčinau jakau býti ráci — ďábel za prostředek toho obral a způsobil) potrzka ohně přišla: tedy abychom se w tóm s pomocí Boží opatrowali, sobě wespolek jedni druhé retowati pomáhali, a tak nedbálnosti swau, což na nás jest, statečkůw swých, jakž kdo z požeňnání Božího má, wíce nebo méně sobě hubiti a mařiti nedopauštěli: protož jsme se purkmistr, konšelé, starši obecní i wšeka obec města Lytomyšle jednosworně, a jedním jednosworným aumyslem snesli, mezi sebau naříditi, kterak bychom způsob a pořádek mezi sebau zachowali, a kdyby u kóho oheň wyšel (čehož milý Bůh za wšecky dny žiwotůw našich uchowati rač) jemu jak odpirati měli. K čemuž ještě se JM^o urozený p. pan Wacław Haugwic z Biskupic a na Litomyšli, pán náš milostiwý, jsa žádostiw wšeho našeho dobrého, netoliko přimlawati, prostředkůw k dobrému vyhledáwati, pomáhati, ale i skutečně toho wšeho k pewnému a dostatečnému držení a zachowání potwrditi ráčil; jakž níže pořád napsáno jest takto:

Předkem jedenkaždý hospodář w domě swém to opatruj, aby čeládka twá do marštalí, do chliwůw, do komor a podkrowí, summau, nikdež po domě s swětlem bez lucerny nechodila. Kdožby pak toho pomínul, a uswědčen byl, má býti trestán šatlawau, a odtud newycházeti, leč k obci pokuty jednu kopu grošůw položí; pakli by se který čeledín toho proti poručení a přikázání hospodáře swéwolně dopustil, bude trestán šatlawau

za dvě neděle. Jestliže by pak o to (mezi) hospodářem a čeledínem jeho jaká rozepře powstala, a hospodář chtěl w tom newinu swau ukázati, to purkmistrem a konšely rozváženo, a kdo z nich winen zůstane, k náprawě a trestání slušnému přiwedeno buď, tak jak se o tom na hoře píše.

It. Každý hospodář slámy, sena a wotawy w domě swém měj což nejméně; a žádný aby wíce slámy doma w městě nechował přes čtyry mandele, a sena a wotawy každého přes jeden wůz.

It. Žádný drew buď k topení buď k sušení sladůw w domě w městě wíce neměj přes jeden štus, pod pokutau swrchu psanau.

It. Drew piwowarských w městě nechowej na rynku, ani w domích neskládej; než kdyby piwo wařiti dáti měl, tu před tím tři nebo čtyry dni daj jich sobě přiwerti, a hned je w to místo skliditi, kdežby ke škodě a lidem na překážce nebyly. A který by sedlák sklad dříwí sobě na rynku neb jinde w městě zarážel a dělал, o tom se má powěditi purkmistru neb staršímu, a oni mají ta drwa rozkázati pobrati, neb do špitálu neb do školy dáti.

It. Hospodáři každý w domě swém pilně přihlíđaj, jak čeleď twá w kuchyni s ohněm zacházejí. Komíny za často wyčišťowati dāwejte, k tomu sausedé na to ustanowení, komíny každé čtyry neděle přihlíđati powinnost mějte; u koho by se jaký neporád našel, o těch oznamte, aby to k naprawení náležitému i k trestání slušnému pro neopatrnost časně přiwozowáno bylo.

It. Sladowníci všickni to na bedliwosti mějte, sladowně své a hwozdy, kdež s ohněm se zachází, tak opatrowati, jakož o tom prwé wyměřeno. Hwozdy klenuté, z hwozdy pro páru komínky, bezpečně skrze střechu wzhůru wyhnané, a tak to všecko dostatečně opatřené mítí na schwálení purkmistra a raddy města tohoto. W těch komíncích oken nad hwozdem pod střechau naděláte, a když se slad suší, máte sami osobně k tomu při-

hlídati a sládkowi od ohně odcházeti nedopauštěti. Byliby sládek ožralec, ohně nepilný, nebedliwý, a při tom se tak nechował, jak pořádek jejich ukazuje, toho aby se jemu netrpělo, ani při městě jakého díla w sladowni přálo.

It. Cechmistři sladowničtí každé čtyry neděle, jak se kdo w těch sladowních zpráwně chowá, přihlídati obyčej mějte, přestupníky řádu skutečně trespce.

It. Všichni hospodáři, kteříž w swých domích máte piwowáry, barewné dílny i jiné věci, k čemu se kde ohně užíwá, w městě neb za městem, k tomu osobně každý pilně přihlídejte, aby se s ohněm rozšafně zacházelo a topilo. Bylo-li by kde jaké nebezpečenstwí, netrpte, leč to prwé k dostatečnému naprawení a opatření přiwedete, na schwálení úřadu wýš psaného.

It. Hospodáři, kteří mají domy hostinské, mějte marštále nebo zaklenuté nebo omazané, a čeledi swé a hostem swětél tak lehce každému neswěřujte, ke všemu sami přihlídejte, bez lucerny žádným wymyšleným způsobem swětél nikam bráti nedopauštějte, pod pokutau swrchu psanau. Obmeškali by se kdo w tom, že trestán budeš a pokutu dáti musíš, neměj za zlé.

It. Desátníci všickni we swém desátku žebříky, háky, konwe kožené, w místě uloženém a určitém, přístupném přihotowené na snadně mějte, tu kdež kterému od úřadu ukázáno jest.

It. Místa swobodná aby byla wšudy okolo zdi městských; za těmi domy, kdež jest rýha, žádný nemá jich zastawowati, ani jakým stawením nad nimi zanašeti; než každý za swým domem ulice wolně a swobodně nechati, tak aby lidé mohli w pilné potřebě k těm domům wolně pozádu, buď s žebříky, buď jinak přístupowati a jedni druhé minauti. Též okolo města w příkopech nemá žádný sobě nic osobowati, plotůw žádných dělati i jinak ohražowati, ani dřew tu jakých klásti, pod pokutau swrchu psanau.

It. Každý hospodář měl w domu swém, pro náhlau a spěšnau potřebu, žebřík krátký k přistawení, háky pod krowem a dvě kožené konwe, kteréž jsau k domu twému způsobeny a zjedaány; to všecko na snadně a w místě přístupném. Prodašli dům, ty konwe přidáš; a kdožby jich wždycky na hotowě neměl, a w tom. kdy postižen byl, bude trestán.

It. Zapálilo-li by se pak kdy u koho, tedy hospodář neb hospodyně, buď někdo z čeledi, když nejprw oheň spatříš neb o něm zwiš, aby rychle okřik udělal, na sousedy wzhůru wolal, mohl-liby k tomu přijíti, k šturmu udeřil, ohně u sebe žádným wymyšleným způsobem netajil ani tejně s čeledí nedusil. A kdožby se w tom tak nezachowal, jak jemu to váženo a weč obráceno bude, to při rozwážení JMti pána a úřadu města Litomyšle buď.

It. Kdyžby pro oheň wzhůru se wolalo, tu jedenkaždý sám hospodář osobně aby k ohni běžel neb čeládku swau wyprawil beze všeho prodléwání s konwami a jinými wodními nádobami, a tu všickni wody dodawali, žebříky přistawowali, wzhůru po nich lezli, hasili a ochotně bránili, odtad nikoliw neodcházeli, ažby oheň přestal; desátníci hned swůj desátek k ohni přiwedli, hejtmané se k tomu nejprwé nalezti dali, a všickni beze všeho liknowání sobě pomáhali. Pakliby kdo k ohni přijda s sebau nádoby wodní nepřinesl, nebo přijda zase odběhl, má býti trestán šatlawau, a pokuty dáti 15. gr. česk. Kdožby se pak k ohni nepostawil, weč jemu to obráceno bude, to při rozwážení JMti a úředníků buď.

It. Kdyžby se oheň rozměhl, a lidé obořice se na některý dům, kdežby rozuměli, že mohau tu oheň přetrhnauti, otlaukali jej, žádný toho nebraň; neb staneli se tu na střechě škoda, budeť napravena: lépeť zajiště jest tobě, ze spolku (ačby se toho jinak opatřiti nemohlo) twau otlučenau střechu zase dáti zpráwiti, nežli dopustiti několik jiných domů shořeti.

It. Tento všecken způsob a řád nésti a podstaupiti

mají a powinni jsau všickni zámečtí, zahradští a zahajští osedlí, pod těmi všemi pokutami, jakž nahoře psáno.

It. Kterí jsau se nyní okolo města přistawěli, nebo že při městě své wychováni mají a místa užívají, i jiní všickni, obzvláště pak tesari, zedníci, uslyšice šturmování i hned rychle od díla svého jakékoliw mají se odtrhnauti, wezmauc s sebau nádobí k bránění ohně náležitě, též k ohni běžeti. A poněwadž takowí řemeslníci při staweních wíce rozumějí, mají se i při ohni předně postawiti a snažně brániti. Kdožby pak koliw z těch k ohni nepřiběhl, anebo přiběhna nepomáhal, než zewlowal, s mošnau neb s pytlém hasiti přiběhl, trestán bude, že se jím jiný káti má.

It. Též všickni řemeslníci, wandrowní towaryši, muži, ženy, děwečky, ti také z powinnosti křesťanské mají a powinni budau, jak kdo může, w takowé nešťastné příhodě pomáhati. Kdož se takowý najde, pochválení získá, a wezme-li skrze hájení jakau pohromu na swých šatkách, ta jemu zase z obecného měšce má naprawena býti.

It. Döberowé obecní w místech určitých ustawičné naplnění wodau at stojí, též i žebříky. Kdož nejprwé k ohni döber wody nebo žebřík přinese neb jinak připraví, bude jemu učiněno z obecného měšce, tak jakož prwé swolení obecní zapsané w knihách památních menších to w sobě zdržuje a ukazuje.

It. Toto jednomu každému wědomé buď, kdyžby koliw ta nešťastná chwíle přišla, a k šturmu by se pro oheň udeřilo, že hned buďe z wěže trubářské praporec červený wywěšen, bylohiby we dne; pakli w noci, tedy lucerna k té straně, kde se oheň zjewil, aby každý pohledíc wěděl se čím zprawiti; a w té straně i w tom místě, kdež potřeba jest, mohli se rychle na pomoc postawiti.

It. Každý desátník toto za swau powinnost měj, aby w swém desátku konwe kožené, žebříky, háky, kteréž jsau

wydány, w jednom určitém místě chował a opatrowal, aby nehnily, nehynuly a se netratily. Přišlalyby potřeba ohně, žeby k šturmu zwonili, aby hned to odewzdal, rychle k ohni nésti a připrawowati hleděl, desátek swůj, který máš pod swau zprávaw, bez meškání k hašení ohně a k přetrhowání pobízeli i přimlauwal, i sám běžel a pomáhal. Kdoby z twých při ohni se nepostawil, buď postawice se zase odběhl, to aby nepřehlédal, a z toho počet činil hned tu na placu. Po přetržení a upokojení ohně zase swé konwe, žebríky, háky shledal, je w místo náležité a určité shromáždil, a tak w swém opatrowání držel a chował, pod uwarowáním trestání a pokuty.

It. Hejtmani, zřízení k ohňům, toto za powinnost swau míti znejte: Kdybykoliw u kohokoliw w městě neb za městem se oheň zjewil a k šturmu žeby se udeřilo a zwonilo, přitom aby se dal každý z nich, jeden na druhého neukazujíc a nehledíc, předkem a nejprwé osobně najíti, k tomu přihlédal, to wšelijak obmejšlel, radil i skutečně pomáhal, kterakby, kudy, a jakým způsobem takowý oheň k uhašení a k přetržení se přiwedsti mohl, tu aby se k tomu rychle, ochotně a statečně přičinil, žebríky, kdeby potřeba byla, přistawowati, wodu nositi rozkazowal, k hašení ponaukal, napomínal, a bylalyby potřeba přinucowal, od ohně neodcházeli ani jiným odcházeti dopauštěl, ažby se uhasil neb přetřhl. A každý hejtman každé čtyry neděle k desátníkům w swé čtvrti město přihlédal, jak se pořádně w swé zprávě chowají, a jak se na péči mají. O nepilných a neopatrných oznamowal, w tom we všem se tak chował, jak dobrému náleží, tak mnoho pro swé jako jiných dobré, pod užitím trestání a pokuty.

Nad těmito všemi řady a ustanoweními purgmistr a konšelé nynější i potomní mají a budou powinni skutečně ruku držeti a k tomu pilně přihlédati, aby se tak, jakž swrchu psáno, drželi a zachowali, ano také přestupníky toho skutečně trestali, o čemž všickni wědauc, jakž ta naděje jest, jedenkaždý sám od sebe, pro swé vlastní do-

bré, bez napominání, nad to bez přinucování se tak chováti bude, jakž swrchu psáno.

Tato všecka ustanovení a řádové přišli jsau z pilného uvažování, z hodných příčin, s přihlášením se k tomu osobným purgmistra, konšel, starších obecních i wší obcí města tohoto Litomyšle; kterýchžto jest nám JM^{ost} pán, přehledše je a za slušné a potřebné býti uznawše, potvrditi a na dostatečnější tohoto našeho sobě zdržení nám je do těchto kněh hlavních památných wložiti a wepsati rozkázati ráčil. A to se stalo za purgmistra a za hospodáře města Bartoše Nikodema i jiných konšel toho roku: Alexandra Aujezdeckého, Walentina Winopale, Wáclawa Mrštichlupa, Wáclawa Homolky, Portle pekaře, Petra Ryšana, Jana Kosata, Jakuba Kmochaně, Andrlé saukenika, Zycha řezníka a Jakuba Cympflowa. W pondělí po neděli postní, jenž slowe oculi, léta Páně 1564. Sepsáno to jest všecko i do kněh těchto wloženo skrze mne Wáclawa Kaliště, těch časůw písaře w témž městě radního. *)

*) Stránky tyto mocným jsau důkazem, že w Čechách bezpečnost proti ohňům záhy již zmáhati se počínala, anť k hašení jich zvláštními instrukcemi lid cwičen a přísně nabízen býwal. A byt pak i dáwnowěkost w dotčeném ohledu méně byla vynikala neb popracowala, nežli nynějšek, předce jest a zůstává patrně lepší a chwalnější, nežby kdo myslil; jelikož při slabších prostředcích mnohem více bídý, přičinau ohniwých požárů wzniklé, odstraňowala, nežli náš wěk tento, chutěje miti w těch a jiných věcech mnohem zdravější náhledy, a jsa nejedněch skutečných předností, jež měli staríkové naši, stálým upíračem. Ostatně přítomný výjimek z kněh památných nadepsaného města pro historii podomáckého a společného žiwota předků našich nezdá se nám bez ceny býti.

XII.

Ú w a h y.

1. *Básně Vincencia Furcha. Svazek druhý. V Holomouci 1844. u Skarnicla. Str. 101. *)*

Kdykoli se nám na niwách morawských naskytuje nové literární kvítko, se zvláštní podílností je přijímáme, jelikož tam při nehustém počtu účinných dělníkůw na roli dědičné posud onu *rozsáhlejší* plodnost pohřešujeme, jaké by každý wraucí přítel literatury národní srdečně sobě žádal. Tato pak podílnost se i k potěšení výší, když takové kvítko w *pěkném, zajímavém* útwaru oku našemu se jewí, tím spolu naději wzbuzujíc, že asi samotno nezůstane, nébrž za sebau jích wywede více snad ještě pěknějších. Jest potěšení to podobno onomu, které nás jímá, kdykoli po utišení mraziwých bauří z jara na omdladlém keři spatřujeme prwní, byť i ještě úplně nerozwitau růži, wedlé které více paupat ku pěknému výpuku se chystá.

Podobným poggěkud potěšením naplnilo nás wčasné na literárním obzoru wystaupení mladistwého Furcha, který nyní *druhý* swazek swých básní obecnstwu předkládá. Básně ty nepředstaupily před nás arci hned w oné způsobě, w jaké powstala Minerva z hlavy Jowišowy; widíme, kterak se zde wšecko ještě hlatí, kterak keř na počátku jara teprwa pupny vyhání: ale tyto hlati se twoří na dobré kwasce, pupny prozrazují již žiwot, který w nich spočívá a swého času i pěkným kwitím se zjewiti slibuje.

Rownajíce swrchu wytknutý swazek druhý k prwní-

*) Zpráva ta nám hned po wyjití druhého swazku Furchowých básní podána byla; nemohli jsme ji však dříve w našem časopisu položiti. Což proto poznamenáno, aby se nám toto prodlení nikoli za »newšimawost,« jak i kdesi učiněno, newykládalo. Red.

mu, znamenáme owšem tuž hlavní barwitost, řekli bychom onu sepiowau malbu, která nám, jakkoli rozdílnými stupněmi swětla, předce tu samu básnickau individuálnost vykazuje; leč nemůžeme zatajiti, že zde i tam w jejím zewnějším wywíjení-se pokrok widíme: několik to tahů, smělejší i pewnějši již rukau provedených.

Básník swau druhau sbírku, we kterau čtenáře připsau básní uwádí, rozděljuje na dvě oddělení, w jichžto prwním wětším »Písň« , w druhém pak »rozličné« čili snižené básně zahrnul, ač by některé z prwního oddělení, přisně wzaty, snad i w druhém místo míti mohly.

W prwním oddílu nejen místem ale i ponejwice záměrem a provedením po předu jsau »*Písň Hostýnské*«, w kterých básník opěwá welebný Hostýn, onen pharus morawský, kde se paprskowé národnosti i náboženství w krásném plamenu jednom spojili. Máť každý národ, může-li se wykázati historií, swá místa zaswěcená, ku kterým se zwlášť hned radostná hned truchliwá památka wíže; máť Francouz swé Tours, Orleans, Chatillon; Španěl swé Xeres de la Frontera a swau Granádu, a Srb zwoliw sobě Kosowo-pole za čelnějši předmět swého národního básnictwí, s teskností i nadějí na ně sobě rovně zpominá, jako Slowák na swau Nitru s citem zbožným; máť mnohá jiná země swé památní místo nebo horu, kde co historickau oasau anebo troskau hned plesuplné hned sklíčené zpomínky se budí, a kde národ swau stanici spatřuje, způsobilau k sestawení myšlenek národních w celek jeden. Pročež chtěje pan Furch působiti na probuzení a šíření se dřímající lásky k otčině w morawské částce vlasti naší, dobře učinil, že sobě za oporu zwolil horu *Hostýn*, kde českoslowanská rekownost, zlomiwši náwalnau silu Mongolůw, nejen naši vlast ale i západní Ewropu od asiatského jarma zprostita, a onu lásku k otčině *skwělým činem* dokázala. Kterak w ohledu naší historie i národnosti weliká jest na Morawě onoho místa důležitost, kde obraz síly a nábožnosti českoslowanské takořka w sau-

středění se jewí cò swětelné paprsky w diamantu, sám básník naznačil pěkným podobenstwím :

Jako Muhamedán, když se modlíwá,
 Wždy pobožným okem k Mekce se díwá,
 Wždy morawská rodina
 K Hostýnu se díwat má
 Když se modlíwá.
 Když se modlíwá. (str. 6.).

Zápalný zpěw básníka při pohledu na přítomnost a její skutečnost, we které mnozí lhostejní vlasti synowé, zapomenuwše sláwy otcůw, zapomenuli sami sebe, owšem zde i onde truchliwými zwuky se ozýwá, jakož na str. 11 :

I slyš w tichém lese, w lese wedlé mne,
 W chladno-šumném háji slawik zbudil se,
 Začal zpěw swůj zpíwati,
 A já začal plakati,
 Ach nad Morawau !
 Ach nad Morawau !

A však truchliwost zde není toho způsobu, aby wšecku činnost udušowala a mysl bezradnému odewzdání se osudu skličila, není w ní ona přímá zápora, která naprosto ničí, ale která spíše křísí k jewení sil nowých, jsauc tím spolu wýmínkau žiwota nowého, wyššího. Naznačil to básník mezi jinými též w III. písni Hostýnské, an dí :

Sladký zpěw Rusalek
 Ke mně zní z Morawy :
 »Jinochu, Morawa
 Znowu se oslawí !
 O matčině sláwě
 Budeme ti zpíwat,
 Zatím bude bratry
 Hrom ze sna wyzýwat.«

I w krásné »Ozwěně« (str. 15.) a na mnohých jiných místech jest ona powzbuzující myšlénka ztělesněna rukau

obratnau, která ji nám tím živě před oči stawí. Nebude asi s pochybení, prawíme-li, že také tyto »Hostýnské písne«, zároveň některým jiným we »Wěnci« již podaným a s oblibau přijatým, w nedlauhé době w hudbu uwezeny budau, jelikož jich předmět ku charakteristickým skladbám dobře se hodí. Ožiweny pak duši projímané hudby nezústanau bez blahého působení na wděčnější syny vlasti tam, kde již básnikowa Daworie (we sbírce prwní) zápalným i mocným slowem budila, a kde weliká část dělníků se posud nedostawila na winici, ačkoli již na úswitě i w hodinu třetí a šestau na ně mnohým vážným hlasem woláno.

We wětší částce ostatních písni nacházíme opět hned kwětnatau žiwau obraznost, hned wýjewy hlubokého citu a prawého názoru přírody (str. 84.) w oné míře, w jaké se nám tyto stránky na mnohých básních prwního swazku okázaly. Zwlastě ale podařené se nám zdají býti ony, we kterých o žiwel epický se wyšší widina opirá. Na příklad zde uwezeny budte již swrchu uwezená »Ozwěna«, »Na hřbitowě« (str. 36.), a »Růže na hrobě« (str. 65.). — Co se erotických písni týče, s potěšením spatřujeme, že se pan Furch uhnul oné scestnosti, při které dráha tato výhradně jest poseta potměchutí (*dulcamara*) sladko-hořké přetauženosti, a kde jasný wzduch zakalen mlhou wzdechů ubledlých nyjících milenců; we smyslu básníka není láska také bauřliwý oheň sopky, který weškery žiwly duše pohlíw w ní posléz jen pustotu zústawuje; ona jest jemu nachowá zoře, která snitele ku šlechetným činům křísí a pobádá.

Nechci jen u nohy děwy

Zpíwati milostné zpěwy,

Nechci jenom jedině

Žiw být lásce k díwčině.

Duše má činnosti žádá,

Wznáší se do výšky ráda,

Jímá ji let orlowý,

Jímá ji zwuk hromowý (str. 38., srow. též str. 12.).

Z několika písní, při kterých bychom i názvu »citové malby« použití mohli, ovšem také nasvítá, že básník w nich poněkud přilnul ke škole některých nowějších romantikůw, ač nám to pauze co mihnutí mījícího obrazu do očí padá. Úkaz toho podává n. př. »Bezdnø« (str. 32.); awšak nemilý jím způsobený cit vyhlazen hned následující písní »Z hluboka«, we které sklīčený hled čtenářůw opět pozveden k widině vyššího určení člowěčenstwa, tak že obě tyto písně co do směru whodně by se slaučiti mohly w píseň jednu.

Básník náš se pokusil i w poesii národní, zwoliw sobě jednak pauze formu písní našeho lidu, jednak i předmět z oboru národního básnictwí. Ony způsobu prwního (wymājíc zde i tam, jako w »Ulánu«, malé nedopatření w dikci) widí se nám mnohem powedenější býti, nežli tyto způsobu druhého, u kterých z části okrauhlau ukončenost pohřešujeme, jako u. př. w »Poznání« we »Mraucím jinochu« anebo w »Upíru«, kde pro nezřejmou tendencí snad mnohý čtenář ještě další postup očekawati bude. Podané wšak w tom swazku ukázky wedau nás ku přesvědčení, že p. Furch s to jest, aby po bedliwém probrání i w tom zajisté weledůležitém druhu našeho básnictwí mnoho pěkného wywedl, an při některých wůbec projewení pěkných wloh a na mnoze již i dosaženau zběhlost spatřujeme. Podobnau zběhlost dokázal i w druhu historickém, z kterého zde pro pochwalnau zmínku wytknuty buďte z prwního oddělení »Den sw. Rufa« (str. 69.), z druhého pak »Čechowé u Baltu«, obojí whodné i zajímavé sestawení dějů welepamátých. Obírej sobě pán Furch k swému zpěwu — prowázenému libými zwuky »Nalezené harfy«, nejdražšího to pokladu žiwobyti jeho — častěji předmět z našich slavných dějin a z významné poesie našeho lidu časem i k wětším samostatným pracem, a čerpaje tak swau látku ze srdce národu zajisté opět k jeho srdci wolný průchod nalezne. Dějepis vlasti a poesie lidu jsau oni dwa hlawní pramenowé, w jichžto žiwém praudu

duše národů co wzrcadle se obráží; jsau to dvě hlavní točny, okolo kterých pohyb národního života se děje; pročež také, co z nich čerpáno, co na nich založeno, tak snadno opět v život národu wchází, jako výdech praudicích se toků opět w krůpěje deště, požehnání plného, se mění.

Ohledem na formu básnických plodů, w této druhé sbírce nám podaných, rovněž wyznati musíme, že zde pokrok spatřujeme. Básník, co do slohu, sice zde i tam některé licence sobě oblíbil, kterýmžto (welením *přísných* mluwnických pravidel) se uhnauti nebyloby nemožné býwalo; a však jsauť ony dle našeho smýšlení méně patrné, že we množství dobrých stránek spisu téměř mizí. To samé o zachování pravidel metriky platí. Zdá se nám owšem, že některé werše porůznu by se plynňěji dáti mohly; že n. př. na stránce 6¹⁶ werš »Wždy pobožným okem k Mekce *se dívá*« nedosti pružný jest u přirownání s těmito welmi plynňými: »Morawan má zírat okem nadženým«, a »Maria Hostýnská, za nás oroduj«; anebo že na str. 8. a 26. nedosti wyhlazen werš: »Wzniká w něm již *cit národnosti*« a »Smutné *slawiček zpíwá*« u přirownání s těmito: »Aj dočkáš se na něm radosti«, »Nadějný mu w srdci roste kwěta, a »Slawík letem zemdlený«; w eelku se nám však i s té strany, jak jsme již prawili, utěšený pokrok naskytuje, a protož tato poznamenání osobního minění nikoliw na ujmu ceny té sbírky powěděna nebudte. Mnozí z našich koryfěůw se k tomu přiznali, že, wezmau-li ten neb onen ze swých prwnějších spisůw do rukau, w něm zde i tam některé nedokonalosti nacházejí; když tedy i ti po křiwolaké cestě naši empirie jen *ponenáhlu* k onomu stupni dokonalosti formy se dostali, na kterém nyní stojí: můžeme wyrownání některých nedopatření také tam daufati, kde *schopnost s dobrau wílí* se druží. Nám, kterýmžto se všech stran potřebí rukau pomocných, witáno jest, když hned na prwních pracech dobré vlastnosti w té míře shledáwáme, w jakéz se nám

w tomto druhém šwazku Furchowých básní prokazují.
Labore et favore.

Abychom konečně zprávu tu obligátní zmínkau o zevnitřní úpravě uzavřeli, připomínáme ještě, že spis w tom ohledu k nejpěknějším na Morawě vydaným náleží.

Fr. D.

2. Základové maudrosti a opatrnosti, čili pravidlo wezdejšího žiwota. Z kněh hlubokých mudrců wybráno, a nyní ze čtyř starých rukopisů českých po pilném porownání z nowu wydano od Františka S. Bezděky, kněze církewního, úředníka c. k. universitní biblioteky w Praze. S předmluwau od Pawla Jos. Šafaříka. W Praze. Nákladem Calve'ského knihkupectwí. 1844.

Knížka nadjmenovaná není psána, by dluhobé chwile krátila, obsah její není moderní, pikantní, anobřž prastarý, přísný; cena jeho však co ryzí zlato nezměnitelná, věčná, ducha a srdce sílící každého, kdož rozumem a srdcem pravidlá tato wezdejšího žiwota pojme. »Dwoj byl ohled, který wydawatele a nakladatele k nowému na swětlo dání přítomného spisu pobídl: prwní na čistotu a přesnost formy čili češtiny, druhý na jadrnost látky čili myšlének«; takto čteme w předmluwě wytečné, která jak o čistotě řeči tak o jadrnosti látky knížky této překrásný a důstojný úsudek pronáší. My však ještě na třetí stránku, jenžto se w knížce této objevuje, zření obracujeme: totiž na způsob wychování mladé šlechty české ku konci XV. a w XVI. století. Pan Wilém z Pernšteina, nejwyšší hofmistr král. českého, všeliká naučení rozličných mudrců k prospěchu synů swých sebrati dal w řeči latinské; pan Wratislaw z Pernšteina, nejwyšší kanclér král. českého pak půwodem byl, že sbírku tuto Jan Česka, kněz a pěstau u pánů z Pernšteina, do češtiny slohem jadrným a ryzím přeložil. Poznáváme tedy ze spisu nadřečeného, na čemž sobě welmoži čeští za oněch dob u wychování dítek swých nejwice zakládali. Neběželo jim toliko o příjemné

a dworné způsoby, jakými by se mladík světu zalíbiti mohl a o wydobytí sobě co největšího množství výhod života a blaženosti pozemských, jak to za našich dnů zvyk, barvu světa šalbám dávající, zhusta ssebau přináší; nýbrž péči měli o vzdělání charakteru mužného, mravného o ztužení a přípravování se k zápasu s nehodami všelikými, kterýmžto život lidský podroben jest. Zajisté páni z Pernšteina, pamětlívi jsauce hrůzných osudů, kteréž vlastní českau v první polovici XV. století vládli, též i přewratů štěstí, jenžto se wysoce postaveným osobám tenkrátě přikházely, hodlali ozbrojiti srdce a mysl synů swých, by sami sebe a poměry života jasně poznávající, v případnostech podobných pevně a mužně sobě počínali. *) Tudiž půwod wzala sbírka tato naučení a pojednání, sebraných z kněh přísných mudrců řeckých a latinských, totiž Heraklita, Sokrata, Cicerona, Platona, Seneky, Diogena, Pythagora, Salustia, Xenofona, Petrarchy a jiných; obsahuje pak pojednání o životě lidském, o štěstí, maudrosti, swobodě, chwałě, o chování dětí, o přátelství, o času, milosti, ctnosti, o strachu smrti atd. Sebrání toto též jest patrným důkazem, že klassikové druhdy u šlechty české nejen oblíbeni, anobř i ku vzdělání srdce a rozumu způsobem praktickým, totiž překládáním do jazyka mateřského, užívání býwali, z čehož by arci i našim mladým šlechticům podnes prawidlo užitečné pojití mohlo. — Překlady míst klassických w této knize wolné jsau, ano toliko perifrasemi oněch se nazýwati mohau; zde pak přání projewujeme, by p. wydawatel při budaucím druhém wydání, jakéhož se užitečná a welmi laciná tato knížka zajisté dočeká, též i místa půwodní klassiků řeckých a římských poznamenal, z nichžto pojednání tato čerpána jsau.

*) Stkwělým důkazem šlechetné prawočeské powahy pana Wilema s Pernšteina jsau listy tčhož proslulého welmože, kterčžto w Archivu českém, p. Palackým wydaném, nalezáme.

3. Albanien, Rumelien und die österreichisch-montenegrinische Grenze etc., nach eigenen Beobachtungen von Dr. Joseph Müller, k. k. Kreisphysiker zu Prag, emeritirten k. k. Sanitäts-Commissär in Albanien und Rumelien, Ehrenbürger der Stadt Budua in Dalmatien u. s. w. u. s. w. Mit einer Vorrede von Dr. Paul Jos. Schafarik. Prag, Calve'sche Buchhandlung, 1844.

Spisem tímto, ačkoli německým jazykem sepsaným, odhaluje se takměř nowý díl swěta slowanského, k němuž se za našich dnů též i pozornost politická obrací. Dr. M. popisuje totiž západní částku říše Turecké, krajinu tu cizincům nepřístupnou, obehnanou k západu mořem Jaderským, k východu Černými vrchy (Čardagh), obmezenou na severu Černauhorem a jižním pokrajím Dalmatska; na jihu se rozkládá Eyalet (ředitelství) Janina. Spisowateli, pobývšímu delší čas w tomto záhybu Ewropy, kdež se Slowanstwo a wíra Kristowa s nuhamedanismem stýkají, příležitost se udala, při častých zaměstnáních úřadu swého w známost wejíti se znamenitými osmanskými a arnautskými náčelníky, a jsa znatelem nářečí tamnějších, zpytovati ony kraje nejen w ohledu zeměpisném, nýbrž i zřetel swůj k obyčejům a mrawům obywatelů samých obrátiti. Pročež rozmanité národy, obywající na horách a luhách této země, totiž Osmany, Srby, Štěpetáry (Arnauty), Cincáry, Řeky a j. žiwě wylíčiw, podal nám pan spisowatel prawdiwý, a však bohužel truchliwý obraz dušewního wzdlání, mrawů a tělesných strastí obywatelstwa pestrého. — Dle úsudku na slovo wzatého znatele jižního Slowanstwa, našeho Šafařika, jenžto w předmluwě stručný přehled všechněch zeměpisných pojednání o krajích nadřčených podal, objewuje spis tento dílem i místa dáwno již w zapomnutí wešla a nowějším zeměpisčům zhola neznámá; bludy a chybná udání Balbiho w knížce této zhusta se opravují. Mapička, jižto zeměpisci co půwodní zřídlo sí-

del posud neznámých považowati mohau, cenu spisu tohoto zvěšuje.

J. E. W.

4. Andenken an die dritte Versammlung der teutschen Architekten und Ingenieure zu Prag im J. 1844. Enthaltend: 1. Eine kurze Geschichte der Stadt Prag von Wlad. Tomek. 2. Skizzen einer Geschichte der Baukunst in Böhmen von Prof. Wiesenfeld.

Wlastenecký čtenář spisku tohoto zajisté pozornost swau k dvěma mezerám, jenžto se dosawád w literatuře české nalezají, obrátí: prwní mezera se vyplní dějepisem hlawního města vlasti naší, druhá pak historií stawitelství w Čechách. O obau předmětech w knížce této krátce a takměř jen w nástinech pojednáno, a však to, co podáno, dobré jest a budaucím badatelům užitečné. Známot již, že wýtečný dějepisec náš, Wl. Tomek, jenžto krátký přehled dějů Pražských obecnstwu německému zde podal, pracuje na rozsáhlem, kritickém dějepisu Prahy, k čemuž i zpráwu přidáváme, že se látka k spisu, o stawitelství českém jednajícím, zbírá. Uznati pak musíme, že p. prof. Wiesenfeld zásluhu sobě získal pojednáním swým, nechť i skrowným, jehožto obsahem jest historie stawitelství w Čechách, základ tím položiw budaucím obšírnějším spisům o stawitelství českém.

J. E. W.

XIII.

L i t e r n í z p r á w y.

D o p i s y z c í z i n y.

(*Wýtah z dopisu p. Stan. Vraza k panu Zapovi.*)

Ode dne 20. Dubna 1844.

— Na jižním Slowansku (Iliriku) máme teď patero hlavních ohnisk, z kterých se jiskry národní osvěty literární cestou rozobázejí po větvích Slowanského kmene: *Záhřeb, Zader, Lublana, Bělehrad a Pest-Budin*. I w *Novém Sadě* a *Štyrském Hradci* mnoho knih národních se tiskne, ale to jsou teprw filialky Pešti a Lublány. Je-li w Černé hoře nějaký literární život, newím. W Dubrowniku všecku činnost w ohledu tom přetrhlo strašné a neustálé zemětřesení. ¹⁾ W Chorwatech tisknou se knihy w národním jazyku a prawopisu mimo Záhřeb též w Karłowci a Waraždinu (také w Oseku w Slawonii.) Wšec mají Chorwáty a Slawonie šest knihtiskáren, w Záhřebu (2), w Karłowci (1), w Waraždinu (1), w Řece (1) a w Oseku (1). W Dalmácii jsou knihtiskárny podlé mého vědomí w Zadru, Dubrowniku a Splětu (w Zadru a Splětu i s písmem organickým.) — A však vrátme se opět w naše literární středistě. W *Pešti* vychází pro uherské Siby nejwice knížek, mezi nimi tři periodické spisy: politické nowiny s literním listem (Narodnyj list), literní nowiny *Skoroteča* (rychlý posel) a Srbský létopis (na rok 4 swazky). Chwalitebné jest počínání uherských Srbůw, že usilují literní cestou udržeti život národnosti své. Ale bodejž by si každý jejich spisowatel význam nynějšího času do srdce wzal, a to sobě do paměti wštípil, že rozptýlenost weče do propasti, úzké spojení ale a newawná práce a všech sil namáhání k spasení. U nich ale (buď to Bohu požalowano) widíme jen dilettantismus, rozkauskování a oddělowání se od jednorostlé větwe horwatsko-slawonské, pak i rozepře a neswornosti všelikých menších stran mezi sebou. Nowiny i časopisy by tu měli pozdwihowati prapor lepotwárného, dobrého pohledu. Ale jak si počínají nowiny? náruživosti rozdráždujice pošuchují tu

1) Byl nedáwno u Gaje nějaký Bosenský aga (naši krwe), a přiwedl mu dwa Bosenské mladíky, aby se u něho wučili tiskarstwí. Powídá se, že zamýšlil onen Moslim w Sardjenu knihtiskárnu založiti, a tam nowiny a školní knihy pro Bosnu a Hercegowinu w našem jazyku tisknauti. Jest-li to prawda, dejž mu tam milý *alah* zdrawí a někdy blažený přitulek pod skřidly Mahometowými!

na pravo tam na lewo sansedy své w boky. Zvláště politování hoden jest boj proti opuštěnému *Skoroteči*, který bez toho již od narození churavěl. Jak daleko postoupil již duch osvěty w nejnovějších časích w Evropě, jak se jewi w literaturách Romanských a jiných Slovanských, o tom všem spisowatelé srbští téměř nic newědi. Srbowé překládaji věci z německého a maďarského beze všeho výboru. 2) Básně, jež my w jejich periodických spisech čítáme, jsau téměř samy édy w alkajských a sapbických rozměrech, jakých w Evropě nikdo již neskládá; není téměř básníka Srbského, kterýby rozuměl technickému ústrojí verše, kterýby uměl vybíratí rýmy prawé a čisté. 3) Toť máte smutný obraz Srbské literatury w Uhřích. — Lepšího ducha

2) Nedávno widěl jsem článek w *Skoroteči*: »Obrazy z Bosny,« překlad z německého (!) od prof. *Waniček* (sic). Přčta ho přesvědčil jsem se, že jsem to samo w lepším národním slohu čel w díle našim: »Pogled u Bosnu.« Pan *Waniček*, krajan náš, přeložil některé obrazy z »*Pohledu*« pro Ost und West,« a nějaký Srb zas přeložil z Ost und West (horrendum dictu!) tu samu věc na jazyk srbský. — Hle druhý příklad, jakých překladatelůw *Skoroteča* má: w německém časopise »*Ausland*« byl jednau překlad cestý prof. *Srezněnského* po Lužicích. Tam stojí mezi jiným: »In Dresden besuchte ich das Antiken-Cabinet atd.,« a to zní w *Skoroteči* po srbsku: »I bio sam u *Antikenovom* (!!) kabinetu,« — a na jiném místě w *Auslandě* stojí: »am Ufer der Elster, wo Poniatowský unterging atd.,« a to se nazývá po Srbsku podlé *Skoroteči*: »na bajeru *sorake*, gde je Poniatovski poginuo.«

3) Nejlepší básníci w literatuře Srbské jsau nyní *N. Boroewić* a *Dr. J. Subotić*. *D. Subotić* vydal wloni sbírku svých písní: *Bosilje* (myrty). Widěti z nich, že S. má ducha básnického, ale píšně tyto jsau semo tamo chladné, proto že michá formy a slova ruská s národnímí, a že w ohledu rýmu není člověkem autlého svědomí. — *N. Boroewić* zjewil sa w naši Dennici roku 1839. a 1840. s některými krásnými básněmi, i nadáli jsme se od něho, že se z něho udělá prawý básník w ewropském smyslu. Ale když později w užší kolo Srbstwa wstoupil, oblekl se w široký, výhodný župan, u Srbských básníkůw tak oblíbený, a počal skládati rýmy, jako jsau: *turstvo* na *serbstvo*, *čovčestvo* na *božanstvo*, a dále — *urstvo* = *erbstvo*, *estvo* - *anstvo*. Diwné to aritmetické shodnosti sluchu a widu! Srbští básníci čítaji po části i starší básníky ruské (to jest u nich móda), čtať je ale beze wší vlastní saudnosti, swau rytmiku slepo na wzor ruské natahují, nepomyslice, že základ metriky srbské od základu ruské zcela jest rozdílný, ano i tomuto právě naopak (u Rusůw přízvuk pauhý, a u nás časomírné prodlužování i přízvuk). —

ukazují literní plody *Bělehradské*. Nebožtík redaktor Bělehradských nowin *Petroniů* v dobrém duchu je wedl, nynější redaktor *Miloš Popowić* ještě více je zwelebil, zaweda w nich čistější národní jazyk, a dāwaje zdrawější, času přiměřenější vkus na jewo. Že však Pešťanský *charivarník* neopomijí, i na něj své stfely metati, rozumí se: ale chwāla Bohu, p. M. Popowić dobře se na bojišti znā. *Podunawka*, příloha Bělehradských nowin, přináší pěkné a jadrné články. Za to ať p. Popowić Bůh zachowā, neboť jest to člověk, jakého Slowanstwo vyhledāwā, a jakého práwě nikdo více nepotřebuje, než Srbowé sami. Dobře by bylo, kdyby se i w Bělehradě matice založila, neboť bychom od ní více očekāwati mohli, nežli od Pešťanské, která nyní (jestli se nemýlím) již 18 let trwā, a posud málo dobrých děl vydala (každoročně 3—4 swazky jakých takých *Létopisůw*). Příčina, že lépe i blahodárněji nepůsobí (kdybyť aspoň polowici tolik činila co českā) wězí w neschopnosti ředitelů. I tu potřeba walných oprav. Tolik o literatuře východních bratří Srbůw.

Lépe se literární žiwot rozvíjí u Chorwatůw a Slawoncůw. Tu jsau (jak jsem řekl) troje ohniska, z kterých se nejvíce (wlastně prostředkem časopisůw) swětlo národní wzdělanosti po celém západním Iliriku rozchāzí. Ohniska tato se nachāzejí w *Záhřebu*, *Zadru* a *Lublāně*. Záhřeb byl prvním městem, který zatknul prāpor všeobecné swornosti jižných Slowanů w duchu a jazyku. Stojí na půdě slowinské (windické) otewřel si cestu i do horních stran (windických), jsa však s druhé strany politicky s dolními tranami spojen, s kterými by se byl úplně sjednotil, kdyby byl za záklae písemního jazyka dolní nářečí (chorwatské) wywolil, wrāzil zde onde na pochybnosti a překážky, z různého wyznání a prawopisu vyplýwající. A však Bůh dá, že i tu bude lépe, neboť co jest dobré, sprawedliwé, přirozené, dobročinné, musí sobě proklestiti drāhu podlé zákonůw dušewních, byť by i všecky sowy a netopyři toho swěta popukali zlosti. Ze Záhřebu rozchāzejí se na vše strany jižního Slowanska nowiny w národním jazyku (nyní w 10. ročníku), dwa literní listy, jeden naučno-zābawný časopis a jeden zábawník (almanach). Příloha národních nowin »*Dennice*«, od lonska se španělskau *grandezzau* »horwātsko-slawnsko-dalmatinskau« zwanā, podržela staré své lice. Prawda, že w některém čísle není již toho čilého žiwota, jako w prvních letech, příčina toho však jen w tom wězí, že méně dopisůw z rozličných stran wlasti a ostatního slowanského swěta přináší. Kromě *Dennice* vychāzí péčí hospodářské společnosti »*městěnlíst*« w národním jazyku (již třetí rok). Jest to časopis ostatně dobrý, zwlāstě w ohledu jazyka, a však aby byl všeobecněji oblíben, měl by trochu prisnějším u wybírání článkůw býti. Časopis *Kolo*, jehož

letos 3ti swazek vyšel ⁴⁾, chwálí se, co se týče wnitřní ceny (jazyka a výboru článkův), za to ale má jednu welkau chybu, že řídko vychází.

Nedávno vyšel zábavník »*Iskra*,« který mnohé pěkné věci obsahuje, a mezi jiným i 8 obrázkův. národních krojův. Nacházejí se w něm básně a prosaická wypracování od *Mirka Bogoviće*, *Dr. D. Demetra*, *J. Kukuljeviće*, *J. Tárnského*, *St. Vraza* a *Lud. Vukotiniće*. — Kromě těchto časových spisů vyšlo w Záhřebu několik jiných lepších knih, ku př. »*Prošastnost ugarsko-horvatska* (Minulost uhersko-chorvátská) od *L. Vukotiniće*, díl I. obsahující hist. powěst *Štitonosa*. Jest to nejlepší powěst našeho wůbec oblíbeného spisowatele *L. Vuk.*, a též nejlepší w celé literatuře Jiho-slawanské; — *Pučke škole* (wenkowské školy) od téhož, dílo welmi dobré a potřebám našim přiměřené; — »*Zvekan uzkársnuta*« od *J. Tárnského*, dílo humoristické; — »*Iskrice*« od *N. Tomasea*, obrazy plné čistého ohně a lásky k vlasti, k národu a jeho oswětě! W tisku se také nacházel swazek 3ti Kukuljevićových: »*Različita dela*,« a několik jiných menších věcí. We Widni vydává nadějný hrabě *Orsat Počić*, Dubrowničan: *Slowanskau anthologii z rukopisův dubrownických básníkův*, z kteréhožto předsewzetí mnoho dobrého si slibují. — Tu wám připomenu též díla *Eliaše Rukaviny Ljubackého*, jež w Terstu vydal (Kroatische Abänderungs- und Abwandlungs-Formen nebst den Regeln der Aussprache und Rechtschreibung, 1842, pak: *Dramatički prevodi za narodno kazalište* 1843.). Rukawině něco w hlavě zašumělo, tak že náš jednoduchý prawopis dle libosti své překrucuje, aniž koho se ptá, zdali to dobré bude. Zle pro nás, a však ještě hůře pro něj, když s takowými špekulacemi na nepřátele trefí. Národ se

4) Třetí swazek Kola, o jehožto sestawení mezi třemi redaktory nejwětší zásluhu sám p. *St. Vraz* má, wyznaamenává se před předěšlým ještě lepším wyborem věcí. Zvláště důležitý jest zákon *Winodolský*, zde s celým textem wtyštěný, a důkladným dějepisno-filologickým wykladem opatřený od Záhřebského prof. p. *Ant. Mazuraniće*. Zákon tento, po Prawdě Ruské nejstarší pomník národního prawodawstwa slowanského, pochází z r. 1280, kdež ho shromážděné obce krajiny Winodolské, mezi Seněm a Rjekau na přimoří Chorwatském ležící, podle tehdaž panujícího pořádku a podle podání a paměti swých otcůw a praotcůw slotily. Psán jest písmem glagolickým w nářečí chorwatském we Winodolu místním, s přimísením též některých slow církewno-slowanských a wlských. Pomník tento pozornost všech zpytatelůw slowanské minulosti nanejvýš zbuditi musí.

Pozn. zasílatele.

tomu jen směje, a on svým časem plakati bude, neboť nikdo tyto knihy nekupuje. —

Nyni pohovořme si o Dalmacii. Přímoří naše od Cetině až blízko k Terstu, od šedé minulosti až téměř do našich časův neustále chovalo slowanské Wily a čistotu slowanského obřadu. Pod štítem králův Chorvátských a Uherských, i pod vládau Iwa sw. Marka udržel se národní jazyk w chrámech i palácích, jakož i po dworech a sedlských chýškách. Za to si naše Wily zde svůj stánek wywolily, a krásná díla nejwětších našich básníkůw a jiných spisowatelůw na svět wywedly, co zatím národ na východních stranách duševně spal, a s mečem w ruce za domow a rodinu se oháněl. Na důkaz slow těchto jmenuji wám Dubrownik, starodávné naše Athény, Zader, Hwar s ostatními ostrowy slowanského (Adriatického) moře, a slavná jména Gunduliće, Palmotiće, Barakoviće, Ivaniševíce, Lučiće a j. Ale diwná to věc, že Dalmacie a Istrie za našeho času, když se východní strany téměř přerodily k nowému literárnímu životu, za nimi s některými výminkami w pozadí zůstala. Swiží duch Slowanstwa ale, který za našeho času všem Slowanům nowý život wdechuje a je k poznání svého dědictwí probuzuje, proniknul, chwála Bohu, i do Dalmacie a našel tam organ svůj w »*Zore Dalmatinské*« literním listu, který tohoto roku ponejprw na světlo vyšel. Zasluhu, že Zora zableskla, mají Zaderský prof. p. *A. Kuzmanić* a wydawatelé bratři *Battara*, majitelowé knihtiskárny a knihkupectwí w Zadře. Redakcí sám pr. *Kuzmanić* na sebe přijal; jest to člověk, který jazyk našeho lidu welmi dobře zná, ale z posud vyšlých čísel Zory jewi se, že málo zná ducha nynějšího stawu časopisectwa wůbec, jakož i potřeb našeho slowanského wěku. K tomu se na počátku ještě ukázal nepřátelským proti usilowání mladé naší školy slowanské, která k swornosti a literárnímu sjednocení jižných Slowan směřuje, podržew urputně starý nezpůsobný prawopis Dalmatský. Ale i tu se ukázal duch času silnějším, nežli všeliké zprotiwowání lidské, a p. *Kuzmanić*, kterému více na tom záleželo, aby věc ku předu šla, než aby při swém minění obstál, ukázal se jako pravý muž, i sklonil svůj prápor před mladším silnějším duchem, ohlásil w listu swém, že chce i on přijmouti prawopis organický. Od toho času wystaupilo již w Zore několik mladých lidí, objewujice své wrauci přání w pojednáních prawopisem organickým psaných. Mílo mně bylo, že z nich první wystaupil krajan můj Štajerec (*Davorin Tarstenjak*). Od toho času i w horních a středních stranách (w Krajně, Korutanech, Štyrsku, Chorwátech) Zora daleko hustěji se čte, než před tím. Kromě redaktora wystaupili w Zore jako čelnější spisowatelé: pp. *Štěpan Ivičević*, *Janko Danilo*, hrabě *Orsat Počić*, *J. Stazić* a j., a jako básnik

první místo drží p. P. Preradović, který se časem může dopídití vrcholku Parnasu slowanského. — Mezi ostatními národními spisy v Dalmacii vyšlymi zasluhuji pojmenování: *Dogodovština Dalmacije* (historie Dalm.) od majora Ivana Katiliniće (starým prawopisem); *Pisné pobožné* od V. Viciće (novým prawopisem). Slyším též, že se v Dubrowníku tiskne *Gundulićův* překlad Tassovy slavné epopoje »Wyswobozený Jerusalem,« a že p. Fr. Jukić (Bosňák) připravuje »Národní písně a powídky Bosenské,« kteréž bude tisknauti ve Splětu, kde si knihtiskař Olivoti k tomu cíli již z Benátek nové organické písmo zaopatřil. — A teď ještě trochu zahlídneme do horních stran, do mé drahé otčiny.

Sdělujete mně své upřímné obávaní v ohledu našich horních krajin, tážíc se, zdali tam duch národní snad docela již nezmizel, anebo jej pedantický partikularismus nezavládl? Pravda, že v horních stranách národní duch téměř již od tisíc let na jewu nežil, vyjmem-li některé krátké minulé doby. Ale tím národ není winen, nýbrž těžké jeho okoličnosti a nenárodní vychování, které mu až potud nejlepší duševní síly na pole cizí odvádělo. Že ale mezi Slowenci bývaly hlavy, zvláště mezi kněžstwem, které o to usilowaly, aby národní život weřejně se ukazowal, o tom historie literatury nejlepší svědectví dává. Mezi Slowenci powstaly hlavy, a to zvláště na počátku nynějšího věku, které kojily zdravé myšlénky o slow. wzájemnosti; připomenu wám jen *Kopitar*, *Prince*, *Šmigotec*, *Modrinjak* a *Čvetka*; a však onen čas byl příliš chladným a zrak kaletím, než aby byl takový něžný kwět w něm prosperowati mohl. Že tu slowanský duch ale nikoliw newyhylnul, toho wám budiž svědkem *Dannica*. Jest tomu také nejméně pět let, že Slowenci w Krajně o zvláštní časopis prosili, ale dowolení přišlo teprw wloni, an zatím *Carniola* (německý list), w onom samém čase wyprošena, již čtvrtý rok vychází. Z našich »*Kmetijských a rokodělských nowic*« widěli by jste, že naše horní strany pro matku Sláwu nejsau ztraceny. Časopis tento vychází w prawém duchu slowinském a slowanském. Má dobrý wybor článkůw dílem starým, dílem zas novým prawopisem psaných. Těchto posledních počet tak se množí, že nyní téměř každé číslo 3—4 pojednání organickým prawopisem psané přináší. (I zde byl opět jeden můj krajan, *A. Krempel*, který první s organickým prawopisem wystaupil). W posledním čísle (17tém t. r.) ohlásil jeho hlawní redaktor Dr. *Bleivcis*, že swým časem celý w nowém prawopisu vycházeti bude, jenom že teď ještě sobě dráhu klestiti a rownauti musí, přijímaje články tak, jak je kdo napiše a redakci zašle. Že se ale časopis ten udrží, za to ručí nejwice počet odbíratelůw, kterých loni bylo přes 1000 (a mezi nimi množstwí rolníkůw), a letos

jiích má ještě více.) — Kromě toho vychází u nás v horních stranách množství jiných děl v národním jazyku k duševně potřebě prostého lidu. A tím jsem, jak saidim, odstranil obávání naše v ohledu straného ducha národního. Že Slowenci v ohledu literární swornosti ve vyšším smyslu t. j. v ohledu jednoho písemního jazyka ve vyšším literárním oboru všech jižních větví slowanských, a to ve smyslu školy chorvátské, lhotejnými nejsau, toho dosti řetelné stopy najdete v každém ročníku Dannice a nowin Zááhřebských. Tu se potkáte s rořprawami znamenitých Slowencůw: *Bratoljuba Dolinského* (Korutana slawného *Urbana Jarníka*), *Matěje Majera* (Korutana), *Ljubomira Dolinského* (Štajerce *A. Slomska*), *Jirího Kobeta* (Krajnce), *M. Ravníkara* (Krajnce), *J. Krašnu* (Krajnce), *Davorína Türstenjaka* (Štajerce), *A. Krempla* (Štajerce), *Dr. Kočevara* (Štajerce), *Dr. Míhlošiće* (Štajerce) a j. Jest i kromě toho ještě mnoho jiných zvláště mladíkůw, kteří ještě newystaupili na weřejnost, ale předc dobře perem slowinským włádnau, jako: w Krajně: p. p. *Dužan*, *Pihier*, *Žakelj*, *Jeran*, *Štritar*, a na malém Štajeru p. p. *J. Drobníć*, *J. Ulogá*, *J. Macun*, *G. Strah*, *M. Pirš* a *J. Ziringer*.

W útech matice Zááhřebské najdete mnoho přispěwkůw z horních stran, a též některé zakladatele. Nowiny, Dannica, Zora horliwě se tam štau, našeho *Kola* do samého Hradce (pro Štyrsko) 60 exc. jde, nepočítajice mnoho-li exemplářůw přes hranice w blízké strany Štyrska přechází. Za nejjasnější důkaz horliwosti Slowencůw slaužij wám to, že se u nich zřídil sbor vlastenců, jenž pracuje na jıhoslowanském slowniku ku potřebě horních stran, i myslim, že za rok již bude wydán. I *Kmetijské novice* přijimaji téměř wšecky technické výrazy a odtažené názwy od Zááhřebské školy, a ostatně i jinak wždy více přibližují se k jazyku písemnímu. — Tím myslim, že jsem rodáky své osprawedlnil před starostliwým vlastenským srdcem wáším i w ohledu pedantického partikularismu. Jsau w prawdě i zde lidé, kteří se buď wůbec slowanštině směji, buď jıhoslowanstwem pohrdaji, a nejsau to právě wzácní ptákové, jakož i dosti jest niw takowých, kde roste více kaukole než pšenice; a wšak čistá důwěra w Boha a we sprawedlnost věci, pak wytrwalost w práci i takové pole očistí, a nejsilnější motykau do práce jest mohutný wš wyrownawajici meč času, pročež: nihil desperandum sub Teucro duce. W Hradci wyšel loni w nowém prawopisu *Slownik* Dra. *A. Murka* (druhé wydání), a letos *Evangelie od Antonína Krempla* w téměř prawopise.

A nyní ku konci ještě něco o *matici chornwátsko-slowinské*. Podlé posledních aučtů obnášela jistina její 7007 zl. stř. (důchod lonského roku 3329 zl. 38. kr. a tyto peníze sesly se dobrowolnými dary mezi

Chorvaty a Slovenci; Srbův bylo velmi málo. Lonského roku došly nás i z Čech takové dary, že to našich nemálo zaradoválo a mocněji povzbudilo, aby též nebyli lenivými. Z těch peněz vydalo se na tisk Gunduliće 1129 zl. 28 kr. stř. Nyní jest určeno Demetrowo drama »Teuta« k vydání na útraty matice. Výbor maticům samýali svým časem také časopis vydávati, a bylo by to vši chvály hodno, kdyby se při tom nehledělo pauze na sama díla belletristická, nýbrž také naučná, n. př. na vydání všeobecného dějepisu, zeměpisu, přírodních nauk atd., slovem kdyby se více ohlížela na matici českou, která nám buď vzorem a pochodni. —

(Výtah z listu p. W. Al. Maciejowského k redaktorovi.)

We Warszawě dne 10. Čerwence 1844.

Pan Zap pronesl dwakráte v čas. mus. své zdání o spisu mém: Polska až do pierwszej połowy XVII. wieku. První úsudek v časop. mus. r. 1842. 4. sw. str. 625. zní takto: »Dlouho očekávaná práce tato jest příliš obšírná a rozmanitá, abychom se do jejího rozboru pustiti mohli. Mezi mnohými články menší ceny, méně kritického wyprawování, jsau jiné velmi zajímavé a důležité, a toto dílo jest ovšem znamenitý dar a přísluha literatuře polské. Arci potřebné bylo by takové v literatuře české.« Podruhé pak se p. Zap v čas. mus. r. 1844. 2. sw. str. 247. takto o tom samém spisu projevil: »W. A. Maciejowski, drže se pauze tištěných pramenů s vymezněním všech písemních památek a historických výsledkův, sestavil obrazy dílem nedůkladné, newýrazné, mdlé, dílem i chybné.« Budu za to p. Zapovi powděčen, když dokáže, v čem by obrazy mé byli nedůkladné, newýrazné, mdlé anebo dokonce chybné. Způsob líčení dějů, kteréhož jsem v díle svém použil, jest nový, v žádné literatuře posud neužívaný, ba v žádnau, wyjma polskau, uwésti se nedá. Ať se někdo o to pokusí, něco podobného o Čechách až do XVII. wieku napsati, wystawiti totiž děje plasticky, humoristicky (?) — t. j. vlastně řečeno, důkladně, výrazně. Komu se malba jejich mdlau býti zdá, ať poukáže, kdeby se živějších barew nabrati dalo. Nepochopuji též, jak má p. Zap z malé kritičnosti winiti mžě? V díle svém jsem věci nerozbíral, anobř je tak, jak v pramenech se vyskytují, wystawil; to též učinili mnozi jiní znameniti dějepisci, na př. Andr. Krzyżanowski v díle svém: Dawna Polska. O dwau spisech, kteréž jsem též vydal, p. Zap tento úsudek pronesl v Čas. Mus. r. 1844. sw. 2. str. 249. »W. Al. Maciejowského historia prawodawstw słowiańskich (4 dily, 1832—35) a Pamiętniki o dziejach, piśmienictwie i prawodawstwie Słowian až do wieku 14. (we Warš. 1839, 2 dily) jsau sklade m mnohých důležitých wědomostí, zwłáště co se týče pol-

ského práva a kmenu polského vůbec; kdekoli však o jiných Slowanech rozpráví, jest přechasto nesaundný a obmezený; k tomu všemu wadí mu zanedbaný, nejasný sloh a zamotaný výklad.« Kdyby sloh můj byl nejasný a nedbalý, nebyl by srozumitelný Němcům, Francouzům a Rusům, kteří dílem celý spis o prawodawstvu slow., dílem částky z něho přeložili. Nižádný dosawád stížnost sobě newedl na temnost výkladu, aniž mne kdo z toho winil, žebych jen k Polákům zřetel obrátiw, s ostatními Slowany lehčeji nakládal. Necht p. Zap dokáže, že wady takové we spisech mých se nalezají; hotow jsem i hned je oprawiti, a oprawy takové jak do francauského překládu díla swého, kterýž překlad péči p. Aimable Colombe w Aix'u wyjiti má, tak i do ruského wydání téhož spisu, jenžto se pod dozorem p. Walujewa tiskne, položim. —

XIV.

Zpráva o českém Museum.

(Od počátku Čerwence až ku konci Září 1844.)

S p o l e č n o s t.

W třidu *prispívajících audů* wstoupili záwazkem k placení ročních 5 zl. stf.: p. *W. Bartunek*, práwní správce paustwi Jindřichohradeckého; a p. *Emmanuel Rotter*, farář we Šwarctalu na paustwi Wrchlabském.

W látkách zaslali:

1. *Pro sbírku zkamenělin*: p. *Wáclav Schmolsnop*, MDr. w Berauně: zkamenělinu z okolí Beraunského; — p. *J. Prochal* w Samboře: zkamenělý zub slona předpotopního z hor Karpatských; — p. *Jan P. Příbík*, učitel na hlavní škole Beraunské: dwa zlomky trilobitů.

2. *Pro sbírku živočišnou*: p. *Jan Wilém Woboril*, držitel statků Klecanského: dwa wycpané sokoly (*Falco cachinans* et *falco nitidus*).

3. *Pro knihovnu*: p. *Matěj Černý*: *Бахчисарайскій фонтанъ, сочиненіе Александра Пушкина, Москва 1824*; a »*Nowý Zákon*« z 16. wěku (necelý); — p. *F. Špatný*, kancelářský w Jinonicích: *Žiwotopis Prokopa dědice českého*, od Josefa Zimmermanna, w Praze 1844; — p. *Jakub Malý* swůj: »*Prostonárodní dějepis české země*«, kniha druhá a třetí, w Praze 1844; — p. *František Alex. Heber* swé: »*Burgen, Vesten und Schlösser Böhmens, Prag 1844*« (2ho dílu 5

swazeků); — čestný aud, p. Jan rytíř *de Carro* swůj: »*Almanach de Carlsbad*, 14e. année, Munich 1844; et Prague 1831, 1832, 1839;« — p. *František Bezděka*, kněz cirkwní a úředník c. k. uniwersitní bibliotéky w Praze, swé nowé wydání knihy: »*Základové maudrosti a opatrnosti čili pravidlo wasdejšihó žiwota*,« w Praze 1844; — přispíwající aud, p. *Wáclav Hájek*, kanownik starší i farář na Wyšehradě: Koruna králowství Českého s ostatními zemskými králowskými klenoty od Antonína Dworského, w Praze 1836; — p. *Karel Schiller*, probosťský ceremoniář i wikář na Wyšehradě: Psaní P. Karla Ludwika z Hallerů o nawrácení se do římské katolické cirkwe, přeložil Jos. Krejčí, w Hradci Králowé 1822; — p. *Josef Dunder*, pedel muzejní: 1. Die königl. Stadt Mies und ihre Schicksale, Prag 1839; 2. Česká wčela, 10tý roční běh 1843; 3. Krok, spis wěnanučný, w Pr. 1823; 4. Joseph v. Mehoffers Erdkunde der Markgrafschaft Mähren, Brünn 1844; a 5. Bürgertreue der Bürger Brünns, Br. 1798; — *dějepisná jednota Hornobaworská* w Mnichowě swůj: »*Oberbayerisches Archiv für vaterländische Geschichte* 5ter Bd., 2tes und 3tes Heft, München 1843;« a Sechster Jahresbericht des historischen Vereins von und für Oberbayern für das Jahr 1843, München 1844; — p. Dr. *Ammerling*: Homérowa Odyssea, přeložená od Ant. Lišky, kanownika řádu premonst. na Strahowě, Dra. filosofie i cis. kr. gymnasialního prefekta w Bochni, w Praze 1844; — p. *Jaroslav Pospíšil*, držitel knihtiskárny w Praze, ze swého skladu: 1. Průstonárodní dějepis české země, od J. B. Malého, kniha druhá, w Praze 1844; 2. Půwodní vlastenské powídky, powěsti a báchorky od Jos. Ehrenbergra, swazek 2hý w Praze 1844; 3. Černý Bedřich, powídka od K. Pichlerowé přelož. od A. Čepeláka, w Pr. 1844; 4. Malá chrestomatie od rozličných spisowatelů, w Pr. 1844; a 5. A. Wl. Rirenšafta Dramatické spisy sw. tni »*Stará láska nezahyne*,« w Pr. 1844; — *králowská společnost pro seversní starozákonnosti w Kodáni*, swé: 1. Mémoires de la Société royale des antiquaires du nord 1840 — 1843, Copenhague, 1843; 2. Mémoires sur la decouverte de l'Amérique au dixième siecle, Copenhague 1843; 4. die königl. Gesellschaft für nordische Alterthumskunde, Copenh. 1843. Jahresversammlung; — pani *Anna* owdow. *Špinková*: Zeměpis čili úplné popsání oboru zemského podlé Adriana Balbiho, dílu 2ho swazek 2hý a 3ti; — p. *Řehoř Wastel*, c. k. podsetník, swé spisy: 1. Morgenröthe der verschönernten Gattenliebe, Prag. 1820; 2. Gesellschafter für einsame Stunden, Prag 1822 (dwa díly); 3. Nichts kostende verlässliche Motten-Vertilgung, Prag 1842; — činný aud, *Calveské knihkupectwí*, ze swého skladu: 1. Poslední Čech, novella od Jos. Kaj. Tyly, w Praze 1844; — p. *Frant. Seidl*: Kalendář hospodářský a kancelářský Abrahama Fiskera, w Pr. 1745; — p. *Wáclav Štulc*, duchowní správce w ústawu pro dospělé

newidomce a sw. Rafaela w Prase, *Život sw. Vincencia de Paul*, w Pr. 1844; — *král. společnost přírodosnalská, hospodářská i průmyslná w Lyoně swé*: »Annales des sciences physiques et naturelles d' agriculture et d' industrie, Lyon 1843«; — wysocedúst. *arcibiskupská konsistor Pražská* swtj: »Časopis pro katolické duchowenstwo«, w Praze 1844 sw. 2hý; — p. *Amonin Nowák*, kaplan w Libáni: *Diurnale horarum canonicarum secundam rubricam archiepiscopatus Pragensis, Nurembergae* 1523; — p. *Josef Franta Šumavský*, swtj »Úplný německo-český slovník«, swaz. 7mý w Pr. 1844; — činný aud, p. dw. radda *Hoser*: *Schlesische Provinzialblätter*, Breslau 1827 bis 1843; Band 85—118; — p. *Karel Mensinger*, polní kaplan 18. pěšího pluku Reisingerského w Milaně: 1. Lomnického z Budče Krátké naučení mladému hospodáři, w Praze 1794; 2. Tobolka zlatá téhož, w Praze 1791 (bez titule a několika listů); — *společnost pro Pomorské dějiny a starožitnosti* od ní wydané »Baltische Studien« 19ho ročníku 1ni sw. w Štětíně 1844; — činný aud, p. *Jan Borkický*, magistrátní radda w Praze, swtj spis »Handbuch der österr. Strafgesetze über schwere Polizeiiübertretungen. Prag 1844; — čestný aud, p. *Pavel Josef Šafarik*: 1. *Обозрение писцовых книг по Нову-Горобу и Покову*, Москва 1841; 2. *Описание первой степени архива Вотчинского департамента*, Москва 1839; 3. *Отчетъ Московскаго университета за 1837, г*; — *jednota pro dějepis a umění ve Frankobrodě nad Mohanem*: »Archiv für Frankfurts Geschichte und Kunst, mit Abbildungen, 3tes Heft, Frankf. a M. 1844; — čestný aud, p. *Adam Roscibenský z Roscibewa*: 1. *Czynności sejmu w królowstwach Galicyi i Lodomeryi 1842—1843*; 2. *Rej z Nagłowic Przysławie polskie w trzech aktach*, Kraków 1843; 3. *Pisma Franciszka Viktora Dmochowskiego*, Lwów 1843; 4. *Gołąb pożaru*, Lwów 1843; 5. *Al-leluja, rocznik religijny*, Warszawa 1843 (s obrázky); 6. *Atheueum*, pismo zbiorowe, poświęcone historii, filozofii, literaturze, sztukóm itd. wyd. J. J. Kraszewskiego, Wilno 1842, oddział II. tom 5 i 6ty, oddział 3ci 1843, tom 1—3; 7. *Latarnia czarnoksiężka, obrazy naszych czasów przez J. J. Kraszewskiego*, Warsz. 1843, tom 4; 8. *Powíastki i obrazy historyczne przez J. J. Kraszewskiego*, Wilno 1843; 9. *Anafielas, pieśni z podań Litwy przez J. J. Kraszewskiego, pieśń 2ga »Mindewsca*, Wilno 1843; 10. *Tadeusza Klebańskiego Odkrycie najdawniejszych pomníků narodu Polskiego*, Poznań 1843 s tablicą; 11. *Korrespondencya literacka M. Grskiego*, Wilno 1842 i 1843, tom 1. i 2gi; 12. *Listy z Krakowa napisał Josef Kremer, O. P. Dr.*, w Krakowie 1843; 13. *Michała Wyszniiewskiego Historia literatury polskiej*, tom 5ty, przytem faksimile ortylów, w Krakowie 1843; 14. *Powszechny Łwowski kalendarz na rok 1844*; 15. *Pamiętnik religijno-moralny*, Warszawa 1843, tom IV. zeszyt 5. 6, tom V. zesz. 1. 2; 16. *Zorze*,

dziennik młodemu wiekowi poświęcony z trzema obrazkami, Warsz. poszyt 1—15; 17. Biblioteka starożytna pisarzy polskich, wydał K. Wł. Wojcicki, Warsz. 1843, tom 1 i 2gi; 18. Zarysy domowe, napisał Kazimierz Władysław Wojcicki, w Warsz. 1842, tom 1—4; 19. Obrazy z życia i podróży przez J. J. Kraszewskiego, Wilno 1842, tom 1 i 2; 20. Uwagi o teatrze krakowskim, napisał Hilary Meciśzewski, Kraków 1843; 21. Obrazy Litewskie przez Ignacego Chodzkę, seria druga, tom 2gi, Wilno 1843; 22. Przetor do rosgmatwania plemion osiedlających Sarmacyą i Germanią starożytną, przez Tomickiego, Poznań 1843; 23. Rimembranza 1843 Josefa Krzeczakowskiego, Wilno 1843; 24. Radegast, pismo zbiorowe, wydawca Adam Honory Kirkor, Wilno 1843; 25. Obraz Warszawskiego społeczeństwa przez Annę Nakwaską, Poznań 1842; 26. Zdarzenia charakterystyczne z anegdoty z życia Napoleona, jego ostatnie chwile życia i śmierć, z H. A. Robertina przez Ernesta Piecharzek, Warsz. 1842; 27. Fizyologia Wierópięty przez Ludwika Huart, z rycinami, Warsz. 1843; 28. Fizyologia wierzyńca i dłużnika, przez Maurycego Alhoy, z rycinami Warsz. 1843; 29. Fizyologia prowincjalisty w Paryżu, przez Piotra Durand, z rycinami, Warsz. 1843; 30. O praniu bielizny parą przez Torosiewicza Lwów 1844; 31. Frasski i niefrasski przez Jana Nep. Jaseg Bąkowskiego, Lwów 1844; 32. Breviarz swiętski Brunona hr. Kicińskiego podług L. Szefera, Warsz. 1843; 33. Jan Deztery, powieść przez Konstantego Podwyskiego, Wilno 1843; 34. Julia i Marya, powieść przez Michała Jezierskiego, tom 1 i 2gi, Wilno 1843; 35. Heitman Ukrajay, powieść historyczna Michała Czaikowskiego, tom 1. i 2gi, Berlin 1841; 36. Switezianka, fantazyja dramatyczna przez P. S., Poznań 1843; 37. Uwagi Antoniego Mysłowskiego nad handlem zbożowym z Galycyi do Odessy i nad zaprowadzeniem żeglugi parowej na Dniestrze, Lwów 1844; — p. *Jan Tumpach*: Cesty i procházky po Halické zemi, sepsal K. L. Zap, w Prace 1844 (z dodatkiem kritických úvah nad týmž spisem od téhož p. Jana Tumpacha i jiných oprav w rukopise); — p. *T. W. Kochanski* swj: Tygodnik rolniczo-przemysłowy na rok 1844, Lwów 1844; — čestný aud, p. *H. B. Göppert* z Wrautslawi: »Ubersicht der Arbeiten und Veränderungen der schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur im Jahre 1843, Breslau 1844«; — p. *Josef Daněk*: Собрание правил русскаго правописанія расположенных въ систематическомъ порядкѣ, Варшава 1843; — p. *Jan P. Příbík*, učitel na hlavní škole Beraunské swj překlad: Šňupka, fraška dle Raupacha, w Pr. 1844; — p. *Jan Maryška*, farář Kowanický: Epistolae et varii tractatus Pii II. pontificis maximi, Lugduni 1518.

4. Pro sbírku rukopisů, listin a map: činný aud, p. *Josef Jungmann*, rytíř c. k. rakauského řádu Leopoldowa a prefekt akademi-

okého gymnasium w starém městě Pražském, 1. 100 listin z 16. i 17. věku; 2. makulář listův kolleje Pražské tovaryšstva Ježíšova od r. 1629—1632; 3. všelijaké poznamenání paměti rodu Stehlikowského; a 4. Přírodopis nebožtíka profesora Kauble; — p. *Wáclav Rozum*, posluchač filosofie w Praze: mandát arciknížete Ferdinanda o hoto-
vost dle sňemovního sňesení, do kraje Kautimského, od r. 1553, a list Františka Antoniána hraběte Šporka Pawlowi Frant. Ferdinandi svědčící na swobodu i dědictví, od r. 1696. na pergameně; — p. *Josef Fryč*: diplom na pergameně s malovaným znakem Michala Ritteršice a Jiřika Ješka od Ferdinanda II. r. 1626. (bez pečeti); — p. *Štěpán Vizer*, zeman uherský, Dr. matematických umění atd. swau »Mappa geographica dioecesis Vesprimensis, astronomicis observationibus et trigonometricis operibus superstructa anno 1841;« — čestný aud, p. *Pavel Josef Šafarik*: Подробная карта российской Имперіи и близъ лежащихъ заграничныхъ владній на 114 листахъ (jen 84 listy jsau); — p. *J. P. Příbik*, učitel hlavní školy w Berauně: zachovací list Tomáše Kalauška od r. 1655.; — p. *František Švingreis* w Horažďowicích: knihu památní kláštera swat. Michala archangela w Horažďowicích od r. 1626.

5. Pro sbírku mincí a medailí: p. *Karel Stukart*: malau cizozemskau minci stříbrnau: — *Kráh. česká společnost nauk*: 1 exemplář stříbrné medalie, kterau wysocešlawni stawové Česti na památku dwauměsíčního pobytu Františka II. w Čechách r. 1804. bítí dali; — šák gymnasiálních škol, *L. Merlot*, 4 odlivky minci z železné litiny; — wysocešlawné *semské presidium*: 7 medailí bronzových, od p. mincowního rytce Josefa Lercha obětowaných ku prospěchu školek Swatopetrské a Swatoštěpánské w Praze; Av. dvě poprsí: *FANCISCVS I. CAROLINA AVGVSTA*; Rev. pyramida a na slaupech znaky rakauského mocnářství, před ní leží český lew, opis: IN MEMORIAM FELICIS PRAESENTIAE AVGVSTISS. IN BOHEMIA 1833; — p. *Emmanuel Putzler*, úřední správce w Příwuzci, 4 malé stříbrné denáry baworské z věku 15ho; — p. *Jos. Kauble*, duchovní správce na Wysoké, 2 sedmnáctníky od r. 1665. a 1674.; p. *Frant. Lukáš*, wrchnostenský stawitel w Strosowě w Haliči, 2 malé stříbrné mince starotímské a 6 malých měděných minci polských; — p. *František Bernvid*, farář w Monástečkách w Haliči, 4 staré stříbrné a 3 měděné mince; — přispiwající aud, p. *Wáclav Wondra*, kaplaa Perucký, měděný početní groš Škretůw Šotnowských z Zawořic od r. 1610.; — přispiwající aud, p. *Jan Eisenhut*, starší kaplaa w Plzni, 24 starotímských měděných a 1 stříbrnau minci, pak Mohučskau měděnau od r. 1793.

6. Pro sbírku starožitností: kustos starožitností p. *Josef Hellich*: 1. zlomek starožitné stěnné malby, představující ptáka, wykopaný z villy Panfila Doria u Říma r. 1837; 2. bronzowau nádobu z Herku-

lanum; 3. bronzové škrabadlo odtud; 4. obětní nástroj odtud; 5. rační arcadlo též odtud; 6. obětní nástroj též; 7. slonici z pálené hlíny z etruského hrobu v Kornetě; 8. džbánek odtud; 9. misku též; 10. mosazný tratiknot (štipce) z 30leté války; 11. malovaný džbánek urbinský; a 12. železná pokladnička z 16. věku; — p. *František Horský*, farář v Lytbašicích, starý portret osvoboditele Widně, Jana III. krále Polského; — p. *Emmanuel Tichý*, mistr truhlářský v Mníšku, tamtéž vykopaný starý meč.

Do pokladnice českého Museum na vydávání dobrých knih českých, přijímám

M A T I C E Č E S K É,

složili

ode dne 1. Července do 30. Zář 1844:

Slečna *Johanna Macháčkovi* z Jičína, 10 zl. — p. *František Hála*, studující v Malé Běle, 10 zl. — p. *Wáclav Pavlíta*, kaplan v Bakově, 10 zl. — p. *Petr Chodaunský*, správce na Studence, 5 zl. — p. *Jan Hrdina*, děkan v Jičíně, 10 zl. — p. *František Tichý*, kaplan v Jičíně, 10 zl. — p. *Josef Stanislav Kudrna*, doktor lékařství ve Widni, 10 zl. — p. *Josef Mariška*, kaplan v Jičíně, 10 zl. — p. *Pavel Frei*, inspektor v Mariánských lázních, 10 zl. — p. *Josef Hůl*, lesnický písař v Mísku, 5 zl. — p. *Albert Šubert*, správce v Opečně, 10 zl. — p. *Bohuslav Rada*, mlynář v starém Kolíně, 10 zl. — p. *Jan Nejebce*, vrchní v Černém Kostelci, 10 zl. — p. *Jan Frčena*, školní pomocník v Chotuticích, 10 zl. — p. *Jan Malík*, kupec v Liberci, 10 zl. — p. *Jan Roztočil*, studující v Jičíně, 10 zl. — p. *Jakub Navara*, farář v Liblicích, 10 zl. — p. *Josef Rejzovský*, kněz u vyslanství Ruského ve Widni, 10 zl. — p. *Drahotín baron Villani*, c. k. poručík, 10 zl. — p. *Jan Rejl*, studující v Budějovicích, 5 zl. — p. *Josef Daubek*, písař v Kosmonosích, 5 zl. — p. *Jan Kafka*, kaplan v Zámakách, 10 zl. — p. *Bedřich Wagner*, aktuar v Blatné, 10 zl. — p. *Wasil Alexiewič Panov*, kandidát filosofie v Moskvě, 10 zl. — p. *Antonín Böhm*, posluchač bohoslovectví v Praze, 5 zl. — p. *Nikolaj Aeschadewič Rigilman*, alechtic a radka v Petrowě, 20 zl. — p. *Wojtěch Libinský*, učitel v Telcích, 5 zl. — p. *Jan Dlouhý*, doktor lékařství a hojčství ve Widni, 10 zl. — p. *Dominik Soběslavský*, registrant v Eisenbergu, 20 zl. — p. *Emmanuel Seidl*, dokt. lékařství a hojčství ve Widni, 10 zl. — p. *Leopold Pěhl*, kancelářský v Přečíně, 10 zl. — p. *František Budešínský*, studující v Kolíně, 10 zl. — p. *Wáclav Tomek*, kaplan v Žitelicích, 10 zl. — p.

Wáclav Bohata, technik ve Widni, 5 zl. — p. *Adolf Hawrda*, kaplan w Nílkowě, 5 zl. — p. *Jan Konvička*, doktor práv a zemský advokát w Brně, 50 zl. — p. *Alexandr Marák*, technik z Lytomyšle, 10 zl. — p. *František Ulrich*, studující w Praze, 10 zl. — p. *Tomáš Fikejz*, architekt w Litomyšli, 10 zl. — p. *Jan Bílek*, kaplan w Bartošovicích, 5. zl. — p. *Josef Kubr*, sedlák w Ruzini, 10 zl. — p. *Antonín Quadrát*, direktor we Wlčicích, 10 zl. — p. *Wáclav Brož*, kaplan w Třebechovicích, 10 zl. — p. *Jan Faborský*, kněz w Brně, 10 zl. — p. *Josef Kašpar*, farář w Lipčanech, 10 zl. — p. *Wincenc Müller*, administrátor we Wšestarech, 10 zl. — p. *Wilem Werner*, měšťan w Pardubicích, 10 zl. — p. *František Hanlůwek*, kancelářský, 10 zl. — p. *August Sigmund Richter* w Rychnowě, 10 zl. — p. *Jan Rozum*, posluchač filosofie, 10 zl. — p. *Wincenc Růžicka*, kupec w Mladé Boleslavi, 10 zl. — p. *Nikolaj Zdenčaj* ze Záhromic-Hradu, c. k. radca a komorní administrátor w Záhřebu, darem 25 zl. — p. *Wáclav Josef Paur*, auskultant w Kolíně, 10 zl. — p. *Matěj Majer*, kaplan w Celowci, 10 zl. — p. *František Bartunek*, kaplan na swat. Poli, 5 zl. — *M. .č. b. v. . .* 20 zl. *Ludvík Černěcký*, doktor lékařství w Lublíně, 10 zl. — p. *Pavel Bureš*, kaplan w Austi nad Orlici, 10 zl. — p. *Josef Tupec*, kaplan w Dobruči, 10 zl. — p. *Jan Major*, doktor práv a advokát w Praze, 10 zl. — p. *František Pokorný*, studující w Praze, 5 zl. — p. *Jos. Wagner*, dokt. lékařství w Karlovích Warech, 10 zl. — p. *Jan Pohlreich*, pomocník lékárnický w Mezeříči, 5. zl. — p. *Benjamin Fleišer*, ewangelický wikář w Rowečném, 10 zl. — p. *Jan Nušek*, správce winopalny w Landskronu, 5 zl. — p. *Eberhard Jonák*, doktor práv we Widni, 5 zl. — p. *Matěj Dobroslav Lohr*, podstarší w Chlumci, 10 zl. — p. *František Katzer*, dokt. práv we Lwowě, 20 zl. — p. *Josef Jerábek*, doktor práv we Lwowě, 10 zl. — p. *Wáclav Sláma*, posluchač práv w Praze, 5 zl. — p. *Jan Woneš*, právní Trojský w Praze, 50 zl. — p. *Jan Adamec*, ředitel hlawní školy w Poděbradech, 10 zl. — p. *Josef Daubrawa*, kněz w Hradci Králové, 10 zl. — p. *Karel Šrámek*, studující w Praze, 10 zl. — p. *Jan Řehák*, studující w Praze, 10 zl. — p. *František Pecka*, děkan w Zásnukách, 10 zl. — p. *Jan Ferdinand Šmíd*, c. k. apelační radca, 5 zl. — p. *František Bek*, administrátor panství Bystré, 10 zl. — p. *Jan Čeněk*, kaplan w Pardubicích, 10 zl. — p. *Josef Bergman*, školní pomocník na Peruci, 5 zl.

Dohromady 855 zl. we stříbre.

N á w ě š t í.

Nakladem Matice české následující spisy vydány jsou, a w knihkupectwí Kronbergera a Řivnáče odbíratí se mohou:
Ferdinanda Hyný Dužeslowí zkušebné. Malé encykl.
 díl IV.

Ant. Marka, Základní filosofie. Logika. Metafisika.
 Nowoč. bibliot. číslo IV.

Druhé vydání prvního i druhého swazku časop.
 mus. na rok 1843.

Tam též p. p. zakladatelům se vydává *Mapa Království Uherského*, od W. Merklasa.

Pilně se pokračuje w tisku *Wyboru literatury české*, tak že dílo to budto na konci běžícího, aneb na začátku příštího roku welectěným p. p. Zakladatelům na rok 1844. do rukau se dostane.

W Praze dne 3. Října 1844.

Od Sboru česk. Museum pro řeč a literaturu českau.

Nowé knihy.

(Ceny we stříbre.)

1. Časopis pro katol. duchowenstwo. Wydáwan od kníž. arcibisk. Kona. Pražské. XVII. ročník. sw. 2. wel. 8. 1844.

2. Ponaučné listy pro polní hospodáře a řemeslníky w Čechách. Wydáwan od cis. kr. vlast. hosp. spol. sw. 7. 8. 9. 10. po 6 kr.

3. Zábawy nedělní, čili prstonárodní vyučování w silozpytu. Od Dra. F. S. Kodýma. Část první, sw. 5. a 6. po 10 kr.

4. Sebrané spisy Jos. K. Tyla. Powidky, nowely, obrazy a arabesky. Tisk kníž. arcib. knihtisk. 1844. Sw. 1. 2. 3. 4. Seš. po 20 kr.

5. Poslední Čech. Nowela od Jos. K. Tyla. Sw. 1. a 2. W Pr. Nakladem Calve'ského knihkupectwí 1844.

6. Prstonárodní dějepis české země. Od J. B. Malého. Swazek 3. W Praze, tisk a sklad Jar. Pospíšila. 1844. Seš. za 10 kr., na sprostáim pap. za 8 kr.

7. Překlady klassiků všech národů a časů, wěd a umění. Číslo IV. Překladu z řeckého číslo 2. Homérowa Odyssea. Přel. od Anton. Lisky. W Praze 1844. Str. XVI a 365 w 8. Tisk J. Pospíšila. Seš. za 1 zl. 50 kr.

8. Biblioteka mládeže. Spisek k poučení i k obweselení. Wydáwan od Jos. Wěnc. Wlasáka, sw. 4. W Praze 1844. Nákl. Jar. Pospíšila. Str. 68 w 12. seš. za 8 kr.

9. Archiv český, čili staré písemné památky české i morawské. Z archivůw domácích i cizích sebral a vydal Fr. Palacký. Díl III. Sw. 3. a 4. W Praze 1844.

10. Malá encyklopedie nauk. Náklad. česk. Museum. Ferd. Hyný

Duśeslowi zkušebné. Malé encykl. díl IV. W Praze 1844. W komisai u Kronberga a Řiwnáče. Str. 370 w 12. Seš. za 45 kr.

11. Nowočeské bibliotéky číslo IV. Ant. Marka základni filosofie. Logika. Metafysika. W Pr. 1844. W kom. u Křonb. a Řiwnáče. za 1 zl.

12. Zrcadlo Slowenska. Od Benj. Prawoslawa Čerwenáka. WPešti 1844. Tisk Trattner-Karolyiho. Seš. za 40 kr.

13. Jen ctnosti docházíme štěstí. Dle Ebersberga, od V. E. Lj-bánského. W Čáslawi 1844. Nakladatel W. Waša. Str. 48. w 12. Seš. za 6 kr.

14. Šlecheta Julie. Dárek pilné školni mládeži, od Frant. Boh. Lukše. W Čáslawi 1844. We Wašowě knihkupectwí. Seš. za 4 kr.

15. Malý dárek, obětovaný české mládeži, od A. G. S. W Hr. Králowé 1844. Nákl. Jana H. Pospíšila. Str. 44 w 12. seš. za 6 kr.

16. A. Wl. Řirensafta dramatické spisy. Sw. 1. Stará láska nezahyne. Weselohra we 4 jednáních. W Praze 1844. Tisk Jar. Pospíšila. Str. 98 w 12. seš. za 16 kr.

17. Popsání žiwota a skutků Swatých a Swětíc Božích. Dle M. Kinzla, od Jos. M. Pohofelého. Sw. 2. W Praze 1844. Tisk Jarosl. Pospíšila, seš. za 12 kr.

18. Jindřich a Marie, aneb osiřelé dítky. Powídka pro autlý wěk. Dle Amalie Schoppowé, od Fr. B. Tomsy. (Druhé wydání s obráz.) W Hradci Králowé, 1844. Náklad. Jana H. Pospíšila. Str. 130 w 12. Seš. za 16 kr.

19. Katolická bibliotéka pro weškeren národ českoslowanský, wydáwaná s milostiwa u wůli a schwálením nejdůst. knížete Arcibiskupa Pražského, od několika kněží katolických. Číslo I. Žiwot swat. Vincencia de Paul, sepsaný od Wáclawa Štulce, duchowního správce w ústawu pro dospělé newidomce u sw. Rafaela w Praze. W Praze 1844. Str. 338 w 12. Seš. za 1 zl.

20. Malý wéneček ze šesti powídek uwitý. Od Bohuslawu Lukše. W Čáslawi 1844. We Wašowě knihkupectwí. Seš. za 4 kr.

21. Oliver Twist, aneb: mladictwí sirotka. Z anglického C. Dickensa (Boza), zčeštil M. Fialka. Sw. IV. W Praze 1844. Tisk Jarosl. Pospíšila. Seš. za 20 kr.

22. Obrazy ze třináctého a patnáctého wěku. Od K. Sabiny. Seš. 7—10. sw. po 12 kr.

23. Bibliotéka učitelská. Malý gratulant. Vydali Jos. a Štěp. Bačkorové. V Praze 1845. Tisk kníž. arcib. knihtisk. Seš. za 12 kr.

24. Harfenice. Obrázky ze žiwota, od Fr. Rubeše. W Praze 1844. Nákladem Mart. Neureutra. Seš. za 16 kr.

25: Paleček, milovník žertu a prawdy. Od Fr. Rubeše a W. Filipka. sw. 14. W Praze 1844. Tisk Jana Spurného. Seš. za 6. kr.

26. Úplný kapesni slownik čechoslowanského a německého jazyka. S nowau dobropisemnosti (sic). Podlé nejlepších pramenů sepsal J. N. Konečný. Díl čechoslowansko-německý. We Widni 1845. Nákladem Jos. Wenedikta.

27. Vollständiges deutsch-böhmisches Wörterbuch. Úplný německo-český Slovník. Von Jos. Franta Šumavský. Dospěl až k sedmému swazku, Kaa—Liquidiren.

28. Sw. Wáclaw. Dwanáctero znělek. Od F. J. Wacka. (Wyňato z Časop. pro katol. duchowenstwo.) W Praze 1844. Seš. za 5 kr.

29. Hrad Hora Hwězdná (Sternberg) jinak Strmelice atd. Od S. W. Krolmusa. W Praze. U K. Vetterla. Seš. za 3 kr.

30. *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde.* Von J. Er. Wocel. Mit 8 lithographirten Tafeln von Jos. Hellich. Prag in Commission bei Kronberger und Řiwnatz. 1845. Preis 2 fl. Inhalt: I. *Alterthümer der heidnischen Periode.* Steinobjecte, Metallgegenstände, Metallwaffen, Grabgefässe, Opferplätze und Ustrinen. Erdwälle, Hi-

istorische Bedeutung der Heidengräber. II. *Alterthümer des Mittelalters*. Dichtkunst. Architectur. Die Bauart und Einrichtung der Burgen. Bildende Kunst. Das Ritterwesen. Das Kriegswesen der Hussiten. *Costum*.

Knihy jihoslovanské.

1. Iskra. Zabavni sastavci od više domorodních spisateljah. Sa osam kamenorczah narodne nošnje, izdao Jvan Havliček. U Zagrebu 1844. Tiskom Dra. Ljudev. Gaja.

2. Trublja slovinska od Vladisl. Mindetičg. Tiskana u Jakinu godine 1665. U Zagrebu 1844. Tiskom Franje Zupana.

3. Kolo. Članci za literaturu, uměnost i narodni život. Izdanci: D. Rakovac, St. Vraz, L. Vukotinović. Knjiga III. U Zagrebu 1843. Tiskom k. p. nar. tiskarne Dra. Ljud. Gaja.

4. Iskrice od Mikulaše Tommasea. Izdao Kukuljevič Sakcinski. U Zagrebu 1844.

5. W Hradci Štyrském vyšel: Dějepis země Štyrské, pod názvem: Dogodivšine Štajerske zemle. Z' posebnim pogledom na Slovence spisal Anton Kreml. Část první za 1 zl. 15 kr.

Mapa.

Mapa král. Uherského, nákladem Matice české vydaná, prodává se za 16 kr.

Hudba.

Národní zpěv a ples Slovanský. Písňe světské. S průvodem od Vašaka. Seš. 2. V Praze 1844. za 12 kr.

Drahotinka, polka; Strahovská polka; Perunův blesk, kwapik, od Wil. Čest. Gutmannsthal. V Praze 1844. U Hofmanna za 30 kr.

O z n á m e n í.

U Kronbergra a Řivnáče právě vyšla: *Biblioteka zábavného čtení*, vydávána od J. B. Malého. Běhu nového swazek první, obsahující: *Wypisky z denníka lékaře*, z anglického Sam. Warren, přeložené od J. Malého. Wel. 12. 6 archů za 24 kr. Druhý swazek, jenžto obsahovati bude: *Národní obrazy Ukráinské*, v tisku se nachází. Výbornost obsahu prvního swazku a obzvláštní zevnitřní aublednost knihy poračí ji každému milovníku národní literatury. Jak doslycháme, má již nyní vydawatel znamenitau zásobu rukopisů, mezi nimiž i nowau *sbtirku báchorek národních*.

Přijímá se předplacení 2 zl. stř. na *Památky království Českého*, statisticko-polohopisně popsané od J. A. Dundra. Polohopis Plzeňského kraje. I díl. Předplacení se přijímá do nového roku 1845. ve všech řádných knihkupectwích, též i v obydlí spisowatele v českém národ. Museum v Praze na Hradčanech. Kdo šest předplatitelů zjedná, obdrží 7mý výtlisk zdarma. Po prošlé lhůtě bude krámská cena znamenitě zvýšena.

P. Jos. Spudil, učitel na hlavní škole v Plzni vydává: *Wzoroky ku kreslení pro školy průmyslné a w sešitkách šestilistových*. Listy púlarchowé jsau dle nejnowějšího Pařížského způsobu barwami wypracowány a obsahují wykresy kružidlem, totiž: měrické a náhledné ústroje těles a jejich stínů, plány situacné, čárkowání hor, wšelijaké wazby dřew, stroje každého druhu, budowy — obzvlášť w řeckém a gotickém slohu. Pojmenowání předmětů je naskrze české, k němu však připojeno i německé; malý spisek o ústroji těles a stínů k tomu připojen bude. Sešitek w obálce za 2 zl. se prodává, tak že kus ke kusu za 20 kr. se počítá, ješto mnohý kus za celé 2 zl. stojí. Čtvrtletně wyjde vždy sešitek.

O b s a h

Časopisu českého Museum na r. 1844.

I. B á s n ě.

- Troji způsob. (Z francíny od *J. J. Sw.* I. str. 3.
 Hraběnce *** na památku. Od *Jarosl. Langer*. I. 12.
 Fédera Augusta Liberta Bájky Aesópové. Přel. *Josef Cmela*. II. 163.
 Zlomky ze Shakespearovy truchlohry »Romeo a Julie.« Přelož. od
Františka Dauchy. III. 323.

II. Prosaická sepsání.

- Život M. Jana Paška z Wratu, primasa Pražského. Od *W. Wlad.*
Tomka. I. 17.
 Přehled současné literatury polské. Od *Karla Wlad. Zapa*. I. 53.
 II. 246.
 Pojednání o pramenech Labských. Od *K. Mensingra*. I. 93.
 O hrobích a mohylách pohanských v Čechách. Od *J. E. Wocela*.
 I. 105.
 Idea o osobnosti podle starých práv českých a skandinawských, dle
 N. Iwanišewa, od *Dra. A. Štrobacha*. I. 128.
 Výklady na pojednání N. Iwanišewa pod názvem: »Idea o osobno-
 sti.« Od *Dra. A. Štrobacha*. III. 349. IV. 489.
 Rozhraní mezi Čechy a Němci v Čechách. Od *J. A. Dundra*. I. 32.
 Polexiny z Lobkowicz zřízení r. 1608 přede wší obcí přečtené. Sděli
 prof. *Stárek*. II. 176.
 Výpisky z paměti kolleje Jesuitské u sw. Klimenta v Praze, sepsa-
 ných od Jesuity. Z latiny přeloženy, od *W. Wlad. Tomka*. II.
 180.; III. 399.; IV. 555.
 Výjimky z kroniky M. Wawřince z Brzowé, překladu starého. II. 209.
 Ukázka ze spisu, k tisku chystaného: Auplná saustawa slowesnosti.
 Od *J. B. Malého*. II. 222.; III. 429.
 Jest-li potřeba filosofie literatury české? Od *J. F.* II. 236.
 O kroji českém ve středním věku. Od *J. E. Wocela*. II. 261.
 Přehled literatury české na rok 1842 a 1843. Od *J. Malého*, II. 284.
 O Janu Žižkovi. Z rukop. uniw. knihowny. Od *W. Hanky*. II. 303.
 Poselství Moskwské. Ze sawěského rukop. uniwersitní knihowny. Od
W. Hanky. II. 305.
 Repartici aneb rozvržení od r. 1652. Sděluje *J. Erben*. III. 375.
 O wzdání. Od *P. J. Šafaríka*. III. 384.
 Slowozpytné srownání slowanského jazyka s německým. Od *Fr. Šira*.
 III. 411.
 O Swarohowi, bohu pohanských Slowanůw. Od *P. J. Šafaríka*. IV. 483.

Český jazyk ve vojenské akademii v Novém Městě za Widni. Od *T. Buriana*. IV. 515.

O Slovanech v Dolních Rakousích. Od *A. W. Šembery*. IV. 536.

Několik nově objasněných obdob sloves. Od *W. Hanky*. IV. 549.

Správa o vysvobození dvou synův pana Kryspeka od zamordování v Paříži. Sdělena od *W. Hanky*. IV. 553.

Knihy Starého města Pražského od roku 1310. Od *W. W. Tomka*. IV. 566.

Slowo o rozdílu u vyslovení hlásek *i* a *y*. Od *J. Krbce*. IV. 589.

Viktorina knižete Ministerberského list k hamerníkům panství Polnického r. 1480. Sdělen od prof. *Šárka*. IV. 596.

Statuta k hašení ohně p. Wácl. Haugvicem z Biskupic a na Lito-myšli ztvrzené r. 1564. Sděl. od prof. *Šárka*. IV. 602.

Úvahy. I. 137.; III. 458.; IV. 611.

III. Literní zprávy.

Dennica. Slovjangskoje obozrěnije na 1843 god *Petra Dubrovského*. I. 143.

Zpráva o působení archeografické komisi v Russích, ministra národní osvěty. I. 144.

Dopisy z Charkowa a Berlína. II. 308.

Wýtah z dopisu p. Stan. Vraza k p. Zapowi. IV. 620.

Wýtah z listu p. Maciejowského k redakt. IV. 628.

IV. České Museum.

Jednání Společnosti vlastenského Museum v Čechách, ve 22. shromáždění jejím dne 17. Dubna 1844.

1. Řeč presidenta hraběte Josefa z Nostic. III. 445.

2. Přednesení jednatele Fr. Palackého. III. 447.

3. Wýtah z protokolu. III. 457.

Zprávy o českém Museum. I. 152.; II. 316.; III. 472.; IV. 629.

Návěští od Sboru pro řeč a literat. českau. III. 178.; IV. 636.

Malice česká. I. 156.; II. 319.; III. 475. IV. 634.

Wýtah z aučtů českého Museum, týkající se příjmů a vydání Malice české r. 1843, připojen jest ke swazku III.

Nové knihy, Mapy, hudba atd. I. 149.; II. 313.; III. 479.; IV. 636.

Redaktor: *Jan Er. Wocel*.

Bytem na Malé straně v Chotkovské ulici
u Karla IV. v prvním poschodí.

